

Tiele
56
226

Tooley 127-128

155

Langenes
(CAERT-THRESOOR)

177 katn
+ titl
+ scheepsprent
t.a. 1.

Hand-boeck;
Of
Cort begrijp der Caerten
Ende
Beschryvinghen van alle Landen des Werelds.

Van nieuvvs oversien ende vermeerdert.

'tAmstelredam by Cornelis Claesz. op't Water/in't Schrijf-boeck. 1609.

Het Boeck aenden Cooper.

Wilt ghy heel de VVereld coopen
Om een cleyn Gheld? coopet my.
Ben ick cleyn? en gaet niet loopen:
't Byken cleyn brenght Heunigh by.
Hier ſult ghy ſien alle Landen,
Af-ghebeeld beſchreven met:
Somtijds haer natuer en ſtanden:
Steden veel zijn hier gheſet.
Paſt ons dan my met te draghen,
Of ick ſal uyt-roepen ſaen,
Dvvaſe niet naer Boecken vraghen:
d'Haen kieſt voor den Steen een Graen.

De Edele, Vermogende, Hooghgeleerde, Wyse, Bescheydene, seer voorsienige Heeren, de Heeren Staten *des Lands ende Graefschaps van Zeeland, Gheluck ende Voorspoed.*

ICk en soude my niet verstout hebben, Groot-moghende Heeren, dese Nederlandsche beschryvinge des Werelds aen V.E.E. voeten te brenghen [wel wetende in wat verachtinghe die oude ende lovelijcke wyse door sommigher misbruyck is gecomen] indien de selve V.E.E. niet toe-gheschreven en hadde geweest. Maer nu dit geschied is, ware het stoutigheyd die niemant; ongerechtigheyd, die yemant el dan V.E.E. toe te eyghenen. Daerom bidde ick V.E.E. een weynigh de stralen hares hooghweerdighen Ampts af te legghen, ende eens te hooren wat de Gendtsche Ghenefer (doen de Ghemeente ghesondt was) ghedaen heeft, om V.E.E. Boeck te genesen. Om dat bequamelick te doen, sal ick eerst van het werck ende zyne nuttigheyd: daer nae

van myne verstellinghe ende vermeerderinghe spreken: ende eyndelick dit Boeck in V.E.E. beschuttinge stellende ende gebiedende, deses een eynde maken: sonder V.E.E. van hare ghewichtige Land-saken langhe met cleyne dinghen op te houden, waer mede ick teghen het ghemeene beste soude sondighen.

Wat dan de nuttigheyd des wercks aengaet, die comet uyt de sake selve die hier verhandelt wordet. Waer af de volgéde Oda aen V.E.E. op den Saphischen clanck (noyt voor desen, mijns wetens, in onse Nederlandsche tale ghehoort) sal ghetuygen. Het is schande datmen het huys daer men in woonet niet en kennet: de Wereld is den mensche tot eenighe wooninghe ghegheven, om de selve met wyse oogen aen te sien, ende den hooghsten Eyghenaer daer voor te loven. By dese nuttigheyd is vermaeck: want hier worden over al lustighe vertellinghen onder gheminghelt, ende de soete Poesie vloeyet hier en daer als Beeckskens in de dalen, om dé Leser te ververschen ende verquicken.

Wilt

Wilt yemant zyne oogen versaden? hy sie op de Caerten. Wilt hy den Gheest met veelderhande wetenschap voeden? hy lese de beschryvinghen. Daer is noch meer. Hy sal hier de weerde conste Nederlands hooren spreken; of sy wel in de vremde naemen met de Latijnsche stamert. Daer zijn wel eenighe stucken van andere beschreven, maer hier zijn alle de Landen by een ghehoopt; soo datmen, by wyse van spreken, de heele Wereld in eene hand, over al, in schuyten en op waghens, can draghen, sonder dat sy eenighsins sal overwegen. Den corten tijd onses levens en sal met langhende verdrietigh lesen niet versleten worden. Nutheyd, vermaeck, cortheyd, loopen hier als ghesusters te samen.

Dit werck is over eenighe jaren van eenen Iongh-man (ons onbekent) in Druck ghegheven: doch in zijn af-wesen ghedruct, soo dat hier vele dinghen over hoop laghen: vele Caerten waeren op onbequame plaetsen in-ghesloopen: sommighe vergheten: waer door het

werck

werck seer mismaect was: daer en hoven hadde de Schryver selve sich al te nauwe aen de Latijnsche Autheuren verbonden, soo dat dickwils den waghen voor de Peerden quam te staen. De Drucker sulcks verstaende, eñ dit werck wederom door de Persse willende doen loopen, stelt my te wercke om 'tselve te oversien, ende daer mede te handelen als of het mijn eygen werck ware. Ick beginne soetelick, my met eene Fransche vertalinghe behelpende, van vooren aen, ende voeghe uyt Bertio hier eñ daer wat onder: het welcke ick, seer schromigh zijnde, aldus [ ] af-sonderde. Maer aen't soet Vlaenderland comende, wierd ick ghewaer dat de Schryver te vele Comines ghegheten hadde, waer door zynen adem al te sterck was voor dat lievelick Landschap; maer voornemelick voor de stadt van Ghendt, die eerst onse tranen heeft ghesien: daerom nam ick hem soetelick de Penne uyt de hand, ende stelde uyt Bertio eene heele nieuwe beschryvinghe. Het selve dede ick in de beschryvinghe van Braband ende Zeeland; eenige dinghen uyt

Lemnio

Lemnio daer onder minghende. Doch de Persse jaeghde my voort: dus aen Holland comende, liet ick hem zijn Vaderland houden: doch door-ploeghde dat soo met den ploegh myner Penne [het selve met het richtsnoer van Adrianus Iunius af-metende] dat het my meer arbeydes coste, dan of ick het van nieuws hadde beschreven. Van daer voort verstelde, vermeerderde, ick seer vlytigh heel Kerstenrijck: verscheydene Landen, die vergeten waren, daer by voegende. De andere drie deelen des Werelds hebbe ick uyt dē voor-gemelden Bertio ende den cleynen Atlas meest van nieuws beschreven, ende met verscheydene Dichten verciert, op dat de Nederlandsche Ieught des Wijsheyds vruchten soude mogen in het voor-by-gaen lesen. Dit alles (ende wat ick noch meer om cortheyd naer-late) is met de vlucht, op den staenden voet, sonder uyt-stel, ghesschiedt: daerom bidde ick de Gheleerde my te ontschuldigen, so ick, buyten mijn beroep, ergens, verhaest ende vermoeyt zijnde, slechtelick ghemist hebbe.

Nu, en ontbreect hier niet meer dan dat V.E.E. dit vondelingh in hare beschuttinge nemen, ende ons ontschuldighen dat wy sulck een gering werck sulcke mogende Heeren toe-schryven. O so den Hemel my het vol-brengen naer mynen wensch gave, ick en soude soo mijn zaedt in eenes anders Acker niet werpen; maer nu door de sorge deses levens, als met steenen, neder gehoudē zijnde, moet ick met dese swacke veren in het water des tegenspoeds swadderen. Het staet naest God aen V.E.E. dat dit werck van alle Nederlanders met gunstige ooghen worde aengesien: daerom bidde ick V.E.E. het selve in hare beschuttinge te nemen: gedachtigh zijnde, dat de groote ende mogende hare grootheyd ende moghentheyd niet beter en connen bewysen, dan als sy de cleyne ende onmoghende niet en verachten. Ick soude nu in het vertrecken den Poetischen Horen blasen, V.E.E. Maght, Rijckdom, &c. op het hooghste verheffen; maer ick soude vreesen (of veel eer hopen) dat V.E.E. daer mede souden lachen: als die wel weten,

hoe

hoe verganckelick, ydel, broos, dat alle aerdſche dingen zijn : de welcke, op eenen ſlibberachtighen grond gheſteld zijnde, nemmermeer naerder den val en zijn, dan als ſy aldervaſt ſchynen te ſtaen : daer-om wille ick veel liever den Almogende Schepper bidden, V.E.E. goede heerſchinghe ſoo te ſeghenen, dat V.E.E. met hare ingheſetene [eenighe onſe trouwe Bloedverwanten ende Vrienden] in onſondige welvaert gheruſtelijck moghen leven.

In Amſterdam den derden April in het Iaer der verſoeninghe een duyſent, ſes honderd, neghen.

V. E. E. eerbiedighe ende gantſch dienſtwillighe

Iacobus Viverius, Medecyn.

ODA,

of

Vreughdigh ghesangh

Tot lof vande

Cosmographie/ of beschryvinghe des Wereldts/

[Op den clanck, Rectius vives, Licini, neque altum]

Aen de selve

Heeren Staten van Zeeland.

I

COsmographie, *die de Wereld schryvet,*
Seght tot mijn Dichten; nu in huys niet blyvet,
G'hebt nieuwe cleeren!
Laet ons gaen treden daer de Sonne ryset,
En daer sy dalet: sonder sweet my pryset
Voor Zeeusche Heeren.

II

De Schepper, ô die en heeft niet gheschapen
De Wereld weerdigh, dat wy souden slapen
Luy in de Sonne;
Maer comt ons nooden met zijn schoone wercken,
Om hem te loven: Wijsheyd en verstercken
Daer toe God gonne!

III

Het Firmament, siet, is als een Tente;
Hier al de Sterren vaste als gheprente
Met Circkels keeren:
Daer de Planeten dwalen sonder dwalen,
En wonder soete op de Penne stralen
Die haer comt eeren.

IV

Als eenen Cloot rondt hanght de sware Aerde:
Die haer ophoudet, is't, die haer vergaerde
Wt niet, o wonder!
De woeste baren om de Aerde swieren,
De stercke Winden burlen ende tieren,
Sy sinckt niet onder!

V

Van al dees wercken niemant soude weten,
Soo ick dien Heunigh niet en gaef te eten:
Ick wijs God's daden.
Door my de reyser kennet zyne weghen;
Door my de Wyse Wijsheyd heeft ghecreghen:
Tot Deught wy raden.

VI

DE reyser die my volghet sal niet dwalen:
Ick sal hem leyden daer de Sonn' haer stralen
Neemt ende af-legghet.
Hy sal de Mooren, Barbar', Indianen;
Hy sal de Griecken, Turcken, en Toscanen,
Sien wie't ontsegghet.

VII

De lichte Fransen sal hy ras sien trippen,
End' hare cleeren altijd anders snippen
Op vremde wysen.
De Hooghe Duijtschen, met haer groote Broecken,
Hy door de Alpes ras sal gaen besoecken:
Sien Noordersch' ysen.

VIII

Dat Groot Bretaignen [daer nu dien Poëte
Eer van de Dichters, heeft van als de Wete,
Is Coningh machtigh]
Sal hy aenschouwen, hare schoonheyd kijcken;
Flandra met Braband sullen oock niet wijcken;
Noch Zeeland crachtigh.

IX

Dan sal hy lustigh sien de Batavieren
Van hare Moeder maken groote vyeren;
Vry van verseeren.
Cort om, de Wereld sal hy heel om-rennen;
Elck Lands natuere leeren ende kennen,
Naer huys sal keeren.

X

Och! sal hy, wyser, segghen zijn gheburen;
En doet de vremde druck tot gheender uren:
Ghenoegh sy lyden!
Die altijd blyvet in zijn's Moeders keucken,
En van 't ghebraden heeft de heete reucken,
Wilt niemant myden.

XI

De Wyse, ô die hoevet niet te swieren
Op eene plancke, noch Aphrickſche dieren
Te vreeſen ſeere;
In zyne Boecken ſal hy alles leſen,
En ſonder reyſen eenen reyſer weſen
Door myne Leere.

XII

De ghene die't volck clieft de Wet des Heeren,
Sal haer de weghen van Iudæa leeren
Daer d'Heyl'ghe traden.
De Rechts-gheleerde wyſen ſal elcks palen,
En de Gheneſer s'Lands natuer verhalen,
Om weeren ſchaden.

XIII

De Vorſten, die hier meynen dat haer Landen
Zijn eene Wereld, leeren dat haer ſtranden
Den duym bedecket.
O by den Hemel is een punt de Eerde:
Wat ſal het weſen ſoo ghy met den ſweerde
Die heel naer trecket?

XIV

Elck mensche leert hier [op dat ick besluyte]
Dat hy ter Wereld niet can loopen uyte
Waer dat hy swervet;
Maer omhoogh keeren, wilt hy uyt gheraken,
Moet elck gheloovigh naer des Hemels daken,
Daer men vreught ervet.

XV

O ick en can nu hoogher niet gaen swieren,
Om God, den Schepper, t'eeren en te vieren;
Rust wilt de Schryver.
Ghy, Zeeusche Vaders, *neemt dit spel in't goede:*
Voor u dit Visken, vingh ick metter spoede
In uvven *VYVER.*

De doodt doet Leven.

de Magell. navi
Prima ego velivolis ambivi cursibus Orbem
Magellane novo te duce ducta freto
Ambivi, meritoq; vocor Victoria: sunt mi
vela alæ; precium gloria; pugna, mare

TYPUS ORBIS TERRARUM
Circulus Archeus
AMERI
CA
Chilaga
Nova Francia
Virginia
Florida
California
Tropicus
Cancri
MAR DEL
ÆQUINOCTIALIS
Mar del
Nort
LINEA
Insulæ Salomonis
ZUR
Capricorni tro:
Pacificum mare
Peru
Brasilia
Chili
Chica
Patagones
Oceanus Æthiopicus
EUROPA
Russia
ASIA
Cathaia
China
Barbaria
AFRI
CA
Libya int.
Guinea
Nubia
Sumatra
Iava
Mar di India
Psitacorum regio
Circulus
Antarcticus
200 220 240 260 280 300 320 340 360 20 40 60 80 200 220 240 260 280
Terra Australis nondum cognita
DOMINI EST TERRA ET PLENITUDO EIUS.
I. Hondius cælavit

ALle Schryvers die van des Werelds gheleghentheyd gheſchreven hebben/bekennen dat hare forme ende ghedaente rond is; ende dat in die rondigheyd hare volmaecktheyd beſtaet. Dit wordet oock beveſtight door het eendrachtigh gevoelen aller volckeren/die het begrijp des Werelds eene Globe of ronde Cloot noemen/ ende de ſelve ſoo af-ſchilderen. Waer toe ſy miſſchien beweeght hebben geweeſt niet ſlechs om dat de Wereld in alle deelen in een ghevoeght ende ſonder eenighe banden te ſamen gebonden is/ noch begin noch eynde hebbende; maer oock om datmen de ſelve aen-ſiende/ over al waer-men de ooghen ſlaet/altijd eene effene rondigheyd ſiet/ het welcke inde andere figuren niet en geſchiedet. De ſchoonheyd van dit ſchepſel is niet wel met monde uyt te ſpreecken / noch oock met penne te beſchryven / over ſulcks dat het met verwonderinghe word aen-gheſien / maer met gheene woorden uyt-ghelept. Plinius een vermaert Schryver/meent dat de Wereld yet wat Goddelijcks in heeft/jae ſelfs God is/eeuwigh/oneyndlijck/dat gheen begin heeft ghehadt/noch oock gheen eynd ſal hebben: t'welcke wy als van een Heyden geſchreven (anders door de H. Schrift geleert) voor onwaer houden/ſeker zijnde onderweſen van't op-comen ende ondergaen des gheelen Werelds. De ſelfde Schryver meent oock dat het een raſernye is deſen Cloot te willen af-meten of deelen/ende in ſekere ſtucken af-trecken/dat daer-om veel dwalingē gecomen zijn: als namelijck van een Philiſooph/ die met redenē pooghde te bewyſen een ontallijcke menighte van Werelden. Doch by onſe Schryvers is een gedeelte ghemaeckt van vijf ſtucken/als te weten/ Europa, Aſia, Africa, America ende Magelianica: de drie voorſte zijn voor menigen jaren meeſt bekend geweeſt; dan d'andere twee zijn by onſer Ouderen tyden gevonden/ende worden door ſtadighe Schip-vaert noch alle daghe naerder ontdect / alſoo daer veel deelen noch af onbekend zijn: namelijck het deel Magellanica genaemt/dat eerſt door Fardinandum Magellanum is te voorſchijn gebracht/daer't oock den name af draeght. Maer terwijl wy hier achter noch particuliere Caerten van alle deſe deelen des Werelds ſtellē/ willē wy de beſchryvinge van diē op bequame plaetſe behouden/eñ nu maer in't geheel wat mercken op de twee Elementen/als

d'Aerde

d'Aerde ende het Water/dat nae't segghen van velen den gheheelen Aertbodem door-loopt ende omloopt/alsoo dat het Aertrijck gantsch een Eyland is / over al met de Zee becinghelt. Het Aerdtrijck dan (ghelijck den Hemel een wooninghe van God is) is een woon-plaets vande menschen ende stomme beestẽ/eene goedertierene Moeder van de selfde; want sy ontfangt ons als wy eerst gheboren zijn/voedt oock ende onderhout terwijl wy inde Wereld leven/ende ten laetsten ontfangt in haeren schoot/ bewarende het Lichaem tot den dagh der verrysenisse toe. Haer verscheydenheyd is wonderlijck / soo wel als men d'Aerde selfs aen-siet / als oock inde menschen/onredelijcke dieren/ cruyden ende gewas/ die sy nu als een goede Moeder ghelucke-lijck/nu als een Stief-moeder ongheluckelijck/voort-brenght. Wie en siet niet dat sy op sommighe plaetsen weeck ende slijckachtigh is/ hart ende steenigh / scherp van berghen / lieffelick door haer valleyẽ/weder blijd door hare vruchtbaerheyd/ oock weder droef ende eenlijck door zandachtige bergen ende woeste wildernissen : hier rijck in Gout/ Silver ende alderhande co-stelijckheyd/daer dorre ende arme/plagende d'inwoonderen met eenen onvruchtbaren arbeyd. Men siet oock hoe verscheyden dat de redelijcke menschen van verwe/wesen/verstand ende re-dene zijn/d'heerschappyen hoe variabel/hoe menigerley? d'eene bemint het Regiment van een Coning alleẽ/d'ander van een uyt-gelesen getal : daer zijnder oock die vryheyd hebbẽ/alle dingẽ noch ghemeen houdende/als inde eerste Goude Wereld/daer de Poeten af singhen. Dit heeft meest gebleken onder de nieuwe gevonden Landen/daer d'Indianen met eẽ ongehoorde stijf-sinnigheyd voor haren vrydom gevochten hebben/als gewoonlijck zijnde also te leven/als haer voor-ouders geleeft hadden. De dieren aerden oock nae't Aertrijck / daer die gevonden wor-dẽ/hebbẽ oock harẽ aert op sommige plaetsen stõ/die hier geluyt gevẽ;sonder jongẽ/die hier me-nichte van jongen voort-brengẽ;hier tam/daer wilt;hier schadelijck/daer profijtelijck. 'Twelck e-nde cruyden oock soo is/ die in't eene gewest des Werelds vruchten brengẽ/ in het andere dorre zijn; in't eene fenynigh/in't ander behulpsaem totter Medecynen : in somma men vint niet soo ghelijck / of de nature des Aerdtrijcks wil wat anders wercken / ende met een vreemt fatsoen

hare vreemdigheyd vertoonen/ende is altoos doende/alsoo dat sy oock altemets door een ongehoorde maniere op-werpt nieuwe Eylanden in't midden vande Zee / als namentlijck Delos, Rhodes, Alone, Thera, Sicilien, Therasien, ende meer andere / het welcke door natuerlijcke oorsaken geschiedet: want als een Aertbevinghe op-rijst inde Zee/so comt daer voort eenen grooten hoop van aerde ende slijck / 'twelck metter tijdt soo ghebonden wort ende t'samen groeyt/ dat het vast Land wort daer Boomen ende Cruyden op wassen/ende de menschen op connen woonen : tot de habitatie van menschen/ effen of hier mede moest vergolden worden de schade die sy somtijts lijd door af-breuck ende in-breuck van Wateren ende stroomen. Sy en is daer-om niet vry van veel andere passien ende quellingen/als van bevingen/scheuringhen/gapinghe/t'samen loopen van bergen/branden/.die door wonderlijcke middelen/als bedorven ende ongantsche humeuren verweckt werden : hoe dat nu de staet van d'Aerde gheweest is voor de bloedt/die ten tyden van Noe den gantschen Aerd-bodem bedeckte/ is qualijck / jae gheensins te weten: doch is niet te twyfelen of zy en heeft wel bewoondt ende betimmert gheweest/alsoo het leven van d'Ouders veel langher was dan hedensdaeghs/ende oock haer generatie menighvuldigher. Dat oock andere Wateren/Meeren ende Revieren dese vastigheyd door-gespoelt hebben/is wel gheloofelijck/die mette Diluvie t'samen loopende/ ons een ander fatsoen van het Aerdtrijck achter gelaten hebben. Daer-om is de nau-soeckelijckheyd van sommige vreemt/ die met redenen ons willen betoonen/waer het Paradijs / daer de H. Schrifture af vermaent/ soude moghen gheweest hebben. Den eenen seydt dattet ghelegen is onder den Æquinoctialen Circkel/in eenigh ghetempert Land ; de andere meenen dat het is in een hooghe ende van allen by-comen ghescheyden plaetse / raeckende tot den Circkel vande Mane toe/ verre uyt alle tempeesten vande Lucht. De beste opinie is/dat de Diluvie oock wegh ghenomen heeft desen Lust-hof/ die gheen seeckere inplen alleen begreep / maer oock de vruchtbaerste ende lustighste Landen/als Syrien, Damascum, Ægypten ende Arabien , uyt welcke Landen seeckerlijck des Wereldts inwoonders eerst ghecomen zijn/ende hen door't heele Aerdtrijck ghestrect hebben/so dat-men

dat-men qualijcken eenige andere Landen ſoude mogē geven dē prijs / dat zy de oudſte zijn eñ alder-eerſt bewoont. Twelcke wy Duytſchen lydē moetē/hoewel dat ons niet en ontbreecken geleerde Schryvers/die wel ſouden beſtaen onſen ouderdom te defenderē boven andere Landen/of ten minſten naeſt aende alder outſten. Dan ghelijck ons ghene Schriften over-ghebleven zijn/van ſoo oude tyden/alſoo can qualijck yet ſekers gevonden worden/ ende is een cranck fondament/dat-men op d'eerſte woorden vande jonghe kinderen/ by geen ſprekende menſchen op-ghevoedt/ſouden willen te werck gaen/ om daer mede d'ouderdom van eenigh Land/ door de Tael te beveſtighen. Al vint-men oock ſomwijl in eenighe ſprake woorden/ ghemeenſchap hebbende met d'outſte Tale/is daer-om niet te meenen dat ſulcke natie daer door ſoude mogen preminentie van eenighe ouderdom hebben / alſoo't maer eenen raeck is ende onbedachte rencontre. Dit ſy genoech vande Aerde: nu om oock yet wat tot vermaeck vanden Leſer te ſchryven vande Wateren ende Meeren; ſoo is inden eerſten te mercken dat de Aerde ſelfs inden beghinne beſloten is gheweeſt ende bedeckt met de Wateren / ter tijdt toe dat die vertrocken zijnde in ſeeckere limiten/ plaets ghelaten hebben / bequaem tot onderhoudinghe van de menſchen: de Zee van dien tijdt af/ en heeft dan gheen natuerlijcke ſituatie ghehadt / maer weſende vertrocken inde teghen-gheſtelde partye van deſe Aerd-achtige clupt/heeft ſoo te meer verdobbelt haer diepte alſſe vander Aerden ontdeckt heeft: deſe diepte wordt ghenoemt Oceanus, ende de H. Schrift noemt die eenen af-grond van Wateren/daer een diepte is niet om te gronden/ ghelijck die ghemeenlijck ghevonden wort ontrent Spaengien/ Yrland/ Schotland ende inde uyterſte deelen van Africa ende India;is over ſulcks de Zee gheſpreyt door de Wereld/ende maeckt veel engden/inhammen eñ hoecken/als by Venetien/de Adriatiſche Zee: in Perſien de Perſiſche / de Arabiſche ende Indiſche/met meer andere. Maer deſe groote Zee die Africam en Europam deelt/is ghenoemt de Middelandſche Zee / om datſe tuſſchen Africam ende Hiſpaniam door een nauwe plaetſe comende / in het midden van't Aerdtrijck haer wijd en zijd uytſpreyt. Daer is noch een ander Zee in Aſien, de Caſpiſche Zee genaemt/ ende heeft alleen geen commu-

communicatie met ander Zeen/dan is besloten/te breden zijnde met haer eygen Rebieren. De roode Zee sullen wy op gelegen plaetse beschryben. Aengaende de Zee/die onder Polo Arctico ende onder Antarctico is/die wort gemeenlijck ghenoemt de bevrosen Zee/om datse doorgaens bevrosen is/niet verwarmt door de crachten vande Son/die te verde van dat ghewest af is: of men daer met schepen can comen/is by den ouden gheantwoort/neen: als oock by Munsterum die dat onmoghelijck houdet. Nu onlangs zijn uyt Holland sekere schepen nae't Noorden toe gherepst/ende hebben willen onder-soecken wat daer af soude moghen zijn; dan also daer particuliere beschrybinge af uyt gaen / soude het onnoodigh zijn die hier te verhalen. De eyghenschap vande Zee ende oock der Rebieren zijn wonderlijck/als oock vande Aerde/door haer verschepden coleure/smake/stroom/diepte/ondiepte/lieflijckheyd/schrick/vruchtbaerheyd van visschen/Zee-monsteren/ costelijcke peerlen/ onvruchtbaerheyd ende armoede in yet nuts voor te brengen: in somma/hebbende op eenige plaetsen visschen/ schulpen/ steenkens/ vuylicheyd/soo ongheliijck met andere contreyen/datter schijnt geen gemeenschap met de Wateren te zijn. Also dese dinghen zijn om te verwonderen/soo is te schricken als men daer af leest/of hoort d'effecten ende crachten der Wateren/ende principael van desen grooten afgront/de schade die hy gedaen heeft ende noch dagelijcks doet/is niet om beschryben. De meest vermaerde zijn gheweest int af-breken van Sicilien ende Italien, daer hem 'tgheruysch vande Zee met een groot getier door ghespoelt heeft/oock in't schepden van Cypris ende Syrien, van Eubœa ende Bæotia, recht of dit Element begaen was om weder 't Aerdtrijck onder te halen / ghelijck het eertijts plach te wesen. Doch vint veel te doen/alsoo dat ghenoegh blijckt inde enghte van Palus Mæotis, van Pontus Euxinus, in't tegenwerpen van so veel Eylanden inden Archipelago , als forten ghesprept teghens het uyt-comen vande Zee/die nae't beschryben van sommighe daer eerst haeren oorspronq neemt/ende so voorts loopt. Is daer-om wel seltsaem dat soo veel duysent Eylanden/ligghende tot ghenade van't Water/nochtans so grooten cracht mogen wederstaen/ende niet en worden overbloept door't ghewelt van tempeesten. Die zijn ooghe werpt op dese generale

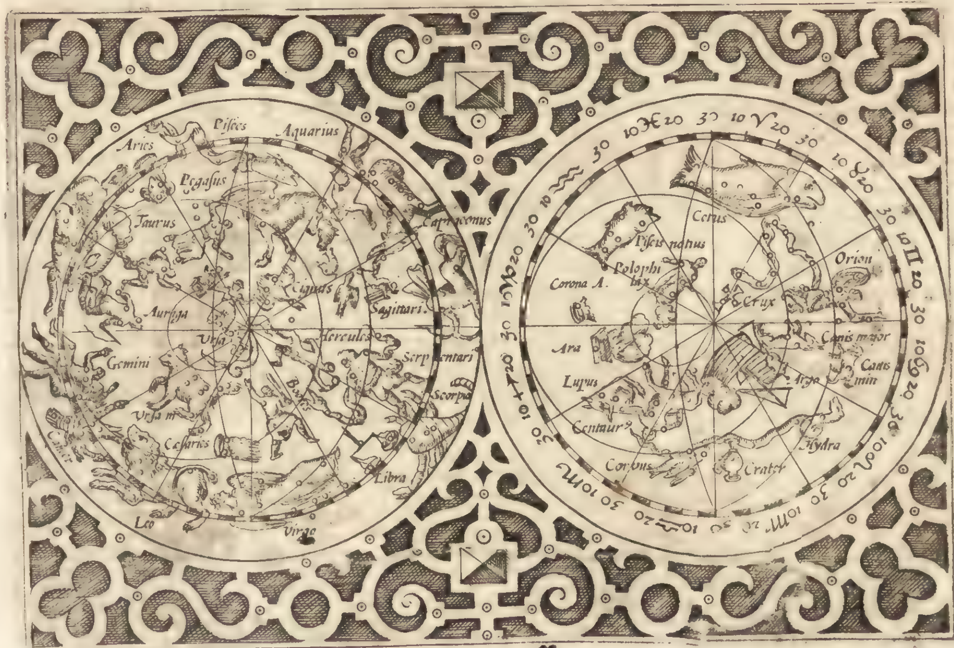
Caerte/

Caerte/hier voor-ghestelt / sal wel sien hoe dat d'Oceanus aenbast ende bestormt veel partyen van't Aertrijck/hoe dat dē inham van Arabien niet en verschilt vande Egyptische Zee dan 115 duysent passen; de Caspische Zee van Pontus Exinus maer 375 duysent. Oock in America, hoe cleyne spacie is tusschen den Mare del Zur ende de Westersche Zee/ontrent Panama ende Nombre de Dios. Hoe cleynen stuck hecht mede aen Griecken land/ het Land dat nu Morea genoēt wordt/ende eertijdts Peloponesus, welcke engten (soo men leest) de nature niet toe en laet/noch laet ghebroken worden door't Water/of door s'menschen arbeyd / al hoe wel dat somtijdts by Keysers ende Vorsten 'tselfde ghepooght is: want God ghelijck hy in alle dingen mate stelt/ so heeft hy oock mate gestelt den Wateren ende Vloeden/die den gestelden terminum niet en mogen passeren. Te vergeefs soude hem dit oock vermetē de op-roerige God Æolus, want al hoe wel hy met zijn crachtige Winden somtijts dit Element verturbeert/so en can hy daerom niet doen dat het zijn besteck passeert. De cracht vande Winden (die vier de principaelste zijn) maer hoe dat die comen/vint-men byde natuerlijcke Schryvers. Plinius hout of dit den Asem was daer dit groote Lichaem vande Wereld door respireert ; want daer wordē oock holen gevonden/als tochten/die groote Winden of liever blasingē aen-brengen; als in Dalmatien/daer een hol is/waer een steen op geworpen zijnde/sulcken tempeest uyt-comt/ende soodanige drayinge dat het een schrick ende verbaertheyd maeckt. Inde Provincie van Cyrenen is ooc een steenrotse den zuyden Wint toe-geheylight : wanneer die met yemants handen sonder eerbiedinghe aengeraeckt wort/so rijst so grooten getier op door de voorsz. Wint/ dat niemant daer ontrent dueren en mach. Zijn daer en boven oock Winden die maer een plaets alleen infesteren / als inde Provincie van Narbone, de Wint Circius genaemt/die in sterckte andere felle Winden gelijck is/ende een gewapent man/ofte geladē slede doorsnijt. Voorts de zuyden Wint en blaest nimmermeer in Ægypten. Den noorden Wint nae't schryven vanden Ouden/ is de gesontste/ ende de zuyden de schadelijckste; doch als hy blaest wort gesept dat als dan de dierē minst hongeren: de Son is die de Winden verheft of oock eer neder leyt/ als byden op-gang ende onder-

gang ſo vermeerderen de ſtorm-buyen/ ſlyten weder op den middagh oft midder-nacht. Het gruwelijckſte tempeeſt is/dat by de Schryvers Typhon genoemt wordt/in dwarrelinge ende onſture ſlagen ſchrickelijck/brekende maſt ende ſpriet/ſware dingẽ oock op-nemende/ende met deſe beroerten ſoo iſt dat ſomtijts de Zee het Aerdtrijck ſchade toe-voeght ende Water brengt/ daer te vooren Land was. Dat-men nu (om een beſluyt te maecken) eens berekendt hoe veel Lands de Zee is houdende/wat oock de mate is van ſo veel Revieren/ ende ſo veel moraſſchẽ/ dat-men daer oock by doet de Meeren ende ſtaende Wateren / die gheen inwoonders met allen hebben: (ick en ſeg nu niet dat in veel plaetſen d'Aerde haer ſchijnt met de Locht te willen verghelijcken; ick reken niet ſoo veel wilderniſſen/ ſoo veel foreeſten/ ſoo veel berghen ende ſo menighe gheſcheurde ende deſolate valleye/ ſoo veel zanden ende ſtranden / niet nut tot bouwerye) waer in ſal hem ons oneyndelicke begeerte excuſeren? Is dit niet de ſtoffe van ons eerſuchtigheyd/daer wy in heerſchappen/ende met Borgheliicke twiſten oorlogen/of om de Aerde wyder ende ruymer te maken/door doot-ſlagen/of oock om een roof van ſeven voeten Lands nae weynigh tijdts te beſitten? Met recht mach hier de Poet ende Philoſooph ſeggen: O blint verſtand, o s'menſchen blinde ſinnen.

Beſchryvinghe vande Hemelſche Cloot.

DEſe volgende Caerte begrijpt ende vertoont dẽ Hemelſchen Cloot/met alle zyne figuren / daer inne de verſtandighen den Hemel gheordineert hebben: om deſe wel te verſtaen/ende oock meer den Cloot der Aerden daer aen volgende/ſoo dient te weten wat ons de Aſtronomi in't beginſel van hare ſcientien leeren: ende om daer toe te gerakẽ/ſo ſtellen wy de definitien van Coſmographia, Geographia ende Corographia. Coſmographia is een

Aries
Piſces
Aquarius
Pegaſus
Taurus
Capricornus
Cignus
Sagitari.
Auriga
Urſa
Hercules
Gemini
Serpentari
Ceſaries
Libra
Leo
Virgo
Cetus
Piſcis notius
Polophilax
Corona A.
Orion
Crux
Ara
Canis maior
Canis min
Argo
Lupus
Centaurus
Hydra
Corvus
Crater

een conste daer-men de geheele Wereld mede beschrijft/hoe sy in haer begrijpt de vier Elementen/als Aerde/Water/Lucht eñ Vuyr: Sonne/Mane/Planeten/vaste Sterren/eñ al dat indẽ omnegang des Hemels bevangẽ wort. Considereert de Circulen/daer-men uyt verstaet hoe de Hemelsche Sphæra ghemaeckt wort; daer nae/uyt het onderschept der Circulen/de gelegentheyd ende mate der plaetsen die onder de selve Circulen ligghen / de grootte ende proportie der Climaten/het verschil der daghen ende der nachten : de vier hoecken der Wereld/ den loop des opgangs ende ondergânghs der Planeten ende vaster Sterren/ende wien datse recht boven't hooft over-gaen : al dat den Hemel aen-gaet / ghelijck Elevatien oft hooghden vanden Pole/ Linien/ Parallellen/ Circulen vanden Middaghe / etc. Bewysende 'tselve by-der consten van Mathematica. Sy verschilt van Geographie: want Cosmographie onderschepdt de Aerde alleene by Circulen/ ende niet by Berghen/Zee/Vloeyen/ etc. als Geographie doet. Wort over sulcx Geographie van Ptolomæo gedefinieert/eene nae-volginghe des schilderijs van het gantsche Aerdtrijck/ met alle dat dien gantschelijck aenhanght : sal daer-om haer eyghen wesen/ de gheheele Aerde met haere principaelste deelen door een ghereghelde figure schilderijs ghewijs te bewysen/ dat is/die soo te vertoonen in Tafelen ghelijckse natuerlijck gheleghen is. By de generale palinghen dan van plaetsen ende haer beschryvinghe/ ist dat haer Geographia behout/ doch mede in't af-teeckenen van Inhammen/vermaerde Wateren/Hoofden/Stranden/Berghen/Landtschappen/ Eylanden/ groote Steden ende Volckeren; Ten lesten / in al dat dese saecke aengaet ende van eenigh gherucht is : maer Corographia snijt de plaetsen in deelen ende alle die bysonder/ t'cleynste by-nae/ soo-men't bekennen mach/beschryvende/ als Haven/ Dorpen/ Volckeren/ afloopinghen van Beecken/ ende dien aen-gaende/ huysinghen/ wooninghen/ toornen ende vestinghen. 'Tis dan het eynde van Corographie eenigh voor-ghestelt deel der Aerden op't nauste uyt te maken: dan des Geographie is de deelen met malcanderen ghelegen/ ghelijckelijck ende gantschelijck uyt te beelden/soo dat dese meer schijnt tot het hoe vele te strecken/ende d'ander tot het hoedanighe. Verder nu voort-gaende is te noteren/ dat den Hemel

een

een in-holle Cloot zijnde/d'Aerde van dien het Centrum is/ alsoo die even al van de selfde verschilt/dat d'Aerde rond is/ende met het Water eenen Cloot vol-maect/ welcke twee Elementen (door haer swaerte over-laden) rusten aen't Centrum van de Wereld. D'andere plaetsen vande twee Elementen/het hooghste dicht aenden Hemel heeft het Vuyr/het naeste de Locht/ sich streckende over't bovenste vander Aerde ende Water. Nu 't Regioen der Hemelen/bevangt dat Regioen der Elementen in zijn hollighevd/ ende het is een substantie/ altoos blyvende onverwandelijck/in hem thien Sphæren of ronde Clooten begrypende/waer van den meesten altijdt den naesten begrijpt / vervolghens Cloots ghewijs. Is dan by-den Sphære des Vuyrs oor gestelt de Sphære der Manen / waer aen volghen de Sphæren van Mercurius, Venus, Sol, Mars, Iupiter, Saturnus. Elck van dese Hemelen heeft maer een Sterre/ de welcke Planeten of Sterren zijn den Zodiac om-gaende / ende gaen altijdt contrarie den loop van-den oppersten om-gaenden Hemel/ of der thienster Sphæren; ende dese zijn Lichamen die altijdt doorluchtigh zijn: daer nae volght het Firmament/d'welck den Hemel of Sphære der Sterren is/ ende verloopt een luttel herwaerts ende derwaerts in twee cleyne Circulen/ inde neghenste Sphære rond-omme ontrent 'tbeginsel van Aries ende Libra. De neghenste Sphære wort genoemt den Cristalinen of warachtighen Hemel: want daer gheen Sterren in ghesien worden. Alle dese Hemelsche Sphæren worden bevanghen vanden thienden Hemel / gheheeten Primum mobile, die altijdt d'andere rond-omme draept op de Polen vander Wereld/ binnen den loop ofte tijdt van vier en twintigh uren/vanden op-gangh der Sonnen / deur den middagh nae den onder-gangh/ende soo rond-omme langhs den midder-nacht nae den op-gangh; doch de loop van alle d'ander Sphæren wort stelt daer teghens/alsoo die contrarie loopen vanden onder-gang der Sonnen/deur den middagh nae den op-gangh/ende wat dat boven desen Hemel is/dat is onberoerlijck ende heet Cœlum Empyreum. 'Tis oock te verstaen dat in-den Hemel eenighe Circulen gheimagineert worden die tweederley zijn/als groote ende mindere. De groote zijn/

1 Æquator

1 Æquator of æquinoctialis
2 Zodiacus of Signifer.
3 Colurus æquinoctialis.
4 Colurus Solstitialis.
5 Meridianus.
6 Horizon.

Van welcke de vier eerste worden verstaen te blyven vast ende onberoert; d'andere twee worden alle oogenblicks verandert/nae dat hem een mensch stelt ende hout op der Aerden.

Den æquator of æquinoctialis is een Circule / deylende de Sphære in twee ghelijcke deelen tusschen beyde de Polos/ende so wanneer de Sonne inde selve comt/ dat tweemael des Jaers gheschiet/zijn dagh ende nacht even langh alle de Wereld deur.

Zodiacus is een Circule/in hem houdende de 12 teeckenen/bevanghende in zijn opperste deel den Circule van Cancer,ende in het onderste deel den Circule van Capricornus, deylende den æquator in't midden/in twee ghelijcke deelen/ ende wordt wederom vanden selven in't midden ghedeylt/te weten in't beginsel van Aries ende Libra. Den Sodiac is breedt 16 graden / welcke ghedeelt worden vande Linie/gheheeten Ecliptica,alsoo dat 8 graden aende eene zyde blyvende zijn/ende 8 aende andere.

Namen ende Figuren der teeckenen vanden Zodiac, zijn

♈ Aries den Ram.	♉ Taurus Stier.	♊ Gemini Tweelingen.	♋ Cancer Creeft.
♌ Leo Leeu.	♍ Virgo Maeght.	♎ Libra Waghe.	♏ Scorpius Scorpioen.
♐ Sagittarius Schutter.	♑ Capricornus Steenbock.	♒ Aquarius Water-man	♓ Pisces Visschen.

De Coluri zijn twee Circulen inder Sphæren, den eenen gaet deurt beginsel van Aries ende Libra, ende d'andere van Cancer ende Capricornus, loopende Cruys-wijs ende Spheerwijs deur malcanderen ontrent de Polen der Wereld.

Meridianus of den middagh Circule/gaet deur de Polen der Wereld / ende soo wanneer de Sonne

Sonne daer-inne comt boven onſe Horizon, maeckt zy den middagh/ ende onder onſen Horizon den middernacht.

Horizon is eenen Circule/deylende de Wereld in twee gelijcke deelen/ te weten/in't bovenſte deel dat van ons geſien wort; want ghene dat wy niet en ſien/ dats de onderſte helft oft Hemiſpherium,van die opperſte helft oft Hemiſpherium.

De mindere Circulen zijn vier de principaelſte / deelende den Hemelſchen Cloot niet in ghelijcke deelen/maer ſcheyden de Sphære in meer ende minder : het Centrum van deſen is altoos inde Aſſe des Werelds/ buyten het Centrum vande Wereld:de namen zijn/

Arcticus, Antarcticus.
Tropicus Cancri.
Tropicus Capricornus.

Circulus Arcticus is eenen cleynen Circule/ ſtaende van alle zyde vanden Pole in't noorden 23 graden ende 30 minuten/ ende wort beſchreven vande voorſte voeten vanden cleynen Beyr of Vrſa.

Circulus Antarcticus ſtaet in't zuyden vanden Pole met 23 graden ende 30 minuten / ende is altoos onder d'Aerde van ons gheſichte verborghen.

Tropicus Cancri ſtaet vanden æquator noortwaerts 23 graden ende 30 minuten.

Tropicus Capricorni is de Circule daer de Sonne leſt-mael door-loopt nae't zuyden.

Dit ſy vande Circulen cleyn ende groot: dan om dat wy vermaent hebben van Aſſe / Polen ende Centrum, ſoo is te weten/dat de Polen oft de Herren vande Wereld/zijn de uyterſte punten of eynden der Aſſen/waer van dat het eene punt int noorden is/eñ d'ander int zuydẽ:tgene dat int noorden is/wort geheeten Polus Arcticus: dat int zuyden is/heet Polus Antarcticus. De Aſſe der Sphæren is tgene dat de Sphære dwers deur-gaet/ende daerſe op drayt: het Centrum is een middel-punt va i ʼet ronts. Ende de ſpeculatie van deſe dingen heeft menigh cloeck verſtand op-ghewerckt tot het op-ſien des Hemels / waer in dat ſchrickelijcke dinghen gheſien/ (door

(door natuerlijcke redenen/ nochtans uyt-geleyt) de wetenschap seer gherecommandeert hebben: want wie hem schrickt in't af-gaen des Sons of Mane/ wort door wetenschap der Astronomien beweeght ende gheleert: Over sulcks heeft by den Romeyn Sulpicius Gallus eerst vertooght de redenen van dien/ende een gantsch Legher bevrijt van een onnutte vreese: alsoo oock Thales een vande seven Wysen/ heel Grieckenland dese vreese af-ghenomen heeft / daer nochtons Stesichorus ende Pindarus/gheleerde Schryvers/mede gheplaeght waren/meenende dat de Mane in desen arbeyd te helpen was met clinckende beckens. Oock de Capiteyn Nicias, der Athenienseren Veld-heer/heeft dese operatie gheschroomt/ ende zijn volck gevreest uyt te brenghen/ tot groote schade vande Republijcke. Certeyn de sonderlinghe dinghen die inden Hemel gesien worden/mogen met recht oock somtijts wel een cloeck hart staen maken: de Cometen zijn daer-om vreeselijck geacht/somwylen met een bloedige steerte / somwylen met clare ende silver schynende stralen/ons waerschouwende/of van een al-gemeene sterfte/of van de doodt van eenige principale Heeren: doch is ter eeren vanden Comeet te Roomen een Kerck ghebout gheweest/door Augustum, also sich een openbaerde terwijl hy speelen uyt-gaf ter eeren van Venus de Moeder/niet lang nae den doot van Iulius Cæsar: Hier en bové schijnt den Hemel altemets bloedigh te zijn met een vervaerlijck aen-sien / dat hem principael vertoont heeft doen Philippus Griecken-land van d'oude vrydom beroofde. Wat sal ick nu oock schryven van dat op verscheyden tyden heele Legers inde Locht gesien zijn/strydende Crijghsluyden/winnende eñ verwonnen: oock van dat sich drie Sonnen op een tijt geopenbaert hebben; by nacht oock drie Manen/van sommige Nacht-sonnen genoemt/ die nochtans nimmermeer als drie voorts comen ongesien? Altemets so berst oock den dagh by nachte uyt/met ongesien lichten de duysterheyd verclarende. Soo heeft den Hemel oock diversche operatien ende crachten in diversche Landen/als in Africa, soo hebby byden Somer altoos bedaude nachten: in Italien by Locris ende Lacus Velinus alle daeghs Reghen-boghen; tot Rhodes ende te Siracusen in Sicilien nimmermeer dagh of de Son laet haer altoos eens sien / hoe quaden ende vuylen weder dat het is.

Te recht

Te recht soo seyt Plinius dat alle dese wonder-teeckenen op verscheyden/jae besettene tyden eñ plaetsen gebeuren: want het voor-boden zijn van merckelycke ongheluckẽn: niet dat daer-om yet ghebeurt; maer dese willen sich altemets voor-stellen/om dat wat wonders ghebeuren sal. Wt de Planeten yet wonders voort te segghen/ laet ick den anderen doen/ alsoo dat een scientie op haer selfs is: wete nochtans wel dat die van grooter crachten zijn: als/namelijck/de Son/ wat werckt die al wonders? wy bevindẽ dat alle daeghs in Cruyden ende Dieren. Het Cruyt Heliotropium ghenoemt/keert sich den heelen dagh nae de Sonne (jae oock als die haer hooft door een donckere wolck schuylt) keerende in't onder-gaen/'tghesicht so te seggen/nae dit wonderlijck schepsel/als met een droef adieu. De Mane oock is bekendt in haer effecten / principael inde Wateren ende Visschen. Alle Mosselen ende Oesters nemen haer voetsel nae dese inclinatie. De Mieren oock/cleyne ende ongheachte Dieren wercken niet als de Maen haer ontreckt: Inde oogen van sommighe beesten worden eenighe sieckten bekendt/ die met de Maen wassen ende op-gaen; soo dat de mensch beschuldight wort/niet wetende op het honderste wat de Planeten ende Sterren mogen wercken/'twelck geen wonder is in so groote spatie des Hemels/ghedeeldt in 70 teeckenen/representerende/of figuren van menschen/of van stomme beesten. Of nu hier door yemants gheluck of ongeluck can gecolligeert worden/ sal voor my Augustinus de Civitate Dei antwoorden. Ick wil alleenlijc verhalen 'tgeen van Nigidius Figulus geschreven is:dese ghehoort hebbende den tijdt ende stondt/waer inne Octavianus, den tweeden Keyser vã Roomen geborẽ was/heeft terstont na de const gepronunciëert dat de Heer des Werelds ter Wereld gecomen was/gelijck het oock met der waerheyd gebleken is. De selfde ghevraeght zijnde/hoe het by-quam dat tweelingen onder een Planeet so het scheen geboren/nochtans so verscheyden van humeuren ende sinnen waren? heeft een rat van een Pot-backer omgedraeyt ende daer op twee stippen/ niets na den anderẽ haestelijck geworpen / also dat het rat stil-staende/de voorsz. stippen getoont heeft/met een propre distantie/d'eene vanden ander verscheyden: daer by te kennen ghevende dat het rat des Hemels alsoo om-gingh/ende daer-om

dickwils

dickwils tweelinghen van malcanderen verschilden / als niet hebbende een influentie van Planeten. Dit belacht Augustinus, segghende dat dit Argument veel crancker is dan alle de potten die met soodanighen instrument ghemaeckt worden. Het sy soo't wil/sulcken geschil ter neder te legghen is ons werck niet.

Vanden Cloot der Aerden.

HEt soude mogen vreemt geven aen sommige slechte/ende inde Mathematische scientie onervaren luyden/hoe dat yemant hem soude willen vermeten / niet eenige maniere te bewysen/hoe groot d'Aerde is/ende de mate vande selfde:nochtās alſo de const lang inde Wereld geweest is/eñ van vele singuliere verstandē gehanteert/ so dunct my dat het niet sorghelyck sal zijn yet te setten tot aenwysinghe / ghenomen uyt de meest vermaerde Schryvers. De Aerde dan/gelijck voren geschreven is/heeft een volmaecte rondicheyt/ cloots gewijs: oock daer en is geen gesicht dat anders oordeelē mach vanden Hemel/of die en is rond/ ende vervolghens dat de Elementen onder dien begrepen oock rond zijn/hoe wel met verschil: want den Hemel ende d'andere Elementen om hooghe zijn eygentlijck rondeelen/die d'een ende d'ander superficiem hebben gheboghen ende hol/ bevanghende de Hemelen die onder zijn/ende de onderworpen onder-gestelde Elementen nae ordinantie. Maer de Aerde en bevangt geen ander onder Lichaem/om datter geen leger en is/so en is oock d'Aerde niet hol/maer een Sphæricum Lichaem/massijf/hebbende maer een superficiem, dat gebogen is/gestreckt ende vervult met aerd-achtige materie/ten sy dat-men rekenen wil de holen hier ende daer zijnde / die nochtans niet eens te rekenen en zijn/so men de geheele Cloot der Aerden aensiet: oock mede de Hel/ die mē seyt int middē der Aerdē te wesen/en is niet in gelijckenisse vāde geheele Cloot. T'is wel een

IEHOVA
Circulus Arcticus
AMERI
CA
Nova Francia
MAR
DEL
NORT
Tropicus Cancer
Aequinoctialis
Linea
MAR DEL ZUR
Capricorni
Tropicus
Brasilia
Maro Paci
ficum
Terra Au
stralis incog
Circulus Antarcticus
ASIA
China
AFRI
CA
Mar di India
Oceanus
Æthiopicus
TERRA
AUSTRALIS
INCOGNITA
IODOCUS
HONDIUS

een groote diepte / die veel duysent Lichamen mach vers welghen van verdoemde menschen: Maer ten is niet (gelijck wy geseyt hebben) byder Aerden / al hoe wel datse in langde/wijdde eñ hooghde/twee oft drie duysent mylen begrypt/ gelijck oock de hooghe berghen ende diepe Cavernen niet en belettẽ de rondigheyd der Aerden: want al is een bergh hoogh tot de Locht toe verheven; al heeft de Zee met een stadige aen-spoelinge een groote Caverne gemaeckt/ wat sal dat zijn in ghelijckenisse met de gantsche Aerde die in haer circonferency begrijpt 5400 duytsche mylen? Wildy nu weten hoe veel tijts van noode is om de gantsche Aerdbodem rond-omme te gaen/sonder dat noch Berghen/ noch Wateren/of Woestynen eenigh beletsel dedẽ/ ende dat ghy alle daeghs u wegh vorderde tot vier duytsche mylen toe/die eene tamelijcke dagh-reyse maken van een Lackey/so deelt 5400 in vieren/eñ ghy sult vinden 1350 daghen/die ghy sout van doen hebben/om de Wereld ronds-omme te varen: nu 1350 daghen maken 3 jaeren ende 260 daghen. Maer door dien dat d'Aerde van oosten tot westen noch niet soo seer ontdect is/ ende vanden middagh tot het noorden meer als het derdendeel vervuldt is met Wateren / soo soude onmoghelijck vallen by een van dese hoecken d'Aerde te willen om-gaen te voet. Voorts om te weten de grootte der Aerden/so is dit 'tfondament ; d'Aerde hout recht het midden des Hemels eñ des geheele Wereldts: nu so wort gemerckt nae't verhooghen vande Sterren op diversche graden/dat 15 mylen op der Aerden responderen met een graet aenden Hemel. Den Hemel is gedeelt in 360 graden/de welcke ghemultipliceert met 15 / betoonen dat den hoep der Aerden bevangt 5400 mylen. Wt de 4 mindere Circulen daer den Hemel mede gedeelt is/verstaen wy dat het gantsche superficies der Aerden in vijf principale Regioenen of vandẽ/ anders Zonæ genaemt/oock gedeelt wort/waer af den eersten wort besloten Arctico , Zona Frigida Borea ghenoemt : de tweede Zona Frigida Australis, tusschen den Polum Antarcticum ende Circulum Australem: de derde in beyde gordels besloten/ als van Cancer ende Capricornus, besit het middelste Regioen vande Wereld/ende wort genoemt Zona Torrida: de vierde Zona Temperata, int noorden met den Tropico Cancri, ende Circulo Arctico besloten: de leste Zona Temperata Australis,

Australis, int zuyden beringhelt met Tropico Capricorni, of Circulo Antarctico. By de oude Schryvers was een vaste opinie met vele redenen bevestight / dat de twee ontrent de Polen vande Wereld gheleghen / om d'afgrysselijcke coude niet te bewoonen en waren; ende de derde Zona Torrida genoemt/soude oock door de over groote hitte geen bewoonders lyden/de Sonne dien daghelijcks door-loopende ende neder-stralende; soo dat den Poeet Horatius seyt voor eenen roem vande rechtveerdigheyd.

Stelt mijn op't land, bevrosen door de couw'
Daer van gheen Boom de bladers groen verblyden
Door Somersche Son, in wilde Landouw'.
Die staghe Mist ende Nevel moet lyden,
   Duyster aen allen zyden.
Of steld mijn oock flucks op het brandigh Land
Daer Phœbus al te nae aen drijft zijn Waghen,
Daer ghenigh mensch zijn huys oyt heeft gheplant,
Ick sal de Min van Lalage altoos draghen,
   End' soo mijn leven waghen.

Wan door experientie ende neerstigher ondersoeck (alsoo de Zee-vaert nu veel volmaecter is ende dickwilder ghebruyckt wort) is bevonden dat d'oude Schryvers haer hier inne seer misrekent hebben/ende is tot onse kennisse gherocmen/ hoe dat veel groote Natien en Provincien/ onder Zona Torrida (daer Horatius, als boven geschreven is/hem so qualijck af hout) ghelegen zijn/namentlijck Abissini, India Orientalis, Arabia, etc. Int Noorden is wel een groote coude ende bittere vorst/dan daer woonen noch altoos menschen; als oock in Zona Frigida naer den middagh/wort over sulcks noch alle daeghs 't Noorden meerder ende meerder geopent/ so dat het bycans voor warachtigh sal gehoudē wordē/dat Plinius schrijft/ hoe sommige Indiaensche

 Coopliedeu

Coopliedën door tempeest geworpen by het Noorden om/in handẽ gecomen zijn vande Duytschen/ende soo geschoncken aen Metellus Celer, 'twelck een groot Argument na zijn advys is/dat al-daer een door-gangh ende passagie is om in Indien te comen. Voorts is de Cloot der Aerden nu tot meermalen rond-omme geseylt geweest/ende is ons soo een volle beschryvinge vander Aerden ende Zee/die t'samen desen ronden hoep maken/ter handt gecomen. Namentlijck moet hier verhaelt worden/dat Sebastianus Canus, een vande gesellen die met Ferdinando Magellano van Sevilla af-gevaren zijn/door de engte van Magellanes passerẽde tot de Molucas toe/eñ voor-by't Caput Bonæ Spei weder-om tot Sevilla aengecomen/is d'alder-eerste geweest van allen tyden die de Wereld gantschelijck bevaren hadde. 't Schip daerom te vooren al niet sonder eenige Pronosticatie/Victoria genoemt/heeft dese reys met Victorie gedaen;ende Canus tot een roem van soo geluckigen vaert/ heeft in zijn schilt gedragen eene ronde Wereld/met het advijs Primus circumdedisti me, dat is te seggen/ ghy hebt my alder-eerst omringelt. Dit schip Victoria is daer nae noch tot S.Domingo geweest; dan soo't voor de derde-mael nae de voorsz.stadt gevaren was/ist in't weder-om comen verdweenen/ende men weet niet waert gebleven is; doch daer zijn andere Schryvers die seggẽ dat het selfde schip tot Sevilla bewaert is/ende al-daer met nieuwe verders tot een eeuwige gedenckenisse onderhouden wordet: wat daer af is/ veelderley geleerde Schryvers hebben dese vaert soo hoogh verheven ende loflijck vermaent/dat noch de memorie van Canus, noch van het schip Victoria door eenighe ouderdom ofte tijt vergaen sal. Ghelijcke lof hoort toe die eerst met eẽ sonderlinge const den Cloot der Aerden ons in Caerten voor-ghestelt hebben/om/gelijck de Poet seyt/'tgeschilderde Land uyt een Tafel te leeren. Hier is Anaximander d'eerste in geweest/die vanden gantschen omme-loop der Aerden een Caerte voor-gestelt heeft / als niemant dat noch gedaen hadde. Hecatæus is d'eerste geweest die met een verclaringe 'tgheschilderde van Anaximander uyt-ghelegt heeft. M. Agrippa om de thimmeragie van zijn Suster te vercieren/heeft oock willen een Mappe ofte Caerte laten maken/die Augustus volmaeckt heeft; eñ Plinius betuygt dat hy met de selfde sonder-

linghe

de Magell. navi
Prima ego velivolis ambivi cursibus orbem
Magellane novo te duce ducta freto
Ambivi, meritoq; vocor Victoria: sunt mi
vela alæ; precium gloria; pugna, mare

linghe is gheholpen in zijn beschryvinghe vande Werelt. Socrates die vermaerde Griecx/heeft oock met de beschryvinghe der Caerten vermaeckt gheweest: doch tot leeringhe ende morale Philosophie/also sulcks zijn eynd ende ampt was: dies vertoonende Alcibiadi een Caert vanden Cloot der Aerden/heeft hem ghevraeght of hy wel soude connen wysen waer dat Griecken-land was; ende daer na waer de stadt of 'tlandschap van Athenen gheleghen was? Twelck als Alcibiades volcomentlijck ghedaen hadde/heeft Socrates noch ghesept: nu/ o Soon van Clinia, wijst my eens hier waer u Vaderlijcke Landen leggen/ uwe huysen ende erven? maer also die inde beschryvinghe des Werelds niet en waren gheset/heeft de wyse Philosooph d'onwyse eer-suchtigheyd ende hoovaerdye vanden jonghen man ghestraft / als op eenen cleynen ende onbekenden rijckdom zynen roem dragende. Eñ hier mede sy genoegh vanden Cloot der Aerden. [Het schip Victoria, daer wy af vermelt hebben/is hier voor af-gebeelt; wy sullen het Latijns dicht dat daer om staet/na den sin vertalen/ende daer na van Europa dese Caerten beginnen.]

Vertalinghe vande Latijnsche beschryvinghe van het schip VICTORIA.

ICk hebbe alder-eerst met zeyl-loop 'trond der Eerden
Omringht langhs nieuwen wegh, ô MAGDELAN door u
VICTORIA word ick ghenaemt recht nae mijn weerden:
Mijn Vleughels zijn het zeyl, d'Eer mynen loon is nu:
De Zee den vyand was daer ick met streed vol veerden.
[Die tot Eer comen wilt voor arbeyd niet en gru]
O niet in een sacht bed de Eere is gheleghen;
Niet in des Schoorsteens hoeck, niet in des Tappers huys;
Sy word met sweet en sorgh, gheduld en strijd vercreghen:
O Jong-man, soeckt ghy Eer? wint die met sweet, sorgh, cruys.

Dit

EUROPA
Iodocus Hondius cælav.
ASIÆ
PARS
AFRICÆ PARS
MAR DEL
NORT
America Pars
Groenland
Island
Trisland
Irland
Asores insulæ
Maidas
Canariæ
Mare Mediterraneum
GALLIA
HISPANIA
GERMANIA
Hungaria
ITALIA
GRÆCIA
NATOLIA
SYRIA
Major mare
London
Paris
Rochelle
Bajonna
Lisbona
Barcalona
Sevilla
Septa
Maroco
Algieri
Tunis
Malta
Sicilia
Sardinia
Roma
Venetia
Genua
Ausburg
Vienna
Buda
Prag
Cracow
Hamburg
Antwerpen
Coln
Bergen
Nidrosia
Finmarchia
Nort Caep
Lappia
S. Michael
Revel
Riga
Novogard
Viln
Platzko
Constantinopolis
Candia
Cyprus
Cayro
Alexandria
Hierusalem
Tarso
Troia
Scutari
Ragusi
Petzora
Brest
Danzik
Conincxberg
Wiburg
Somma
Narva

DIt is wel het cleynste deel vande deelen daer de Wereld in gedeelt wort; maer so-men opsicht neemt op de deught van't Land/de lustighevd/ schoonheyd en ryckdom vande steden/het wel-vaeren vanden handel/ neerstighevd ende beleefthevd der inwoonderen/met de glorie vande wapenen/ende in geschickte regeeringe alle andere volckeren te boven gaende/soo sal Asia ende Africa , jae oock het Goud-rycke nieu ghewest moeten te rugghe staen/ende dese bekennen als een Coninginne over alle d'andere deelen/ende (gelijck Plinius seght) eene Voetster van het verwinnede volc/dat over alle de Wereld heerschappye heeft ende behoudt: sulcks is geweest de Romeynsche macht/die in Italien/ d'ede ste Provincie van Kerstenrijck/op-gequeeckt zijnde/met hare vlercken dit gantsche rond bevanghen heeft; so dat het Rijck van Constantinopolen/maer een af-setsel is van't Roomsche Keyserdom/door Constantino om wondere redenen op-ghebracht. In andere deelen zijn wel eenige steden/ die om haer bysondere grootte vermaert zijn/ende de gemeene over-treffen / als daer zijn in Asien de steden Babylonien, Ninive ende Ierusalem ; in Africa, Cartago ; in America, Cusco ; in Hispania nova, Mexico : maer dat zijn soo eenighe plaetsen : dan in Europa heeft elcke Provincie soodanige Hoofd-steden/dat de menighte lichtelick verwint de groote van eenige particuliere. Ende wie en sal dat niet toe-staē/als hy maer en over-loopt met zyne gedachten/dē rijcdom van Venetien; de magnificentie van Roomen; den handel ende ervarentheyd vā Genua ; de lustigheyd van Milanen; de grootte van Parijs; (eens Coningrijcks gelijcke stadt) de gheleghentheyd van Marsilien/ende noch vele andere/die hier te lange zijn te verhalen ? Om dit deel des Werelds te eeren ende te vermeeren/schijnt alle vrajicheyd ende lust besich gheweest te hebben. Maer dat nu de name van Europe af-ghecomen is / can qualijck ghesocht ofte gheweten worden : want dat naer Europa Tyria, van Iupiter geschaeckt/soo sommige meenen / desen naem genomen soude zijn; dit can my qualick in-vallen. By ons word dit deel gemeenlick Kerstenrijck genoemt/ om dat hier 't Christelijcke Gheloof meest onderhouden ende bekent is ; daer alle andere natien meest met ongheloof of waen-geloof besmet zijn/voorstaende met alle macht d'onkund vande

warachtighe

warachtighe Religie. Om dese voortreffelickheyd worden wy oock voor alle volckeren gestelt. Om dan de palen van dit schoon deel wel te weten/so slaet dese Caerte open/daer suldy sien hoe dat Africa gedeelt is vã Kerstenryck/met de Middelandsche Zee: die oock mede Asien uyt sluyt: want ten noorden opwaerts hebdy den Archipelagũ, eertyts Mare Ægæum; den Mare Maggiore, eertijts Pontus Euxinus; den Mare delle Zabache, eertyts Palus Mæotis, die/al hoe wel dat sy verscheyden namen hebben/nochtans met de Middelandsche gemeen liggen/deelende Asien van Europa, daer toe helpt Tanais nu Don genaẽt/een vermaerde Reviere/ die van haer oorsprong af/met uyt de Hyperborische bergen/als sommige schryven/comende (also daer in't begryp van twee hondert mylen/ghelijck Iovius ende Mathijs van Michou getuygen/geen bergen gevonden en worden) tot inde Noort-Zee/een Linie getrockẽ/Europam af-scheyt: waert nu dat Pontus Euxinus quam inde Noort-Zee/soo soude Europa gantschelijck een Eyland wesen/rondsomme met de Zee beset: daer dat nu boven/soo ghesєyt is/ met d'andere Landen van Asien gehecht is. Inde langte heeft dit deel gerekent vande uyterste Zee-custingen van Portugael/als namentlick van Lisbona tot Constantinopolen toe / het leste van Griecklenland / ontrent 600 duytsche mylen/ende bycans even soo veel inde breede/daer't breedste is/te weten/ van Sicilien tot in Schricfinnien, d'uyterste Landen vande Noordersche contreye. Ende in al dit begryp zijn weynigh plaetsen die niet bewoont en zijn/jae de berghen selfs/wit van sneeu/hebben oock haer inwoonderen: geen Eyland soo cleyn of soo veracht/daer sich gheen volck en onderhoudt. De Locht is hier meer dan by andere natien soet/lieflick ende aen-lockende/makende daer-om oock het volck civiler ende geschickter. Byde Reviere Tanais ende Palus Mæotis ist wel coudet ende onbequamer tot wooninghe: (daer ryden de menschen met alle haer famulie op waghens ende dragen haer huysen mede/ghelijck de Schild-pad doet) doch zy zijn rijck van Peltereyen/ om den Winter/die daer zijn heerschappye sonderlinghe heeft/af te weeren. Ende door den stadighen handel die nu door andere volckeren van Europa op de Noordersche Landen ghedreven wort/so begint allenskens de woestigheyd in veel van dit byster volck te vergaen: Ja daer-om

niet te twyfelen/ of alle Landen en worden lustigh / ende vruchtbaer door't by-woonen / ende opsicht van menschen/als crygende eene soeticheyd ende nieuwe vruchtbaerheyd. Dit hadden de Romeynen wel bemerckt / die onder de Barbarische menschen altoos van haer volck vermengden/om 'tland eens deels beter te bewaren/eñ oock 't volck civiler te maken. Het is so van de natuere geschickt/dat harde Landen eñ onvruchtbaere / nochtans sterck eñ cloeck volck ter wapenen voort-brenghen: weder-omme sachte Provintien / lieden wel begaeft met verstand/ maer niet soo vroom nochte rouw. Dit is in Kerstenrijck seer ghematight/ daer d'eene Natie d'andere mach helpen met verstand ende metter hand/ met vercrygen ende bewaren/mengende de glorie van de wapenen / met de eere der scientien tot een heerschappye over andere deelen des Wereldts. De meest vermaerde Provincien in Europa zijn, Engeland/Yrland/Schotland/ Spaengien/Vranckrijck/Duytsland/Italien/Slavonien/Griecken-land/Hongarien/Polen/ met Lithuanien/Moscovien/ ende dat halve Eyland daer Noorweghen/ Sweden/ ende Gotland in is. Vande Eylanden zijn de vermaertste drie/ boven gheseydt / by-de welcke Sicilien, Sardinien , Corsica, Candien, Mallorcque, Corphu, Negroponte, ende meer andere/ comende als Peerlen ende Edele Ghesteenten dese Conninginne vercieren : Wiens loff ghy particulierlijck sult vinden by Strabo, die zijn derde Boeck/eñ andere na-volgende/daer-mede verciert.

Beschryvinghe van Asien.

ASien is het tweede deel van't Aerdtrijck / als boven ghedeelt / ende heeft den naem van Asia, Dochter van Oceanus ende Thetis; of ghelijck andere willen/van Asius, Sone van Mæneus Lydus; streckt door't oosten vanden middagh tot het noorden toe. De Lymiten naer't westen zijn de Revieren vanden Nijl ende Tanais/ met de Mare Magiore , ende een stuck

vande

ASIA
EUROPAE PARS
Nova Zemla
Mongul
America pars
TARTARIA
Tanguth
Cazan
Bulgar
Samarchanda
Cambalu
Lop
CHINA
Quinsai
Japan
Persia
Cafbin
Chirmo
Ormus
Syria
Hierusalem
Trebison
Mecha
Arabia
Siangar
Aden
Caladad
Cambaia
Bengala
Orixa
Goa
Calicut
Cochin
C. Comori
Zeilan
Indostan
Chesmur
Sestan
Gest
Mien
Hinthieu
Cauchinchina
Philippinæ insulæ
Borneo
Iava
Timor
Malacca
Sumatra
Gilolo
Africæ pars
ORIENTALIS OCEANUS

vande Middelandsche Zee. Aen de ander zyde soo heeft het Oceanum, die Eous ghenoemt wort; in't oosten d'Indische naer den middagh/ ende de Scytische nae't noorden. Sommige maken het schepdsel voor den Nijl vanden Arabischen Inham/also-men moet int af-teeckenen vande Land-streken/liever de Zee nemen/dan eenighe Rivieren. De bergh Taurus loopt midden door Asien, streckende van't westen tot het oosten toe / hebbende eene breede van 3000 stadien/ende eene lengde gelijc Asien selfs/te weten/van 58060 stadien. Men hout dat Asien wel soo groot is alleen/als Europa ende Africa t'samen zijn: doch wordt niet soo volckachtigh ghevonden als Europe, hoe wel het begrijp groot is; want veel groote Woestynen/ Meeren/zandachtighe plaetsen/scherpe berghen/ beletten de woninghen: die (soo ick houde) in voorleden tyden meerder ende menichvuldigher gheweest zijn/dan nu / terwijl dat door het onbeleeft regeeren vanden Turck/die hier wijd en breed heerschapt/d'inwoonderen vermindert zijn eñ 'tland oock/dat wel eer in lust placht alle andere quartieren te boven te gaen/ nu desolaet leydt/onbequaem om te ploeghen/ verhart/bastigh/even eens ghelijck het volck is die't besitten. Maer inde tyden vande Romeynen was hier alle ding in soodanigen overvloedt/dat de Roomsche soberheyd met de Asiatische weelde verwonnen is gheweest. Seker alle de heerschappyen/ daer de Wereld by gheregeert is gheweest / zijn hier uyt ghesproten. Hier heeft Nembrod dien gheweldigen Toren getimmert/verweckende Gods toorn; waer door wy in dit onverstand van soo veel verscheyden Talen ghecomen zijn/ ende ghedwongen met een onseghlicke moeyte/een Boeck dickwils over te setten in andere sprake. Hier heeft de Coninginne Semiramis ghedomineert/wonderlick in haer oorlogē ende timmeragien. Hier heeft oock de stadt van Troyen ghelegen/vermaert door een lang-durighe beleghteringhe/van welcke stadt haren oorspronghgh geerne trecken alle de Landen die in Europe zijn:maer met recht het Roomsche Rijck/ dat van Romulo, uyt de Troyanen gesproten/eerst op-ghehaelt is. Wie can nu verhalen alle de schoone Lust-hoven/die inde Provincien van Asien plachten te zijn? de costelijckheyd vande Heeren ende Princen? de macht van volcken somtijts op-ghebracht by de Coningen van Persien / tot

ruine

ruine ende deſtructie vande Griecken/ of meer tot haer eyghen verlies. Seker Xerxes, ſoon van Darius, met een ſchrickelicke menighte van volck af-comende/ heeft een brugghe gemaeckt over den Helleſpontum, daer hy zijn volck dede over pafferen: daer naer gingh hy op een hooghte ſtaen/ ende vermerckende 't Land vol ghewapende Luyden / tot zynen dienſt/ ende de Zee bedeckt met ſchepen/ heeft hem wel ghelucktich gheacht : maer alſoo hy beſtond te gedencken/ dat van ſoo grooten menighte binnen hondert jaren niemand ſoude over-blyven / zijn hem de tranen uyt d'ooghen gheſprongehen. Om dit gheweit te wreken/ eens deels oock om een eeuwighe naem te crygen/ heeft Alexander Magnus dit Land overweldight/ ende daer nae inde rijcdommen van Aſien zijn leven ende lof gheſchooten ; alſoo dat d'Aſiatiſche weelde/ ghelijck de ſangh der Syrenen, hier voormaels de vromen plagh te betemmen ende te verſachten. Darius was de laetſte Coningh / van Alexander verwonnen/ ende daer nae is Aſien onder de Capiteynen van Alexander naer zijn doodt geſcheurt ende gedeylt. Nu domineert hier den grooten Turck/ gelijck geſeyt is. Mahomet, daer de Turckſche Keyſers harẽ roem op dragẽ/ uyt Arabien voortghecomen/ heeft het fondament van deſe heerſchappye beleydt/ ende met een ongegronde ſecte ende rechte brabbelinghe ſoo vele duyſent zielen bedroghen. Beſit over ſulcx 't gheſlacht der Othomannen, al 't Land dat tuſſchen Pontus Euxinus, Mare Ægyptum, de Middelandſche Zee/ Ægypten, d'Arabiſchen Inham / de Perſiſche / de Reviere Tygris, de Caſpiſche Zee / ende de enghde die tuſſchen Pontus Euxinus ende Mare Caſpium gaet/ ghelegen is. Het ander deel dat by Europa naeſt gheleghen is/ wort vanden grooten Hertogh van Moſcovien geregeert/ ende is beſloten met de bevroſen Zee/ de Reviere Oby , het Meer van Kytaya , ende daer af een linie ghetrocken tot de Caſpiſche Zee toe/ met de enghde die tuſſchen de Caſpiſche Zee ende Pontus Euxinus leyd. Het derde deel hoort onder den grooten Cham, Keyſer der Tartaren, wiens palen aen het zuyden zijn de Caſpiſche Zee de Reviere Iaxartes, den bergh Imaus; aenden opgang ende het noorden de groote Zee; in 't weſten het gheſtelde Rijck vanden Hertogh der Moſcoviten. Het vierde wort nu beſeten vanden Sophy , ende begrijpt het Coninghrijck van Perſien/

hebbende

hebbende d'Otomannen als dagheliickse vyanden int westen; het Rijck vanden grooten Cham int noorden/ende int oosten de Reviere Indus, aenden middagh/de roode Zee eertijts/nu d'Indische Zee ghenaemt. Indien heeft het vijfde/ een Land bekend door de wonderlijcke dieren/ menschen/groote steden/menighte van specerijen ende cruyden/ alsoo dat de Wereld niet wonderder en schijnt te hebben; hier zijn de Portugesen in grooten aensien/ alsoo haren Coning tribuyt ontfanght van al de Zee-steden/vande Arabische inham/tot het hooft/genoemt gemeenelijck Cabo de Lampo. Is anders getermineert met de voorsz. Landen/ende met den Eoischen Oceanus, plagh in voorleden tyden een Coningh te hebben / ghenaemt Porus, vanden grooten Alexander verwonnen/wel de vernaemste om zijn grootmoedigheyd ende verstand. De selve ghevraeght zijnde van Alexander, wat eenen victorieusen Vorst (gelijck hy doen was) behoorde te doen? heeft gheantwoort; 'tgeen dat u desen dagh is aenradende/daer ghy in hebt besocht hoe cranck ende brosch 'tgeluck der menschen is: welcke wyse ende vrome antwoorde heeft int herte van Alexander so grooten cracht ghehadt/dat hy Poro gheschoncken heeft 'tleven/de oude vryheyd ende een grooter Coningrijck. Nu zijn in Indien veel Coningen; want yeder Landschap heeft bycans eenen Coning/ daer't sonderling onder staet: hoe wel dat den grootē Cham 'tover-hooft van velen is/die aē hem tribuyt geven. De wonderheyd vande Olyphanten/Rhinoceroten, etc. sullen wy by andere Caerten breeder ende beter verhalen. Dan daer dient noch wel tot lof van dit ghewest / hoe datter gheen deel en is vanden Cloot der Aerden/ daer de H. Schrifture meerder af spreeckt / als van dit vermaerde Asien. Besiet de Boecken Moses/ vant begin tottet eynde/'tschepsel der menschen/voort-gang/Diluvie/onder-gang/Godsdiensten/miraculen; 'tis al of in Syrien, Mesopotanien, 't Land van beloften (alle Provincien van Asien) gebeurt. Nu oock ten lesten/de verlossinge der menschen/de conversatie van Gods Sone op-der Aerden/zijn dood/ons leven/soo veel verscheyden goede leeringen / daer wy Christenen ons nae reguleren/zijn altemael hier eerst voort-gecomen; soo dat dese teghenwoordige Caerte ende andere meer/hier nae ghestelt/de plaetsen aen-wysen sal / die meest in't oude ende nieuwe Testament

Testament vermaent worden. Daer-om is grootelijcks te beclagē onse onachtsaemheyd/ dat soo schoonen deel Wereldts/ daer heel Kerstenrijck so seer aen verbonden is/nu slaeft onder een Tyran/die de memorie van alle dese verhaelde dingen/door't waen-geloof/ dat de herten vande inwoonderen besit/laet vergaen/eñ belet tot nut te comen. Of daer weder eens op-stond eenen Godefroy, Grave van Billon,die met Gods ghelep/ende der Christenen hulp / dit land dat Gods Sone eertijts betredē heeft/ weder mocht bevrijen vande onuytsprekelijcke last des slaverniis/daer't nu in steect: maer ick en weet niet of desen wensch sonder fondament is/alsoo in Europa selfs den brand des Oorloogs soo groot is/ dat het nauwelicks machtigh is dien met eenighe middelen uyt te blusschen. [Waerom wy hier aldus uyt-roepen:

O Christens,tot wanneer sult ghy den name draghen
  Van CHRISTVS, Vreden Vorst, en twistigh leven hier?
Ach! sult ghy nemmermeer de Oorloogh van u jaghen;
  Verdryven den bloed-dorst,en blusschen toorens vier?
Sult ghy dan voor al-tijd u eyghen leven wonden;
  Sult ghy den Turck seer wreet altijd ghenadigh zijn?
Hoe? sal u sweerd dat snijd verschoonen de bloed-honden,
  En dringhen wonder heet u inghewand vol pijn?
Ach! ach! die raserny moet verre van u wesen:
  Want ghy zijt al ghelijck de leden van een lijf.
Omhelst den Vrede bly van CHRISTO uyt-ghelesen:
  Een Land dat Vrede heeft, heeft welvaert en beclijf.]

STrabo is van opinie dat Africa cleynder ende minder is dan Kerstenrijck / eensdeels om dat hy de mate neemt vanden Nijl af / die nochtans behoort ghenomen te worden vande roode Zee/alsoo Ptolomæus wil: eensdeels oock om dat een groot deel nae't zuyden toe/ noyt den ouden en is bekendt geweest: hebben daer-omme niet wel connen spreken vande groote van dit gewest. Hedensdaeghs wort Africa gedeelt in vier deelen/gelijck dat Ioannes Leo schrijft. De deelen zijn Barbaria, wel het beste ende vruchtbaerste/ besloten met de Atlantische ende Middelandsche Zeen/den bergh Atlas, ende het Landschap Barcha Numidia, anders Biledulgerid, bepaelt met de Atlantische Zee in't westen/ende den bergh Atlas in't noorden; in't oosten loopt et tot de stadt Eloacar toe: de Woestynen van Libyen zijn aenden middagh/ ende maken aldaer het slot. Libya inde Arabische spraeck Sarra ghenoemt (dat een Woestijn betekẽt) heeft het beginsel vanden Nijl/tot de Atlantische Zee toe/hebbende ten zuydẽ de Nigriten, ende aen't noorden de Numidas. De Nigriten zijn alsoo ghenoemt/ om dat de inwoonders swart zijn/ of ter oorsake vande Reviere Niger, die hier door-loopt/ende heeft voor uyterste palen aent noorden Libyen; aen't zuyden de Æthiophische Zee; aen't westen het Rijck Gualatæ, ende in't oosten het Rijck Goagæ: soo dat heel Africa besloten is rond-omme met de Zee / behalven aende enghde/daer de roode Zee ghescheut wort vande Middelandsche/eñ hangt hier met Asien vast. Dit ghewest heeft schrickelijcke ende drooge Woestynen/waer in dat veel seltsame beesten haer houden/ende is een Voetster van veel diversche slangen/alsoo dat voor een spreeck-woort by den ouden plagh te zijn: Africa heeft altoos wat nieus.

Leo, die dese Landen beschreven heeft ende besien/seyt dat Libya interior heel woest ende wilt is, sonder Revieren/ Beken/of eenigh ander soort Water / ten sy de Coopluyden sulcx mede voeren op haer Kemelen; soo dat by Lucanum te recht ghe schreven is.

Doet ons, ó Leytsman nu nae Scytien heen ryen,
Of naer het warme zand, van't dorstighe Libyen.

De plaetsen by den Oceanus worden bewoont vande Azanegi, dat een seltsaem volck is/ende

nimmer-

AFRICA
Natolia
Mediterraneum
Mare
Asores I.
Ins. Canaria
I Capitis viridis
S. Paulo
Libia In
Nubia
Guinea
ARABIA
Mare
Rubrum
Tr. Canceri
Aequinoctialis
OCEANUS
AETHIOP
PICUS
Ascension
S. Helena
Angola
Zaire
Quiloa
Mozambiq
Zofala
S. Laurentij
I Don Galops
Tropicus Capricorni
Caput b. spei
C. das Agullas
Tristan d'acuina
Pr. terræ Australis
BRASILIAE PARS
C Frio
Linea
Abicalo
Comori
Zacotora
Calecut
Goa
Cayro
Mecha
Aden
Melinde
Tombutto
Algier
Maroco
Tripoli
Barbaria
Sabia
Mogadoxo
Brava
S Thome
Capricorn
Ramieres

C

nimmermeer dan om te eten den mond ontdeckt / aen-ghemerckt die soo seer stinckende ende vuyl is/dat sy selfs daer een schroom af hebben/bedeckende die met een dwale. Hoe wel dat Iohannes Leo,die dit toe-schrijft haer gheschicktheyd / meenende dat dit een particuliere costuym is vande Edelen ende wel-geborene. Cadamustus noemt dit volck arm/leughenachtigh/ende tot verraderye seer gheneghen; 'twelcke al de Africanen seer ghemeen is;wort over sulcks eene trancke trou/de Africaensche trou ghenoemt. In't Rijck van Borni gaen de inwoonders met bloote Lichamen de gantsche Somer door; inde Winter draghense Vellen / ende maken oock haer bedden van Pelterije : van alle Gheloof ende Religie seer vervreemt / levende voorts als beesten:Vrouwen ende kinderen zijn ghemeen/niemandt en heeft hier een eyghen naem / maer worden genoemt of nae haer magherheyd/vettigheyd/of eenigh andere qualiteyt. In Nubien is groote menighte van fenynighe beesten/ende daer over soo groote cracht van fenijn/ dat een graenken onder thien menschen om-ghedeelt/ die inden tijdt van een quartier uurs om brengt. Het Basiliscus heeft uyt Africa zynen oorspronck/ende is niet groot van Lichaem/maer sterck van fenijn/een pest van alle pesten/met een wit vlecrken op't hooft/ende ghelijck met een croon verciert/jaeght alle de Serpenten wegh met zijn gheblaes / breeckt de steenen met fenijn / ende quetst alleen door't aen-raken Cruyden ende Boomen. Het Serpent dat Attilius Regulus beschoot/als oft een stadt waer geweest/was in Africa : De Scorpioenen zijn nergens soo fenynigh als hier. Plinius seydt dat d'oorsaeck van soo veel verscheyden beesten is in't gebreck van Water ; want als soo veel diversche soorten van dieren by een vergaderen om te drincken / de sommige zijnde in haer natuerlijcke begeerten / menghen sich met beesten van ander geslachte/ ende daer af comt dat soo wondere fatsoenen in dese Landen ghesien worden: ende gelijck Salustius schrijft/daer vergaen veel meer menschen in Africa ghebeten/ende gedoodt vande beesten/ dan door eenighe andere siecktcn. Doch de voorsichtighe natuer [of veel eer God] heeft in dit Land eenigh volck ghestelt die met sonderlinghe eygenheyd weten het fenijn uyt te trecken:als namentlijck de Psylli,die in haer Lichaem eenighe verholen cracht draghen teghens de Slan-
ghen:

gerrende hebben eene wyſe dat ſy hare kinderen terſtond nae de gheboorte d'alder-wreetſte Serpenten voorwerpen/om daer mede te beproeven/ of die oock vanden echten ende rechten beyde zijn. Hedenſdaeghs vint-men overblijfſelen van die natie/ machtigh oock om de Serpenten te doen ſtillen/ende 'tfenijn te benemen. Byde Pſyllos zijn Garamantes, daer de beeſten met eenen ſlimmen hals weyen/alſoo de hoornen recht uyt-gaende/haer in't graſen ſouden beletten. Niemant en heeft eene ſekere Huys-vrou/en de kinderē uyt het verſcheydē by-ſlapē voort-comende/worden alleen naer de ghelijckeniſſe van't weſen ghekent. Deſe Landen worden nu genoemt de Woeſtynen Nafzonæ ende Carchſæ. Den Tempel vā Ammon, die in Libyen placht te zijn/ om der vermaertheyds wille onder alle Hiſtorie Schryvers / vermaent ons oock om eenigh verhael van hem te doen. Deſen Tempel was getimmert ter eeren vanden zandigen Iupiter, ende leyd rond-omme beringelt met groote Woeſtynen / daer't niet en regent/noch ooc eenigh Water is. Doch is de plaets ſelfs/daer deſen Tempel in leydt/ met ſchoone luſtighe Wateren beſet / met alderley boomen ende vruchten ſeer playſant/ hebbende inde lenghde ende breede 50 ſtadien : De Locht oock ſoo ſoet/ghelyck ſy in't aen-comen des Somers plagh te zijn;ſoo dat/ hoe wel andere om-leggende plaetſen/met een onverdraghelijcke hitte gheplaeght zijn/dit ghewest alleen d'Inwoonders met een ſonderlinghe luſt vermaeckt. Cambyſes is eens tot deſen Tempel ghereyſt/ om dien te berooven / ende heeft een Legher van 50000 mannen verloren/ die door de cracht van het zand over-vallen en overſtolpt wierden. Niet verre van deſe plaets is van Herodotus ende Q. Curtius de Son-fonteyn ghesteldt/ daer het Water als de Son opgaet laeu is; op den middagh/wanneer anders de meeſte hitte is/cout; aende avond heel warm; inde middernacht onghetempert heet ; ende hoe den dagh meer ghenaeckt / hoe het Water in warmte meer af-gaet; ſoo dattet in't op-gaen in eene ſlappe warmte alleen blyft. Hier af ſeydt Silius Italicus in het derde Boeck:

Dicht byde Kerck (ó wonder) men aenſiet , Een Fonteyn laeu,als den dagh waſt of vliet:
Cout op den tijdt als Phœbus 'tmidden licht: Heet als de nacht is duyſter van ghesicht.

 Deſe

Dese Fonteyne word van Andreas Thevet gestelt dicht by de stadt Bordena, ende hy is wel onder de nieuwe Schryvers alleen die vande selve vermaent.

Weynigh over den Æquinoctiael zijn de Meliten/ die ondragelijcke hitte deurgaens in haer land ghevoelen. Daer over ist dat op sekeren tijdt van't jaer haer bloet soo verdorven is/dat/ in-dien sy niet en ghebruyckten remedien van het Sout/ souden terstond sterven: soo is dan by dit volck groote neeringhe met het Sout/ die het selfde oock vercoopen aende Nigriten op eene vreemde wyse. Eerst soo leggense het Sout op den cant van eene Riviere aen hoopen/ende stellen daer eenigh teycken by/ ende gaen voorts wegh: dan comen eenighe menschen uyt/ die niet bekendt of gesien en willen zijn; hebbende het Sout over-merct/ leggen eenigh Gout daer by in sulcke quantiteyt alsse meenen dat ghenoech is om het Sout te betalen/gaen oock so heenen ende laeten het Goudt by't Sout. De andere vercoopers vant Sout comen dan weder/ ende behaeght haer dē wissel van't Goudt met het Sout/nemen het Goudt wegh/ latende het Sout voor de onbekende: Maer soo daer niet Goudts ghenoech en leyd/ laeten sy het Goudt ligghen/ende wachten of d'andere weder-om comende oock wat by-legghen sullen/die dat dan doen/indien haer dat soo ghevalt/of nemen haer Goudt weder wegh. Dit is den handel lange jaren met desen middel ghedreven. Om het Sout te draghen zijn gheen beesten in dat Land/ aen-ghemerckt de groote hitte die geen gras toe-laet/noch eenigh ander cruyt. Wast daer yet dat is pestilentiael: ende hier teghens drincken d'inwoonders alle daeghs Water met Sout ghemengt/'twelck een bequame remedie is tegens alle vyerigheyd. [Dit wordet in onse Landen oock ghepresen; jae selfs zijn eygen Water in tyde van Peste te drincken.] Het en reghent nemmermeer in haer Land/ ten zy inde maent van Augustus/ September ende October. Voorts de menschen die so comen coopmanschappen sonder spreken/zijn boven maten swart/ ghelijck-men seyt, van groote statuere/ hebbende d'onderste lippe al hangende tot aen-de borst toe/vol seeren/ende heel bloedtachtigh: Ende daer-om mach-men oock alle haere tanden sien/ die veel grooter zijn dan de onse. De opinie is dat haer lippen soo qualijcken ghesteldt zijn om

de groote

de groote hettens wil/daer't land mede schijnt te branden. Waer-omme dat nu de Moorē so swart zijn is qualijcken te weten: die meet dat het door de cracht vande Son comt/is heel verdoolt: want aen het hooft Bonæ spei zijn de inwoonders heel swart / daer nochtans aen't Fretum Magellanicum de lieden wit zijn/ende is al een crachte vande Son/ ghereckent na den Hemel/met de voorsz. plaetsen. Nu/de Spaengiaerts ende d'Italianen zijn even wijt gelegen van den Æquinoctiael, met de inwoonders van het land ontrent Caput bonæ spei, waer comt haer dan de wittichepd van? 'Tvolck dat onder Paep Jan woont is geelachtigh: in Zeylan eñ Malabar upter maeten swart: ende nochtans soo zijn dese Landen even verre vanden Æquator. Maer dit soude yemand wonderlijcker moghen schijnen / dat in gantsch America gene swarte gevondē en worden/dan alleen in een plaets/Quareca genoēt. Of comt dit vande drooghte des Hemels/of door eenighe besonderheyd der Aerden / of mede door eenighe eyghentheyd inde menschen selfs zijnde?

Beschryvinghe vande nieuvve VVereld.

HEt is grootelijcks te verwonderen/ dat onse voor-ouders / die nochtans soo begeerlijck van eer ende naem gheweest zijn/niet met allen vande kennisse van dit land (om de grootte niet recht een nieuwe Wereld ghenoemt) ons achter-ghelaten hebben. Wy lesen wel by Plinium ende andere Schrijvers/als namentlijck by Diodorum in't eerste Boeck ende 7 Cap. dat die van Cartago, als haer rijckdommen groot waren/ende haer gheluck menighvuldigh/een groote Armade ter Zee toe-gherust hebben / ende passerende door de enghe van Gades, gecomen zijn in een groot Eyland/lustigh/ende boven alle Landen seer playsant zijnde/alsoo dat vele vande inwoonders van Africa, verlatende haer Vaderlijcke wooninghen/

ghen/ die souden met de plaetse van dit Eyland verwandelt hebben/ ten zy de Magistraet van Cartago met een openbaer Placcaet verboden hadde/ dat sich niemand soude ver voorderen int ghevonden Eyland meer te vaeren/ten fyne dat Africa niet desolaet en werde. Oock schrijft Plato dat in een ander ghewest een land is ghewest dat Atlantica ghenoemt word / dan door aerd-bevinghe ende stadighe strijd vande Zee/nu verdroncken ende vergaen.

Clemens mede een Discipel van S.Pieter, meent dat noch eenigh ander volck te vinden soude zijn/die ons teghen ghestelt/een groot Land bewoonen; maer verbiedt ons te genaecken ; also (seyd hy) groote wildernissen ende woestynen dit Land beschansen ende besetten. Marinæus Sicilus in zijn Cronijck van Spaengien schrijft oock / dat inde Mynen van dese nieuwe Wereld/ een penning soude ghevonden zijn met het beeld van Augustus, ende daer over ghesonden aenden Paus/door Iohannes Rufus, Consentijnscher Bisschop. Veel willen van Seneca eenē Propheet maken/als dat hy het vinden van dese Eylanden soude voor-seyd hebben met dese veersken.

Den tijdt ſal zijn naer vele jaren
Dat op-doen ſullen haer de baren,
Ende toonen bloot een nieu ghewest.
Een ander Typhis ſal ontdecken
In d'Ocean veel vremde plecken,
Dat Thyle niet en blijf het leſt.

Van al dit bewijs houde ick voor cranck/ende die van Cartago mogen wel inde Eylanden ghecomen zijn die-men gheluckighe noemt / of in eenigh ander quartier van Africa, dat naest aende Zee gheleghen/nu by ons Ouders tyden in kennisse weder-om ghecomen is. Het ghene dat Plato schrijft is heel onseker/alsoo hy meent dat sulck Land wel gheweest is/maer nu door de Aerd-bevinghe weck ghenomen zijnde / niet ghevonden can worden. Het selfde ghebreck is oock inde opinie van Clemens, aengaende den ghevonden peningh. Ick en weet niet wat bedrogh

drogh dat geerne in sulcke dinghen schuylt: ende is moghelijck soo met den penning ghevaren/ als met de viercante Colonne/daer de wijt vermaerde Ortelius in zijn Caert-boeck af schrijft/ die uyt bedrogh inde Aerde bedolven/vanden Meester van't spel weder uyt-ghehaelt was/om het volcxken te doen ghelooven dat Sibylla oock soude gheprophetecrt hebben van dit nieu ghewest: is over sulcks eene groote dispute onder de lieden van verstande / van waer dat soo veel hondert duysent menschen/daer de nieuwe Wereld mede bewoont is gheweest/ghecomen moghen zijn? De oude Schrijvers hebben hier niet af ghewcten(gelijck't bekent is) het moet dan eene nieuwe bewooninghe wesen/ daer noyt te vooren af ghehoort is: ende nochtans so groote timmeragien/'tghedencken van soo veel dinghen inde voorsz. Landen gheschiet/ ende andere Antiquiteyten meer/ghetuyghen onghetwyfelt dat dese plaetsen al van langher hand bewoont zijn gheweest: ende namentlijck 'tgheen dat-men schrijft vande twee weghen / die van Quito, een stadt in Peru,tot Cusco toe/(een ander stadt in't selfde Land gheleghen) zijn/ probeert wel dattet geen werck en is van een cleyn ghetal van jaren. D'eene van dese weghen loopt over het gheberghte/d'ander over't platte land / ende dueren wel vijf hondert mylen. Den wegh van't platte land is becleedt met muragie van beyde zyden/ende is breet 25 voet: binnen zijn loopende reviercken ende beecxkēs/al geplant met boomen die zy Molli noemen. Die van't geberghte heeft de selve breedde/ ghesneden ende ghehouwen uyt de steenrotsen: nu inde plaetsen daer eenighe hoolen waeren/om die selfde te effenen met de hooghde/ zijn steenen geleyt ende op-gemetselt. In somma 'tis een werck(nae't seggen van die het eene ende andere ghesien hebben)dat de Pyramiden van Ægypten,ende alle andere timmeragien der Ouderen te boven gaet. Guaynacapa (seker Coning) die ontrent hondert jaren gheleden/ in't leven was) heeft wel de voorsz. weghen doen vermaken ende verbreeden; maer en is de eerste fondateur niet gheweest:het gemetsel is veel ouder/ende zijn leven soude oock te cort daer toe ghevallen hebben. Op dese weghen zijn nae de reysen/die de Coningh met zijn Hof plagh te doen/veel costelijcke ende schoone Paleysen ghebout/ die de Indianen Tambos noemen/daer dan het gheheel Hof-ghesin met den

Coning

Coninglogeerde: Doch dese weghen ende Paleysen zijn door de Spaengiaerts seer gheschent: alsoo sy inde Oorloghen/onder malcander ghevoert/sochten somtydts den vyand den wegh te benemen/ende de Indianen oock/als-men haer quam bestormen / hebben tot teghen-weer dit wonderlijck werck niet ghespaert. Wie hier nu by doet de magnifycke timmeragien daer de stadt Themixtitan,in't Coningrijck van Mexico,mede verciert is/de schoone Tempelen/ costelijcke Coninghs Hoven/sal ongetwyfelt waer vinden dat boven gheschreven is. Of dan dese inwoonders gecomen zijn uyt Asien,over de engde van Anien, of uyt het noorden over d'engde van Grotland ; of oock eenigh vroom Capiteyn uyt-gevaeren zijnde om avontuer/ dese plaetsen ghevonden heeft ende voorts ghepeupleert/is qualijck te weten. Wan B. Arias Montanus,een gheleert Spaengiaert [seer vermaert door de Biblia Regia] schryvende van dese volckeren in zijn Boeck gheintituleert Phaleg seyt/dat Ioctan uyt de Neven van Sem derthien Sonen hadde/vande welcke sommighe Indien aen't westen bewoondt hebben. Ende dat Moses seyt/Genes. 10. vers. 30/ van Sephar eenen bergh ; is by Montanus toe-gheschreven de berghen van Peru, Andes by-de Spaengiaerden ghenoemt / die de grootste ende langste zijn vande gheheele Wereld. Daer is oock in die quartieren eene stede seer oudt/Iuctan ghenoemt/ ende oock het land Iukatan,dat ghenoegh te kennen gheeft/den naem vanden Vader deser volckeren. Aen Ophir , een vande Sonen van Ioctan , wordt Peru gheassigneert. Aen Iobab het land van Parias,niet verre vande enghde van Panama : meent daer by den voor-seyden Arias Montanus, dat Asia niet en is gedeelt van America,ende bekent gheen enghde van Anien. De menschen in dese Landen woonende/zijn van een onghereghelde maniere van leven ; alsoo dat sommige meenen de reliquien van't gheslacht van Cham in dese Landen ghewoont te hebben : Doch sy worden nu anders ghehouden/ende beginnen te kennen de zedigheyd der Christenen. Daer toe is gheweest d'eerste den vermaerden Christophorus Columbus van Genua, die nochtans de kennisse ghecreghen heeft van eenen Spaenschen Schipper/ ende van dien vernomen de ghelegentheyd ende situatie des nieuwen Werelds. De Schipper / seyt Metellus inden Brief aen

 Ant. Augu-

Ant. Augustinum, is door tempeest van zynen wegh ghewordpen / ende aen dit land ghecomen/ ende van daer tot Madera, daer Columbus woonachtigh was : Columbus den Schipper met vrientschap tot zynen huyse ontfanghende/ heeft hem af-ghevraeght wat van dese nieuwe contreyen was? ende hoorende 'trappoort/ heeft voor hem ghenomen te reysen / ende t'ontdecken soo grooten voordeel met eenighe middelen: waer toe hem gholpen heeft Ferdinandus, Coning van Castilien/ doort vermanen van Isabella Coninginne/ oock hem eerende met den tytel van Admirael : ende daer-omme is soo grooten glorie ghecomen aen Columbo van een Schipper/ wiens naem oock de onrechtveerdighe Fortuyn[op Heydensche wyse te spreken]niet en heeft bekendt ghemaeckt. Dit is den sin vande woorden Metellij. Van Antonius Verdier aen't 30 Capittel van zyne verscheyden lessen / noemt desen Schipper Andalusium. Hier staet wel aen te mercken de groote swarigheyd die Columbus heeft moeten over-comen/ al eer hy tot dese eere moght gheraken:want alder-eerst ghecomen zijnde by Coning Henricum van Engeland (doen ter tijdt in rijckdom florerende) heeft den Coningh gheopenbaert 'tprofijt dat van dese Vaert comen soude ; maer is belacht gheweest ende niet gheacht : Heeft mede by Alphonsum, Coning van Portugael/luttel ghehoors ghevonden/ alsoo wyse ende vermaerde Cosmographi, die by Alphonso waren/ voor ghewis hielden / dat in die contreyen gheen Land en mocht zijn/ noch oock eenigh volck woonen. Soo is daer na/ghelijck ghesepdt is/ Ferdinandus beweeght/ ende heeft desen Columbum uyt-ghesthickt in't Jaer 1492 die dit Land ('twelck oock America ghenaemt is/van Americus Vespucius Florentijn,mede vande eerste ontdeckers) inden naem vanden Coning van Castilien heeft aen-gevat. Waer op dat Alexander Sextus, Paus van Roomen/in't Jaer 1493 van Christus geboorte/den vierden Mey / de heerschappye vande nieuwe Wereld in't westen / aen Ferdinandum ghegheven ende toe-ghelaten heeft. Al dit Land is nu beseylt/behalven daer het aen het noorden comt. De stranden al-daer zijn noch onbekent. Van het noorden nae't zuyden so schynet te representeren een fatsoen van twee halve Eylanden/met eenen hoeck Lands gescheyden. Het halve Eyland dat aen't noorden leydt hout nieu Spaengien/

ghen/de Provincie van Mexico, Terram Floridam, ende Terram novam; 'tgheen aen't zuyden
leyt begrijpt Peru, Braſilien ende de Landen van Chili. 'Tgeheele begrijp vande nieuwe We-
reld is groot negen duyſent ende drie hondert Spaenſche mylen: waer af drie duyſent/drie hon-
dert ende vijf en tſeſtigh beſet zijn met ſtrande vande zuyd Zee; de reſte van onſe Zee ende de
noorder Zee/dat boven de ſomme van vijf duyſent/neghen hondert ende tſeſtigh mylen is. Dit
ſchrijft Metellus aen Antonium Auguſtinum, met eenen vermakelijcken ende gheleerden Brief/
daer den Leſer veel ſonderlinghe dinghen uyt nemen can/dienende tot verclaringhe vande nae-
volgende Caerten. Den grooten rijckdom daer dit gewest mede begaeft is/can niemand wel
ſchrijven. De Spaengiaerden hebben groote ſchatten hier ghehaelt/grooten buyt gehadt/die
qualijck is te ſchatten; nochtans durven de Indianen wel ſegghen/dat/al hebben sy veel ver-
loren/dat haer nochtans thien-mael meer is ghebleven. Certeyn wie inde Hiſtorien van nieu
Indien leeſt/den handel van Peru, ende elders ghedreven/door die eerſt deſe Landen geconque-
ſteert hebben/ſal hem niet genoegh connen verwonderen. De Indianen bekennen dat in haer
oude memorien ende prophetien wort ghevonden/hoe dat een vreemt volck ſoude over-comen
uyt onbekende Landen/dat d'oude vryheyd ſoude deſtrueren/ende voor ſoo veel Heeren/Caſi-
quen ende Coninghen/de heerſchappye van eenen Meeſter in-voeren. Dit ſchijnt vol-bracht
te weſen door't aen-comen der Spaengiaerden/ die met eene ſonderlinge volſtandigheyd alle de
voor-noemde contreyen door-gheloopen hebben/door Eer-ſucht ende Goud-ſucht; twee groo-
te periculen/om groote periculen aen te gaen. Voort om eenighe particuliere wonderheden te
verhalen/die inde nieuwe Wereld zijn/ſoo in dieren als in menſchen/ſchrijft Metellus, boven ge-
citeert/dat het Land van Peru voor de aencomſte der Spaengiaerdē/noch Oſſen/noch Muy-
len/Eſels/Geyten/Schapen/Honden/ of Muyſen en hadde: de Muyſen ofte Ratten/niet ſeer
noodighe dieren/zijn eerſt uyt een Antwerps ſchip al-daer ghecomen/dat door de enghde van
Magellanes paſſerende/die mede voerde/ ende dat ghedierte is in ſoo groote menighte in corten
tijdt door de weelde van't Land ghecomen/dat cruyden/ boomen/ ende ander ghewas/ over-

groote

groote ſchade daer deur gheleden hebben. Alleen inde Berghen van Peru wort een Beeſt ghevonden roodt van coleur/gelijck by-cans de Bocken zijn in't Ooſterſche Indien/ ten heeft geen hoornen/ende wort ghevoed met Medecinale cruyden / die dat land door menigh vuldigh zijn/ is ſeer ſchu. De Bezar-ſteen waſt in een teſſelje/ daer't de Cruyden in-ſteect om te herkauwen. [Hier af can-men van Garcia ab Horto onder-richt worden ; die / wat de Medecyne Indien aen-gaet/ geleerdelick heeft beſchreven.] Dit ſelfde Land brengt Slangen voort boven maten groot/maer niet ſchadelijck. Het heeft Spinnen groot als Citroenen/ende craghtigh in fenijn. Het reghent daer dickwils Padden/ die voor d'Indianen bequaem zijn om ghebraden te eten. Daer zijn oock Gieren in ſoodanige grootte/datſe heele Beeſten durven beſtoken. De Koeyen die in't gheberghte op-ghevoed zijn/ſterven alſſe in't platte Land comen. In Quivira zijn Oſſen die den bult hebben als Cameſen/ oock voeten eñ ſteert als Leeuwen. In't Eyland Hiſpaniola, word een voghelken ghevonden Cucuye genaemt/ dat wel cleyn is/ ontrent de dicte van een duym/maer onder de wercken van God ſeer wonderlijck:het heeft twee vleugelkens/wel ſterck ende hart/daer twee teere wiecrkens onder ſchuylen/die niet te voor-ſchijn en comẽ/dan alſt d'andere uyt-ſteeckt om te vlien: dan ſiet-men(behalven de twee vyer-ſtralighe oogen die't heeft) een ſo groote claerheyd/dat al t'gheen rond-om is/daer mede verlicht word. Ten vlieght niet dan by nacht: de Indianen gebruycken't als keerſen in tijd van Vrede ende van Oorlogh/ ende geeft een ander licht dan onſe blinckende Wormen doen ; want men mach ſien te ſchryven ende te leſen in't midden vande duyſterniſſen by't glinſteren van dit ſchijnſel: doch als-men deſe Cucuyen wilt ghebruycken als ghevanghens/ ſoo verlieſen ſy haer licht/ ende men is gedwongen andere te ſoecken: oock als ſy aen haer eynd comen ende vergaen/verlieſenſe hare crachten. De Indianen maken van dit voghelken ſekere communctie/ daer ſy de ooghen ende borſt mede wryven/dan comen ſy ter feeſt/ende 'tvolck meent dat het brandende Gheeſten zijn. Dit vogelken draeght de Croon over alle nacht-lichtende beeſtkens. Ende de gheleerde Poeet Du Bartas

ſchrijft

ſchrijft hier af met veerſkens/in ons Duytſch aldus vertalet:

De brandende Cucuy, in Spaengien nieu ghevonden
Twee lichten heeft in't hoofd; twee inde vleughels met.
De naelde des nachts werct, by't licht hier af ghesonden
Seer conſtigh het rabat, of val, van s'Coninghs bet:
By deſer lichten ſtrael in d'alderſwartſte nachten
Den draeyer conſtigh draeyt t'Yvoor rond ende glat.
De Woeckeraer hier by zijn gheld telt ſonder wachten:
De Schryver by dit licht ſchrijft conſtigh op het blat.

In Peru zijn oock Reuſen gheweeſt van grooter crachté ende ſtaturen / meer als vier-mael een ghemeen man: waren daer over menſchen eters/ ende voor een middagh-mael cloof yeder voor zijn hooft 30 Indianen. Dit ſcheen eerſt wel den Spaengiaerden ongelooflijck/ende hielden ſulcks voor beuſelinghen. Om de waerheyd hier af te onder-ſoecken / heeft eenen Spaenſchen Capiteyn in eenighe dellinghen doen graeven/ende heeft beenderen ghevonden/die/ om de wonderlijcke grootte/van eenigh ghedierte ſcheenen te weſen: doch de hoofden die daer by ghevonden zijn/hebben waer ghemaeckt dat het beenderen van die Reuſen waren. Het ghene dat Garate van Peru van de dood deſer Reuſen verhaeld(als dat ſy om de ſonde der Sodomie van eenen Enghel ſouden ghedoodet zijn) dat late ick voor de ghene die't ghelooven. Ortelius ende andere Caert-beſchryvers ſegghen dat deſe Reuſen in het Land van Chili ghewoont hebben/ ende noemen de ſelve Patagones, die haer gheſichte met verſcheydene verwen beſtrijcken. Ende dit ſal ghenoegh vande beſchryvinghe der nieuwe Wereld / of vierdendeel der gantſche Globe/ weſen.

Enghcland

ENgheland met Schotland begrijpt het grootſte ende vermaertſte Eyland vande gantſche Chriſtenheyd/ſtreckt van't zuyden in't noorden(het Eyland van Sicilien niet ongelijck) met eene drie-hoeckige figure: want van het hoofd dat het Eyland Vigi aen't zuyden aen-leyt/tot Catenes toe/het leſte deel vā Schotland (met eene cleyne engde geſcheyden vande Eylanden die-men Orcades noemt) zijn 600 mylē; ende van Doeveren,'tleſte hoecxken van Kent, tot de upterſte partien van Cornubien zijn 320 mylen: van welcke plaets weder tot Catenes zijn 800 mylen:alſoo dat het gheheele Land begrijpt 1720 mylen. Doch alſoo dit Eyland in twee Coningrijcken ghedeeld is/ende Engheland van Schotland af-gheſcheyden door het Water Solwey,de Bergen Cheviet,ende de Reviere Tueda;willen voor't eerſt ſonderlinghe van Engheland ſpreken. Dit Eyland is eertijds Caledonien genoemt geweeſt/ van een ſeker Boſch daer in gheleghen. Het wordet oock Albion ghenoemt / om de witte berghen die ſich de aen-comende Schippers vertoonen. Oft nu Brutus(Sone van Silvius, Coning der Latynen, een Capiteyn van ſeker Troyanen/die in dit Eyland aen-ghecomen is / veertigh jaeren nae de deſtructie van Troyen,dood-ſlaende d'oude inwoonderen) oock na zynen naem Bretangen ghenoemt heeft/is van meer onderſoecks. Dan Beda ſelfs een Enghels geboren/gheeft reden van deſe naem/om dat de inwoonders Bretons waren/ eerſt in Vranckrijck woonachtigh. Nu ten leſten iſt Engeland genoemt/ende word oock gediſputeert van waer deſen naem comt: ſommighe meenen dat het ghetrocken is van een Duytſch woort Anghel, dat een Her beteeckent/ om dat Engeland een ē hoeck ende een Her van onſe Wereld ſchijnt te weſen. Anders ſegghen dat een Coninginne Angela ghenoemt/deſen naem ſoude ghegheven hebben. Oock zijnder die houden dat een Capiteyn van Saſſen,of Saxones, Engheſt,geroepen van Vortigero, Coning van Bretangen,nae den dood vanden voorſz. Coning (die hy met veel Edelen om-bracht) dit Eyland Engheland of Engheſtland heeft laten heeten. Vijf volckeren hebben dit Land bewoont/te weten/Bretoenen,Romeynen,Picten, Schotten ende Saxones. Is over ſulcks by alle Schryvers meeſt bekend/dat het volck/'twelck nu in Engheland woont / uyt de Saxones ghe-

ſproten

ANGLIA
Milliaria Anglica
Pe. Kærius fecit
Occidens
MARE HIBERNICUM
OCEANUS BRITANNICUS
GERMANICUS OCEANUS
SCOTIÆ PARS
Septentrio
ANGLESEY
MAN
LONDON
YORKE
Galliæ pars
The landes end
Lezart point
Scarbrough
The sprun head
Humber flu.
Yarmouth
Cantire
Arren

sproten is/ die als helpers comende tot den verwonnen/zijn selfs in het besit gecomen/ van die sy quamen beschermen. Eer dat de Saxones Bretangen veroverden / was haer woon-plaetse in een Land dat Munsterus Angrie noemt/waer over dat noch op desen tijd de Hertoghen van Saxen den tytel behouden van't Hertoghdom van Angrie, in gemeene sprake Engren genoemt. De spraeck vande Enghelschen/hoe wel met veel ander talen seer bedorven/ treckt noch meest nae't Duytsch ende Fransoys / tot een teecken dat de gantsche tale wel eer op-recht Hooghduytsch gheweest is. Waer over schrijft Beda op dese wyse: De oude inwoonders van Engheland hebben haer maenden gerekent nae beloop der Manen/ ende hebben de Maend Mona genoemt. Oock de maend May, word by haer ghenoemt May Thrimelci, dat is/May daer in men drie-mael daeghs de beesten melckt: alsoo sy inde selfde maend sulcks deden. De Haringh-visscherp is hier ontrent Eboreco overvloedigh / tot groote winste. De Revieren / Vivers ende andere Wateren zijn't heele Eyland door Visch-rijck: oock de Zee die rond-omme loopt versiet dit Coningrijck ghenoegh. De voorneemste word gheacht eenen Visch die sy in haer tale Pike noemen/ende inde onse eenen Snoeck; dese by wylen inde Vivers ghebracht/word al-daer ghemest met Paling/oock andere cleyne Visschen ghevoed: als die dan levendigh/ nae de ghewente/ter marckt word gebroght/ende yemand met sekerheyd weten wil/ of de Visch oock vet is/neemt de vercooper een mes ende snijt den buyck op/ toont het vet: can hy noch alsoo zijn waer niet vercoopen/naept den buyck weder toe ende werpt den Visch inden Viver/ al-waer hy toe-groept door de lijmachtigheyd vande Zeelt of Schoenmaker.

Daer zijn in dit Land oock Mynen van Silver/ Yser/ Tin/Loot ende Sme-colen. In de stadt Batonia, van het Graefschap van Somerset, zijn oock heete baden. In de clippe S. Vincent die nae den op-gangh aen de Reviere Avona uyt-steeckt/ wordet grooten overvloed van Adamant of Zeyl-steent ghevonden / die in blinckentheyd den Indiaenschen schynet te willen beschamen; doch in hardigheyd voor den selven moet wijcken. By de Briganten (wy houden de Latynsche namen) wordet veel Aget-steens ghevonden die swart / blinckende en de licht van

ghewichte

ghewichte is: brandet in het Water/wordet met Olie upt-gheblust. Hy wasset inde cloven der Steenrotsen: eer hy ghepolyst is/soo is hy rosachtigh ende coperachtigh; maer ghepolyst zynde/swart ende blinckende. Sommighe willen hier met de Maeghden proeven; maer die sulcks doen/die hebben al langhe verloren dat sy soecken. [Soo yemant van de Ghesteenten van Engheland meer wilt weten/die magh Ammianum in zyn 23 Boeck lesen.

De Locht van Engheland is ghematight/dick-neveligh/weynigh tot coude/seer tot regen/gheneghen. Daer zyn veel heuvelen daer de Schaepkens(den rijckdom van't Land)op weyden. Sy en vreesen geen Wolven:want die zyn upt Engheland gevoert/ door dien dat de Coningh Edgardus den Luduallo, Prince (of Vorst) van Wallien tot een tribuyt (impost of schattinghe) op-gheleyd hadde jaerlijcx 300 Wolven te leveren. Als hy dat drie jaren langh ghedaen hadde/en conde hy in het derde jaer gheene vinden. Dit Land is overvloedigh van Coren ende Boom-vruchten. Daer zyn weynigh Lauwerieren; doch so vele Rosmarinen dat sy daer op sommighe plaetsen haghen af maken. Daer wasset oock Saffraen.

De Enghelsche zyn langh van ghestaltenisse / wit van aenghesicht : waer-om eenen Poeet schrijft:

Wt Saxenland comt d'Enghels-man:
Zijn witheyd en spraeck tuyght daer van.

Om nu van hare seden wat te segghen / sullen wy eerst sien wat Solinus, Herodianus, Mela ende andere van oudt Engheland schreven : ende daer naer op de hedendaeghsche wyse van leven ende seden cortelijck comen. Doen Iulius Cæsar dit Land besocht/waren de seden der Enghelschen dese : Sy waren wild ende sonder Burgherlijcke seden. Veel Coninghen heerschten het volck/ dat doen oock in groote menighte was: sy en droeghen gheene cleederen/ dan van vellen:besetten den hals met eenen yseren hoep/als tot een pochinghe van rijckdommen die andere volckeren in Goud en Silver legghen. De Vrouwen waren ghemeen:de kinderen wierden dien toe-gheschreven die eerst de Maeght troude. Diodorus maecktse slecht ende recht van

manierẽ/verscheyden van de archeyd ende loos heyd der onse: seght oock/ dat sy met slechten eñ groven kost te vreden waren; van alle rijckdom vervremt. Sy plachten haer Lichaem te verwen/om de frayicheyd; of om hare vyanden schrick aen te jaghen. Dat waren de oude zeden: maer nu/

Seer fierkens pronct den Enghels-man,
En comt daer als een Iofvrou an:
Hy houdet veel van goede ciere:
Veel winnen,ende weynigh doen:
Zijn Liefken gheven een grijn goen:
Dat is op heden zijn maniere.

Dat doen vele van haer: doch andere zijn statighe/ deghelijcke Mannen/die/ in regeeringhe zijnde/met haer eenigh op-sien de boos doenders verschricken. Heftigh is den Enghels-man in het aen-vallen zynes vyands: doch dickwils onbedacht: Hy en magh teghen gheene armoede/als zijnde gewent goet vleysch te eten/ goed bier te drincken. De Vrouwen zyn schoon/ende hebben nae het spreeck-woort hier haren Hemel: worden niet nauwe gehouden; maer gaen wel met een goed vriend daer het haer lust. Wat sal ick segghen? Daer grooten vrydom is/groote weelde/ groote schoonheyd daer willen veel tijd groote sonden wesen: het en zy dat de Heylighe Godvruchtigheyd de quae begeerten eenẽ toom in den muyl werpe. Dit sorte Vrouwen volck is overvloedigh in kinderen: die alle cleyne Enghelkens schynen te wesen/ ende worden soo sedighlick op-ghebrocht dat andere Landen daer eenen Spieghel behoorden aen te nemen. Wat nu de Wetten van dit land aengaet/ de neerstighe Emanuel van Meteren heeft die trouwelijck beschreven. Wy comen nu tot de steden.

Londen is de voornemste stadt/ende als een cort begrijp van het geheele Land. Dese stadt is aen de Revier Tamise ghelegen: over de welcke eene groote Brugghe comt/al met huysen beset/ 330 stappen langh. Daer is oock den Tour of Casteel daer de Gheld-munte/ Wapen-huys/

huys/ende ghevangheniſſe van groote Heeren is. Het Water word met eene meulen hooghe op-gheſmeten/ende met goten in openbare plaetſen/jae oock in de huyſen ghelepd. Als het daer brand is/put yeghelijck Water uyt de born-putten: gieten dat maer neder/ende maken een af-ghedamt Water by den brand. Het is eene ſtadt vol coſtelijckheyd/ ende uytnemende pracht. De rijcke zijn ſonderlinghe rijck; de arme ſeer arme ende veracht. Peſte is deſe ſtadt ſeer onder-worpen als Venegien. Sy is van de Oceaenſche Zee ſeſtigh duyſent ſtappen gheleghen. Wat ſal ick van hare Parochi Kercken ſeggen? Wat ſal ick van S. Pouwels verhalē/ daer twee Kercken op malcanderen ſchynen te ſtaen? De overvloedigheyd van ſtoffe doet my ſ wygen/ende Londen aldus ſpreken:

Ghelijck Narciſſus ſchoon (naer der Poeten dichten)
Verliefde op ſich ſelfs,ſoo gaet het ſchier met my.
Wanneer de gulden Son den Tamijs gaet verlichten
End' ick my ſelven ſie,ſoo roep' ick uyt ſeer bly;
Wat ben ick groot en ſchoon by and're cleyne ſteden!
Wat ben ick machtigh rijck by and're vlecken bloot!
Wat ben ick vol van volcks, als Enghels ſoet van ſeden!
Wat hebb' ick, Moeder bly,al kinders op den ſchoot!
Voorwaer de Schoonheyd,Maght,de Grootte,Luſtigheden,
Die ſoecken elck om ſeerſt my vrindſchap aen te doen!
Mijn Vaders ſtatigh-trots op my daer heen treden.
Een ſtadt die welvaert heeft,blijft jeughdigh ende groen.

Dit liep ſoo ſoetelijck uyt de penne: Nu moeten wy van Londen naer Weſtmunſter een half mijlken treden. Hier worden de Coninghen ghecroont. Hier ligghen de Coningen begraven. Hier is het Hof. Wille ick het met een woord ſegghen? Hier is de Wereld! Wat nu voort de andere ſteden belangt/wy en connen die niet in't langhe beſchryven: dus ſal het genoegh weſen

te seggen/dat daer twee voor treffelijcke hooge Scholen in dit Land zijn/eene te Cantelbergh, ende eene te Oxfort: Twee Aerts-bis dommen/Iorck ende Cantelbergh; dertigh Graefschappen. Wat zijnder gheleerde Mannen uyt Engheland ghesproten/ die niet alleen in't Latijn: maer oock in hare Moeder tale gheleerdelijck schrijven: waer mede sy niet alleenlijck hare gheleertheyd/maer oock hare Liefde tot haer soet Vaderland bewysen. Daer in de Fransoysen naervolghende/die eene Fransche Academie of hooghe Schole schynen te willen maken. Van dit sal van de beschrijvinghe van Engheland ghenoegh wesen:wy moeten nu naer Wallien reysen.

Beschryvinghe van Cambrien of Wallien.

CAmbria,of Wallia, is een deel van het Coningh van Engheland / ende wordet voor het derdendeel van het gantsche Eyland ghehouden. Het wordet ghescheyden van het deel dat sommighe Lhægriam noemen (het welcke recht Engheland is) met de Reviere Sabrina ende Dia. Wordet voorts met de Yrische Zee bespoelt. Den name Cambria seght men ghecomen te wesen van Cambrus, de derde Sone van Brutus, de inwoonderen noemen't Cambrij,de Enghelsche Walles. Dit gantsche Landschap is berghachtigh/ scherp/dorre ende heuveligh: doch daer het aen de Zee raeckt/daer is het vruchtbaer. Men deelet dit Land in drie deelen:te weten/ Gwynedhia (by de Enghelsche Nort-walles ghenoemt) Powijs ende Dehenbart, vande Enghelsche Sutwales ghenamet. Onder Gwynedhia is het Eyland Anglesey,by den ouden Mona ghenoemt.(het welcke eertijds als eene plaetse der Druyden is vermaert gheweest) Dit Eyland Mona is eertijds dorre ende onlievelijck om aensien gheacht gheweest; maer is nu ter tyd soo bebouwt ende soo vruchtbaer / dat het ghemeynlijck de Moeder van Wallien wordet

CAMBRIA
Septentrio
Meridies
Occidens
Oriens
Hiberniæ pars
MARE HIBERNICUM
ANGLIÆ PARS
Mona I
Venedotia
Dehen bar
Anglicana Mil.
10 20 30 40
Lyrpol
Warington
Chester
Holt
Hanmer
Oswesthree
Shrewsbury
Neuport
Welynton
Wenlock
Clydbery
Kynford
Kydirmynster
Worcestre
Vpton
Teuksbury
Gloccstre
Neunam
Bristowe
Sabrina fl.
Caer Icrienrhot
Nefyn
Aberdaron
Bardesey
Aberdyfi
Aberystwith
Cardigā
Neuport
Fyscard
Ramsey
S. Dauyes
Herfordwest
Walton
Selame
S. An
Tenby
Penbroke
Mylford hauen
Wormes heade
Swansey
Caerdfordhyn
Kilgaran
Endijn
Ceydwyly
Dinefur
Brecnoke
Buelt
Hay
Wilton
Monmouth
Branbuga
Radnor
Payn
Lemster
Wigmore
Ledburi
Idlos
Pole
Mont Gomery
Dolgelhe
Harlech
Bala
Tylin
Bangor
Aberconwy
S. Asaph
Rudlan
Flint
Ganock
Andwoch
Batric
Penmon
Cornew
Aberfrau
Nuburg
Strad flur
Talissarn
Budhair
Gados
Loc hair
Crikhowel
Landaf Epis.
Ceuport

det ghenamet. De inwoonders van Wallia (als Humfredus Lhuydus ghetuyghet) volghen de Enghelsche dracht in hare cleederen. Sy connen qualijck arbeyd verdraghen/ ende zijn fier op de Edelheyd hares gheslachtes. Sy leven in hare huysen strenghelijck ende gesparighlijck. Sy begheven haer meest in Engheland in dienst der Coninghen ende Edelen: waer toe sy sonderlinghe bequaem zijn. Het zijn oock goede Pædagogi (of Leer-meesters) der kinderen ende jonghelinghen: opsicht op haer leere ende leven hebbende. Hier door ghesch iet het/dat niemand soo arm in Wallia en is / die niet in de Latijnsche Schole en hebbe gheleert. Die nu onder haer de gheleerste zijn/ die begheven haer tot de Rechten ende pleghen het ampt van Advocaten / Procureuren ende dierghelijcke door gantsch Engheland. Waer toe sy misschien van natueren bequaem zijn: want (als de voor-ghemelde Humfredus schryvet) daer zijn groote menighte van Processen (dammelinghen/dingingen) in dit Land/ ende worden vande inwoonders met grooten yver ghedreven; selfs tot verlies van den lesten penning. Ghelijck sy eertijds (als Cornelius Tacitus schrijft) teghen malcanderen plaghten te stryden / ende om verschillen met hare sweerden te vechten/soo vechten sy nu met de tonghe. Soo dat Wallia wel met Vlyſſe magh segghen;

Nu ſie ick dat de Tongh, Die ick als ick was jongh
Te werck niet wilde ſtellen,
Veel by de menſchen doet: der woorden overvloet
Gaet voor des crachts verſnellen!

Dit Landschap/naer het oudt ghebruyck / wordet den eerst gheborenen sone des Coninghs van Engheland ghegheven: die Prince van Wallien word genamet / ende heeft daer het hooghste ghebied. Ende dit sal van dit Landschap voor dese tijd ghenoegh wesen; Wy worden van Schotland gheroepen.

SCOTIA
Milliaria Scotica
10 20 30 40 50
DEUCALEDONIUS
OCEANUS
Oriens
56
57
58
59
Cantyre
Eyl
Kintaill
Quhabyr
Durnes
Dumberton Fyrth
Breadal: bayn
L. Lomond
L. Spay
Glasque
Dumblai
Gourea
Edenburg
Fefa
Monros
Barwick
Marnia
Buquhan
Nes
Newhal
Suder land
Alabastri
Pridon
Houpe
Farr
Strathy head
Fors
Carnes
Anglie
pars

SOmmighe Schrybers houden dat de Schotten/die dit land bewoonen/eerst uyt Yrland ghecomen zijn/om te verjaghen d'oude inwoonderen van Bretangen. Doch also de Saxones tot hulp vande Bretoenen ghecomen / den Schotten vitorieuselijcken wederstonden/ zijn sy ghedwongen geweest in't uyterste van't Eyland te vertrecken; al-waer dat haer vermeerderinghe soo goet ende groot ghevallen is / dat Schotland mede een Coningrijck ghewoorden is/ghescheyden van Engheland met de Revieren Tueda ende Solwey. Dit bewijst noch de sprake der Schotten/met de Yrlandsche niet ongelijc. Men houdt dat sy Schotten genaemt zijn/van een Griecks woord Skotos, dat duyster beteeckent/also sy haer lichamen plachten met duystere verwe/ende vreeselijcke figuren/ te beschilderen. Dit Coningrijck word nu door den Bergh Grampius, dat eenen wilden ende woesten Bergh is/in tween ghedeeld; die de zuyd-zyde bewoonen/zijn wel gheschickte lieden ende beleeft/spreken meest Enghels; die nae't noorden woonachtigh zijn/hebben harder ende wreeder zeden/gaen ghelijck de Yrlanders/met een maniere van een deken om't lijf/bloots-voets; dragen voor wapenen/bogen eñ pylẽ/met een breed sweerd/eenen poingiaert die maer aen een zyde snijd/ ende is altoos onder't gordel. Alsoo dat Schotland dobbel is/hoogh ende neder. De hooft-stadt van't heele Land/is Edinburgh, ghelegen in't gheberghte/als Prage, lang een Italiaensche mijl/ende breed een halve: ende de langde word ghenomen van't westen tot in't oosten toe. Aende westersche zyde is eenen Bergh ende hooghe Steenrotse/op de welcke eenen Tooren is / daer onder zijn al valeyen / behalven daer't nae de stadt toe leyd : inder manieren dat den Tooren niet en is te winnen / dan van dien cant; dese plaetse is ghenoemt 't Casteel vande Dochteren / vermaert door vele Autheuren die daer af vermanen. Vande stadt Edinburgh, een quartier van een mijl/is een seer gerijflijcke haven/ Leyth ghenoemt/daer de Schotten trafiqueren. Item / daer zijn in Schotland drie Universiteyten/ende drie Aerts-bis dommen/te weten tot S. Andries, Glasqueu, ende te Aberdon oft Aberdein, daer oock eene goede haven is. De stadt van S. Ian, anders ghenaemt Preth, is alleene onder de steden van Schotland bemuert. By Aberdon zijn de Alpes, of de Berghen van Schotland,

land, ende aenden voet van dit gheberghte zijn groote Bosschen; daer-men meent dat wel eer 't Bosch van Caledonyen gheweest is/ daer oock het gantsche Eyland den name af draeght by den ouden Schryvers. Soo veel de vruchtbaerheyd aen-gaet/ sy is sonderling; dan Engeland passeert in al dat de menschen tot haren leven behoeven: in Visschen is Schotland wel het rijckste/ door soo veel Wateren/ Revieren ende Havens daer 't mede door-spoelt wort. De Aerde is vet/sulpherachtigh / ende daer-om bequaem tot den brand / waer-mede d'armoede van hout-brand verlight word: waer-om het oock een maniere is/ dat de Bedelaers die voor de Kercke staen/steenen tot aelmoesse crygen/die nut zijn om vyer te maken. Der Engelschen nature is niet ongelijck met de Schotten/die van wesen wel wat straffer zijn: de Enghelsche door-gaens lieffelijck van aenschijn: het verstand vande Schotten heeft harde ende strenghe disciplinen lief; daer toe zijn sy goede Dialecticynen / in't disputeren crachtigh ende heftigh. Om nu oock wat vande wonderlijcke dinghen te schryven die in Schotland veelderhande te mercken zijn / soo sal ons Hector Boëthus moeten stofferen die hier van vol is/doch ongheluckigh van waer-seggen/ soo dat dit Epigramme eertijts op hem ghemaeckt is.

Wilt ghy, o Leser, my de loghens doen vergaren
Die Hector in zijn Boeck (in groot gheral) wijst an;
De baren tellen doet my van het Ocean:
Seght, dat ick u tell' de sterren die s'nachts claren.

Nochtans sullen wy een deel van zijn verhael wel moghen ghelooven / alsoo dier-ghelijcke dinghen in andere Landen oock metter waerheyd bevonden worden. In Gallovidien dan/ is een Meer Myrtoum ghenaemt/daer't eene deel van't Water toe-vriest inden Winter / ghelijck oock andere Wateren; maer de reste can met gheene coude bevriesen. In't landschap Caricta zijn over-groote Ossen/ende voor soo veel het vleesch aen-gaet/seer goet ende lecker; maer het vet en verstijft nimmermeer; maer loopt altoos ghelijck ghesmolten Oly. Inde Provintie Coyl, luttel meer als thien duysent passen vande stadt Aer, is eenen steen nauwelijcks twaelf

 voeten

voeten hoogh/ende maer 33 cubiten inde dickte/ die niet t'onrecht van het volck aldaer/de doove steen ghelzeeten en word. So yemant seer luyde roept/jae niet een roer eenigh gherucht wil maken/die aende ander zyde staet sal 'tselfde niet moghen hooren/maer van verre seer wel. In Lennos, van Ptolomæus Lelgovia ghenoemt/is een over-groot Meer/inde ghemeene tale Loumondt gheheeten/ langh boven de 24 mylen / ende breed 8 mylen: dertigh Eylanden zijn in dit Meer wel bewoont/met huysen/kercken ende hoven. Hier zijn drie dinghen te verwonderen/ de Visschen wel bequaem om te eten/hebben geen vinnen: Het is somtijts soo ghestoort/ja alsser gheenen wind inde Lucht en is/dat stoute ende ervarene Schippers niet en derven bestaen over te varen: so dat de schepen/die door de stilte vande winden niet wel seylen en connen/meest blyvẽ/als dit tempeest onvoorsienlijck op-staet/ten sy een naeste haven haer te baet comt. Ten lesten is in dit Meer een Eyland daer wel Beesten/cleyn ende groot/moghen op weyden; maer is altoos dryvende/ door't beweghen vande winden/hier ende daer. In Argadien (somen seyt) groeyt eenen steen/ die onder't stroo ofte werck ghelepdt / naer een wyle dat selfde aen-steeckt. By Slanis, een Casteelken/word een hol ghevonden van vreemde natuer/ daer't Water in gedropen zijnde/metter tijdt eenen witten steen word: ende ten ware dat op sekeren tijdt van het jaer de steenen wierden uyt-ghenomen/het hadde langh al vervult gheweest. In dit Land en worden nerghens gheene Ratten ghesien: al broght-men die daer in sy souden sterven. [Bertius seght dit vande Muysen] Aen den mond vande Reviere Forthe, in't midden vande Zee/ is eene hooge clippe/daer boven uyt het hooghste eene soete fonteyn spruyt/een wonder mirakel vande natuer. Niet verre van Edinburgh is oock een fonteyn / daer droppelen van Oly/ door't Water ghesprept/in dryven/die niet en minderen uyt-gheschept/noch meerderen ongheraeckt zijnde. Dese Oly is goet voor schorftheyd ende seeren. [Hier af mooght ghy Pliniũ lib. 11. cap. 95 lesen/ende sien wat Bertius verhalet.

Dit Coningrijck van Schotland begrijpt/naer het schryven van de Wereld-schryvers / inde lenghde seven en tsestigh Duytsche mylen / ende 257 Enghelsche: inde breedde twee en vijftigh

Duytsche

Duytsche mylen/ ende 190 Enghelsche. De Eylanden onder Schotland gheleghen/ zijn veel in't ghetal/ waer af de Hebrides (Eylanden alsoo ghenaemt) de principaelste zijn: daer naer de Orchades, daer't opperste Eyland Pomonia af is/ met eene heerlijcke Bisschoplicke Kercke/ eñ twee Eylanden verciert. Dese Eylanden hebben wat ghemeens met Denemarcken/ alsoo dat hare tale Gotisch is. Ende ooc M. Iordanus in zyn Denemarcsche Tafel seyd / dat de Orcades aenden Coning van Denemarcken behooren/ hoe wel't genoegh bekent is dat de Orcades voor een Hertoghdom aen't Rijck van Schotland comen. Æneas Sylvius schrijft hier dat hy naer eenen Boom vraeghde die-men seyde in Schotland te wassen / wiens vruchten de ghedaente van Eyntvoghels hadde (die rijp zijnde in het Water of op't Land vielen: die op het Land vielen ginghen te niet;maer die in het Water vielen wierden volwassene Vogels / vliegende of swemmende) doch hem wiert gheantwoordet van eenen Iaques Roy, een vierschotigh ende wel ghedaen Man(soo hy verhaelt) dat desen vermaerden Boom niet in Schotland en was/ ghelijckmen ghemeent hadde; maer inde Eylanden Orchedes:waer mede dat de selve Æneas wilt bewyssen dat de wonder wercken altijd voorder loopen. Wy sullen van dese Voghelen inde beschryvinghe van Yrland breeder vermanen.

Beschryvinghe van Yrland,

SYlvester Gyraldus Cambrensis heeft van dit Eyland een bysonder Boecrken geschreven/ ende is daer by verclaert met de Annotatien van Richardus ende Stanijhurstius. Alsoo hy meer dan yemant anders de kennisse van Yrland ghehadt heeft/ soo willen wy uyt hem oock meest verhalen wat tot verclaringhe vande Caerte dienet. Yrland/in't Latijn Hibernia, is naest Enghelland 'tgrootste Eyland/ende heeft aende eene zyde groot Bretangen, aen d'andere

d'andere dē grootē Ocean: aen't noordē leyd Ysland ('tgrootste vande noorderſche Eylanden) drie daghen ſeylens. Het Land is ſeer oneffen/berghachtigh/ſacht ende waterigh/ wildt eñ vol Broecken. In't opperſte vande Bergen ſuldy by wylen ſtaende Wateren ende morasſchen vinden. Nochtans heeft het eenighe ſchoone plaetſen/maer weynighe/ten aen-ſien vande Boſſchen ende Wilderniſſen; den grond is vet ende wel-dragende; de Berghen zijn vol met Vee/de Boſſchen vol Dieren: het Land is vruchtbarer van gras/dan van zaet; van Weyden/dan van eenigh Cooren. Dat inde Lente op-comt/indē Somer vol-waſt/can qualijcken door den regenachtighen Herſt ghepluckt ende gheſneden worden. Æolus heeft hier zijn Winden meeſt gheaſſigneert ende verweckt de Wateren/die't Land dan boven maten over-loopen: Honich ende Melck is hier ghenoegh/hoe wel dat Solinus ende Iſydorus ſegghen willen datter gheen Byen ſouden zijn;maer (met haer verlof)hadden beter gheſchreven dat Yrland geen Wijngaerden en droegh/maer wel Byen. Seecker Druyven en zijn hier niet/altoos zijn de Yrlanders ſonder Wijngaerden gheweeſt.[Sy hebben wel Wijngaerden tot ſchaduwe die dien name niet en verdienen] Van de Byen zijn hier ſoo overvloedigh/dat ſy niet alleenlijck inde korven/ maer oock inde holle Boomen ende inde holen der Aerden ghevonden worden. De Reviere van Yrland zijn veel ende ſeer vermaert: doch is de principaelſte de Reviere Schevijn, ſoo wel inde wijdde/ als inde langhde/oock in vruchtbaerheyd van Viſſchen. Den oorſprongh van deſe Reviere is uyt een Meer/ende deelt Connachien ende Momonien van eē. Voorts zijn 'theele Land door veel Meeren geſprenpt/rijck van Viſſchen: hoe wel Snoecken/Baerſen ende andere Viſſchen/ die haer geerne in ſoet Water onderhouden/hier ſoo niet gevonden worden: doch daer zijn drie ſoorten van Viſſchen in deſe Meeren/die in andere plaetſen ſoo niet en zijn / ende worden niet geſien dan inde Somer. In Media by Foneram zijn drie Meeren vandē ander niet geſcheydē/ daer een yeder een byſondere ſoorte van Viſſchen heeft/ende hoe wel door't deur-loopen van eene Rivjere/lichtelijck de eene Viſch tot den anderen ſoude moghen comen/ ſo geſchiet dat nochtans tot geender tijd; ja al worden ſchoon de Viſſchen van het eene Meer in het ander geworpen

HIBERNIA

Occidens

Oriens

Meridies

Septentrio

Ultonia

Connatia

Monio nia

Limeryke

Kilkeny

Dublyn

Galway

Longford

Armagh

Wexfort

Waterfort

Ardmore

Kynsale

Karon head

Kilmore

Isles of Aran

Cantyre

Carlinford

Kildare

Arglas

Milliaria Germanica

5 10 15

pen/ſullen ſy ſterven/oft weder tot haer oudt ende bekent water keeren. Valcken/Havicken eñ Sparuwers zijn in dit Land boven andere Landen in grooten ghetalle; ende hier zijn ſoo veel Arenden/als elders Kiecken-dieven: de Cranen vliegen ooc by honderden in eenen hoop. Men moet het Vee hier dickwils uyt de Weyden dryven / op dat het door den grooten overvloed niet onghesond en worde. Hier en word gheen fenynigh ghedierte ghevonden. Dit is voor al ſeer wonderlijck dat uyt eenighe Houten die onbeſtiert in Zee vloten/ eerſt eenighe Gomme vloeyet; dat die Gomme in eene korſte verhardet/daer dierkens in waſſen/die eerſt leven/daer naer eenen beck/eyndelijck veren ende vleughels krygen/daer mede ſy inde Locht vlieghen of in het Water ſwemmen: dit dier ſeght-men en word niet anders gheteelt. Sy worden Bernacæ ghenaemt. Ick heb dickwils ghesien (ſeyd Sylveſter) groote menighte van deſe half volmaeckte dierkens aen een Hout hanghen in ſchelpen gesloten/die den tijd van haer vlucht ſouden verbeyden: van deſe en komen gheen eyeren/ghelijck van andere Voghels/noch en worden niet uyt-gekipt. In ſommige plaetſen wordē deſe Vogels voor Viſch gegeten/als geen vleyſch hebbende/van geen vleyſch gekomen zijnde. De geleerde Du Bartas beſchrijft inden ſeſten dagh zyner Weke de Vogels die op Boomen waſſen / eñ voeget daer by van deſe Vogels die uyt het Hout waſſen: het welcke wy hier ſullē ſtellē (als wy in de beſchryvinge van Schotland belooft hebben) tot dat meer ſekerheyd der plaetſe ſy gevonden. Den ſin van die geleerde dichten is deſe:

Soo oock Bootes traegh ſiet in de glaſen velden
De Ganſen, die-men naemt Gravaingnes, henen ſnelden;
Die (ſoo-men ſeght) zijn vrucht van ſeker boomkens daer
Die, vruchtbaer, leven doen haer bladt in't Water claer.
Soo oock van een oudt ſchip den af-breuck ſonder lieghen
Keert in Eynd-voghels die (o wonder!) ſwemmen, vlieghen.
Siet! eenen groenen Boom, daer nae een ſchip, dit was;
Onlangs een Worrem cleyn, nu iſt een Voghel ras!

Hy

Hy vermanet oock van dese Voghels die op Boomen wassen naer den sin aldus:

En dien Boom die daer draeght op zyne tacken drilligh:
De swemmers en met een de vlieghers wonder willigh;
Ick spreke van dien Boom die in Iuturnen leeft,
Wiens bladt, dat door den Wind van hem daer henen sweeft,
Door eene vruchtbaer cracht verkeeret tot verfrisschen
Op't Land in Voghels waer: in't Water, recht, in Visschen.

Seker de getuygenissen van dese veranderinge zijn veelderhande/ende gheloosweerdigh: behalven dat die wat verschillen in de plaetse/daer dit wonder word gevondé. Munsterus schrijft dat d'Orcades met dese Vogels soudé beset zijn: Gyraldus schrijft het van Yrland: Du Bertas vā Schotland (dat hy/so veel het uyterste aengaet/Iuturne noēt) gelijc ooc Mela doet. Dan dit verschil can wel geslist wordé/mits dat dese Landé niet verre vandé anderé en liggé; eñ over sulcx dat het gene op eene plaetse is/ooc d'andere wel can toegeschrevé wordé. Hector Boëthus seght dit selve wonder van een gevogelte/dat hy Clakis noēt. Indien ghy eenigh Hout werpt (schrijft hy) inde Zee vande Eylandé Hebrides, metter tijd comé eenige wormé voorts die 't Hout doorsteken eñ uyt-holen: nemen daer na allenskens een fatsoen van Vogelen/ eñ wassen op het nest so groot als Gansen/eñ vliegen. Hy schrijft hare generatie dé Oceano toe/van Homero eñ Virgilio, ené Vader van alle dingen genoēt. Nu zijn in Yrland noch ander wonderheden te mercken/eñ dat eerst in Vogelkens die-mé Martinetas noēt/ cleynder dan eē Meerle/met eene witte borst eñ swerten rugge: so wie dit gevogelt/al verstorven zijnde/in eene droge plaetse bewaert/ het en sal nemermeer rotten: ooc by cleeders geleyd/sal't die vande Motten bewaré: opgehangé in't droogh/sullen dese beestens alle jaers noch ruyen/eñ met nieuwe veren becleet wordé. Noch zijn hier Vogels minder dā eē Arent; maer grooter dan een Havick/die d'eene clau geslotē hebben/als tot vrede; d'andere open ende ghewapent tot den roof. In Vltonien is een Meer/daer een Eyland aen tween ghedeelt in leyd/ het eene deel is met een Kerck verciert/seer lustigh ende

playsant

playsant/d'andere partye word vande Duyvels gehouden/ende is woest/wilt/schrickelick om aen te sien. Hier zijn neghen putten: wie daer inne vernachten wil/word soo ghequelt/ghepijnt/ ende qualijcken ghetracteert / dat smorghens de Gheest nauwelijcks in't ellendighe Lichaem can gevondē worden; daer over word dese plaets 't Vagevyer vā Patricius, vandē inwoonderē ghenoemt/so seer over alle de Wereld vermaert. In Momonien is een Fonteyn daer de menschen flucks grijs worden/ soo wanneer die met het Water besprengt zijn. Ick hebbe eenen Man gesien(seyd Gyraldus)wiens halven baert met het Fonteyn-water al-daer gewasschen/ oock aende helft grijs was/de reste swert blyvende. Hier teghens is in Vltonia eene Fonteyne die de grijse hayren belet te wassen. Op't hooghste van een Bergh in Connachia is eene Fonteyn van soet Water/die twee-mael s'daeghs af-gaet/ende oock twee-mael over-loopt/ recht met het wassen vande Zee wat ghemeens hebbende. In't noordelijckste deel van Vltonia, is eene Fonteyn die door de groote coude van't Water/over seven jaren het Hout datter in geworpen word in Steen verandert. In Momonien is oock eene Fonteyne/als die van eenigh mensch gheraeckt is/soo sal 'theele Land flucks bereghenen; ende dit word aldus van Gyraldus beschreven: soo dat Yrland my dunckt een wonder Land te zijn. De inwoonders zijn op veel plaetsen noch rou ende ongemaniert: gaen oock noch naeckt/of met swarte Wolle bedect/ op een wild ongheregelt fatsoen: beminnen seer haer vryheyd/ende zijn goede Musiciens: Die meer wil van dit Eyland lesen/sal by den ghenoemden Gyraldum, Polydorum Neubrigensem, en Ioannem Majorem ghenoegh vinden.

Leser wilt u deel ghelooven;
  Ick gheloove oock het mijn.
Niemant ick zijn' eer wil rooven:
  Ist soo niet; het magh soo zijn.

Het

Septentrio
Gallicia
Ribadeo
Lugo
Oviedo
Leon
Burgos
Bilbao
Navar
ra
Bayonne
Montauban
Tholouse
Carcaßon
Narbona
Arragon
Cat alo
nia
Barcelona
Tarragona
Valladolid
Osma
Taragona
Segovia
Medinaceli
Alcala
Madrid
Toledo
Avila
Salamanca
Lamego
Guarda
CASTI
LIA
Por
tu
gal
Coimbra
Coria
Placencia
Lisbona
Barlongas
Aveiro
Porto
Villa Conde
Viana
Braga
Camina
Viga
Villa fraca
S. Tiago
C. de Finisterre
Occidens
Oriens
C. Roca
Setubal
C. de Spichel
Euora
Beia
Lagos
Tavila
C. de S. Vincente
C. de S. Maria
S. Miguel
Cales
C. de Trafalgar
Tanger
Azila
Scuta
Alboran
Adra
C. de Gato
C. de Palo
Andaluzia
Merida
Albuquerque
Medelino
Ciudad real
Cordua
Sevilla
Ecija
Granada
Malaga
Almeria
Murcia
Albufera
Guardamar
Cartagena
Alicante
C. de Martin
Denia
Gandia
Valencia
Va
len
tia
Cuencas
Tortosa
Peniscola
Mallorca
Minorca
Cabrera
Euißa
Formentera
C. Salina
C. Baijobs
Marseille
Aigues mortes
Nimes
Orenge
Ambrun
Briancon
C. de Cruz
C. de Guasfria
C. Leucata
Palamos
Colibre
Roses
Scala Leucarum
10 20 30 40 50
42
41
40
39
38
37
36
HISPANIA

HEt is wel ſoo / dat in't ſoecken vanden oorſpronck der namen groote onſeeckerheydt is/ ende dat het meer ſpeculatijs in heeft dan waerheydts ; ſoo moeten wy nochtans een weynich daer van ſchrijven. By de gheleerde Schrijvers is meeſt ghehouden dat Tubal , d'eerſte Coning van Spaengien/een deel van dit Landt ſoude op zijn ſpraeck Tarra ghenoemt hebben/ als een beſit van Oſſen/om dat in voor-leden tyden den meeſten rijckdom ende handel in beeſten ſtont/bequaem tot onderhoudt ende voordeel vande menſchen. De tweede Coning/ Iberus,ſoude de Reviere Ebro den naem ghegheven hebben/alſoo oock 'tghcheele Landt van hem Iberia ghenaemt is. De thiende Coningh Hiſpanus,ſone van Hiſpalus, ſoude daer naer alle dit Landt Hiſpanien/nae zynen naem hebben laten heeten. De palen van Spaengien zijn wel te bemercken uyt de voor-gheſtelde Caerte/alſoo't de Zee van alle canten heeft / behalven daer't aen Vranckrijck raeckt/ ende by-de Pyreneſche Berghen gheſcheyden wort. Het is een vermaert Landt/ daer oude ende nieuwe Schrijvers veel af ſchrijven : grooter dan Vranckrijck; maer cleynder dan Duytſchlandt. Het begrijpt veerthien Coningrijcken / die wel eer in't byſonder plachten ghe regeert te worden/dan zijn nu onder eenen Coningh ghereduceert. De namen ende limpten zijn deſe : Leon nu out Caſtilien,eertijts bewoont by de Aſturos ende Seburros: de Hooft-ſtadt is Leon: Biſcaya , daer de Hooft-ſtadt Bilbao af is : Guipuſcoa , een oude plaetſe vande Vaſcones : Navarra : de Hooft-ſtadt is Pampelona : Arragonia , ende is de opperſte ſtadt Garagoza : Catalonia daer Barcelona de Hooft ſtadt is : Valentia, met een Hooftſtadt vanden ſelven name: Murcia : Tolete in't midden van Spaengien / ende is wel de principael ſtadt Toledo,dan de Coninglijcke plaets is Madril. Deſe neghen Coningrijcken zijn onder Tarracona , het eene deel van Spaengien by den ouden. Onder Bætica , vanden Coningh Bætus,alſoo ghenaemt/zijn Granada,Andaluſia,ende Eſtremadura: Portugallia is het derthienſte/ende heeft de Hooft-ſtadt Liſbonam: daer nae volcht Gallicia , het leſte Rijck by het Hooft van Finis terræ,ende heeft voor opper-ſtadt Compoſtellam. Boven deſe voor-ghenoemde Coningrijcken worden in Spaengien ghetelt 20 Hertoghen/20 Marquiſen/60 Graven/en eenen

ontallijcken

ontallijcken hoop van Maerschalcken/ Gouverneurs ende ander Baroenen. Vier Meesters van Orden/ 8 Cardinalen / 9 Aerts-bisschoppen/ 46 Bisschoppen / 7 Universiteyten. De Gheestelyckheyd is al 't Land door seer ghesien / ende is wonderlycken ryck. De Kerck van Toleten heeft alleen twee hondert duysent Ducaten 'tsjaers/ en de Aerts-bisschop alleen tachtentich duysent: voorts andere Bisdommen zijn met ghelijcke in-comsten/elck nae qualiteyt versien/als van Sivilien met 24 duysent/van Burgos met 20 duysent/etc. Ende Spaengien is wel een vruchtbaer Landt/dan niet wel bewoont/noch door-bout;alsoo dat den gront/ die op sommighe oorden steenachtich is/ niet en can verbetert worden. Het is beter ende bequamer om te bewoonen dan Africa: alsoo het de groote hitte van Barbarien niet en voelt. Het Sout/ ghelijck Marinæus Siculus schrijft/ wast aen de Berghen/ende word uyt-ghehouwen ende gehaelt/als de steen uyt den steen-bergen: dan wast het wederom ende neemt toe gelijck de boomen doen. Solinus seyt daer-om/sy en kolken of sieden daer gheen Sout; maer delven dat uyt. Hier af seght Bartas inden derden dach zyner eerste Weke:

En dien Argonschen bergh,wiens murs'len souten ras
Der Bergh-bewoond'ren spijs, die haer de Liefste was.

De Aerde en is soo niet ghequelt met Winden/als Vranckrijck/ ende oock de Locht treckt gheen corruptien uyt eenighe morassen ofte poelen. 't Goud/ Silver / Yser en word in ghene plaetsen so goed gevonden/als in Spaengien :ende de Mynen zijn niet alleen van Goud ryck; maer oock mede de Revieren/als haer Water door den reghen smelt/ die dan Goud met zand ghemengt in menichte op-brengen/ende principael de Reviere Tagus,by den ouden meer vermaert/dan by onsen tyden : soo datter gheen History-schryvers noch oock Poeten en zijn / die van dit Water niet vermaent en hebben: meest sprekende van groote rijcdommen Dan Clenardus in zijn lustighe Brieven schijnt hier mede wat te lachen/ende seyt/dat niet sonder reden d'Ouders de Reviere Tagum ghenoemt hebben/Goud-draghende/ alsoo-men in de herberghen daer hy logeerde/seer wel Goud kende uit eysschen van eenen grooten penning voor cleyne costen

ne costen ende sober trattement:recht als Ovidius onse tyden Goude tyden noemt/om dat sodanigh Metael nu meest ghesocht word. By de tyden vande Romeynen/die Spaengien met al-der macht sochten onder hare macht te brenghen/is eene sonderlinge quantiteyt van Gout uyt dese Landen ghebracht: Livius op veel plaetsen sal ons dit wel aen-wysen/ als hy verhaelt de triumphen ende rijckdommen inde gemeene kistē der Borgeren gebracht door veelderhande Capiteynen: ende daerom hebben sommighe ghesept dat de Hel onder dese Landen niet en was/maer wel Pluto,een God vande Hel ende vande rijcdommen. Boven de e verhaelde eygenschappen van rijcdommen/zijn noch in Spaengien eenighe plaetsen daer heete ende coude Fonteynen zijn met wonderlicke crachten van veel crancheden te genesen.Het Vee is oor wel te becomen/dan niet in soo groote menighte.De Peerden zijn om haer raddicheyd en bequaemheyt al de Wereld door vermaert;also dat by den ouden Schryvers sommige gemeent hebbē/ dese Peerden voort-gecomen te zijn van Merrien/die door dē zuydē wint ontfangē: eñ Augustinus vande stadt Gods/schrijft dat het selfde mede geschiet in Cappadocien. Waer af Petrus Bertius meer beschrijft. Voorts tot verclaringe van dit Coningrijck eñ inwoonders van diē/ maect Munsterus een bequame gelijckenisse tusschē Spaengien eñ Vrancrijck/seggēde:Spaengien is van Vrancrijck verwonnen in menighte van coren eñ vleysch; maer sy wint weder inde smaeck.Also dat Villanovanus, eē Spaengiaert/aldus schrijft:Vrancrijck is vruchtbaer door veel regens/eñ Spaengien word begoten met Water door grachten uyt de Revieren getrocken.Is oock niet gequelt met eenige Noorde winden/gelijck Vranckrijck wel is/ende zijn daeromme Oly/Honich/Was/Saffraen/ Suycker/Rosmareyn/ Cappers/ Dayen/Citroenen/Granaden/eñ andere Specery-cruyden daer in grooter menighte: soo dat Vrancrijck eñ oock de Nederlanden genoegh met Spaensche waren gerijft worden. De temperateur vande Spaengiaerden is wat heeter/drooger/ende daerom de verwe wat duysterer. Der Fransoysen is couder/vochtiger/haer vleysch oock sachter ende de verwe witter. De vruchtbaerheyd vande Fransche Vrouwen is meerder dan der Spaensche. Der Fransoysen Lichamen zijn grooter

grooter ende rijcker van Leden; der Spaengiaerden harder ende meer in een ghedronghen. De Fransoysen vechten met meerder stoutigheyts ende furie dan conste/ende gebruycken min raets dan ghewelts. De Spaengiaerden recht ter contrarie. Spaengien is altoos ghepresen ter oorsaeck vande Genette Peerden/die met groote raddicheyt loopen/ende worden lustelick bereden van licht gewapende persoonen/met corte ende in-getrockene steghelrepen. Doch de Ruyterye vande Fransoysen is in meerder achtinghe ende cracht: zijn ghewapent van onder tot boven. De Fransoys heeft den mondt beter tot zynen wil: eenen Spaengiaert is luttel van woorden/en can beter peynsen. De Fransoysen zijn vrolijck/vol coragie/geerne by gheselschap/vlien alle staticheydt/daer de Spaengiaerden die in grooter weerden houden/ende doen alle dingh met respect/reverentie ende ceremonie: daer de Fransoysen anders cleyn werck af maken. De vreemde lieden zijn in Vrancrijck wel ontfangen/ende worden in alles believt/ alle ding is fluer bereyd. Ten gaet in Spaengien alsoo niet toe; misschien om dat soo weynigh lieden nae Spaengien reysen. De tael der Spaengiaerden is stemmiger; der Fransoysen soeter. De Castiliaensche spraeck is wel de beste. By de Fransoysen zijn de Hovelingen eñ Edellieden al meest delicaet/ende teer in haer woorden. Oock comt de Spaensche wat naeder af de Majesteyt van het Latijn. Het Land van Spaengien is wel grooter: maer niet soo bewoont als Vrancl rijck: is rijcker in Goudt; maer niet in Coopmanschappen: noch worden soo veel incomsten niet uyt Spaengien ghehaelt/als uyt Vrancrijck/ daer by-cans geen hoecrken en is onbequaem tot vruchten; daer Spaengien veel Woestynen ende onbeboude plaetsen heeft. Damianus wil hier reden af geven/seggẽde; dat inden meestẽ tijd van't Jaer 'tgemeene volck sich onderhout by wilde vruchten/als Honigh ende ander Cruyden/sonder veel moeyters te doen: de oorsake dat de Land-winninge niet so seer gebruyct en word. Daer by gevoeght dat de Spaengiaerden liever ter Oorlogh dan aendẽ bouw; liever achter de trommel/dan achter dẽ ploegh gaẽ: dragẽ liever eẽ sweert of lancy/dã eẽ sweep. In somma/sy soeckẽ meer lands te winnẽ met verdervẽ/dã met verbeterẽ. Dit schryven de oude Schryvers vã out Spaengiẽ.

Sy verhalen oock dat de Vrouwen het Huys-werck ende Land-neeringhe deden; maer de Mans ginghen ter Oorloghe ende aenden dans: waer af Silius Italicus aldus spreeckt:

Dit is der Mannen rust, haer spel, en wellust soet:
Het ander doet de Vrouvv: werpt saedt in d'Acker goet;
Gaet aen den scherpen ploegh: De Mans daer luyheyd achten
Wat niet met 'tblancke sweerd bewijst des Oorloogs crachten:
De Spaensche Vrouvv' het werck voor haren Man steeds doet.

Het dunckt den Fransoysen een Barbarische wyse/dat de Spaensche Vrouwen haer ooren door-steken om eenich juweel daer aen te hanghen. Sy draghen oock eenen houten-hoep om't lijf (schrijft Munsterus) om met eenen grooten tret wat heerlijcker te gaen. Sy en comen oock niet uyt den huyse sonder dienaren die voor gaen/ende meyskes die achter volgen. De Fransche Vrouwen (hoe-wel datse nu mede aen-ghenomen hebben de voor-gestelde manieren van Oor-ringen ende Verdugades) so zijn die nochtans/gaende langs de straten/met so veel volcx niet verselt. t'Is wel te prysen inde Spaensche Vrouwen / dat sy haer wachten van Wyn te drincken/ghelijck de Roomsche Jonck-vrouwen plachten te doen; maer het is weder eene schandelijcke maniere die sy int verwen ende af-setten van haer aensicht ghebruycken: waer door sy den glansch soo naetuerlijck ende fris niet en hebben / als de Fransche Vrouwen wel doen.

[Selfs de Mannen in Spaengien / die wat mooy willen wesen / wryven haere tanden met puinst/om die wit te maken: of doen het ghene daer Catullus dus soetelijck niet lachet:

De Spaengiaert s'morghens vroegh wast zynen mond en tanden,
En oock zijn tant-vleysch rost, met zyne eyghen pis:
Dat u tand witter nu, dan onse tanden is,
Dat wijst dat ghy meer pis, dan wy, bruyct in u Landen.]

De Spaengiaerden worden oock ghehouden voor volck dat alder-meest met superstitien en ceremonien

ceremonien te houdē is. Sy sweeren gelijck de Heydenen plachten te doen/by den troon van-den Coning/by zijn leven: cussen oock de hand in't groeten/ ende meer andere ghemaeckte be-leefthеden Dit schrijft Munsterus meest/ ende vergelijck't aldus met recht de twee principael-ste Coninghrijcken van Europa :'twelck oock Du Bartas ghedaen heeft inden tweeden dach van zijn tweede Weke/daer ick dese naevolghende veerskens uyt-ghenomen hebbe/ ende aldus na den sin vertalet.

In Oorloogh de Fransoys steeds onverduldigh is;
De Spaengiaert die is schalck, traegh ende sacht, ghevvis:
Bedriegigh is d'Hiber; de Frans-man vlugh ghesinnet:
De Spaengiaert weynigh eet: de Frans-man meer spijs minnet:
Hy leeft als Vorst of Prins : de Spaengiaert seer trots spreeckt:
Bevalligh de Fransoys : de Spaengiaert (waert ontbreeckt)
Is statigh in zijn cleed; de Frans-man wispeltuerigh:
Hy trotst met zijn ghesicht zijn vyand: maer, steeds duerigh
De Spaengiaert altijdt haet ; treedt als een guychelaer:
De Frans-man trippelt ras : is in de Minn' niet swaer;
Maer lustigh hy bemint: de Spaengiaert daer en teghen
En mint niet of hy is dol-sinnigh, strengh, versleghen.

Boven dese voor-ghestelde eyghentheden / soo is van alle History-schryvers sonderlinghe gheprесen de vromicheyd van wapenen die in dese natie altoos is ghevonden gheweest: soo dat oock Trogus ende Livius belyden de Spaengiaerden vromer te zijn dan de Romeynen / die nochtans alle de Wereld verschrict hebben met hare Oorlogen/ende hebben oock daerom ner-ghens soo veel te doen ghehadt/als in het onder-brengen van dese Landen. De Spaengiaer-den zijn oock by de oude Schryvers ghehouden voor hoveerdighe luyden / ende op-gheblasen boven alle andere volckeren:'twelck Iulius Firmicus de dispositie van-den Hemel/daer sy onder

leven/toe-ſchrijft. Het is wel te ghelooven dat deſe twee byſondere eyghenſchappen oorſaecke zijn gheweeſt/ waer door ſoo grooten lof in't conqueſteren van ſoo menich Lantſchap/ jae in't winnen van een andere Wereld/aen deſe natie ghecomen is. Hoe ſoude ſulcx doch hebben mogen gheſchieden/van volck dat tot de Wapenen niet ſonderlinghe gheboren en waer/ aen-ghemercht ſoo menighen ſtoot / daer d'Indianen by duyſenden / ſomtijdts twintigh oft dertigh Spaengiaerden quamen beſtormen? Al zijn nu d'Indianen onbequame lieden gheweeſt tot de Oorloogh/ende over ſulcx lichtelijck om beſpringhen ende verſlaen; ſoo is nochtans de menighte ſoo groot geweeſt vande wederſtanders/dat de Victorie niet ſonder groot perijckel en mochte zijn. Daer nu by gedaen de Oorloghe die de verwinners onder malcanderen ſoo bloedelick ghevoert hebben / tot de grondighe verderffeniſſe vande oude in-woonders(die daer en tuſſchen mede om-gebracht worden) ende tot een groote ellende vande Spaengiaerden ſelve. Nu/ſonder de voorſz.qualiteyt van hovaerdye (die nochtans een groot ghebreck is/ende niet recht ghehaet) hoe ſoude eenen cleynen hoop volcx tot genade vanden ſtorm op Zee/ eñ wreetheyt der menſchen-eters op't land/ſulcken reys aen-ghegaen hebben / ende oock met verwonderinghe uyt-gevoert? De hovaerdye heeft ongetwyfelt hier eene Moeder gheweeſt van volherdigheyd:alſo met daghelijckſche exempelen genoegh bekent is/dat de gene die door eerſucht ende op geblaſentheyt ergens toe gedreven word/ſeer geerne dat vol-brengt/ geprickelt door de ſchaemte/die hy oock met verlies van zijn bloedt beſtaet te vlieden. Over ſulcx ſoo ſchrijft Silius Italicus vande Spaengiaerden.

Een volck dat niet en vreeſt cloeckmoedigh te verquiſten,
Selfs in de jonghe jeucht,zijn leven met zijn bloedt;
Dat claeght als d'ouderdom het leven doet uyt miſten,
En dat het in den ſtrijd niet ſterven magh verwoedt.

Dat is doen vande inwoonders van dit Coninghrijck gheſchreven; maer nu in onſen tyden aldermeeſt gebleken/ voornemelick onder Ferdinandus Coninc van Caſtilien ende Iſabella zijn

Huysvrouwe, in't jaer ons Heeren 1480/die veel jaren teghens de Coningh van Granaden te Lande ende te Water geoorlooght hebben/ende achter na in't jaer 1492/de Coning verwonnen/d'heerschappye vande Sarazynen/die lange jaren gheduert hadde/om-ghewoꝛpen; alsoo dat in heel Spaengien gheen dominatie vande ongheloovighe langher bekent en is. De selfde Coning ende Coninginne hebben eerst Columbam toegestelt/die (so inde Caerte van America verhaelt is)uyt haren name possessie ghenomen heeft van het Goudtrijcke ghewest: daer inne voerende;

——Voor zijn Coningrijck, ghelijck
Met wapens het Gheloof van't Castiliaensche Rijck.

Daer de Coninginne Isabella doch meest toe gheholpen heeft/ eene Vrouw die (gelijck van eene andere Princesse geschreven is) met mannelycke sorgen/der Vrouwen ghebreken uyt ghetrocken hadde. Dese heeft oock Consaluum groot gemaeckt:alle leeringen/selfs out van jaren zijnde/begrepen/veel Boecken ende Schriften uyt de Latijnsche tale overgheset/in tegenspoed van goederen/of sieckten onwinnelijck/in't baren soo gheduldigh/datse nauwelijcks eenigh geluydt en sloegh: een sonderlingh exempel / wel met de oude Romeynsche Jonck-vrouwen te verghelijcken. De glorie van desen Coning ende dese Coninginne heeft Carolus de vijfde hare Neve/Coning van Spaengien ende Keyser van Roomen/grootelijcx vermeerdert/ in het een ende het ander ghewest door zijn Capiteynen gheluckelick domineerende / ende den naem van Keyser weder tot de oude vermaertheyd van't Roomsche Rijck brenghende. Nu regeert dese Landen Philippus zynen Sone/een groot Coningh/ende van veel Rycken een machtigh Heere.

ANdalusien heeft aen't Oosten Cordubia, in't Westen Algarbien, in't Noorden het deel van Portugael/dat Magistratus S. Iacobi genoemt wort: voort aen't Westen de groote Zee met het Landt van Gades: ende dese Provincie is wel eer ghenoemt Turdetania oft Bætica, om de Reviere Bætis, die nu by de Spaengiaerden den naeme draeght van Guadalquivir. De naem van Andalusien is een bedorven woord/ ende comt van Wandalicien, alsoo ghesept/door dat de Wandali, verjaeght by de Gotthen/hier haer plaetse ende wooninghe hadden/die daer nae in Africa zijn ghetrocken/ daer regnerende/ tot dat Belisarius, Capiteyn van Iustinianus, in-ghenomen hebbende de stadt Carthago, ende den Coning ghevangé/de Wandalos van't Africaensche Rijck berooft heeft. Hier op schrijft den vermaerden Poeet inden tweeden dagh vande tweede Weke aldus:

Niet anders den Alain en Noorderſche Wandale
Verdreven van den Goth uyt Cordube en Hispale,
Carthaghen nemet in; doch door de Roomsche macht,
In des Wet-ghevers tijd, gantsch t'onder is ghebracht.

Daerom zijn de Gotthen/als Heeren van Spaengien (hebbende oock onder haer veel Coninghen) in besit van dese plaetsen ghebleven/ ter tijd dat oock nae den gemeenen ondergang van alle Rijcken/hare macht een eynde nam/door't op-comen van eenen grooteren; te weten/ de Sarazynen/ die over heel Spaengien wijd ghedomineert hebben: maer voornemelijck in dese Landen/rechtende die tot een Coningrijck op/ende Sevilla tot een Coninglycke stadt.

De Historie is dese. Rodericus de vijf en twintichste Coning der Gotthen (met den welcken oock den Conniginjcken naem der Gotten heeft op-ghehouden) heeft eenen Grave Iulianum over Mauritaniam Tingitanam ghestelt: ende heeft in zijn af-wesen zyne Dochter verkracht. Het welcke de Vader ghehoort hebbende / heeft de Saracenen uyt Africa gheroepen / om zijn rechtveerdigh hertseer met wrake over den Coningh te ghenesen. Dese in het jaer der versoeninghe 714/onder den Oversten Musamisso langhs de enghde van Gibraltar in-ghecomen

zijnde/

ANDA LUZIA
Septentrio
Estrema Dura
Portugallię pars
Occidens
Oriens
Meridi
Guadiana flu
Odier flu
Tinto flu
Guadiamar fl.
Guadalquiuir flu.
Xenil flu.
S. Barbara
Aracena
Olalla
Cufre
S. Nicolas del puerto
El Villar
Calamea
Calennas
Camino de la Plata
Castilblanco
Almendro
Valuerde
Alcolea
Lora
Cantillana
Corduba
S. Lucar Ordiana
Pennaflor
Triana
Carmona
Tregerus
El Condado
Villava
Palma
Guadalcaçer
Mairena
S. Ian
Seuilla
Ecya
Lepe
Rincon
Castrom
Quartos
Mogero
Almonte
Marchena
Xauega
Lebrixa
Osuna
Estepa
Aymonte
Taron
S. Michael
Las arenas gordas
Trebuxena
Moron
Mybrisga
Bornos
Campillo
Arcos
Teua
Villa Martin
S. Lucar de Barrameda
Chipiona
Hardales
P. Real
Rota
Medina Sidonia
Cadiz
Puerto Real
Leucæ Hispanicæ
5
10
15
20

zijnde/hebben in twee Jaren tijds by-nae heel Spaengien overweldight/ uyt-ghesondert de Astures die met de sterckheyd haerer plactse bewaert waeren. Daer zijn in soo corten tijd van beyde zyden tseventigh duysent menschen ghebleven. De Saraceen hebben de heerschappye vercreghen/ende hebben(soo veel doenlick was) de Christelicke Religie uyt-ghe roept/ende het Rijcke onder haer verscheydelick ghedeelt. Het eerste maeckten sy Corduben,het welcke sy Abenalibetium naemden. Het tweede Hispalin. Ende het derde nieu Cartago : Tot dat sy van Ferdinando den derden uyt dese plaetsen verdreven zijnde/ in Granaten ghevallen zijn/ in het jaer 12.6/ende van Ferdinando de seste t'eenemael verjaeght zijn / in het jaer 1494. Voorts is Andaluſien oft Bætica by den ouden oock seer vermaert geweest/als die alle andere Provincien met die rijcke bouwinghen ende vetten lustighen grondt te boven gingh. Trogus schrijft dat het Vee hier soo gemest word(in-dien men het selve het voetsel niet onthoud)tot berstens toe: dat oock niet alleen d'Aerde/maer de Zee die Turdetaniam(alsoo ist van outs genaemt geweest)aen spoelt/in-sonderheyd veel profyten uyt-brengt : overvloet van alderley soorten van Oesters/Mosselen ende Purpur/etc. oock Visschinghe van Thonyns,die hier met groote winst ghepleeght word. Daeromme zijn de steden/in dese Provincie gheleghen/wel bewoont. De voorneemste is Sevilla, Hiſpalis van outs ghenaemet : die met eene wyde ende lustige gelegentheyd(omcingelt met schoone mueren)aenden kant vande Reviere Bætis heerlijcken ghebouwt is. De Reviere uyt Sierra d'Alcarras spruytende/loopt door Andaluſien tot inde Gaditaenische Zee/bequaem om groote Schepen te houden/ Visch-rijck / ende aen beyde zyden beplant met Olijf-boomen/ Wijngaerden ende andere lustighe Hoven ; deur den reuck vande Citer boomen uyter-maten genoechelick. Over sulcx is de stadt van Sevilla in alle cieraet de vermaertste vande Spaensche steden: in nettichepd ende beleefthend der in-woonderen/ met een eyghen ende sonderlinghe frapicheyd achter gheenighe te stellen. De eerbaerheyd/yver tot alle consten ende edele exercitien/zijn hier aldermeest in fleur. Rijckdom oock ende goed is in dese stadt soo ghemeynt/als oyt ghelesen is / dat in eenighe plactsen gheweest is ; uyt-ghesept de stadt van

Roomen/

Roomen (daer van outs de rijckdom vande gantsche Wereld t'samen ghebracht was.) In dese is den rijcdom van het Christendom. Den grooten schat die sy vande nieuwe Wereld (eerst by haer ghecopent) in onschatbare weerde crijght/ spreyt sich door heel Europa, ende verrijckt oock mede met overvloet de vinmeuste Landen van Asia ende Africa. Men weet voorseker dat sy boven de honderd milioenen Goudts by den Indischen handel heeft verovert. Waer aen wel te dencken is/ wat noch al verholen ghehouden wordet/ uyt vreese dat de Coningh niet eenighe leeninghe en doe/ van soo over-grooten hoop. Wat salt dan zijn/ soo noch gemeret word op de oneyndlicke rijckdommen, die van't eerste begin des vaerts naer Indien/ dese stadt toeghevoert zijn? alsoo twee Vlooten s'jaers met anders geen Coopmanschap/ dan met Goudt ende Silver geladen; jae somtijds dese costelicke Metalen voor ballast mede voerende/ aen-comen. Yemant mocht segghen dat dit vreemde ende uytheemsche Rijckdommen zijn: daer-om staet te bemercken dat sy met hare eyghene middelen den Coningh op-brenght ander-half milioen Goudts/ ende dat s'jaers vanden Tol ende Tribuyt. Het welcke soo vele is/ dat sommighe Princen uyt gantsche Coningrijcken qualick soo vele connen vergaren. De menighte van de vreemde ende uytheemsche Coopluyden en is niet te tellen: daer en boven zijn ghetelt in voorleden Jaren vier en twintigh duysent Borgheren/ die selfs huys houden/ gedeelt in 28 geslachten/ daer d'eerste af met den Tytel ende K.rck van S. Maria bekent is. Dese kerck is boven alle andere bysonder in timmeragie en lust van eenē schoonen tooren/ die een genoechlick en vrolick uyt-sicht geeft over d'omliggende Landouwen. Wie soude nu mogē verhalen alle de huyssen en hoven die rondom dese stadt liggen/ en op de Reviere Bætis uyt-comende schepē mogen daer met blijdschap gesien worden/ die van't eene en het andere gewest des Werelds menighvuldelijck aencomen. Also dat de stadt van Sevilla, als Princesse en Coninginne van d'Oceaen, d'eene Wereld met d'andere versaemt/ en eene bewaerster is van de Oostersche en Westersche rijcdommē. Aen d'ander zyde vande Reviere Gualdalquivir, is de voor-stadt Triana, bewoōt wel met 3000 Borghers/ met eene Brugge aende over-cant ghehecht/ en aen Sevilla gevoeght.

Hier

Hier en dient oock niet vergheten de stadt Nebrisa, aen la Maresina ghelegghen / om dat Ælius Antonius, een gheleert man / die de Latynsche tale met alder neersticheyd op-ghebracht ende verbetert heeft / al-daer gheluckelijck geboren is. Als oock Italica, een Colonie vanden Romeynen / met recht boven andere steden mach glorieren van Traiano, Hadriano, ende Theodosio, Keysers van Roomen ende Heeren vande geheele Wereld; die uyt haer, als uyt een prijs-weerdighe plaetse, over't gantsche Aerdrijck ghelijck lichte sterren / verscheenen zijn. Doch dese stadt heeft nu ghevoelt het ongheluck des tijdts ende leyd onder den voet. De af-gebroken mueren van een heerlijck Amphitheatrum, getuyghen noch de voorighe heerlijckheyd deser stede / ende de verganckelijckheyd van alle Wereldsche dinghen.

Beschryvinghe van Valence.

VAlence is eertijdts bewoont gheweest by de Edetanos, Contestanos ende Ilercaones, oudt volck / van Ptolemæo ende Plinio ghenoemt: ende heeft aen d'eene zyde de Middelandsche Zee: leyd voorts vermenghelt met de Coninghrijcken van Murcia, Castella ende Arragon. De Mauri, die wy Mooren noemen / hebben hier lang geregeert / ende verscheyden Coninghen ghehadt; dan zyn by-wylen verjaeght ende bespronghen van de Coninghen van Arragon, tot dat ten lesten de Coning Iames, nae lang belegh / de stadt van Valence heeft in-ghenomen / ende Zaen Maure, besitter vande Heerschappye / doen uyt trecken / die nae Denia vluchtende / de stadt ledigh van menschen eñ goederẽ heeft gelaten / met hem nemende meer dan vijftigh duysent Mooren / die oock wegh droeghen / volghende de conditie / haer Goud / Silver / Wapenen ende andere meublen: in dier voegen dat Valence, een vande rijckste steden van Spaengien / met nieuwe in-woonders stondt te vervullen / om de desolatie te schutten:

VALENTIA
Scala Milliarium Hisp.
MURCIÆ PARS
CASTELLÆ PARS
ARRAGONIÆ PARS
Catalonia pars
Occidens
Meridies
Septentrio
Valencia
Alicante
Gandia
Oliva
Denia
Xabea
Orihuela
Alcoy
Villa Joyosa
Punta del Emperador
C. S. Martin
Yvica Insula
Vedran
Caudete
Teruel
Valuerde
Villa franca
Grao
Alcala
Oropesa
Xativa
Montesa

ten: zijn daeromme gheordonneert vanden Coningh Jaques vier principale hoofden/ die de Landen/huysen/hoven ende ander besit souden om-deelen van dese nieuwe Colonie, meest al vervult by die van Catelonge ende Arragon. De namen zijn D. Berenger Palatiol, Bisschop vã Barcelona; D. Vidal Cavelia, Bisschop van Huesca; D. Pedro Fernandes d'Acagra, ende D. Simon d'Vrrea, Ridders: ende dese hebben gedeelt de plaetsen eñ huysen aen 't volck/ dat op nieu dese groote ende schoone stadt quam bewoonen/yeder nae zijn qualiteyt ende staet. Drie hondert vier en tachtentigh hoofden van familien / ende onder andere veel Edel-lieden ende oude Soldaten/wierden tot desen eynde in-geschreven: ende daer zijn eygen wetten ghemaeckt tot onderhoud ende bewaringe van die van Valence: hoe-wel dat de Heeren van Arragon, gheordonneert tot dese nieuwe bewooninghe / begeerden dat sy ende oock hare goederen souden gehouden worden nae't uyt-wysen van Arragon, 'twelck achter nae groote twist gemaeckt heeft tusschen de principale Heeren ende het gemeene volck. Den Bisschoppelicken stoel is als doen weder in dese stadt gestelt. Den eersten Bisschop was D. Ferrier de S. Martin, onder den Aertz-bisschop van Tarragona: niet tegenstaende dat in de tyden der Gotthen de Aertzbisschop van Toleden hier plaght over-hoofd te zijn. Petrus Medenensis verhaelt dat in dese stadt bovẽ de duysent levende of springhende putten zijn. Voorts is de stadt van Valence een lustighe ende fraye plaets / vande Spaengiaerden met eenen singulieren tytel/schoon ghenoemt; also oock de Reviere Durias, nu Guetalabiar, daer de stadt ende 'theele land mede gerijst is/ eenẽ genoeghlicken aen-sien heeft/om die altoos groeyende canten/die met Roosen ende andere verscheyden Bloemen rondom beset zijn; oock met Boomen ende Bosschen (een natuerlick groen cleedt) seer vermakelick beplant: soo dat te recht de Poeet Claudianus ghescheven heeft:

Darius schoon beplant met Bloemen ende Roosen.

Daeromme nae het believen van veel Schryvers/en worden in gene hoecken des Werelds so goede Cruyden gevonden/noch so verscheydene eñ schoone Hoven/ als in dit land van Valence. De fijnste eñ beste Zyde/Cramosie eñ andere costelicke coleuren; oock de schoonste ende best-rieckende

beſt-rieckende parfunen comen al van hier. De Porcelepnen zijn hier in groote menighte/ eñ worde ſo net gemaert / dat ſy haer voor de Italiaenſche/ over de gantſche Wereld vermaert/ in deuchden eñ fraypicheyt niet en ſchamen. De in-woonders van dit Coningrijck zijn al meeſt uyt de Mooren gheſproten/ ſpreken daer over ende leven noch nae de oude ſeden / die hier by de ongheloovighen plachten te zijn/ ghelijck de Hiſtorie van Spaengien getuyget. De Schryvers die van dit Landſchap ghe-ſchreven hebben / worden inden cleynen Atlas aen-gheweſen.

Hier en mach ick niet verſwyghen het ghene dat Lucius Marinus Ciculus van de Valentinen verhaelt: ſy hebben voor eene wyſe/ dat ſy alle jare op den dagh van S. Mathijs/ naer dat ſy hare ghebeden uyt-ghestort ende obteſtatien (of bemaninghen) ghedaen hebben/ nae de doode Lichamen der verweſene gaen (het ſy dat die op-ghehanghen zijn of op der Aerden liggen) ende nemen de ſelve tot haer; vergaderen de verſtorven beenderen: ende na dat ſy dit al op eene baere ghelepd/ ende nae de ghemeene begraef-ſtede der Burgheren met eerbiedinge gebracht hebben/ ſoo begraven ſy die/ naer dat ſy offerhanden ende ghebeden over de ſelve ghedaen hebben.

Beſchryvinghe van Calis Malis.

DIt is het uyterſte Eylandt vande bekende Wereld by den ouden (daer de Poeet Silius aff ſeydt:)

> Gades 'teynd van het Land: voor 'tHerculiſche lof
> En Calpe, 'trecht beſluyt, en Bætis die den toom
> En Peerden van Phœbus ſoet af-waſcht met haer ſtroom.

Alſoo door een bekend ſpreucxken ghehouden wierd/ dat al-hier de Sonne door den dagheF lijckſchen

lijckschen arbeyd vermoeyt/placht te rusten en̄ hare Peerden te stallen; wert daer over by de schippers noch op huyden het uytsteck van Punta de S. Sebastiano, teyndе des Wereldts ghe-heeten. Hercules, sone van Alcmena, nae't eerste Oorlogh vā Troyen tegens Laomedon, op't Water zijnde/geslagen met veel Zee-roovers/heeft in Italien/Sardaignen ende Spaengien van hem laten hooren/roovende ende brandende/ tot dat hy ten laetsten ghecomen is aen dese enghde die Africam ende Hispaniam van een deylt: dien gepasseert/is gecomen in dit Eyland/dat doen den name van Erythæa droegh: siende de goede gheleghentheyd vande plaetse/ heeft eenen Tempel ghetimmert daer-men hem als een God soude eeren; oock de thienden ghe ven vanden roof op de vyanden ghehaelt. De Tyrij ende Sidonij met hem in menighte ghecomen/ zijn als inwoonders ende bewaerders gebleve͂/also hy voorts/om te wesen inde tweede Oorlogh van Troyen, ghetrocken was. Van dese Tyrios heeft den name van Gades of Gadir oorspronck ghehadt/aen-ghemerckt die in haer tale een termijn of limijt beteyckent. Dese Natie is door de conste van Scheep-vaert / die sy eyghentlijcken in achtbaerheyd hadden / seer vermeerdert; heeft oock een groote Republijcke ghemaeckt/ die soo gheweldigh aen-de andere Natien van Spaengien is ghevallen/dat sy met eene al-ghemeyne verbindinghe/door de Heeren als doen in Spaengien regnerende/zijn besprongher: ende sy souden gantsch tot destructie ghecomen hebben/ten ware die van Cartago als ghebroeders/ oock ghecomen vande Tyriens, haer mede-ghesellen hadden comen helpen/ onder brengende heel Spaengien/ met eenen loop van Victorie/nerghens dan byde Romeynen weder-ghehouden/die oock dit Eyland gheconquesteert hebben. Sommighe willen te kennen gheven / dat onder de naem van Gades twee Eylanden souden begrepen zijn gheweest/ dan is nu maer een bekent/dat door de aenspoelen de Zee ooc seer vermindert is/als ghenoegh by Punta de S. Sebastiano blijct/ al-waer eenighe groote ruinen ghetuyghen eene groote stadt gheweest te hebben/mogheliick by de Tyrios ghebouwt/ ghelijck boven verhaelt is. Het wordet voorts van't vaste Land ghedeelt met eenen enge͂ door-tocht. Het Fretum oft de engde vande Zee tussche͂ Africa en̄ Hispania word ooc ter

oorsaeck

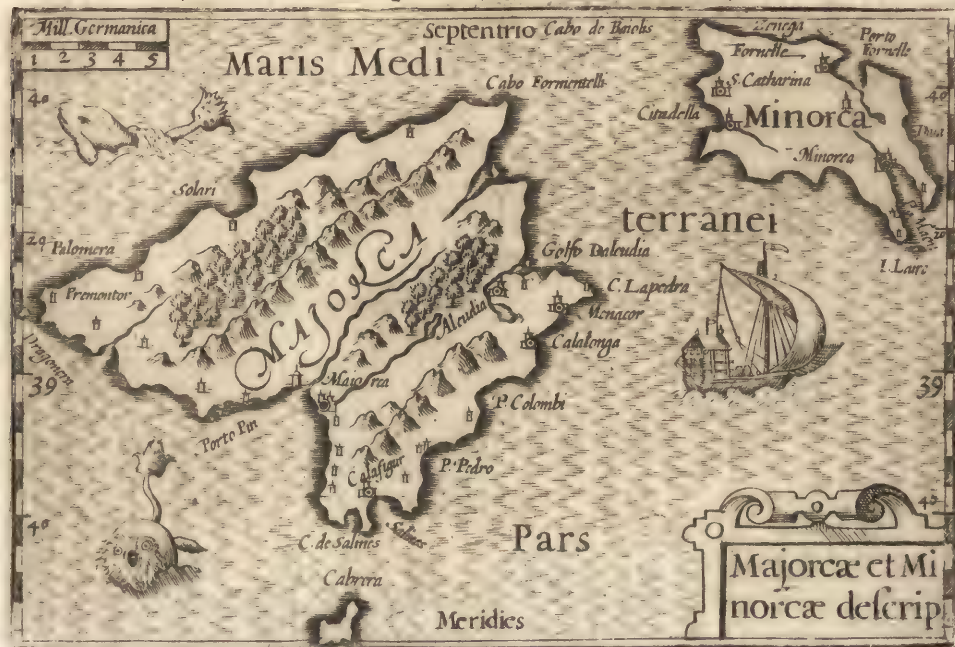

Rota
ANDALUZIÆ PARS
S Catarina
Puerto de S. Maria
Septentrio
Puerto Real
Medina Sidonia
Guadianario
La matta gorda
Labarra
Baia de Cadiz
Castillo de S. Philippo
Occidens
Molino
Castillo Vechio
Puntal
Gocrtas de saphia
Punta de S. Sebastiano
Salinæ
ISOLA
Castillo
Oriens
Puente de Suaço
Cadiz
Torres de guardia
S. Caterina
Torres de Hercoles
Almedrava
TERRA FIRMA
Scala milliarium
1
1 ½
Meridies
Barbace

oorsaeck van dit Eyland Fretum Gaditanum gheheeten/ofte Fretum Herculum; om dat Hercules al-daer twee Colommen gheplant hadde/tot eene memorie van zyne stoute reysen; oock/gelijck de fabulen houden / dat hy door zijn crachten Mauritanien soude van Spaengien ghescheurt hebben/de Middelandsche Zee met den grooten Ocean door-gangh ghevende. Nu word dit Water Estrecho de Gibraltar ghenoemt/door een by-gelegen plaetse/ die Gibraltar is geheeten. Doen de Mooren of Sarazynen(ghelijck inde beschryvinge van Andalusien verhaelt is)eerst over quamen/is eenen Capiteyn Tarif Aben-zaca op't Land ghetreden / aen-den bergh Calpe,waer upt de name van dese plaetse by veranderinghe worde ghenoemt Gebel Tarif, dat in't Arabisch beteyckent Bergh van Tarif,ende de naeste stadt Ceteya ofte Mellaria , by den ouden Tariffa: zijn daer af de namen van Gibraltar ende Tariffa.

De stadt die nu in dit Eyland leyd/heeft oock dẽ name van Cadis, by den onsen Calis Malis (ick en weet niet upt wat oorsake) genaemt. Sy is door eenen Bisschoplicken setel vermaert. De inwoonders zijn(als ooc van outs)tot de Navigatie seer genegen/rijck eñ machtich. Dan nu in't jaer 1596 in Junio/is door de Vloot upt Engelãd op Zee gecomẽ/ de stadt verwoest/ berooft/gedestrueert eñ gantschelijck verdorven: verliesende eenen grooten schat/die inde Engelsche schepen gedragen/tot roof vande soldaten/dẽ inwoonderẽ verarmt heeft:so dat (als Tacitus metter waerheyd schrijft)'tgeen de menschen besitten onseker is/ende hoe den hoop meerder word/hoe dan de slagh ende het verlies veel naerder is. [Daerom en moet niemant op zyne rijckdommen betrouwen:nochtans

Den Rijckdom over-groot word wonder seer ghepresen;
Elck met het sware Goudt gheladen willet zijn:
Doch ofschoon dit Metael gheeft eenen schoonen schijn,
'Tgheeft eenen swaren val,die niet is om ghenesen!]

Dese

Mill. Germanica
1 2 3 4 5
Septentrio
Cabo de Baiolis
Maris Medi
terranei
Pars
Meridies
Cabo Formentelli
Minorca
S. Catharina
Citadella
Fornelle
Porto Fornelli
Solari
Palomera
Premontor
Majorca
Alcudia
Golfo Daleudia
C. Lapedra
Calalonga
P. Colombi
P. Pedro
Porto Pin
C. de Salines
Salines
Cabrera
I. Laire
Majorcæ et Minorcæ descrip

DEse twee Eylanden zijn van outs genoemt Gymnesiæ, om dat d'inwoonders al naeckt gingen: want Gymnos in't Griecx, is naeckt in ons Duytsch: oock Baleares / ter oorsaeck dat hier d'alder ervarenste schieters woondẽ. Nu zijn sy bekent door Malorque ende Minorca, om dat d'eene groot is eñ d'ander cleyn: zijn anders beyde seer vruchtbaer gheweest/ende wel bewoont/ te weten/ naer dat de Romeynen die hebben vercrachtight: want te vooren schonden de inwoonders de Zee/roovende al datter inden wegh was: waren wreedt ende wilt / woonachtigh in rotsen: hebbende anders gheen uyt-sicht dan de vervaerlijcke Zee. Sy plachten te ghebruycken cleyne rouwe scheepkens/ende over-vielen somwylen daer mede de passerende schepen; jae sy en hebben oock niet ghevreest de Vloot vande Romeynen/die met steenen vervullende: maer zijn ten lesten door de cracht vande Romeynsche picken verwonnen/op lande gheloopen/doch te vergheefs / alsoo sy daer oock betraept zijn ende becrachtight. Minorque leyd nae't Oosten, daer is menighte vã Vee/ ende principael van Muylen/die seer groot zijn/ende maken groot ghetier. Zijn beyde wel bewoont/met meer dan dertigh duysent menschen: van outs ghebruyckten sy noch Goudt/noch Silver/om alsoo ontslaghen te zijn vande gierigheyd der Romeynen/ende Carthaginenseren, die Spaengien soo seer ghetemt hadden: sy beminnen seere hare Vrouwen/ ende als de Zee-roovers eenighe ghevanghen hebben/soo zijn sy wel te vreden die teghens drie Mannen te lossen. Het waren wel eer Partisanen vande Carthaginenseren, ende tot loon of soudye en haddẽ sy niet meer dan Vrouwen ende Wijn. Sy ghebruyckten inde Oorloge slingers/ende wierpen de steenen met sulcken cracht/dat een roer of voet-boogh gheen meerder schade mocht doen/ende dat soo recht/ dat sy altoos raeckten daer den worp was op-gemickt. Dese const hadde de ghewoonte gheleert: want van kinds been af stelden de Moeders een stuck broots op/dat niet anders dan met den slingher af-geworpen van haer mocht ghegheten worden. In dese Eylanden en is geen schadelijck beest/behalven de Conynen/die groote schade doẽ: doch en hebben altoos daer niet geweest; maer daer zijnder eens twee in-gebracht/die daer na vermenighvuldight/so seer 't land

ende

eñ gewas over al schonden/dat d'inwoonders gedwongen zijn geweest raed aende Romeynen te soecken/teghens dit cleyn ghedierte. Daer teghen hebben sy ghenomen wilde Katten uyt Africa, die sy lieten dalen inde holen vande Conynen / ende joeghen alsoo dese schadelycke beesten inde omgheспande netten. In onse tyden hebben dese Eylanden eenen Coning/ende word ghenoemt het Coningrijck van Majorquen ende Minorquen, begrypende behalven dese twee Eylanden/noch een derde ghenaemt Ebysus, nu Yvica, daer s'jaers eene menighte van Sout vergadert word. Want op sekere tijd wast de Zee tot boven't Aerdtrijck al-daer / ende spoelt over't Land/dan sluyten de inwoonders den gang/daer de Zee door gheкomen is/soo dat het Water stil blijft op der Aerden ende comen dan metter tijdt groote hoopen van Sout / daer niet alleen Mallorquen ende Minorquen mede gherieft zijn; maer oock veel steden in Italien. Men seyd dat in Ivica gheen slanghen zijn/ende sterven daer van andere wegen in-ghebracht. Ter contrarie/het by-ghelegen Eyland Ophiusa, nu Formentera ghenaemt / is soo vol van fenynigh gedierte/dat het over sulcx onbewoont blijft. Soo veel aengaen d'Eylanden van Mallorquen ende Minorquen, zijn seer voor-sien met goeden Oly/ die oock van daer gevoert word tot Valencen, ende voorts in Italien. Men maeckt al-daer oock goede Kasen/die d'Italiaensche ofte Spaensche te boven gaen. Voeren oock mede veel grove Lakenen in alle hoeckẽ/tot Sicilien toe. Mallorca heeft aen't Oosten een schoone stadt/die oock Malorca genaemt is; heeft een goede Haven/ende is de Hooft-stadt van't Eyland/was wel eer genoemt Palma, ende op huyden is al-daer een schoone Universiteyt/daer de vermaerde Philosooph Raymundus Lullius in groote achtinghe is/om dat hy daer ghebooren ende opghevoedet is geweest/ende word noch altoos met jaerlijcsche salaris eenẽ onderhoudẽ/die als wel ervarẽ/ de leeringe van Lullius in't openbaer can uyt-leggen. [De schriften van desen Lullius worden van P. Bertio den geleerdẽ aengewesen.] Dit Coningrijck is oock by de Mooren langẽ tijdt geregeert geweest/dan in't jaer 1228 ist nae een belegeringe van 15 maenden gecomen aen die van Arragon, alsoo de Coning Ahohibe verslagẽ was. Het Bisdom vã Mallorca is onder dẽ Bisschop vã Barcelona.

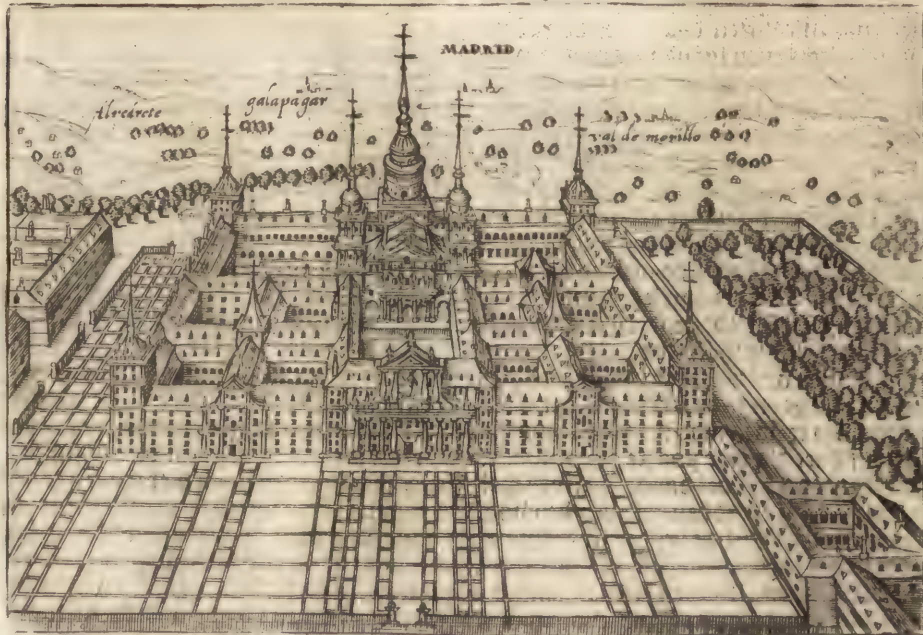
ende d'eerſte was eenen Raymond de Torelia, nae't over-gaen vande Mooren aende Chriſtenen. De tytel daer nae vanden Coningh met de regeeringhe over deſe Eylanden is by Teſtament van D. Iames, Coning van Arragon, gebleven aen Don Iaques zijn tweede Soon/ die by Don Alfonſe Coning van Arragon zijn Neve daer van berooft is : ende alſoo zijn deſe Eylanden verſaemt met het Rijck van Arragon. De Sarazynen doen by wylen aen deſe Eylanden groote ſchade/ ende varen ſonder op-houden over ende weder/ leyden ghevangen Mans ende Vrouwen: daer over worden op Feeſt-daghen aelmiſſen vergadert tot loſſinghe vande ghevangene. Deſe Eylanden leggen recht over de mond vande Reviere Iberus, 4 of 5 uren gaens. Maer om nae Argier te gaen zijn van noode 3 ofte 4 dagen: welcke wegh gepaſſeert heeft Carolus de vijfde/ als hy nae Africa voer om Argier te beſpringhen. In't 1550 heeft Dragut, by andere Drogut genoẽt (Capiteyn vande Vlote vanẽ Turck) in Malorca groote ſchade gedaẽ: doch/ vromelijck door de inwoonders af-gheſmeten/ is met verlies ende ſchande gheruymt.

Beſchryvinghe van't Clooſter van S. Laurens in Eſcuriael.

SWijght Memphis 't wonder groot van u coſtlijcke Naelde;
Swijght Babel, oock ghemaeƈt door moeyt die noyt en faelde;
Den Tempel van Diaen den roem nu dalen laet,
Daer Epheſus den prijs te trecken mee beſtaet;
't Graf van Mauſolus hoogh, dat de Locht ſchijnt te raken,
Sal Caria met recht in grooter lof nu ſtaken;
All' arbeyd voor't ghebouw van't Keyſerlijck Toneel
Wijƈt: een ſtuck wercks alleen draeght nu den lof van veel.

Alſoo

't Clooster van S. Laurens in Escuriael.

Alsoo schrijft de Poeet Martialis om de glorie van het Toneel zijns Keysers boven andere stucken ende mirakelen des Wereldts te verbreyden: Maer wat sal yemant moghen schryven tot eenen volcomenen lof van dit heerlijck ghebouw dat Philippus de tweede van dien name (Coningh van Spaengien) heeft doen op-maken/ met onseglijcke costen ende conste? alsoo dit werck inde heele Wereld gheen ghelijck en heeft/ soo can het qualijcken met ghelijck verhael/ daer andere plaetsen mede beschreven zijn/nae de weerde vermaent worden. Doch wy sullen op't cortste de vernaemste deelen aen-raken/tot vermaeck des Lesers. Vijf mylen buyten Madril in Escuriael, is dit Coninglijck Clooster gheleghen/ ende word ghenoemt het Clooster van S Laurens/beset met Monicken van S. Hieronimus orden. Het ghene inde figuere voor ooghen leyd/is inden eersten een Stichel die daer streckt soo verre als de West-zyde eñ Noort-zyde van't Clooster loopt: de welcke een plaetse besluyt/ die tusschen desen Stichel eñ den voor-ghevel van het Clooster zijn legghende/breedt zijnde aen-de West-zyde twee honderd voeten/ ende aen-de Noort-zyde honderd en veertigh voeten: dees is gheplaveyt som viercant / som ruytwijs met cleyne steenkens. De principaelste voor-ghevel van dit Clooster staet aen-de West-zyde: inde welcke comẽ drie poorten: waer van de middelste de principaelste is/de welcke dient om te gaen inde Kercke/in het Convent ende in het Collegie: die aen-de rechter zyde staet/dient om te gaen inde Ambacht-huysen/die gemaeckt zijn tot dienste ende behoef van het Convent Maer d'ander poorte aende slincker zyde/dient tot in-gang van de huysinghen/die gemaeckt zijn tot behoef vande jongers schole. Aende vier hoecken staen vier toorens/ aerdigh gemaeckt: ende in't midden tusschen den voorsten ingang eñ de Kerck-deure siet-men een deel vande plaetse die tusschen beyden open leyd: ende oock twee toorens die nessen de voet vanden Tempel staen: men siet oock de trappen/die dwars voor de Kerck-deure liggen / om tot inde Kercke te climmen. Boven desen ingang staen op Pedestalen de beelden van ses Coninghen van Israel/de welcke zijn gemaeckt van witte Marber-steen eñ swerten Arduyn-steen/ wesende 18 voeten hooghe: Insgelijcks siet-men oock 'tgroote pandt van het Convent/dat ghemaeckt

maeckt is met Jonisch ende Dorisch werck van swerten Arduyn-steen/de cappe vandē prin-cipalen trap/de vier panden binnen het Convent / de cappe of toornken van het portael vande Reefter : ende alle dese stucken staen aen-de Zuyd-zyde vanden Tempel. Aende Noort-zyde staen de groote plaetsen voor't Paleys vanden Coningh/de vier panden van het Collogie ; insghelijcks eenigh deel vande Ambachts-huysen/ende meer andere huysingen/so wel aen dit gebouw behoorende/als aen andere plaetsen / daer ontrent gheleghen. Noch siet-men aen-de Zuyd-zyde eenigh deel vanden Cruyd-hof eñ vanden Boomgaert ; de galeryen van't Sieckhuys; het Disteleer-huys/ende oock de Apoteke; mits oock de gang om te gaen van het Convent nae de Gast-camer. Voorts binnen het Convent/ Kercke ende Collegie/ zijn over al bysondere wercken te aenschouwen / soo yemant op de schoone Altaren / costelijcke Orghelen/ constelijcke Schilderyen/loopende Fonteynen / of op andere bouwinghen/ tot behoef van-de Kercke eñ het gantsche Clooster (gheen fyne steenen/Goudt noch Silver daer aen gespaert en zijn) het curieus ghesicht slaet. Inden Tempel alleene staen 36 Altaren : den hooghen Altaer is ghemaeckt van Jaspis ende Marber-steen/op de welcke een banckken staet daer men op stelt Cruycen/Candelaers ende andere cieraet vanden Altaer : Is daer en boven verciert met seer constighe Tafereelen / die vier stadien hooghe boven malcanderen staen op een pype boven den selvē Autaer. In d'onderste stagie/tusschē twee schoone Tafereelen is eene plaetse daer gesteld word de binnēste Custodie van het Sacrament. Neffens dese Tafereelen staen aen elcke zyde twee beelden vande vier Leeraers/te weten/Hieronimus, Augustinus, Gregorius eñ Ambrosius. Daer staen oock twee Orgelen inde Kercke groot ende costelijck/die elck hebbē 32 verscheyden Registers. Aen het verwelfsel vanden Choor siet-men seer constigh gheschildert de gheheele heerlickheyd des Hemels/met alle't Hemelsche gheselschap; aende wanden sommighe beelden vande Deuchden/ die meerder zijn dan het leven eyscht / ende oock sommighe Historien van S.Laurens ende Hieronymus. Aende wanden vande Sacristye zijn met grooter neerstigheyd ende in goede wel-volgende ordonnantie gestelt veel schoone Tafereelen van Historien

storien/die van verschepden seer excellente Meesters gemaeckt zijn. In't groote pant daer men Processie gaet/staen rond-omme seer constigh gheschildert 46 Historien van't nieuwe Testament/beginnende vande bootschap van Marie tot het upterste oordeel. De galerye vande Coning staet aende Noort-zyde vanden Tempel/waer dat aende muer vande Kercke geschildert staet den strijdt van Higuerucla, die Coning Jan de tweede hadde tegen de Mooren van Granade, in alder manieren gelijck die gebeurt is; slagh-ordenen/wapenen ende vendels bysonder af-geconterfept. Dese schilderye is getrocken geweest upt eenen gheschilderden doeck/die ghevonden wert in eenen ouden tooren van Segovie, de welcke lang was 130 voeten/ ghemaeckt ten tyden dat dese slagh gebeurde: is daer over een stuck weerdigh om sien/om de conste van't werck ende lust vande Historie. In het portael vande Sacristie staet eene Fonteyne/ die van verschepden soorten van Jaspis ende van Marbersteen gemaeckt is / ende heeft seven stralen of Water-condupten. In't beslupt van den grooten pant staet eenen Crupt-hof seer aerdigh met perckens verdeelt: middẽ inden Crupt-hof staet een acht-hoeckigh gebouw/dat ghelijck eenen Tempel ghemaeckt is: van bupten is het van swerten Ardupn-steen / ende van binnen van fynen Jaspis met verschepdene verwen: inde 4 hoecken staen 4 beelden die Water geven/ d'welck valt in 4 backen van Marber-steen / die rondomme haer trappẽ hebbẽ. Midden in't portael vanden Reefter staet eene lustighe Fonteyne van Jaspis gemaeckt. Tusschen de Capelle daer-men't Sacrament upt-reyckt/aen den hooghen Altaer/staet een Sacrament-hups dat geheel rond is/ende heeft 8 Pilaren van Jaspis/ die bruyn root zijn / met witte aderen eñ met stipkens door de pilaren loopende. Desen Jaspis is soo upter maten hart ende fijn/dat hy met Diamanten heeft moetẽ gedraept ende gepolisteert wesen. De Capitalen ende Basen zijn vergult Metael/ gelijck oock is de fuellage vande Cornissen. Alle ander dinghen van dit stuck werck zijn gemaeckt van fijn Jaspis/van verschepdene verwen/ ende zijn alle t'samen in-ghelepd/ende geset in't vergult Metael: op den voet af pupe die op de Cornisse comt/siet-mẽ staen beelden van acht Apostelen; d'andere vier staen in vier upt-ghehoolde plaetsen. Dese twaelf

beelden

Beelden zijn alle gelijck seer constigh ghesneden/ende vergult metten vuyre. De vloer van dit Sacrament-huys is gemaeckt van verscheydene soorten van Jaspis/ die in-geleyd ende met vergult Metael verciert zijn. De Cassynen vande twee deuren zijn in't vier-cant gemaect van vergult Metael:de deuren zijn van fijn Cristal de Roche/sulcx dat-men daer deur mach claerlijck sien de binnenste custodie/inde welcke 't Sacrament staet. Dit stuck wercx word gehouden van alle die dat sien voor een vande excellenste stucken die opt op Aerden geweest hebben. De seer constige Meester Iaques de Trezzo,heeft ontrent seven jaer besich gheweest om te snyden ende polisteren den Jaspis die aen't selfde ghebruyckt is. De binnenste Custodie van het Sacrament is seer constigh ghemaeckt/ende heeft vier Pilaren van fijn Jaspijs / waer af de Capitalen ende Basen zijn van fijn gemaeilleert Goudt/gelijck oock zijn de tandeersels vande Frise/die rondomme de Custodie loopt/tusschen de welcke Emerauden gheset zijn. De Pedestalen van dees Pilaren zijn van diergelijcke Jaspis gemaeckt/die met molueren van Goudt verciert zijn: de drie vierkanten die onder't Pedestael comen zijn Silver-vergult. De pype met de Pedestalen vande Naelde ofte Pyramide zijn van dierghelijcke Jaspis als de Pilaren/ ende zijn gestoffeert met gemaeilleert Goudt: de Clooten op de Pyramiden dierghelijcke. De Cassijnkens vande deurkens zijn van Silver ende gemaeilleert Goudt; 'tnophē vande Lanteerne is een ronde Emeraude/die geset is in een bloemken van gemaeilleert Goudt/ constigh gewroght: de deurkens zijn van Cristal de Roche. Dese Custodie is gemaect van binnen met seer aerdighe wercken van fijn Jaspis / ende ghestoffeert met Goudt. Midden onder't verhemelte vande cuppe staet een Topaes. Het Sacrament dat inde Custodie is/staet in een vat van Agathe.

Dit zijn de voorneemste stucken die in dit Clooster van S. Laurens te sien zijn [die ons hier zijn aen-ghewesen/ghelijck eertijds den Tempel van Ierusalem de Overste Wijsheyd gewesen wierd;die dus soetelijck daer op antwoordde:

Siet ghy dit groot ghebouw tot aen de Lucht gheresen?
(Waer aen men veertigh Iaer met vlijt ghebouwet heeft;
Waer aen de mensch zijn const en schat te kennen gheeft?)
Den eenen steen sal hier op d'and're niet meer wesen!)

Beschryvinghe van Portugal.

DEn naem van Portugal daer dit Coningrijck mede bekent is/ en word niet voor seer out gehouden/also 'tmeeste deel van dit Land Lusitania genoët is; soo genaemt van Lusus, sone des 19 Conings van Hispanien: doch Portugal begrijpt niet gheheel Lusitanien, noch is oock niet met de Limpten van Lusitanien beset; maer springht verder/beslaende oock de plaetsen ghelegen tusschen de Revieren Minho ende Doure; uytsluptende de verder Provincien van Estremadura ende Castilien, met oock een deel van Andalusien, daer de Celtæ of Lusitani mede gheregeert hebben. Dat het nu Portugal heet / is om dat de Galli daer plachten te comen met schepen/ende is ghesepd als een haven vande Galli. De oude steden van dit Land zijn Vlyssipona of Olisipho, aende mond vande Reviere Tagus, word nu Lisbona ghcheeten. Norba Cæsarea, nu Alcantara Augusta; Emerita, nu Merida, Evandria, Cecilia, Gervellina, nu S. Maria, Guadalupe ende meer andere. De inwoôders zijn altoos stercke lieden geweest; maer berucht door rooverpen ende moorden (hare Landen onbebout latende) Sp zijn rat/licht eñ haest om-geset: plachten eerst schepen van Leer te gebruycken/daer na oock grooter/ende wel in so grooten ghetal als d'Africaensche / gelijck Strabo schrijft. De inwoonders zijn nu bp-tans van zeden als d'andere Spaengiaerden/ende hebben eenen natuerlijcken in-ghebozen haet teghens de Castilianen / daer sp bp onse tyden onder ghecomen zijn. Het

PORTUGALLIA.

Petrus Kaerius fecit

OCEANUS HISPANICUS

Occidens

Miliaria Hyspanica

Het Coningrijck van Portugal begonst eerst in't jaer 1110/op dese wyse: Hendrick Graef van Lorayne comende in Vranckrijck/toonde groote vromigheyd tegens de Sarazynen: daer om heeft Alphonsus de seste Coning van Castilien hem zijn bastaert Dochter ten houwelicke gegeven/hem daer by gevende dit deel van Galicien/dat begrepen is onder't Landt van Lusitania of Portugal. Van dit houwelick is voorts gecomen Alphonsus, d'eerste Coning van Portugal: hy is de eerste geweest die de stadt Lisbona uyt de handen vande Sarazynen creegh: verwan oock in een slagh t'samen vijf Coninghen/ende droegh daeromme het Wapen met de vijf schilden/dat noch op heden over al ghesien word by de Coninghen van Portugal. [Doch hy heeft die eere met de grouwelicke moord zynes Moeders besmettet. Want om dat sy nae de doodt hares Mans met eenen anderen ghetrouwt is/soo heeft hy de selve vaste geset/ ende en heeft noch door de Moederlicke beden/noch oock door de authoriteyt des Paus connē bewe- ghet worden om haer los te laten.] Voorts is dit rijck onder verscheyden Coningen/die daer over gheheerscht hebben/ tot soo grooten macht ten laetsten ghecomen / dat de uyterste paelen des Wereldts 't geclanck vande glorie ende vromicheyd der Portugesen vernomen hebben: alsoo sy met groot ende rijck gheluck tot den handel geraeckt zijn / die so menigerley Specerijen de andere deelen des Wereldts mede gedeelt heeft. Dit is de Indische vaert nae't Oosten toe/ die begonnen onder Iean de tweede van dien name (Coning van Portugal) ende voorts onderhouden by Don Manuel ende Don Iean, zijn nae-volghers/met groot profyt/ oock eenen heerlicken naem gebaert heeft: also de tytels van Coning van Portugal, Algarbien, Guinea, Æthiopien, Arabien, Persien eñ Indië genoegh uyt-wysen. Dese eer-namē zijn nu onder Philippo Coning van Castilien, met d'andere menighvuldighe heerlickheden/ versamelt. Het Coningrijck van Portugal is tot sulcke veranderinghe ghecomen door den Coningh Sebastianum in Africa verslaghen: hoe-wel dat Henricus, Cardinael ende Aertz-bisschop van Ebora, sone van Emanuel, lest de Croone van dit Land ghedraghen heeft. Als doen zijn ghestelt vijf Gouverneurs om't Coningrijck te beschermen / tot dat bekendt soude wesen wie de rechte Coningh waere:

want

want veel daer op recht pretendeerden; namentlijck Don Antonio, Neve van Emanuel, ghebo-ren van Don Loijs zijn Sone/ Catharina Hertoginne van Brabance, Nichte vanden ſelf den Co-ning/ door zijn Sone Eduwart, Don Philippus, Coningh van Caſtilien / oock Neve van-den voorſz. Emanuel, gheboren van zijn Dochter D. Iſabelle, Emanuel Philibert, Neve vanden ſelfden Emanuel door zijn Dochter Beatrix: Raynuce, Soon vanden Prince van Parmen, ende Maria, oock nichte vanden voorſz. Coning Emanuel, uyt zynen Sone Eduwart ende Cata-rina de Medicis, weder op-roepende het oudt recht vande Gravinne Mahault van Boulogne, Huys-vrou van Alphonſus de derde/ Coning van Portugael: alle deſe zijn over-wonnen van den Coning Don Philippus, ghelijck boven geſeyt is. Wie hier breeder af wil onder-richt zijn/ leſe de Hiſtorie van Portugael in't Italiaens/ wel ende neerſtigh beſchreven.

De Limpten oft palen van Luſitanien zijn de Reviere Minho, de Rijcken van Leon, Caſti-lien ende Andaluſien. Dit landt word door-ſpoelt met ſchoone Revieren/ daer de Reviere Tagus nu Teio de principaelſte af is/ eertijts met Goude zanden vermenght. Voorts is het gantſche Land wel bewoont/ veel Clooſters/ veel Parochi-kercken/ ſo dat een Biſdom van Braga wel acht hondert Parochien onder ſich heeft. Algarbien word oock by't Rijck van Portugal ghe-voeght. Ende hoe-wel Portugael luttel Wijngaerden heeft/ ja geen / ſo word nochtans by-den vreemden de Algarbiſche Wijn ſeer ghepreſen. Mynen/ nae't ſchryven vande Autheuren/ zijn hier niet/ oock weynich Berghen/ die noch met Beemden ende Boſſchen meeſt al beſet zijn. In dit Landt worden over de vijf en twintigh duyſent ſpringende Fonteynen ghereckent: ontrent twee hondert Brugghen van uytghehouwen ſteen ghemaeckt; ende ſes Zee-havenen. Liſboa die-men Liſbona naemt/ is aende Reviere Tagus gheleghen/ ende is de Hoofd-ſtadt van Por-tugal. Te vooren was ſy cleynder ſo dat ſy maer eenē heuvel en beving: doch door der Conin-ghen verwinninghen ende menighte der Cooplieden is ſy ſoo ghewaſſen / dat ſy berghen ende dalen in haere Wallen ſluytet. Men heeft eertijds in de ſelve twintigh duyſent huyſen ghetelt. Van deſe ſtadt heeft de uyt-nemende Man Iulius Scaliger aldus gheſchreven:

Siet ghy waer vremden windt de Wereld dryvet aen?
Siet ghy heel Indi-land in eenen boeſem cleene?
De Zee is onderdruct;des Lochts cracht is vergaen:
Wat ſtater noch te doen, dan dat ghy heerſcht alleene?
Ghy connet God niet zijn, menſch zijn wilt ghy verſma'en:
Wanneer den derden ſtand ſult ghy (verr' van gheweene)
Gheen menſch meer zijnde hier(Liſboa ſchoon) ontfaen?

Beſchryvinghe van Vranckrijck.

DAt de Franſoyſen die nu dit Rijck bewoonen verſcheyden zijn vande oude in-wooners Galli by de oude Schryvers genaect is wel kennelijck; dan van waer de Franſoyſen eerſt ghecomen zijn/word by de Gheleerden ghetwiſt. In Duytſland is eene Provintie Francinia, daer meent Munſterus dat deſe Natie eerſt uyt gecomen is: den naeme helpt hier ſeer toe. Andere willen verder ſpringen/ ende meenen dat Francus, de Sone of Neve van Hector, dit Land ſoude nae zynen naem hebben laten heeten. Daer zijnder oock die de af-comſte der Franſoyſen willen trecken uyt de Landen van Overyſel / beweeght door de namen van Zaland ende Iſala, die den name ſoude ghegeven hebben aende Salios, een bekent volck onder de Franſoyſen. Het oordeel van deſe af-comſte is onſeker: alſoo door veranderinghe van volckeren op diverſche tyden geſchiet d'eene Provintie vanden anderen verſcheyden/ ende oock weder verſaemt is. Dan dat vande oude Gallos geſchreven word/ ſoo veel den aert des volcr aen-gaet/ is in't meeſt noch by de Franſoyſen bevonden: de haeſtigheyd in't vechten/ de bequaemheyd van't Peerde-volck / verſtand ende raddicheyd van ſpreken: het welcke niet wonder

Vranckrijck.

wonder en is/alsoo de Lucht ende plaets van gheboorte hier eene sonderlinghe oorsaeck af is. By Cæsar, die Galliam geconquesteert heeft/is dit land gedeelt in Belgicam, Celticam en Aquitaniam: ende Belgica word besloten met de Revieren vanden Rhijn / Seine ende Marne / oock met de groote Zee Ocean, daer nu de Duytsche spraeck noch alder-meest word gebruyct/ende is Neder-duytsch-land geheeten. Celtica, ofte de Provincie van Lyon, is bevangen met de Revieren van Garonne/Marne/Seine ende de Rhosne. Aquitania is dat nu Gascongen word genoemt/verscheyden van tale met d'andere Provincien: dan hier naer soo de Fransoysen dit Rijck in hadden ghenomen/is verde een ander deelinghe ghesciet: jae oock in veel Coningrijcken/alsoo de Coningen somtijds meer kinders hadden/die met eenige portie moesten begiftet zijn. Austrasia, nu Loreynen, is een van dese deelen ghweest / ende was de Coninglijcke stadt Metz, oock somtijds Aken, ende ghelijck sommige willen seggen Colen: want Austrasia begreep Loreynen/Braband ende al het land dat tusschen dese twee Revieren vanden Rhijn eñ Mase besloten is van Colen tot Alsasien toe. Daer aen Neustria, begrypende alle de plaetsen die tusschen de Mase ende Loir zijn/ wesende Parijs de Hoofd-stadt. Het Rijck van Arles ter oorsaecke van dese ghedeelte/heeft doen zijn begin genomen/begrypende Savoyen ende Switserland met Dauphinè Nu is Vranckrijck in veel Hertoghdommen ende Heerlijckheden ghedeelt/also dit land sonderlinge vol Edel lieden is/die bequaem ter wapenen/ende tot alle scientien/de naem ende glorie der Fransoysen hebben vermaert ghemaecht over de gantsche Wereld: alsoo oock Italien/Princesse van andere Natien / dese heeft moeten als Overste kennen/ ende de prijs van wapenen ende vromicheyd gheven. Eertijds was byde Romeynen (verwinders van alle Natien) de macht vande volckeren uyt Gallien comende/ met een sonderlinghen schrick ghevreest/alsoo oock haer stadt door dit volck eerst verwonnen/ende tot schanden ghebracht is. De Fransoysen hebben oock soo verbreyt de prijs van haer wapenen/ dat dit selfde land/sonder by-cans eenighe wederstoot (ten tyden van Carolus den achten van dien naeme) sich heeft moeten buyghen/ende schuylen onder de Lelie-bloeme van dit uytnemende Coningrijck,

rijck. Onder't beleyden vandẽ Hertogh van Bourbon/is mede de stadt van Roomen(eertijds als Coninginne des Werelds gheacht) met ghewelt over-vallen / berooft ende verdestrueert. Wat sal ic voorts van't Rijck van Naples schryven? Van de conqueste van Jerusalem/ Milanen ende vande ghedenckweerdighe bescherminge vande stadt Siena,daer den Fransoysche Standaert met groot geluck ende prijs is bekẽt geweest? De Coningen Ludovicus de twaelfde/ Franciscus den eersten/ ende Henricus de tweede/ hebben soo verbreydt de wetenschap ende de vromicheyd van dese Natie/dat onder de Son geẽ land mach bekent zijn daer cloecker ende subtylder Geesten upt voort-gecomẽ zijn. De scientien daer alle menschen vermaeck in scheppen/nut ende leeringe upt trecken/zijn door de Fransoysen eerst op-gehaelt/ verbetert ende tot die perfectie gebracht/daer wy die nu in sien. Oock de wetenschap der Oorloge is eerst door dese Natie op de baen gecomẽ/alsoo dat de Italianen(anders een Martiael volck)meenden eenige nieuwe menschẽ te sien/geborẽ tot dominatie vande heele Wereld/machtigh in lancien/ sweerden/geschut bovẽ alle andere volckerẽ: doch dit is een gebreck/dat sy meer vromer Oorlooghslieden dan andere Natien zijn/dan wyser in het gewonnene te bewaren: alsoo't genoech blijct/ dat van alle de Oorlogen daer sy Italien/Asien ende Enghelland mede gheplaeght hebben/niet een voet lands daerom te meer aende Croon ghebleven en is: de vruchten van soo grooten arbeyd zijn aen andere Natien gecomen/die nu daer mede triumpheren. De oorsake is inde lichtigheyd ende in eenige ongheboundene maniere van leven nae de Victorie/waer door sy qualijck mate connen houden: ghelijck oock de Fransoysen dat selfs belyden. Ick en weet niet waer ick den lof vã d'inwoonders deses Rijcx eñ ooc van't land mede besluyten sal/dan met de veerskẽs hier na volgende/ by dẽ Poeet(wel eẽ Fransoys) maer nochtans met recht eñ reden geschrevẽ.

O du ysent, duysent mael, gheluckigh-vruchtbaer eerde;
O Perle van Erop', des Werelds Hof vol weerde;
Vranckrijck, ick groete u: o Stryders Moeder soet,
Die eertijds met Laurier beplanten Euphrats vloet;

Die daer het Dagh-licht rijſt, en daer het onder dalet,
Bebloedden haer blanck ſweert; ô wiens volck conſt voort-halet,
Soo dat u werck-lien cloeck ſchier ſchynen t'aller uur
Met hare conſt de conſt te dooven der natuur:
Van ſoo veel Gheeſten ſcherp die al het weten putten
Wt Griecken, uyt Egypt, uyt Roomen, en verblutten
Al de Gheleerde li'en, en ſchynen boven haer,
Als boven doncker vael ſchijnt goud-geel glinſtrigh claer;
Iae als de Son verdooft het licht van cleyne ſterren,
Of boven bloemen al haer bloem ſich gaet opſperren.
O u Rivieren, Zeen; Landſchappen, Steden zijn;
[Van Wallen coſtlick ſterck, van ſeden ſoet als Wijn]
V Aerde vruchtbaer is, u Lucht is matigh goedigh:
Twee Berghen zijn u ſchans, end oock twee Zeen hooghvloedigh.
De fiere Crocodil niet uyt u vloeden ſchiet;
De Slangh gheſpicket claer op't Cruyd men niet en ſiet
(Noch al't venijnt ghedrocht) ſleep-lenden d'Ackers meten
Met hare lengde groot, venynend al u eten.
De Tygher licht van voet ten roof niet jachtet wreet
In uwe Berghen hol; noch u Woeſtynen heet
Den Leeuw bebloedet niet. Het Zee-peerd niet gaet ſlepen
In het laſuerigh graf u Kinders doodt ghenepen.
Of nu u Waters niet af-ſpoelen Gouden zandt;
Soo van u Berghen niet het Silver loopt op't Landt;

Soo men

Soo-men de Perlen rond,Granaten en Robynen
Niet vindet onder voet;ghy hebt veel nutter Mynen.
V Lijnwaed,Weede,Wol,Sout-keeten,Coren,Wijn,
In grooten overvloed,ghenoeghſaem t'ſamen zijn
Om u een Coningin des Werelds te doen achten.
Alleen ontbreeckt u Vre,om leven ſonder clachten.
O God,die over ons ſteeds uwe ooghen ſlaet,
Bluſcht 'tvuyr van Vranckerijck met 'tWater van Ghenaedt;
En beſemt onſe Lucht, verdrijft all' ons ghebreken;
Den Pijl uws torens heet wilt in den koker ſteken!

[Dit wierd van Vranckrijck geſchreven doen ſy noch met de Oorloghe ghequelt was/die nu bevredight is: ſoo dat ſy al deſe goederen onverhinderd genietet/ daer wy voorder inde byſondere Landſchappen af ſullen ſpreken.]

Beſchryvinghe van Gaſcoigne.

GAſcoigne is een deel van Vranckrijck/leyd inden hoeck van Spaengien / daer byden ouden Aquitania ghesteld is : het wordet het derde deel van Gallia ghereeckent vande Pyreneeſſche Berghen tot de Garonne ende den grooten Oceanum , beſloten voorts met het Lyoniſche Landſchap/ende de Provintie van Narbone:dit zijn juyſt de palen van Aquitania. Dan Strabo in zijn 4 Boeck ſchrijft/ dat om de engde van deſe Provintie/ het gheene tuſſchen de Garonne ende de Loire leyd hier noch by-gevoeght is. Ende Turpius(ſchryvende vande daden van Carolus Magnus) ſchrijft hier over van eenen Engelerus , Hertogh

vande stadt Aquitania: welcke stadt (seyt hy) ghelegen was onder die van Limousin, Berry ende Poitiers, eertijds ghebout by Cesar Augustus ende Aquitania ghenaemt: die oock aen dese stadt ghevoeght heeft die van Berry, Limousin, Poitiers, Xantoigne ende Angoulesme met hare Provincien/ ende heeft in dese heerlijckheyd geduert tot dat haer Hertogh Engeleurs voorsz. met de andere Edelen uyt Vranckrijck in Roncenaux verslagen wierd: want als doen is de stadt tot niet gegaen/ berooft van Heere ende oock van inwoonders/ die met haren Hertogh mede waren om-gebracht. Aquitania is voorts oock Armorica genaemt: Vadianus schrijft dat de Fransoysen nu dit Landschap Guienne heeten: Voorwaer Gascoigne nau genomen/ en is maer een deel van Aquitania. Het geheele land is vruchtbaer van alderley dingen/ maer voornemelijck van Wynen/ daer't niet alleen Vranckrijck/ maer vele plaetsen in Europa mede versiet. De steden ende stercten zijn hier veel. Het is de Hoofd-stadt van Aquitanien, eñ wordet Bordeaux, byden Latynen Burdegala genaẽt/ vermaert door den Poeet Ausonius, also het zyne gheboort stadt was. Voorts Nerac, Condom, Mirande, Noguerot, Orthes, zijn al plaetsen eñ stercktẽ/ door d'Oorlogen in dit deel van Aquitania meest by onse tydẽ om de Religie gevoert/ seer wel bekẽt.

Onder Carolus Magnus / als hy teghens de Sarazynen van Spaengien uyt-trock/ is in Gascogne by Roncenaux eenen bloedigen slagh ghelevert/ al-waer dien Edelen Graef Rolandus/ Neve van Carolus/ met meer andere ghenooten van Vranckrijck ghebleven is / tot eene groote neder-laghe der Christenen: op dien tijdt verloos Carolus Magnus / door bedrogh vande Gascons/ wel veertigh duysendt mannen/ ghelijck Turpinus in zijn Historie dat breeder schrijft. Dicht aende Frontieren van Aquitania ligghen nae't schryven van Strabo de Tectosages, daer Tolosa onder ghesteldt word: dit is eene oude stadt/ daer oock eenen Tempel plach te wesen/ met rijckdommen van langher handt vergadert/ mildelijcken begift: doch soo schadelijck/ dat wie (door eenighe begeerte beweeght) die aen-raeckte/ van't leven totter doodt quam: Ende dat is beproeft gheweest aen Cepion ende andere Romeynsche Capiteynen: door dese oorsaecke comt het spreeck-woord by-den Latynen / Aurum Tolosanum: dat is/ 't Goud van Tolosa:

GASCONIA
Milliaria Gallica
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
Septentrio
Occidens
Oriens
Royan
La tour de Cordan
Tallimont
Perigort
Soulac
Medo
Citran
Bourg
GUIEN NE
Gensac
Fronsac
Lisle flu.
Sarlac
Anchises
Bordeaux
Liborne
Dordone flu.
Quercy
Cadillac
S. Suplice
Petit bordeau
Bergerac
Fumel
Cahors
Albret
S. Macaire
Rhodes
Arcaxon
Marmade
Capsieux
Bazas
Agen
Montauban
Bonhere
Alby
Caberton
Moureal
Narac
S. Seuere
Condo
Gers flu.
Albigeois
Taru flu.
La Feue
Tour
Aire
Garonne flu.
Ville franche
Limon
Aux
Dacqs
Valence
Languedoc
Baionne
Dour flu.
Causalion
Arminignac
S. Paul
Lombe
Toulouse
Ortes
Orson
Bigorre
S. Gabelle
Cominges
Conserans
Carcasson
Narbone
Tarbes
S. Bertrand
Locat
Perpignan
Hispaniæ pars
45
44
43

Tholosa: dit wordet ghesepd van eenighe dingen die gheroert zijnde oorsaeck zijn van grooten tegenspoed. De Gothi hebben lang in dese stadt gewoont: want Theodoric ende Theorismond zijnen Sone hielden al-hier Hof/aen-ghelockt door de gelegentheyd ende rijckdom van Tholosa, bequaem om haere macht te vermeerderen ende te onderhoudē. Attila Coning der Hunnen, een wreedt man/die hem selfs eene Geessel Godes noemde/is tegens den Coning Theodoric in Vranckrijck ghecomen: ende alsoo hy hoorde dat Ætius, Gouverneur van Gascoigne, een cloeck Crijghs-man / by een vergaderde uyt de Romeynen ende Visigotten eenen grooten hoop volcks/heeft eerst (om seker te zijn van verlies ende winst) naer oude manieren ende superstitien/doen het inghewant van geslagene beesten besien: waer uyt de Waer-seggers geseyt hebben: dat/soo hy teghens Ætium te velde trock/de Capiteyn van den vyand blyven soude inden strijd; maer dat hy 'tmeeste verlies in zijn volck soude lyden. Niet tegen-staende is Attila, verlatende de beleghheringe van Orleans, voorts ghetrocken/ende heeft ontrent Tholoze in-de Catalaunische Velden slagh ghelevert; al-waer hy oock verwonnen is gheweest. Van beyde zyden zijn te samen honderd ende vijf en tseftigh duysend mannen ghebleven. Dit was eene ghedenck-weerdige bloetstortinghe / alsoo dat-men niet en leest in Europa soodanighen slagh meer ghebeurt te zyne.

De inwoonders van dit Landschap zijn cloecke lieden / ervaeren in alle scientien / de beste Crijghs-lieden onder't voet-volck; met sprake ende zeden meer de Spaengiaerden dan d'ander Fransoysen ghelijck. Cæsar schrijft dat Aquitania volck-rijck is; de bequaemste Natie om Oorlogh te voeren. Ende voorwaer daer is een groot onderscheyd tusschen de Fransoysen die over de Loire nae Parijs woonachtigh zijn/ende onder die nae Spaengien meest gheleghen zijn: want de voorste zijn sacht/manierlijck ende schalck; connē wonderlijck wel veynsen: doch zijn weynigh te betrouwen. De andere zijn moedigh/op-loopende/open van herten/ghetrou aen haren Coning/groot van verstand / geerne door-dryvende dat haer in den sin leyt / meer crachts hebbende inde handt dan inde tonghe; daer de voor-noemde groote gratie hebben in't wel-spreken/

wel-spreken/daer mede Meesters vande herten der menschen wordende. De Capiteynen daer de Fransoysen door de gantsche Wereld meest by hebben ghetriumpheert zijn Gascons gheweest: onder de welcke den Capiteyn Montluc voornemelijck moet ghenoemt wesen/ als die door rechte vromigheyd van een slecht Edelman tot de meeste staten in Vranckrijck is gecomen. In gheleertheyd is seer vermaert Michel de Montagne, wiens Boeck (Les Assais ghenaemt) over al ghelesen/ende van de Gheleerde soo ghepresen word/ dat het onnoodigh is hem hier te prysen. Wat sal ick van dien Godelicken Poete Guilliaume de Saluste, Heere van Bartas, seggen? Zyne wercken prysen hem ghenoegh: hoe-wel hy de selve/(door de doodt voor-comen zijnde) tot zijn gewenscht eynde niet en heeft connen brenghen. Hy schryvet van Gascoignen ghenoegh op dese wyse:

Als mijn Gascoignen, nu, gheluckigh overvloeyet
Van Crijghs-volck, Coren, Wijn, meer dan ter Wereld groeyet;
Soo overvloeyt sy oock in baden onghecocht,
Die schier van over al, van vremde zijn besocht:
Daer de onvruchtbaer Vrouw, de lamme, slap van leden,
De sweerigh'(rappigh-schurft) de doof, met gicht bestreden,
Van daer de Son gaet op, en s'avonts onder gaet
Al vinden, sonder gheld, tot hare siecten baet,
Encaus' hier af ghetuyght, Barege, scherpe-heete,
End' oock Baigneres, die gheneset met den sweete,
Baigneres Schoonheyd, Eer, Lust-hof des Berghs vermaerd,
Op welcken d'Hercules van Vranckrijck (niet Bastaerd
Van een Alcmena schoon) Pyrenam de Vorstinne
Bevruchte, dat sy droegh dien Gascoen cloeck van sinne,

Die,

Die, ô, de Vader is van de Gaſcoens gheacht,
Die haer bewyſen weerd te zijn van zijn gheſlacht.
De Berghen wit bemeelt van ſneeu die altijd blyvet
Beſetten haer een zy; de groente die beclyvet
In't Peneanſche dal haer and're ſijd' toe-lacht.
Sy en heeft niet een huys, dat nieuw niet word gheacht:
Het ſchali-dack daer blinct: elck' ſtraet heeft haer Riviere,
Die claerder dan Criſtal de ſtadt ſpoelt met gheſwiere:
Wanneer dat-men maer wilt. Of 't Water nu Ys-coudt
Van't heet gheſonde badt maer een cleyn ſcheydſel houdt,
Soo houdt het niet te min hem trots in alle dinghen,
Zijn couwe wilt het niet met zijn vuyr laten minghen.

[Dit hebben wy hier dus nae gheleghentheyd des tijds vertaelt / tot dat ons yemant eene langh door-wrochte vertalinghe gheve.]

Beſchryvinghe van Poictou of 't land van Poictiers.

Onder 't volck / ghelijck boven gheſchreven is / dat Aquitanien bewoont heeft / zijn ghe-weeſt de Pectones, alſo by Ptolomæo gheheeten / of gelijck Cæſar ende Strabo ſchryven Pictones, ende als Ammianus Mercellinus ſeght / Pictavi. Dit land word noch heden daer-omme Pictavia genoemt byde Latijnſche Schryvers. De inwoonders noemen haer ſelfs Poictevins, ende het land Poictou, de opperſte ſtadt Poictiers. Hoe-wel nu ſommighe meenen dat Picti, een volck / den naem ſoude ghegheven hebben / ſoo acht het ſelfde de gheleerde Ortelius (inde beſchryvinge van dit land) voor fabuleus: alſoo het blijct uyt de gheloofweerdige Schryvers

Vannes
Nantes
Saumur
Poictiers
Rochelle
Lusson
Berri
Lymoges
I Oleron
Angoulesme
Saintonge
Perigueur
Merid ies
Oriens
Mill Gallica
POICTOU

Schryvers/dat den name vande Pictones ouder is dan die van de Picten. Dit land van Poitiers word/ghelijck de selve Schryver vermaent/in neder ende boven/ oft opper / Poitiers ghedeelt. Neder Poitiers is dat nae't Westen toe inde Ocean upt-loopt. Opper Poitiers 'tgeen nae't Oosten toe leyd/tot de Landen van Tours ende Berry : in't Zuyden ist ghepaelt met die van Zantoigne, Angoulesme ende Limosin. De Bretoenen ende die van Anjou zijn naest aen-ghelegheu in't Noorden. Is voorts een Land vruchtbaer in Cooren ende Beesten/ ryck van Wynen/ende overvloepende in Visschen. De Jacht is hier sonderlinghe goed/ende dat om de menighte van Vogelen eñ wilde Beesten/die haer in dese Provincie onthoudẽ. Daer zijn voorts in Poictou duysent ende twee honderd Parochien onder drie Bis dommen / als namelijck van Poitiers,Lasson,Maillezay. De stadt vã Poitiers is onder andere plaetsen de voorneemste:het is eene oude stadt ende van grooten name: sy wordet van Ptolomæo genoemt Augustoritum. In dese stadt is een vermaerde Universiteyt inde Keyserlijcke Rechten: sy heeft de tweede plaetse nae de Universiteyt van Parijs,ghelijck Munsterus schrijft. Iulius Scaliger schrijft van de selve (in de beschrijvinghe der steden)aldus :

Soo gheleertheyd vande ziel, Soo de crachten van't lijf,comen;
Soo het Vranckrijck gheviel, Dat sy beyde heeft ghenomen:
Dese stadt gheleertheyd mint: Vechten minnen d'ander steden:
Poictiers is de ziel(niet blindt) Al d'and're zijn de leden.

De Reviere Clain loopt meest om de stadt. Daer zijn vele oude stucken te sien binnen Poitiers:te weten/een seer oudt Tonneel/dat bype Ghemeente Arenes ghenoemt word; oock eenighe Aquæductus,daer byden ouden het Water mede gelepd wierd / met eene sonderlinge const ende moeyte op-ghemaeckt ; worden noch op heden les Ducts ghenoemt. By Belle Forest Bouchet ende Antoine Pinet,sal den Leser breeder beschrpvinge vinden:dit sal voor dese Caerte ghenoegh wesen.

De inwoon/

BITURIGUM
Septentrio
Meridies
Occidens
Oriens
Milliaria Gallica
BEAULSE
Romarantin
NIUERNOIS
TOURAINE
BOURGONOIS
Gian
Clemon
Chastilion
Pierrefictc
Concressant
Cosne
Nancai
Sancerre
S. Palais
Ville franche
Chatres
Vierzon
Mehum
Bourges
Lury
Valancay
Gracay
Vatan
S. Valentin
S. Florentin
Charroyx
Dunie roy
Chateuneuf
Neuers
La Charite
Pont morigni
Banay
Xancons
Allier flu.
Champeaux
Molins
Valigny
Limeres
Chasteau Roux
La Chastre
Herisson
Bourg de deotz
Leuroux
Paluau
Chastillon
Escully
Fauerolles
Preully
Maz ieres
Eleon
Burancais
Loire flu.
Echer fl.
Auron fl.
Soulder maior fl.
Pont de Soudre
Nohiers
Corbel
Pressy
S. Martin des champs
Nuelly
Neully
Chiaulay

De inwoonders van dit Land zijn/naer het ghetuyghenisse van Plinius, wel eer Cubi ghenoemt: dit was een vry volck (ghelijck veel andere Provincien in Vranckrijck) dan sy zijn ten laetsten oock ghecomen onder de Coninghen van Vranckrijck. Bourges is hier af de Hoofd-stadt / sy is van ouden tyden seer vermaert / sy wordet van Cesar Avaricum gheheeten: sy is seer groot/ soo dat weynigh steden in Vranckrijck haer over-treffen: de plaetse daer de stadt in leyd is morasachtigh/ ende by-cans aen alle zyden beset met Revieren ende Broecken. Sommighe meenen dat sy Bituris is ghenaemt ter oorsaeck van twee Torens/ghelijck oft-men seyde Bis turris: dat is te segghen/ twee Torens: want van outs waren twee gebroeders op die plaetse woonachtigh/die elck eenen Toorn stichten. Ende soo wy sommighe Schryvers willen ghelooue gheven/soo is daer noch eenen grooten ronden Toren soo constigh gemaeckt/dat hy alle verstand over-treffet. Het land rond-omme de stadt is seer vruchtbaer/overvloepende in alle dingen die in Vranckrijck wassen/so dat daer gantsch niet gebreck en is. Daer zijn meer sonderheden in dese stadt te sien: onder andere wilt yemant hooren hare vermaertheyd/hy wete dat binnē Bourges eene Universiteyt ofte gemeene hooge schole is van alle scientien/die over langhen tijdt van eenen Hertogh van Berri op-ghrecht is/ ende tot noch toe soo neerstelijck met gheleerde ende vermaerde Lees-meesters onderhouden wordet/dat sy de Croone spant boven alle andere / die in Vranckrijck veel ende menichvul-digh zijn.

De name

LIMANIA
Occi: dens
Roiat
Beaumont
Tornelle
Chasseron
Sabassat
Marsac
Clere: mont
Monferrau
Chasteauguion
Mosac
Craist
Monrognon
Prat
Roma: gnat
Maladerie
Borassol
Foucomene
Aigueperse
Monpensier
Perignac
Obier
Malintrat
Orset
Lusat
Espinet
Ensat
Lesmartres
Bussiere
Cornon
Pont du: Chasteau
Chauaru
Entragues
Sardon
Gendole
Dalet
Les martres
Turet
S. Clement
Dieuysoit
S. boeto
Auetin
Cignac
S. Laure
S. Ignat
S. Andre
Randan
Billon
Marignat
Iose
Tissonier
Bedat flu
Beaumont
Clementelle
Meridies
Boset
Beau regart
Maringues
Mont morin
Maisat
Corcore
Monguagon
Septen trio
Glaines
Reiguac
Rauel
Crotte
Lozouz
Buro
Nesslat
Pui Guillau me
Lauine
Gilsenoue
Bort
Ligone
Charnat
Moson
Lagarde
Puisseduore
Duore flu
Haulteribe
Belime
Chassaigne
Milliari.
1 2 3
Durolle fl.
Croppiere
Oriens
Tiert

De name van dese Provincie is gesproten (soo't schijnt) upt de opperstadt Limoges, die naer't seggen van Thevet is gefondeert in't Jaer 2682/naer de scheppinge des Werelds/ende 1482 Jaren voor Christi gheboorte / van eenigh volck upt Phrygien; een Provincie die wy nu Natolien noemen / waer van de Capiteyn Lemovis was ghe-heeten. Dese wesende door vele vrome feyten ende deuchden hoogh berucht/heeft ten laetsten eene stadt ghesticht/die hy nae zynen name Lemvois oft Limoges heeft laten noemen; waer dat oock naeder-handt alle het om-liggende land den selfden name af ghevoert heeft. Die dese af-comste te oudt dunct/ende buyten waerheyd/hebben liever te meenen dat Limania oft Limousin ghesepd is/van een Latijnsch woord Limus: dat slijck betekent / om dat het land seer slijck-achtigh is. [Andere meenen dat desen naeme van het voedsel/ of Alimonia, comt.] C. Cæsar schrijft/dat den Raedt vande Princen die van Limoges geboden heeft/het getal van thien duy-sent mannen op te brenghen tot de Oorloghe tegen de Romeynen: hy vermaent oock in't acht-ste Boeck van de stadt Limoges; het welcke een groot teycken is van hare outheyd. Het volck/ hoe-wel dat het slecht ende tot uptrechtinghe van groote dinghen onbequaem schijnt te we-sen/soo is het nochtans neerstigh / loos ende voorsichtigh om winst te doen : leeft met cleyne costen/eens deels sober upter naturen/ende eens deels om dat het heele land meest dorre is ende magher/luttel op-brenghende tot een weeldigh ende ruym leven. De Provincie selfs is een Viconté: als dat in plaets van een Graefschap is ; ende word ghemeenlijck Le Viconté de Li-moges ghenoemt: bevangt twee Bis dommen: is anders met luttel steden bewoont/ oorsaecke zijn de Berghen/Bosschen/ende de harde corst van't land: also dat hier boven andere Provin-cien Vranckrijck wat rouwer ende onvruchtbaerder valt: doch Castanie-boomen zijn hier o-vervloedigh: de ghemeene man onderhoudt sich hier mede / ende voert die in andere Land-schappen. De reste van't land heeft eenighe plaetsen /bequaem tot weydinghe; maer dorre/be-halven daer't nae Marche toe-loopt/ ende nae Querci daer Brive la Gaillarde leyd : tland is al-daer vā beter aerdt. Limoges, de Hoofd-stadt/heeft rond-omme een vruchtbaer ghewest/ende

de stadt

de ſtadt ſelfen wijckt van ghene ſteden van Aquitanien, in Coopmanſchap ende Neeringe wel-varende; hoe-wel dat het wonder ſchijnt/ om de onbequaemheyd vande plaetſe. Deſe Caerte begrijpt alleen het vruchtigh deel van Limouſin, met Coren/ Wijn/ Honich/ Beeſten/ Noten/ Weyden/ Boſſchen/ Fonteynen/ Revieren/ Badt-ſtoven/ Meyren/ Silver Mynen/ vermaerde Familien/ ſtercke plaetſen / Coophandel ende Jacht/ alder-meeſt verſien ende over ſulcks bekend. De Revieren die door Limouſin loopen en zijn niet wel te tellen; zijn Viſch-rijck boven't gheloof. De voorneemſte is l'Alier, Cæſari, met de name van Elavar bekent uit 7 Boeck vande Walſche Oorloghen.

Beſchryvinghe van Provence.

Provence heeft den naem uyt het Latijn: alſo de Romeynen dit deel plachten Provinciam te noemen/ ende is by de Coſmographos die d'oude Schrijvers volghen/ hier gheſtelt Provincia Romanorum, begrijpende Valentinoys ende Dioys, eñ over de Roſne Geuoudan, ende een deel van Languedock: welck deel oock Gallia Nerbonenſis gheheeten word/ om de ſtadt Narbona, die in dit ghewest de Hoofd-ſtadt is. Daer over word dit land voor een vermaert deel van Vranckrijck ghehouden/ om de Antiquiteyten die hier in veel ſteden geſien worden: voor eerſt tot Marſeille, een ſtadt aen de Middelandſche Zee gheleghen / daer oock de bequaemſte Haven is van Vranckrijck: deſe ſtadt is gheboudt ten tyden van Tarquinius, Coning van Roome/ vijf honderd Jaer voor Chriſti gheboorte / vande Phocenſers ghedwonghen om andere plaetſen te ſoecken/ alſoo haer volck vermenighvuldight zijnde/ qualijck mocht onderhouden worden in het cleyn deel dat ſy van oudts bewoonden. Het om-ligghende land is door de Grieckiſche zeden ende wetenſchap ſeer verbetert/ ende tot kenniſſe van Land-bouwerye ghe-

rye gecomen: oock tot alle scientien: also de Griecken binnen Marsilien school hielden/ eñ de Philosophe daer leerden. Wt dese oorsake zijn sommighe van ghevoelen gheweest/ dat by nae heel Vranckrijck eertijds Grieck heeft gesproken: ende dat nu 't Fransoys so bedorvē is met vremde eñ eygene woorden: Voorwaer geen sprake/ nae 't toe-staē vande geleerde/ en is so bequaem om uyt het Grieck yet over te stellen/ als de Fransoysche: twelck oock blijct in soo veel Boecken/ waer in verscheydene Oversetters geluckelick gearbeyd hebben. De geschictheyd eñ zedicheyd van Marsilien, is uyt dese leeringen so groot eñ so loflijck gheweest/ dat die oorsaeck gegeven hebbē tot het spreeck-woord/ Mores Marsilienses, dat is zeden van Marsilien: ghelijck sulcx Val. Maximus, Plautus ende Strabo getuygen/ by den geleerden Erasmum op het spreeck-woord Naviges in Marsiliam verhaelt. Seyd daer over de voorsz. Strabo tot een groot bewijs vande soberheyd eñ regel in dese stadt gepleeght/ dat by haer het grootste houwelijcx goed/ 'twelc men met een Dochter gaf/ van 100 Croonen was: de costen tot cleederen mochten over de 5 croonen niet gaen/ eñ tot de juweelen was oock even soo veel gheset: in somma/ een schole van alle goede op-voedinge was binnē Marsilien, daer ooc de Romeynen selfs/ inde plaets vā de Griecsche Universiteyt/ van Athenen, haer kinderen sonden. Daerom heeft haer geluck lang geduert met de Romeynsche vriēdschap: doch door Cæsar vermindert/ die Marsilien ooc heeft in-genomen/ als hy tegens Pompeium oorlooghde/ daer Marsilien voor-hiel. De haven vande stadt is seer gepresen vyde oude Schryvers/ eñ is bewaert met een sterck Casteel/ dat op eenen hoogen Bergh leydt/ daer eertijds den Tempel van Apollo ghestaen heeft/ ghelijck men seydt.

De tweede stadt is Arles, by den oudē Arelate genaēt/ niet verre vande plaetse daer de Rosne inde Middelandsche Zee loopt: van dese stadt heeft al het Coningrijck van Arles den naem gecregen. 't land rond-omme gelegē is vruchtbaer/ draeght veel Corens/ also dat d'inwoonders seer rijck zijn. [Aen de eene zyde van de stadt is eenē grooten poel die de inwoonders seer schadelijck is: den welcken (als den geleerdē F. Valeriola lib. II. loc. com. med. cap. V. getuyget) sy met alle vlijt soecken te dempen. Sy en hebben gene Fonteynen; maer moeten haer met het Water van

Galliæ Narbonē-
sis descriptio.
Meridies
MARE GALLICUM
Oriens
Occidens
Septentrio
LANGUEDOC
Provence
Vivaretz
Narbone
Beziers
Agde
Avignon
Nismes olim Nemausus
Beaucaire
Tarascon
Salon
Marceille
Berre
S. Chamas
Carpentras
Orange
Bagnolz
Uzez
S. Esperit
Carcassone
Cabestan
S. Nazari
Sommieres
Castres
Lunel
Aiguesmort
Monpelier
Cauallon
Valeguieres
Remolins
Pagi
Oppida
Episcopatus
Archiepiscopatus
Milliaria Gallica
5
10
30
40
30
42
10
25
30
40

van den Rhodanus of Rhosne behelpen / het welcke sy in cisternen vergaderen die sy Gerles namen/als de selve Valeriola (als boven cap.7.) getuyget.] Eenen Aertz-bisschop was van outs binnen Arles, eñ aldaer zijn gehouden 3 Concilien. Vande Coningen van Arles en word sonderlings niet gevonden dat schrijvens weerdigh is: men leest alleenlijck van eenen Coning/die dē Bisschop/om dat hy nae hē niet gewacht en hadde met de dienste vande Kercke/een suflet in't opēbaer voor al de Gheestelijckheyd gaf: waer door de Keyser beweeght zijnde/de stadt heeft ingenomē/den Coning gevangē eñ ter doot verwesen: dan also den Bisschop voor zijn levē badt/ is hy alleē berooft van zijn Coningrijck/eñ met geschoren hoofde in't Clooster gesteken: dit gedaen/heeft de Keyser Otto d'eerste/het rijck van Arles gebracht aen't Keyserijck van Roomen, gelijck dat Munsterus beschrijft. By Arles is eene plaetse Aix genaēt/eertijts Aquæ Sextiæ, om de warme waterē die aldaer waren/van Sextius (gelijck Strabo seyd) gebout/ eñ oock om daer een garnisoen te bereyden voor de Romeynen. Hier seydt S. Hieronimus dat de Cimbri van Marius souden gheslaghen zijn. De stadt van Narbone, daer't heele land Gallia Narbonensis af heet/(gelijck geseyt is) word voor eene seer oude stadt gehouden/was eertijds eene vermaerde Coopstadt/gelijck dat Strabo schrijft met dese woorden: Narbo eē over-groote Coopstadt van dat landschap/leyd op dē mond vande Reviere Ataxis, eñ op het Narbonsche Meyr. Het lād is daer vruchtbaer/so dat het sonder groote moeyte ofte arbeyd in't bouwen menigerley vruchten voort-brengt: daer wast soo groote menighte van Vyghen/dat het meeste deel van Europa daer comt dese vrucht soecken: brengt oock seer veel Rosmarijn voort/ die by de weghen in menighte wasset. Citroenen/Orangien eñ Granaden wassen ontrēt Narbona oot wel; eñ goeden Wijn wordet van daer gevoert/diemē/als Munsterus getuyght/drinct te Basel voor Corsische Wijn. Monpellier, Mons Pessulanus byde Latynen genaēt/ leyt ontrent 10 mylē vande Zee in een genoeghlicke eñ vruchtbare landouwe: wierd vā outs genoēt Agathopolis of Mons Cetius, also verscheydene namen haer zijn toe-geschreven. Dese stadt is seer vermaerd door eene hooghe Schole/voornemelijck der ghenees-conste/die daer sonderlinghe word gheoeffent.

De

Venuxinus
Comitatus
Languedoc
Beaucaire
Valabregus
Rhodanus flu
Tarascon
Barbentane
Graufons
Chasteau renard
Auig non
Rhosne flu
Orange
Lers
Courthezon
Bederides
Entraiques
Monteverac
Noues
Cabanes
Commaos
Cauaillon
Thore
Lisle
Pernes
Montreux
Carpentras
Tour de Sabran
Veleron
S. Dedier
Vaucluse
Trilles
Maubec
Menerbe
Goredes
Bauret
Besaure
Lambeca
Apt
Colon flu
Bonnieux
PROVIN
Fauon
Oriens
CIÆ
PARS
Rellonet
Baignot
Codolet
La Planc
Mornas
Piolene
Barbo us
Serignan
Bouschet
S. Cecile
Causans
Visle
Tuletz
Rasteau
Gigon das
Vasq ueyras
Baumes
Prabion
Suzete
Serre
Vaison
Malauerus
Villes
Bedouin
Beaumont
Flusin
Fontaine
Brantola
Senilion
Monlaus
Le Buix
S. Esprit
DELP NI NATUS PARS
Donzere
S. Laudt
Boso
Duron
Sues
Baumes de Trauers
Grigs
Richen nees
Rousse
Nions
Ville
Pilles
Faucon
Merindole
Meridies
Septentrio
Milliaria
43
44

DE Rhodanus, by de Fransoysen la Rhosne, een vermaerde Riviere / loopt door dit Graefschap dat Contè de Venisse oft Venissy ghenoemt word / ende is een stuck van Gallia Narbonensis: heeft drie Bisdommen; van Carpentras, Cavaillon ende van Vasion; onder d'Aertzbisschop van Avignon, het welcke de Hoofd-stadt is: de Rhosne bespoelt hare mueren; daer oock schoone Antiquiteyten te siē zijn: eertijds was het eene woonplaets vande Pausen/onder Iohan de 22/die van Roomen met alle zijn Hof tot Avignon is comen woonen/ende heeft het Hof van Roomen/nae't schryven van Munsterus, daer ontrent 60 Jaren geresideert; het is noch onder de heerlijckheden van't Pausdom: alsoo een Coninginne van Naples die over-ghegheven heeft aen de Paus Clement de seste / ter oorsaeck van eenighe groote somme gelts die sy den Paus schuldigh was. Men seydt dat dit soude geschiet zijn in't Jaer 1360.

In dese Caerte mach oock gesien worden de Reviere Sorge, door de Veersken van Petrarcha, over de gantsche Wereld vermaerd/ende de plaetse Valcluse, daer hy ter liefde vā zijn overschoone Laura veel schoone ghedichten heeft ghemaeckt.

De stadt van Orange met hare jurisdictie is hier oock ghestelt: vermaert door't schryven van Ptolomæus ende Sidonius. Plinius ende Pomponius gheven dese stadt den by-naem Secondanorum: gelijck oock op eenen ouden steen gelesen word/COL. ARAVSIO. SECVNDANOR. COH. XXXIII. VOLVNT. De vervallen mueren van een groot Tonneel worden tot Orangen gesien/ende eenen muer wel op-getimmert met viercante steenen/ wiens ghelijck (als Ortelius schrijft) qualijck in gantsch Vranckrijck te vinden is.

Het

SAVOIE
Septentrio
Aosta
Basle
Lolane
Geneve
Tarantaise
Besanson
Chalon
Lion
Vienne
Valence
Grenoble
Le Lac de Geneve
Rhosne fl.
Sone flu.
Friburg
Morat
Orbe
Bonneville
Chamberi
Salins
Dole
Mascon
Bourg
S. Claude
Nantua
Syon
S. Maurice
Augst
Soleturn
Mulhausen
Mont beliart
Rochefort
Aiguebelle
Valori
Beauvesin
Latour dupin
Verdun
M.S. Bernard

HEt wordt voor warachtigh ghehouden dat in de tyden van Hannibal desen hoeck daer Savoye meest leyd een eygen Coningrijck geweest heeft/ eñ doen zijn d'Allobroges hier ghestelt/so genaemt van haer Coning Allobrox: de Hoofd-stadt was Vienne op de Rhosne. De Savoyanen woonen nu wat verder vande Rosne, ende strecken tot Geneve ende tot Piedmond. Men meent dat sy haren naem ghecregen hebben van eenighe wateren ende volckeren van Sabatie, die Ptolomæus ende andere onder de Alpes stellen: oft oock vande Sebusianen: dit stedeken Sebusium is gheleghen inde palen vande Allobroges, nu Bourgh en Bresse ghenaemt. Bovillus geeft eenen anderen oorspronq/ te weten/dat dit land soo om de enghde der weghen / als door de Berghen die-men Alpes noemt/ seer benaut / ende over sulcks qualijck bewoont was/ waer door het van moorders ende straet-schenders seer gequelt was. Doen heeft een seecker Edelman dit land vanden Keyser vercreghen/ heeft alle het quade ghespuys met den sweerde wegh geschuymt / ende de weghen voor den reysenden man vry ghemaeckt; hier uyt is dit land/ dat te vooren Maulvoye was gheheeten/ als eenen quaden wegh/ van hem Saulvoye, als eenen goeden wegh / ghenaemt. Daer af comt het Latijnsche woord Sabaudia.

Sommighe schryven dat Savoye een deel soude geweest zijn van het Bourgoensche ofte het Arelataensche Rijck/ende dat in't jaer 1118 van Christi gheboorte/ Amedeus, Sone van-den Broeder van Otto den Keyser/ door gonst van Henricus de vijfde Sabaudiam met dẽ tytel van Graef vercregen heeft: wiens successeurs ende naecomelingen soo seer 'tselfde Graefschap hebben verbetert/ tot dat in't jaer 1309 Amedeus den achtsten van dien name/ Hertoge geworden is; daer toe door Henricum Keyser / ghenaemt van Lutzenburgh/ ghecomen zijnde : hoe-wel sommighe dat Sigismondo den Keyser willen toe- schryven.

Ghelijck eertijds hier plachten de Sabbatij, Ingauni, Intimelij, Hiconij, Triconj, Vocontij, Lepontij, Latobrigi, Meduallí, Centrones, Catoriges, Veragri, Nantuatij, Salassi, Tharantasij ende Seduni, oude volckeren te woonen: soo zijn nu dese namen verandert ende verkeert in andere/ als

als te weten: Savoye,'t Graefschap van Geneue, het Marquisat van Susa, 't Graefschap vã Morienne, de Heerlijckheden van Tharentaise, Brengeois, Foucigni, Chablais, Val de Oste, ofte Pais de Vaul, de Geis, ende sommighe andere. Noch is onder Savoyen 't Landschap van Piedmond, met den tytel van een Prins vereert / ende oock de Provincie van Bresse, daer de Graefschappen van Varaz, Montreveul, Pont de Vaulx, Bagei, &c. in gheleghen zijn.

De Hoofd-stadt van Savoye is Camberinum, gemeenelijck genaemt Tsamerin, daer oock eẽ Parlament is. Geneva, een vermaerde stadt / leyd mede in dese Provincie / aen een Meyr Lacus Lemanus ghenaemt/daer de Rhosne midden door-loopt / scheydende de stadt in twee deelen/die met eene houten Brugghe t'samen ghehecht zijn. In't land van Bresse is de stadt Bourges, eertijds Sebusium, wel bekent door den Coophandel die al-daer gedreven word. Andere steden meer zijn in Savoyen, die wy om cortheyds wille laten te beschryven.

Voorts is het geheele land vruchtbaer; heeft eene goede suyvere Locht: maer soo-men nae den Bergh Senis treckt/soo en worden daer noch weyden noch eenige cruyden gesien/also dien Bergh met eene geduerige sneeu bedect is/ ende niet te vergeefs de name vã Alpes en draeght/ alsoo die nae't Latijnsche woord Albus (dat wit beteeckent) altoos wit van sneeu is/ende verbaerlijck door eenen eeuwighen Winter.

Onder de Revieren die door dit Hertoghdom loopen/is d'alder vermaertst de Rosne: dese is upt de hooghste Berghen gesproten: daer oock de Revieren vanden Rhijn ende Danau haren oorsprong upt hebben. Soo men recht upt mocht gaen sonder de sneeu ende het ijs verhindert te wesen/so en soude haren oorsprong maer drie uren gaens van het beginsel des Rijns wesen.

Het beginsel vanden Rhosne is cleyn (upt gesmolten ijs ende sneeu) maer wordt wel haest geweldigh door't toe-loopen van veel Wateren/met een wonderlijcke ende rasenden loop na het westen toe/tot datse valt in't Meyr Lacus Lemanus van oudts / nu het Geneefsche genaemt. Dat Meyr door-loopende/word het nergens met vreemde Wateren vermẽgt: maer moedigh

zynen

zynen stroom behoudende / draeyt het sich uyt ende lost zijn water met twee deuren (soo te seg-ghen) inde Walsche ende Middelandsche Zee. Tusschen de gebergh ten van Senis ende Bernard ligghen de wegen daer-men nae Italien mach door comen: langs de welcke Cæsar ende andere Hoofd-lieden in Vranckryck zijn ghecomen.

Beschryvinghe van't Graefschap van Bourgongien.

By de Fransoysen word dese Provincie genoemt France Contè: dat is te seggen/een vry Graefschap. Al-hier hebben eertijds gewoont de Sequanij. Den name van Burgoigno comt van een Duytsch woord Burgh, also de Ostrogotten, op wege zijnde om na Italien te reysen/in dit land veel Burghen ende sterckten maecten. Dit schrijft Chassenæus op de costuymen van het Hertoghdom van Bourgongien. De palen van't Graefschap zijn aen't Noorden Lothringen ende Hooghduytschlandt: in't Westen neder Bourgongien ofte het Hertoghdom: De Switsers sluyté de Oost-zyde ende de Savoyerts de Zuyd-zyde. Veel vermaerde steden zijn in Bourgongien, onder de welcke twee wel de voornaemste worden gehouden/namelijck de stadt van Besancon, ende de stadt van Dole. Besancon is de Hoofd-stadt/daer noch veel oude Reliquien zijn van Timmeragien ende Huysinghen / eertijds by-de in-wooners ghebouwt/ghesien worden: Het is eene Keyserlijcke-stadt. Dole, een Voedstere van alle leeringen/ende principael vande studiē inde Rechten/ wert voor eene lustige eñ edele plaets gehouden: sy is gelegen aen de Reviere Dubis, met Bruggen/Vestingen eñ schoone Bol-wercken seer costelijck: de Huysen/Kercken/hooghe Scholen/soo in heerlijcke Timmeragie/ als oock in Conste van metselrye/gaen het seggē oft schryvē te boven. Voorts zijn hier noch de steden van Salins (daer twee Fonteynen zijn/d'een met soet/ende d'ander met zout water/ daer-men oock het

Oriens
Jougne
Joux
S. Ippolite
Doux flu
S. Glaude
SAVOIE
Lotharingie
Chastillon
Pontarlier
Montbeliard
pars
Noseroy
Boutauant
Vennes
Montfleu
Pierre fontaine
S. Anne
Orgelet
Chasteau Lambert
Orssans
Vers
Chastillon
Grandmont
Salins
S. Amour
Arbois
Septentrio
Faucogney
Lure
Baumelenonne
Quingey
Besancon
Poligny
Montboison
Rousieres
Chastel Chalon
Bletterans
Meridies
Luxol
Verchon
Chastillon le duc
Bermont
Nomblans
Burgundie Duc. pars
Vesoul
Oysdoy
Marnay
Dole
Fontenoy
Faverny
Verdun
Auxone
Saone flu.
Iussey
Augicourt
Gray
Gastel
Milliaria Burgundica
Occidens
BURGUNDIÆ COM

het Sout upt maeckt/dat seer wit is ende groote winste den inwoonders op-brenght: (overfulcks heeft de stadt dē naem van het Sout) van Nozareth, eertijds genaemt Nucelle ter oorsake vande Noten die al-daer wiessen. Van Loijs, Prince van Chalon, weder gecomen zijnde vande tocht na Jerusalem/ende beweeght door de Menschwerdinge vā het Hemelsch Woord/ als hy dese stadt met mueren bekleede/heeft hy die Nozareth ghenoemt nae de stadt Nazareth, gelegen in Galileen. Dese plaetse is oock vermaert door Gilbertus Cognatus, een geleert man/ wien de wetenschap veel schuldigh is. De Coopmanschap word hier seer sterck gedreven: daer zijn veel Coopliede binnen Nozareth; daer de Heer van't land mede een Casteel heeft/dat het Looden Casteel word gheheeten/alsoo't met Loot bedeckt is.

Voorts/ zijn de andere steden oock met de voor-genoemde al gedeelt in drie Gouvernementen: namentlijck in't opper/neder ende het Doolsche: Onder het opper Gouvernement zijn Gray, Vesoul, Mombose, Iussey, Portuzona ende Montjustin. Onder't neder zijn Salins, Poligni, Noseroy, Arbois, Orgelet ende Pontarlier. Onder Dolen zijn Quingi, Rochefort, Ornans, Loye. Het gheheele Land/ hoe-wel dat het kleyn is/ is nochtans vruchtbaer ende wel bewoont: dies niet teghen-staende seght-men van Orgelet (een plaetse daer neerstigh volck in woont die met Wasperye haer gheneeren) dat het Velden sonder Gras/Revieren sonder Visschen ende Berghen sonder Bosschen heeft: ende dat ten aensien vande Rotzen ende Berghen die ghemeenlijck in dat Landschap zijn ghelegheN.

Dit sijn

Septentrio
Milliaria Germanica
5
10
Nivernois
Armancon flu.
Chastillon
Leigne
Iully
Ravieres
Seine flu.
Noiers
Monbard
Crevant
Flavigny
Ioux
Semur
Serain fluu.
S. Seigne
Avalon
Sure flu.
Vitea u
Vezelay
Sauheu
Digion
BASSIGNI
Selonc
Rosieres
OCCIDENS
BOURBONNOIS
Lacuoe
La Tournelle
L'ouche flu.
Ausonne
Argilly
Dole
Torcnay flu.
Beaulne
Seure
Vesure flu.
Verenne flu.
Rochepot
Verdum
Autun
Duve flu.
Chalons
Saone flu.
ORIENS
BURGUNDIÆ DUCATUS
Tolon
Brune flu.
Frace Conté
Meridies
Tornu

DIt is het tweede deel van Bourgongien, ende word Neder of s'Conings Bourgongië genaemt: eertijds was dit een plaetse daer de Ædui ghewoont hebben / ende nu is het een Hertoghdom: het is bepaelt met Champagne in't Noorden: met Nivernoys ende Bourbonnoys in't Westen; met die vã Lyons in't Zuydë: de Rhosne scheyd dit Landschap van Savoyen eñ France Conté. De opper-stadt van Bourgongien was eertijds Augustodunum, ende is nu Divio oft Divionum, gelijck dse Gregoris Turonensis noemt in zijn derde Boeck. De in-woonders noemen dese stadt Dijon; daer is de opperste Overschare/of gelijckmen't in Vranckrijck noemt/het Parlament. Dijon is gelegen aende Reviere Ousche: (die seer Visch-rijck is) in een vruchtbaer land/daer oock goeden eñ wel-smakenden Wijn wast/gelijck de voorsz. Turonensis getuyght/die dese plaets wel beschrijft. Sommige meenen dat Aurelianus den Keyser die soude hebben doen bouwẽ/ hoe-wel andere seggen datse noch ouder is. Het is eene stercke stadt door ghelegentheyd ende door niet ghebonde sterckten/met eene constighe ende voorsichtighe neerstigheyd/teghens den aenstoot der vyanden versien. Beaune is wel de tweede stadt/daer oock goede ende wel bekende Wynen zijn. Ludovicus de 12/ Coningh van Vranckrijck heeft dese stadt heel sterck / ende door hulp van een Casteel byeans onwinnelijck ghemaeckt. Hier ontrent leydt het Clooster vande Cistertienser Monicken/gesticht in't Jaer 1098/ van Hertogh Ottho/in eene boschachtighe ende broeckachtighe plaetse/ soo dat het den name heeft vande Cisternen. Dit Clooster (soo Belleforest ghetuyght) heeft onder sich duysent ende acht hondert andere Monicken-Cloosters/ende oock veel Baghynen Hoven / vande selfde ordre. Hier nae volght Augustodunum, nu Austun genaẽ; dit is eẽ oude stadt/gelijck dat blijckt uyt de Tonelen/Water-tochten/Pyramiden/ende andere ontallicke gebouselen/also noch alle daeghs veel oude steenen/penningen/potten/etc. daer ghevonden worden: de schoone Kercken ende stede-huysen van oude heerlijckheyd/maken dese stadt als noch seer vermaert. De beschryvinghe van Mascon, Chalon, Castilion, Flavigni, Soloigne, Noiers, sal Belleforest den Leser gheven: al dat en can in dit cleyn begrijp niet verhat wesen.

De

De palen van Bourgongien hebben wel eer verder ghestreckt / alsoo dat de Coninghen van Bourgongien haer woon-plaets binnen Arles hadden / ende domineerden tot de Berghen van S.Bernard, en noch verder / gelijck dat Ligurinus ende Le Maire beschrijven. Seker in onser voor Ouderen tyden zijn de Hertoghen van Bourgongien a tijd machtighst ende aensienlijckste van Vranckrijck gheweest (doch het land heeft vele van de Bourgioenen moeten lyden) totter tijd dat Carolus de stoute voor Nancy bleef: want als doen heeft de Coningh van Vranckrijck de vleughels van de Hertoghen gheroort / ende het Hertoghdom allenskens in-ghenomen / ghelijck den Leser by Comminæum, ende andere Histori-schrijvers ghenoegh sal connen lesen.

Dat Bourgongien den naem heeft van Burgen, hebben wy inde beschrijvinge van't Graefschap verhaelt: doch Petrus Sanjulianus verwerpt het ghevoelen vande ghene / die meenen dat eenighe Gotthen uyt Sarmatia, Scandia, oft andere hoecken voort gecomen, hier yet gebout souden hebben, ende seydt sonder eenighe twyfel / dat by de Reviere Tille, tusschen Luze ende Tille-Castel, eenighe effen plaetse vertoont word (by den in-woonders Vald'ogne ghenaemt) alwaer eertijds eenen Burgh oft Casteel soude gestaen hebben / seer vermaert in de om-liggende Landen; soo dat het gheheele Landschap daerom Bourgongien ghenoemt is / als recht of men seyde Bourg en ogne: dit is zijn meeninghe.

Dat Bourgongien ghedeelt is in een Hertoghdom ende Graefschap / houden de Cronijcken van Æmilius, ghebeurt te zijn ontrent het Jaer duysend ende vier en dertigh.

Cæsar in't 2 ende 7 Boeck vermaent van eenige volckeren/die hy Andes of Andegavenses noemt: ende is niet te twyfelen oft de stadt die nu Angiers heet/heeft van dit volck den name getregen/daer oock het Landschap nae genoemt is/le Duche d'Anjou,dit is een seer vermaert Hertoghdom/begrypende het Graefschap van Mans, dat onlangs oock is vereert met dẽ staet van een Hertoghdom: behoudende onder sich het Marquisat van Mayenne,het Graefschap de la Val,ende de Vicontes vā Beaumont ende Ompfrond, met meer andere Baronyen ende Heerlijckheden. 't Hoofd van't Landschap is de stadt van Angiers, behalven den voorsz. Tytel/is oock met den Bisschoplicken setel verciert / ende met eene hooge Schole oft Universiteyt van Lowijs de tweede van diẽ name Hertogh van Anjou opgerecht/ inde selfde tijd doen de Universiteyt van Heydelbergh by Rupertus Paltz-grave op-gherecht wierd. Het is eene oude stadt/daer de Reviere Sartre middẽ door loopt/tot eene groote bequaẽheyd vanden handel die tusschen de Noormans ende die van Mans tot voordeel eñ winst mach met die van Anjou gedreven worden. Na Angiers is de stadt der Cænomanorum, gemeenlijck Mans genaemt: dit is oock eene Bisschoplicke stadt. [Dese roemt haer dat sy alder-eerst onder de Fransche steden de Christelicke Religie aen-ghenomen heeft doen van den Paus Clemens al-daer S. Iulianus gesonden was: die over dese Kercke 47 jaren opsicht ghehadt heeft; eñ heeft de verborgentheyd des Gheloofs inde om-liggende plaetsen verspreydet.] Boven dese twee zijn meer andere goede steden/castelen eñ dorpen/daer d'inwoonders seer cloeck eñ verstandich zijn/bequaẽ tot Coopmanschap/ooc wel-sprekẽde. De locht is goed eñ gematight: het geheele land is van Beesten eñ Vee seer rijck/ vruchtbaer in weyden/vol van Ossen/ Schapen/ Vercken: daer zijn vele Vogels; daer is voor de Iagers goed voordeel van Herten/Hasen/Conynen/so wel tamme als wilde: eñ gelijck het van al dees dingen wel begaeft is/ so heeft het oock goeden Wijn / die in smake ende reucke boven andere Wynen ghepresen wordet. Onder de Rivieren die door dit Hertoghdom veelderley loopen zijn vijf de vermaerdste ende meest bekent: onder de selve over-treft de Loyre, die alle de andere meest ontfanght: voorts comende

uyt de

ANIOU
Septentrio
Meridies
Occidens
Oriens
TOURAINE
Angiers
Saumur
Craon
Chaugontier
Chastelais
Segre
Chateauneuf
La Fleche
Luche
le Loire fl.
Lelude
Maigne
Bauge
Farze
Rille
Villeuesse
Nufville
Becon
Cande
Sorge
Beaufort
Loir fl.
Brisac
Frenes
Loigne
Chalonne
Ingrande
Erdre fl.
S. Lambert
S. Fleurent
Montrenau
Chemille
Vihers
Doue
Passavent
Ceaulx
Vienne fl.
Mauers
Aurigne
Dive fl.
Montcontour
Mirebeau
Chantonceux
Le pelit
Beaupreau
Maleurier
Loire fl.
Meyne flu.
S. Andre
S. Geneuois
Mil. Gallica 5 10
48
47

uyt de Noord-zyde van-den Bergh Cemene, ende nemende haren loop door veel steden ende plaetsen inde Westersche Zee: sy is wel aen te mercken / alsoo haeren stroom Aquitanien van Gallia Celtica, by den oudẽ gedeylt heeft. De tweede Reviere is La Viene, d'andere zijn cleynder als de Mayne, Sartre ende de Loire; alle nochtans vermaerd door de gedichtẽ vande Fransche Poeten/als du Bellay, Ronsard ende Tahureau, die sonderlinghe met dese Wateren in hare Poesien gespeelt hebben. De Visschen die haer in dese Reviere onthoudẽ/zijn niet al te noemen/ende de menichte is niet te setten: alsoo by wylen met eenen vang(in een Net)over de twee duysent Visschen op-ghehaelt worden.

Dit Landschap word hier ende daer beringelt met de Cemenische Berghen/ende is niet te min met Bosschen/Beemden ende Wildernissen over al belommert: ghelijck de Bosschen zijn van Chambrieres, Bange, Bellespaule, de la Flesche, Boyere, ende meer andere. Mynen en zijn in Anjou niet/behalven vande steenen die sy Ardoyses, wy Schalien/noemen/die seer bequaem zijn tot huys-daken: van Wateren die cracht souden hebben tegens de siecktẽ en is hier oock niet bysonders; hoe-wel dat sommighe namen van plaetsen yet sulcx schynen te bekennen/als Baigneres, Chaudefons, Fontaine, Guerin, ende diergheliijcke.

De palen van Anjou zijn in't Noorden Normandien: in't Oosten Touraine: in't Zuyden Poictou: in't Westen Bretangien. De Leser sal hier af meer connen vinden by Munsterum (van Belleforest vertalet) waer by Thevet can ghevoeghet wesen.

Het

BRITANNIA
Milliaria Gallica
5 10 15 20 25
Occidés
Oriens
Basse Bre
taigne
Haulte
Bre
taigne
PICTA
VIÆ PARS
L'Isle de Ouessant
Roscou
S. Poldelions
Port bunel
Brest
Landernau
Morlaix
Lanmions
Treguez
S. Malo
M. S. Michel
Auranches
Dol
Fougieres
Guingant
Chaudron
Corley
Rohan
Quimper
Audierne
Chasteaulin
Le Fauoet
S. Aubin
Renes
Vitre
Chasteau Gyron
Monfort
Malestroit
Vannes
Auray
Hane bont
Redon
Blain
Asserat
Nantes
S. Palaistien
Encenis
Ingrande
Cande
S. Iulien
Segre
Bellay
Belle Isle
Croysic
Dongnes
S. Nazere
Isles de Sing
Penmarc

HEt gene dat Seneca verhaelt aen Elbiam, vande vertroostinge/daer hy aldus schrijft; (De Pæni hebben haer in Spaengien; de Griecken in Gallien gedronghen; de Galli wederom in Griecken-land. Dē Bergh Pyreneus en heeft dē door-gang vande Duytschen niet mogen beletten: door onwegen, door onbekende plaetsen heeft sich de menschelicke licht veerdicheyd begevē; Kinderen, Huys-vrouwen ende Ouders beswaert met laren hebben sommige mede gesleypt. Andere door eene lange dolinge versmeten, en hebbē niet gecosen eenige plaetse met verstand; maer door vermoeytheyd inde naeste haer neder gheslaghen. Andere hebben met de wapenen het recht van een vremt Land vercreghen. Sommighe oock, als sy onbekende plaetsen sochten, zijn vande Zee verslonden. Sommighe zijn oock neder-geslegen daer't gebreck van behoeftige dinghen haer bestont te ghebreken. Daer over is alle Natien niet eenderley oorsaeck ghevveest om haer Vaderland te soecken of te verlaten. Andere hebben de grondelijcke destructie van hare steden moeten sien, ende daer na uyt de handen vande vyanden ghedropen zijnde, hebben oock van eens anders grond hare grond ghemaect. Andere zijn door borgherlijcke twist verjaecht: sommige door de menichte van volck, om haer landē ende steden te legen. De Pestilentiale siecten, menigerhande openingen van Aerde, oft eenige ondragelijcke gebreken vande ongeluckige Laudouwe, hebben dicwils mede de volckeren tot veranderinghe beweecht. Sommige zijn oock verleckert door het geruchte van eenich beter Landschap: andere hebben door andere saken haer huysen gheruymt, &c.) Dit is seker in heel Vranckrijck waer gevallen/ende voornemelijck in dese contreye van Bretangien, eertijds bewoont by de Osismos, Curiosolites, Rhedones, Venetos, Lemovices, (in't geheele Armoricæ, oft Maritimæ Civitates genoēt) eñ nu by de Britannos, die/uyt Engeland of Albion gejaeght/hier zijn comē sittē. Wāt also Vortigerus, Coning van Enghelaud (doen Bretangien) met den Coning der Schotten in twiste wesende/de Engelschen oft Sassen/volck uyt Duytsland/tot zyne hulpe riep/ is hy van haer/ nae eenighe goede diensten ten laetsten ghetracteert als de Griecken vanden Turck: Want de Saxones hebben in-genomen een quartier van't Land naer het Oosten / ende al daer soo gheheerschapt/

heerſchapt/dat dē oudē inwoonder (gelijck Seneca bovē verhaelt) heeft moeten/ na de verderfniſſe vā zijn eygē land/eens anders vreemt land ſoeckē: is daerō over Zee getrockē/eñ heeft ſich ter neder geſlagē in deſen hoec vā Gallié, nu Bretangie, is daer vermeerdert eñ metter tijt verſterct. Dit betuycht de geleerde Poeet/in zijn tweede dach vā de tweede weke/met deſe veerſen:

Alſoo d'oude Bretoen door d'Enghels-man ghebannen
Wt zijn groot Albion, verjaecht de Walſche Mannen
Van't Armorijcks gheweſt; gheeft het Land (ſoo ick raem)
Daer de Loir ſich verlieſt naer hem Bretaingens naem.

Guillelmus Camdenus in zijn Britannia ſchrijft oock van deſen over-tocht / meenende dat voor diē geē Britanni in Vranckrijck gewoont en hebbē/behalven die Plinius in Picardien ſchijnt te ſtellen; alſoo oock Strabo niet en ſpreeckt in't 4 Boeck vande ſtadt Britannia, maer van het gantſche Eyland. Scaliger in urbibus ſchrijft hier-om:

De moedighe Bretoen heeft 't Armorijcks gheſlacht
Verwonnen, d'oude naem oock over't Land ghebracht.

Want (ghelijck geſeyt is) wierd dit Land Armorica gheheeten / voor de comſte der Bretoenen/ende is ſoo veel te segghen/als ad Mare poſita, dat is/aende Zee gheleghen/ghelijck oock de Bretoenen ſelfs dat hier noemden Lydaw, dat is/ſtrandigh oft aen ſtrand ligghende: ende de jonghe Latijnſche Schrijvers noemen't Letania: van de welcke Camdenus acht dat de Læti comen/die van de Hiſtory-ſchryver Zozymus alſo ghenaemt worden. Nae't acncomē der Bretoenen is den name van Bretangien bekent geworden / door dat d'oude inwoonders Armorici verwonnē zijnde/plaets gemaect haddē voor de victorieuſe Britannos, die daer nae/ eerſt onder Coningen/daer nae onder Graven / eñ ten laetſten onder Hertogen ſeer gefloreert eñ gebloeypt hebbē. Haer feytē van wapenē tegēs de Gotten eñ Franſoyſen zijn hierom in't byſonder ſeer vermaert/gelijc Procopius, Sidonius Appollinaris eñ Iornandes getuygē: alſo ſy wel 12000 mānen wiſten op te brengē onder haren Coning Rhiotimo, tot hulp vande vechtende Romeynen.

Teghen Attilam heeft oock hare macht sonderlinghe ghebleken: voorts de Oorloghen tegens Carolum Magnum ende andere Coningen van Vranckrijck/ zijn genoechsaem te lesen by Rhegino, Froissard, &c. Tot de vromigheyd der in-woonderen helpt oock seer de gelegentheyd van haer Landschap/ aen-gemerckt heel Britangie by-sonder sterck is/ ende qualijck te verrachtigẽ. Daer-om Cæsar, sprekende vande Venetos (daer noch/ soo men meent; de stadt Vannes af overigh is/ op de Zee gheleghen/ de welcke een bekende plaetse in Britangien is) seydt dat die wel meest in aen-sien waren/ ende alle andere te boven ginghen in kennisse der Zeevaert. Van haer cloeckheyd is dit oock een groot ghetuyghenisse/ dat de Coninghen van Vranckrijck in voorleden tyden al dit Landschap/ als niet machtigh zijnde het selfde te veroveren/ aende Noormans ghegheven hebben/ die gheschickter ter Oorloghe zijnde/ de Britoensche stoutigheyd met haer sweerden betemt hebben.

Onder de Heeren daer Britangien by geregeert is/ word genoẽt eenen Iohan van Montfort, die niet so seer om zyne eygene vromigheyd/ als om de cloecheyd van zijn Huys-vrouwe moet vermaent worden: want dese Vrou/ oock nae de doodt van haren Man/ heeft 't Land met al der cracht tegens Carolum van Blois gehouden: ende beleghert zijnde met een machtigh heyr/ so heeft sy oock hare Capiteynen selfs eenen moet eñ herte aen-gesproken; daer door alle ghevaerlijckheden weder-gestaen: sy is oock somwylen gewapent in s'vyandts Leger gevallen/ ende met victorie ende zeghe weder ghekeert. De leste Hertogh was Fransoys genaẽt/ die zijn eenige Dochter in houwelijc hadde belooft Maximiliano, Eertzhertogh van Oostenrijck: doch terwijl Maximilianus op wegh was om haer te trouwen/ heeft Carolus den 8/ Coningh van Vranckrijck/ den Eertz-hertogh een onder-steke gedaen/ ende hem als eenen buyt die Bruyt onthaelt: 'twelck achter na eenen grootẽ Oorlooghs brant ontsteken heeft tusschen het huys van Oostenrijck ende de Croone van Vranckrijck; gelijck uyt de Historien genoegh bekent is.

Bretangie is in tween ghedeelt/ te weten / in Basse Bretangie, ende Haulte Bretangie: de vermaerdste steden zijn Vannes, Nantes, Brest, Hanibout, Dinan, S. Malo, &c. al stercke plaetsen/ die

oock

oock door onse Oorlogen wel bekent zijn. [Ontrent de Zee-havenen maken sy Sout datmen in Holland ende Zeeland brenghet.]

Hier en dient niet vergeten dat de stadt van S. Malo (gelijck Belleforest verhaelt) met gheen wacht so seer bewaerd word/als met eenige groote Honden/ die op't Clocke-geslagh of clanck van Trompetten daer toe geset nae de Haven heen trecken/ ende al-daer met sonderlinge sorghe de stadt tegens alle vyanden beschermen: 'twelck oock gelesen word van Massinissa, die van gheene andere Schutters bewaert en wierd / als van groote ende ghetrouwe Honden tot zijn sekerheyd by hem op-ghevoedet.

Beschryvinghe van Normandien.

LExobij, Sesuuij, Aulerci, Ambibari, volckeren/die in dese Landouwe eertijds haer wooninghe hebben ghehadt/zijn met de voorsz oorsaken van veranderinge mede geruymt: het is eenighe natie uyt Noorwegen/Denemarcken/ Sweden te samen gheraept/die in haer Land comen sitten/ gelijck de Historie ende naem van Normandie dat ghenoegh betuygen: want alsoo desen hoop uyt het Noorden/gelijck eenen swerm Byen over-quam/zijn d'andere Europische in-woonders beweeght gheweest / om dien met eenen ghemeenen naem Noormans te heeten/ als van Noorden af comende. Dese Noormans zijn van oudts altoos tot ruyten ende rooven gheneghen gheweest/ende zijn ten laetsten nae veel verscheyden aenslaghen op Engheland/Vranckrijck ende Nederland/byde Seyne ter neder gheslaghen / het selfde Land Normandie noemende/nae haren naem: dat van oudts Neustria genoemt was/comende met een verdorven woord (als Camdenus meent) van Westrasia, by-de Duytschen Westenrijck ghenaemt/over een. Carolus Simplex, of Carolus de slechte/ regeerde als doen in Vranckrijck:

rijck: deſe heeft Rollonem, Capiteyn der Noormannen/ door bedwang ende vreeſe moeten Hertogh van Normandie maken; oock zijn eyghen Dochter in Houwelyck gheven. Het is om te belachen dat van deſe ſake in een gheſchreven Boeck van't Clooſter van Angiers, nae't betuyghen vande voorſz. Camdenus, aldus gheleſen word: Carolus de ſlechte heeft aen Rollo Normandien ghegeven met zijn Dochter Giſla; deſe en heeft ſich niet willen verneederen den voet van Carolus te cuſſen: ende als zijn gheſelſchap hem daer toe vermaende / om danckbaerheyd te betoonen van ſoo grooten weldaet/ heeft hy gheantwoord in zijn eygen Tale; Ne ſe by God, 'twelcke te ſegghen is: ick ſal't by God niet doen. De Coning met de zyne daer-om lachende/ heeft hem met een qualijck verſtaen woord By-god ghenoemt: daer af comt dat de Noormannen noch By-gotten gheheeten worden. In de Oorloghe zijn de in-woonders van Normandie ſonderlinghe ervaeren gheweeſt/ hebben in Sicilien ende in het Heylighe Land haer vromicheyd bekent gemaeckt/ oock haer heerſchappye beveſtight: alſoo dat Rogerus Homedeus vande Noormannen met recht ſchrijft: het ſtoute Vranckrijck is loopen ſchuylen naer dat het den Crijghs-handel vande Noormans beproeft hadde: het fiere Engeland is als ghevangen t'onder-gegaen: Apulia door haer by-weſen is weder op-gecomen; 'tvermaerde Ieruſalem eñ 'tbefaemde Antiochien zijn beyde onder haer gebogen. Waer uyt ſeer wel de ſtoutigheyd ende macht van deſe natie blijckt/ die eerſt van de vroomſte uyt de Noorderſche Landen by een vergadert/ tot deſen grooten lof ghecomen is.

'tLand van Normandien word ſeer goed ende vruchtbaer ghehouden; men ſeydt dat (boven de Hoofd-ſtadt Rouen op de Seyne gheleghen/ ende andere ſes principale ſteden) wel 40 cleyne ſtedekens in dit Hertoghdom ſouden getelt worden: de Coning heeft inde ſtadt van Roomen een Parlament/ verſien met wetende ende verſtandige luyden/ die gheſtelt zijn om Recht ende Juſtitie te doen over't gheheele Land: Hier zijn oock rijcke ende treffelijcke Cooplieden/ die door haeren menichvuldighen handel deſe ſtadt by andere volckeren ſonderlinghe ſeer vermaerd maken. Metten cortſten/ dit Landſchap heeft overvloed van Viſſchen/ Vee eñ Coren/

voorne-

NORMANDIA
S. Hilaire
Anjouville
Jarzey
Caumont
Cherbourg
Barfleur
Costan
tin
Port pas
Granville
Va logne
Hogue
Constance
Cancalle
S. Michiel
Quarentin
Auranche
S. Lo
Esterhan
Caen
Trouart
Honflew
Harfleu
Montiuiler
Haure de grace
Berneul
Fecan
S. Valeri
Heu
Estaples
Longe ville
Diepp
Arques
Amiens
Auge
Monfor
Falaise
Bayeulx
Bessin
Mortain
Dol
Forest de Lan de Pourier
Sourdeval
Donfron
Argenen
Sees
Lisieulx
Laigle
Alençon
Maine
Rouen
Candebec
Dieder
Cailly
Pont de larche
Louiers
Conches
Villieras
Eureux
Pasi
Andely
Gourni
S. Clair
Gournay
Pont S. Pierre
Magny
Verneuil
LA FRANCE
MAINE
BRETAIGNE
PICARDIE
Forest Dandaint
Milliaria Gallica com
50
49
48

voornemelijck van Fruyt-boomen in so grooten menighte/ dat de in-woonders dranck maeckt van Appelen ende Peeren/ die oock andere Natien toegevoert word. Den Wyn en wast over heel Normandie in soo grooten menighte niet. Nu/ hoe-wel de Coninglijcke stadt van Parijs aen Normandie niet en behoort; doch om dat die naest ghelegen is/ ende gene by-sondere plaets en heeft onder de Caerten in dit Boeck gesteldt/ sullen wy niet heel sonder reden de heerlijckheyd van die hier vermanen. Seecker de Kercken/ Cloosters/ Collegien/ Paleysen/ Reviere/ Brugghen van dese stede zijn soo heerlick ende so groot/ dat Parijs eene andere Wereld schijnt te zijn: of (ghelijck eenen van het oude Roomen seer bevalligh seyde) eene verkortinghe vande Wereld. De vermaerdste Kercken worden tot vier ende vijftigh ghetelt/ die al Parochien zijn of Cloosters: aen-gesien dat daer nauwelijcx eenige ordre is/ oft ghy hebt te Parijs daer Cloosters af. Daer zijn vele Collegien/ te weten/ van Sorbonne, Navarre, des Barnardins, de Clagny, de Premonstere, des Cholets, du Cardinal le Moine, de Cambray, de Rheims, de S. Barbe, de Boncourt, de Tournay, des bons Enfans, &c. daer de Leesmeesters des Conings openbare Lessen doen. Men hout dat binnen Parys wel vijf hondert straten zijn/ soo groot als kleyne. Eene eenighe straet heeft wel meer dan vijf honderd huysen. De Louvre, het Coninglijck Paleys/ is nu bysonder heerlijck/ de Bruggen rijcker ende beter bewoont dan sommige groote steden. De vermaerde Reviere Sequana, de Seyne, loopt door de stadt ende brengt groot profijt ende gemack aende in-woonders/ so dat du Bartas voor gelijckenisse van onse Voor-ouders in't Paradys ghestelt/ eenen Boer in-brengt/ die uyt zyne arme hutte/ met riet ende gras bedeckt/ comet.

Als hy de wonders veel van't groot Parijs siet aen,
In eene Wereld nieuw den bloed nu meent te gaen.
De consten sonder const gaet hy verwonderd mercken;
De grootte en den pracht van de ghewijdde Kercken
Die vaste zijn ghebouwt, en cierlijck toe-ghemaeckt,
Soo dat haer grond de Hel, en dack den Hemel raeckt.

Somwijl

Somwijl verwondert hoort de spraecken seer verscheyden,
De gesten, zeden, cleedt, end' aensichs men'gherleyden
Der menschen die bekampt met sorghen Leghers straf
Als ebbe ende vloedt steeds loopen op en af.
De Winckels gienigh-rijck siet hy verwondert seere,
Schat, handwerck en gherucht, den handel tot vermeere.
Somwijl verwondert siet de Seyne diep van vloed,
Die Berghen op den rugh te draghen schijnt verwoedt:
Den Louver dencl hem vremt; d'Eylanden afgesneden:
Haer Brugghen wond'righ siet: gheen Brugghen meer, maer Steden.

[Dese stadt heeft (boven het Coninglijck Hof) het voornaemste Parlament van Vranckrijck; het welcke in vier Cameren is onder-scheyden: de eerste Camer heeft vier Presidenten en dertigh Raeds-heeren: de tweede heeft oock vier Presidenten; doch maer achtien Raeds-heeren: de twee andere van gelijcke. Architremus, eenen Engelschen Dichter, heeft dese stadt eertijds met een geleert Lof-dicht vereert, dat ghy by Petrum Bertium en inden cleynen Atlas mooght lesen. Twee mylen van Parijs is den Tempel van S. Denijs in een schoon ende frap stedeken: het welcke sommighe meynen van Dyonisio Areopagita alsoo ghenoemt te wesen. Daer worden de Coninghen in uyt-ghehouwen steen seer constigh voor ooghen gestelt, de dwase tot verwonderinghe, de wyse tot leeringhe, om met den Dichter Sophocle uyt te roepen:

O menschelick gheslacht, ellendigh, sterv'lick, broos;
Wat zijn wy nieugh al, ghelijck de schaduw' voos!

BOulonnois (alſo is 'tland bÿde Franſoyſen ghenaemt) maeckt een byſonder Graefſchap/ ende is een deel van Gallia Belgica, dat oock Gelloriacum Portum, oft Iccium begrypt/ daer sommige van willen maken de plaetſe die wy nu Bouloigne noemen/ van weghen het zant/ dat nae het ghetuygeniſſe vande Zee-lieden het ſiedende zant genaemt word/ comende met een Franſoys woord Boullir over een/ dat in ons Duytſch ſieden beteekent. Veel andere willen ſegghen dat Calais, eene ſtadt aende Zee gelegen (tegens over Enghel and) Iccius portus ſoude zijn: doch dat gevoelen word van Meierus ende Robertus Cænalis verworpen: de welcke uyt de ghelegentheyd van Boulongien bewyſen dat ſy (ende niet Cales of eenighe andere Zee-ſteden Iccius portus) is. [Siet wat Petrus Bertius daer af ſchryvet.] Onder Carolus Calvus, Coning van Vranckrijck is dit Graefſchap in-gheſteldt/ met S. Paul, Oye, Guines ende Artoys, die oock den ſelfden tytel ende ſtaet verkreghen hebben. Het Graefſchap van Ponthieu, is hier naeſt aen gheleghen/ ſoo ghenaemt (gelijck het ſchijnt) vande menighte van Brugghen al-daer.

Bouloigne is tweederley/ hoogh Bouloigne ende neder Bouloigne: dat maer een Dorpken is/ niet beſet met mueren voor de aen-comſt der Enghelſchen: daer is een Kerck van S. Nicolas, ende een Clooſter van Minnebroeders: de Enghelſche Zee ſpoelt aen het Dorp / ende niet verde van't voorſz. Clooſter is eē ſeer gherede vaert op Engeland: leyd van hoogh Bouloigne ontrent honderd ſtappen. Hoogh Bouloigne is eene ſtercke plaetſe/ met Bolwercken ende Veſtingen wel beſet/ ende al-daer word noch gheſien eenen ſtercken Toren / van Iulius Cæſar ghebout/ om die plaets te bewaren teghens de Gallos ende de nae-ghelegen Bretoenen/ daer hy op dien tijdt teghens inde weer was.

Calais is eene ſtadt by onſe tyden door de Oorlogen / daer wy mede uyt-gemergelt worden/ wel bekent: eertijds was het een onwinlijck Bolwerck vande Engelſchen/ die't heele land van Vranckrijck daer uyt in roer hielden/ door de goede gelegentheyd om in cortē tijd volck over te ſenden: hebben over ſulcx wel 200 Jaren deſe plaets beſeten/ tot dat in't Jaer 1558 onder den

Hertogh

Caletensium et Bononiēsium des.
Flandriæ pars
Oriens
Artesiæ pars
Septentrio
Meridies
Occidens
Maris Britannici pars
Gallicæ Leucæ
1 2 3
Monstreul
Calais
Boulongne
Ardres
Guines
Estapeles
Greuelinge

Hertogh van Guise de Fransoysen daer voor gecomen zijnde/ de stadt weder aen den Coningh van Vranckrijck hebben ghebracht. Dese stadt is van Alberto Cardinael in het Jaer 1596 den 17 April/met gheweld over-vallen(die daer eenen Gouverneur van weghen den Coning van Spaengien gestelt heeft) [Doch door den Vrede in het Jaer 1598 ghemaeckt/is het weder aen Vranckrych ghecomen.]

In dese streeck leydt oock Savacum, eertijds door de seven gheplaveyde weghen vermaert/ ende word nu ghenoemt les sept voyes, dat is/de seven wegen: hier is oock de stadt Monstreul, aen de Reviere Cauche. De in-woonders worden ghehouden voor quellijck/ die haer selven veel laeten duncken. Het is eene onsoete Landouwe. Doch Boulongie leydt op eene ghenoechelycke plaetse / ende is met een goedt Landt beset. Veel Revieren ende Broecken zijn door't heele Land; oock veel staende Wateren ende Vyvers/ die nae de naest-gheleghen steden haren naem voeren/als de Vyvers van Hames, d'Andre, d'Ardres, &c.

Desen heelen hoeck is met Zand-berghen aen het strand becinghelt: binnen in't Land zijn oock sommighe Berghen/als les Monts de S. Ingelvert, ende les Monts de Neufcastel ende Dannes: Bosschen ende Beemden zijn het heele Land door verspreyd/ ende zijn deelen ofte stucken van het vermaerde Bosch van Ardenne dat sy Bays de Mormau noemen. Dit Land word bepaelt in't Noorden met de Duytsche Zee: in't Oosten met West Vlaenderen: in't Zuyden met Artoys ende Picardien: in't Westen met de Enghelsche oft Aquitanische Zee.

Beschryvinghe van Picardie.

DEse Provincie is oock een deel van Gallia Belgica, wel eer by de Ambianos, Belluacos ende Veromanduos bewoont. Hy en word wel voor ghenen ouden naem vande Walsche Schryvers bekent; doch niemant en derf sich vermeten den oorsprongh van dien te segghen. Dat de

Begardi

Seprentr.
Occidens
Oriens
Meri dies
PICARDIA
HENAULT
Verman dois
Beau vois
Milliaria Gallica
5 10
50
49
Crotoy
Cayen
Abbeuille
Pont de Remy
Chasteau
Blangy
Dorlens
Nort
La cauchie
Amiens
Picquigny
Corbie
Sonime flu
Bray
Perone
Cambrai
Chasteau en Cambresy
Chastelet
S. Quintin
Guise
Ripemont
La Fere
S. Lambert
Cressy
Coussy
Compiegne
Gourney
Noyon
Chauny
Roie
Mondidier
Peillardz
Brettoeul abb
Surdon
Le Rameaulx
Inaucourt
Chaquenelle
Bapaulmes
Pas
Humbercourt
Saillettes

Begardi souden in Picardos verandert zijn/en wilt Cænalis niet voor-seker schrijven: Belleforest loochent het gantsch/den naem der Picarden ouder dan der Begarden achtende. Daer zijn oock wel eenige die meenen dat dese soorte van gheweer/dat wy Piecken noemen/ daer ghevonden is/ende houden oock sulcks eene oorsake des naēs te zijn. Het sy soo't wil/immers word voor warachtigh gehouden dat de naem van Picardie verder placht te loopen / begrypende Artoys, een stuck van Vlaenderen tot de Lise toe/ende het Graefschap van Bouloigne : Maer naer het uyt-wysen deser Caerte soo en streckt dit Picardien nu soo verre niet. De Revière Somona, die men meent te wesen by Ptolomæo, Phrudis, begiet al dese streeck/eñ maect alle't Land vrucht-baer vā Coren/eñ de steden rijck door goede lijf-tocht. Het Land is so by-sonder weelderigh in't ghewas van Coren/dattet van-den ghemeenen man een Coren-schuer van Parijs ghe-noemt word. Het en draeght genen Wijn; 'twelck (als sommige meenen) soo seer niet en comt door onbequame locht oft land / als door de in-woonders die daer niet op en passen / noch de hand daer aen en houden.

Onder de steden in Picardie alder-meest vermaerd / is Ambianum, ghemeenlijcken Amiens genoemt/eene oude stadt/ende met eenē Bisschoplijcken stoel versien: word rond-omme becin-gelt met de Revière Somona: Waer uyt dat sommige willen seggen/dat den naem van Ambia-num soude comen/als becingelt met Water ; alsoo Ambire in't Latijn becinghelen beteeckent.

Amiens is soo sterck eene stadt als eenige in heel Vranckrijck. Het gemeene volck hout dat de soldaten van Alexander Magnus dese souden gebout hebbē : onder het Bisdom van Amiens is Abbeville, met eene nieuwe naem/gelijck't genoegh blijckt uyt de beduydinge/ also Abbeville niet anders en is/ dan eene stadt van eenen Abt: aen-ghemerckt dat sy eerst van een Abdye tot de heerlijckheyd van een stadt gecomen is: sy word nu gehoudē als Hoofd-stadt van't Graef-schap van Ponthieu. De stadt Perone is genoegh door des Oorloogh's geweld bekent/ eñ heeft dickwils het schrickelick geweld ende overlast der Oorloge geproeft/als oock gantsch Picardie: het welcke noch onlanghs den meesten last ende schade der Oorloghe heeft ghedraghen.

Dese

VERO
MADUI
Oriens
PICARDIÆ
Scala Leucarum
PARS
Pars
Artesiæ
Perone
S. Quintin
Guise
Noyon
Beaurevoir

DEse streke word met eenen ouden naem noch by de Fransoysen Vermandois gheheeten/ daer eertijds de Veromandi ghewoont hebben/ van Vermandione, Capiteyn der Pannonen, also genoemt: dit is een sterck Landschap/ met Castelen/ steden ende forstressen wonderlijck bewaert/ alsoo het de schanse ende den sleutel van gantsch Picardien is. De stadt van S Quintijn is eene plaetse wel voorsien/ also genaemt van Quintino een Romeynsch Patritius die onder den Keyser Diocletiaen al-daer getrocken / het Christelijcke geloof aen die van Vermandois ghepredickt heeft.

In dese contreye is eertijds gheweest (ghelijck Robertus Cænalis ghetuyght) Augusta Veromanduorum, nu ghedestrueert/ daer nochtans af over-gebleven is een Clooster/ eertijds eene Bisschoplijcke stoel/ maer (gelijck Bovillus schrijft) onder dẽ Bisschop Medardus tot Noyon verplant: de plaetse houd noch den ouden naem: also die Vermand Abbaye geheeten word: daer uyt blijckt de dolinghe van sommighe die S. Quintijn maken Augustam Veromanduorum.

Twee vermaerde Revieren nemen haeren oorsprongh uyt dit Landschap / als de Soma of Somme ende de Scelde. De Soma of Somona word van eenighe Sabis of Samara ghenaemt/ daer oock de stadt van Cambray, Samaracum ende Samarobrina af ghenaemt is: sy spruyt uyt een berghsken by een stedeken Beauvois: ende gelijck de Seelde uyt het selfde berghsken voort comende nae het Noorden toe-loopt/ alsoo vliet de Somme nae't Zuyden. In dit Landschap is noch eene andere Reviere/ ende word d'Oyse gheheeten. Vande Scelde sullen wy op andere plaetsen breeder schryven. Behalven nu desen Bergh/ daer de Somme ende Scelde uyt-comen/ is het gantsche Land plat ende effen : nochtans hier ende daer met eenighe Bosschen beset. (die vande in-woonders worden genaemt Forest de la Beaulieu, Forest de la Ferre, ende Boys de Bayne) Met Mynen noch oock met Badt-stoven en is dit Land niet begaeft.

Symphorianus

LOTHARINGIA
Oriens
Occidens
Septentr.
Meridies
TREVIRENSIS PARS
ALSATIÆ PARS
Burgundiæ pars
PARS LUTZENBURGI
Salm
Homburg
Mieudras lac
Linde lac
Blamont
Hugs tat
Dieuse
Morhanges
Moyenrey
Vy
Eyenville
Crehange
Sella flu.
Nida flu.
Sar flu.
Walderfing
Bossonville
Sarburg
Sirck
Metz
Kunigsmac
Thionville
Masieres
Nomeny
Amance
Friuar
Pont a Moson
Moselle flu.
Boys de Benoys
Toul
Madon
Mosa flu.
Vaulcour
Raon
S. Dieu
Ormont
Bruyeres
Ramberviller
Vaigny
Remiremont
Gerbeviller
Espinal
Chastel
Rosieres
Bayon
Charmes
Ormes
Dompaire
Vaudimont
Bellemont
Boys de Heyde
Sandacourt
Chastenoy
Maxei
La Motte
Neuf chasteau
Fontenay
Tonuelle
Chaligny
49
48
5
10
15

SYmphorianus Campegius, een Lorrains Medecijn/schrijft van Lorrayne (soo het hier in dese voorgaende Caerte ghelegen is) aldus: Lotharingia stoot by Oosten aen den Rhijn/ aen Asatiam oft Elsas; ende in't Zuyden aen Bourgongie; in't westen heeftet Champaigne, ende word in't Noorden met het Bosch Arduenna besloten.

Dese contreye/hoe-wel dat sy met Hemel-hooghe Berghen beset is/en heeft nochtans gene lijf-tocht uyt andere omliggende plaetsen van noode / so vruchtbaer ende vet is het Land met Schapen/groote Beesten/Weyden/Coren/Wijn/Vivers/hooge Bosschen/gesonde Badt-stoven/Sout-mynen/Yser/Coper/Loot/Tin/Silver/costelicke Steenen/ Spiegelen/ Cassedonien. Daer zijn verschepdene Revieren: onder de welcke vier de principaelste zijn: voor eerst de Mase nae het Zuyden/uyt den Bergh Vosago, (daer oock een goed groot deel van Lorrayne Vogesia nae genaemt is) sy spruytende/ende loopt door de palen van Neufchasteau, (een stedeken door ghelegentheyd ende soetigheyd vande plaetse/oock ghetemperthepd vande locht / seer lustigh) scheydende het Hertoghdom van Barrois met Lothringen: word/eer sy inde Zee valt/met eenen arm vanden Rijn vermengt. De tweede is Mosella, la Moselle, tusschen het Oosten ende het Zuyden spruytende/niet verre van het stedekẽ Remiremont: welck stedeken met eẽ Clooster/ tot onderhout van Edele ende wel-geboren Maechden/versien is. Van hier/ontrent ses mylen/zijn de Bad-stoven gelegen/die altoos van natueren warm zijn: nae de selve comẽ veel lieden met wonderlijcke ende verschepden sieckten gequelt zijnde/als tot een Medecyne. Terstond loopt de voorsz. Reviere met haer snel Water voor-by Espanal, Charmes, Toul, by oude tyden Leuca, ende de Mediomatrices daer Metz in leyt: niet langh daer nae valt sy inden Rhijn/ met eenen t'samen-loop van Water: waer af dat Coblentz (eene Duytsche stadt) den naem draeght. Tusschen dese twee is eene Fonteyne/gelijck eenen Neuse in tween gedeelt/ niet verde van Vitellize; daer eẽ revierkẽ uyt spruyt/mettẽ name Vena; het selve is somtijts zandachtigh/ somtijts slijckachtigh/eñ dickmael broeckachtigh als eenen morasschachtigen poel/wiẽs stroomen den Somerschen Kreeft schier uyt-drinckt ende verdrooght: behalven de Meyrkens/die

sy met

sy met een groote menighte van Water diep hout. De derde Reviere is Murtha, wiens oorspronk rond-omme uyt de Silver-berghen ghesien word/ ende loopt voorts inde valleye van S. Dedier: daer oock een Fonteyne is van S. Godebert, die [somen seght] door een Godlicke gratie/ van veel sieckten geneest: dese Reviere Murtha loopt door de stadt van S. Dedier, ende comt voorts by Raon, Luneville, steden seker die door hare ghelegentheyd/ schanssen ende vestingen/ niet dan met groote moeyte en connen in-genomen worde: daer nae vloeyt sy by S. Niclas (over al door de menighte van veelderleye Waren ende veelvoudige Fabulen seer vermaerd:) Haest vliet de voorsz. Reviere van daer naer Nancy, de Hoofd-stadt van Lorraine, die met grooter cracht ende macht bewaert word; (sy is met dobbelde grachten van onghemetene diepte ende dobbelde vestingen/ ende met vier Bolwercken beringhelt / tot een wonder van alle die't aensien: met alderley Oorlooghs instrumenten ende metale stucken geschuts in ontelbare menighte beset) Eyndelijck valt de Reviere Murtha inde Moselle. De vierde Reviere is Sarra (Sai) in't Oosten/ door de Provincie Wastrasie (daer de Hertoghen van Lothringen over heerschen) loopende/ comt by Sarbourgh, Sarbrugh, eñ word by Trier vande stroomen vãde Moselle ontfangẽ.

Hoe wel nu Lorraine over al met sonderlinghe dinghen vervult is / soo en is nochtans ons voornemen maer alleenlijck de vernaemste hier te beschryven: Voor eerst heeft het Berghen/ die de Pyrenæsche in alle soorten van Metalen te bovẽ gaen: inde welcke/ so wy de andere Metalen over-slaen ende voor-by gaẽ/ meest Silvere Mynen zijn/ met sulcke menichte vã Silver overvloeyẽde/ dattet ongelooflic soude zijn de winste te verhalẽ die heel Loraine daer uyt treet.

Hier zijn oock Sout-plaetsen/ daer't alder subtijlste Sout/ best smakende/ ende witter dan 't Scitisch sneeu voort-comt/ die s'Jaers aenden Hertogh hondert duysent Francken/ alle costen af-ghenomen/ op-brenghen.

Hier is oock stoffe daer Spiegels ende Glasen af-gemaeckt worden/ soo goedt/ dat heel Kerstenrijck diergheliijcke niet en heeft.

In Loraine comen oock Cassedonien van wonderlijcke grootte voort/ so dat ick by den Pre-

 laet

laet van Toul, eenen heelen Kelck van een stuck ghemaeckt/ghesien hebbe.

Hier en boven is hier eene schoone Myne van Azur, die onder alle verwen den meesten lof behaelt/tot groote winste vande gravers.

Daer zijn eenige Fonteynen inde Valeye van Vagny (onder de gedenckweerdige dingen niet te vergheten) met costelijcke steenen ende perlen soo vervult/dat de meeste in-woonders van Duytschland anders geen en gebruycken: die van alle menschen; jae oock van vremde niet alleen gheprezen en worden; maer oock voor d'Indische ende Orientaensche steenen ghestelt.

Ten laetsten is hier een Meyr/dat wel 14 mylen in't rond begrijpt/met Carpers van son-derlinghe grootte voorsien: die ghemeenlijck drie voeten langh/ende eenen voet breed ghevon-den worden/die in smaeck ende soeticheyd (nae mynen smaeck) alle de Meyr-carpers van Kerstenrijck lichtelijck te boven gaen. Dit Meyr word alle drie jaeren met een werp-net be-vischt/ende brengt de Visscherye aen den Hertogh van Loraine wel sestien duysend Francken s'Jaers.

Doet nu hier by dat Loraine wonderlijckẽ wel is versien met Coren/Wijn/Beesten/Hout/ schoone Peerden/die in fierheyd de Turckische/in snelheyd de Spaensche/in grootte de Engel-sche verwinnen. De Mans zijns hier langh ende spichtigh/ende de Vrouwen van wonderlijc-ke schoonheyd: Ende (op dat ick met weynigh woorden veel mach begrypẽ) in alderhande din-ghen tot cost of onderhoud van't leven van noode/ en wijckt Loraine voor geenich Land: dit schrijft Symphorianus.

Loraine of Lothringen heeft eertijds verder ghestreckt/ dan het op heden doet: het begreep by nae alle het Land dat tusschen den Rijn/ Schelde ende den Bergh Vosagum gheleghen is/ onder den Prince van Austrasien: soo dat Braband met d'andere aenstootende Landen onver-deylt met dit Land gebleven is/tot dat de naecomelinghen van Carolus Magnus die ghedeelt hebben (ghelijck Munsterus stelt) in't Jaer 956 ofte daer ontrent.

De stadt van Nancy, boven het ghene dat verhaelt is/ word by-sonder aen-ghesien/ om de

doodt

doodt van Carolus Audax, Hertogh van Bourgongien/ die al-daer met zynen Legher vande Switzers ende den Hertogh van Loraine verslaghen is gheweest: hoe-wel hy nochtans wel veertien duysent man sterck was. Dan de onbetemde moedigheyd der Switzeren/ en de stoute raddigheyd vanden Hertogh Rhene, hebben hem tot eenen val gebracht: Te voren van eenighe van zyne wyse Raeds-heeren gewaerschout zijnde. Sommige willen dese neder-laghe leggen op een Italiaen/ Campo Bach, die door eenigen haet vanden Hertoge gescheyden zijnde/ met alle de Lombaerden de cracht van't heyr seer geswackt heeft / ende oock veel heymelijcke aenslagen des Hertoghs oardert. Hoe het sy/ Carolus de stoute/ na dat hy zijn volc hadde sien t'onder-gaen/ heeft hem willen behouden; doch 't Peert daer hy op sat is ghevallen/ ende heeft zijn Meester also tot barmhertigheyd der vyanden gelaten; van wien hy drie doodlijcke wonden ontfing/ d'eene in't hoofd (by de ore/ tot de tandē toe) de tweede in't been/ ende de derde in't fondament. Zijn doodt (hoe-wel hy van Anthonis zynen bastart Broeder ende meer andere Ridders/ die gevangen zijnde/ by't lichaē gebrocht wierdē/ bekēt wierd) is nochtans met allen qualijck gelooft van zijn ondersaten: die voor seker hielden dat hy uyt den strijdt gevloden was nae Duytschland/ om daer 7 jaren lang penitentie te doen: also dat veel Cooplieden op marcten ende in herberghen alderleye waren leverden/ te betalen wanneer den Hertogh van Bourgongien van zijn penitentie weder te Land soude comen.

Op dien tijd was een arm man qualicken gecleet/ uyt 't Bisdom van Spiers/ die tot Brussel om Gods wil aelmissen by-de huysen ging bedelen: desen/ om dat hy den Hertogh Karel seer wel geleeck/ wierd van veel lieden aen-ghesproken/ ende ontfing daer over veel aelmissen: dan alsoo hy gevoelde dat-men hem voor sulcken Prince aen-sagh / heeft hem goed gedacht te vertrecken/ ende is nae die tijd in de Nederlanden niet meer ghesien.

IN't uptleggen vanden naem Germania, zijn onder de Schryvers verschepdene meyningẽ: sommige meenen dat het een Latijns woord is/ comende van Germanus, dat een eyghen Broeder betekent: aengemerct alle d'in-woonders van dit Land/ gelijc gebroeders onder malcanderen leefden/ in zeden/ gesten ende gedaente van Lichamen/ op eene wyse ghestelt. Conradus Celtis schijnt dit oock voor waer te houden/ segghende: 'tvolck dat de Latynen Germanos noemen/ heeten de Græci Adelphous: ter oorsaeck datse als Broeders met den anderen leefden. Doch Becanus verwerpt desen oorspronck/ ende dat met recht; alsoo de Griecken ende Latynen beyde/ dese natie met een woord Germanos, noemden. Strabo houdt dat de Germani alsoo ghenaemt souden wesen/ door dien dat sy de Gallos, oft het volck van Vranckrijck niet ongelijck en zijn. Op huyden is het verschil groot. Noch zijnder andere die Germanien trecken van't Latijns woord Germinare, dat is uyt-spruyten: om dat uyt dese streeck veel volckeren gecomen zijn/ die de gantsche Werelt/ als eene vloed zijn over't hooft gevallẽ. Boven dese willen eenige bewysen dat Germania een Duytsch woord is: men seyt by ons 'tis een gar-man: het welck een volcomen man beduyt. Hier af/ also de Duytschen cloecke lieden waren eñ meer opgeschoten dan andere/ zijn sy genoẽt Germans: welcke oorspronck Munsterus oock bevestight: hoewel Becanus die niet toe en laet/ brengende Germaniam van't Geeren: gelijck of de Germani geseyt waren/ als Geerige mans/ of groot van begeerten. De waerheyd hier af moghen andere soecken. Immers schijnt het geloofliker dat Germania een Duytsch woord is: wãt dese moedige natie en soude geensins harẽ naẽ vande vreemde Romeynen/ daer by noch vyandẽ/ hebbẽ willen ontleenen. Boven den naẽ Germania is eenẽ anderẽ naem daer dese contreye Alemania mede geheeten word/ die so out niet en is; of die nu comt van Hercules Alemannus, Capiteyn van dese volckerẽ/ of vandẽ Lacus Lemanus in Sabaudia, daer nu Geneve leyt/ of vã eẽ Duytsch woord Alle mannen, met de selfde beduydinge/ die in't woord van Germania boven ghestelt is/ hãgt noch in Proces. Daer zijn noch sommige andere die Alemaniã maer en houdẽ voor eẽ deel vã Germania, daer nu Hessen-lãd leyt: daer oock Vollaterranus over meẽt/ dat d'Alemani, by-een

Septentrio
Germanicum
Mare
Anglia
Galliæ
pars
Meridies
GERMANIA
Sema Mil. Germanica communia
Slesſwick
Londen
Lubeck
Hamburg
Leuwarde
Emde
Groninge
Amſterdam
Dort
Antwerpe
Ghent
Calos
Louen
Douer
Paris
Senlis
Noion
Rean
Chalon
Troye
Langres
Trier
Metz
Mens
Francfort
Colen
Gulic
Dußeldorp
Dußborg
Wesel
Aernem
Munster
Minden
Paderborn
Caßel
Erfurt
Wurtzburg
Bamberg
Heydelberg
Spier
Straßburg
Baſel
Coſtnitz
Lucere
Chur
Loſan
Vlm
Augſpurg
Eiſtet
Norenberg
Regenspurg
Paßaw
Prag
Pilsen
Budweis
Brod
Olmuntz
Vienna
Pruck
Villach
Ißbruck
Trieſte
Aquilegia
Venetia
Cilia
Buda
Peſt
Colotz
Agran
Neuſol
Caſſovia
Segedein
Cracou
Sandomir
Lublin
Swolen
Preſlaw
Warzow
Camentz
Bielſko
Niedenburg
Torn
Vladslau
Graudentz
Coningsberg
Danzig
Stolp
Camin
Stetin
Berlin
Frankfort
Brandeburg
Meidburg
Braunſwig
Halberſtat
Wittenberg
Leyptzich
Meißen
Glogaw
Preslaw
Lausnitz
Crossen
Lunenburg
Albis fl.
Sund
Wißenach
Pozna
Varta
Guzna
Plock
Lasco
Tauſchel
Drossen
Preſſlaw
Premiſlia
Olmuntz
Zigeck
Draua
Donau fl.

vergaderde lieden waren/ende daerom Alle-man geheeten/ als van alle man t'samen geraept/ zynde nu Duytschland of Teusland (gelijck wy ghewoon zijn te seggen) comt (oock nae't schryven van oude Autheuren) door Tuisco, Sone van Noe, aē wie voor zijn deel dit Land te beurte viel/ van hem 't Vischland ghenaemt/ende door verloop van tijd Duytschland. Word noch daer over op heden een Dorpken ghevonden by Ceulen dat den naem van Duytsch draeght/ als (nae de meeninghe van vele) oft een woonplaets hadde gheweest van desen Tuisco.

Ghelijck om den name groot verschil is onder de beschryvers/ alsoo is oock menigerhande geschil soo veel de palen of limiten van Duytschland aengaet. Doch alle de gheloofweerdighe Schryvers (gelijck zijn Ptolomæus, Cornelius Tacitus, Berosus, Strabo ende andere) houden eēdrachtelijck/ dat den Rhijn Duytschland van Walschland af-schepd/ende dat al-daer de palen zijn van dese twee Natien. Dat de Galli alle het Land tot den Rhijn toe beseten hebben is seker sonder twyfel/ soo dat Basel, Straesburgh, Spira, Mens, ende alle andere steden / aen die zyde vanden Rhijn/ meer gheweest zijn onder Gallien dan onder Duytschland. Met de Reviere Danubius waren de Duytschen gescheyden vande Grisons/ Hongersche ende andere volckeren: De breese ende oock de Berghen scheyden de Dacos ende Sarmatas, vande reste van Alemaignen/ soo't voorts met de Zee beset was: Doch de Duytschen / cloecke lieden ende erbaeren op den Crijghs-handel/ niet te vreden zijnde met de oude palen van haer dominatie/ hebbē die verder uyt-gestelt/ende zijn gecomen totte heerlickheyd daermense nu in siet. Want bovē de Grisons, Ausburgh, Bavaria, Pannonia, Slavonia, tot de sluytinge van Trenten toe/ zijn de Belgæ (of Nederlanders) oock onder de dominatie vande Duytschen gecomen/ niet tegenstaende dat sy eertijds Galli gheweest zijn: gelijck uyt Cæsar ende andere Schryvers genoech blijckt. Sy souden daer over quaiijck te vreden zijn/ soo yemant Nederland een deel van Gallia wilde maken/ende haer vande gewaende af-comst der Duytschen wenden. Boven desen blijckelicken voortgang hebben de Duytsche Ridders met gewelt van wapenen gantsch Pruyssen onder gebracht: daer de inwoonders (eerst ongemaniert ende Afgoden-dienaers waren/ nu Christenen) gebruycken

mede

mede de spraecke oft tale der Duytschen. Hierom soo yemant wilt sien op oudt Germania, ende 'tgeen dat nu inde Caerte voor ooghen leydt: sal mercken dat veel meer door dese conquesten by gecomen is/ dan't van te vooren in sich selfs was. Oudt Duytschland word beschreven met de vier Wateren ofte Revieren: als namelick van dē Rijn, Danouwe ende Vistula. Ons Duytschland streckt van't Oosten over de Vistula of Wixel/ tot de Scythas, Alanos, ende Sarmatas; van't Zuyden tot de Bergen van Italien; in't Westen tot over de Mase/ daer't Braband/ Gelderland/ Holland/ ende by-cans 'theele Nederland begrijpt tot Vranckrijck toe: in't Noorden ist gestreckt tot de Oostersche Zee/ oft Mare Balticum, met een wijd af-scheydsel van Alemaigne: ghelijck't vooren ghesepdt is.

Van oudts en was Germania oock niet ghedeeldt in soo veel by-sondere Hertoghdommen/ Graefschappen/ Bisdommen ende Abdyen/ alst nu wel is; dan wierd gescheyden in twee deelen/ in hoogh ende neder Duytschland: 'twelck als noch duert/ ende zijn by onse Schryvers mede bekent de Hoogh-duytschen ende Neder-duytschen. Hoogh-duytschland vande Reviere Mænus, die door Franconia passeert/ begrijpt opwaerts de Provincien van Beyeren/ Oostenrijck/ Stiria/ Rhetica/ Etschland/ Switzerland/ Swaben/ Elsas/ ende den loop vanden Rhijn tot Mentz toe. Neder-duytschland heeft Franconia/ Hessen/ Thuringen/ Bhemen/ Misnia/ Slesia/ Pruyssen/ Pomeren/ Lijfland/ Saxen/ Denemarck/ Westphalen/ Holland/ Vriesland/ Gelderland/ Braband/ Lothringen/ Zeeland/ etc. Welcke plaetsen byde Romeynen met andere namen bekent waren. De Gheleerde disputeren soetelijck vanden oorsprongh der namen/ elck het zyne met verscheydene redenen willende staende houden. Het ghene Munsterus in zijn beschryvinghe van Duytschland hier op seydt / is verhalens weerdigh/ ende gheloove wel dat sulcks 'tfondament is van al dit wonderlijck gebou der namen. De Romeynen (seyd hy) also sy quamen te hooren den naem van eenige Natie/ hebben dien willen op het Latijn trecken/ ende hebben die door onverstand vande tale alsoo verandert/ dat sulcken woord eer schijnt van een vreemde tale te zijn/ dan vande Duytschen. Daerom comen Strabo, Tacitus, Ptolomæus qualick over-een

over een in haer Cosmographie so veel dit stuck aen-gaet/ aengemerckt een yeder/ nae dat zijn tonge viel/ de name oock veranderde oft versette/ verre vande rechte afcomste. Exempel: De Latynen noemen een seker volck in Duytschland Istevones, dit schijnt getrocken te wesen uyt een Duytsch woord Eusterische woner, dat is d'uyterste ende laetste inwoonders/ of d'Oostersche woonders: dē name van Ingevones wil comē van Inner woner, dat is/ die binnen woonen: Burgundiones van Burghwoonders: alsoo dat weynigh landen ons harē rechtē eygenē naē achter-gelaten hebben/ ten sy die door raetsels en onsekere raminghe nae ghespeurt worde.

Het aertrijck (of dē grond) van Duytschland/ gelijck oock de inwoonders/ heeft nu eene ander gedaente/ andere vruchtbaerheyd/ dan't byden ouden placht. Nae het getuygenisse van C. Tacitus, was 'tland der Duytschen in't gheheel/ of hart/ ter oorsake vande Bosschen eñ dichte duystere woestynen; of onvruchtbaer door de menighte van Broecken ende Morasschen. De Locht is daer stuer (seyt hy) ende suer/ de Aerde ongenoeghlijck in't aenschouwen/ vreeselijck in doornen ende hagen: aende zyde van Vranckrijck vochtiger; aende zyde van Oostenrijck ende Beyeren ghequelt met winden / niet bequaem voor eenige Ooft-boomen / of tot bouwinghe; doch rijck van Vee; 'twelck nochtans geerne cleyn is ende onghesien: de in-woonders zijn wel blyde wanneer sy menighte van Beesten hebben/ sy en achten anders geen rijcdom. Ick en weet niet of eenige Goden uyt jonste/ of uyt gramschap/ haer het Goudt eñ Silver geweygert hebben. Doch ick en soude niet willen voor-seker schrijven/ dat heel Duytschland geen Goudtaders en heeft: want wie heeft daer na getracht? Dit seyt de Histoir-schryver Tacitus. Seneca seyt het selfde in zijn Boecxken vande regeeringhe des Werelds. De Duytschen (schrijft hy) en woonen op gheene sekere plaetsen: maer zijn dan hier/ dan daer: hebben stadighe Winteren/ onvruchtbare Landen; geen huysen om te schuylen; leven vande jacht; daer de vermoeytheyd of de nacht haer overvalt: hare slaep-steden zijn bladeren van Boomen / oft grachten ende holen. Sy gaen al naeckt: hebben by-wylen vellen van wilde Beesten voor cleederen. Sy zijn hierom veracht ende niet [illegible] by andere natien. [Galenus stelt sich tegen de oude Duytschen (1. de Sanit. tuend.)

nit. tuend.) die de nieu-geborene Kinderkens in coud Water stacken om het vel te verharden (het welcke de Esels meer dan de menschen van noode is) ende om de proeve van hare stercte te doen: waer door ongheteyffelt eene groote menighte deerlick wierden om-ghebracht. Siet doch eens wat dese gheloofweerdighe Autheuren van oudt Germanien zijn schrijvende. Wy bevinden nu daer en teghen dat de Locht van Duytschland soet is / de Aerde vruchtbaer / de steden heerlijck/de inwoonders geschickt zijnde. Ende dit en is niet te verwonderen; alle ding heeft zijn tijd: de Landen verargeren ende verbeteren met de influentie des Hemels. Het ghe-luckige Asia, het vruchtbare Grecia, het Corendragende Cicilia (Provincien daer by de Romeynen eertijds den Hooren van overvloed was) zijn nu door/ ick en weet niet wat ongheluckighe Planeet [op Heydensche wyse te spreken] in wonderlicke onvruchtbaerheyd verandert. Wederom Gallia, Germania, ende andere/ dat doen woeste Landen waren/ schijnē nu geerft te hebben met verloop van jaeren/ de rijckdommen daer de voorsz. Landen om plachten gesocht te worden. Wat land is doch beter voor-sien dan Germania van Coren/ Wijn/ Goudt/ Silver/ ende andere Metalen? By den ouden zijn dese schatten onbekent geweest/ of mogelijck en hadde de Aerde noch sulcke rijcke Mynen niet vol-dragen: in onsen tijd zijn die op-gecomen/ ende maken die Landschappen van dit deel van Europa bovē Italien/ Spaengien ende Grieckenland rijc en voorspoedigh. Nu/ wat de inwoonders aēgaet/ wat scientie is doch bekēt/ daer de menschē af roemē/ die van dese niet en word tot oorbaer eñ profijt geoeffent/ het sy dat yemant op werckē vande hand of van het verstand acht neēt. By de Duytschen is de Latijnse spraeck in eeren ghewcest/ eerst weder op-gebracht/ eñ nu noch met neerstigheyd onder-houden.

De wel-sprekende const van Rethorica; de diepsinnighe Dialectica; de vol-maeckte Arithmetica; de Goddelicke Astronomia; de rechtveerdighe Geometria (al Consten daer de naem der menschen oock naer den doodt door leeft) hebben in Duytschland of hare herboringe / of opperste ende uyterste volmaecktheyd vercregen. Nu/ de wetenschap der Medecynen/ de sonderlinghe handelinghe van-de Anatomie, de Godsalicheyd van-de Theologia, de rechte kennisse vande

vande Keyſerlijcke Rechten: zijn die niet haren opgang aẽ Duytſland inſonderheyd ſchuldigh? Wy leſen in alle Hiſtorien/dat de conſt van Drucken in Duytſchland eerſt ghevonden is: ghelijck oock d'Artillerye of 't Gheſchut. Voorts dien Silveren Hemel/geſonden van Ferdinando aen Solyman den grooten Keyſer der Turcken/daer alle Planeten haren loop hadden: daer de eene Sphere haeſtigh ging/d'andere traegh: daer de Son door den Zodiac haere gewoonlijcke gangen dede: daer oock de Maen op tijd ende ſtond onder-gingh/ op-gingh/ toe-nam ende af-nam/min noch meer dan de Gheleerde Aſtronomi in haere Boecken den loop des Hemels beſchryven: dit ſtuck wercks wierd gedragen van 12 Mannen/ op-geſtelt ende ontſtelt in tegenwoordigheyd des Keyſers/door eenen die 'tſelfde ghemaeckt hadde: daer was een Boecxken by-ghevoeght/in-houdende de maniere ende middele om deſen wonderlicken Cloot te houden in haren behoorlijcken loop. Van dit wonder-ſtuck zijn getuygen Iovius ende Sabellicus, [Cicero, Lactantius] oock de Poeet Du Bertas, in zynen ſeſten dagh vande eerſte Weke/daer hy aldus ſchrijft:

Ach! ſoud ick connen wel verſwyghen op dees ſtonden
Den Silver-hemel nieuw die onlanghs was gheſonden
  Tot Byzants aen den Turck van weghen Ferdinand?
  Daer eenen wandel Gheeſt, gelijck als met de hand
Den Hemel keerde om: end' hoe-wel d'eene Sphære
Gingh wonder ſachte voort, en dat de ander we're
  Verſnelde haren gangh, de Sterren even-wel
  Der Hemel-ſterren loop ſteeds volghden, traegh en ſnel.
De Sonne daer beſocht van't Zodiac tweevoudigh
De blinckend huyſen al; den wegh was ſy ſteeds houdigh
  Die haer is af-ghepeylt: haer Suſter in een maent
  Vol-bringht den raſſchen loop; en dickwils haer ghedaent

Verandert

Verandert (nieuw en vol) groot ende cleyn daer aene
Ghelijck aen't Firmament verkeert de and're Maene.

[Eenen Cornelis Dribbel, van Alcmaer/ word ghesegd de selfde conste te connen/ ende die in Enghelandt te wercke te stellen: waer af onlanghs een Boecxken is in't licht ghecomen/ in het Jaer sestien honderd seven.]

Boven dese voor-genoemde stucken (door't constrijcke verstand vande Duytschen is noch ghevonden) by eenen Ioannes de Monte-regio eenen Arent ghemaeckt van houdt / soo constigh ende met sulcken aert/ dat die vlieghende uyt de handt van zynen Meester / den Keyser in't ghemoet ghecomen is/ ende dien oock een groot stuck weeghs tot de Poorten van Norrinbergh toe ghevolght heeft/ min noch meer dan of dese Voghel door een natuerlijck leven had beweeght gheweest: hoe-wel het nochtans maer door eenighe heymelijcke const en gheschiede: dit en is niet om begrypen dan door de verstanden die in sulcke dingen gheoeffent zijn/ ghelijck wel eer was Archytas van Tarenten, die oock eene houten Duyve eenigh bysonder leven heeft in-gheblasen/ ende bequaem ghemaeckt om door de Locht te vlieghen/ gelijck als andere Voghels / met een groote verwonderinghe van-de lieden: hoe-wel zijn werck niet en mach ghelesen worden met de inventie van dien gheleerden Duytsch voor verhaelt. Meer diergelijcke dinghen/ daer Alemania in floreert/ soude ick hier moghen stellen/ om te toonen het verschil tusschen de verstanden van andere Provincien met die van Duytschland; dan dat is een werck van bysondere studie/ dat tot uyt-legginghe van Caerten niet wel en soude passen. Daer staet ons noch wat te schryven vande cleederen der oude ende nieuwe Duytschen. By den ouden ginghen de ghemeene lieden meest al naeckt: doch sommighe die cleederen wilden draghen/ hadden ghenoech soo haer Lichaem maer bedenckt en was: 't selfde gheschiede met eenen Viltmantel aen een ghehecht door eenen haeck: of in plaetse van dien/ met een doorn: de Edel lieden of meest vermaerde persoonen wierden bekent aen enghe cleederen/ daer by-cans alle de leden door scheenen. Nu beminnen de Duytsche Edel lieden Goudt ende Silver / gaen in Fluweele

oft Syde habyten/draghen geerne wyde coussens ende mouwen : soo dat daer eenen gebonden is gheweest/die onder zyn Broeck gevoedert hadde 99 ellen Syde: daer over gevraeght; waerom dat hy niet een elle meer en nam om 'tgetal van honderd te vol-maken: heeft geantwoord/ dat het woordeken van honderd te cort was/ ende dat daerom zynen sin was geweest een getal van meer heerlyckheyds te ghebruycken: dit word aldus verhaelt by C. de Iudæis in zyn beschryvinghe van Duytschland.

Ick hebbe tot lof der Duytschen hare wetenschap ende ervarentheyd in alle consten / daer sy alle Natien mede over-treffen/ verhaelt: Nu sal ick hier by voeghen de bysondere glorie der wapenen/niet van heden noch gisteren; maer van over vele jaeren/ haer als een erffenisse toe-gheschreven. De Romeynsche Historien gheven vol-comen lof van dese vromigheyd in't verhael van soo vele verscheydene slaghen / waer dickwils selfs de Latynsche macht(de gantsche Wereld machtigh) door de hand der Duytschen heeft onder gheleghen / soo dat de Keyser Augustus wel zyn hoofd teghens den muer mocht smyten/segghende: O Quintili Vare, gheeft my mijn Legioenen wederom: alsoo die door de dapperheyd vande Duytschen met een wonderlicke zeghe vernielt waren. Seker dat nu het Romeynsche Rijck(wel eer soo vermaerd)in fleur blijft/ sonder den uytersten onder-gangh (die anders aen alle Rijcken ende Landen van God toe-gheschickt is)te vernemen/is mijn beduinckens sonderlinghe gelegen inde vromigheyd van dese Natie/die onder Carolo Magno, een Duytsch Vorst (ghelijck dat Munsterus seer wel betoont) den Arent van't Rijck eerst in bewaringhe ghenomen hebbende/tot noch toe/met eenen ghelueckighen voort-gang ende successie dien teghens de Barbaros (die uyt zijn om desen Vogel te vanghen) beschermt ende bewaert heeft. Hier over is het oock pynens weerdigh te verhalen/hoe/ende op wat wyse het Keyserdom van't Westen/aende Duytschen gecomen is: daerom sullen wy uyt Munstero in't cort stellen 'tghene vande instellinge ende verkiesinge des Keysers gheschreven word.

Het Rijck dat oyt het machtichste op der Aerden gheweest is (ghelijck alle lieden ghenoech-

saem

saem bekent is)was eertijts binnen de stadt van Roomen: daer alle natien der bekēde Wereld haren Heer ende Meester beleden. Desen Keyserlycken stoel die inde voor-seyde stadt ghestelt was/is van Constantinus Magnus,d'eerste Kersten Keyser/naer Constantinopolen ghevoert: al-waer 'tlicht van oudt Roomen met de stralen van nieu Roomen verduystert is. Constantinus was wel eenē loflickē Keyser; dan ick en weet niet of hē de Hooft-stadt des Wereldts niet en soude moghen met recht beschuldighen/ alsoo hy van haer ghenomen hadde/ het wyd vermaerde cieraet van't eeuwigh Rijck. Door dit vertrec der Keyseren nae't Oosten is de cracht der Romeynen gantsch vermindert; heel Italien/als in Weduwelijcke staet / onbeschermt eñ veracht gebleven: cort om/'tgantsche Westersche Rijck/nae den onder-gang/tot eenen onder-gang ghecomen. De Pausen/die doen wel eenighe Wereldlicke macht bestonden te vercrygen/ en waren nochtans niet sterck of bequaem genoech om de vreemde volckeren die doen Italien quamen schenden/weder te staen. Gothi,Hunni,Lombardi, te vooren onghehoorde ende onbekende Natien/quamen al nae dese Provincie/als tot een rijcken buyt geloopen/ om met haren overvloed haren naem te verbreden/en de armoede te beteren. By de Keysers van Constantinopolen en was gheen hulp/alsoo haer macht van dage tot dage verclevnde/ ende sy den name maer en droeghen/selfs sulcken staet met wercken niet pooghende te betreffen : soo zijn dan de voorneemste Prelaten vande Roomsche Kercke beweeght gheweest/om haer van eenen voor-stander oft bescherm-heer te voor-sien; daeromme is met raed vanden Paus tot Keyser vercooren Carolus Coning van Vranckrijck/die doen boven zijn aen-geborene vromigheyd/ ende over tot het Kersten Gheloove/de machtighste Prince was vande Landen naer-den ondergangh gheleghen. Hier nam eerst het Roomsche Rijck zijn begin / den Duytschen over-ghedraghen:den Arendt van Roomen also verdobbelt zijnde/met het eene hooft nae't Oosten/ende met het ander nae't Westen. Nu en sal het niemant vreemt ghedven/dat wy Carolum Magnum als eerste Keyser onder de Duytschen stellen: dan alleen den Fransoysen/die met Carolo Magno voorsz,willen bewysen dat aen haer Natie de Roomsche heerlyckheyd eerst soude gecomen

 zijn.

zijn. Dan (ghelijck Munsterus wel schrijft) 't volck dat doen in Vranckrijck woonde/ was van eenen slagh met de Vrancken in Duytschland by de Mæne, oock van een af-comst; also dat Carolus Magnus, die beyde dese Vranckrijcken in't Oosten ende Westen regeerde/ wel Coning van Vranckrijck was/ eñ nochtans een Duytsch Heer: want hy is in Duytschland gebore/ is Heere van Duytschland gheweest/ heeft de Duytsche tale gesproken/ eñ het meeste deel van Duytschland aen het Kersten geloove gebracht. Hy woonde in Duytschland/ te weten/ tot Aken/ ende is geboren tot Ingelheym; of gelijck sommige schrijven te Frisinghen. Daer over zijn by hem/ aengaende de saké des Rijcx/ te Regenspurgh/ te Worms / te Mentz ende tot Aken veel daghvaerden gehouden met Duytsche Vorsten ende Heeren/ soo dat hy met recht ghestelt word de eerste Keyser van Roomen/ van Duytschen bloede. Dan zijn geslacht comende te ontbreken/ also een groot gheschil onder de ondersaten op-rees/ over de successie van't Keyserrijck/ dat erffelijck was gebleven tot het Jaer 993/ is Ottho / sone van Ottho den tweeden van dien name/ Keyser ghemaeckt. Dese heeft de stadt van Roomen beleghert ende oock in-ghenomen/ ende den Paus Iohannem, by Crescentium Roomsch Borgemeester/ tegens des Keysers Beve Gregorium op-gheworpen/ d'ooghen laten uyt-steken/ ende daer nae om-brengen: Hy heeft Crescentium oock eene schandelijcke doodt doen sterven/ ende heeft Gregorium weder op den Pauselicken stoel gheholpen. Hier over Gregorius, des onghelijcx hem by de Romeynen aenghedaen/ in-dachtigh zijnde/ willende oock den Keyser believen / heeft met Ottho voorsz. den derden van dien name gheordonneert/ dat de Duytschen macht souden hebben om eenen Keyser te verkiesen/ ende dat haer dese kiesinge altoos blyven soude; gelijck die noch op heden doet. In cracht van dese electie/ word de gecoren Vorst Cæsar genaemt / of Coning der Romeynen: ende hebbende de Croone vanden Paus ontfanghen/ word hy Imperator, dat is Keyser/ geheeten. Hier toe zijn eerst versocht gheweest by den Paus ende Keyser alle de voornemste Heeren van Duytschland/ die't selfde goed gevonden hebben: soo dat voorts ghestelt zijn drye Prelaten (Gheestelijcke Princen) in Duytschland / als opper Canceliers van't Rijck / te weten/ de

Prelaet

Prelaet van Mentz/die toe-ſicht ſoude hebbē op de ſaken van Duytſchland: de Biſſchop van Colen/met laſt vande ſaecken die Italien aen-gaen; ende den Prelaet van Trier/gheſteldt tot de ſaecken van Vranckrijck: byde welcke oock ghevoeght zijn vier Wereldtijcke Heeren/met ſonderlinge Ampten/ die dan den Keyſer Heere des Wereldts helpen. Inden eerſten de Hertogh van Saxen/ hy draeght het ſweerd vanden Keyſer: ten tweeden de Marcgraef van Baden/hy bewaert des Keyſers Camer: ten derden de Paltz-grave is Voor-ſnyder: ten vierden Coning van Bohemia is des Keyſers Schencker. Die vp deſe voorſz. Heeren ghecoren word is Coning van Roomen/ende daer naer Keyſer (welcken naem comt van Cæſar.) Carolus de vierde Keyſer heeft deſe maniere van Electie in een gouden Bulle gheſteldt/ die noch op heden mach ghesien worden. Ende deoz donnantie is ghemaeckt (ghelijck-men ſeyd) in't Iaer 1001. De eerſte gecoren Keyſer was S. Henricus, fondateur des Biſdoms van Bamberghe.

In deſe tyden en was de Coning van Bemen maer Hertoghe. Nae de voorſz. ſtatuten zijn noch andere ordonnantien ghemaeckt ende meer ſtaten op-gerecht tot vermeerderinghe van't Rijck: want nae de ſeven Keur-vorſten zijn geſet vier Hertoghen/vier Marquiſen/vier Land-Graven/ vier Burgh-Graven/ vier Graven/ vier Ridders/ vier Steden / vier Dorpen/vier Boeren: op welcke Heerlijckheden als vaſte Pilaren/ ruſt dit gantſche werck van het Roomſche Rijck;

Van God duerigh gheſteldt om't Aerdtrijck te regeeren
[Tot dat den jonghſten dagh dat heel ſal omme keeren.]

DEſe Caerte en begrijpt niet wel gheheel Belgium, ghelijck het van Cæſar beſchreven is, maer alleen een ſtuck van't ſelfde / met oock een deel van Duytſchland; can over ſulcx met verſcheydene namen beteeckent worden: als Belgica, Germania, Inferior, eñ de 17 Provincien: van welcken de laetſte onder den ghemeenen man meeſt bekent is/ die dit teghenwoordighe deel van Duytſchland alſoo noemt: 't Biſdom van Luyck/de Hertoghdommen van Gulick ende Cleve uyt-ghesondert/die nochtans om de naeſt gelegentheyd hier mede gheſteldt zijn: ſo dat deſe Nederlanden besloten worden met de Eems, eene vermaerde Reviere/met de Biſdommen van Ceulen ende Trier/de Provincien van Vermandoys ende Picardien, tot den mond vande Reviere Aa, die haer inde Zee ontlaſt by Grevelinge, eñ voorts aen't Noorden met den Oceaen: daer Belgica by den ouden placht bepaelt te zijn met de Marne, Seyne ende den Rhijn, ende Germania inferior, dat wy Nederduytſchland mogen noemen/ Agrippinam Coloniam (nu Colen) ende de Tungros, met meer andere verder gheleghen Landen/ begreep.

De 17 Provincien/die hier beſchreven ende met by-ſondere Caerten af-ghebeeldt worden/ zijn Braband, Limburgh, Lutzenburgh, Ghelderland; al Hertoghdommen: Vlaenderen, Artoys, Henegouwen, Holland, Zeeland, Namen ende Zutphen; Graeffchappen: Het Marquiſat van't Heylige Rijck, de Heerlijckheden van Vrieſland, Mechelen, Vtrecht, Overyſel ende Groeningen: in welcke Landen getelt worden 226 ſteden/ende ſes duyſent/vijf honderd/ ſes ende twintigh dorpen.

Het wordet by-nae door gantſch Europen (op eene Synechdochiſche wyſe van ſpreken/een deel voor het gheheele nemende) Vlaenderen ghenaemt / om de macht ende heerlijckheyd van dat Landſchap boven de andere deelen: of om de eerſte ende ſeer vermaerde Jaer-marckt van Bruyſel die ſeer oudt is: of eyndelijck door dien dat het de palen van Vranckrijck/ Engeland/ Spaengien ende Italien naerder is ende over ſulcx by de ſelve meer (dan andere Landſchappen van Nederland) bekent ende berucht is.

De

Septentri
Oceanus
Germanicus
Hollandt
Zeelant
Occides
Oriens
Frics land
Gel der
Bra bantia
Vlaenderen
Artois
Henault
Cleve
Die Zuyder Zee
Amsterdam
Haerlem
Alcmar
Leiden
Delft
Dort
Antwerpen
Bruxel
Mechele
Lueuen
Namur
Luyck
Aken
Colln
Wesel
Cales
Arras
Cambray
Tournay
Mons
Valenchenes
Charlmont
Bastoigne
Limburg
Nimmegen
Megen
Breda
Eyndhouen
Middelborch
Duynekerke
Nieupoort
Milliar German.
5 10 15
Inferior Germania

De Locht is in Nederland wat vochtachtigh/ nochtans dienstigh tot de gesontheyd der inwoonderen. De Somers zijn hier lievelijck / schoon ende niet moeyelijck door ondraghelijcke hitte. Daer en is genen grooten overvloedt van Vlieghen ende Muggen : en worden niet seer met donder ontset. Selden is daer Aerd-bevinge. De Winters zijn lang ende windigh. Den Noorden ende Oosten Wind blasende/ soo stellet sich seer schielijck ende snel aen't vriesen : maer als den Zuyden ende Westen Wind waeyet soo werdet de Locht lau / ende de coude verkeert in regen. Men seght dat de Locht van Nederland dese 25 of 30 Jaren herwaerts seer ghebetert is; veel soeter ende matiger. Hier door comen de Nederlanders tot grooten ouderdom/ soo sy haer met eene onmatighe wyse van leven niet en krencken. Seker inde Kempen(een Landschap in Brabant daer de lieden door de onvruchtbaerheyd des Lands ghenen overvloed en hebben)comen sy(by wyse van spreken)tot Mathusalems Jaren.

't Aerdtrijck vande Nederlanden is byCans over al effen ende plat/behalven in't Land van Lutzenborgh ende Namen/ daer vele Bergen en Heuvelen zijn. In veel plaetsen is het zandachtigh/ als in een cleyn deel van Vlaenderen ende Brabant / oock meest langhs de Zee-cant; als in Holland ende Zeeland/ daer't hooge zand-bergen heeft/ die men gemeenlijcken Duynen noemt; schansen voorwaer teghens den stadigen storm vande brullende Zee. Nochtans is het in Coren ende Graen heel vruchtbaer/ende brengt alderley ghewas in overvloed voort. Is oock niet berooft van goede Land-wijn/ die ontrent Loven ende Lutzenburgh tamelic goed van smake voort-comt/ende soude moghelick beter wesen/ waer't dat de neerstigheyd van het Coren te saeyen/ aende verbeteringhe van Wijngaerden ghepleeght wierde.

Ossen/Koeyen/Peerden/Schapen / en andere gedierten tot s'menschen onderhout bequaē/ worden inde 17 Provincien met groote menighte ghevonden/ van seer goede smake/ ende soo tam/door de soetigheyd des Lochts / dat de Stieren niet veel wilder en zijn / dan de Ossen in Italien. In Vriesland ende Holland zijn wel de grootste ende vetste Ossen : men heeft wel eenighe ghevonden die boven de duysend ende ses honderd ponden swaer waeren. Ludovicus Guicciar-

Guicciardinus, een Italiaen (aen wien/ om zijn vermaerde beschrijvinge vande Nederlanden/ wy meer eere schuldigh zijn/dan aen onse eyghen inwoonders) schrijft/dat eenen Vrieschen Ossaende Graef van Hooch-straten tot Mechelen gheschoncken was/die twee duysend/ vijf hondert ende acht en twintigh ponden swaer was; die oock daerom nae't leven gheschildert/ in't Paleys vande Graef voorsz. op-ghehangen/ als noch mach ghesien worden.

De Peerden van Holland/Vriesland/Gelderland en Vlaenderen zijn groot/lustigh/schoon ende bequaem tot alle oeffeninghen/maer voornemelijck tot den Oorlogh / om haer swaerte ende dickte/die groote cracht aen-brengt om eenen stoot te verdragen in't t'samen loopen op den vyandt. De Wolle is hier grof/ende en heeft gheen gelijckenisse met de Spaensche oft Engelsche. Met Botter/Case/Melck is geen Land in eenige hoecken des Wereldts so seer begaeft; maer voornemelijc 't Graefschap vā Holland/gelijc wy dat op bequame plaetsen schryvē sullē. [Dit Land is soo overvloedigh in alderhande lijf-tocht dat wy die met corte woorden niet en connen beschrijven. De gene die in de Latijnsche tale ervaren is/sal sulcx overvloedigh by Petrum Bertium ende inden Atlas van Iodocus Hondius (die Mercatoris werck volmaeckt) met sonderlinghen vlijt beschreven vinden: dit sal den Nederlandschen Leser genoegh wesen. Wy sullen inde byzondere beschrijvingen somtijds eenighe harer vruchten verhalen. Nu sullen wy tot de Wateren/die door Nederland loopen/ comen: hoe-wel wy met Bertio ende den cleynen Atlas sommighe geerne op hare eyghene plaetse souden stellen.]

De Revieren die door de Landouwen loopen zijn uyter-maten schoon ende groot/ onder de welcke vijf de grootste/ende als Coninghen vande andere zijn: te weten/de Rhijn, de Maes, de Schelde, de Leye ende de Eems, die wy metten cortsten beschrijven sullen.

Dē Rijn is d'opperste Reviere/ die met zijn vettigheyd veel Provincien en Landē lustigh en vruchtbaer maeckt/also datmen met recht van hem mach schrijvē/ 'tgeen Dionisius vanden Nijl verhaelde;

Den Rhijn te boven gaet de Waters al ghelijcke
Seer vruchtigh-lieflick maeckt 't Land met zijns Waters slijcke.

Hy comt met twee Fonteynen/beyde eenen naem draghēde/ uyt eenen hoogen Bergh voort/ die Ptolomæus ende andere oude Schryvers Adula noemen; de nieuwe Vogheli:hy wordet nu den Bergh van S. Gothart ghenaemt:uyt welcken(sich verre ende wyd streckende)oock spruyten de Rhosne,Tesin ende Rus: alsoo dat in't begryp van thien Italiaensche myllen / vier de vermaertste Revieren op-comen/daer verscheydene hoecken des Werelds mede begoten worden. Den Rhijn loopt voorts met dese twee Fonteynen ende voeght die achter nae t'saemen/ vier mylen boven de Bisschoplijcke stadt Chur, daer hy dan door vercryghen van meer Waters/begint voor de schepen bequaem te worden. Van daer loopt hy dan voorts/sonder eenigh letsel/door het Lemanische Meyr/of Costenzer Zee/tot de engtē ende steenrotzen van Duytsland/daer hy door-worstelt/met de Revieren van de Neccar, de Meyn, daer nae de Moselle by Coblentz vergroot. Voor by Colen passeerende/ word hy ten laetsten aen't beginsel van oudt Batavia(welcke plaetse nu Cleefs is/vermaerd door't oude Casteel Lobeth,ende het Tol-huys) in tween ghedeelt/so dat het eene deel noch den name vanden Rhijn behoudende/nae Arnhem, Wagheninghen,Renen ende Wijck te Duerstedeu vloeyet:al-waer dan de Leck(eenen arm van den Rhijn,alsoo ghenaemt/ als een uyt-leck van dese vermaerde Reviere) begint. Den Rhijn wordet met groot ongheliјck vande voorschreвene Lecke van haere stroomen berooft: want loopende nae Vtrecht,Woerden ende Leyden, is hy traegh/ ende qualijck weerdigh den naem van eene Reviere. Hy is gantsch enghe op sommighe plaetsen: daer en boven word hy vande Duynen ende Zand-berghen by Catwijck verdruckt ende veracht/ soo dat hy tot zynen ouden uyt-gang niet en can comen; maer blyvende al-daer met eenen schandelijckē naem van't Malle gat verstickt/ laet de oude heerlijckheyd aende Lecke, die met eenen wijdden ende ruymen stroom inde Merruwen by Crimpen valt/ende haer Wateren voorts door-by Dordrecht,met de Maes ghemengt/inde groote Zee gietet.

De Maes spruyt uyt den Bergh Vogesus,aende palen vant Land van Langres,ēn neēt harē loop nae S.Tibant,al-waer sy bequaem word tot de vaert;passeert voorts door Verdum,ende

comt

comt tot Moſon eñ Maſieres; van daer tot Charlemont,Bovines,Dinant ende Namen, by welcke ſtadt van de Sambre vermeerdert zijnde / loopt hoovéerdigher ende grooter door Ludick ende Maeſtricht: groetende van ter zyden de ſteden van Stochem,Maſeyck,Roermondt, Venlo, Luyck,Grave,Raveſteyn,Megen ende Batenburgh:menght voorts haer Wateren met de Wael, eenen arm vanden Rhijn,daer nochtans yeder Reviere haer naem behout(alſoo 't Eyland het welck wy de Bommeler-weert noemen met deſe twee Revieren beringhelt leydt) tot Worcum toe/daer de Wael(van't walen,dat is manghelen gheſeyt) zijn wateren ende name verwandelt: de Maes,den tytel ende uyt-gang/door-by Rotterdam ende Vlaerdinghen, toe-latende/ 'twelck ſy te vooren aende Merruwe,die oock een ſtuck vande Wael is/niet ghewepgert en hadde: want by Gorichom word de Wael,van't oude geſlacht der Moronæorum (dat al-daer een ſterck Caſteel hadde/'twelck ghebroken ende noch met ſtercke mueren aen eenighe canten beſet / de heerlijckheyd van oude tyden betoont) de Merruwe ghenoemt: ende nae't ontfanghen vande Lecke ende den Iſel by Rotterdam, crijght den naem(ghelijck gheſeydt is) vande Maes.

De Schelde comt uyt Picardia,in't Land van Vermandoys, uyt eenen Bergh daer oock de Revieren de Somme eñ Sambre op-comẽ: loopt door Camerijck,Valenchynes, S.Amant,Doornijc,Oudenaerden,Gendt, Dendermonde, Rupelmonde eñ Antwerpen,tot Saftingen, vier mylẽ van Antwerpen:al-daer gelijck over-laden met haer Water dat ſy in neẽt door de Revieren/de Scarpe by S.Amant,de Leye eñ Lieve in Gendt, de Denre by Denremonde, de Rupel by Rupelmonde,na eẽ ootmoedige eerbiedinge aende heerlijcke coopſtadt van Antwerpen: Eñ verleenet die Coopſtadt eene goede ende bequame Haven: daer nae een weynigh voort-ghecomen zijnde/ſcheyd ſy met eenen ghedeylden loop Brabrand ende Vlaenderen van Zeeland: want het ſlincke ghedeelte naer het Zuyden keerende/volght den Vlaemſchen rant/ende wordet van het gheburtel en ghebas der baren (als Lemnius ghetuyghet) den Hondt ghenaemet: van waer ſy door Zuyd-beveland ende Walcheren in den Oceanum naer het Ooſten door-gangh vindt/ſo dat ſy weder toe-gangh tot deſe voorighe plaetſe cryghet. Het rechte ghedeelte/verlaetende de

palen

palen van Braband/in zynen loop vol-herdende ende de oude gote of canael houdende door de Eylanden van Schouwen/ ende met eenen gheweldighen ende woesten stroom burtelt inden Oceanum. Dese Reviere ebbet eñ vloedet met den Oceanum tot Ghendt toe. Het welcke van de deure(of uyt-comste)dertigh mylen is/de om-keeren der selve daer in begrepen zijnde.

d'Aa comt op by Terruwanen,ende loopt door S.Omer,nae Grevelinghe, al-waer sy oock in Zee valt/niet verre van die plaetse daer dien grooté slagh(in het Jaer 1558)tusschen de Fransoysen ende Bourguignons gheschiede.

d'Eems,in't Latyn Amasis,comt uyt Westphalen,ende passerẽde by Rietbergh, Warendorp, Tellicht,Rhenen,Lingen,Meppen,Ascendorp,den Oordt, spoelt haer sorticheyd met eenẽ wyden mond inde Zee/makende voor de stadt Embden een bequame Haven/als eẽ groot Meyr. Dit zijn de voorneemste Revieren van't Nederland: die van alderley Visschen wonder rycken rijck zijnde/dit schoone deel van Europa door-loopen / ende als volle aders 'tgantsche lichaem door-stralen.

De in-woonders van Nederland zijn schoon/ breedsaem/ niet heel toornigh/ weynigh eergierigh/niet seer hoovеerdigh : niet seer tot oncuysheyd gheneghen/Burgerlyck/zedigh/openhertigh/ghemeynsaem/vriendelijck/tot alle dinghen bequaem : sommighe zijn veel woordigh/ andere wat schamper om yemant het zyne te seggen / so dat de Nederlander wel mach seggen:

Eenen bocken can ick gheven,onghebraden op u broodt,
En niet lachen of zijn roodt: dus en schampt niet op mijn leven.

Sy zijn arbeydsaem/behendigh/ghetrouwe/ danckbaer aen hare weldaders /bequaem om alle consten ende wetenschappen te leeren: haerder Voor-ouderen Privilegien ende vryheden staen sy tot den lesten droppel bloeds voor.De Vrouwen zijn schoon/eerbaer/matigh; ghespaerigh in het huys-houden: in huys dryven sommighe Coopmanschap/ende vaeren oock in byligghende steden/sonder het alder-minste naer-dencken van oneerbaerheyd : Sommighe willen segghen dat die Coop-vrouwen de heerschappye boven den Man steeds soecken te voeren/

ren/op haere cloeckheyd moedigh zijnde: het welcke ick my wel sal wachten te schryven.

Steeckt den vingher inde eerde, ruyckt in wat Land dat ghy zijt,
Dat sy achten groot van weerde, prijst het, of u naecket strijdt!

De Nederlanders zijn al over langhe van wegen hare cloeckheyd in de Oorloge vermaert: waer af Cæsar in zyne Commentarien ghetuyghet. In onse tyden zijn dat soo vele vreemde Heyr-legers ghewaer ghewonden/die/als leerlinghen met oude Soldaten ten stryde comende/hebben sonderlinghe Oorlooghs cracht in de Burgheren/ Schippers ende Boeren gevonden. Sy zijn voor al gheneghen tot Hand-consten die niet snood ende veracht/ maer edel ende gheacht zijn; Wollen en Linnen Laken weven / constighe Tappten maken/ daer sy niet alleene haer selven; maer oock Vranckrijck/Spaengien/Enghelaud, ende heel Europam ; jae heel Asiam mede versien. In de Schilder-conste en is gheen volck uyt-nemender : sy zyn de beste Musiciens: gheen volck en onder-soecket meer de vreemde talen. De verwen met Olie te mengen heeft eenen Nederlander Ioannes Eickius eerst geleert. Daer is qualijck yemant in Vlaenderen/Braband/Zeeland die niet beneffens zyne Moeder tale/ oock de Fransche tale en sprecket: de Schippers/Coop-lieden en Gheleerde connen oock de Spaensche ende Italiaensche sprake. Veel connen de Latijnsche ende sommighe de Grieckssche tale. Daer zijnder oock onder de Gheleerde die uytnemende wel de Hebreeusche/Chaldeische en̄ Arabische tale connen: [onder de welcke de wijd-beroemde Franciscus Raphelengius de voornaemste was: eenen Man daer de Religie/Godes-vrucht/gheleertheyd/ eerbaerheyd/ zedigheyd ende alderhande deuchden (als Bertius ghetuyget) haere woon-plaetse in genomen hadden. Seker naest God ende myne Ouders ben ick sonderlinghe aen hem ende zijn gantsche gheslachte verbonden: zyne ende zynes Soons doodt heb ick eertijds deerlijck beweenet.]

Ick soude hier van de Policie of Regeeringe der Nederlanden/ die seere wordet ghepresen/ wat by-voeghen/ dan vinde best met den Gheleerden Bertio den Leser nae Guicciardijn te wysen. Hier soude ick oot van de weerdigheyd der Nederlandsche sprake en̄ vande nieu gebruyckte

dicht-conste

dicht-conste wat schryven/ dan dit cort begrijp en laet sulcx niet toe. Tot besluyt der Nederlanden in't gemeen (als de Fransche dichter zijn Vranckrijck heeft ghedaen) sal ick een cort dicht tot lof der Nederlanden stellen/soo het sonder arbeyd uyt de penne loopet.

Soo ick den Lust-hof schoon op Aerden wilde soecken,
Ick soude nerghens gaen dan in het Nederland.
Soo ick dien Sampson sterck begeerde vol vercloecken,
Ick soude op ons volck gaen wysen met de handt;
Soo ick Susannam schoon te sien belustet ware,
Ick soude maer eens sien op ons Goddinnen al;
Soo Wijsheyd ende Schat ick wilde sien te gare
By eenen Salomon,ick quaem in't Nederdal:
Lust, Sercte, Schoonheyd reyn, de Wijsheyd, Schat vol machte,
Die zijn hier over hoop door Godes Seghen seer.
Voorwaer het Nederland ick wonder hooghe achte,
Niet door mijn dichtes lof; maer door haer eyghen eer.

Beschryvinghe van't Bisdom van Ludick.

HEt Bisdom van Ludick is bepaelt in't Noorden ende in't Westen met het Hertoghdom van Braband; in't Oosten eensdeels met de Mase/eensdeels met het Hertoghdom van Limborgh, ende 't Graeffschap van Namen: heeft een seer goede ende wel ghematighde Lucht: het Land is in Cooren eñ andere Granen seer vruchtbaer ende vermakelijck: draeght oock Wijn/doch die weynigh in heeft: heeft Vleysch ende Visch/ oock Wildt

ORIENS
OCCIDENS
SEPTENTRI
MERIDIES
Leodiensis Dioecesis
Miliaria Germanica
LUTZEN BURGI PARS
Aken
Limbourg
Gangelt
Hensberg
Waßenberg
Rure: monde
Valckenborch
Maseyck
Maestricht
Liege
Weert
Stochem
Asch
Brey
Bilsen
Tongren
Hasselt
Herck
Helchteren
Peer
Beringen
Diest
Leewe
Sichenen
Tienen
Landen
S. Truyen
Hanuyt
Judoigne
Genblou
Fontaines
Foyn
Fosse
Maribourg
Charlemot
Bouinos
Dinant
Namur
Chimey
Fontin
Chavemont
Rochfort
Boullon
Meuse flu.
Huy
Clermont
Sercy
Ourt flu.
Durbuy
La Roche
Hoffalize
Bastogne
Marche en famine
Spa
Ourt
Borchworm
Herion
Ocrle
Leers
Wesel

Wildt van alderhande Wildt/goed ende overvloedigh. Het is begaeft met vele Mynen van't beste Yser/Loot/ende oock Goudt. Op eenige plaetsen heeft het bequame Bergen om Alabaster ende Marber-steenen upt te halen: hier en boven wel diepe putten ende holen / daer met wonderlijcken arbeyd ende onseggelijcke moeyte/ oock niet sonder groot ghevaer van't leven/ een geslachte van steen upt-gedolven word/ die bequaem is om vuyr te maken/ghelijck als die in't Graefschap van Namen ende Henegouwe gevondẽ wordet: doch de Steen-colen van Ludick zijn de bequaemste ende in grooter menighte; over sulcx behalven 'tgeen tot behoef vande gantsche stadt gebruyckt word('twelck niet weynigh is)soo wordender noch jaerlijcx(hoe goeden coop sy zijn) voor honderd duysend Ducaten(jae noch meer)in andere Landschappen gesonden. Men ghebruyckt de Colen ghelijck den Turf het is een steenachtighe materie / maer brosch/licht/ende upter-maten swert. ontfonckt van langer handt/ maer eens ontsteken zijnde geeft een crachtige hitte/die met Water vermeerdert word, ende met Olie verminderdt. De Luyckenaers zijn hierom gewoon te segghen/ dat haer Land boven andere Landen voorsien is/broodt hebbende beter dan broodt/yser harder dan yser/ende vuyr heeter dan vuyr.

Ontrent de stadt van Ludick zijn dese Colen eerst gevonden in't Jaer 1198 / ghelijck-men seyt/van eenen vremdeling Het is een geluckigh Land/ met alderley nootelijcke dingẽ tot den lust toe begaeft/alsoo't oock daerom ghemeenelijck het Paradijs vande Gheestelijckheyd ghe heeten word.

Iohan Mandeviel,een Engels-man/Ridder ende vermaerd Doctoor inde Medecynen/hebbende veel sonderlinge reysen afgeleyd(gelijck upt zijn schriften genoegh bekent is) seyde dat hy niet en hadde gevondẽ eenigh Landschap in gesontheyd der Locht/ vruchten van't Aerdrijck/ gelegentheyd ende andere ontallicke gaven/verselschapt met soo groote vryheyd/ dat hem beter behaeghde dan 't Land van Ludick ; wilde daerom nae over-grooten arbeyd ende moeyte oock vredelick rusten binnen de stadt Ludick, daer blyvende al den overigen tijd zynes levens/ tot dat hem de doodt in't Jaer 1372 van het Wereldsche licht beroofde.

Dit

Dit Bisdom heeft nu ter tijd onder hem veel Landen/ Castelen/ Dorpen ende oot Landschappen met hooge heerlickheyd: inden eersté/boven dé oudé staet van't Bisdom/'t Hertoghdom van Buillon,'t Marquisat van Franchimont , de Graefschappen van Loots ende Haspengouw; wonderlijcke veel Baroenen/ende oot veel rijcke Abdyen: also dat onder dé heelen staet van't Land tot Maestricht gerekent worden 24 bemuerde steden/te weten/Ludick of Luyck, Buillon,Franchimondt,Lootz,Borckworm, Tongren,Hoei, Asselt,Dinant, Maseyck, Stockem, Billem,S.Truden,Tuin,Viset,Varen,Beringhe,Herck,Bree,Per, Hamont, Sinei,Fosse, eñ Couine,eñ boven dien noch duysend vijf honderd Dorpen/ met Toren-dragende Kercken verciert.

De Hoofd-stadt van't Bisdom/de stadt van Ludick oft Liege, is also genoemt/of van Legio,'twelck eenen sekeren hoop volcx beteyckent byde Romeynen/ of van een cleyn Revierken Legia,dat ontrent de stadt inde Mase valt: sy is gebout/gelijck sommige seggen/by Ambiorix. die Cæsari oock bekent is geweest; of/ ghelijck andere seggen/ van S Hubertus van Aquitania, d'eerste Bisschop/die maer een cleyn dorpken vindende / heeft het selfde om des gelegentheyds wille/den naem van een stadt doen dragen; maer en heeft het niet van nieus gebout. De gheleghentheyd van de stadt is sonderlinge goed/in een lustigh dal/tusschen hooghe Bergen/aende vermaerde Reviere de Maes/die door de stadt met eenen arm loopende/veel bewoonde eylandekens maeckt. [Den omvangh der stadt is van vier Italiaensche mylen; doch sy begrijpt sommige Bergen ende dalen: heeft veel schoone Fonteynen/soo dat in vele huysen twee of drie Fonteynen zijn.] De Paleysen/Huysen/Kercken/Cloosters zijn binnen Ludick uyt-nemende heerlijck/door de rijcdom der Gheestelickheypt eñ eenen langen vrede wonderlijcken verheven. De inwoonders zijn welvarende/ende leyden een vrolijck leven / zijn groot van verstand ende moedt/bequaé tot alle saken; maer sy zijn oploopende/kursel eñ quaet op de vremdelingen: genegen tot wellusten eñ ledigheyd/ die(sonder twyfel)eene Moeder van alle boosheden is. Hare spraeck is verdorven Walsch/ eñ qualijck om verstaen: sy zijn vroom ter wapenen, maer al te haestigh ende brandigh om vechten ; waer door sy dickwils in verwarringhe comen.

In dese stadt zijn acht Collegien van rijcke Canonicken; doch die van S. Lamberts Kercke zijn wel de machtighste. Haer Collegie (ghesticht by den voor-noemden S. Hubertus, ende bevestight by den Paus) ghebruyckt groote authoriteyt inde regeeringe van't Land: het gantsche Bisdom en ontfanght niemant voor Canonick, dan die Edel van bloede is; oft anders Doctor of Licentiaet. Noch zijn binnen Ludick 32 Parochi-kercken ende meer andere Capellen/Gods-huysen/Cloosters/etc. Soo dat de Italiaensche Poeet Petrarcha met recht geschreven heeft: Vidi Leodium insignem Clero locum, dat is: ick hebbe Ludick gesien een vermaerde plaets door de Gheestelijckheyd. Twee ende dertigh Ambachten hebben groot segghen inde regeeringhe der stadt/soo dat gheen Ordonnantien en moghen gemaeckt worden sonder haer toe-stemmen ende verlof.

Hoe-wel nu dese stadt van Ludick eene rijcke stadt is/ soo en toont sy anders gheen teecken van onderdanigheyd/dan dat sy gehouden is op te brengen eenen cleynen hoop volcx / of eenige somme geldts als de Keyser ter Oorloghe gaet teghens den Turck: voorts zijn sy den Bisschop in't Geestelijcke ende in't Wereldlicke onderdanigh: welcke onderdanigheyd nochtans bepaeld is met een groote vryheyd/ die in Schepenen/ Borghe-meesteren ende andere Magistraten bestaet: soo dat hare regeeringhe schier eene Republijcke is. In't Gheestelijcke appelleren de in-woonders tot Colen: in't Wereldlijcke tot Spiers. Cort om/dese stadt werd over al gehouden voor eene der vermaerdste steden in Kerstenrijck; soo heeft de natuer ende oock de behendigheyd der menschen haer alle goederen toe-gheschickt.

De stadt van Tongren, die nae Ludick, om haer outheyds wille/wel de tweede plaets mach houden/light drie mylen vande voorsz. Hoofd-stadt / ende is gelegen op de Reviere Jeckel, draghende den name/ghelijck Munsterus schrijft (hoe-wel andere eenen ouderen oorsprongh uytgeven) van een volck in Duytschland/Tungri ghenaemt: het was eertijds eene groote stadt/ende het Hoofd van veel andere Landen: plach oock den Bisschoplicken stoel te houdē/ alx eerst tot het Gheloove ghecomen zijnde/die daer na tot Maestricht ende voorts tot Ludick ghesteldt is.

Voor

Door dese oorsake is de heerlijckheyd van Tongeren seer vermindert/terwijl oock Attila, Coning der Hunnen/met de Noormans op verscheyden tyden haer wreetheyd aen dese stadt niet gespaert en hebben: daerom en word sy nu niet dan voor eene woon-plaets van Gheestelijcke lieden geacht/die te vooren met veele onningen/als eene heerlicke Princesse onder de Gallos en Duytschen glorieus was. De ruwynen en vervallene plaetsen/buyten en binnen de stadt gelegen/getuygen sulcx seer wel/en voornemelijck eene gecassijde straet/ die van Tongeren tot Parijs loopt/met een wonderlijcke ende onbegrypelijcke moeyte op-gemaeckt/ so dat de gemeente (die sulck werck niet en can over-wegen) meenet de selvige strate vanden Duyvel gemaeckt te zijn/in drie dagen en drie nachten. Dan het is beter te gelooven dat de Romeynen/die in dese Landen haer garnisoenen hadden/sulck een stuck hebben willen vol-maken/om haer volc niet ledigh te houden: beyde de zyden vande strate waeren wel eer met mueren beset/ die de Fransoysen chaussée noemen: de wegen van Peru (waer over men sich so seere verwondert) schynen hier met wel wat gelijckenisse te hebben. Boven dese antiquiteyt/ is noch binnen Tongeren te sien een oudt Tempelken den Afgod Herculi toe-geeygent/of Minervæ, so sommige willen: ghelijck noch op huyden by een beeld/ dat inde muer staet vanden voorsz Tempel / blijcken mach: 'twelck nochtans meer schijnt een beest te zijn van Medusa, als Ortelius schryvet.

Ontrent Tongheren willen sommige dat de Fonteyn soude zijn daer Plinius soo veel goeds af seyd/in zijn Boecken vande natuerlicke Historie: wiens woorden in onse Nederlandsche tale aldus luyden: Tongeren, eene stadt in Gallia, heeft eene uyt-nemende Fonteyne, met veel bobbelen druypende, van Yserachtighe smaeck, 'twelck niet dan in't lest vanden dronck vernomen word. Dese Fonteyn suyvert de lichamen, verjaeght de derden-daeghsche cortsen, en de gebreken van't graveel; dit selfde Water word onclaer aen't vuyr gesteld zijnde, ende ten laetsten wordet roodt. Daer word noch gewesen eene sekere Fonteyne ontrēt Tongeren/ onclaer vā Water/daer de voorsz. crachtē/by Plinio verhaelt/ aen souden blijcken. Doch Guicciardinus meent datse niet by Tongeren/maer by Spa/vijf mylen van Ludick soude zijn; daer voorwaer veel

ghesonde Wateren beproeft worden/onder welcken de principaelste Sauvenier genaemt is/gelegen op eenen hoogen Bergh/ghesondt voor de derden-daeghs cortsen/water-sucht/graveel/de terende cortse/ende meer andere pijnlijcke sieckten / hebbende oock een smaeck die niet en treckt op't Yser dan in't lest vanden dronck/'twelck door Verachtighe Mynen comt/daer dese Fonteyn door loopt / het welcke sy gemeen heeft met 't Pluniaensche Water. Dese Fonteyn is wonderlijcken wel bekent door de gantsche Wereld/ is altoos daer over eene toe-vlucht ghe-weest van veel siecke menschen ; dan de cracht van dit Water is (ghelijck-men seydt) nu seer vergaen/ende en word niet meer soo Medecinael ghehouden: dat can zijn door eenighe veranderinghe vanden tijd die alle dinghen verset/ghelijck d'exempelen ghenoegh betoonen/ soo dat het selfde niet en is te verwonderen.

Andere steden van't Bisdom van Luyck en zijn soo vermaerd niet met eenige sonderheyd ende daeromme en zijn sy hier in't bysonder niet te beschrijven. Doch staet niet te vergheten/ dat een deel van dit Land eertijds Eburonia is ghenaemt gheweest/ bewoont zijnde by een out volck Eburones ghenaemt/ ghelijck dat noch eenighsins by een oudt plaetsken / een myle van Ludick (Ebure ghenaemt) blijckt ; alsoo oock S. Truden (een stedeken van dit Bisdom) eene plaets gheweest is vande Centrones, volck daer Cæsar oock in zyne Commentarien af vermaent.

Het

NAMUR
Septentrio
Occidens
Oriens
Namur
Dinant
Huy
Genblon
Chimey
Pars Lutzenburgi Du

Het Graefschap van Namen is gheleghen tusschen Braband/ Henegouwe/ ende het Bisdom van Luyck: Het is een cleyn Landschap/ seer Bergh-achtigh; maer nochtans seer schoon ende lustigh. Het is volck-rijck. De Locht is matigh ende gesondt: de Waters Visch-rijck: onder de welcke de Mase ende Sambre de voorneemste zijn. Hier zijn springhende Fonteynen: hier zijn Bosschen niet slechs tot vermaeck; maer oock ter Jacht wel met wild-vang versien; waer onder het Bosch van Marlaigne het voornmeemste is. Het heeft oock Mynen van Yser ende Loot: Steen-putten daer verscheydene geslachten van steenen uyt-gehouwen worden: maer voornemelijck swartachtige Marber-steenen/ waer af de sommige oock seer nae den Jaspis trecken. In dit Graefschap zijn vier bemuerde steden/ te weten/ Namen, Bovines, Charlemondt ende Valencourt. Het ghetal der Dorpen is honderd twee en dertigh. (als Bertius ende den cleynen Atlas getuygen) Hier zijn veel Abdyen. De regeeringe bestaet in Gheestelijcke/ Edele ende Hoofden der steden/ het welcke den staet der beste is. Van den name der stede Namen laten wy andere warren: sommige meenen dat hy van den Afgod Navus comt/ die voor Christi geboorte Oracula of verborgene dingen sprack; maer als dat eeuwige Beeld des Vaders als groote Medecijn op der Aerden is ghecomen/ om dat hier den grooten crancken lagh/ soo is al die Duyvelrye (want de Goden der Heydenen zijn Duyvelen) als eenen roock verdweenen/ alle Oracula hebben op-ghehouden;

Als wanneer de Sonne schynet, vlieden moet de duysternis,
Soo oock al 'tghespoock verdwynet, daer God's Soon de Sonne is.

De stadt is gelegen tusschen twee Berghen/ op de slincker zyde vande Maes, alsoo de Sambre door de stadt loopt/ die oock van inde Maes valt. Sy heeft van oudts de heerlijckheyd van een Graefschap/ ende al-daer word den Provincialen Raed gehouden die tot Mechelen appelleert. De inwoonders zijn cloeck ter Oorloge/ ende haren Prince toe-gedaen; spreken nu ghebroken Fransoys; zijn beleeft/ Edel van manieren/ ende onder velen van goede geslachte/ hoe-wel dat (nae't schryven van Guicciardinus) uyt bastardyen de groote familien meest bestaen.

Bovines

Bovines leyd op de slincker zyde vande Maes, was eertijds wel bewoont / maer leyd nu seer gheruineert ende door Oorloge verwoest. [Dits is het weder begost op te richten.]

Charlemont, by Carolus de vijfde getimmert/teghen de Fransoysen/leyd op eenen Bergh/ ende word sterck ghehouden.

Valencourt is een proper stedeken. Voorts is dit Graefschap onder Philippus Bonus, Hertoghe van Bourgongien, ende Grave van Holland/byde andere heerlijckheden gecomen; die in dese Nederlanden daer nae aen't huys van Oostenrijck vervallen zijn.

Beschryvinghe van Lutzemburgh.

LVtzemburgh heeft de name van de voorneemste stadt des Hertoghdoms/ Lutzemburgh geheeten: dan van waer dese naem comt/'tselfde word voor onseker gehouden/ten sy de Bevriere Elza, in't Latijn Alisunsia, den name gegeven heeft van Elzemburgh, ende soo voorts Lutzemburgh, 'twelck niet ongheloofliick en is.

Dit Landschap heeft in't Noorden 't Land van Ludick/ende 't Graefschap van Namen int Zuyden Lorraynen, in't Oosten de Moselle, met het Bisdom van Trier/ en aen't Westen eensdeels de Mase, ende eens deels het Bosch van Ardenne. De Landouwe is heel Berghachtigh ende Boschachtigh/alsoo't vermaerde ende wijt-streckende Bosch van Ardenne daer ontrêt/ ende oock in/gelegen is. Doch Lutzemburgh heeft niet te min eene sachte Locht/is daer over oock vruchtbaer: de Bosschen worden daeghlijcx af-gehouwen/ ende tot goed Coren-land gemaeckt: het begrijpt 20 steden/ende 1169 dorpen. [Het heeft seven Graefschappen onder hem. Veel Heerlijckheden. Welcker Edelen meer machts over de onderdanē hebben/dan vele door heel Nederland hebben.]

Lutzemburgh is de Hoofd-stadt/by Ptolomæo Augusta Romanduorum gheheeten: leyd op eene ongelijcke plaetse: sy is berghachtigh over d'eene zyde/ende heel plat op den anderen cant: heeft schoone Kercken eñ wel gheboude huysen. Het is de woon-plaetse vanden Provincialen Raedt aldaer/inde welcke gheplept word in Hooghduytsche ende Fransoysche tale/ nae dat de plaetsen van't Hertoghdomme gelegen zijn(aen-gesien veel steden ende dorpen de Hooghduytsche tale gebruycken/gelijck-men binnen de stadt van Lutzemburgh selfs/ Arlon, Rodemarck, Tionville,ende andere doet: daer tegens binnen Iuoys,Mommedi, Marvil ende Danvillers spreken de inwoonders Fransoys) Van desen Raedt appelleertmen tot Mechelen. Al-waer de schriften uyt het Hooghduytsch in't Fransoys over-geset wordẽ. Lutzemburgh en plach maer een Graefschap te wesen: Guicciardinus meent dat ten tyden van Henricus septimus, Keyser van Roomen/ende Graef van Lutzemburgh,dese Provincie tot een Hertoghdom soude opgerecht zijn/om zyns heerlijckheyd soo eenen hoogheren naem te geven. Waerlyck Lutzemburgh is tot allen tyden [op Heydensche wyse te spreken] als eenen Bal van de Fortuyne vande vyanden gints ende weder ghesmeten/dickwils berooft / ghelijck het selve wel te sien is aen de vervallen huysen ende Sloten/oock inde Historie van Bellay ghenoech word ghelesen.

Arlon,een ander stadt in dit Hertoghdom/leydt op eenen hooghen Bergh/ ende was eer een plaetse daer de Goddinne Luna geviert wierd: daerom Ara Lunæ by dẽ ouden genoemt. Hier beneffens meenẽ sommige/dat meest alle de stedẽ vã Lutzemburgh,na eenige Heydensche God souden ghenoemt zijn: te weten/Iuoys van Iupiter; Soleure van Saturnus; Verton van Venus; Marville van Mars; Malmedi van Mercurius; 'twelck soo vremde speculatie niet en is: [Doch of het waer is/late ick een ander het vonnis wysen.] Voorts Lionville een frontier stadt van Lutzemburgh word voor eene stercke plaetse gehouden: ende eene schansse tegens de Fransoysen. Doch sy is van de selve in-ghenomen/ in't Jaer 1558/ onder't beleyden vanden Hertogh van Guise(waer oock doen bleef den vermaerden Petrus Strozza Italiaen/ een vande 4 Marschalcken van Vranckrijck.)

Gravemackren

Lutzenburg
PARS GALLIÆ
PARS GERMANIÆ
Oriens
Mill Germanica
5 10
Trier
Metz
Lutzenburg
Limburch
Namur
Sarbrucken

Gravemackren ende Coningmackren zijn stedekens aen de Moselle ghelegen. Echternach is een vermaerde Abdye. Bastonick wordt ghehouden als de Coop-stadt van't heele Landschap/ ende leyd nae't Bosch van Ardenne. Oock zijn in Lutzemburgh Neuf Chasteau, Chini, Marzes, Ferte, S. Vit. Van welcke breeder beschryvinghe is by Guicciardinum, ende by Ortelium in zijn Kaeys-boecxken.

De inwoonders hebben wonderlijcken veel verdriets moeten lyden in voor-leden Oorloghen/ende oock in dese onse: zijn daeromme veel nae andere Landen gaen woonen/ oock veel inden Crygh ghetrocken. Behalven het Huys van Lutzemburgh (daer veel Doorluchtighe Keysers uyt-ghesproten zijn) worden daer nu oock veel Edel lieden ghevonden van hoogher af-comste/die doch tegens haer ondersaten soo heersch leven/dat de selve luttel verschillen van slaven: welcke wyse van heerschen haer noch schijnt aen-ghebleven te wesen van de oude Gallos, die alsoo met haer vassalen ende subjecten leefden/ghelijck dat Cæsar beschrijft. Naer veel veranderinghen van Heeren ende Princen / is dit Landschap onder Philips de Goede / Hertoghe ghecomen/ende soo voort aen Oostenrijck ghevoeght by de andere Staten vande seventien Provincien.

Beschryvinghe van Henegouvve.

HEnegouwe nae't uyt-wysen vande Boecken van Cæsar, is eē goed deel van het land ende Provincie/dat by zynen tyden vande Nervios, vermaerde volckeren/(die haere Hoofd-stadt binnen Doornick hadden) bewoont was. Dit Land heeft dickwils (ghelijck uyt de oude Historien blijct) van name verandert: was eerst Pannonia geheeten (soo wy Lessabæo ghelooven/die sulcx vanden God Pan, in dese Landen seer geeert/af-brengt) daer

HANNONIA
FLANDRIÆ PARS
LEODIENSIS PARS
L'escault flu.
Haisne flu.
Sambre flu.
Granmont
Halle
Brane
Nivelle
Lessines
Sylly
Enghien
Eschanaffa
Hautain
Aeth
Brame
Soignies
Lombise
Luze
S. Anna
Chieure
Neufmaison
Iournay
Bury
Roeulx
Bellecourt
Harchies
Binch
Mons
Conde
S. Amand
S. Gislain
Bossut
Navay
Hauchin
Marchiennes
Blangy
Jeumont
Thuin
Wallincourt
Mabuge
Vallenchiennes
Bavay
Douay
Bouchain
Famars
S. Remy mal battu
Beaumont
Arleux
Werchyn
Quesnoy
Preux
Berlaymont
Mariebourg
Ranse
Auennes
Landrechis
Cambray
Chasteau en Cambresis
Liesses
Chimay
Vauchelle
Terlon
Milliaria Hannonica
1 2 3 4 5
Chapelle

daer naer Carbonaria oft Saltus Carbonarij : oock neder Picardien: ende ten laetsten Hannonia, (Haynault) gelijck sommige willen/ van eenen Tropaenschen Hanno genaemt: of/als andere beter seggen/van een Revierken Hayne, dat door de Provincie loopt. Wy noemen 't Henegouwe; dat is/'t Land van Hayne of Hene: want Gouw beteeckent inde Deensche tale/ een Land.

t'Graefsch van Henegouwe is bepaelt in't Noorden met Braband ende Vlaenderen ; in het Zuyden met Champaigne ende Picardia ; in't Oosten met 't Graefschap van Namen, ende een stuck van't Bis dom van Ludick ; in't Westen met de Scelde ende een deel van Walsch Vlaenderen: streckt sich also inde langte/begrypende byde twintigh mylen/ en inde breede by de sestien. Het word bespoelt met verscheydene Revieren/als de Scelde, de Sambre, de Tenre, ende andere mindere waterkens; heeft Meyren/staende Wateren ende Fonteynen in overvloed/is verciert met schoone Bosschagien en Foreesten/waer af de voorneemste zijn S. Amant ende Marmoult.

't Land is overvloedigh in lustige hoven en vette weyden/bequaem voor de Beesten/ vol met schoone Fruyt-boomen/en boven al vruchtbaer in goed Coren : het heeft daer beneffens op veel plaetsen schoone Mynen van goed Yser en Loot/oock Bergen om schoone steenen uyt te halen/ daer de huysen en de sepulturen van groote Heeren wonderlic mede verciert worden. De steencolen worden oock mede hier gevonden ; maer niet so goed als in't Land van Ludick ; en hebben stercker reucke. [Welcken reuck (op dat ic dat in't voorby gaen segge) als oock vande Boschcolen/wordet met Zout verdreven : waer af ghy Lemnium mooght lesen.] Vier en twintigh bemuerde steden worden in Henegouwen ghetelt/namentlijck.

Bergen, in't Walsch Mons, om dat het op een cleyn Berghsken ghelegen is / aende Reviere Troville, eene stercke stadt/daer grooten handel is van Saeyen: sy is oock wel eer van Carolo Magno de Hoofd-stadt van Henegouwe ghemaeckt/ende oock bysonder met de heerlijckheyd van't Graefschap voorsien/daer de Graven van Bergen in gekent zijn geweest/tot dat die weder op-ghenomen hebben den tytel van Graven van Henegouwe.

Valenchiens, eertijds een casteel: in't Walsch Val de Cignes geheeten/ dat is/het dal van Swanen/

nen/om dattet in eẽ leeghte gelegẽ was daer veel Swanẽ gesiẽ wordẽ. Het is eene wel bewoõde eñ stercke plaetse/met rijcke inwoonders versiẽ/die tot dẽ Coophandel genegẽ/grootẽ handel dryvẽ:zy en zijn de andere deelẽ vã Henegouwe niet onderworpẽ/maer hebbẽde bysondere heerlicheyd/en vervolgẽ d'appellẽ tot Bergẽ niet/daer dẽ Provincialẽ Raet is/maer te Mechelẽ.

Ontrent een myle van Valenchiens is de schoone Abdye van Vicoigne, daer eene uytnemende Bibliotheca, of Boeck-camer is/versien met alderhande Boecken.

Bouchain gelegen aende slincker zyde vande Scelde, tusschen Valenchiens ende Camerick, is vermaert als de Hoofd-stadt van't Graefschap van Oostervant: vande Ooster Gothen, alsoo genaemt/die in dese plaets hare woon-plaetse hebben gehadt. Dit Graefschap (op dat wy dat in't voorby gaen seggen) is wel eer geweest aent huys van Borselen in Zeeland door Philippus Bonis, die dat aen Heere Franck van Borselen, doen getroude Man van Vrou Iacoba, Gravinne van Holland/heeft laten volgen/ghelijck de Hollandsche Cronijcken vermelden.

Quesnoy is een soet stedeken: Landrecy, vermaert door't belegh van Carolus de vijfde/daer voor geslagen/in't Iaer 1543. Avesnes, Gimay, daer de Hertogh van Arschot Prince van Chimay af ghenaemt word: ende na meeninghe van Guicciardijn, de geboort-stadt van Ian Frossart, Historij-schryver der Fransoysen: Marienborgh, alsoo ghenaemt van Maria, Coninghinne van Hongarien. Dese stadt is in't viercant gelegen/eñ byckans onwinlijck/om de stercke Bolwercken daer sy mede beset is: Philippe-ville, oock een stercke plaetse na den Coning Philippus genoemt: Beaumont, op eenen schoonen Bergh gelegen (waer af den name comt) toebehoorende den Hertogh van Arschot.

Mabuge, een stedeken tot den handel genegen: Bavais, Belgium Cæsaris, of Baganum, of Bagacum Ptolomæi, is eene oude stadt daer noch eenige Antiquiteytẽ wordẽ gevondẽ: alwaer oock op de marct eene steene colomme gesiẽ word/daer vande inwoonderẽ geseyd wordẽ haer begin te nemẽ de vermaerde wegẽ na Gallien verspreyt met eenen hoogen eñ rechten loop. Dat Brunechildes dese straten soude hebben doen maken word gemeent/ ende daerom noch gheheeten

Chemins

Chemins de Brunehault: het is te verwonderen dat die wegen hooger zijn dan d'aen-liggende Landen van ter zyde/ dat sy nae de vermaerdste steden in Vranckrijck strecke/ dat sy niet keyen/ die nochtans inde gebuer-landen niet gevonden worden/beset zijn; soo dat peniant soude mogen dencke dat die steene uyt der aerde op-gecome soude zijn/ of erges uyt de locht geregent/ of meer da met mensche hande uyt de heele wereld tsame versaet tot makinge va sodanige strate.

Bins of Binche, eene plaetse daer de Coninginne Maria liefde te wesen: Sy heeft die verciert met schoone Hoven ende Paleysen; doch is by den Coning van Vranckryck in't Jaer 1554 gheruyneert ende verbrand.

Reus is ee stedeke (gelijcme hout) va oude tyde af vermaert: toebehoorede aet huys vaCroy.

Sogni, bekent door't Bosch va Sonien: Braine le Conte, van Brennus (somen seght) genaemt. Engien, Lesine, Cheure, aende Heeren van Croy behoorende. Ath, daer veel geleerde Mannen uyt gecomen zijn: Halle, San, Guilliain, Condè Leuse, Pequecourt, ende Fonteyne le Vesque.

Boven de verhaelde stede/worden noch in Henegouwe getelt 950 dorpen/met andere castelen en heerlicheden: so dat dit Graefschap onder sich heeft een Prinsschap/ 10 Graefschappen/ 12 Pares, 22 Baroene/26 Abdyen/eene Marschalck/eene Seneschal/eene groote Jager/ee Camerling/en andere dienaers en Officiers vande Heere/ erffelick inde geslachte va dese Provincie in allen Edeldom bloeyende/ende boven andere Landen te ghedencken: daerom is het ooc eene Moedere van veel Capiteynen en soldaten te peerde ende te voete/die haren Heere getrou zijn; nochtans die vryheyd in-sonderlinge achtinge hebben / gelijck sy met dit spreeck-woord beduyden: Pays de Haynault tenu de Dieu & du Soleil: dat is/'t Land van Henegouwe, van God ende de Son te leen ghehouden: twelck wy in dit cort dicht besluyten.

God die alleen regeert de Sterren inde Locht
Heeft met de Son het recht van dit Land onghecocht.

Door de doot van Vrou Iacoba voorsz. is dit Graefschap/ met ooc de Landen van Holland en Zeeland/door erffenisse aen Philippum Bonum gecomen/ en so voorts ae zyne erfgenamen.

In dese

Britannici maris pars
Artesia
Flandriæ
Miliaria Artesiæ
Picardiæ pars
Meridies
Calés
Bergen
Watene
Bambeke
Popringen
Caßel
Ardres
Ipren
Lambres
S. Omar
Belle
Bolongne
Celles
Teroane
Robeque
Rijßel pars
Hardelot
Estaples
Mon strul
Bethune
Lens
Douay
S. Paul
Hesdin
Aras
Cambray
Bapame
Abbeuille
Crotoy
Criel
Diepe

In dese Provincie worden van Cæsar gestelt Atrebates, van haer Hoofd-stadt Atrebatum, (nu Arras) of Atrecht/alsoo genaemt/daer oock op heden af comt de naem van Artoys. De palen van dit Landschap zijn verscheyden geweest door d'Oorlogen; somwylen vermindert/somwylen weder vermeerdert/so dattet veel te lang soude vallé te verhalen/ hoe ende op wat wyse sulcke veranderinghe toe ghegaen is.

Nu ter tijd is Artoys nae het Oosten aen Walsch Braband ende Cambresis ghelegen; nae't Westen ende Zuyden aen Picardien; aen't Noorden met de Reviere Lijs ende Neuffosse af-ghescheyden van't Graefschap van Vlaenderen. Het quam wel eer aẽde Croone van Vranckrijck/ alsoo S. Lodovicus dit Land tot een Graefschap op-gherecht heeft / ghevende 'tselfde aen zynen Broeder Robertus: met verbond dat tusschen Carolum de vijfde/ende Franciscum de eerste Coning van Vranckrijck/in't Jaer 1529 gemaeckt wierd/ quam Artoys gerustelijck aen't Huys van Oostenrijck.

In matigheyd van Locht ende vruchtbaerheyd van't Aerdtrijck en verschilt dese Provincie niet veel van Henegouwe; doch draeght overvloedigher Coren: het welcke d'inwoonderen groote winste aen-brenght.

Dese steden wordẽ in Artoys getelt/ Atrecht, S. Omer, Bethune, Aire, Bapalme, Hedin, S. Paul, Pernes, Lillers, ende Lens Bolοigne, Cales, Guines ende Ardres (die oock onder het Graefschap Artoys behooren) worden Vranckrijck ghemeenlijcken toe-gheschickt.

De stadt Atrecht is aende Reviere de Scarpe gelegen/ ende word in tween ghedeelt/ waer af het eene deel Citè genaemt/den Bisschop van de stadt toe-behoort / ende het ander den Grave van Artoys: hoe-wel nu de Bisschop Gheestelycke ende Wereldlijcke heerschappye heeft / soo kent hy nochtans den Grave voor Over-heer; vanden welcken hy oock vercoren word/ende voorts by den Paus bevestight. Het Bisdom heeft schoon in-comen/noormentlijck alst Coren wel geslagen is. De rijckste Abdye vant gantsche Land is binnen Atrecht, ende word genaemt d'Abdye van S. Vedastus, hebbende wel 20 duysend Ducaten jaerlijcks in-comende.

S. Omer

S. Omer is by S. Audamaro op-gemaeckt/ende van een Casteelken tot heerlichheyd van eene stadt gebracht; was eertijds Sithien geheeten/ een bevende plaets ende seer out/ so daer (gelijcke niet ongeloofflick en is) nae 't schrijven van Ortelio, Iccius portus geweest heeft / daer Cæsar, om in Engeland te varen/ 'tscheep ging. Dat de Zee aen dese stadt placht te comẽ/ die nu wel acht mylen van daer is/ word bewesen met de hooge stranden rondomme S. Omer, met het Canael genaemt Fosse Neuve, een stuck ofte hoeck vanden Oceaen, met de daghelijcksche vindinge van Anckers ende andere scheeps instrumenten/ sekere bewijs-redenen vande eertijds aenspoelende Zee: daer mach oock toe helpen het out verhael van de Morini, die als d'uyterste ende laetste volckeren Galliæ ontrent het gedestrueerde Terruaen, ende ooc in dese contreye gestelt worden: soo dat Virgilius schrijft:

Morini 'tleste volck end' oock den Rhijn tweehoornigh.

Niet verre van S. Omer is een vermaerd Meyr daer drijftighe Eylanden in zijn die met een coorde ofte cloet hier ende daer worden ghetrocken/ even eens als Plinius vande Calaminæ eylanden in Ludia is schrijvende. Ende op dat niemant en meene sulcks verdicht te zijn; of oock dat de eylanden cleyn zijn/ soo staet te weten dat Ossen ende andere Beesten daer op weyden. Onder dese eylanden inden Winter/ ende oock byde heete Somer/ schuylt een groote menighte Visschen/ om de vorst ende hitte t'ontgaen.

Beneffens al de voor-genoemde steden/ worden getelt in Artoys 854 dorpen/ sonder de Casteelen ende heerlijcke huysen/ die daer veel zijn. Het Prinschap van Espinay, 't Marquisat van Renty, ende andere Graven/ Vassalen/ als van Boloigne, S. Paul, Blangys, Faucque berghe, &c. hooren aen dese Provincie; daer by gevoeght negen Castelenyschappen oft Baillíouschappen/ ende 28 Abdyen.

De voorneemste Revieren zijn de Lijs, Scarpe, Aha, Chauche, ende Authy.

De inwoonders van dit Graefschap zijn rijcke lieden/ seer ghenegen tot den Coop-handel/

strijdtbaer te peerde ende te voet: daer seer toe helpen de dagelijcksche aen-stoote vande Fransoysen/die dan d'Artesiens ervarene Crijghs-luyden maken: sy zijn ghetrou aen haer Heere/ende doodt vyanden vande Fransoysen. Haer sprake treckt op't Fransoys, doch grover.

In voor-leden tyden is Artoys aen Vlaenderen gheweest/daer naer aen eenen by-sonderen Graef/onder S. Lodovicus (gelijck geseyd is) gecomen: ende ten laetsten door erffenisse aen Ludovico, Grave van Vlaenderen (van wegen zijn Moeder Margareta de Francia) ghebracht/ tot dat Ludovicus de elfde/Coningh van Vranckrijck dat weder heeft overweldight: 'twelck met het verdragh tusschen Carolum de achtste Coning van Vranckrijck / ende Maximilianum Keyser/aen Philippo, Eertzhertoghe van Oostenrijck/ als rechte Erfghenaem/ daer nae verleent is: dies by d'andere Landen ghevoeght zijnde / blinckt mede als eene van de seventhien Provincien.

Beschryvinghe van't Graefschap van Vlaenderen.

Daer wordet seere ghetwyfelt/waer desen name Vlaenderen van ghecomen is. Eenige trecken dien naem van eene stadt also ghenaemt / gheleghen daer nu Ardenborgh is. Andere trecken dien van Flaudeberto, sone van Blesinda, die de suster van Clodio Coning van Vranckrijck was: desen Flaudebertus heeft gheleeft in het Jaer onses Heeren 445. Sommighe meynen dat desen name van Flandrina, Bruydt van den Grave Lydericus, dit Land sy ghegheven. Sommighe segghen dat sy van dit woordeken Flatus (Windt) afcomet: want de Winden ende baren hebben groote cracht op dit Land / om de naerheyd van den Oceanum of vlacke Zee: soo dat noch in het Jaer 1340 besproken wierd in de schattinghe ende vercoopinge der Ackeren/dat by al-dien binnen den tijd van thien jaren / de Zee die overliep/

Septentrio
GERMANICUS OCEANUS
FLANDRIA
Oostende
Brugge
Ghendt
Antwerpen
Sluijs
Ardenborch
Hulst
Axele
Nuiport
Dixmude
Rousselare
Iperen
Cortrijck
Oudenarde
Geerdsberge
Aelst
Dermonde
Brussel
Rijssel
Tornay
Douay
Valenchennes
Mons
S. Omar
Cassel
Poperingen
Greuelinge
Bergen
Milliar. Flandriæ comm.
Oriens
Occid.

liep/dat den coop te niete ende van gheender weerden soude wesen. Ick late hier af elck zijn gevoelen houden. Den name is gantsch nieu. Antonius, in zijn Reys-boeck / ghedenckt wel van Terwanen, Werwijcke, Doornicke ende Cassele, maer maeckt van Vlaenderen gheen gewagh: Soo dat dit Landschap eertijds onderschepdene ende verdeylde jurisdictien of heerlijckheden schijnt ghehadt te hebben. De Oromansaci waren by Cales/de Morini by Terwanen/de Grudij by Brugghe/de Gorduni by Ghendt/ de Pleumosij by Ypren/ gheleghen: die al te samen in een Graefschap van Vlaenderen versmolten ende ghevoeght zijn. Dit is gheschied in het jaer 1367/onder Balduino Farreo, van Ardennen: Die Judith de Dochter van Carolus de Cale op Zee schaeckte. De hedens-daeghsche paelen deses Lands zijn nauwer. Naer het Zuyden is Artoys ende Henegouwe/ende eē deel van Picardien: naer het Oosten is Henegouwe ende Braband: naer het Noorden den Oceanum met den Hondt of mondt der Schelde/die Vlaenderen van Zeeland af-schepdet. De lenghde van dit Land is van drie dagh-reysen / te weten/ van de Schelde voor Antwerpen tot de Fosse neuve of nieuwe Gracht (of delve) 23 duysend passen of stappen: het heeft 30 duysendt stappen inde breedde.

De Locht van het gantsche Landschap is seer ghematight: de Ackers vruchtbaer/voornemelijck ontrent den Oceaen ende Vranckrijck. De Revieren zijn/de Schelde/de Leye/Denre/Yperlee/Aa/Scarpe/ Rupele/ ende andere. Daer zijn lustighe weyden. Het welcke daer aen blijckt/dat de Veulens die jaerlijcks van de Peerden-veyders daer magher ende oolijck ghebrocht wordē/seer haest/door de goede weyde ende gesonde Locht/ vol-lyvigh ende dertel weder keeren. Vlaenderen heeft oock eylanden die haer onder-worpē zijn/Cadzand, Oosterburgh, ende Biervliedt: dat vande stadt soo wordet genamet. In dese stadt heeft Willem Beukelens gewoont in het Jaer 1397/die-men seght alder-eerst den Haring gesouten ende in tonnen gepact te hebben: eenen geluckigen vondt/daer de Nederlanders groot gheldt mede vergaderen/ alsoo andere Landen dien Pekel-haringh tot haer ghebruyck ende smaeck seere soecken. De Matroosten durven wel segghen als den Pekel-haringh uyt-comet:

Naer

Naer gheen siecten wy nu vraghen; Hier is onse Medecijn,
Die ons qualen can verjaghen: Hier mach op ghedronck en zijn.

Bosschen zijn in Vlaenderen vele (weynigh Bergen) Niepe ende Nonne zijn de voorneemste. Hier zijn alderhande tamme gedierten van goeden smaeck: het wild-vangh is daer oock overvloedigh/ die licht voetigh zijn in het loopen.

Hier zijn 30 steden met wallen ende grachten omringht: te weten/ Ghendt, Brugghe, Ypre, Rijssel, Duay, Doornick, Cortrijck, Audenaerde, Aelst, Hulst, Termund, Biervliedt, Nieupoorte, Sluys, Duynkercke, Grevelinghe, Burburgh, Damme, Dixmuyden, Vuerne, Ardenborgh, Ninove, Berghen, Geersberge, Cassel, Deynse, Orchies, Lanoy, Axele ende Oostende. Boven al dese zijnder noch vrydommen die voor de steden noch in Edelheyd/ noch in weerdigheyd van Privilegien/ noch oock in costelijckheyd van gebouselen/ en wijcken; als daer zijn Belle Poperinge, Hons-cote, Eeckeloo, Gistele, Middelburgh, met noch twintigh andere te lang om te verhalen. Daer zijn vier Vicomtés, van Ghendt, Yperen, Vuerne ende Berghen. Jn als zijn daer 1154 Dorpen/ sonder de Sloten/ Castelen/ Hoeven/ Heeren huysen/ Abdyen/ Cloosters/ die veelvoudigh door heel Vlaenderen verspreyd zijn: so dat-men met recht voor een gemeen spreeckwoord seght; dat Vlaenderen al de Graefschappen van Christenrijck overtreft. De Spaengiaerden/ die met den Coning Philips in het Land quamen/ hielden dit Land voor eene aen-een-hangende stadt. Gantsch Vlaenderen wordet nu in drie deelen af-ghedeelt: in Vlaems Vlaenderen, Wals Vlaenderen ende Keysers Vlaenderen. Wals Vlaenderē heeft Rysel, Douay ende Orchies. Keysers Vlaenderen heeft Aelst, Geersberghe ende Ninove. Vlaems Vlaenderen heeft alle de andere steden: onder de welcke drie Hoofdsteden zijn: vier Leden: vier Havenen of Zee-steden: van de welcke wy nu sullen beginnen te spreken.

De eerste stadt is Ghendt: de welcke (nae het gemeen gevoelen eñ nae het schryven van al de nieuwe Schryvers nae het oordeel van Petrarcha eñ andere) vā C. Iulio Cæsare gebout is als hy in Morinis was. Meierus verhaelt een Latijns dicht/ dat in onse tale aldus luydet:

Clarinæa was ghenamet Ghendt van de inwoonders oudt:
De Gorduni daer versamet Waren met Sicambers stout.
Cæsar gaft Mercurio; Maer Amandus gaft CHRISTO.

Cæsar maket in het vijfde Boeck zyner Commentarien ghewagh van Gorduni. Daer nae is sy van de Wandalen Wanda ghenamet/ ende met veranderen der eerste letter / Ganda. (als de Fransoysen van Walli Galli ghenaemt zijn) De inwoonders noemense Ghendt. Dese stadt is vier mylen van de Zee gheleghen: wordet seer lievelijck met vier Revieren besproeyt. De Schelde comt daer van Henegouwe: de Leye van Artoys: de Lieve van de Sluyssche Haven: de Moere vande vier Ambachten. De welcke langhs de Nieuw-vaert in Zee comen. Sy ontlasten sich met wonderlijcke Sluysen langhs het Sas inde Zee. Van Antwerpen/Brugghe/ Mechelen/ Middelburgh is Ghendt thien mylen gheleghen. Het begrijp binnen de Wallen is seven Italiaensche mylen. Sy heeft 29 Eylanden / 98 groote Brugghen daer pleyten deur connen/ vier Water-meulenen/ ontellijcke Quernen of Hand-meulenen/ honderd Wind-meulens/ 55 Kercken/ 5 Abdyen. De voorneemste gheslachten zijn / Betten, Borluten, Dammans, Gruters, Vtenhoven, Embiesen, Coudenhoven, Cauwerghen ende Stelandets. De Burgers van dese stadt/ in menighte/ Edelheyd/ rijckdommen ende cloecke ghemoeden zijn uyt-nemende. Ghendt heeft Carolum Quintum in haren schoot ontfanghen/ ende de Wereld eerst laten sien. Ghendt is de Moeder van ontellijcke Gheleerde Mannen/ die als claere Sterren de straelen van haere gheleerthեyd over al doen schynen. In dese stadt zijn 52 Ambachten/ 27 Wevers Gilden/ van den Grave Balduino, de sone van Arnoldus de Groote/ in het Jaer 1365/ op-gherichٹ. Vier mylen vande stadt/ nae het Zuyden/ worden seer oude ruinen/ of af-breucken/ ghesien/ met diepe vouten of ghewelffselen/ daer oude penninghen vande Roomsche Keysers Nero, Gordianus ende andere/ tot Constantinum de Groote toe/ uyt-ghehaelt worden. Vele waerder noch van dese stadt te schryven/ waer af wy swyghen/ laetende hier mede Ghendt (haer selven prysende) rusten.

Ghelijck

Ghelijck een Bruydt verciert met Deuchden, Schoonheyd, Cleeren,
Soo sit ick Edel Ghend, de Bloem van Vlaenderland.
Ghelijck een Paradijs vier Waters my vereeren:
De Visschen comen schier gheswommen in mijn hand.
De Boomen bieden my haer' Appels, Peeren, Crieecken;
Van alle leef-tocht elck my brenghet overvloedt.
De Bloemkens segghen my; O lieve, wilt eens riecken
Of niet als Specery is onsen Adem soet!
De Voghels op't gheboomt seer constigh sonder conste,
Naest God, tot myner eer hier quinqueleren: maer
Mijn Kinders (ô wat druck!) bewysen and're gonste:
Een and're siet met vreucht, die ick met smerte baer'!

De stadt Brugghe heeft den naem van de veelheyd der Bruggen/ of van den Brugh-stock tusschen Oldenburgh en Ardenburgh: Want uyt den af-breuck van die vervallene steden is over 800 jaren het eerste Casteel van Brugghe op-ghebout. Sy light/ op eene vlacke plaetse/ drie mylen van de Zee. Den omvangh der selve binnen de wallen is vier Italiaensche mylen en een half. Dese stadt wordet voor de schoonste stadt niet alleene van heel Vlaenderen; maer oock van heel Nederland ghehouden. Sy heeft 60 Kercken. Sy plaght soo overvloedigh in rijckdommen te wesen/ dat Ioanna de Huys-vrouwe van Philippus de Schoone daer comende/ ende der Dochteren ende Vrouwen verciersel siende/ eerst met groote verwonderinge/ daer naer met Wyvelijcke op-loopigheyd ende af-gunste/ bevanghen is gheweest/ soo dat sy haer beclaeght heeft/ dat sy niet alleene Coninginne en was. In dese stadt zijn 68 Ambachten. Sy heeft overvloed aller dinghen/ ende en heeft nochtans noch Reviere/ noch Haven/ noch Fonteyne. De Reye, eene vaert met menschen handen gedolven/ is door de gantsche stadt verdeelt/ ende ontlastet haer by Sluys. Ende om dat dese noch niet bequaem ghenoegh en was voor

groote schepen/soo hebben sy eene veel dieper gedolven/ die met sluysen in de Zee word af-ghelaten. Vele Gheleerde mannen comen uyt dese stadt/ die ghy by Bertium (daer ick dese beschryvinge van Vlaenderen meest uyt trecke) mooght lesen in der Ghelecrden tale. Maer eenen Simon Stevin dien uytnemenden Mathematicus verdienet in aller Nederlanders mond te zyne/ als die onse tale sonderlinghe vercieret. Wy laten de Latynen de Latynsche Schryvers pryssen: Dese stadt pleegh eertijds so uyt-nemende in Coopmanschap/ als eenige in Kerstenrijck/ te wesen. De Brugghelinghen hebben eerst de Cassiterische eylanden gevonden/die men daerom de Vlaemsche eylanden noemet. Sy hebbē de eerste Borse op-gerecht: van daer is sy in andere steden met de wintste van dese eertijds machtighe stadt gheloopen.

Vele eene Borse maken, Die verliesen al haer gheld:
Connet ghy tot schat gheraken, Deckt u rijckdom en gheweld.

De stadt Ypren word van het door-by loopende Beerxken also ghenamet: sy is gebout in't Jaer onses Heeren 960. Den bodem van dese stadt wordet ghesepd van Loot te zyne / om de groote menighte van Looden buysen (canalen of pyypē) met de welcke het Water door de gantsche stadt verspreyt wordet. Dese stadt heeft onder haer seven Casselryen. Hoe verre dat elcke Casselrye streckt/can daer uyt genoegh blijcken/dat eene eenige onder haer 24 Recht-cameren heeft. Dit sy vande voornemste steden gesepd: nu sullen wy tot de Zeehavenen comen.

Sluys wordet van eene sluys alsoo genamet: dit is eene Zee-stadt/vijf mylen van Middelburgh in Zeeland gelegē. Eertijds is sy seer vermaerd geweest; maer sy is verlorē gegaē door den twist met de Bruggelingen/ die de selve vanden Grave geracht hebbē. De Haven van dese stadt is soo wijd ē̄ groot/dat sich 500 schepen daer in connen bergen. Over de stadt light het eyland Cadsand, het Vaderland vā Georgius Cassander. Hier soude ick by-voegē dat dē Doorluchtighsten Vorst Mauritius van Nassouwe die emmers also manuelijck gewonnen heeft/als oyt Cales was gewonnen: Doch wy beschryven hier Landen en Steden; maer gene Oorloghen/voornemelijck nu men van vrede spreket.

Een

Een stadt te nemen met verrasschen
Ghehouden word voor groote eer;
Doch die zijn handen schoon wilt wasschen,
Eens anders goed raeck nemmermeer.

De stadt Oostende is aen den Franschen Ocean ghelegen. Sy heeft toe-ghenomen door de Inlandsche Oorloghen. Doen Petrus Bertius zijn Boeck schreef was het (als hy schrijft) eene stadt wel versien: maer door het bloedigh belegh ende costelick veroveren / is het seer met haer verandert. Van dit belegh mooght ghy overvloedigh in de Boecken van Emanuel van Meteren lesen. Hier zijn in het Jaer 1404 acht over-groote Walvisschen ghestrand / elck was 74 voeten lang. Ende in het Jaer 1426 was hier een Zee-vercken gevangen; het Aerdsche in alles ghelijck / dan dat het vele grooter was.

Nieupoort is eene Zeestadt / drie mylen van Oostende ghelegen / daer de Abdye van S. Bernardus is: aldaer was eertijds de rijckste en meest vermaerde Bibliotheca of Boec-camer van heel Nederland.

Duynkercke is gesticht int Jaer 966 van Balduinus, sone van Arnoldus, Grave vā Vlaenderen: het heeft eene seer corte Haven / ende door de naer-gelegenthept der Zee / velen schadigh. De heerschapppe deser stadt comt dē Coning vā Navarre toe. Bovē dese stedē zijn in Vlaēs Vlaenderen vele andere steden / die al te langh ende te verdrietigh om verhalen souden vallen.

In Walsch Vlaenderen light Rijssel, van hare oude gheleghentheyd in het Latijn Insula, in het Wals Lysle ghenaemt: want sy was met stil-staende Wateren / of poelen / morassen ende broecken als eē eyland beset. Dese stadt is door veelheyd der Burgerē / Rijcdommen eñ goede Wetten seer verciert / ende is naest Antwerpen ende Amstelredam de machtighste stadt van gheheel Nederland. Dicht aen dese stadt light Menin, het welcke sommighe het Nemetacum vanden Keyser Anthoninus achtē te wesen. Doch dat laten wy de Gheleerde. Douay light aen de Scherpe daer eertijds de Catuaces waren. Sy heeft eene Academie / Universiteyt of hooge

Schoole/die onlangs van Philippus Coning van Spaengien daer ghesticht is. Orchiers light oock in dese streke. Hier light oock Lanoy, seere vermaert door hare Heeren ende haren Burgher Franciscus Raphelengius. (van den welcken wy in de beschryvinge van Nederland spraken) Daer en boven light hier ontrent Espinoy, Armentiers, ende Doornick.

In Keysers Vlaenderen light Aelst aen de Reviere Denre: het is eene groote stadt / die wel versien is ende uyt-neemt met den tytel (of eer-naem) van Graefschap: Het heeft 170 dorpen onder hem: twee Prins-dommen/vã Steen-huysen ende Gaveren: heeft vele Baronien. Hier light oock het Land van Waes: het welcke vier steden heeft; Hulst, Axele, Bouchout ende Assene. Hier zijn verscheydene Gheleerde Mannen gheboren / die wy den Nederlandschen Leser niet voor en draghen/om dat sy hem niet bekent en soecken te wesen: anders hadden sy wel in hare eyghene Moeder tale gheschreven. Petrus Alostanus (van de stadt Aelst alsoo ghenaemt) moghen wy vermelden: Hy was eenen vermaerden Schilder ende Bouw-meester. Rypelmonde is een Slot of Casteel aen de Reviere Rypele gheleghen: van welcke plaetse wy voor al niet en moeten vergheten te spreken/om dien uyt-nemenden Mathematicus ende Cosmographus GERARDVS MERCATOR, al-hier gheboren; die van Hondio den Ptolomæus van onse eeuwe word gheachtet. Wat nu de inwoonders van Vlaenderen aen-gaet/sy hebben eertijds soo tot Oorloghen gheneghen geweest/dat sy haer schier nemmermeer stil ende te vreden en hielden; sy hebben met hare wapenen eenen wegh door Syrien/het Heylighe Land ende Jerusalem ghemaeckt. Livinus Lemnius schrijft dit van haer; (lib. de Complexion cap. II.) De Vlaminghen connen statigh (ende heerlijck) spreecken, ende zijn scherpsinnigh in de inventie of vindinghe.

Wy souden hier meer af segghen / dan daer mocht ons ergens eenen van pochen beschuldighen: Dus willen wy de beschryvinghe van ons Lief Vaderland met dit Dicht gaen besluyten.

Het

Het Vlaenderland is een Landouwe
  Schoon, Groene, Ieuchdigh, en Gheſondt:
O wonder ſchoon is Man en Vrouwe:
  Soet als den Heunigh is haer mondt!
Als Leeuwkens ſy ſeer vyerigh ſtryden,
  Voor hare vryheyd en welſtand.
Dit can de Nijdt niet langher lyden:
  Dus comt ſy ſtryden met den tand.
Sy ſeght; dat wy ſlechs pochen ſeere,
  Datmen maer woorden by ons vindt:
Dat is dijn voordeel, end' onſ' eere;
  Voor ſlaghen gheeft dy FLANDRA Windt!

Beſchryvinghe van't Hertoghdom van Braband.

Braband begrijpt het meeſte deel van het Landſchap Aduatici, Ambivariti ende Tungri, den ouden bekent. Hoe het nu aen deſen name Braband ghecomen is/dat is gantſch onſeker. Sommighe brengen dien van Brenno, een Franſoys; andere van eene ſtadt Bratuſpandium vande Bellovaci, daer Cæſar lib. 2. af ghedenckt. Becanus, wel verſien van ſulcke raminghen/brenght het van het woordeken Braef ende bandt, om dat sy ſoo braef teghen de Romeynen met eenen braven band, of wimpel/te velde quamen: daer af ſoude (God wouts) Braef-bandt ende eyndelijck Braband gecomen weſen. Den naem is ſeker: zyne afcomſte is onſeker. Hy ſoude wel zynen name verlieſen/die ſoo met des blindemans ſtock nae de namen ſoude willen

de willen

de willen tasten:ick come tot de ghelegentheyd.

De langhde van Braband/te rekenen van Cemblours tot S.Geertruyden Kercke/is vijf en twintigh mylen. Aen het Noorden heeft het de Maese ; met de welcke het van Holland ende Ghelderland ghescheyden wordet. Aen het Zuyden heeft het Henegouwe,het Graefschap van Namen/ ende het Bisdom van Ludick/het welcke oock aen het Oosten aen syne palen raect. Aen het Westen heeft het de Schelde met het Graefschap van Aelst. Dit Landschap heeft een ghesonde Locht. Het vlacke Land is seer vruchtbaer.van alderley vruchten : doch de Kempen (die de Latijnsche Campaniam noemen) zijn onvruchtbaerder / om den zandachtighen grond: al-waer (als in de beschryvinghe van Nederland ghesepd is) de lieden door hare matigheyd langhe leven. In het Landschap van Braband is het Marckgraefschap des Heylighen Rijcks: [welckes Hoofd-stadt Antwerpen is] Het Marckgraefschap van Berghen ; het Hertoghdom van Arschot; het Graefschap van Hooghstraten, van Meghen ende Cantecroy. Hier zijn vele Bosschen; onder de welcke dit de voorneemste zijn / Grooten-hout , Grooten-hoyst, Meerdal, Zaventerloo eñ 'tHonien-bosch. Dit Hertoghdom van Braband heeft 26 steden/van de welcke wy nu cortelijck sullen spreken.

Leuven is de alder-outste stadt (de eerste woon-plaetse van de Grudy) in de selve word den Hertoge alder-eerst den eedt af-ghenomen : het heeft eertijds den tytel (of eer-naem) van een Graefschap ghehadt/tot de tyden toe van Godefroy met den Baerde : die het andere deel van Braband van Henrico de vijfde ontfangẽ hebbende/heeft dẽ tytel van Grave vã Leuven verlaten/den name van Hertoge van Braband aengenomen: Dit is gheschiet in het Jaer 1504. Dese stadt Leuven is eene seer lustighe stadt/die eenighe reysen haere wallen uyt-ghelepd hebbende/vergrootet is. Sy heeft inde ronde meer dan vier Italiaensche mylen:word met de Riviere Dile besproeyt: heeft op eenen Bergh een Casteel / dat een oudt gestichte is (so sommige meynen) van de Romeynen ghemaeckt. Hier is een seer constigh Stadt-huys:Eene hooghe Schole in alle wetenschappẽ/die op het versoec der Brabandsche Edelen van Ioannes de vierde Hertoge

de Hertoghe van Braband (in het Jaer 1416/ doen Marrinus de vijfde Paus was) ghesticht ende met Privilegien versien is. Het geweste van Leuven brenget oock Wynen voort. Brussel is eene costelicke ende eerlijcke stadt met twee wallen versien/ op eene vruchtbare plaetse ghelegen/daer overvloed aller dingen is. Het is te verwonderen/dat sulck eene volck-rycke stadt haer selven met al den aen-val soo heeft connen voeden. Hier zijn seven Poorten/ seven voornementlijcke Kercken/seven alder-edelste gheslachten/seven schepenen. Hier is het Paleys des Hertoghs ende van vele andere groote Heeren. De voorneemste Kercke is Sinte Goedelen, die van haer gesticht is ter eeren vanden Engel Gabriel. In dese stadt zijn 52 hand-wercken. Wt dese stadt is dien wijd-beroemden Vezalius voorts gecomen: hier is Philips van Marnix, Heere van Sint Aldegonde ghebooren: die binnen Leyden den 15 December 1598 is ghestorven: eenen man inden welcken de Nederlandsche sprake ende de Heylige dicht-conste seere gehouden zijn/ als van hem sonderlinge verciert zijnde. Antwerpen wordet in het Latyne Antverpiam, in het Fransche Anvers genoet. Petrus Appianus meynt dat dit de stadt is/die Ptolomæus ende Cæsar Atuaticum namen. Den namre Antwerpen soude vā Hantwerpen comē/door eenē Reuse/die het volck (als sy de helft van hare Waren niet en wilden gevē) de handen af-sneet en in de Schelde wierp. De Wapen van de stadt schynet dat te bevestigen/als oock de beenderen van dien Reuse (Druo of als andere willen Antigonus genaemt) die op het Stadt-huys bewaert worden. Het welcke voor een fabel word gehouden. De gene die den naem van An-werpen brengen/ comen naerder. Hier af mooght ghy andere lesen/die daer beteren lust ende tijd toe hebben: dit is van de af-comste des naēs voor ons meer dan genoegh. Dese stadt is aen het diepste van de Schelde gelegen. Light vier mylen van de Zee/als oock van Mechelen: van Leuven acht mylen/ van Ghend 10/van Brugge 15/ van Brussel 8/ van Londen 60/ van Colen 29/ van Francfort 60. Sy is driemael bewalt geweest. Eerst was het begrijp nauwer in't jaer 1201. Daer na grooter in het Jaer 1314. Welck Jaer om den grooten honghers nood ende volghende Pest ghedacht moet wesen. Eyndelijck zijn de Wallen in het Jaer 1543 uyt-gheleyd naer het Noorden,

den. De stadt heeft seven steenen Poorten. Den omvangh van buyten is ontrent de vijf mylen. Het begrijp comet met Rouanen ende Lions over een. Boven desen is sy met het Casteel van Duc de Alve in het Jaer duysend / vijf-hondert / seven en tsestigh vermeerdert. In de stadt zijn acht grachten of delven uyt de Schelde ghelepdet / bequaem om veel groote schepen te berghen. Daer zijn 212 straten/ die meest recht/breedt ende bequaem voor Peerden ende waghenen zijn. Hier zijn vele Kercken: onder de welcke Onser Vrouwen Kerck uyt-neet: den Toren der selve is 420 voeten hoogh : uyt den selven can-men in die machtighe stadt sien/ sien de Schelde vol schepen/sien het om-ligghende lustige Land/tot groot vermaeck des aenschouwers. De Waren deser stadt gaen alle schattinghen te boven: daer-om heeft dien Gheleerden Iulius Scaliger te recht Antwerpen alsoo doen spreken:

Soo vele steden (fier) als my met scheeve ooghen,
Sien,soo veel pylen bleeck des Nijdts crijgh ick ghewis:
Lions is alderhand,Parijs seer wercklick is:
Room groot,Venegen wijdt;Toloufen vol vermooghen;
Siet! alderhande Waer' en Consten oudt,jongh,fris,
Daer elck zijn deel af heeft,can ick te samen tooghen!

Uyt dese stadt comen vele Gheleerde Mannen/die wy den Gheleerden laten verhalen.

S'Hertogen-bosch heeft haren name van de Bosschen: het is eene groote stadt: sy is lustich ende wel versien: is ghelegghen aen het beecxken Eese, twee mylen van de Mase/twaelf mylen van Antwerpen. Sy heeft vier Leden onder hare Iurisdictie/of ghebiedt:Kempen, Peeland, Maesland ende Oosterwijck. De inwoonders zijn cloeck in het Lijnwaed te weven en het selve wel wit te bleycken: waer toe de voorgemelde Eese seer bequaem is. Sy zijn seer gemeynsaem/smeeckachtigh; nochtans tot de Oorloghe gheneghen : sy worden voor een over-blijffsel vande Aduatici gehouden / daer Cæsar af vermeldet. Ende dit zijn de vier Hoofd-steden van de welcke de drie eerste met Nivelle het Marckgraefschap des Heylighen Rijcks maken. Mechelen

sen Woord van sommighe onder Braband ghereekent; doch inder waerheyd is het van het selve af-ghesondert: het is eene seer schoone ende suyvere stadt/ met een Aerts-bisdom verciert/ ende met den Hoogen Raedt versien/ op den welcke het uyterste Appel of beroep in Nederland valt. In dese stadt is den wijd-beroemden Rembertus Dodonæus gheboren. Daer en boven is in Braband het Hertoghdom van Arschot, het Marck-graefschap van Berghen op Zoom, het Graefschap van Hooghstraten; hier is oock het Graefschap van Meghen; de Baronie van Breda, Diest (daer Nicolaus Clenardus geboren is) ende Grimberghen. Daer en boven zijn in Braband dese steden: Maestricht aen de Mase ghelegen: Liere, Vilvoorden, Gemblours (seer vermaert door eene oude Bibliotheca, of Boeck-camer / ende haeren Burgher Sigebertus, Cronijck-schrijver) Ludoigne, Hanut, Landen, Halen, Leeuwen, Sichenen, Herentals, Eyndoven, Helmondt ende Grave. Daer zijn oock vele vryheden die noch niet bemuert en zijn: te weten/ Oosterwijck, Oorschot, Turnhout, Duffel, Walem, Merchtem, Assche, Vueren, Duysburgh, Hulpen, Wavre, Breyne, Genape, Gheele, Arendonck, Dormal en Isca: het welcke de geboort-plaetse is van dien wijt vermaerden Iustus Lipsius [wiens leven ende sterve cortelijck van Emanuel van Meteren word beschreven: Zijn Graf-dicht hebben wy by het Register van dat Boeck vertalet] Daer zijn in Braband 700 dorpen. Onder Braband worden oock ghereeckent de Heerlickheyd van Ravesteyn, het Hertoghdom van Limborgh, met het Graefschap van Dalem, ende Valcken-burgh. Ende dit sal van de beschrijvinghe der steden ende vlecken ghenoegh wesen: wy comen tot de beschrijvinghe des volcks. Seker wel te rechte mach de Gheleerde Petrus Bertius de Brabanders eē blijd volc noemen/ dat qualic vā sware onderdō weet: hier af comt het spreec-woord/ Hoe ouder hoe sotter, of veel eer/ hoe ouder hoe soeter. Dien Levinius Lemnius (1. de Complex. II.) spreket hier af op dese wyse: de Brabanders, de strengigheyd uyt-sluytende, trecken der menschen herten tot haer met de gheestigheyd hares ghemoedes ende vriendelickheyd harer zeden. Nochtans vermengen sy ghemeenlick met hare gespraecksaemheyd ende aen-treckēde woorden eene zedighe) statigheyd. De Privilegien van Braband zijn soo groot/ dat wy die hier

hier moeten verhalen. Men mach in het Keyserrijck of Keyserlijcke steden ghenen Brabander op de eerste instantie (of aenstaen) in het Recht trecken. De Vorsten en mogen de Gheestelicke gheen Land gheven teghen den wille vande Hoofd-steden daer dat Land onder is gheleghen. De Vorst en mach ghenen Burgher of in-woonder van Braband veroordeelen/ die niet eerst in openbaer Ghericht verhoort en is/ende van eenen Advocaet voor-ghesprooken. Eenen vreemden en mach-men tot ghene Lands-ampten voorderen. De Brabander mach van Leen-goederen by Testamente disponeren ende bestellen. Het is hun toe-ghelaeten over-al te jaghen/upt-ghenomen in de vijf Bosschen / daer in het beghin deser beschrijvinghe af ghesproken is. Eyndelijck soo de Vorst/ of Prince / zynes Ampts ende Eedts verghetende / de Privilegien soeckt te krencken/soo moghen de Staten van Braband/ naer Wettelijcke contestastien ende betuyghinghen/ dien Prince verlaetende / met de gheene vallen dien het hen sal believen.

De Landen die aen Braband grensen zijn voor-ghegaen/ onnoodigh die hier weder te stellen: Dus sullen wy hier de Caerte van Braband in-voeghen / ende de beschrijvinge der selve met het nae-volghende ghedicht besluyten:

Men

BRABANTIA
GERMANIÆ PARS
Oriens
Meridies
Miliar Germa
1 2 3 4 5
Dort
Streien
Bommel
Megen
Cleue
Reens
Hursden
S. Gertrudtberg
Oß
Graue
Breda
Oosterwick
Tilburch
Bergen
Steenbergen
Goch
Wesel
Oirschot
Eyndhouen
Thurnout
Baerle
Nieumoer
Putte
Hoochstraten
Hulst
Capelle
Antwerpen
Rethe
Gheste
Dommelen
Venlo
Gelre
Orsoi
Duisburg
Kempen
Neer
Weert
Mol
Balo
Lier
Duffel
Gheel
Machelen
Arschot
Sichenen
Beringen
Bruegel
Peer
Weßem
Glabbeeck
Nuyß
Viluorde
Diest
Herck
Asth
Haßelt
Stockem
Ercklens
Asthe
Brußel
Lueuen
Tienen
Leewe
Tongeren
Bilsel
Maestricht
Coln
Halle
Vuerne
S. Aohten
Roy
S. Truyen
Landeck
Weset
Luyck
Perweis
Gemblours
Namur
Bonef
Hanmye
Falais
Hoey
Dermonde
S. Niclaes
Nivel
Vilers

Men seght dat naer het Land oock aerden meest de Lieden;
(Het welcke Cous self eertijds bevestight heeft)
Daerom wy Braband schoon seer geerne eere bieden,
Om dat het,Moeder bly,ons blyde Kinders gheeft.
De Locht die-men in-treckt,de spyse die wy eten,
Het Water dat-men drinckt,verkeeren ons natuer;
Dees drye zijn seer goed in Braband onbekreten:
Is't wonder,dat haer volck is lieflick en niet suer?
Wanneer sy zijn verstoort [soo sy haer connen stooren]
De Nachtegael verdrijft het vyer met zijn ghesanck;
De Voghels,over hoop, soo soet sich laten hooren,
Dat het ghemoedt word fris.al waer' het ter dood cranck.
Comt dan een Hert uyt 'tBosch,en daghet uyt de Honden,
En sy dan op de Iaght gaen loopen wonder ras,
De vochtigheden quaed die worden al verslonden;
Daer het lijf frisch is,seer selden siecke was.
De Busschen groen en dicht,de Ackers vol van Coren,
En de Revieren schoon vervult van goeden Vis;
De steden,daer u comt den nooddruft al te voren.
Die maken bly 'tghemoed, end' houden 'tlichaem fris.
Of sy al worden sieck,daer zijn de Cruyden groene,
Die niet en zijn ghecocht,maer wassen in het veld.
Voorwaer Ghenesers trouw en zijn hier niet van doene:
Dus ick uyt Braband gae,in Zeeland winnen gheld.

Milliaria German. comm.
1 2 3 4
52
50
40
30
Occidens
Oriens
Mosa fl.
Vlaer digen
Oostvoor
Briel
VOORN
Recamge
Blinck vliet
Yselmonde
Papendrecht
Cobblants
Beijerlant
Dort
Biesbos
Goeree
Flackee
Dirixlant
Stad
OVER FLACKEE
Olkensplate
Westmase
Stryen
Volkerack
S. Geertrudenberge
Berghen
Brouwershauen
SCOUWEN
Hamstede
Bommenee
Zierickzee
Zuytkercke
Duve land
Oosterlant
Oudenbosche
Etten
Breda
Campen
Schelde flu.
Westkerck
Steenberghen
Tolen
Woude
Berghen op: Zoom
Domburch
Vere
WALCHEREN
Poppendā
Armude
Westcapel
Midelburch
Vlissingen
Goess
ZVYDT BEVER LANT
Baers: dorp
Dullaert
Biervliet
Heynsdijck
Weele
SELANDIA

Zeeland seght Lemnius alsó vā Zee eñ Land genaemt te wesen: Adrianus Iunius brengt dien naem van een Eyland alsoo genaemt: wiens in-woonders (Denen ende Noordersche) te overvloedigh zijnde/andere plaetsen gesocht hebben: het Land harer herberge/ nae het Land harer geboorte noemende. Of nu dit Land met den naem Matthiaca den ouden bekent is/late ick voor de Latijnsche blyven. [Het is onnoodigh Nederlands schryvende/sich met Latijnsche af-comsten te quellen.] Bertius bewyse dat het een ander Land is: Lemnius bevestighe het/ende segge dat het van het woordeken Maet comt: het is my genoegh te seggen/dat het een recht Zeeland is/ dat groote gemeenschap heeft met het gene dat Lucanus vande Syrtes seght/ghenoegh op dese wyse schryvende;

Doen de Nature eerst de Wereld gaf ghedaent,
Sy liet de Zee end' Aerd in twyfel, soo-men waent:
De Aerde niet gheheelen sinct in woest' af-gronden,
Noch is heel buyten vrees van Zee te zijn verslonden;
Maer twyfelachtigh light als wegh niet om begaen:
De Zee ghebroken is met Platen, Baren slaen
De Aerde schier van een, en burlen langhs de stranden:
Soo laet Natuur onnut een deel van haere Landen!

Seker dit Land moet sulcke costen dragen om dat woest Element uyt te sluyten/dat-men't qualijck de Vorsten of hare Stadthouders can doen glooven. [ghy moogh de Meter. lib. 16. fol. 726 lesen/om de rekeninge hier af te hebben] Lemnius tellet 15 Eylanden/mede tellende die met de Zee noch streden: Bertius maeckt gewagh van 7/die meer vastigheyd schynen te hebbē: welcken wy om de Caerte te verclaren sullen volgen: op bequame plaetse wat uyt de schriften vanden Zierickzeeschen Ghenefer daer onder menghende.

Drie Eylanden liggē op gene zyde den mond vande Schelde nae Holland ende het Oosten/ die daerom Oostersche genaemt worden: te weten/ Schouwe, Duvenland en Tolen: andere lig-

ghen op deſe zyde de Schelde nae het Weſten/welcke zijn Walcheren, Zuydbeveland, Noordbeveland ende Wolferdijck. Deſe Eylanden daer ſy in het Noorden aen dē Ocean of woeſte Zee comen/daer worden ſy met Zand-duynen beſet ende bewaert; doch aen de vlackten (daer gene Duynen en zijn) daer zijn Dijcken die (als geſeyd is) met groote coſten moeten onderhouden worden.

Het Land van Schouwen is het grootſte eñ eerſte Eyland op gene zyde de Schelde: den omvang van het ſelve is nu 7 mylen: eertijds was het grooter/ ende maer met eenen cleynen arm van Noord-beveland gheſcheyden. Daer zijn twee voornemelicke ſteden/ Zierickzee eñ Brouwers Haven. Seker Zierickzee wordet voor de oudſte ſtadt van heel Zeeland ghehouden. Sy is in het Jaer 849/als Lotharius heerſchte/met Wallen omringt/van eenē Siringue: deſe ſtadt heeft langen tijd ſeer ghebloeyt in alderhande Coopmanſchap/om de vermaerde Haven/ ende veelheyd der Cooplieden; maer de Haven ſeer verſtrand zijnde/heeft ſy vele van hare eerſte eere verloren: ſtaet nochtans te hopen dat ſy door de nieuwe Haven harē ouden naē weder ſal crygen. Deſe ſtadt/boven het gene dat ſy met het heele Land ghemeen heeft/heeft ſchoone Bornputten/die ſoo ſoet Water geven als eenige Reviere / of oock het regen Water ſoude mogē weſen. Deſe ſtadt bemint de Gheleertheyd/bemint de Gheleerden/ende is de Moeder van Levinus Lemnius, eenen geleerden Ghenees-meeſter/die de verborgene oorſaken van des Natures wonderen als uyt Democriti put delvet/ende die met ſo ſoete woorden beſchryvet dat de gantſche menighte der Medecynen of Gheneſers hem eeren ende beminnen: ſoo dat door diē man Zierickzee ſoo vermaert is/dat ick niet meer vande ſelve en behoeve te ſchryven. Van Brouwers Haven en ſal ick anders niet ſeggen / dan dat ſy met Viſſchers beſet is/die haeren coſt ter Zee ſoecken.

Het tweede Eyland naeſt de Schelde is Duvenland, dat vier mylen begrijpt; heeft dē naem vande veelheyd der Duyven In dit Land zijn wel dorpen ende vleckē/of wijcken; maer gene ſteden. Het wierd in het Jaer der verſoeninghe 1530 deerlijck vande Zee over-loopen / met

 verlies

verlies van vele menschen; maer weder-om met Dijcken de Zee upt-ghesloten zijnde/ is daer naer die schade seer rijckelijck vergoedet.

Het derde Eyland is Tolen, naer de stadt Tolen alsoo ghenaemt: door dien dat-men daer den Grave Tol gaf over de Schelde varende. Dit Land en is maer met eenen cleynen arm der Zee van Braband ghescheyden.

Het vierde is S. Martens Dijck. Dit is eene seer lustighe plaetse/ wel met Boomen beplant/ daer groote menighte van Voghelen/maer voornemelijck Reyghers/nestelen.

Aen de bewester Schelde is Walcheren, het voorneemste Eyland/en als het Hoofd vā heel Zeeland: is van gelegentheyd/rijcdommen/menighte van inwoonderen/ schoonheyd van steden ende dorpen/eñ in Coophandel seer upt-nemende. Het heeft 10 mylē in de ronde. Sommige brengen den name Walcheren van de Walen. Dit Eyland heeft Braband aen het Oosten; in het Zuyden Vlaenderen; aen het Noorden Holland; aen het Westen Enghelandt. Hier zijn vier steden/Middelburgh, Vlissinghe, Veere, Armuyden. Vande welcke wy nu sullen spreken.

Middelburgh is de voornaemste stadt/eñ als het herte van Walcheren. Sommige brengen desen name van Merellis, wijd-beroemde Romeyn; doch ick (seght Lemnius) achte dien naeme gecomen te wesen van het woordeken Burgh en midden: want dese stadt was eerst eenē Burg in het midden van het Land gelegen. Het is eene groote stadt die met gemeene ende bysondere gebouselen/Bruggen/Torens ende Bol-wercken niet alleene tot nuttigheyd eñ gebruyt; maer oock tot lust eñ vermaec/seer wel versien is. [De cappe op den Toren/die sy eenige jaeren herwaerts gemaect hebben/cost 150 duysent guldens/als de Meter. beschrijvet: den welcken ghy mooght lesen/om van dese stadt ende Land meer te weten.] In dese stadt is geboren dien uptnemendē Mathematicus die Paulus à Middelburgo nae deselve wordet genaemt: hier heeft Nicolaus Everardi, President van het Hof van Holland/daer na van Mechelen/eerst het licht des Wereldts gesien: wiens sonen van Bertio onder de Gheleerde wordē getelt eñ beschreven. Dese stadt en heeft de gevluchtige niet alleene ontfangen; maer handeld soo vriendelijck met de selve/

dat

dat sy niet veracht/maer in grooter eeren leven: so dat sy schier in-geborene schynen te wesen: het welcke haer hier ende hier naer-maels sal vergolden worden.

Naer het Oosten ontrent twee mylen van Middelburgh light Campveren, alsoo ghenaemt van het woordeken Veer ende Campen, aen zuyd Beverland gheleghen/daer men over varet. Dit is een cleyn stedeken/ ende is eerst bemuert in het Jaer 1358. Van die tijd af is het eene Coopstadt van de Schotsche Waren geworden.

Naer het Zuyd-westen light Vlissinghe: niet van Vlisse; maer van eene Flessche also genaēt; die de stadt oock in hare Wapen voert. Lemnius meent dat het twee mylen van Middelburgh light; doch den wegh is verandert/so dat ick achte dat hy vele is genaedert. De selve Lemnius seght/ dat de Burgers niet alleen de Mannen; maer oock de Vrouwen) de Flessche lief-hebbē. Dese stadt (als de Schryver vāde Nederlandsche geschiedenissen getuyget) is in neeringe ende rijcdom geduerigh dese Oorlogen seere toe-genomen; hoe-wel sy niet Engels garnisoen gedue-righ belast is: is seer vergroot ende versterct/ (als de voorneemste sterckte van't Land zijnde) eñ in gebouselen seer verbetert: daer is een nieu Stadt-huys van grau-witten steen ghebout/ op het fatsoen van't Stadt-huys van Antwerpen; doch cleynder: hebben oock eē nieu Prin-cen-hof gemaeckt voor den Prince van Orangien; nieuwe Havenen/ ende eene nieuwe Kercke. Dese stadt is eerst bemuert in het Jaer 1491/ ende is tot sulcke macht gecomen/dat sy als ee-ne Coninginne over de Zee gebiedet. Armuyden is onder Middelburgh/eñ is eene sekere Ha-ven voor hare schepē: hier worden de Vloten toe-gericht. Eñ dit is van Walcheren genoegh.

Zuyd-beveland is 'tnaeste Eyland nae Walcheren: sommige meynē dat het van't beven des Lands also genaēt word; doch de geleerde Bertius seght dat het vande Beversche comt; welc-ker baniere/ of veld-teken in des Lands Wapen ghesien wordet. Dit Eyland is nu de helft cleynder dan het plaght te wesen: het pleegh twintigh mylen inde ronde te hebben / nu heeft het qualijck tiene. Het heeft drie stedē gehadt Borsule, Romerswale eñ Goes. Doch Borsula met het Land dat daer onder hoorde/is in't jaer 1532 vāde Zee verslondē: Romerswale is met die selve

selve vloed van het andere Land af-gespoelt/ende strydet noch heden met de woeste baren. In dese stadt doen de Graven van Zeeland den solemnelen of gewoonlicken Eedt. Als Philippus Coningh van Spaengien die in het Jaer 1549 soude doen / soo heeft Nicolaus de Conflilte (in wiens huys de selve Coning soude ontfangen worden) eenige Latijnsche dichten aen zyne deure doen schryven/die wy aldus vertalen:

Wy hebben, ô ghesien de Son van licht berooft;
Des daeghs de Sterren bleeck wy seer onguerigh saghen;
Wy saghen (ach!) de Zee op-schuymen over't hooft;
Wy Nederlanders droef leegh inde baren laghen:
Maer sins, ô Keysers Soon, ô der Half-goden eer,
Philippe, onsen lof, wy u sien in ons stede,
Al het voorleden quaed ghedencken wy niet meer,
Het welcke nu dit werck u can ghetuyghen mede;
Al is het schoon al cleyn, Wil gae voor de Macht teer,
Ons cleyn schip tot ons Zee niet helpet, nae ons bede.

Ter Goes is ligghende aenden mond vander Schenge. Dese stadt en is soo groot niet/als sy wel lustigh ende vermakelijck ende vol rijckdoms is. De Burgeren der selve zijn in goede zeden ende vriendelijckheyd wel op-getogen: daer is eenen voorsichtigen Magistraet/of Raedt/ als Bertius getuyget. Het derde Eyland op dese zyde de Schelde/nae het Westen is Noord-beveland: in het welcke de stadt Corcheene ghelegen is met veel dorpen. Dit heele Eyland is in het Jaer 1532 van het Water in-geslickt/doch word allenskens weder in-genomen en vande Zee bevrydet.

Het vierde Eyland is Wolferdijck; is seer cleyn: want daer en zijn maer twee dorpen in ghelegen.

In heel Zeeland zijn thien steden ende over de hondert dorpen. De Graeflijckheyd bestaet uyt

uyt ses steden: het heeft wel 40 myhlen Lands buyte Dijcks/als de Meter getuyget. Dit Land is seer vruchtbaer in Coren; maer voornemelick inde alder-schoonste Tarwe. Hier zijn schoone Weyden. De Schaepkens/niet alleene binnen / maer oock buytens Dijcks/het beste grasken soeckende/en worden niet alleene vet/maer oock sonderlinghe goed van smake. Het welcke de Voor-spraken wel weten/al en hebben sy Galenum(de Cibis boni & mali succi) niet ghelesen: als sy eenen krackeeligen Boer sien comen met een Weer/sy sullen het geerne aen-nemen: isser eenen groenen Schapen Caes by? gaet henen u sake is goedt. Hier wassen schoone Lauwerieren. Hier maeckt-men Sout; niet vande asschen des Turfs (als-men eertijds dede) maer voornemelijck van het grove Spaensche Sout: het welcke sy soo wit ende suyver als sneeuw weten te maken/ met by-voeghen van Zee-water. Van honderd pond Spaens Sout/ maken sy honderd veertigh wit Sout/dat door heel Christenrijck word ghesonden. Hier wordet Mede-crappe in menighte vergaert/den Verwers (met Aluyn ghemenght zijnde) nut om de Verwe te doen houden. Men gheeftse oock de ghene die ghevallen hebben / om door het Water af te dryven wat van binnen soude moghen vergaert wesen. Dioscorides, Galenus, Plinius, hebben van dese plante wel gheweten/als blijckt by hare schriften. Visch is hier in seer grooten overvloed/die al levende op de banck word ghebracht. Cort-om/den overvloed deses Lands is soo groot/dat-men ghemeenlijck wenscht om Zeeusche Renten ende Brabandsche Locht. Want al is den grondt Sout/het bovenste des Lands is vet van regen Water doorweyckt zijnde. Het Water is over al brack/uyt-ghesondert(als geseyd is) tot Zierickzee/daer zijn soete putten.

Wat de Locht aengaet/daer af sult ghy Lemnium selve hooren / wiens woorden wy naerden sin aldus vertalen: Van de soetigheyd van de Zeeusche Locht en darf ick niet veel toeseghen, als die op sommighe plaetsen wat strafachtigh is, ende ongheſonder dan inde naest-ghelegene Landen; voornemelijck des Somers, door de stercke dampen der Poelen ende Moraſschen, ende om dat het Land weynigh met Boomen beset is. Dit voordeel heeft sy, dat sy niet

 haest

haeſt van Peſte beſmet en wordet, doch de beſmettinghe eens ontfanghen hebbende, valt ſy den menſchen ſeer wreet, en is niet haeſt te verſoeten ende ſtillen.

De inwoonders van Zeeland comen vande Denen ende Noormans / die haer Land verlaetende daer zijn ghecomen: Waer mede Iunij ghevoelen ſelfs van Lemnio beveſtight word/ dat dit Land Zeeland naer een Eyland in Denemarcken ſoude ghenaemt weſen. Sy hebben het Chriſten Gheloove voor de tyden van Carolus Magnus door S. Willebrordum aen-ghenomen.

De inwoonders zijn ſeer ſcherpſinnigh/ vernuftigh/ voorſichtich/ liſtigh/ met de ſoutigheyd haeres Lands wat ghemeens hebbende. Zijn cloecke Soldaten ter Zee: Wel-verſochte Schippers: dryven grooten handel in de Waeren haeres Lands/ Sout/ Meede/ Coren/ etc. De ghedaente haeres Lichaems is middel-matigh. Nochtans verhaelt onſe Chronijcke dat Guillielmus de Goede, Graeve van Holland / op de Bruyloft van Carolus de Schoone, Coningh van Vranckrijck/ eene Zeelandſche Vrouwe gebrocht heeft/ die ſo groot van Lichame was/ dat de alder grootſte Mannen maer Dwerghſkens by haer en waeren: Haer crachten waeren ſoo groot/ dat ſy twee tonnen Biers met beyde haere handen conde draghen/ ende conde eenen Balck / die acht Mannen gheenſins op-heffen en conden / waer ſy wilde brenghen.

Voorts/ zijn de Zeelanders ſeer puntigh in haer Huys-houden / ſoo dat de Coningh van Spaengien ende zyne Heeren ſich daer in verwonderden. Sy ſorghen ſeere voor het haere; doch zijn goed arms/ als die daghelijcks ſien hoe verganckelijck dat alle Aerdſche dingen zijn; hoe ſchielijck dat een Land van-de baeren word verſwolgen / eene Haven verſtopt/ eene ſtadt veramt.

Lemnius ſeght dat ſy/ om het ſware bloedt te dunnen/ ſomtijds ſich met den Wijn wat verluſtighen: [waer in hy de Vliſſingſche den lof ghevet/ die (als geſeyd is) de Fleſſche geerne ledighen] Doch/ ſoo langhe als ſy in de paelen der eerbaerheyd blyven / en hebbe ick daer niet te-

g he;

ghen: men mach ſoo wel Medecyne uyt den Wijn-kelder/als uyt des Apotekers winckel/ gebruycken. Daer mede ſcheyde ick vande beſchryvinghe van Zeeland.

Beſchryvinghe van't Graefſchap van Holland.

VAn waer dat deſen name Holland comt word van velen gheraemt; maer van Iunio geraden. Sommige (door dien dat dit Land eertijds vol Boſſchen was) ſeggen dat hy van Holt of Hout (dat ſoo wel een Boſch als de af-houſelen om te branden beteekent) comet; als of-men Holt-land ſeyde: Andere trecken dien naem van de holligheyd des Lands/alſoo het ſeer broeckachtigh/ vol ende onder de voeten dreunende is: ſommige van het woordeken Hoy, als ware het Hoyland: doch de Gheleerde Schryver vande Batavia brenget deſen name Holland van een Eyland Oland ghenaemt: alſoo de inwoonders van het ſelve/ Denen ende Noormannen/ in het Jaer 1337 heel Holland overweldight ende (als van Zeeland gheſeyd is) naer den naem hares Lands ghenaemt hebben. Deſe Denen ende Noormannen hebben hier ſoo wreedelijck ghehandelt/ de oude inwoonders aen lijf en goedt ſoo beſchadight/ dat Carolus Calvus, Coning van Vranckrijck/tot mede-dooghen beweeght zijnde/ eenen vromen Man onder zyne Hovelinghen uyt-ghekipt heeft / die hy Holland met den name van Grave heeft ghegheven; midts dat hy deſe ongenadighe Noormannen ſoude verjaghen/ ende het Land verloſſen van ſulcke wreede heerſchinge. Dit was Diderijck de eerſte Grave van Holland/die de Noormannen naer zijn vermoghen overwonnen ende overweldight heeft. Door deſe oorſake is Holland verdeylt/ende en heeft maer een deel van het oude Batavia ghehouden/ daer ſoo lovelijcke gheheugheniſſe by oude ende nieuwe Schryvers af is. Van het welcke wy nu in het voor-by gaen cortelijck ſullen ſpreken.

Batavia

Batavia (nae Iunij ghevoelen) is soo vele ghesepd/ als Bathons Have, van eenen Battho, die het selve heeft voor zyne Have ghehouden. De Gheleerde twisten van zyne gheleghentheyd. Sommighe meenen dat het deel van Ghelderland tusschen den Rhijn ende de Wael/ de Betuwe ghenaemt/ met recht alleen Batavia is: Sommige houden het Eyland vande Wael ende Mase ghemaeckt/ dat de Bommeler-weerd gheheeten word/ Batavia sy: doch ten lesten heeft de geleerde Schryver desen onghegronden waen ter neder ghelepd / ende als een goed Lop-meester Bataviam met hare rechte limiten / ofte palen/ af-gheteeckent: beginnende 'tselve Land van Lobick af/ daer den Rhijn sich in de Mase verdeylt/ dat voorts besluytende met den Rhijn aen d'eene zyde: [die recht uyt door Wtrecht/ Leyden/ Catwijck inde Zee placht te loopē: al-waer dien nu verstopt zijnde/ noch den name van het Malle-gat draghet] ende met de Wael/ die daer nae den name vande Merwe ende Mase op-nemende/ voor-by Vlaerdingen/ de outste stadt/ henen loopt inde Zee/ daer haren uytgang Helium Ostium, of Vielium, by den ouden geheeten wierd. In welcken omme-loop vanden Rhijn veel steden zijn/ die heden aldus genaemt worden: Heusden, Tielt, Bueren, Wijck te Duersteden, (of Batavorum) Wtrecht, Vianen, Culemborgh, Asperen, Huyckelom, Leerdam, IJselsteyn, Montfoort, Woerdē, Oude-water, Gorichom, Schoonhoven, Dordrecht, Goude, Leyden, Delft, Rotterdam, Schiedam eñ Briele: Wat Nieupoort ende Haestrecht aen-gaet/ alsoo uyt hare af-breucken andere steden ghewassen zijn/ gae ick die swyghende voor-by. Waer uyt ghenoegh blijckt dat Holland noyt voor heel Batavia en is bekent gheweest. Het en heeft maer een deel van Batavia ghehouden/ van Culenborgh tot aen Gorichom daer aen stootende; also dat 'topperste deel van Batavia alleen vier steden is / houdende van't Graefschap van Holland af-gesloten: 'twelck voorts hangt aen't Bisdom van Wtrecht; ende ter rechter handt Yselsteyn buyten hare palen sluytende/ begrijpt Montfoort met eenighe Dorpen ende Casteelen tusschen de Reviere de Vecht ghenamet. Dat daer buyten light word Goyland ghenamet/ drie steden begrypende/ die naer by malcanderen zijn gheleghen/ te weten/ Weesp, Naerden ende Muyden.

Het

HOLLANDIA
Milliaria German
Occidens
Oriens
Septen trio
Briel
Delft
Hage
Leyden
Haerlem
Goude
Amsterdam
Purmerent
Edam
Hoorn
Eynchuisen
Naerden
Utrich
Vianen
Gorichem
Schiedam
Rotterdam
Dort
Vlaerding
Alckmaer
Egmont
Marken

Het Land dat nae den Zuyden toe leyd/vanden middel Rijn af/ die door Leyden loopt/ tusschen den kant vande Maes besloten/word Zuyd-holland genoemt: daer by't Westen de Eylanden van't Graefschap van Zeeland/eertijds Insulæ Mattiacorum,aen-liggen. Aenden middel Rijn volghen terstond de Kenemers,van Catwijck af: daer na de Westvriesen/ofte Frisij minores, nu Noord-Hollanders / naer het Oosten: die dan als in een schoot met der Kenemers Landschap/de Frisiabones,dat zijn de Waterlanders/besluyten. Al dit begrip word met d'aen-gelegen Eylanden van Texsel,Wieringhe ende Vlieland, 't Graefschap van Holland gheheeten; besloten aen't Westen met d'Engelsche Zee; aen't Noorden met de Noordsche Zee;aen het Oosten met de zuyder Zee;ende aen het Zuyden met 't Bisdom van Wtrecht/ eñ 't Graefschap van Zeeland.

Hier over is het gantsche corpus of lichaem van Holland ghedeylt by de Wereld-schrijvers in Zuyd-holland,Kermer-land,West-vriesland,Water-land ende Goeyland.

Zuyd-holland is altoos in macht ende staet 't voermaerste geweest/wiẽs Hoofd-stadt Dordrecht niemant onbekent en is.

Vande Kenemers (by de Latynen Caninefates, van een Vriesch woord Coninefretters ghesęyd/om dat de inwoonders haer sonderlinge met dat ghediert onder-hielden) is Haerlem de Hoofd-stadt.Eñ al hoe wel sommige meenen/dat de Caninefates niet verder dan tot de Beeck toe/die onder door't Kerck-hof van Haerlem loopt/strecten van Catwijck af/ so dunckt nochtans Iunio voorsz.dat Kinheymeria of Kenemerland,tot Alcmaer toe geloopen heeft / aen-ghemerckt noch by Heems-kerck,in't midden van Kinheymeria een heuvel ghetoont word/ daer de Graven van Holland op plaghten gehult te wordẽ als Heeren van Kermerland. Men leest oock by Reginum, dat de Noormans ende Denen met schepen gecomen zijn over seacre hondert jaren in Kermerland,de Haven word niet sonder reden gestelt/by Crammendam, daer de Reviere Kinheym,oorsaeck des naems van Kermerland,in Zee viel. West-vriesland of Noord-holland sullen wy in eene bysondere Caerte beschryven.

Goeyland

Goeyland ſchijnt wat gemeens te hebbẽ met Ooſtergoe ende Weſtergoe in Vrieſland/ ſchijnt een plaets gheweeſt te zijn van de Chauchi, daer over Cauclant, nu Goeyland, ghenaemt.

Water-land (dat met groote Meyren door-trocken / ende met Dijcken van het woeſte Element des Waters bevrijt is) brengt genoegh zynen name mede/ als een recht Water Land.

Dit ſy aldus metten cortſten over-loopen vande deelinge van Holland/ naer de meyninghe van ſommighe. Den omme-gang word gerekent tot 60 myien: de breedde is ſeer cleyn/ aengemerckt een reyſ baer man/ gheſteldt op't midden van eenigh deel van Holland / can binnen drie uren uyt de palen van't Graefſchap gheraken: jae oock in ſommighe plaetſen tuſſchen de zuyder Zee ende de groote Zee/ en is Holland gheen myle breed: waer uyt bemerckt can worden/ dat deſe Provincie/ van d'andere verſcheyden/ eenen langhen bandt/ of Biſſchops ſtaf; oft oock een kaecxbeen ghelijck mach vallen.

Den grondt van Holland is leeghe/ weeck/ ſlap ende broeckachtigh/ in eenighe plaetſen verdroncken: met groote Meyren op ſommige plaetſen deur-ſcheurt: met bou-landẽ onderſcheyden; met fruyt-dragende Boomen ende luſtige Beemden. Het derde deel is by-cans beſlaghen met drooge ẽ dorre zant-duynen/ die doch tegens de ſtorm vande Zee gelijck een voor-ſchans dienen/ door een ſonderlinge genade vande natuer. In deſe zant-bergen is een groote menighte van Conynen: de inwoonders verſien met het vleeſch hare maeltyden/ ende met de vellen hare cleederẽ. De menighte van't Water/ dat door't heele Land is (ẽ daer over voor de leege Landẽ meeſt ſchadelijc) word met Water meulens droogh gehoudẽ/ ẽ door tochten ẽ ſluyſen/ als de Zee valt/ uytgeſlagen. De goedheyd ende vettigheyd vande Hollandſche Weyden/ als ẽ byſondere roẽ vã deſe Provincie/ en is niet wel te beſchryvẽ. De Beeſten/ de Botter/ Caes/ Melc/ ect. getuygen ſulcx. Hier beneffens is te merckẽ op de verſcheydene Vogelryen ẽ Viſſcheryẽ: doch de Viſſcherye vandẽ profytigẽ Haring-vang/ gaet d'andere Viſſcheryẽ te boven: 't welc genoegh blijct/ aengemerct alle andere Waren/ tot s'menſchẽ onderhout dienende/ nae dat deſe Viſſchers met haer Buyſen indẽ Haring te vangen winſte ofte ſchade doen/ oock dierder/ ofte

beter coop worden; alsoo de ghemeene man by desen gesouten Visch / of inde roock gedrooght (die dan Bockingh ghenoemt word) het heele Jaer door meest zyn leven mach behouden.

Dit Graeffchap en heeft nu ter tyd (als ghesepd is) gheen sonderlinghe Bosschen oft Wildernissen: waer over oock gheen bysonder Hout ghevonden word om te branden / oft huysen te bouwen / dat niet uyt andere Landen ghevoert word / als uyt Noorweghen / etc. waer toe een menighte van schepen inde Hollandsche Havenen dryft / die by de inwoonders met sonderlinge const ende ervarentheyd op-ghemaeckt / de baren vande woeste Zee luttel schromen. Ende al is Holland nu gheen Holtland meer / soo heeft nochtans de voorsichtighe Natuere (of veel eer God) op sommighe plaetsen eenighe Aerde ghelaeten / die uyt de Landen / Veenen ghenaemt / ghedolven zijnde / tot den brand (als zijnde eenighe solpherachtighe materie) bequaem is / ende des Winters eenen lachenden haert maeckt. Het is te verwonderen dat soo cleynen begrijp als Holland maeckt (daer't nochtans alsins gheen Veenland is) soo veel materie can ghevonden worden / die van so veel Jaren herwaerts / met eene oneyndlijcke mildheyd voor de inwoonders / die in groot ghetal zijn / soo menige schuere stoffeert. Dese Aerde oft cluyten worden Turven ghenoemt / ende zijn veelderley / d'eene beter dan d'andere.

Dit zijn dan de Veenen van Holland (soo wy nae't Latijn willen luysteren / Venæ, dat is Aderen ende Mynen) daer d'inwoonders groote rijckdom uyt slaen : hoe-wel yemant de Hollanders arme lieden mocht noemen / om dat sy hare eyghene Aerde branden. Soo dat Nicolaus Nicolai, een vande beste Poeten / (als Iunius verhaelt) seer vermakelijck ende waerlijck seyde / dat in dit Land gheen so cleyn gedeelte van Land of Water en is / dat niet seer groote vruchten in en brenght: Het welcke niet te verwonderen en is / ghemerckt de onvruchtbare Zanden of Duynen de tongen leckeren smaeck / den buyck voedsel / ende het lichaem warmte vande Conynen by-brenghen: dat de Wateren ende tochten / Visschen op den disch verleenen : de canten vande slooten of grachten groote menighte van Eyeren / die al-daer vande Meercoeten / Meerlen / Kiviten ende Eynd-voghels inde neste ghelepd zijn. De Landen die onbequaem zijn om te bou-

te bouwen geven (als geseyd is) bequame stoffe om te branden. Die meer hier af begeert mach sulcx bydén Schryver der Batavia (cap. 15) lesen. Wat nu de bysondere steden aen-gaet/ daer af sullen wy op bequame plaetse so vele schryven als dit cort begrijp can lyden. Hier staet ons voor eerst wat van Haerlem/Amstelredam/Naerden/Muyden/Weesp/Edam/Monickedam en Purmereynt te seggen/ die uyt de Zuyd-hollandsche ende Noord-hollandsche streken geslo-ten zijnde/hier moeten gestelt wesen: daer na sullen wy tot den aerd des volcks comen.

Haerlem is eene vande ses groote steden (die/als de Staten van Holland beschreven wordē/ met hare Ghedeputeerden uytcomen/om van des gemeene Lands saken te handelē) in weer-dighevd ende authoriteyt de tweede; grooter dan eenighe andere/behalven Amsterdam: in net-tigheyd van huysen niet te versmaden: in gesoutheyd van Locht ende wel-gelegentheyd verre de voornaemste; vry van alle quade humeuren van Broecken ofte Zee: tusschen schoone Dor-pen/lustige Landouwen/genoeghlijcke Beemden sonderlinghe wel ghelegen. Binnen de stadt is eene heerlijcke Kercke / naer oordeel van alle Meesters met groote conste ende vastigheyd op-gemaeckt: teghens over is een heerlijcke pleyn/ dat de inwoonders het Zand noemen/die-nende voor een Marct. De Revtere Sparen, eenen rechten arm vanden Rijn/die door het Meyr plaght te loopen/strijckt door de stadt/alsins nu bequaem om met schepen te bevaren/door het voorsz. Meyr vermeerdert; placht eertijds Spierne te heetē (naer het gevoelē van Iunius) daer over oock Sparenwoude een Dorp/ inde oude Brieven Spiernewoude ghescheven word. Het Haerlemmer Hout of Bosch buytē de Poorte (die noch de Hout-poorte heet) is eene genoegh-lijcke plaetse geweest/dan door't Crijghs-volc/in't laetste belegh/ by Don Fadriques daer voor ghesmeten/heel verdorven ende uyt-gheroeyt: 'twelck nu nochtans door eene langhe rust we-der beplant zijnde / tierlijcken op-comt / de verbeteringhe van-den tijd ghetuyghende. Of Haerlem den naeme heeft van een Heer Lem, Sone van een Coningh van Vriesland/ of van't ghestacht van Haerlem / dat oock uyt de Vriessche Coninghen ghesproten / in dese streeck seer is ghevreest geweest/disputeert Had. Iunius voorschreven/ende seker zyne redenen zijn niet

P   cranck/

cranck/soo dat wel te ghelooven is/dat dese stadt van een so machtigh geslachte/ den name can draghen. Hier en boven is dit eene groote glorie ende eere voor dese stadt / dat de conste der Druckerye van eenen Laurens Iansz. Coster daer eerst gevonden is. Dese eere is seer vermindert door eenen door-trapten dief/die eenen Kersnacht bespiedt hebbende / dat al het volck ter Kercke was/al de Druckers gereetschap heeft ghestolen/ ende is met de selve naer Mentz gevlucht: doch de schande is op hem/de eere op Haerlem gebleven. Het Stadt-huys tot Haerlem plaght eertijds een Hof te wesen van Coning Willem, Grave van Holland/ daer oock noch de Conings strate/ aen het Stadt-huys gelegen/de name af draeght.

Amsterdam is de vijfde stadt/onder de ses groote steden / draeght den name vande Reviere Amstel,die door de stadt loopt; daer over ghesepd den Dam van Amstel, heeft eertijds behoort de Edellieden van Amstel. De Coopmanschap die in dese stadt altoos is met groot gheluck gedreven / ende door dese Oorlogen noch meer en meer vermeerdert/ heeft Amsteldam over de gantsche Wereld vermaert gemaeckt; haer ghelegentheyd is aen eenen Inham vande zuyder Zee/met een bequame Haven/ daer ontallijcke veel schepen / met groote lust ende winste van alle hoecken des Werelds toe-comende/gesien worden. De grondt is morasachtigh/slap ende tot geenige gebouselen bequaē: daerōme moeten alle de huysen op palē gebout worden/die met grooter cracht in de Aerde gheheyt wordende/den grondt costelijcker maken dan't ghetimmert selfs is. Daerom heeft eenen seer aerdigh gesepd/dat indien d'Amsteldamsche grond 'tonderste boven quame/dat gene ooge nergens dichter Bosch soude sien. De Mueren(die onlanghs afgebroken zijn)waren opgemaeckt in't Jaer 1488. De nieuwe Stadt/ beginnende vande Haerlemmer Poort/tot voorby de Leprosen/aen S.Antonis Poorte/tot de Wale toe/de heele Lastagye besloten/is in huysen ende spijckers/of packhuysen/seer heerlijck/ ende en behoeft in wel ghelegentheyd ende timmeragie voor d'oude stadt gheensins te wijcken. De Vestinghen ende Bolwercken van nieus met groote costen om de stadt in't geheel geleyd/makē de plaetse(daer toe de morasschachtige grondt dan helpt) als onwinbaer/ende tegens alle aenstoot door nature ende

re ende

re ende menſchen handen wel beſorght. Eene heerlijcke paliſſade loopt door de grachten/die de ſtadt om-vangen/gantſch dicht geſtelt/daer ontallijcke palen in-gellagen/ met grooten coſten (ſoo dat elcke pael wel tot 45 ſtuyvers comt te ſtaen) aen de ſierckheyd ende bewaringe ſonderlinge helpen. In ſomma dit is die op-dryvende Venus(als de Poeten ſpreken)die Appelles, haer aen-ſchijn uyt de zoute baren ſteckende ende 't haer ontwindende/ ſchijnt te hebben willen ſchilderen. Dit is deſe ſtadt/daer't heele Nederland/ door gewiſſe ervindinge in tyd van nood/ haer Coren-ſchuer af maeckt/ghelijck Cato van Cicilia wel eer geoordeelt heeft. Hier op heeft Adrianus Iunius een Latijns dicht ghemaeckt:het welcke wy in het Nederlandſche onbedwonghen ſullen naervolghen.

A lſoo-men ſeght wel eer viel eenen gulden reghen
M et Rijckdom groot verſelt op't Eyland van Rhodes:
S ici-land de Schuer van Roome ghenaemt es:
T ot mywaerts heeft de Heer ghenaedes oogh gheſleghen;
E n heeft my alles goeds doen erven met voorſpoeden.
R ont om my 't Water loopt: ick ligghe in moras:
D e huyſen tot de Locht ſtaen op der palen tas.
A en myne Wallen ſpoelt de Zee met Ebb' en Vloeden:
M et ſchepen van Al-cant,van Ooſten ende Weſten,
C oſt lick begiftet ben met alderhande Waer:
O f ſchoon dat in mijn Land niet waſſet,het is daer:
R ogh noyt ſoo vele was voor Gargara ten beſten.
E nd' of al teghen my Sicilen en Aphrijcken
N u wilden ſchoon voort doen haer Rijckdom,Momus ſelf

S oud onghetwyfelt 'trecht doen gaen in mijn ghewelf:
C omt soo dat Nederland(die't vonnis wilde strijcken)
H eeft my de COREN SCHVVR VAN NEDERLAND genamet.
V an alderhande Waer en voedsel ick versie
V eelvoudigh 'theele Land,elck ick zijn nooddruft bie.
R echt als een Maghe vol,daer't voedsel goed versamet
V an de suygh-aders al word uyt-ghesoghen crachtigh,
A ls het gheheele lijf seer slap is door ghebreck;
N och min noch meer van my soo halen met ghetreck
N u alle steden 'tgheen dat haer volck is verwachtigh.
E n daerom is het oock [wie dat het mach benyden]
D at Keyser Carel my des Keysers Croone gaf:
E en teecken van mijn hulp die ick doen deed' onstraf,
R echt op bequame tijd wanneer hy was in lyden.
L of comet my daer van,en wonder groote eere:
A ch ! hoe sal mijn blondt hayr,verciert zijn met dees Croon !
N u sal ick een Princes van't Land zijn daer ick woon !
D an,ick laet Dichters stof,om my te loven seere.

Naerden is de Hooft-stadt van Goeyland,eertijds Goedeland ghenaemt / om dat die streeck van Otho Keyser(d'eerste van dié name) aen Goedela Abdisse van't Clooster Altena geschoncken was; daer door is het onder de heerschappye vanden Graef van Holland gecomen. Oudt Naerden placht op die plaetse te liggen/daer achter nae een Clooster gestaen heeft/ dichter aen de Zuyder Zee; gedestrueert by een Bisschop van Wtrecht/van't huys van Arckel. Dit stedeken is op heden in tamelijcke fleur; daer veel Wevers ende Vollers woonachtigh zijn.

Muyden leyd aẽde Vecht,eñ is ẽẽ cleyn stedekẽ; d'inwoõders zijn meest Visschers. 't Huys te Muyden,

Muyden, dat ontrēt de stadt leyd/ is vermaert door de gevāgenis vā Floris de 5 Gr. vā Hollād.

Weesp, aen d'eene zyde met een muer / aende andere met de Reviere Vecht beringhelt/ is een stedeken van goede ghelegentheyd. De inwoonders zijn rijck/ ende hebben nu de neeringh van het beste Bier; dat door heel Holland gedroncken eñ geprefen word. De huysen zijn na de stadt tamelijcken op-gebout/ ende voornemelijck aenden cant vande voorby loopende Reviere.

Edam (van de voor-ouders Ydam genaemt) leyd in Water-land/ ende word so genaemt van een Water d'Ye, daer oock noch een dorp aende stadt gelegé Middellye af ghenaemt word: hier worden die wel-smakende Kasen gemaeckt. In dese stadt is eene wel-gelegene Scheep-werf/ daer de Scheeps-timmer-lieden met sonderlinghe abelheyd ende sorghvuldigheyd vele groote schepen timmeren/ ende in het Water af-laten.

Monickedam light een mijlken van Edam. Het is in het Jaer 1297 ghebout. De naeme comt van het naer-gelegene Monick-meyr: het welcke nu met dijcken uyt-gesloten zijnde/ een deel is vande Zuyder Zee. De Wapen is eenen Monick met eene knobbelachtighe knodse als eenen Hercules ghewapent.

Purmerend heeft den name van het Meyr de Purmer/ daer het aen gheleghen is. Het ghehoort onder het Huys van Egmond. Hier is in't jaer 1403 een Zee-monster aen-geworpen/ hebbende de ghedaente van een Vrouwe: sy ghebruyckte menschen spyse: en spraeck niet; maer hadde een versuchtigh geclanck. Die van Haerlem cregense in hare stede/ al-waer sy der Vrouwen hand-werck dede/ ende wierd/ ghestorven zijnde / op het Kerck-hof begraven/ om dat sy (als de Chronijcke verhaelt) een Crucifix eere hadde bewesen: Waer af ick onse Theologi laet wysen.

Dit sal genoegh wesen van de steden/ die uyt de Zuyd-hollandsche ende Noord-hollandsche streke ghesloten zijnde/ als op haer selven zijn. Wy sullen cortelijck vande ghestaltenisse/ aerd eñ nature vande Hollanders schrÿvé. Wat de gestaltenisse der Hollanderé (so wel der Mannen als der Vrouwen) aengaet/ sy zijn groot/ lang/ vol-lyvigh/ wit/ schoon/ ende vast op hare leden:

 in alder-

ſn alderhande Hand-wercken ſeer cloeck/ van verſtande vry niet bot; ghetuygh ſoo vele Ghe-
leerde Mannen/Conſtighe Schilders ende Plaet-ſnyders uyt Holland voort-ghecomen/ die
ick Iunio ende Bertio laet verhaelen : hoort wat de Meter van haer ſeght : Het is een volck dat
eenvoudigh ende goed-dadigh is, tot elckens gherief ende tot eerlicken arbeyd ghenegen. Sy
ſorghen ſeere om de keucken teghen den Winter wel te verſien: lyden haer met den ouden coſt;
(Speck/Erweten/gheſouten Vleeſch/ etc.)maer als het Kermiſſe is / dan moeten ſy haer met
hare Vrienden verluſten. De Hollandſche Vrouwen zijn natuerlijck ſchoon/ſeer vruchtbaer/
ende draghen eene ſonderlinge Liefde tot hare Kinderen. Zijn ſeer eerbaer/cloeck in't Huys-
werck; jae oock inde Coopmanſchap/het welcke(als de Meter lib. 16.fol.72 ſpreeckt) haer wat
meer heerſchappye toe-brengt dan die Landen prysen/daer jalouſie/oneerbaerheyd eñ hoogh-
moed meer regneert/dan eenvoudige eerbaerheyd. Wat ſal ick van hare puntigheyd ſegghen?
Sy is ſoo groot/dat ick met den Gheleerden Hollander twyfele/of ick die onder de Deuchden
of gebreken ſal tellen. Het Lijnwaed dat ſy ſpinnen wordet over al ſeer gheprefen. [Daer is
een Webbe van 75 ellen Hollandſche mate in Spaengien ghevoert/ ende was maer drie pond
ſ waer: eñ in het jaer 1598 is een ſtuck Lijnwaeds tot Haerlem voor 14 guldens de Vlaemſe
elle vercocht/om in Vranckrijck te verſchencken.] Hier ſoude ick nu verhalen hoe ſeere de Hol-
landſche zeden veranderen/hoe de vorighe eenvoudigheyd by velen af-nemet / hoe de cleederen
nae den nieuwen ſnof trecken : maer alſoo ick hier cortelijck moet ſchryven / wille ick het haer
te bedencken gheven/haer (tot beſluyt) biddende / de ſchuld op niemant te werpen / dan op de
ghemeene verdorventheyd van het menſchelijcke gheſlacht:

De Wereld jaer op jaer verſnoodet wonder ſeer,
Onſ' Eeuwe wordet oudt,och ! ſy en deucht niet meer.
Elck ſiet nae and're om,en volghet vremde ſonden:
De Deucht word veel ghenaemt;maer weynigh hier ghevonden.

Al het

Zuydhollād
Miliaria Germanica
Santvoort
Noortwic op Zee
Olim hic ostium Rheni & arx Britannica.
Catwick op Zee
Tra-
jectum
Vtrecht
Amsterdam
Leyden
Hage
Rotterdam
Delft
Schoonhouen
Gorinchum

AL het Land dat van den middel Rhijn nae het Zuyden / tot aen de Mase gelegen is/ tot den Oceaen toe/dat wordet al Zuyd-holland ghenaemt: In welcke streke (boven de goedheyd des gronds / veelheyd der dorpen/vlecken/sloten/ ende de bequaemheyd der Haven) dese steden zijn; Dordrecht, Delft, Leyden, Goude, Woerden, Oude-water, Schoonhove, Yselsteyn, Vyanen, Rotterdam : vande welcke wy nu sullen spreken.

Dordrecht, of (gelijck Iunius schrijft) Durdrecht, heeft haren name van Drechi, in out Duyts een Marckt beteeckende / als zijnde een Drecht van Duretus, die een bekendt Heer in dese contreye gheweest is : 't fatsoen vande stadt is langh/ in ghelijckenisse van een Galeye. De stadt selfs is rijck/ende wel bebout met hooghe huysen / die al meest op schoone kelders staen/ bequaem om alderleye Wynen ende Waren in te leggen/die in dese stadt/door so veel verscheydene rontsom loopende Wateren/ gevoert worden: daer helpt het Privilegie vande stapel oock toe/dat aen Dordrecht door lang gebruyck ende oude Brieven niet sonder recht behoort. Het woord van stapel comt uyt het Walsch/ende beduyt eenige macht of recht / daer de stadt mach door aen-halen ende houden eenighe schepen die uytlandsche Coopmanschap voeren: so dat dan de Coopman ghedwonghen word/zijn Waren al-daer te vercoopen ende tot weerde te brenghen/daer af voorts tollen ende andere schattinghen ghevende aen des stadts dienaers. Hier beneffens is Dordrecht d'eerste vande ses groote steden; heeft oock alleen macht om gheldt te slaen: ontfangt eerst den Prince van't Land om den Eedt (die int beginsel vande heerschappye/ van alle Graven ghedaen word) in het by-wesen vande Generale Staten/ af te nemen. In't Iaer 1421 is Dordrecht/door een swaer tempeest/de dijcken door-ghebroken zijnde/ op eene wyse als Venetien tot een Eyland ghemaeckt/ende van't vaste Land af-ghesneden: 'Twelck (gelijck-men seyd) door eenen Boer by-gecomen is/die zijns Buermans Land / door d'overspoelende Zee of zoute Wateren willende verderven/een gat ghemaeckt hadde/daer de cracht van't Water so geweldigh op aen-gecomen is/ dat al dit gewest daer mede overloopen zijnde/ het verlies van 72 dorpen/ende meer dan honderd duysend zielen heeft moeten lyden.

Delft, mede in dit gewest ghelegen/is de derde vande ses groote steden/ende draeght den naē van een gracht/die recht uyt loopende/eene bequame Haven maert/ende als noch de Delft genaemt word. Door't Bier (eenen gemeenen dranck in Holland) dat al-daer seer goedt gebrouwen word is dese stadt nu vermaert/gelijck die eertijds plaght te wesen door goede Lakenen/ die-men insonderheyd plaght Delfs puyck te noemen. De stadt is sterc/heeft schoone straten/ hooghe ende heerlijcke huysen. In somma is een uyt-nemende plaets/ daer de ghedeughenisse van Govaert met de Bult/stichter van Delft/noch deur bloeyt. Hier en dient niet vers wegen/ dat in het Jaer 1536 dese stadt(door voncken van heete asschen) deerlijck in brand gecomen is: in welcken brand eenen Oyevaer zyne jonghen siende/fliggerde langhe om den nest/ soeckende de selve te helpen; maer sulcx niet connende doen/vloogh over de selve/heeftse met zyne vleugelen bedeckt ende is met haer verbrand; waer af Adrianus Iunius een dicht ghemaeckt heeft/ het welcke wy naerden sin aldus vertalen:

Den Witten Oyvaer, die de puyen niet behaghet,
Sijn jonghen in't heet vuyr gheheel benouwet sach;
Sal hy die trecken uyt? sal doodt zijn naer-ghejaghet?
De Liefde raedt het een, het ander 'tlijf ontsach:
Dees strijd de ouder-liefd bevredight, en te samen
Hy wilt begraven zijn met zijn vrucht inden brand.
O PHOENIX, men sal u min eeren ende namen;
Door brand ghy 'tleven soect; dees Oyvaer soect doods tand.

Leyden, Lugdunum by Ptolomæo genaēt/daer na Leydun, voorts Leyden, eñ nu oot Leyen, vande leege Duynen/die daer ontrent zijn. Vanden name mach hy Iunium lesen die meer begeert. Dese stadt is bysonder hier te stellē om de vermaertheyd vandē Rijn/die/in veel armen andersins gedeylt/eertijds dese stadt heeft in eeren gehoudē met eene volle eñ wyde vloet daer

 voorby

voorby tot Catwijck toe loopende; 'twelcke oock de ſtadt nu noch bekennende / weder-omme aenden Rijn dancbaer/dien(hoe wel nu cleyn ende dun) nochtans zynen naem niet en ontneẽt/ maer dien in weerden ende in eeren houdet. Den Burgh die tot Leyden ghesien word/ſchijnt gheweeſt te hebben eenige ſterckte vande oude Romeynen / die langhs den cant vanden Rhijn haer plaetſen ende Leghers hadden: of is moghelijck een werck van Engiſtus , vier honderd jaren nae Chriſtus gebooꝛte/als hy uyt Engeland Victorieus quam/gebout. Van deſe plaets dragen de Burgh-graven den naem/ eertijds Heeren van Leyden ende Rhijnland. Leyden is eene ſchoone/cierlicke ſtadt/net/ende daer de ſtraten ſchoonder zijn dan in ſommige Landen de huyſen: heeft drie Parochy-kercken. Deſe ſtadt heeft in het Jaer 1574 ſeer ſwaerlijck belegert geweeſt/ende is van Gode wonderlijck verloſt; waer af wy eene uyt-ſprake of oratie eertijds in dicht hebben beſchreben. Om hare getrouwigheyd is ſy met een Academie , of hooghe Schole/begiftet:de welcke door de getrouwigheyd/geleertheyd/ende neerſtigheyd der Profeſſoren; door het groot ghetal ende zedigheyd der Studenten ; door het treffelick op-ſicht vande verſorgers ende Burgemeeſters/ ende door de mildigheyd der Mogende Heeren Staten/nu over-al/waer de Gheleertheyd geacht word/in groote achtinge ende weerde is. Daer is een Theologiſch Collegie van het welcke de Gheleerde D.Petrus Bertius Reghent of op-ſiender is. [Wiens name ick met eerbiedinghe hier ſtelle/ om redenen inde Voor reden vermelt/ ende om de gunſte die wy aen hem/tot ons-waerts/geſpeurt hebben.] De Meter verhalet/hoe dat deſe Univerſiteyt vercreghen heeft door den Duc de Bouillon (in het Jaer 1596 in Holland zijnde) dat de Doctoren al-daer gemaeckt/in Vranckrijck ſouden haer Ampt mogen bedienen : doch ſy en mogen daer gene Profeſſores worden.Ende dit ſal van deſe ſchoone ſtadt ende hare Univerſiteyt voor deſe beſchryvinge genoegh weſen. Haeren lof laten wy de cloecke Gheeſten beſchryven/die daer als Sterren blincken.

Goude heeft haren name van het Deens woord Gouw,het welcke eene gracht/ ẽn den dijck die de gracht tegen-houdet/bedupdet. Sy light aen den Iſel, die uyt het midden van den Rijn/

langs

langs Wtrecht, Iſel-ſteyn, Montfoort, Oude-water, ſachtelijck vloeyende dwars door de ſtadt loopt/die van alle dingen wel verſien is. Daer is een Caſteel vanden Grave Ioannes Boloſius ghemaeckt/al-waer de Privilegien vande Staten van Holland bewaert worden. Hier is eene ſeer groote Kercke/die in het Jaer 1551 door den blixem in brand gecomen is (de om-ſtaende ſtroon daken by zijnde) doch is veel heerlijcker op-gebout. Het heeft eene groote Marct/ die by-nae ovael is: in het midden der ſelve ſtaet het Stadt-huys: onder het welcke het Vleyſch-huys conſtigh ghemaeckt is.

Woerden is een hebbelijc ſtedeken in Coophandel ende gebouſelen: het light in eene broeck-achtige plaetſe aen den Rhijn/vijf myle van Leyden.

Oudewater light aen den Iſel, is wel verſien. De inwoonders gheneeren haer met Netten te breyen/om Haring te vanghen.

Schoonhove heeft den naeme van de Schoonheyd der Hoven/light op de Leck: is gewaſſen uyt de af-breuck van Nieu-poort, eertyds daer ontrent ghelegen. Daer loopt een waterken door uyt den Iſel ghelept.

Iſelſteen is een cleyn ſtedeken; doch vaſte ghebout: het is de Have vanden Graef van Bueren. Den Toren is van den blixem af-ghebrand ſonder meer ſchade daer uyt te volghen.

Vianen is een vier-cant ſtedeken om den ſlincken cant vande Lecke ghelegen. Het heeft een ſchoon ſterck Caſteel/ende heeft redelijck veel Lands onder ſich / comt den Heere van Brederode toe.

Gorichom light daer over/aen den mond van de Linghe, de welcke haer met de Waele ende Maeſe menget. Als het ſchoon weder is can-men van den Toren deſer ſtede 22 bemuerde ſteden ende vele dorpen ſeer luſtigh ſien.

Totterdam light by het Water Rotte, van Benthuſen af-comende / dat in den Rhijn loopt; die daer de Maſe genoemt word. Het is eene vermaerde Coopſtadt/ſeer verciert door de geboorte van dien Gerrit Gerritſz. in het Latyne DESIDERIVS ERASMVS ROTTERODAMVS

RODAMVS ghenaemt/ inden welcken de Latijnsche sprake ende alle Wereldsche gheleertheyd seere is ghehouden: van zyne ghesintheyd late ick de Theologanten wysen. Het huys ken zijnder gheboorte staet by de Kercke/zijn beeld op de Marckt: ende schijnt te segghen; Ick en wijcke niemant.

Schiedam light aen de Mase. De Burgers generen haer met Visschen ende Netten breyen. Den name soude van Dam ende van Schie, een Water/naer Iunij seggen/comen.

Vlaerdinghen light in de selve streke/ word voor de outste bemuerde stadt van sommige gehouden: doch is nu vande selve berooft/als oock van haer Casteel; beyde vande Mase wegh-ghespoelt.

Briele light op den uytersten mond vande Mase/is met Zeevarend volck beset. Daer is eene swaere Locht om de naerheyd der Zee/waer uyt (als de Schryver vande Batavia betuyget) jaerlijcks vele siecktens spruyten. De Ackers draghen daer goed Coren; waer in sy met Sardinien over een comt/wiens Locht onghesond is; doch haren Acker word vruchtbaer ghehouden. Van dit sal van de steden ghenoegh wesen; ick come tot de vernaemste heerlijckheden die met sonderlinghe Privilegien begaeft zijn/ onder de welcke den Haghe, als het Hof zijnde/seer lustigh voor-comt. Het Hof vanden Nassouschen Vorst light als een Casteel/ende heeft op de eene zyde eenen grooten Vyver met eenen wel-beboomden Vyver-bergh. Het Bosch is eene lustighe plaetse/daer de Edele ende Rechts-gheleerde haer verlusten.

Gravesande heeft eene Haven aen de Mase ghehadt / maer light nu drie mylen van de selve: hier is eenen seer hooghen Toren. Den Gravesandschen Caes word seer ghepresen: daer ontrent wasset seer goed Coren.

Lofduyn light een mijlken van den Haghe. Hier heeft Margareta dochter van Florens de vierde/ende Huys-vrou vanden Graef van Hennebergh in het Iaer 1276 (oudt zijnde 42 jaren) drie honderd vier en tsestigh Kinderen ghebaret: Eene arme Vrouwe die twee Kinderen ghelijck hadde/beschuldight sy van oneere. Dus word dese straffe van Gode ghesonden. De

Knecht-

Knechtkens wierden Ioannes, de Meyskens Elisabeth ghenaemet: doch zijn alle ghestorven. Die van de veelheyd der Kinderen veel wilt lesen/ mach Ioubertum des Erreurs populaires (lib. 3 cap. 1) lesen.

De Aerde/ of grond/ van Zuyd-Holland is vet/goedt/ bequaem tot Weyden ende Coren; aen-ghemerckt den Rhijn, Lecke, Maes, de Isel, de Merruwe (al vermaerde Rivieren) door dese Landouwe loopen/ ende hare vettigheyd den grond mede deylen. Het is eene lustighe Landouwe/ een oudt deel van het seer gheluckige Batavia, van het welcke Cornelius Tacitus aldus schrijft: Van alle dese Volckeren zijn de Batavieren de voorneemste in Deuchden, sy en bewoonen niet vele van den cant; maer bewoonen een Eyland van den Rijn: Dit was eertijds een volck der Catti (of Hessensche) dat door inlandsche oproer daer over getrockē is: daer sy een deel van't Roomsche Rijck souden worden, De eere ende het teecken vande oude verbintenisse blyvet. Wan ick blyve hier te langhe; wy moeten eens gaen ende besien het huys te Britten.

Aen-ghemerckt

AEngemerckt dat wy dickwils verhaelt hebben vanden uyt-loop des Rhijns by Catwyck op Zee/die nu heel verstopt is ende met zand-duynen toe-ghedamt/ sal niet onbillijck zijn/hier te stellen de beschrijvinge van een seker Huys / dat op den mond van de Revière wel eer gestaen heeft/oock met eene figure 't overgeblevenen fatsoen vertoonen/om den Leser grondelicke kennisse te geven hoe vele aen dien ouden uyt-gang gelegen is geweest. Dit Huys is eertijds(soo't schijnt)een Vuyr boet of Baeck geweest voor den varenden man/om s' Lands ghelegentheyd te mercken. (ghelijck oock eene van oudts was by Bouloigne, van Carolo Magno verbetert ende gerepareert) Wie nu eerste fondateur of stichter van dese Vuyr-boet geweest is/can nae soo veel Jaren qualijck voor seker geseyd worden. Doch de woorden van Suetonius geven te kennen/dat Caligula, Keyser van Roomen / den selfden soude hebben doen bouwen. Hy seyd aldus: Ten laetsten, gelijck of hy de Oorloge hadde willen aengaen, het Legher gekeert hebbende naer de Zee strand, ende de Bogen ende andere Oorlooghs gereetschap gereedt ghestelt hadde, als niemant wist wat hy soude willen beginnen, soo heeft hy schielicken geboden, dat sy schilpen souden lesen, ende daer mede hare helmen ende haren boesem vullen : noemende sulcks den roof vande Zee, aen't Capitolium ende Paleys met recht behoorende: ende tot een teecken ende bewijs van dese zege of victorie, heeft hy eenen seer hooghen Toren opgherecht; waer uyt, als van eene Baecke, Vuyr-licht soude schynen, om des nachts den cours (of loop) der schepen daer naer te stellen. Welcke woorden van anders geven Toren en mogen verstaen worden: alsoo het bekent is dat Caligula doen in genen anderen hoeck/ dan op de stranden van Batavia, twee ofte drie mylen van Leyden/Oorloghde. Severus, die in het Jaer 174 naer Christi gheboorte geregeert heeft / heeft desen Vuyrboet eerst tot een huys gemaeckt/met Toornen ende mueren gesterckt/daer alderhande geweer/dienende tot den Oorlogh/opghcleyd wierd/ om in tijd van nood/ de Romeynen oft hare medegesellen te voorsien. Dit ghetuyght eenen ouden steen/uyt de ruinen van't Huys te Britten ghetrocken/met dit opschrift:

IMP.

An. 15.62 sinder aldus danige Vloersteenen gevonden

EX GERIN

EX GERI

Dese Vloersteenen lanck en breet 8. duymen

Dit Potteken was hoog c. 7½. duym

Duinen

Dat huys van Britten twintich roeden lanck ende twintich roeden breet.

Dusdanighe 4 ijseren pedalen, lanck wesende 5. voeten breet 1. voet elck weghende 450 pont, syn den eersten Ianuarij A°.15.88 inden voorschreven fondamenten gevonden, met veel vremdicheyden.

IMP. CAES. L. SETIMIVS. SEVER
VS. N. ET. M. AVRELIVS. NONIN
VS. CÆS. CON. XV. VOL. ARM.
MENTARIUM. VETVSTATE. CONLA
BSVM. RESTITVERVNT. SIB. VA. PV
DENE. LEG. AVG R. CIRATE. CÆ. CL. BAEPRE

S. SEVER. PIVS. PERTA. P
MAX. TRIB. POT. XIII
ANTONIN. PIVS. AVG.
GER. MILIT. LEGI. ME.
ENIDIOR.

An°.1552. den 14. Ianuario is desen steen in de fondamenten vant huys van Britten gevonden met veel vremdicheyts

Dese. 6. steenen syn in de fondamenten vant huys van Britten gevonden anno. 1520. En syn int huys van Wassennair in des Graven Haghe

Dit Potteke is gevonden in iaer. 1562 het was wyt 4. du. 3½ hooch

NOORDT ZEE

P.K. celavit

IMP. CÆS. L. SEPTIMIVS SEVERVS
AVG. ET M. AVRELIVS ANTONINVS
CÆS. COH. XV. VOL. ARMAMENTA-
RIVM. VETVSTATE CONLAPSVM
RESTITVERVNT SVB VAL. PVDENTE
LEG. AV. PR. PR. CVRANTE CÆCIL.
BATONE. PRÆ.

Den naeme daer nu 't Huys te Britten mede ghenaemt word / is jongher ende vande Batavicrs/die daer by woonen/gegeven/of om dat het voorsz. huys recht teghens Enghelant) doen Bretange ghenaemt) over lagh/van waer het Coren voorby dit huys/den Rhijn op/ aende garnisoenen/van Batavia ghevoert wierd; of om dat daer veel Schippers uyt Britannia aen quamen/die moghelijck om haer menighte dese name veroorsaeckt hebben.

't Fatsoen van't huys te Britten, of Brittenburgh is vier-cant/eñ aen alle canten even breed/ ghelijck dan elcke cant 240 voeten begrijpt. De uyt-steckende Toornen hebben tegen den voorby loopenden Rhijn aen-ghestaen; om het ghebou te stercken tegens de cracht vanden stroom/ ende oock teghens de Zeerovers. De mueren die buyten't Casteel aen't Oosten ende Westen ghelepd zijn ende uyt-steken/hebben(soo Iunius meent) eenighe riolen of goten gheweest / daer

met

met 't Water alle vuyligheyd van't huys ghespoelt wierd.

De over-groote steenen uyt de fondamenten getrocken / waren meest 4 voeten lang/ende 3 voeten dick: die in't Jaer 1552 tot veertigh toe uyt-ghedolven wierden. Buyten het Casteel waren de canten vanden Oever met dicke plancken bewaert/ ende met palē door hey-blocken diep in-ghesmeten/bevestight tegens alle af-breuck vande aen-spoelende golven. Vier hondert Jaren gheleden/doen die onghehoorde vloed heel Holland wijdt ende breedt overdeckte/is den Rhijn al-hier verstopt/ende met Zand-berghen over-vallen/het strand oock vermindert: dat anders verder uyt plaght te loopen/'thuys te Britten tegenwoordigh(te vooren al by de Noormannen ghedestrueert) met zijn ruinen onder de baren vande Zee bedolven: Die nochtans by wylen/als de Zee af-loopt / ende den Noord-westen Wind een tyran vande Hollandsche custinghe/nae't langduerigh blasen vanden West Zuyd-westen Wind/'tstrand van zandē bloot/ te voor-schijn comen/maer seer cleyn: de steenen door de nieusgierigheyd der menschen so dickwils uyt-gepickt zijnde: dese ontdeckinge is gheschiet inde Jaren 1520/1552/1562/ende oock by onse tyden in't Jaer 1588.

Veel oude Steenen/Tichelen/Lampen/Potteken/Penninghen van Goudt ende Silver/ worden noch inde fondamenten van Brittenburgh gevonden/die inde Batavia Iunij voorsz. zijn gestelt ende uyt-geleyd; daer hy oock verhaelt vande gevondene sleutel van dit huys/ wonderlijcke wichtigh ende wel 7 duym langh: mede van een steen/daer een schuytgen op stondt ghemaeckt/op sulcken fatsoen/als wel eer de Saxones/aende Zee ghelegen/ plaghten te ghebruycken: welcke dinghen altemael ghenoegh de vermaertheyd van dese structure/ende den ouden uyt-gang vanden Rhijn(de warachtighe limijt van Batavia) vertoonen.

Q Het

HEt volck/dat in dit quartier van Holland woonachtigh is/nae't Noorden toe/word by d'oude Schrijvers onder de Vriesen ghetelt. Adrianus Iunius noemtse nae zynen sin(tot onderscheydt vande Vriesen die over de Zuyder Zee woonachtigh zijn) Frios Cis Rhenanus; ende de andere teghen over ghelegen Frisios Trans Rhenanos, om dat den Rijn/comende voorby Doesborgh, Sutphen, ende Campen, plaght door't Land te loopen/ daer nu de Zuyder Zee is/ende by't Vlie uyt-vallende/ dese twee Natien als minder en meerder Vriesen te scheyden.

Op heden word dese streeck noch Westvriesland ghenoemt; waer teghens de heerlijckheyd van Vriesland/daer Leeuwarden de Hoof-stadt af is/ Oost-vriesland met recht mach genoemt worden/ende dien name het Graeffschap van Embden, dat alsoo inde Caerten getekent word/ onthalen. Dese West-vriessen oft oock Noord-hollanders plachten wel eer maer in dorpen en open vlecken te woonen/sonder steden/wederspannigh zijnde teghen de Graven van Holland/ die sy(als des dryheyds ghewoon)in verscheyden Oorloghen langhe wederstaen hebben: ditlewils vande selve ghetemt ende verwonnen zijnde. Haer steden zijn nu heerlijck/schoon en welvarende: namelijck Alcmaer, Enchuysen Hoorn ende Medenblick, die wy / naer de plaetse die desen Boeck toe-laet/beschryven sullen.

Alcmaer of Almeer, door die rontsom liggende Meyren also genaemt/is (gelijck men meent) in't Iaer 720 ghebout van Agillus (sone van Radboldus) Coningh van Vriesland; was eerst maer een Casteelken/daer noch de ruinen af ghesien worden/ende is daer naer tot een stadt geworden/die/geduerende de Nederlandsche Oorlogen/met Bolwercken ende Vestinghen beset/ teghens alle aenstoot der vyanden sonder sorgh is. Het leght drie mylen van Hoorne. Daer zijn 15 Meyren ontrent. De inwoonders zijn rijcke lieden/de huysen wel gebout; de neeringhe ende conversatie van Land-lieden/die daer uyt Noordholland comen marcten/seer groot/ ende voor de stadt met allen profytigh. Niet verre van Alcmaer, ontrent duysent schrede/worden ghesien de Veroonlanden, daer eertyds gestaen heeft de stadt Neroon, eene Hoofd-stadt onder

Oceani Germanici pars

1597
HOLLANDIA SEPTEN.
Groote mylen
Petrus Kerius cælavit

Occidens
Septentrio
Oriens

Huysduynen
Ijsuyder gat
Ketelduyn
Petten.
Den hondsbosch
Campt
Egmont op Zee
Wyck op Zee
Santvoort
De Zyp
Ropel balch
Beringer hoorn
Seagen
S. Marten
Gronet
Scoerle
Bergen
Alcmaer
Egmont
Symmen
Akersloot
Hemskerck
Beverwyck
Velsen
Brerode
Sparendam
Overveen
Haerlem
Zuytwou
De Waert
Vpdam
Rustebnrg
De Schermer
Sermer Graft
De Beemster
Wormer
Assendelft
Crommenye
West Zaenen
Oostzaenen
Gisp
Hoorn
De Ye
Sparwou
Amsterdam
Staveren
Medenblick
Twisk
Artswoud
Lambertsseage
Spanbrouck
Nublixwoud
Spierdyck
Eynchusen
Warmurts
Grootebrouck
Westwoud
Veenhuysen
Swaech
Hem
Scellinchout
Hoorn
Leeck
Avenhoorn
Scarda
Warden
Ovadiye
Purmerent
De Purmer
Edam
Follendam
Monickendam
Marken
Widam
Bruckfloot
Dorrigen dam
Muyden
DIE ZUYDER ZEE

vee de Weſt-vrieſen/machtigh ende heerlick/'t principael Bol-werck daer deſe Natie teghens Holland uyt Oorlooghde. Onder Iohannes van Henegouwe, Graef van Holland/ is Veroon tot eene ſtraf van rebellye verdeſtrueert/eñ verboden weder op te timmeren: dies alle de ſtreec/ tuſſchen Coedijck ende Langhedijck, tot S.Bancraes toe/de Veroon-landen genaemt/ nu maer eenen ploegh-acker en is/ende voor ſaep-land ghehouden.

Enchuyſen, Enckelhuyſen genaemt: om dat de huyſen al enckel ſtonden / ſonder dicht aen-ſtaende buer-wooningen. Het is eene ſchoone ſtadt/ door nature vande ghelegentheyd ſterck/ op een hoeck van Weſt-vrieſland/de Zuyder Zee teghens geſtelt. Heeft meeſt ſteenen huyſen/ door vreeſe van brand/ daer't by wylen mede is beſchadight: maer voornemelijck in het Jaer 1297/als het vuyr vande vyanden daer in was geworpen. Met mueren ende toornen is Enckelhuyſen beſet; behalven daer't nae Vrieſland leyd/ al-waer eenen dijck met over-groote coſten van Wier of Meyr-gras (dat de Zee teghens haer ſelfs opwerpt) ghelegd / eene ſchoone Haven(om veel ſchepen te behouden/bequaem) is beſluytende. De inwoonders houden haer byde Zeevaert/byden Haring-vang/ende maken goed Zout in veel Keetens daer toe gebout/ nacht ende dagh daer in beſich zijnde: zijn daer over als in een byſonder Caſteel vande Zuyder Zee ghelegen/Meeſters boven andere ſteden vande blauwe golven;haer wapen ſulcx oock tot een roem ghetuyghende.

Hoorn is de Hoofd-ſtadt van Weſt-vrieſland / draeght den name vanden hoeck ofte cromte/daer de Zuyder Zee aen-comt/als in eenen Hoorn;of gelijck ſommige ſeggen/van eene herberge(daer inden eerſten aenvang vande ſtadt/grooten aenval vande reyſende lieden/ eñ vande Denen/die met haer Oſſen over-quamen/was) met het teken van een Hoorn bekent. Het ſy als het wil/altoos in't jaer 1300 is eerſt de plaets betimmert geweeſt / ende in naem genomen/door dat de ſchepen uyt Ooſtland/met Oſſen geladen/om de bequaemheyd van Weyden in dien hoeck gelegen daer byſonder aen-quamen/ eñ over ſulcx de inwoonders deden vermeerderen. De ſtadt ſelfs is in overvloed met victualie verſien/ half met de Zee beſpoelt / half met

ſchoone

schoone eñ vette Landen verciert/daer schoone groote dorpen in gelegen zijn. Het heeft breede straten. De Haven is goed ende stil voor de legghende schepen. De Posch (een Visch cleyn als Spiering/maer by-namen goed van smaeck(valt ontrent Hoorn alderbest / ende word op den disch meest begeert. De Hoornsche Wortelen worden ooc seer geacht/daer Tiberius, Keyser vã Roomen/(als Plinius ghetuyget)sulcken smaeck in hadde/dat hy die jaerlijcx van Gelduba, een Casteelken op den Rhijn/tot Roomen voor zijn eten dede voeren. Wt dese stadt zijn vele Gheleerde Mannen voort ghecomen/van de welcke wy twee(beyde genesers)sullen noemen. Den eersten is Adrianus Iunius, nu al dickwils genoemt. Hy heeft Holland geleerdelijck beschreven in zyne Batavia, met de welcke wy dese beschryvinge te rechte brenghen. Zyne andere schriften late ick de Gheleerde noemen ende loven. Hy is eenes Burgermeesters sone geweest(als hy in de beschryvinghe van dese stadt ghetuyghet)van zijn leven noch doodt en can ick niet seeckers schryven. Den tweeden is Petrus Hogerbetius, die sich inde Pest-brand voor zijn Vaderland werpende/vande selve is gestorven. Zijn beeld is op het Stadt-huys geset/gelijck eertijds die van Athenen Hippocrati een beeld oprichteden. Storf in het jaer 1599/57 jaren oudt zijnde.

Medenblick leyd 2 mylen van Hoorn op de zuyder Zee/ heeft een goede Haven daer de schepen veylighlick moghen legghen; was eertijds een woon-placts van Radboldus, Coning der Vriesen. De welcke/so hy gedoopt soude worden/ is van sinne verandert/ eñ heeft zynen eenen voet/die al-reede in het Water was/upt-getrocken/so hy vandẽ Bisschop (die hem soude doopen) verstond dat zyne Voor-ouders inde Helle gheppnight wierden/om dat sy van het Christelijcke Gheloove vervremt waren. Ick wil liever (seyde hy) met myner vrienden schaduwe inde Helle, dan met de arme Christenen inden Hemel wesen. Waer over hy van eenen Latijnschen Dichter (soo wy't naer den sin vertalen) aldus wel te recht word aenghe-sproken:

O hoe sal u gespot, en vloeckigh' uytspraeck zijn,, Radbolde, naer u dood vergrooting vã u pijn!

Ontrent dese stadt zijn d'alder-stercste dijcken. Van Wier zijn dese dijckẽ gemaect. Het Wier wast upt de grõt vãde zee/eñ wort by Wieringẽ uptgehaelt; eñ tis so nootlic voor Noorthollãt/

dat een al-gemeyn ghebedt plaght ghestort te worden/om dat het Wier wel soude wassen. Als nu dese materye aen een ghepackt door't Water vast gemaect word / so en is geen steen-werck dat stercker of harder can bevondē worden; dies de Zee te vergheefs daer tegens aen briescht/ ende Noord-holland pooght te krencken. Met groote/jae onghelooflijcke costen/ worden dese Wier-dijcken ghemaeckt ende onder-houden/die daer beneffens noch met stercke balcken ende dicke palen beset zijn/tot bewaringhe van't heele Land.

De Dorpen die in Noord-holland ghelegen zijn / en moghen hier in't lange niet beschreven worden. Ghelijck de Spaengiaerden van Vlaenderen segghen/ dattet altemael een stede is/so mach oock van Noord-holland gheseyd worden/ alsoo ontallijcke veel huysen aenden anderen ghebout/soo verre als s'menschen ooghe toe-langt/dit gewest vercieren : so dat den reysenden man van't eene Dorp in't ander vaert/ sonder nochtans de veelheyd der huysen te wissen. Daer toe helpt de vetticheyd des Lands/die boven het geloove groot zijnde/ soo vele duysend menschen can onder-houden. Nerghens word beter Land gevonden dan in dese streeck: 'tis het Buyck-speck vande Aerde van West-vriesland. Den grond die en is niet kleyachtigh/ maer van swerte vette Aerde/door by-sonder gonste des Hemels/meest over al bestaende / bequaem tot weyden ende ander ghewas/tot verwonderens toe.

De Dijcken die in menighte om de Wateren / Meyren ende Zee te betemmen / door heel Noord-holland verspreyt zijn/maken dit deel van't Graefschap onwinlijck ende teghens allen aenstoot der vyanden bereyd : de inwoonders zijn daer beneffens vrome ende cloecke lieden/ groot van staturen/ overblijfsels vande oude Germani ; den doodt achten sy luttel / ende waghen om haer vryheyd geerne lijf ende goed: sy beminnen seer de getrouheyd/ eñ houden geerne haer beloften/achten gheen quader dinck op de Wereld dan lieghen ofte bedrieghen.

In dit ghewes te van Holland heeft de Grave van Egmond groote jurisdictie ende schoone Dorpen onder zijn heerlijckheyd: is over sulcx een Graefschap in een Graefschap gelegen. De Heeren van Schagen(een Dorp stadts ghewijs in straten ende timmeragie) die haer geslacht

tot

tot Albrecht van Beyeren, Grave van Holland reeckenen; oock zijn in desen hoeck vermaerde Edellieden: gelijck oock de Heeren van Hooghwoude/ van Wilhelmus, Hertogh van Beyeren/ ghesproten/ die de rijcke ende lustige Dorpen van Hooghwoude ende Aertswoude plaghten te besitten: anders sins en is West-vriesland soo niet met Edellieden bewoont als wel Zuyd-holland: De inwoonders al-hier gheneeren haer meest met Vee/ Land-bouwen ende Schipvaert:

Hare Koeyen sien sy graesen
In de Weyden vruchtigh-groen;
Of sien hoe de ploegh seer coen
Ploeght het Land, om 'tvolck te aesen:
Sien haer schepen voor Wind spoen
Door de baren, die seer woen;
Brenghen rijckdom, vreucht der dwaesen.

Beschryvinghe vande Sype.

ALsoo wy inde beschryvinghe van Holland/ om des vermaertheyds wille wat langer getoeft hebben (ende de voornaemste stucken verhaelt; sal't oock niet onbillijck zijn/ te beschryven een Monster/ bekent door wreetheyd/ ende vreesselijck door perijckelen ende ghevaren/ dat de canten van dese contreye sonderlinghe beschadight/ ghelijck een tweede Scylla: waer't dan soo/ ghelijck d'Ouders plaghten te ghelooven/ dat sulcke Monsteren yet Godelijcks hadden/ om dat de menschen daer door plaghten ghestraft te worden/ als Iunius spreket (cap. 14. pag. 192) 'tsoude seker met recht oock van dese plaetse moghen ghesendt worden.

worden. De natuer heeft de Siciliaensche engte Charibdijn ende Scyllam gegeven/die de Poeten schrijven/met Honden aen't lichaem beset/verbaerlijcken te bassen (beyde door schip-breucken berucht) Eubœæ heeft sy Caphareum, een vreeselijcken bergh oft steenclip; Libiæ de droogh-ten Syrtes, vande Schippers soo seer geschroomt; met 'tselfde recht heeft sy Holland oock een monster gegeven/dat de inwoonders 'tHonts-bosch noemẽ/ om dat het getier vande briessende Zee ende 'tgheburl vande golven/ met duerighe bassingen/ om die plaets altoos rasende is/ nacht noch dagh van suypten/stooten/scheuren ende vernielen niet rustende. Tegens de furie van dese plaets is op-gerecht een groot gewelt van palẽ ende steenen/ dat in groote eñ hooghte t'sop vande Berghen te boven gaet. Doch soude van cleynder teghen-weer wesen/ waert dattet door stadigen arbeyd niet dagelijcx onderhouden ende vermeerdert en wierd/voor't afnemen ende verminderen. Ick hebbe gesien (schrijft Iunius) steenen van 200 pond/door de golven/gelijck eenen bal uyt-geworpen/op het blacke dat aen dit wonderlijcke werck ghelegen is. Welc werc of deel bestaet uyt palen aen den anderẽ gehecht/eñ met Heyblocken inde aerde gedrevẽ. De plaetsẽ tusschẽ de palẽ/dier veel zijn/light verbult met steenẽ vã uytgenomẽ swaerte. Den jaerlijckschẽ arbeyd vande Timmer-lieden ende andere Werck-lieden hout dit Bolwerck in zijn cracht/ende daer zijn eenighe treffelijcke lieden toe ghestelt/die op alles toesicht hebben/eñ dit Honts-bosch voor heel Holland versorgẽ. Dit Pael-werck streckt nu langs den cant vande Zee 3 myl en verre/dienende voor een strand/ also Holland/daer met eenẽ bult uyt stekende/ eñ over sulcx den Noord-westen Wind onderworpen zijnde/ het goede beschut vande zand-duynen eñ strandẽ tegẽs dẽ Ocean (so wel schadelijckẽ als profijtelickẽ na-buer) verliest.

Dit Honts-bosch is by wylen in-ghebroken/tot groot verderffenisse van heel Holland/spijt alle de macht van palen ende steenen om dat te behouden gebruyckt. Achter aen't Pael-werck leyd eenẽ zand-dijck/tot meerder sekerheyds/ de nieuwe slaper genaemt/ om dat tusschen Goer ende Camp een andere vaster ende ongelijck stercker dijck gheleghen is / den ouden slaper ghehecten: om dat Holland als op sulcken achter-dijck / schijnt te slapen ende met 't hoofd in't rus-

sen

Die Zyp
t'Honsbosch
Camp
Nieu slaes
Petten
die Zyp
Ketelduyn
Die Zyp dyck is long ses duisent houlen Zuydt
Het ooghe
Die Geuwel
Abbe ste
Schenckel
en drie e tactich roeden
herregen
Groet
Scho rel
naer Alcmar
Crabbe dam
Erenighe burch
Dyrstal
S. Maerten
Die Rijp
tuitughorn
Herinc kerspel
Valck oeck
Burch horen
Groen velt
Leech dyck
Sea gen
Die Keins
Calver dyck
Dirxhorn
Woudt meer
Witz meer
Bleeck meer
Diep meer
Haerlong meer
Scorel
Noort

sen te rusten. Welcke rust (naer't segghen van sommighe lieden) nu sekerder is/ also het Houtsbosch op heden soo grooten last niet lijd/ alst wel plaght/ de Zee by wylen ingeruymt zynde: die soo niet wil betemt wesen; maer wat speelens hebbende/ sich selfs metter tijd door zand-bergen beschantst. Tot het Dorp van Petten toe/ op den Zeecant gelegen/ duert het pael-werck van't Houts-bosch. Petten leyd drie mylen van Alcmaer ende brenght cleyne witte mosselkẽs voort/ die wonderlijcke goed van smake zijn/ ende worden tusschen de palen ende steenen / daerse met menighte aen-hanghen/ af-ghetrocken.

Van Petten af begint het Zijpland, also genoemt van eẽ Canael/ de Zype geheeten/ dat door strand by de Zee gemaeckt / in't wassen des Waters dese streeck over-vloeyt. Dese Canael is wanneer't ebbet te voet ende met de wagen wel te ghebruycken; dan als de vloed hooger aencomt/ word het niet sonder perijckel versocht/ soo dat de waghen drijftigh zynde ('tis by-wylen ghebuert) met beesten ende menschen 't Zeewaert in ghesleppt wordet.

Het Sijpland is een aen-was ende voor-land uyt de Zee: die elders Landgierigh/ hier nochtans hare mildheyd heeft betoont: leyd tusschen de Zee aen't Westen/ ende den Zee-dijck aent Oosten/ die van Medenblick af-comende/ tot Petten uyt-loopt/ heeft voorts aent Noorden de Zee het verdroncken Tusen-land, (daer d'oude volckeren Tusij, naer de meyninghe van Iunius voorsz. plachten te woonen) 't Eyland van Wieringhe, Texel, &c. die al aen't Graefschap van Holland behooren. De grootte van't Sijpland vanden Slickerdijck af/ die in't Noorden leyd/ ende soo voorts/ is 9378 Morgen/ tot 600 roeden van 12 voeten: heeft 9 mylen inden ommegang/ behoud eens deels seer goed Land/ eens deels meest Zanden eñ Duynen. Doch heeft dese streeck/ seker eenen heerlijcken aen-was/ eñ als een vergheldinghe van de voor-gaende schade by de Zee ghedaen/ by wylen de Hollanders aengelockt/ om met Dijcken te bevingelen/ als een erf-goet voor alle aen-stoot der nae briesschende baren/ aen den vasten grond van't Noordholland te hechten/ ende als met recht ghebruyck het selve de Zee te ontrecken: dan het is al qualicken vergaen/ ende vyde wreedheyd der tempeesten verstroyt ende verstoort.

Wy lesen inde Duytsche Cronijcken van Holland: dat Willem, d'eerste Heere van Schagen, dede bedijcken by de Sype, by S. Martens dorp / een groot stuck Lands/dat hy dede heeten dat Nyeland, 'twelck sonder twyfel verstaen moet worden van't Sijpland, in de teghenwoordighe Caerte vertoont. In't Jaer 1552 ende 53 ist wederom met dijcken van't zout-water ontslagen door Nicolaes Nicolai, een man met Godlicker Gheest begaeft/ende broeder van Ioannes Secundus, dien vermaerden Poeet: daer door wierd het met veel menschen tot Land-neeringe genegen bewoont/ met huysen oock betimmert/daer oock de Jonck-heer van Bucholt, eē vermaert man door zijn deuchden ende af-comst (gelijck Iunius betuyght) Sout-keeten hadt doen stellen/om Sout te maken in eenighe grachten daer toe ghedolven/ de vochtigheyd in een ghebacken ende ghepackt/ende de selfde wel bewaert zijnde/dat het ongeweerte (voor-sien zijnde) niet en schaedde. Dan eylaes! een grouwelijck nae-jaerigh tempeest heeft op den eersten dagh van November/in't Jaer 1570/al dese streeck ende schoonen aen-was/ de Zee weder toe-geschreven/de Dijcken aen veel canten door-gebroken / met een verlies van veel menschen/ beesten ende schoone huysen/welcke schade oock veel Hollandsche steden aende Zee ghelegen/ghemeen is ghevallen. Het Jaer ende den dagh van desen inbreuck / is in ghemeen dicht met dese veers kens besloten:

d'Eerste daCh Van NoVeMber ÆoLVs opstaCk:
doen door het feL bLasen de ZIlpdIICk In-braCk.

Ende hoe-wel die schade onvergoedelijck scheen te wesen/ ende dat vele niet en dochten dat die plaetse wederom soude te rechte ghebracht worden: nochtans is door de hulpe van sommige treffelijcke liedē/ ende door de voorsichtigheyd der Heeren Staten/eene nieuwe bedijckinge gheproeft: die nu ter tijd alsoo verre ghebracht is / dat het te hopen staet dat de dijcken lichtelijck de cracht der Zee sullen connen wederstaen. Den grond is anders (soo vele als men door den Oogst van twee Jaren can af-nemen) soo vruchtbaer/dat hy voor geen Hollandsche Landouwe en wijcket. Ende dit sal van de Zype (als oock van Noordholland) genoegh wesen.

Oudt

OUdt Batavia, eertijds onder eygen Coningen machtigh/is metter tijd/de rechte stamme verstorven zijnde/in veel deelen gescheyden/ende onder d'aenwoonders vande Isel, de Bisschoppen van Wtrecht/de Graven van Holland/en de Hertogen van Gelderland/ verdeylt. De Bisschoppen van Wtrecht hebben hare heerlickheyd gehadt vande Coningen van Vranckrijck/die niet eene milde handt de Graven van Holland ende de Bisschoppen desen streeck van Batavia ghegheven hebben.

De eerste Aertz-bisschop was genaemt Wilibrordus, of Wigbrodus, met by-name Clemens, eenen Enghels-man/vande Paus Sergio gheordonneert/die door Dagobertum, Coningh van Vranckrijck de jurisdictie eerst vercregen heeft/doen (indien't te ghelooven is) veel wyder ende verder streckēde/by-na over heel Holland/ maer nu minder/begrypende de stedē vā Wtrecht, Wijck te Duer-steden, Rhenen, Amersfoort ende Montfoort, met meer dan 70 Dorpen. Aen't Zuyden/Noorden ende Oosten leyd dese Provincie beringelt met 't Graefschap van Holland/palende aen't Westen aen't Hertoghdom van Ghelderland.

De Hoofd-stadt Wtrecht, nae de meyninge van Hadrianus Iunius, heeft den name van eenige op-schryvinge byde Romeynen gebruyckt/om haer garnisoenen/diese langs den Rijn hadden/te betekenē. Hier was geleyd het 35 Legioen/daerom 'topschrift V. TRIC. LEG. STAT. 'twelck een oorsaeck gegeven heeft aen des Latijnsche spraecks onervaren Lesers/om de ghepunctueerde halve woordē door heele te spellen/als VTRICSTAT, daer achter na Wtrecht af ghemaeckt is: 'twelck niemant soo vremt gheven en sal/ aen-ghemerckt de stadt in Swaben, Cantstadt geheeten/anders genen oorsprongh en heeft/soo veel den name aen-gaet/dan vande oude op-schryvinghe LEG. ANT. STAT. dat is 'tgarnisoen van't Legher van Antonius. Seker alsoo tot Antwerpen op een costelicken Muer ter eeren vande Keyser Carolus de vijfde aldus in het Latijn stond CAROL. V. CAES. Wierd dit vā eenige Boeren eñ slechte liedē (als Iunius ghetuyghet) alsö gelesen/als of de Overheyd/uyt schamp/dië moghenden heerscher 5 Casen hadde toe-gheschreven. Soo heeft dit dan van Wtrecht oock wel connen gebeuren.

De

Zuyder Zee
GELDRIAE
Ultrajectum
PARS
Millaria Germanica
1
2
Wesep
Oude naerden
Naerden
Huysen
Laren
Larem
Hilfertsen
Oudekercke
Abcoude
Horst
Vreelandt
Cortehoof
Lonen
Cronenburch
Loosdrecht
Vinckeveen
Aade
Willes
Breukelen
Westbrouck
S. Martensdyck
Zulen
Maersen
Dale
Vlueten
Bethlehem
Chartuses
Vrouwē cloister
Oostbrouck
Outwyck
Zeyst
Bonnick
Utrecht
Camerÿck
Woerden
Lynschoten
Montfoort
Iutfaes
Waerder
Oudewater
Yselsteyn
Benscop
Cappelle
Lopick
Pols broek
Vreeswyck
Houten
Werckhouen
Schalckwyck
Thoswyck
Culenburg
Wyck te duerstede
Rhyn
Coten
Bunschoten
Eembrugge
Hulkesteen
Nyckercken
Amersfoort
Zoest
Birckt
Barent
Leusden
Wouwen bergh
Doorn
Beuerweert
Stekenburg
Neer lange brouck
Leersom
Ouer lange brouck
Amerongen
Elst
Rhenen
Leck
Ryswyck
Lunteren
Scharpenzeel
Eemnic huysen
Eem fluuius

De Mueren die om Wtrecht zijn/zijn van Baldricus van Cleve (soo de oude by de Noormannen af waren geworpen) inde tyden van Bisschop Alfrijdt ghesticht; die voor vergeldinge als doen van Keyser Carolus Deventer ende Tielt met haer jurisdictien verkreegh. De stadt van Wtrecht is wonderlicken wel betimmert/heeft heerlijcke Kercken / huysen ende straten / door den rijckdom vande floorerende Gheestelijckheyd naest Ludick in Nederland de schoonste ende heerlicste. De Dom Kercke/met een hoogen ende hooveerdigen Toren/is over't heele Land vermaert. Doen de Kerck van S. Maria ghebout wierd/vertoonde sich eenen kuyl/die noch met Cement noch oock met Colen (met de welcke nochtans den Tempel van Diana in een Poel wierd droogh ende vast opgebout) maer slechs met lagen van Stieren vellen gedempt worde / dat betuyghen twee veersjkens aen den voet vande Colomme/die op dien kuyl ghestelt is/ staende in het Latijn aldus gheschreven:

Accipe,posteritas,quod post tua sæcula narres,
Taurinis Cutibus fundo solidata Columna est.

Dat is/soo ick vertale:

Naercomers leeret hier,dat ghy naer mooght vertellen,
Op Stieren-huyden dicht men dees Pylaer most stellen.

In dese stadt is Adrianus de seste Paus gheboren / die 20 Maenden den Pauselicken stoel heeft beseten. Onder andere Graf-dichten wierd hem dit ghesteldt/dat wy uyt het Latijn aldus vertalen: Adrianus de seste light hier begraeven, die niet in zijn leven ongheluckigher en heeft gheacht,dan dat hy heerschte. Wat sal ick segghen van dien Ioannes Hornius? Zyne Boecken ghetuyghen zyne gheleertheyd; ende alle de gene die hem gekent hebben/ zyne Christelijcke Deughden. [Hy was eerste Professor der Ghenees-conste in de hooghe Schole tot Leyden] Zyne doodt is van ons met een Graf-dicht ende Christen claegh-reden hertigh beweenet.

Wijck te Duersteden,Batavodurum van oudts genaemt/is de tweede stadt/ die het Sticht van Wtrecht

Wtrecht toe-gheschreven word: plaght eertijds grooter ende vermaerder te wesen/ als zijnde de uutste plaetse van heel Batavia: haere gheleghentheyd is van Wtrecht drie mylen/van Cuylenburgh een/in een ghenoeghlijcke Landouwe/ ende door't op-stroomen vanden Schip-rijcken Rhijn/met alle dinghen tot s'menschen onderhoudt overvloedelijck versien. Hier hebben de Bisschoppen/op een oudt Casteel/des heerschens sorghe door de lustigheyd der selve vergheten.

Rhenen hoort oock aen't Sticht/is een oudt stedeken/ de Romeynen oock niet onbekent in haer Historyen/leyd aenden Rhijn/vier mylen van Wtrecht.

Amersfoort alsoo ghenaemt/ niet ab Amore forti, (ghelijck sommighe futselen) maer van de Reviere Ems,die inde Veluw,op-comende/door de stadt loopt/ die daerom Eemsfurt genoemt is. Het is een ghenoeghlijck stedeken/ heeft aen d'eene zyde de Veluwe, aen d'andere Zandberghen/met een langhe streke: de inwoonders zijn vrome lieden/begeerigh der discipline ende scientien/daer over de stadt een Voetster is van veel Gheleerde persoonen. Dese stadt was eertijds cleyn/ als uyt den ouden Wal ende Gracht blijckt: doch daer naer is sy vermeerdert. In het Jaer 1543 is sy Marten van Mossum overghegheven.

Montfoort leydt aenden Ysel, ende is teghens den op-loop der Hollanderen van Godefrijdt, Bisschop van Wtrecht ghesticht/ende met een Casteel versien. Dit zijn de steden van het Sticht van Wtrecht/ een deel van het oudt Batavia: Waer aen oock gheleghen zijn de steden van Tieldt, Bueren ende Cuylenburgh: de twee laetste hebben hare particuliere ende bysondere Graven.

Het Land van Wtrecht is vruchtbaer / ende draeght goedt Coren/ is vet Weyd-land/ leyd hooger dan Holland/ende is vaster: het vetste Land is aldaer cleyachtigh/ heeft oock Veenen ontrent Amersfoort ende elders/ bequaem om Turf uyt te delven.

De inwoonders zijn cloecke Oorloghs lieden/plaghten met de Hollandsche Graven/ja met haer Bisschoppen selfs dickwils in verschil te zijn: doch zijn ten laetsten/ om alle gheschillen

ter

ter neder te legghen/ende den wegh op te delven voor alle Krygen/ daer sy van haer gebueren mede gheplaeght worden/ soo veel de Wereldlicke jurisdictie aen-gaet/onder de heerschappye van Carolus de vijfde/Keyser van Roomen/by Henricus van Beyeren Bisschop ghebracht/ ende soo aende heerschappye van't huys Oostenrijck met d'andere Provincien ghecomen.

De Volckeren deses Lands (maer voor al die van Wtrecht) worden voor op-roerigh ghehouden: doch soo daer genen quaden Wind en blaest/ het Water sal wel stille wesen. Daer veel volcks is/is veel woelens.

Die een Ghemeente wel can stieren, O dien houd' ick voor een wijs Man,
Vraeght niet naer het veelhoofdigh tieren; Blijft aen het roer, gaet niet daer van.
Ghy maer, ô het Compas wilt volgen, Dat u gherechtheyd vooren set.
Die God vrucht, vreest geen Zee verbolgen: Daer is niet stercker dan de Wet.

Beschryvinghe van Ghelderland.

GHelderland plaght eertijds eene woonplaetse vande wreede Sicambers te wesen. Den name trecke sommige van Gelduba, in dese plaetse eertijds gelegen: andere meynē dat hy van het Casteel Pontgelder comt: het welcke Wicardus de Pont met zynen Broeder Lupoldo gebout heeft. Andere brengen andere oorsaken deses naēs by/ onnoodigh te verhalen. Dit Land is in het Noorden naer Vriesland eñ eenē arm vande zuyder Zee gelegē; in het Oosten heeft het het Hertoghdom van Cleve: in het Zuyden raect het aen Gulick: aen Braband eñ Holland in het Westen. Dit Graefschap heeft twee Hertoghdommen, Cuylenburgh eñ Bueren onder sich; eñ de heele Veluwe met de streke van Overysel: daer't Graefschap van Zutphen eñ de heerlickheyd van den Berghe in is. Het begrypt 22 steden: onder de welcke

Nimmeghen,

Ghelderland.

Nimmeghen, Ruermonde, Zutphen, ende Arnhem de voornaemste zijn.

Daer zijn dese steden die cleynder zijn/ Hatten, Elburgh, Harderwijc, Wageningen, Tiel, Bommel, Bronchorst, Doesborgh, Deutecum, s'Heerenberge, Lochem, Grol, Breedvoort, Gehe, Stralen, Venlo, Wachtendonck ende Arkelens. Andere onbemuerde plaetsen / die recht van steden hebben/ zijn Reppel, Burgh, Gent, Batenburgh, Montfoort ende Echt. Waer beneffens drie honderd Dorpen/ met Toornen ende Clocken/ ghetelt worden.

Om in't bysonder de 4 Hoofd-steden van Gelderland te beschryven/ so comt de stadt Nimmegen met recht d'eerste plaetse toe om haren ouderdom/ heerlijckheyd en rijckdom. Sy is gefondeert by Batho d'eerste Heer van't Land/ nae zynen naem Batavia gheheeten/ is daer beneffens een Leger-stede voor het Crijghs-volck der Romeynen gheweest onder Iulio Cæsare, oock een Paleys vande Coningen van Vranckrijck: aengemerckt onder drie Coninglijcke Hoven/ by Carolo Magno in drie verscheyden steden op-gestelt/ Nimmegen oock by Rhegimone ghereken word. Daer over is noch de jurisdictie de stadt aengelegen/ het Rijck van Nimmegen genaemt. Nu ter tijd staen onder Nimmegen de steden van Tiel, Bommel en Gent, de Vicontè van Nimmegen oft Burgh-grave/ d'Officiers vande voornoemde plaetsen/ met die van Bommelerweert, ooc die vande Betuwe en vande Landen tusschen de Mase en Wael/ daer Nimmegen op gelegen is. De inwoonders zijn rijck en machtigh/ nu doch door d'Oorlogen seer verarmt en verstropt. De stadt is sterck ende wel versien teghens den vyandt: leyd hoogh ende leegh: op de hooghte staet een oudt Casteel/ 't werck van Iulius Cæsar; soo de ghemeene roep houdt. By Guillelmus Coning van Roomen/ ende Grave van Holland is Nimmeghen, anders een Rijcks-stadt/ aen Hertogh Otto van Geldre verpant/ met conditie/ so die binnen sekeren tijd niet gelost en wierd/ dat de Heerlijckheyd vande plaetse aen't Hertoghdom blyven soude/ 't welck alsoo gebeurt is. Van dese stadt mooght ghy meer inde Batavia cap. 11 lesen.

Roermonde leyd aende Maes, draeght den naem van een Reviere/ de Roer genaemt/ die aende cant vande stadt/ haeren mond inde Maes comt spoelen. Het is de tweede Hoofd-stadt van Ghelderland/

Ghelderland/groot ende wijd/beſet met mueren/eenighſins naer't oude fatſoen / die doch wel te verbeteren zyn/ende/naer het oordeel vande verſtandige/bequaem om eē over ſtercke ſtadt af te maken: begrijpt onder haer Venlo, Gelder, Stralen, Wachtendonck ende Erckelens, ſtedekens oock Keſſel, Montfort, Middeller, Grieckenbeec eñ het Schout-ambacht van Echt. Door brand/eene toe-geleyde plaegh van deſe ſtadt/zijn dickwils de huyſen binnen Roermonde verdorven. De inwoonders zyn goede ende geerne herberghende lieden: de lijf-tocht is door het omligghende Land/dat vruchtbaer is/binnen de ſtadt oock wel te becomen.

Zutphen, eene ſtadt aenden Yſel gheleghen/ ende met een tytel of eer-naem van Graefſchap verciert/is de Hoofd-ſtadt van Doeſborgh, Deutecum, Lochem, Grol, Breetvoort ende Bronchorſt, oock mede van't Graefſchap van s'Heerenberghe. Deſe ſtadt plaght eene rijcke ſtadt te weſen/als het ſpreeck-woord uyt-wijſt/ dat ſeght: Nimmeghen d'oudtſte / Roermonde de grootſte/ Zutphen de rijckſte/ende Arnhem de luſtighde. Het Graefſchap van Zutphen is aen Ghelderland ghecomen door het Houwelijck van Otto, eerſte Graeve van Ghelder/met de Dochter van Gerlaccus, Graeve van Zutphen, ontrent het Jaer duyſend/ twee en tachtentigh.

Arnhem, eene luſtige ſtadt(daer den Hertogh of Gouverneur/ende de Cancelrye van Ghelderland haer geerne houden) is aende rechter cant vanden Rhijn gheleghen/ het Hoofd vande Veluwe ende van't deel van Gelderland/daer de ſteden van Wagheninghen, Hatten, Harderwijck ende Elborgh onder ſtaen.

Het Hertoghdom van Geldre en is eerſt maer by Voochden gheregeert: die wierd genoemt de Voocht van Ghelder; achter nae by Graven/ende ten laetſten by Hertogen. Door't Teſtament ende vercoopinghe van Arnoldus Hertogh / is Ghelderland aen't Huys van Bourgongien ghecomen/ende nae langhe Oorloghen beſeten.

De Edellieden woonen al meeſt te Lande op Sloten eñ Caſteelkens/eñ leven onbecōmert. De Locht deſes Lands is ſuyver ende gheſondt: De Ackers die zijn ſeer vruchtbaer.

Hier zijn oock seer goede Weyden (voornemelijck aenden Rhijn/Wale ende Mase) daer sy veel Vee op weyden: jae het wordet daer oock van Denemarck om vet te maken ghesonden.

De inwoonders comen (als gheseyd is) vande Sicambers af / de welcke sy (de wreetheyd naer-latende) in cloeckheyd volgen/ ende en zijn niet te min seere tot de gheleertheyd ghenegen/ die sy met grooten vlijt naer-jaghen.

Beschryvinghe van Overysel.

DEse Provincie is een vande 17/besloten aen't Noorden met Vrieslandt; aen het Zuyden met het Land van Geldre/ aen't Oosten met Westphalen; aen't Westen met de Zuyder Zee ende de Reviere de Ysel: is ghedeylt in Yseland, Drent ende Twent, begrijpt 8 bemuerde steden: namentlick Deventer, Swol, Campen, Vollenhove, Steenwijck, Hasselt, Oetmarssen ende Oldenzeel, met noch eenighe gepriviligeerde plaetsen: als Meppel, Gelmuyden, Coevorden, Hardenburgh, Omme, Almelo, Diepenhem, Delden ende Euscede. De Hoofd-stadt vande Provincie is Deventer.

Otmarsen heeft dien name van Odemaro, Coningh der Francken/ soo wy Trithemio ghelooven: sy is aen de Vecht ghebout.

Campen light over den Ysel, dit is door den in-loop des Waters gheschied/ het Canael/of Gote vande Reviere verandert zijnde. Sommighe maken hier af de Navalia van Ptolomæus, daer Cornelius Tacitus oock af vermelt.

Deventer is de eerste ende grootste van allen / is op den rechten kant van-den Ysel gheleghen.

Wt 't Land van Overysel haelt Iunius als upt den put van Democritus, de Francken voorts/

Trans-Isula. D.
Drente
Twete
Campen
Zwol
Deventer
Zutphe
Lochem
Oldenzeel
Ensceede
Hardeberg
Steenwyck
Covuoerden
Milliaria Germ.

voorts/die Galliam betrachtight hebben / teghens d'alghemeyne opinie van die Franconiam Moedere der Francken of Fransoysen maecken; hy bewyst sulcx met de namen van Salij en Ansuarij, volckeren daer de Fransoysen in verdeylt waren/ welcke in desen streeck noch ghene onbekende voetstappen achter ghelaten en hebben. Salij zijn van oudts gheweest de by-wooners vanden Ysel, in't Latijn Ysula, daer oock Zalland af comt ende het Dorp Zalick, aen de zyde vanden Ysel daer Campen leyd. Ansuarij zijn die van Deventer / daer oock noch den name af blijft Ansen stadt, alsoo Ans een hooft beteekent oft Heer: daerom noch vrye ende heerlijcke lieden Hansen genoemt worden. Waer over oock de Lex Salica, van wiens oorspronghsoo seer ghetwist word onder de Gheleerde / van dese Landen ofte Volckeren haer rechten naem behout/met eene sonderlinghe glorie van Overysel / dat uyt haer gecomen is een so vermaerde natie/als de Fransoysen zijn/die soo schoonen Coninghrijck met de Overyselsche Wetten regeeren. Hier beneffens d'oude Tencteri zijn inwoonders gheweest vande Landen van Drent: de Tubantes van-de Twent/ de Chamavi van-de Landen ontrent Campen/ een vermaerde stadt die wel eer placht Overysels te zijn/en nu dē loop vā de reviere verandert wesende/aen d'andere zyde leyd: de Vsipetes of Vsipij, zijn die van Zutphen/ alsoo eerst den name gecomen is van Sipeten tot Sitpeten, ende Sitpen, ende daer nae uyt de ghemeene sprake tot Sutphen ende Zutphen.

De Reviere Ysel is eenen arm vanden Rhijn / den derden uyt-gangh daer hy zijn Water mede plaght te lossen. Waer af wy uyt de Batavia (Capit. VIII, pag. LX) soo vele sullen vertalen als de Nederlandsche ooren connen verdraghen. Twee duysendt schreden eer-men tot Arnhem comt begint eene nieuwe achter-volghende Gracht/die met onseggehelijcken arbeyd van Drusus door de hand zyner Crijghs-lieden ghemaeckt is / op dat haere vroomheyd door ledigheyd niet en soude verslappen: De welcke naer zynen naeme ghenaemt was/ als Tacitus in zijn tweede Boeck ghetuyghet. Welcke name noch op heden blyvet.

Door de selve is Germanicus Cæsar met eene Vloote van duysend schepen / naer dat hy zynen

nen Vader Druso ghelosten ghedaen hadde (als de selve schrijft) voorspoedigh door het Meyr des Rhijns ende des Oceaens met eene rechte vaert of rechte gracht inden Eems ghecomen. Die gracht of delve duert twee of drie mylen ende brenght den Rhijn/die eenen nieuwen naem de Ysel ghegheven is/voor-by het stedeken Doesborgh, dat misschien van Druso alsoo ghenaemt is: al-waer hy den ouden Ysel, uyt Westphalen voort-comende/ wiens naeme hy ghecreghen heeft/ontfanght. Daer nae voor-by Bronckorst vallende/ende voor-by Zutphen, (eene stadt van alles versien/ende met den naem eenes Graefschaps beghift) comt hy tot Deventer der Ansen-stadt: Welcke stadt van alle noodighe dinghen over-vloeyende/seer machtigh/gheluckigh ende wel versien is; waer af wy te vooren ghesproken hebben. Dese vier steden laet de Ysel ter rechter hand; de twee volghende zijn aen de slincker zyde gheleghen. De eerste is Hattem, een stedeken door gheleghentheyd der plaetse ende versterckinge wel versien; daer naer is Campen, eene vermaerde stadt/die (als gheseyd is) de Navalia gheacht word te wesen. Sommighe meynen dat het Portus Manarmanis sy. De selve voor-by gheloopen zijnde/ende sommighe Eylanden ghemaeckt hebbende/stort hy in het Tye, eenen arm der Zee/daer hy van de Zee word wegh-ghenomen naer dat hy het Swarte Water in-ghenomen heeft: laet Ens ende Orck, cleyne Eylanden/daer Visschers woonen/ter slincker hand eer hy tot de selve comt word eenen steen-wegh vande Schippers met haere cloeten ende boomen vernomen: waer uyt blijckt (o vreemden keer aller aerdscher dingen!) dat de Visschen woonen daer de menschen plaghten by een te comen. Daer naer de selve Reviere met den arm der Zee vermenght zijnde/word voor-by Vriesland ghevoert/daer naer voor-by Vlieland (een Eyland alsoo van haren mond Flevus ghenaemt) comt uyt inde Zuyder Zee. Alwaer een Casteelken was (als Tacitus getuyget) dat over de Eylandē des Oceans geboot. So dat dese gracht van Drusus, in het Latijn Fossa Drusiana genaemt/uyt den Rhijn gheleyd zijnde (hebbende nu den name vande Ysel) met eenighe Meyren beholpen/de Zuyder Zee ghemaeckt heeft: het welcke seecker de Landen van Vriesland ende Overysel groote schade ghedaen heeft/die daer door

seer vermindert ende tot cleyndere Landschappen geworden zijn: waer by den Ysel weynigh voordeels heeft ghedaen/die nu van de Zuyder Zee versmacht is/ende en can zynen onbekenden loop/die tusschen het Vlieland ende Schelling plaght uyt te comē/niet meer vertoonen. Waer aen blijckt dat de menschen dickwils groote costen ende moeyts doen om haer eyghen Land te beschaden.

Noch lest sagh ick een Spinne weven,
Seer constigh maeckte sy haer net;
Een Vrsel-vliegh is door ghedreven,
Daer was den arbeyd al verplet:
Soo(docht ick)zijn al s'menschen wercken,
Die hy vol-brengt met cost en sweet;
'Tis heden wat; wilt morghen mercken,
Wat hy ghedaen heeft ghy niet weet.

Beschryvinghe van Oost-vriesland.

DEn name van Vriesland(als de Schryver der Batavia cap. 23 getuyget) worden verscheydene af-comsten gegeven: sommige schryven dat hy van Phrygia comt(het welcke haer Vaderland of plaetse harer af-comste soude wesen) anderen halen dien van het Vriesen, door dien dat het door de bittere coude daer seer Vriest. Den Abt Spanheymus, volgende Hunibaldum(eenen grooten lede-brecker der waerheyd)verdicht dat hy van eenen Friso sone van Clodius, Coningh der Francken/af-comt. Maer ick(seght Iunius) achte dat-men den oorsprong deses naēs de vryheyd (die sy altijd bemint hebbē) moet toe-schryven.

Tacitus.

Septentrio

DRENTE

Miliaria Germanica

FRISIA

Tacitus(in zijn Boeckken vande manieren der Duytschen) deelt de Vriesen in majoren ende minores, dat is/meerder en minder Vriesen/na haer macht en Land:sy mogē daer beneffens in Oost-vriesen en West-vriesen verdeylt worden/ hoewel dat na het gemeene gevoelen Oost-vriesland(doch t'onrecht) het Graefscap Embdē genoēt word. De meerder Vriesen zijn gelegē in't Land daer de steden Staveren, Sneeck,Franicker,Harlinghen ende Leeuwarden zijn:worden daer over Oost-vriesen ghenoemt/ghestelt tegens de minder Vriesen; die de West-vriesen zijn/ die(te voren beschreven) nu Noordholland in hebben. Den Rijn of den Ysel heeft dese Vriesen gedeylt: dat is het geen dat Tacitus schrijft: Den naeme van de meerder ende minder Vriesen is nae de mate der crachten;beyde dese natien worden tot aen den Ocean met recht den Rhijn beset, ende begrypen onmetelicke Meyren,van de Roomsche Vloten door-varen. Dit is ooch de oorsake dat wy in't opschrift van dese Caerte Oost-vriesland stellen/om het oude besit van dien name weder na vermogen aen het rechte Land te geven/dien Embderland outnemende/ als t'onrecht van haer beseten: daer toe geleyd zijnde door de groote authoriteyt van Had.Iunius, die als Rechter dit vonnisse uyt-ghesproken heeft.

Dese Provincie is aen't Noorden ende Westen met de Zee bepaelt / aen het Zuyden met Overysel, ende aen't Oosten met de Reviere Eems: sy word ghedeyldt in drie voornemelijcke staten/als 't Graefschap van Oostergoe / 't Graefschap van Westergoe / ende de Seven Wolden/die aen malcanderen ghelegen zijn : welcke Heerlickheden onder sich huysen / dorpen ende steden hebben: de steden worden tot 12 gerekent/ende de Dorpen tot 480 / onder de welcke eenighe met veel Privilegien/ om haren rijckdom ende grootte begaeft zijn. De steden zijn dese:

Leeuwarden is het Hooft van heel Vriesland : het is eene rijcke stadt ende is met schoone Burghers-huysen wel verciert/met grachten/ende met een sterck Casteel teghen den aen-val des vyands wel versien. Het heeft eene Rechts-camer ende de Cancellerye van Vriesland; van wiens Richterstoel men niet voorder en mach appelleren of beroepen. Swichem (het Vaderland van Viglius) light daer by. Doccum light twee mylen van daer/heeft vruchtbare ackers

ende

ende lustige weyden. Het light een myle vandé arm of boesem vander Zee. Eertijds heeft het onder de Geldersé gestaé. Sneeck is in't Graefschap van Westergoe/ 3 mylé vã Leeuwarden/ in eene leege eñ waterachtige plaetse geleghé: waer door daer geé Coren en wast; maer het heeft rustige weydé. De stadt is gantsch nieu/ qualic over 200 jaren met dé name van eene stadt begaeft; eñ is nochtans door verloop des tijds so gewassen/ dat sy nu voor geene steden van heel Vriesland en wijct. Sy heeft lange eene Voedster van goede verstandé geweest. De Gheleerde daer geboren/ wordé van Bertio eñ den kleynen Atlas verhaelt. Staveren light uyt-gestrect op den oever vande Zuyder Zee: de ackers daer ontrent zijn effen/ met veel grachten eñ poelé afgedeylt. Op hedé en heeft de stadt niet bysonders/ dan eé sterc Casteel by de Haven der Zee uytstekende: de grond-vesten zijn van Georgius Schenck, Gouverneur van Vriesland/ indé name van Carolus Quintus in het jaer 1522 geleyd/ op dat de Bourgongiers daer bequamelick volc eñ oorloghs-gereetschap uyt de naestgelegene Hollandse stedé moghté oversendé. 'Tschijnt dat Plinius lib. 4. cap. 15/ de inwoonders Starios naét. Dese stad heeft eertijds weeldrigh geweest/ waer af het spreec-woord de weelderige kinderé van Staveren comt. Harlingen is aé dé mond vande Zuyder Zee gelegen/ een myle van Franicker. Het heeft vruchtbare ackers/ eñ eé Casteel tegé dé aéval der vyandé wel versié/ met eene bequame Haven: wãt de Oostersche uyt Noordvriesland eñ Hooghduytschland comende/ is het eene bequame reede eñ herberge. Hier door is daer den toe-loop des volcx van alle canté seer gewassen. Franicker is van de Francken alsoo genaét: hier is eene Academie. In Vriesland liggé noch eenige andere stedé/ die wy verby loopé. Het heeft vele Eylanden/ onder de welcke Schellingen 'tvoornééste is/ seer vermaert door den vang der Zeehonden/ die de Boeren in't Sonne schijn op dé oever met netten weté te vangen.

Groeninghen is by dese Vriesen ghelegen / ende maeckt met haer streke / die sy de Ommelanden noemen/ eene Provincie of Landschap. Hier is dien seer Gheleerden Rudolphus Agricola gheboren/ die Anno 1474 tot Heydelberghe is gestorven. Hermolaus Barbarus heeft hem een Latijns Graf-dicht gemaeckt/ van Viglio op zijn Graf gestelt/ eñ van ons aldus vertaelt.

De

De doodt ſeer nydigh in dit Graf Rodolphum ſluyt:
De Hoop' en d'Eer gaet Vrieſland af, daer hy van ſpruyt:
Want doen hy leefde creegh Duytſchland den lof ghelijck
Van Room' en Griecken vol verſtand. Dien Man word ſlijck!

Dē grond vā Vrieſland is leegh eñ broeckachtigh/inde na-ſomer niet te gebruyckē: draecht ſuttel Coren; maer heeft ſchoone eñ vette Weyden / die wel gevoede Oſſen eñ andere Beeſten maken. 't Heele Land is met ſlooten eñ grachten door-watert. Het en heeft gene loopende Revieren; maer al delven die met handen by de inwoonders ghemaeckt zijn. Daerom is het om Leger te houden/of Crijghs-volck te voeren een onbequaem land/eenen wiſſen ondergang eñ lage/voor de gene die de Landen onbekent eñ onervaren zijn. De inwoonders zijn over het gantſche Landſchap in groote menighte/rijck eñ tot de Oorloge genegē/fier ende hooghmoedigh/eergierigh/gelijck hare daden genoegh uyt-wyſen: alſoo ſy by tyden van Nero haer uytgaven voor de ghetrouſte ende vroomſte Natie van alle die onder't Rijck van Roomen mochten zijn. Haer Land heeft eertijds een eygen Coning ghehadt/ die mogelijck niet alleen dit deel van Vrieſland/maer oock Weſtvrieſlant; jae 'tland tot de Elve toe beſeten eñ geregeert heeft.

Plinius ſchrijft dat by de Vrieſen eenigh Cruyt ſoude waſſen/'twelc hy Herbam Britannicam noemt/hebbende langworpige bladen/ſwertachtigh/een ſwerte wortel: uyt het welcke eenigh ſap ſoude voorts comen. Deſe plant is goed voor de tanden eñ verdorven tant-vleyſch / voor de voeten ende knyen/die crachteloos worden ende op-ſwellen met een ſieckte/die wy ſcheurbuyck noemen. Dit Cruyt waſt oock in Holland ende word Lepel-bladen genoemt / ſeer ghepreſen/eñ voornemelick in deſe leege Landen/daer den ſcheurbuyck ſich meeſt vertoont. Seker ick hebbe met Godes hulpe binnen Amſterdam (daer ick nu/ in het jaer 1608 de Chriſtelijcke arme haeſt ſeven jaren bedient hebbe) vele met het ſop deſes Cruyts in corten tijd gheneſen/die creupel vanden ſcheurbuyck te bedde lagē: het ſtaet hier alle Marckt-dagen te coope/ alſo vele dat gebruyckē. Van deſe ſake ſoude ick vele connē ſchryvē/dat ic na-late tot beter gelegētheyd.

Fredericus,

Septentrio
Milliaria frisica magna
Borkum
Ooster Ems
Wester Ems
De Ransreel
De Rund
Iuister Riff
Opt Watt
Keten
Buys
Norder
Baltrum
De Ackome
Langer ooch
Spycker ooch
Harle
Oste balgh
De weser
Wester weser
Opt
Wadt
Lintel
Norden
Bergum
Ostel
Nesse
Arll
Ackum
Esens
Vlorp
Tunum
Dunum
Burhave
Marienhove
Sigelsum
Duvel meer
Aurick
FRI SIA.
Bosmunneken
Witmunde
Asell
Leer
Greetzyll
Canum
Frepsum
Aland
Campen
Rysum
Twixlum
Knocke
Larle
Embde
Wolthuysen
Rype
Eems horn
Pil
Fri siæ Dam
Delfzyl
Reyde
Occidens
Oriens
Den Dollaert
Occiden talis pars
Berte
Kleue
Oldersum
Monke borch
Hovorp
Wiser meer
Sandel
Iever
Schortens
Schillich
Mensen
Berden
Sjost
Littens
Wupels
Hadie
Pakens
Schakelen haven
Knipens
Schar
Sipsburgh
Heppens
Poten
De Iade
Dat Brack
Strackholt
Gast
Repsholt
Fredeborch
Dose
Godens
Oldegodens
Zetel
ORI ENTALIS
Ledingen
Den Orth
Lehr
Loge
Stickhusen
Nienborch
Brehorne
Steenbusen
Varll
Liborch
Bokeren
Apen
Langhave
Hatsum
Critsum
Lemmingen
Solborch
Bunugum
Datveer
Kerckborgen
Weener
Muhe
Driver
Grootegast
Bellingwolde
Vriesloo
Welde
Meridies
Petrus Kærius cælavit
54
53

FRedericus Keyser/de derde van dien name/heeft in't Iaer 1465 dit Landschap tot een Graefschap op-gherecht/alsoo 't van te voren by verscheyden Heeren gheregeert wierd: d'eerste Graef was eenē Vdalricus: daer af ist/dat noch op heden eē Graef al-hier heerschet. Het is te verwonderen waerom dattet den naem van Oost Vriesland draeght by de Caert-schryvers/ aengemerckt dat dese Provincie eene plaetse der volckeren geweest is/ die by de Latynen Chauci gheheeten wierden: de welcke tweederley waren; tusschen de Weser eñ de Eems Revieren waren de minder Chauci; tusschen de Elbe ende de Weser voorsz. warē de meerder Chauci; so dat vande Vriesen Emderland gescheyden leyd. De name van Embderland past beter/'tsy dat ghy diē wilt brengē vande Reviere Ems/die dese contreye door-spoelt/ of vāde Hoofd-stadt Embdē/ eene woon plaets der Graven. Het sal vermakelic wesen hier eenige getuygenisse vande Chauci, oude inwoonderē deses Lands te verhalē/om den tegēwoordigen stand van't Graefschap met d'oude zedē te vergelyckē/op datmen oock merckē mach/dat het niet by en come door eenige onmatigheyd des Lochts/of nature vā d'Aerde/dat het Land onvruchtbaer was; dan alleenlyc door 't gebrec dat inde menschē selfs was. Wat Land geeft nu beter den menschen (niet alleen de inwoonderen / maer oock de ghebueren ende vreemdelinghen) beteren Lyf-tocht? Hoe woest was eertyds de woninghe/hoe ongheschickt? hoe ongehavent het leven der inwoonderen? Maer laet ons Plinium selvē hooren/ die sulcx in zyn sesthiende Boeck in het eerste Capittel met dese woorden schryvet: De Volckeren Chauci zyn oock van ons in het Noorden gesien/die minder ende meerdere genaemt worden. Twee-mael des daeghs ende des nachts comt den Ocean door eene groote openinghe ende verheffet sich boven maeten / dempende het eeuwighe verschil der natuerlycke dinghen ende het twyfel of het deelen des Landts ofte der Zee zyn. Daer wint het ellendighe volck hooghe Berghen of Heuvelen als hooghe Catten of Burghen met handen op de hervindinghe van de hooghste spring-vloedt ghemaeckt: waer op haere hutten soo ghesteldt zyn / dat sy schynen te swemmen als de Waeteren het om-ligghende decken; Maer zyn als de schip-brekende

als

als de Wateren vertrocken zijn/als sy de vliedende Visschen ontrent hare hutten vangen. Sy en hebben gheen Vee / en worden niet met Melck gevoedt als de naer-gheleghene. Sy en vechten met de wilde Beesten niet: alle 'tghewas verdreven zijnde / sy maecken coorden van Merz-gras ende Poel-biessen om netten af te breyen voor de Visschen: ende het slijck met de handen nemende / drooghen dat meer met den Wind dan inde Sonne: hier-mede warmen sy hare spyse ende lichamen/door den Noorden Wind vercout zijnde. Sy en hebben genen dranck/ dan reghen-water in putten aen den durpel des huys (of hutte) bewaert. Ende nochtans/ soo dese volckeren van het Roomsche volck verwonnen worden/so seggen sy dat sy dienen: daerom is het seker soo: de nature spaerter vele ter straffe. Maer ter goeder trouwen/ o Plini, is het leven van dese onnosele lieden / die met haere armoede te vreden waeren niet beter/dan van de vernaemde natie der Romeynen/die met doodtslaghen 'taertrijck ruymer maeckten / haer gebueren verdreven/ende met dieverye den Acker van haren nabuer aen haer eyghen sochten te trecken. Seker niemant en sal sulcks lochenen. De treffelijcke Schryver Tacitus schrijft vande selve aldus: Het Edelste volck onder de Hooghduytschen, dat zyne grootte liever heeft met gherechtigheyd staende te houden: sonder begeerlickheyd, sonder snootheyd, gherust ende afghesondert: sy en beroepen ghene Oorloghen, sy en woeden niet met eenige rooverye, of straetschenderye. Ende dat is het voornaemste bewijs harer Deught en Vromigheyd, dat sy boven andere zijn, sonder sulcks met ongherechtigheden te vercrygen. Sy hebben nochtans alle de Wapenen ghereedt, ende als het den nood voordert oock eenen Leger, veel Mannen ende Peerden, ende stil zijnde hebben sy den selven lof ende eere. Welck getuygenisse van Tacitus voor warachtigh/noch op heden in dese natie plaets grijpt; ende soo veel de vruchtbaerheyd aen-gaet/ ick en weet niet of Italia soo seer van ons (om de gaven aldaer van de natuer) gheprezen/ niet en mach de vruchtbaerheyd van Embderland aen eenighe hoecken met recht over-wenschen. Van Fruyt-boomen was 't it ghewest eertijds beroofst; maer nu brenght het alle soorten van Boomen voorts; daer en plaght gheen Coren of eenigh zaet bekent te zijn: waer is nu meer

overvloetr?

overbloedts? Maer sy hadden gheen Vee/noch wierden met Melck niet onderhouden. Wat spys is in dese Landen nu meer bekent? Ten laetsten en vochten d'inwoonders niet tegẽs het Wilt; op heden leert de stadighe jaght der Edellieden wel anders ; eene schoone leeringhe wat de neerstigheyd ende de cloeckheyd der menschen al can bedryven.

Dit Graefschap heeft twee steden met mueren beringhelt/Embden ende Aurick.

Embden is eene vermaerde Coopstadt op den mond vande Eems gheleghen / seer heerlijck door de bequaemheyd der Havene/die soo diep is dat de alder-grootste schepen met volle seylen daer in connen comen: Hier door is dese stadt in ryckdommen/ huysinghen ende veelheyd der inwoonderen niet alleen door heel Hoogh-duytschland / maer oock in alle de hoecken van Europa bekent. Sy wordet vande Revière Eems (die Tacitus, Amisiam noemt) alsoo ghenaemt. Dit is de Reviere door de welcke de Roomsche Vloote uyt de Drusiaensche gracht (daer wy inde beschryvinghe van Overysel af spraken) wijdt ende breedt voorspoedighlijck in den Oceanum ghevaren is/ghelijck Tacitus in zijn tweede Boeck ghetuyght.

Aurick, de tweede stadt/is een lustigh vertreck der Edelen door de Bosschen ende Wouden/ inde welcke sy met den Voghel-sangh ende met de Jaght sich geestigh vermaken. Daer zijn machtighe Burghers die haer tot de Coopmanschap of eenigh Hand-werck begheven.

In dit Graefschap zijn ontellijcke veel Sloten ende Hoeven. Dorpen zijn hier soo vele in't ghetal/dat het eene somtijds aen het ander raeckt. Het meeste deel vande selve can in schoonheyd der huysen / breedde der straeten/ende veelheyd der Burgheren / met sommighe steden in Duytschland om schoonst voort-doen. Het en zijn oock niet al Boeren eñ Landbouwers die daer in woonen/maer daer zijn verscheydene Coopluyden/ Hand-werckers ende Edele hier eñ daer onder vermengt. Sy en spreken niet alleene Hooghduytsch/ maer ghebruycken tot hare heymelijckste saken hare eyghene tale/die de vreemde niet en verstaen. Der Mannen draght is statigh ende geschickt. Der Vrouwen draght is veelvoudigh/doch altijd costelijck/ selfs de ghene die op het Land woonen: soo dat de ghene diens Liefde inde oogen light/ die/ op hare cleederen

deren siende/wel voor steeds-lieden soude trouwē. Sy maken van al haer hayr eene blecht of tuyte/eñ laten die met veel silveren of verguldene knopen verciert op den rugge hanghen. Sy doen des Somers een root Syden huysken aen/konstigh gebreyd eñ met silver verciert;maer des Winters doen sy eenen groenen hoofd-doeck aen/ daer sy het heele hoofd so seere mede bedecken/ dat sy maer de oogē bloot en laten. Sy noemen dat eē Hatte. Haren Bouwen of Vlieger hangt tot op de hielen/eñ is met cleyne ployskens geployt/eñ met silvere eñ vergulde plaetkens so door-trocken/dat hy uytgedaen zijnde staende blyvet; bestaet uyt root eñ somwylē uyt groen Laken. Het welck wy om de seltsaemheyd tot vermaeck hier uyt dē cleynē Atlas wilden by-voegen. De heerlickheyd van Ieveren is naer het Westen over de Revière Iade,eñ heeft 18 Dorpen. Voor het selve/in het Noorden/daer de Weser sich in de Zee ontlast/liggen twee Eylanden/Wangeroogh ende Spijckeroogh,die meest woest zijn. Het Graefschap van Esents light op den oever van den Ocean by Ieveren. Also de Heere vande selve/Haio van Huseke,in't jaer 1380 al te wrevelmoedigh zyne gebuerē plaeghde/eñ de Bremersche schepen op den Weser somtijds beroofde/de naer-gelegene Zee met Zee-roovers/het Land met straetschenders/vulde; so heeft hy eyndelic met de Bremersche slechtelick vechtende/de nederlage gekregen/ is na Esen gevlucht;maer vande Bremersche gevangen/die hem den Capiteyn Edon Wimmeke overgelevert hebbē. De welcke hē met een hennep-seel lange geyynight eñ geworght hebbende/heeft hē eyndelijc in cleyne stuckē gesnedē/om dat hy zyne Suster/die hy getrout hadde/sonder wettelicke oorsake hadde verlaten: het welck ick uyt Bertio tot leeringhe verhale:

De sonde wel een wyle blyvet,By boose menschen sonder straf,
Het schijnt dat-men met quaed beclyvet,En door het moorden vlied het graf;
Maer,ô,wilt u daer aen niet stooten,Ghy vrome,siet het eynde aen,
God salse wel den ruggh' ontblooten,En met des straffes roeden slaen.
Al die met boosheyd haer gheneeren, Die moeten al ter Hellen ras:
Dus yeder breydel quaed begeeren: Want sond noyt onghestraft en was.

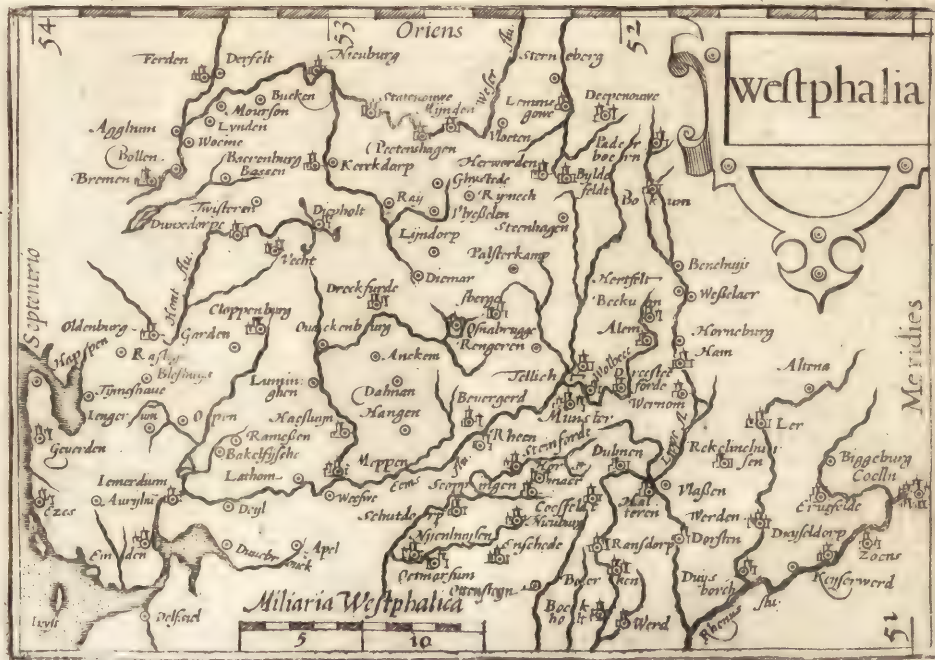
DAt Westphalen den name souder hebben vande Godinne Vesta, die in dese Provincie sonderlinghe gheviert wierd/is te slecht om het pampier daer mede te becladden: 'tis een Duytsch woord/comende van de gelegentheyd/aengemerckt Westphalen anders niet en beteeckent/dan eenigh Land aen't Westen ghelegen/of gevallen: wilt dan noch yemant verstaen uyt het woordeken Valen, dat byde Saxones een jongh Peerdeken of Veulen beduyt(alsoo de Saxones sulcks in haer vendel plaghten te voeren) de Westvalen te comen/dat en sal so vreemt niet zijn. Van oudts hadden de Cheruschi haer woon-plaets in dese Landen/ die de Romeynsche macht onder Quintilio Varo, ter neder ghevelt hebben; daer toe helpende de vroomigheyd van haren Capiteyn Arminius, die als eenen handhaver der oude vryheyd/by Duys borgh drie Legioenen geslagen heeft: soo dat haren naem; die van Keer-uss, dat is uyt-keeren comt/hier mede wel betreft is.

De Graefschappen ende Heerlickheden die aen dese Provincie behooren / zijn 'tGraefschap van Benthem, van Teckelenborgh, vander Marck, Waldeck, Spieghel-bergh, Dinstlaken, Oldenburgh-Diepholt, Ravesburg, Limburgh, Arnsburgh, Ritburgh, Lippe, Bueren, Rekelenchusen, Steenvorde, Horstmaer, Borghlo, Brunckhorst, Gemme ende Cappenbergh: daer Hamelmannus by doet Delmenhorst, Linghen ende Sternebergh. De Volckeren in dese contreye zijn de Surlanders in't Graefschap vander Marck ende de streeck van Colen; die van Berghen onder den Hertogh van Cleve; d'Emeslanders inde jurisdictie van Munster/aenwoonders vande Reviere Amasia naer Vriesland; de Slachtenlanders by Cloppenburgh; de Norlanders inde streeck van Osenbrugghe, ende de Delburghers in't Bisdom van Padelborn.

De Hoofd-steden van't op-rechte Westphalen zijn Munster, Dusseldorp, Wesel, Oldenburg, Osnabrugh, Minden, Hervoort, Wydenbrugghe ende Coesvelt.

Carolus Magnus heeft de inwoonders van Westphalen verwonnen / eerst aen't Christelijcke Gheloof ghebracht, ende haer teghens de rebellye/die sy ghewoon waeren by-wylen te pleghen, met eenighe heymelijcke Rechters versien/gevende die macht om flucx van't lijf ter doot

te brenghen

Westphalia
Oriens
Meridies
Sepentrio
Miliaria Westphalica
5
10
Rhenus flu.
Weser flu.
Munster
Osnabrugge
Bremen
Oldenburg
Emden
Nieuburg
Ferden
Cloppenburg
Meppen
Dorsten
Duysborch
Duyseldorp
Keyserwerd
Werden
Steinforde
Coesfelt
Enschede
Delfsiel
Ham

te brengen alle die sy schuldigh souden vinden van ontrou; daer toe op-rechte ende statige lieden verkiesende/ die haer wel gewacht souden hebben van eenige ontschuldige te straffen. Dese wyse van Rechten/ gelijck Munsterus ghetuyght/ duert noch; maer is nu seer verdorven/ door dat het ampt aen slechte lieden ende van kleynen achtinghe verleent word / die met haer ampt (dat Crimineele saken slechs aen-gaet) niet te vreden zijnde/ oock wel van Civile saken durven handelen. Wie in't bysonder naer Carolus Magnus Westphalen soude ghereegeert hebben / is onbekent: doch blijckt dat het selfde aen eenighe Bisschoppen verdeylt is gheweest / dier vier zijn/ van Munster, Osnabrughe, Padelborn ende Minden: alle van Carolus Magnus op-gerecht. De stadt Munster is sonderlinge bekent door de conjuratie vande Herdoopers; die al-daer (int Jaer 1533 ende 34) een fantastijck Coning-spel op-gerecht hebben; maer sy zijn na het upterste gewelt van een scherpe belegeringe/ onder haren Coning Ian van Leyden van Holland/ ten laetsten in handen vanden Bisschop gecomen/ ende van haer vermetelheyd ghestraft.

De inwoonders van Westphalen zijn cloecke lieden/ spichtigh/ schoon/ vroom ter Oorloge/ ende tot de disciplinen wel bequaem. Het Land is boschachtigh / ende voedt goede vette Beesten: is in als vruchtbaerder voor't Vee dan voor de menschen: wie banckettē of groote maeltyden met veel leckernyen bereyd in Westphalen soude soeckē/ ick raine dat hy verdoolt soude zijn; een stuck van een Vercken/ een ongekoocte Schinck of Ham/ met swert broodt/ voedt de menschen aldaer; by Verckens staet haer meeste neeringe ende onderhoud: also de Westphaelsche Hammekens oock op onse Tafelen sonderlinge begeert zijn. Een oudt klippel-veers ken loopt van dese contreye/ ende wordt oock van Ortelius verhaelt:

Hospitium vile
Cranck broodt, dun bier, langhe myle:
Sunt in Westphalia;
Qui non vult credre, loopt daer.

Iustus Lipsius in zynē Brief aē D. D. Ioannē Hurnium geschrevē/ heeft dit genoegh bevestight.

Tusschen

Tuſſchen de Weſer eñ den Rijn is Weſtphalen gelegen/eñ ſtrect ſich aen't Zuydē na Heſſen-land/voegende de Noorderſche zyde nae Vrieſland: begoten daer beneffens met twee Revierē Amaſis, d'Eems eñ de Lippe. Hierō hout Munſterus deſe contreye 'twarachtige oude Saxen.

Aende Weſer daer wy Weſtphalen mede beſluytē/leyd de ſtadt Bremen, een Aerdſ biſ dom/ begrypende onder ſich de Biſ dommen van Lubeck, Meckelburgh, Schleſwijck, ende andere. Het is een ſchoone ſtadt/ende door den Coophandel nu ter tijd ſeer vermaert; twiſt met Hamborgh vande preferentie; aen-ghemerckt dat de heerlijckheyd van't Aerdſ biſ dom eertijds tot Hamborgh gheweeſt is/ende achter nae tot Bremen is vervoert.

Beſchryvinghe van Ditmers.

NAe de Caucos Minores ende Majores, die met d'Elve/Weſer eñ Ems beſloten liggen/ volgen de Cimbri, volckeren die de Romeynen ſo groote vreeſe hebben aen-gejaeght/ dat hare gedenckeniſſe noch veel jaren daer naer/de herten ende ooren der menſchen vervult heeft: onder de Cimbros zijn de Dani/of Denemarckers/de Holſati eñ de Ditmarſi, of Teutomarſi. De Ditmarſi dragen den name van de gelegentheyd des Lands daer ſy in woonen; alſoo dat ſeer broeckachtigh/ leegh ende vol Meyren ende Moraſſen is/ſo worden deſe lieden Dietmartſen of Thietmarſen ghenaemt; want Mars of Meyrs eene broeckachtighe ende waterachtige plaets betekent. De Keyſer Henricus Auceps (ghelijck Iunius betuyght) is hier een Frontier Gouverneur ghesteldt / die de uyt-loopen van-de Denen ſoude verbieden/ ende het onderworpen deel van Duytſch-land vry houden. Van oudts was al het volck der Marſen ghetelt onder de Saxen; maer de Coning van Denemarcken heeft nu zijn heerſchappie in Thietmarſen, daer den eerſten ghebooren Soon des Coninghs ſich onderhoudt / ghelijck de

Sone van Vranckrijck in Dauphine. 't Heeft de Coninghen van Denemarcken over-groote moeyte ghecost/eer dese Provincie aē haer Croon is ghecomen. De Keyser Fredericus de derde heeft Thietmarsen den Coning Christierno d'eerste op zijn bede in het Jaer 1474 gegevē: wiens sone Iohannes, soo hy oorlough teghens de inwoonders/om haer te overweldigen in het Jaer 1500/voerde, is met al zijn Legher geslagen/ende met weynigh volcks ontvloden / verloren hebbende het meeste deel vande Holsteynschen Adel. Dese Victorie of Zeghe heeft die van Dietmers seer grooten moedt ghegeven/dat sy geensins tot eenigen Heere en wilden verstaen. Doch Adolphus, sone van Fredericus, Coning van Denemarcken/ erfghenaem vande Rijcken van Noorwegen/ Hertogh van Slefwijck ende Holsteyn/qualijck mogende haren mort-wil verdragen/ heeft in het Jaer 1559 Soldaeten aen-genomen/daer hem den Coning Fredericus voorsz. met Iohannes zijn Broeder by-gevoeght heeft: naer een groote slagh tusschē de inwoonders van dese Provincie ende den Hertogh Adolphus, zijn de Thietmarsers verwonnen/hebbende wel drie duysend mannen verloren. Van dien tijd af is Ditmers aende Princen van Holsteyn ghecomen/niet tegen-staende haere voorledene vromicheyd/om hare vrydom te beschermen/ghepleeght.

Dit Land is aen den ingangh vande Cimbrica Chersonesi ghelegen/ aenden mond vande Elbe, ende word van Denemarcken met de Reviere Eyde ghescheyden. Het heeft drie steden; Meldorp, Heynickste ende Tillinckste. Hier zijn veel Meyren: waer door de Locht vā het heele Landschap dicker is: de inwoonders zijn met Morassen ende Bosschen teghen den in-val der vyanden beschanst. De Bosschen zijn dese / Borckholt, Burgolt, Alversdorpenholt, ende Resenwalde.

Dit Land (als wy te vooren verhaelt hebben) is den Coningh Christierno gegeven/ ende is met Holsatia, Stormarsia ende Dietmarsia (te vooren Graefschappen) tot een Hertoghdom gemaeckt. Hamburgh is de Hoofd-stadt van Stormarsia. Het is eene treffelijcke Coopstadt/ aende Elbe ghelegen: sy is naer vele ellenden der Oorloge/ van Carolo Magno wederom verbetert/

THIET MARSIA

Miliare Thietmar
Hanrahuw
Hademarhs
De Lantscheidung
Scapste
Terminus regionis
Buckelenborch
Schelrau
Aluersdorp
Eggste
Tensbuttel
Breckel
Paludes
Tellinckste
Wallem
Palen
Thomdeluc
Osterborstel
Ganshorn
Oosterwaldt
Sutharste
Rab
Buecholt
Ruden
Paludes
Ostermorr
Horst
Swyn musen
Reerstal
Zerts buttel
Delbrug
Henste
Holm
Nordharste
Vernewin kel
Paludes
Hindorp
Edellaken
Paludes
Heiste
Paludes
Fyl
Hupen
Paludes
Brunsbuttel
Vorslichten
Weddingste
Rost
Meldorp
Windburg
Baerle
Kannenmoer
Thorwische
Quwenbuttel
Northusen
S. Anne
Paludes
Wessel
Heyde
Hennickste
Amersfuurdt
Henninckbuttel
Merne
Wennewich
Oldewurden
Niesken
Treune wordt
Thonle bes
Londen
Helse
Nickerken
Hein
Groetebuttel
Weruen
Wollersem
Heyjwische
OCEANI GERMANICI PARS
Dickhusen Busen
Remsbuttel
Wesslinburen
De Eyder fluvius
Thoeningen
Albis fluvius

betert/ende is eerst ten tyden van Henricus de vierde met Wallen beset / ende met drie Poorten ende twaelf Torens verciert. In dese stadt heeft Albertus Cranzius, een wel-spreeckende ende waerheyd minnende History-schryver/gheleeft/ende is oock al-daer ghestorven.

Beschryvinghe van Denemarcken.

AL het Land van Denemarcken is bycans verdeylt inde gedaente van een Eyland/begrypende veel deelen met de engte vander Zee onder-broken. Het eerste deel is aen't Oosten/eñ word Sconia, Scandia of Scandinavia genaemt/daer het Aerds bisdom van Landen of Londen in gelegen is; 't vermaerste ende ryckste deel van al de Provincien deses Conings-ryckx/daer over oock de name van Sconia uyt-geleyd word / als het schoonste Land van die streke: het sy dat de ooge gheslaghen word op de goetheyd des Lochts/vruchtbaerheyd des Lands/gemack van Havenen ende Marcten/de groote ryckdommen die uyt de Zee voorts comen/de menighte van Wilt/ den overvloed vã Visschen/so wel in staende Wateren als loopende Revieren/de rycke Mynen van Gout/Silver/Coper eñ Loot/de menighte van steden/de schoone politien; of op eenigh ander ding dat der menschen levẽ soude moges van noode zyn. De oude Latynsche of Griecsche Schryvers hebben bycans altesamen weynigh van dit geweest geweten/door dien dat sy meyndẽ hier sulcke coude te zyn/die geẽ inwoonders daer toe en liet. Plinius (lib.4,cap,13) maect wel eenige mentie van Scandia.segghende: De vernaemste ende vermaertste is Scandinavia, wiens grootte noch niet wel en is bekent. Doch daer in bedrieght hy sich/ dat hy dit een Eyland noemt. Andere hebben de gheluckighe Landen ende de langh-levende menschen in dit ghewest (als Bertius ghetuyghet) plaetse ghegheven.

Het

Het Westersche deel van Denemarcken is Iutia, van Ptolomæo Cimbrica Chersonesum genaemt/streckende ghelijck eene tonge tusschen twee Zeen/heel diep nae 't Noorden; ghelijck Italien nae het Zuyden loopende. Iutland leyd bepaelt aen't Zuyden met de Reviere d'Eyder/ die nae't Oosten loopende/inde Britannische Zee valt / de Vriesen van-de Dietmarsen scheydende: 'twelck oock de paelen zijn van Denemarcken ende Holsteyn. Iutland begrijpt in eens streecke van ses dagh-reysen(naer het Noorden)sommighe schoone steden/ aende Britannische ende Baltische Zee ghelegen. Het is lang gheleden dat de Saxones in dit Land ghewoont hebben/maer zijn achter-nae vp de Denen verjaeght. Op heden/ boven het Graefschap van Sleswijck/is Iutland ghedeylt in drie Bis dommen/van Sleswijck,Rypen ende Arhusen. Dese twee Landen/van Iutia ende Sconia, zijn de uyterste riemen ende gordelen van Denemarcken / onder de welcke veel andere Eylanden begrepen zijn ; het vermaertste is Zeeland / daer veel Casteelen ende Fortressen in zijn/oock eens Coninghs Paleys. Van oudts plaght al-daer te wesen een rijcke ende stercke stadt Roscilde ghenaemt / wel versien met Kercken ende Tempelen vp de Coninghen ghebout ; op heden ist een plaets van grooter weerde. Dit Eyland is twee dagh-reysen langh/ende het scheelt weynigh of het is oock soo breedt : van Zeeland is een cort Veer nae Sconia op Helsemburgh/over de Sont.

Coppenhagen(in Zeeland of Zialand gelegen)is de Hoofd-stadt van heel Denemarcke : sy is seer uytnemēde in grootte/ rijcdom/eñ bequaēheyd der Haven/de welcke door de ongeloofljjcke diepte eñ het Eyland dat sy Amagger noemē/daer over gelegē/seer seker voor de Schippers is. Sy is van cleyne beginselen opgecomē:want Alsalon Huyde,Aerts bisschop van Lundick/heeft eer op dese plaetse eē Casteel tegē de Zeerovers gesticht. Eenige Visschers eñ Coopliedē hebben daer om de gelegentheyd begost te woonen/eñ is daerō Kiopmanshaffen genaēt. Dit is ontrent het jaer 1165 gheschied. Ericus Pomeranus heeft van Martino de 5 Paus eerst verlof gecregen om daer eene Academie,of hooge Schole/op te rechtē.Christianus Oldēburgicus heeft het wederom versocht : Ioannes heeftse in-ghestelt: Christianus heeftse vermeerdert.

 Helsignor-

Helsignor is aende Sondt gelegen: sy heeft een Coninglick Casteel Cronenburgh genaemt/ een Bolwerck vande uyterste palen deses Lands. Dit Casteel heeft Fredericus de tweede Coning van Denemarcken aldus gebout: hy heeft seer groote steenen in ontellicke menighte doē sincken/tusschen vast gheheyde palen: ende den grond wel vast gevest hebbende/heeft dit Casteel upt den grond der Zee met over-grooten cost opghetrocken/soo dat het het woelen/burlen ende stroomen der Zee onverhindert teghen staet [de baren breken haer selven die het meynen te breken] Het gantsche werck is seer wel op zijn mate ghemaeckt/ van binnen met costelijcke camers/vertrecken ende galeryen verciert. De Coninghen van Denemarck staen vervolghens inde Tapisserye. De daken zijn met Coperen platen over-toghen/ de mueren zijn met ghehouwenen steen verciert. Daer is eenen seer grooten ende swaren steen aen de wallen des Casteels naer de Zee ende het Eyland Huena streckende met dit op-schrift; In het Iaer 1580 heeft Fredericus de tweede,Coningh van Denemarck desen steen, in wiens plaetse eenen anderen steen ghestelt is,hier doen wentelen. Dit hebbe ick upt het Latyne hier upt Bertio verhaelt/tot vermaeck des Wijsheyds lievenden Lesers.

Scoonland,of Sconia,is een seer schoone Provincie/versien met lieden die bequaem ter Oorloghe zijn/rijck in Coren/overvloedigh in Coopmanschap/vervult met schoone Kercken/vermaert door den Haring-vang/tweemael soo groot als Zeeland.

Inde streeck daer de Sondt (Codanus Sinus genaemt) loopt / worden veel Eylanden gherekent/'tvoorneemste is het Eyland van Fuinen, daer nae Falster,Loyland,ende andere/die soo vernaemt niet en zijn als Zeeland:dat is de Coninginne van alle d'andere/ende den voorneemsten stoel van't Coningrijck. Fuinen is langh 12 mylen/ ende vier breedt. De Hoofd-stadt is ghenaemt Odenzee,daer is de Bisschoplijcke stoel/ende de stadt is wel gelegen:maer niet seer ghesterckt: oorsaeck zijn gheweest d'Oorloghen / by welcken sy dickwils is gheplondert ende verdorven. Men seyd dat de Moeder van Christiernus de tweede/ al-daer een Beeldt in Hout ghesneden de Minnebroeders soude ghegheven hebben/dat een so schoonen stuck wercx was/ als

DANIA
Pe. Kærius fecit
Occidens
Meridies
Oost Zee
Germanica milliaria
5
10
15
20
25
30
59
57
54
GOTIA
Bommel
Suderdal
Staffanger
Jadher
Hiter
Lista
Flekeroer
Coperwijck
Konsberg
Skidalden
Hardou
Oxfoort
Kocknagel
Otternes
Lindesnes prom
Starborch
Scara
Nova
Vingaker
Hammar
Stockholm
Trosa
Norcopen
Vasten
Sudercope
Advatra
Stecholm
Osbo
Westerwyck
Steborch
Gotsche sant
Faro sont
Varo
Varsont
Westergarn
Visbuy
Saudwn
Hoeborg
Gotia I.
Oelandt
Swerode
Sinnebo
Calmar
Luky
Ausier
Wetter Lacus
Nilus
tanocopia
Wartsbergen
Westraherad
Wexo
Valkenburch
Helmsted
Laholm
Haland
Engelholm
Elsenburg
Londen
Jeroen
Malmuych
Somerhaven
Trelborg
Ystad
Santhamer
Scagen
Seebuy
Stevens hooft
De Sont
Herthals
Robeknut
Orum
Holm
Limwick
Nicopen
Nipen
Bouenberg
Swertbert
Holm
Bovensberg
Rincopen
Ryper
Lucketonder
Strant I
Heilige landt
Arhuysen
Harsenes
Wiel
Hardesloe
Fleusborg
Gottorff
Londen
Kiel
Nychuys
Meldorp
Nyemunster
Ostimer
HOL:
STEN
Lubeck
Hamburg
Derborch
POME:
REN
Camin
Dantzigk
Prussen
Kallenburg
Coppenhaven
Kuik
Corsuer
Nestvel
Bergen
Stralsund
Elb
Weser

als in heel Christenrijck soude mogē zijn. De Aerde is in dit Eyland seer vruchtbaer/eñ heeft niet van doen ghemest te zijn. Van Sconia nae't Oosten zijn eenighe Eylanden/die by-wylen van Heeren verandert hebben; daer is Gothland ghelegen/eertijds behoorende onder den Coningh van Denemarcken/maer nu onder den Coning van Sweden: daer is oock Bornholm, met eenighe andere plaetsen.

Hier en moeten wy niet vergeten dat uyt Denemarcken de Cimbri ghecomen zijn / die met Vrouwen ende Kinderen door Westphalen eñ andere Landen van Germania getrocken zijnde/Italiam hebben willen bestoken / ende zijnde tot 80 duysend geslagen/ de Italiaensche Aerde met haer lichamen vet makende.

Munsterus verhaelt dat de eerste Coning van Denemarcken veel jaren eer Christus ghebooren was/Dan ghenoemt was/die oock daerom naer synen naem dese Provincie den name van Dan-marck soude ghegheven hebben ; maer soo wy Iunio ghelooven/Denemarcken heeft den naem van de Den-boomen/die daer in overvloed wassen.

De inwoonders van't Coningrijck zijn cloecke Oorloogsh-lieden / die met haer Wapenen niet alleen Duytschland/maer oock heel Italiam vervaert gemaect hebbē: uyt haer zijn de Longobardi ende Gothi voort-gecomen/ die hare wapenen de gantsche Wereld om-ghedragen hebben/ende haer macht in het edelste deel vande Wereld bevestight. Daerom is Denemarcken eenē winckel vande Volckeren gheheeten/ die als den Poeet seyd : Veel liever zijn in't Velt, Dan aenden Disch ghestelt. Het en is haer maer spel de bloote hoofden teghens de bloote sweerden te stellen/om dat sy eene dicke pan ende harde huyt hebben / die met een stuck Specks daer tusschen gheleyd/licht te samen ghemeestert wordet.

Henricus, de eerste Keyser van Roomen/ met by-naem Valckenaer, is d'eerste gheweest die den Denen in Iutland het Euangelium heeft doen verkondigen/ende stelde eenen Marckgrave inde stadt van Heideben/nu Schleswijck / die achter nae Hertogh ghemaeckt is. Naer hem heeft Otho de derde de Christelijcke Religie door't gantsche Coningrijck gepooght te brengen.

Onder

Onder de Coningen van Denemarcken is eenen Canutus gheweeſt / de Groote ghenaemt/ om zijn heerlijcke ende wonderlijcke feyten van Oorloghe. Doen hy op zijn dood-bedde lagh/ heeft hy by een geroepen de grootſte Heeren van zijn Land / eñ heeft haer bevolen dat ſy haer niet en ſouden onderwinden te vertrecken/ voor ende al-eer de de Oorloghe teghens de Noormans ter neder gelepd ware. Nae zyne doodt hebben de Soldaten/ om dit bevel te volbrengẽ/ het Lijck mede genomen/ende dat in alle haer tochten mede ghevoert/niet min daer door vermaent zijnde/dan of Canutus ſelfs tegenwoordigh hadde geweeſt/ende hebben door dien middel de victorie of zeghe behouden.

Deſen Canutus hadde vijf Coningh-rijcken onder hem: want hy was Coningh van Denemarck, Sweden, Noorweghen, Engheland ende Normandien: Hy was oock den Schoon-vader van Henricus, de derde Keyſer. Van hem zijn deſe dichten in't Latijn ghemaeckt/ die wy tot vermaeck/naer den ſin vertalen/om de beſchryvinge van Denemarcke (daer noch vele af te ſegghen ware) Gheeſtigh te beſluyten:

Verwondert u niet meer In al de groote Helden
Die Grieck-land clappigh ſeer En Room trots comt vermelden;
'Tland by de Duytſche Zee Brengt eenen Man in't licht,
Die aen de Deenſche Ree Voor d'oude niet en ſwicht.
Om myne daden groot, Men my de Groote naemde:
Vijf Rijcken, vry niet ſnoot, Ick onder my verſaemde:
Mijn Schoon-ſoon wilde zijn Henrick de Keyſer groot,
De derde Son, wiens ſchijn Het Aerdſche dal gheboot.
O van gherechtheyds Rots Was ick niet af te ſetten:
Ick leerde Vorſten trots Te buyghen voor haer Wetten.

YSland is het grootste onder alle de Eylanden die inden Westerschen Ocean gelegen zijnde/onder Noorweghen staen. Het is alsoo van het Ys ghenaemt. Het wordt oock Snee-land, vande Sneeu ghenaemt: als oock Gardartsholn, dat is/ het Eyland van Gardartus. Vele willen segghen/ dat dit het Thule is vande oude Schryvers/ maer voornemelijck van de Poeten(meest voor het uyterste des Werelds)soo seer vermaert. Waer af ghy F.Petrarcham lib.3.cap.1.mooght lesen. Sinelius twyfelt of dese plaetse opt gheweest is: Giraldus schrijft dat sy nerghens ghevonden en is: de Gheleerde moghen't hier af onder een maken soo sy willen: wy houden den naem Ysland om niet duyster te zijn/alsoo de Nachten(als sommighe schryven)dit Land (voor al des Winters)donckier ghenoegh doen wesen.

Het en is onder den eersten Meridiaen niet gheleghen/als de Caert-snyder in de Caerte van Europa ende Noorweghen teeckent; maer op acht graden van daer; gelijck Bertius waerschout/ende Hondius bevestight.

De mensche can sich haest vergissen, Al brenght hy al zijn weten by:
Is erghens een die niet can missen,Gheen mensch,maer eenen God, is hy.
O wel hoe menighmael wy meenen, Dat onsen Hane Coningh is,
Dat yeder ons sal lof verleenen, Dat onse wercken zijn seer fris;
Maer als het Proef-vuyr van de reden Ons wercken op de proeve stelt,
Dan sien wy eerst dat hier beneden Niet is vol-maeckt: dus niemant schelt.

Dit Eyland heeft soo grooten begrijp dat menigherley volck sich daer in onderhoudt/ [Als zijnde wel 100 Duytsche mylen langh/ ende 65 breedt] met Beesten te weyden/ ende Visch te vanghen/die daer in overvloedt is. De inwoonders woonen in holen of hutkens uyt de Berghen ende steenrotsen gehouwen. Sy leven in groote slechticheyd/ wesende met de Beesten onder een dack/ende slapende met de selfde in een crebbe. Sy en soecken niet dan dat haer de nateur verleent:want voor steden/soo hebben sy Berghen ende Fonteynen voor haren lust. 't Is een wel gheluckigh volck voorwaer/dat naer d'uyterste ende hooghste leeringhe van Philosophie/

Septentrio
Meridies
Occidens
ISLANDIA
MARE SEPTENTRIONALE
Westfordung
BLOE
Reykiafiord
Grimsey
Fatey
Hola
Surbakdalur
Hialta Dalur
Remested clos
Mokrufeld
Husevig
Muli
Strand
Hof
Langanes promont
Raudagnuper
Rumarepper
Langedal
Skalholt
Pinquollur
Hekla in horrendo boatu lapides evomit
Eyrarbach
Birkneblar Closter
Breyd
Brolangs eyer
Ingols hofdi
Huams suert
Stapholt
Stromford
Stadarsted
Stap
Akranes
Herfey
Rykianes
Keslavig
Grundavig
Selvoga
Kongard
Porlurikas hafsin
Scala Milliarium Islandicorum
30 20 30
67
64
63
Petrus Kerius cælavit

ophie/met het gene te vreden is dat de goedertieren Moeder / de Natuer seg ick/ghevende is. Doch de Coopluyden uyt Enghelant ende Denemarcken en laten sulcken gheluck niet ongheschent/ende en moghen(so het schijnt) niet lyden dat sy te vreden zijn met het gene dat haer toegelepd is: want(gelijckt gebeurt) de conversatie of omme-gang met de uytheemsche volckeren heeft haer oock de begeerte van winste met andere gebreken in-gheplant. Over sulcx ist dat sy oock gheleert hebben Bier te brouwen inde plaets van Water/ haren gewoonlijcken dranck. Nu ter tijd maken sy oock werck van Goudt ende Silver gelijck als andere Natien. De Coningh van Denemarcken/die oock Coning van Noorweghen is/ send dit volck alle jaer eenen Gouverneur/die sich op het Casteel Bestede onthoudt. Dien sy nu ter tijd onderdanigh zijn/ ghelijck sy eertijds hare Bisschoppen waren / als sy eerst tot het Christelijcke Gheloove ten tyden van Adelbertus ghebracht zijn. Sommighe meenen dat dit Land ten tyden van Haraldus Pulchricomis,eerste Monarck van Noorweghen/eerst bewoont is: alsoo hy de menighte der Coninghskens verdreef/die hier nederslaende haer Land hebben vergheten:het is waerschynigh dat dit ontrent het jaer onses Heeren/ een duysendt gheschiedt is. Ionas Islandus(die het ghevolgh der Bisschoppen deses Lands beschreven heeft) seght dat het in het jaer 174 gheschied is. Den eersten Bisschop noemt hy Crantzium Islephum. Dit Land schijnt noch over twee hondert jaer onder de Noorsche gheweest te hebben/ alsoo men in de Eclogis van Nicolaus Zenius leest/dat Sichmi, Coning van Frislandia, dit Eyland met wapenen heeft gesocht te over-weldighen/doch dat hy van het Cryghs-volck vanden Coning van Noorweghen aldaer gesonden/is af-gheslaghen.

Alle dinghen zijn bycans ghemeen onder haer/behalven de Vrouwen. Harer Voor-ouderen lovelijcke daden stellen sy in ghedicht/of houwen die in eene steenrotze/ op dat hare ghedachtenisse onsterfelijck blyve/ende andere tot dier-ghelijcke daden beweghe.

Daer de Deughet word ghepresen, Siet men veel volcks deughdigh zijn;
Daer de Deughet sit begresen, Comt veel boos volck te voor-schijn.

O daerom

O daerom wijs zijn de Landen, Die de Vrome eeren seer;
Want daer-men Deught loont met schanden, Daer is het Land sonder eer.

Daer is soo grooten overvloed van Visch in dit land dat sy die met groote hoopen te roope legghen. Ende om dat haer Aerdtrijck geen Coren en draeght/ so houden sy het leven meest by Visch. Soo ick hier al de gheslachten van Visschen wilde verhalen die ontrent dit Eyland zijn/den tijd soude my ontbreken. Nochtans sal ick eenighe onder de seltsaemste / uyt den cleynen Atlas hier stellen/meer op den sin dan op de woorden siende. Soo yemant het Vleysch van den Visch Nahual etet/dien sterft terstond: hy heeft eenen tand in't Hoofd die seven ellen uytsteeckt. Sommighe vercoopen dien tand voor Eenhoorn: men acht dat hy het fenijn wederstaet: desen Visch is veertigh ellen lang. Daer is oock een over-groot gheslachte van Walvisschen/dat selden ghesien word/dat meer een Eyland/ dan eenen Visch ghelijck schijnt te wesen. Hy en can de cleynder Visschen/door die onbesuyste grootte/ niet vervolgen; maer hy vangtse met list ende behendigheyd. Daer is noch eenen anderen Visch Staurus valus, die vol craeckbeenderen is: hy is schier als eene Roche / maer sonder ghelijckenisse veel grooter. Als hy sich vertoont/is hy als een Eyland; met zyne vinnen slaet hy de schepen om. Daer zijn oock de Zee-ossen (die sy Zee-vaut noemen) grau van verwe. Wat de Ghedierten des Lands aengaet/sy en hebben hier geen groot Vee dan Peerden / Ossen ende Coeyen (als Ionas daer ghebooren selve belydet) de Ossen ende Coeyen zijn al sonder hoornen; doch de Schapen niet. Sy hebben witte Hondekens/die sy boven maten minnen; jae slachtẽ sommige Joffrouwen/die (als Boisteau spreket) liever een Camus Hondeken/ dan haer eyghen Kind op den schoot hebben. Hier zijn veel witte Valcken/witte Raven / die de Lammekens ende Suygh-verckens seer schadigh zijn: daer zijn oock witte Beyren ende Haser; jae oock (als de selve Ionas ghetuyghet) Arenden met witte steerten/ die Plinius(soo hy seght) Pygargos soude ghenaemt hebben. Velleius seght dat hier ghene Boomen en zijn / dan den Bercke-boom ende Genever-boom. Somtijds worden daer upt het Noorden eenighe Boomen aen-gesmeten / daer sy haer mede

plaghten te behelpen; doch nu hebben ſy (als gheſeyd is) toe voer aller dinghen. De Locht is hier ſeer ſtuer ende ſtraf. De Aerde is heel Yſland door meeſt Berghachtigh ende niet doorbout: doch daer't Land effen is/zyn ſoo vette ende luſtighe weyden/dat de Beeſten op ſeecker mate moeten eten/om niet door de groote vettigheyd te verſticken. De Bergen zyn hoogh/den top is altoos met ſneeu bedeckt/ende de voet heet/met een duerigh vuyr. De voorneemſte onder deſe is Heckla ghenaemt / ende leyd nae't Weſten ; de tweede is de Cruys-bergh ; de derde Helga, dat is de Heylighe Bergh. Dicht by Hecla zyn Mynen van Solpher/ de aenwoonders hebben qualyck eenighe andere incomſte: want de vreemde Cooplieden daer mede hare ſchepen vullen/om elders te voeren. 'Schynt by-wylen dat deſen Bergh in raſernye ghevallen is/ſoo tiert hy/met over-groote tempeeſten uyt-werpende groote ende gheweldighe ſteenen / ende de Aerde daer mede over twintigh ſteen-worpen bedeckende. Het Vuyr/Solpher en Aſſche vliet ende word uyt deſen Bergh gheſpoghen / als uyt een vervaerlycke plaetſe. Die de naturere van deſen wonder wat naerder willen aenſchouwen/ zyn in duyſendt laſten/ om van de Solpherachtighe cuylen verſmoort te worden / alſoo de Aſſche de plaetſen bedriegelijcken is bedeckende. 't Vuyr dat vanden Bergh comt verteert wel het Water/maer het Werck ofte Vlas geenſins. Sommighe lieden meenen dat aldaer eenige plaetſe ſoude zyn gheſtelt/ om de Zielen vande verdoemde menſchen te ſtraffen/d'oorſaeck is eenigh gekrijſch ende geſucht dat ontrent den Bergh met eenen grouwelycken toon gehoort word: dan/gelyck de Naturaliſten belyden/ het ſelfde ſoude uyt de holen comen daer de ſteenen met het gewelt van't Vuyr ende verborgen Winden ſulcken gelupt ende geclanck in maken/ het welcke eenen galleim gheeft als van ellendighe gepynighde menſchen. Voorwaer nae't ſchryven van Olaus Magnus, Munſterus ende andere/ſoo worden ontrent Hecla, jae door't gantſche Yſland/dickwils eenige Nacht-geeſten geſien/die in bekenden ſchyn van eenige na-vrienden/de menſchen aen-ſpreken/ haer dienſt doen/ anders niet dan of ſy noch in levende lyve waren : ſulcks in word niet vernomen/dan op den tyd als ſy verdwynen. Soo dan haer vrienden bidden ende ſeggen: comt gaet met ons naer u

Huys-vrou

Huys-vrou ende Kinderen: antwoorden sy met een diep ghesucht; och neen / ons alder wegh leyd nae den Bergh Hecla; waer-mede sy verdwynen.

In dit Land is eene Fonteyne die met den roock hares snoodē Waters de op-comst aller dinghen verhindert: waer dien roock over comt/wordet steenachtigh/ zyne gedaente houden-de. Daer is oock eene fenynige Fonteyne/wie daer af drinckt/sterft als hadde hy dood-sap ge-droncken. Daer zijn oock eenighe opwelmende Wateren die als Bier smaken.

Heel Ysland is in vier deelen gedeelt/naer de gewesten des Werelds; in Westfiordung, Austlendingafiordung, Nordlendingafiordung ende Suydlendingafiordung. Het heeft twee Bisdommen met hooghe Scholen versien/van Scalholt ende Hola. Onder Hola zijn de Cloosters Pingora, Remested, Modur ende Muncqueruere: Onder Schalholt zijn/Vydey, Pyrnebar, Kickebar ende Skirda. De spraeck vande inwoonders is oudt Duytsch of Cimbrisch/ghelijck Ortelius betuyght.

Om den Leser wat te verlustighen / en sal het niet onghenoechelijck wesen / de dichten van Erasmus Michaelis) in zijn derde Boeck de re Nautic.) hier naer den sin/met effen so veel regels/ te vertalen.

Ysland het laetste Land naer't Noorden cout gheleghen
 En is alleen niet bly, door zynen rijcken grond
Die het geel Solpher cooct in onbeghanghen weghen,
 En dat verselt met zand uyt-drijft tot zyner stond;
Of als het voor het Vee verleent de Weyden lustigh
 En met het hooghe Gras de Dalen leegh becleedt;
Maer oock door Vasten Visch die swemt aen't strand onrustigh
 [Wiens grootte, naem, ghetal, ick niet te schryven weet]
Als het daer mede vult de schepen overvloedigh,
 In ander in-comst groot het uyt-neemt; maer g'hewis

In Visch

In Visch het overtreft al s'Werelds Landen moedigh,
En 'tvolck dat word gheacht cloeckmoedigh Kampers fris.
Een plaetse (hoort wat vremts) in't Zuyden is gheleghen
Daer stadigh vlam uyt berst door cloven op-ghedaen;
Braeckt asschen clooten uyt, die dond'ren op de weghen:
Hecla peck-solphrigh-heet verbrand schier Son en Maen.

Beschryvinghe van Noorweghen.

HOe-wel dat Noorwegen maer een bysonder Coningrijck en is/verscheyden van Suecia ende Gothia, soo hebben wy nochtans met desen name de Generale Caerte van de Noorderlanden een tytel ghegeven/eensdeels om dat het Coningrijck van Noorweghen nu meest bekent is/ ende eensdeels om dat Noorweghen de Landen in het Noorderschhe ghewest ghelegen beteyckent/ als die onder de voor-genoemde Rijcken begrepen zijn. Dit Land is den ouden Schryvers qualijck bekent gheweest/word Schandia, Schandinavia, Baltia ende Basilia van haer genoemt. Plinius noemtse eenen Winckel der Volckeren ende eene Schee der Volckeren, van onghehoorde grootte.

Noorweghen (als waer't eenen Wegh in't Noorden) is een by-sonder Coningrijck: het was in groote fleur/ende hadde heerschappye over de Denen ende andere Eylanden van de Oost-Zee; terwylen het selfde by wettighe ende erffelijcke Coninghen geregeert wierd. Maer doen de Edel-lieden ende Heeren eenen sin creghen / om het Land te laeten regeeren by yemant die daer toe soude vercosen worden/is 't Coningrijck vervallen: alsoo eenen yeghelijcken/nae dat hy in goedt ende maghen sterck was/eene ooghe op de Croone wierp. Door dien tweedracht

ende

Septentrio
Milliaria Germanica
30 60 90 120 150
Nova zemla
Nort Caep
Waygats
Finmarchia
Cola
Lapp
Petcora
Mezen
S. Michiel
S. Nicolao
RUSSIA
Perm
Oriens
Ustiug
DUINA
Wiburg
Finlandia
Narva
Nougorod
NOVO gardia
Revel
Riga
Platzko
Stocholm
SWEDIA
Bergen
Island
Hales I
Regine forland
Frisland
Occidens
MAR DEL NORT
Farre insule
Orcades
Hebrides
Bus insule
Scotia
Mare Germanicum
Irland
ANGLIA
London
Brasil
Heysant
Brest
GALLIA
Paris
Coln
Bazel
Geneve
Lion
Rochelle
Meridies
Amsterdam
Antwerpen
Hamburg
GERMA
Danzick
Coninxbergen
POLONIA
Viln
Grodeck
Cracow
Prag
HUNGARIÆ PARS
Septentrionalium regionu descrip.
Petrus Kerius fecit et calavit

ende twist/upt sulcken yver tot te regeeringe gesproten/zijn de Denen het Rijck machtigh geworden/ende hebben Noorweghen overweldight ende aende Croone van Denemarcken ghebracht. Daer over is Noorwegen(ghelijck-men seyd)bjde Denen so seer benaut ghehouden/ dat de inwoonders geen vergaderinge met allen toe-gelaten en is ; hare huysen ende wooningen/eertijds magnifijcque plaetsen/zijn vervallen/ gheen verlof hebbende om die weder op te bouwen. Haeren handel ofte vaert ter Zee gheschiet al by toe-latinghe vanden Coningh van Denemarcken/sonder dien mogen sy luttel upt-rechten: voorts alle de welvaert ende rijcdom word aen de Denen gevoert/dien sy over sulcks niet als ondersaten ; maer ghelijck slaven onderworpen zijn. Wt dit Coningrijck comt de Berger-visch ofte Stockvisch/alsoo ghenaemt/ om dat die inden Wint ende couw ghedrooght zijnde/ghelijck stocken upt-gereckt word. Den gheluckighsten vangh van dese Visch is in Januario/ om dat dan de couw sterckst is ende bequaemst om Visch te drooghen. Die in sachter tijd van't jaer ghevanghen word/die en is soo goedt niet/ende verderft haest. Men haelt daer oock costelijcke Vellen/ Koedt/ Botter/Huyden/Traen van Walvisschen/Terre/Eecken Balcken en̄ Delen/tot groote winste der Cooplieden.

Noorwegen light van het Coningrijck van Sweden met groote ende hooghe Bergen verdeylt/die altoos met sneeu bedeckt zijn/ende daer met allen qualijck aen te comen is: dan metter tijd zijn eenighe wegen gemaeckt door de Bergen / die den toe-gangh maken aen't voorsz. Coningrijck. Veel Casteelen/Dorpen ende Steden worden in Noorweghen getelt/onder allen het Casteel van Warth, dat eene stercke plaetse is / ende eene Schansse teghens de Lappen/ de stadt van Matkur, het Casteel van Rcon, de stadt van Nidrosie oft Dronthem ; Berghen ; Staffangher een Bisdom: Kungsbergh een Casteel/de stadt Saltzbourg, ende noch een ander sterck Casteel/genaemt Bahus, ghelegen aende Noord-zyde/ daer de Reviere Tolheure inde Zee valt.

Nidrosie, of Dronthem is de Hoofd-stadt vā heel Noorwegen/ ende is nu tot eene vlecke gemaect. Daer is noch heden eenen Dom of Hoofd-kercke/die het vorige gheluck ghetuyght: de welcke

welcke in groote eñ conste der uytgehouwene steenẽ schier alle de Kercken des Wereldts overtreft. Sy is S. Olao gesticht. Den zoom om den Altaer is in het Jaer 1530 in brand gecomen: de schade van dien brand is op seven duysent Croonen geschat. Dit is den stoel vanden Aertsbisschop die over al de Kercken van Noorwegen/ Ysland ende Groenland gebiedet. Berghen is eene vermaerde Coopstad om den Bergher-visch die van daer gebrocht wordt. Plinius maeckt ghewagh vande selve/ ende meent dat het een Eyland sy.

De Westersche zyde vã Noorwegẽ is meest al geplaeght met verbaerlicke Zee-monsteren/ voornemelick met groote Walvisschen/ die sich in't begin van't jaer vertoonen/ wel 100 Cubiten lang. Voor de Schippers is dit gediert seer vreeselyck / alsoo't schepen ende menschen ter neder veldt. Om dan sulcken perijckel af te keeren/ hebbẽ de Schippers Castoreum, dat sy nat gemaeckt zijnde/ inde Zee werpen/ dan verschopen de Walvisschen ende sincken inde grond/ om dat sy den stanck niet en connen verdraghen. Hier heeft dit Landschap een bysonder beestken datmen Lemmer noemt/ het is gelijck een Ratte/ vier voeten langh/ ende heeft een vel van verscheydene verwen. Men seyd dat dese beestkens uyt de Locht vallen als't dondert: sy eten al de groente gelijck Sprinckhanen/ ende versterven op sekeren tijdt. Hierom ist dat de Locht door haren stanck verdorven zijnde/ veel groote sieckten/ maer voornemelijck eene dommigheyd int hooft ende geelsucht inde inwoonders van't Coningrijck veroorsaect. Oock is in Noorwegen een Meyr Mos geheeten/ daer by wylen een Serpent in gesien word/ van wonderlijcke grootte: een teecken (naer de vaste meyninge der aengesetenen) van eenige groote veranderinghe die in't Rijck toecomen sal. In't jaer 1522 wierd 'tvoorsz. Serpent seer hoogh boven't Water gesien/ wesende gedraeyt in't rond/ ende hadde/ nae datmen van verde mocht sien of bemercken 50 Cubiten in zijn langte. Daer nae is Coning Christiernus uyt zijn Rijck verjaeght.

Wt Noorweghen/ Denemarcken/ Vriesland etc. zijn die wreede volckeren ghecomen/ die (in het jaer 700 of wat meer) gantsch Kersteurijck met haer toveryen ende wreetheyd door gerent hebben; oock veel schade ghedaen, tot dat sy ten laetsten ter neder ghslagen zijn in Normandie/

 dat

dat op heden alsoo van dese Natie ghenaemt is. De Longobardi zijn oock naer de meyninghe van sommige Schryvers uyt dese streeck/daer Noorweghen leyd/ghecomen. Doch Du Bertas brengt die voorts uyt Sconia; of Schoonland/eé deel van Denemarcken/hier voor by ons beschreven.

Sweden, het tweede Coningrijck inde Noorderssche streeck/(waer af Plinius gewagh maect) heeft aen't Westen de Gotthen/ aen't Noorden de Scrickfinners/ aen't Oosten Finland/aen't Zuyden de Oost Zee: het is het vruchtbaerste Land onder de Noordersche Provincien / in Coren/vruchten en Honigh: heeft oock Mynen van Silver/Coper / Yser ende Loot: is rijck in Vee ende Wilt/overvloedigh in Visschen/door de Meyren/ Revieré ende andere Wateren/ die in't heele Coningrijck zijn. Om cort te maken/Sweden is tweemael so groot als Noorweghen/ (gelijck-men seyd) ende overtreft het selfde over de helft in menighte van volck/in grootte van Land/in Metalen ende andere in-comsten. Niet te min op veel plaetsen is het Aerdtrijck rouw'/berghachtigh ende waterachtigh/ dies oock de waghens ende peerden over al tot haren wil niet en moghen door-ryden.

In dit Coningrijck is een stadt Stockholm gheheeten/ daer den Coning van Sweden zijn Hof ende wooninghe heeft: het is eene plaetse soo wel door gheleghentheyd als door menschen arbeyd seer ghesterckt/ liggende in't middel van't Water ghelijck Venegien: de huysen zijn al op stocken ende palen gheset/daer sy oock de name af draeght. De Zee comt aen twee canten inde stadt/met sulcke menighte ende diepte van Water/dat-men daer binnen schepen met volle lasten can afveerdighen.

De Coopmanschap is door't heele Coningrijck in grooter fleur / ende de in-woonders zijn seer hospitael oft gast-vry/aen-gemerckt by haer geen meerder geluck gerekent en word / dan het gheluck te hebben om eenen vreemdeling huys-vesting te geven/ soo dat sy met malcanderen twisten/wie d'eerste sal zijn om den gast te ontfanghen. Haere vromigheyd in d'Oorloghe te voet ende te peerde word seer gheprezen.

Het

Het Hertoghdom van Argerman leyd op de Frontieren van Laponia nae't Noorden. Al die streeck is vol Bosschen ende Woestynen. de voorneemste Beesten die-men daer jaeght zijn Esels ende Buffels. Het Hertoghdom van Middelpath leyd nae het Zuyden. Daer zijn in Sweden noch andere Hertoghdommen; als Helsing, Gestutz, Fiering, Coperdal ende Opland; oock eene Hoofd-stadt Vpsal, vermaert door Olaus Magnus, Bisschop al-daer / die van dese Noordersche Landen een bysonderen Boeck geschreven heeft / met veel wonderheden vervult: Het gheweste van't Hertoghdom van Oplandt heeft goede Mynen van Silver / Coper ende Stael.

Gothland sullen wy hier nae beschryven.

Andere Provincien zijn noch al-hier in't Noorden gheleghen / die aende Coningrijcken van Sweden ende Noorweghen zijn palende / als Bothnia, Finmarchia, Finlandia, Lapponia, Biarmia, Schrick finnia, &c.

Finland is soo ghenoemt als fijn of schoon Land / om dattet genoechelijcker ende lustiger is dan Sweden; het heeft eertijds den tytel van een Coningrijck gehadt / maer is op hedē maer eene heerlijckheyd. De Sclaven (als Munsterus schrijft) hadde wel eer de heerlijckheyd van Finland, hare sprake was doen al-hier ontfangē / eñ de inwoonders leefden op de Moscovitische of Grieckische wyse. Op heden ist onder den Coning van Sweden. De Aerde brenght goedt Coren voorts / aen-gemerckt de Landouwe plat is / ende gheensins soo berghachtigh of vol morassen als Sweden. De vernaemste plaetsen zijn Gust een Casteel / Abo een Bisschoplijcke stadt / Rasbourgh, Vibourgh, 't Hertoghdom van Carel, &c. Vibourgh leyd op de Fontieren nae de Russen ende Moscoviten; alsoo d'inwoonders van Finland ghestadigh Oorlogh voeren teghens de Moscoviten / aende zyde vande Zee / die byden Winter vast bevriest / ende in-de Somer bequaem is tot de Scheep-vaert. So veel de spraeck van Finland aen-gaet / is te weten dat de selfde tweederley is. Van Vibourg tot Borghe spreken de lieden meest Slavonisch; maer in't middē van't Land hebben de inwoonders eene eygene tale ende sprake. De tael van

Sweden en is de Gotthiſche niet onghelijck / heeft oock ghemeenſchap met de Deenſche ende Noorweeghſche ſprake. Sy hebben veel woorden die met de Duytſche tale over-een comen/ aen-ghemerckt dat oock hare ſprake uyt de oude Duytſchen ghecomen is.

Lapponia of der Lappenland is alſoo genoemt van't volck dat daer in woont. De Duytſchen heeten de lieden Lappen/die hare woorden gantſch niet en beſnyden/ die ſlecht eñ ſimpel zijn/eñ alle ding met een rechten grond uyt lappen. De Lappen van deſe Provincie zijn van middelbare geſtalteniſſe/hebben het lichaem ſo radt ende wel geſtelt/dat ſy niet tegenſtaende dẽ Boogh ende Pijl-coker daer ſy mede beladen zijn / eenen hoep maer eenen cubit hoogh comen door paſſeren. Hare cleederen/om de oeffeninge van't lichaem niet te beletten/zijn eng eñ omt lijf vaſt geſloten. Inde Winter ſteken ſy niet alleen 'thooft/ maer het gantſche lichaem in bonte vellen/ſo dat d'ooghen alleen niet beſtopt en zijn ; de reſte ſchijnt eerder 'tfatſoen van eenigh wilt Beeſt/dan van menſchen. Haer wooninghe en is niet vaſt/maer word hier ende daer met tenten ende pavilloenen geſleypt; 'tzijn ſeer goede ſchieters ende jagers. Haer Land en draeght geen Coren/ende word niet bebout; haer onderhout ſtaet in Viſch. eten Viſch tot Viſch. Alſoo in Lappenland juttel te halen was/eñ de inwoonders vroom ende ſterck haer Land lichtelijcken tegen den aenſtoot der vremden beſchermende/ is haré vrydom lang ongeſchent gebleven: Doch zijn ten laetſten verwonnen ende t'onder ghebracht.

De Lappen zijn tweederley/de Ooſterſche/die de Moſcoviten onder-worpen zijn/ende worden Dikiloppi,dat is/wilde Lappen genaemt; de Weſterſche zijn den Coning van Sweden onderworpen/ende beſlaen de heele Land-ſtreke die Scrickfinnia genaemt word. Het gheld en is by haer niet in't gebruyck:daerom geven ſy de Heeren daer ſy onder ſtaen Sabels(by ons ſeer dier) voor tribuyt of ſchattinge. De Sabels worden des Winters gevangen als het vel dichter is ende de hayren alder-vaſt aen het vel houden. Sy en hebben gene Peerden/maer behelpen haer met eene wilde Beeſte die ſy Reen noemen: hy heeft ghecrunckelt hayr/ tack achtighe hoornen als een Hart/maer dunder ende langher/ende met wolle overtoghen. Dit Dier en la-

tet niet

tet niet toe dat yemant op hem sit/ maer wordt met een gordeel aen eenẽ wagen vast gemaect: in 24 uren can het den waghen wel 30 Duytsche mylen voort-trecken. De Lappen zijn al te samen seer tot Afgoderye gheneghen: Sy hebben steenen Beelden op de Berghen/ die sy voor hare Goden houden. Sy vaughen het Aensicht aen met vuyr ende eenen key.

Voorts is te mercken dat de volckeren die in dese Noordersche streeck woonen groote constenaers zijn in Toveryen/ende bedryvẽ daer veel wonders mede. Voorwaer altoos heeft het Noorden van sulcken handel vermaemt gheweest / waer af de duysterheyd eñ simpelheyd vande verstanden der lieden aldaer/ die lichtelicken met superstitien bevangen/ aenden Duyvel goedt geloof geven/ de oorsake is. De exempelen sullen genoegh ghelesen worden inde Boecken van Olaus Magnus, Aerts-bisschop van Upsalen/ die daer niet dan al te veel af en schrijft.

Inde Noordersche of Hyperborische Zee zijn eenige Eylanden gelegen/ die noch so wel niet bekent en zijn: waer onder ghestelt worden Ysland/ Frissand/ Groenland/ Grocklaud/ etc.

Van Groenland word ghesepdt/ dat aldaer eenen Winter soude zijn van neghen maenden/ sonder eenighe reghen/ sonder oock dat de sneeu/ die in't begin vanden Winter valt/ eenighsins smelt.

In dit Eyland is een Clooster van de Predicaren Orden S. Thomæ gheeyghent: niet verre van dit Clooster is eenen Bergh die vlamme ende vuyr uyt-spout / recht als Æthna in Sicilien: waer ontrent oock eene Fonteyne vliedt/ met brandende Wateren/ die door verscheydene Canalen ghelepd zijnde/ al de wooninghen vande Monicken / niet anders dan stoven verwarmen; jae oock de bequaemheyd gheven/ om daer broodt by te backen / ende de spyse sonder eenigh ander vuyr te koken. Het ghemetste van't Clooster bestaet gantschelick van Tuyfsteenen/ die den voorsz. Bergh uytwerpt: dese brandende Tuyf-steenen of Morsel-steenen/ alsoo sy verachtigh zijn uyter naturen/ met dit Water gedooft zijnde/ geven eenigh slijm of lijm / dat bequaem valt om de steenen inde plaets van Calck aen een te voeghen/ ende sulcke metselrie is seer vast ende veel Jaren duerigh.

De Hoven die ontrent dit Clooſter gheleghen zijn/ worden oock met het voorſz. Fonteyn-water begoten/ende zijn uytnemende groot ende luſtigh. Den uytgang vande Fonteyne ſtreckt tot inde Haven van't Clooſter/die tamelijck wijd is/ ende met het warm Water voorſz. begoten wordt;ſoo dat de vorſt de Wateren vande Haven niet ſchaden en mach/die met de Fonteyne verwarmt worden: dies oock de Viſſchen/daer door aen-ghelockt / in ſoo groote menighte in't Clooſter vergaren/dat de Monicken niet alleen/maer oock alle de aenwoonders daer-mede ghespijſt worden.

Op Friſland is eene heylige vaert vande Engelſchen / die oock het ſelfde 't Weſterſche Engeland met eenen nieuwen name ghenoemt hebben.

Beſchryvinghe van Gothland.

GOthland is alſoo ghenaemt / om dat het Land in die ſtreeck ſoo goedt is / jae beter dan in eenigh ander ghewest van't Noorden: want het draeght Coren ende andere Vruchten in overvloed/ 'theeft ſeer goeden Honigh/ vette Beeſten / ſchoone Weyden/ Schip-rijcke Revieren/ende dichte Boſſchen;'tis rijck in Vellen ende Metalen/voornemelijck in Coper. Van oudts en waeren de Gotthen ende Sweden maer een volck/ onder eenen Coning: daer na zijn ſy ghescheyden; elck Coningrijck heeft eenen byſonderen Heer ghehadt; doch nu zijn die weder aen een gebracht/ ende de Coning der Sweden is oock Coningh der Gotthen. Eertijds waeren de volckeren uyt Gotthia meeſt bekent om haere vermaerde tochten (daer wy hier naer af ſullen ſpreken) die ſy door gantſch Kerſtenrijck ghedaen hebben: Hedenſdaeghs weet-men meer van de inwoonders van Sweden te ſegghen/ aen-ghemerckt de glorie vande Croone aen haer over-gheſtelt is.

Gothland

Wener
Lacus
Lidecopa
Tweden
Varnen
Scara
Houa
Cumbla
Ubsali
Stock holm
Vingaker
Hammar
Ooster
Motala
Trosa
Nicopa
Weter
Lacus
Lincopen
Vasten
Advatra
Sudercopen
Getsche sant
Faro sont
Vaersont
Gotia ins.
Westergard
Advich
Stecholm
Osbo
Westerwyck
Zee
Nilus
Rongel
Wartsbergen
Sennebo
Wexo
Calmar
Luky
Oelandt
Hoeberg
GOTIA
60
59
58
57

Gothland is aen't Noorde bepaelt met Sweden; aen't Westen met de Bergen van Noorde; aen't Zuyden en het Oosten met de Zee. De vernaemste plaetsen in dit begrijp zijn Lodhuse, eene Coopstadt/daer eene goede Haven is: Waerdburg eene stadt met een Casteel: Malmoy, Calmar hebbende eene schoone Haven ende een Casteel / dat vp den Burgh van Milanen wel te rechte mach vergeleken worden: Sudercop, Nortcop, het Meyr Venere: Vasten ende Huetland. Telga eene stadt/al-waer groote steenen ghevonden worden (die de Pyramiden van Egypten niet onghelijck en zijn) met Graeven der Reusen / daer staen Epitaphia of Graf-dichten in oude Gothische Letteren op geschreven / die hedens-daeghs van seer weynigh lieden verstaen worden. Hier zijn twee Hertoghdommen/ Oost-Gothland ende West-Gothland. In West-Gothland zijn twee steden Scacra en Varnen, al-waer de oude Coninghen der Gotthen begraben ligge. In Oost-Gothland light Scheming ende Lincop. Al het Land door is de jaght ende den vang vande Beesten seer goedt/die met hare costelijcke vellen groot profijt aende inwoonders brenghen. Van daer comen de Marters/Zabels/etc. die al de Wereld door ghetrocken worden. Aen het vaste Land van Gotthia leyd een Eyland/dat oock Gothland geheeten word/ ende is mede een deel van dit Coningrijck/daer uyt oock veel natien gesproten zijn/ achter nae inwoonders van andere Provintien in Kerstenrijck.

Paulus Iovius, in zijn Boecken dat hy ghemaeckt heeft van-de Moscoviten/ schrijft van-de Gotthen aldus: Wy vraeghden Demetrium; of sy ooc yet vande Gotthen wiste uyt geschriften oft uyt woorden vande Ouders, die over duysent Iaeren het Roomsche Rijck ende de stadt gantschelick verwoest hadden? doen antwoorden hy der Gotthen name ende haers Conincks, Totilæ, die waren by hen heerlick ende in goeder ghedachtenissen; Want dienselven hoop was een vergadert volck gheweest, ende den meesten deel Moscoviten: hy heeft oock toe-genomen uyt het gheboefte van Livonia ende gemeyne Tartaren, ende sy werden daerom Gotthen genoemt, dewyle dat de Gotthen in dit Eyland, Ysland woonden, ende dat sy Hoofd-lieden vande hoopen geweest waren. Dan het is best dat wy de Geleerden Bertium van de Coningen der Gotthen

ende

ende hare tochten hooren. [Soo het yemant te langh valt / die macht over-slaen ende naer de Noord-caep varen.] Wy moeten de Lief-hebbers der Historyen wat gheven.

Vande Conynghen die eertijds de heerschappye over Gothland gehadt hebben/ heeft Ioannes Magnus (al-daer geboré) naer Saxonem Grammaticum geschreve. Albertus Krantzius heeft oock de gheschiedenissen van Gothland ẽ Sweden aen den dagh gegeven. De Gotthi ende de Getæ zijn een volck. Het is een volck seer bequaem ende genegen tot den Crijgh/ lange gevreest vande Roomsche Keysers. Posidonius schrijft dat sy geẽ vleysch en eten. Het welcke sy misschiẽ uyt Pytagoræ instellingen hebben: want dat is genoegh bekent/ dat Zamolxis Heta den Philosooph Pythagoræ gedient heeft/ van hem de kennisse der Hemelsche dingen leerende: de welcke in zijn Vaderland wederom gekomen zynde/ heeft het Rycke of heerschappye verkregen/ ẽ is oock van het blinde volck/ door zijn uytnemende voor-seggen/ voor eenen God gehouden. De zeden zijn sints verandert. Dion geeft de selve plaetse by Hæmum over de Danaw: die oock verhaelt dat Marcus Crassus (de Mysos ẽ Basternas met Augusti Crijghs-volck t'onder- ghebracht hebbende/ ẽ naer dat hy haren Coning Deldona met zyne eyghene hand ghedoodet hadde) de Getas (of Gothlandsche) oock met de Oorloge ghequelt heeft. Dese Gothen hebben onder het beleyd vanden Keyser Philippus, over de Danaw treckẽde/ Mysiam Martiniapolim ingenomen: de welcke vandẽ Keyser Traianus gebouwt zijnde/ van hẽ nae zijns susters name also genaẽt is. Ten tyden van den Keyser Galienus zijn sy den Bosphorum over-varende in Bythinia gevallẽ ẽ hebben Nicomediam, eene vermaerde stadt/ verwoest Ephesien hebben sy in-genomẽ ende gerooft/ ende hebben den Tempel van Diana (die onder de seven wonderen des Werelds ghetelt was) verbrandt. Als sy nu het cleyne Asien ende Bithyniam aldus berooft hadden / door dẽ voorspoed moedigh geworde zijnde/ hebbẽ sy alle hare macht aẽ de Reviere Tyra of Nester, die sich in de Zee ontlast/ vergaert: Sy hadden 6000 schepẽ by eẽ/ inde welcke sy 320 duysent menschen gescheept hebbẽ ẽ begavẽ haer lichtveerdighlick om door de Zee (eygẽtlijck Pontus genaẽt) te varẽ. Sy poogdẽ na Thomos, daer na na Martiniapolim te varẽ/ doch te vergeefs.

Daer

Daer naer zijn sy/voor-wint hebbende/tot Propontidem (wy gebruycken de Grieckschen naemen) gecomen: als de veelheyd der schepen de snelheyd des strooms niet en conden dragen/ soo zijn veel schepen aen een verplettert/vele menschen inde Zee begraven. Daerom den cours naer Cyricum ghestelot hebbende / hebben sy haere schepen aen den Bergh Atho vermaeckt/ ende hebben Cassandriam ende Thessalonicam beleydt: daer naer diep in het Land gevoert zijnde/hebben sy met dē Keyser Claudio gestreden/ met verlies van drie hondert duysent mannē. Doch ten tyden van Valens hebben sy Ghesanten naer Constantinopolen gesonden/ ende hebben versocht dat-men haer wat Lands (om te bouwen) in Thracia of Mysia soude vergunnen/ belovende daer voor onderdanigh te wesen ende belydenisse vā de Christelijcke Religie te doene. De Keyser laet het haer toe/ende gaf haer Ackers in Mysia aende Danauw/heeft Arianen over haer ghestelt/die dit volck met hare onghesonde Leere besmet hebben/ ende hebben oock den haet der Gotthen met af-gedrongene overschattinghen/tot haer eyghen verderf/over haren hals ghehaelt: Want de Gotthen/het ghedult in woedende rasernye veranderende/ hebben de Bevelhebbers/die over haer ghestelt waren/vermoort. Welck onrecht de Keyser willende wreken/ heeft in het 15 jaer zijns Rijcks eenen Heyr-leger tegen de Gotthen te Velde gebrocht. De Roomsche Ruyters zijn beroert gheweest soo haest als sy de Gotthen lagen / ende hebben het voet-volck bloot gelaten: die van den Vyand van alle canten met pylen/pijcken/sweerdē/spiessen doorspeet wierden. Den Keyser/ selve ghewondt daer ontrent in een Boeren hutteken ghelepd zijnde/is van de Gotthen noch leven hebbende achter-haelt/ende met vuyr daer onder ghesteken verbrandt. Door dese Zeghe (of Victorie) is de Gotthen het herte ghe-swollen / sy trecken naer Constantinopolen / verdraghen met de Huys-vrouwe van Valens, ende seer veel gelds tot af-coop ontfanghende/vertrecken. Daer naer/als Honorius te Roome heerschte/is Alaricus met de Gotthen/Constantinopolen verlaetende/ in Illyrien ghecomen / ende heeft het daer al te schanden ghemaeckt. In Italien ghecomen zijnde / heeft hy van den Keyser eene woon-plaetse voor hem ende zijn Heyr-legher versocht. De Keyser/ de sake met den Raed t o-

verleydt

verleyd hebbende / heeft hem Vranckrijck toe-ghelaten : als hy daer henen trecken soude/ is Stelicho op den Paesch-dagh seer schielijck de selve aen-gevallen/ ende heefter vele verslaghen. De Gotthen eens deels door de ontrouwe vā Stelicho, eens deels door het verlies hares volcx/ verbittert zijnde/ zijn seer schielijck van sinne verandert/ende hare Vaendelen om-keerēde/zijn naer Roome ghetrocken : Al wat sy onder weghen vonden door vyer ende sweerd jaghende. Als sy nu by Roome ghecomen zijn / soo hebben sy door een langh belegh de Roomsche Burghers soo benauw't/ dat sy met menschen-vleysch haeren hongerighen buyck moesten stillen. Eyndelijck de stadt verovert zijnde / hebben sy die drie daghen langh gherooft / vele huysen in brande stekende/ende vele Raeds-heeren doodende. Doch sy hebben toe-ghesien dat de ghene die inde Kercken; maer voornemelijck in Sint Pieters ende Sint Pouwels Kercke/ ghevloden waeren/ souden vry ende onbeschadight wesen. Dit was een wonderlijck aen-sien. Die stadt is ghewonnen / die te vooren de heele Wereld ghewonnen hadde; in drie daghen is sy gherooft/die veel jaren langh de Landen/Rijcken ende volckeren hadde gherooft. Drie daghen alsoo vervult zijnde/hebben sy Campaniam ende Brutium met de selve furie ende raeserie door-gheloopen / om Sicilien te overweldighen. Maer hier hebben sy schip-brekinghe gheleden/ende/veel volcks verliesende / zijn sy weder ghekeert. Alaricus is tot Consentia van eene sieckte gestorven. De Gotthen hebben hem in het Canael of Gote der Reviere begraven ende hebben Athaulfum zynen Swagher in zyne plaetse verkoren. De selve heeft voor de tweedemael de stadt van Roome in-gheslickt/ende heeft Placidiam Gallam, de Suster van Honorius, die hy gheschaeckt hadde/ tot eene Vrouwe ghetrouw't. Desen Athaulfus is daer naer/ van Theodosio verdreven zijnde/in Italien ghewecken. Naer hem zijn vervolghens gevolght Segericus, Vallia, Robericus, (die met Aëtio met de Hunnen vechtende inde Catalaunische Velden is gestorven) Thurismundus, Theodoricus, die heel Italien heeft t'onder-ghebracht/ ende heeft Ravennen voor zijn Coninglick Hof gehouden. Augustulus, weynigh daer te vorē de Croone afleggēde/ is door Odoacro gewekē. Dat is geschied in't 1220 jaer der bouwinge van Roome.

het ghene van dat Vectius uptnemende Augur, of Waersegger/upt de Gieren/die Romulo in't gemoed quamen(van Ennio genoemt Sancta corpora, Heplige lichamen)geradẽ of gegist heeft/ dat het Roomsche Rijck 1000 ende 200 jaren soude dueren/dat is nder daedt also ghesc hiedt. De eerste Roomsche Keyser was Augustus, de leste Augustulus. Naer Theodoricum is Alaricus gevolght: daer aen volghde Theoadatus, naer hem Vitiges(van Belisario ghevanghen)naer wien ghevolght zijn Ildobaldus. Naer de selve quam Totilas, die Roomen heeft in-ghenomen/ het Capitolium verbrandt; de voorneemste ghebouselen te gronde ghewozpen/ het derdendeel der Wallen af-gebroken/de Burghers elders wegh-gevoert / soo dat de stadt van Roome 40 daghen langh sonder inwoonders was.

Beschryvinghe vande Noord-caep.

VAn Ysland(daer wy te vooren af spraken) begint de Noord-Zee/ in't Latijn Oceanus Hyperborius; of Mare Septentrionale ghenaemt/die sich tusschen Biarmia ende der Pigmeen Land of Nova Zembla, streckende/Mare Glaciale, Petzorke ende in eẽ Inham/ de witte Zee ghcheeten word/ loopende door d'engte van Weygats tot inden Schytischen Oceanum. Met dese Noord-Zee worden bespoelt de Landen van Finmarchia, Scrickfinnia, Lappia ende Biarmia: tot aen den Sinum Oranicum; Golfo de Mesena; of Mare Album: dat is de Witte Zee/daer S. Nicolas ende Solousski gelegẽ zijn. Hier schept sich Europa van Asia, soo eene linie ofte reghel ghetrocken word van het Water Tanais, tot inden Mare Petzorke.

Aenden rant van Lappia ende Biarmia zijn sommige Eylanden/die gelijck Schansen de Custinghe aldaer besetten tot aenden Mare Album, of Witte Zee voorsz. Onder dese zijn Trompsont, Surroy, Inget, Helmsey, Warhuys, Kildijn, Stappen ende de Noord Caep.

Eenighe

Nortcaep
NOORT ZEE
Norwegia
Suedia
Oost Zee
Lappia
Noort Bodem

Eenighe verclaeringhe van dese plaetsen soudemen te vergheefs uyt den ouden Schryvers soecken, 'tis hen onbekent geweest / 'tgeen by onse tyden vande Engelsche ende Nederlandsche Schippers al-daer ont deckt / ende int licht gebracht is. Nochtans en sal het niet onsoet wesen uyt Paulo Iovio soo vele te verhalen / als ons tot verclaeringhe dienstigh dunckt te wesen. Hy schrijft aldus in zyne beschryvinghe van Moscovien: Aen den uytersten oever des Oceans, daer Noorweghen ende Sweden, seer groote Rijcken, aen Istmo met seker vast Land hangen, zijn de Lappones, een volck dat wilder ende ongetemder is dan men wel soude gelooven, sy zijn ergh-denckigh, ende seer schuw voor alle geritsel van menschen ende aen-sien van schepen. Dat Land en heeft geen Coren-gewas, Boom-vruchten of (mach-men soo spreken) ghene goeddadigheyd des Hemels. Met haren pylen crygen sy alleenlick den cost, ende worden met de vellen der wilde Beesten becleedt. Hare Camers zijn holen met drooghe bladeren bestroyt, of holle Boomen, die sy met vuyr uyt-holen, of die van ouderdom soo uytgemargelt zijn. Sommige begeven haer aen de Zee, (daer grooten vangh van Visschen is) al-waer sy met geckelicke doch gheluckighe listen visschen; ende den Visch in den roock droogende, doen dien in steed van Coren tot voorraed op. Sy zijn cleyn van ghestalte nisse, peers ende plat van aenghesichte, maer seer snel op de voeten. De naest-gheleghene Moscoviten en kennen de finnen van dese lieden noch niet wel, door dien dat sy voor de uyterste onsinnigheyd achten de selve met weynigh volcks aen te randen; ende de ghene die in groote armoede leven met groote macht te terghen ende verbitteren, dat en hebben sy noyt nut noch eenighsins heerlijck gheacht. Sommighe gheloofweerdighe gheruyghen seggen dat op gene zyde de Lappones in het Landschap tusschen het Noorden ende Noord-westen, daer het altijd duyster is, de Pygmæi gevonden worden, die, haeren vollen wasdom hebbende, qualijck grooter zijn dan by ons een Kindt van thien jaeren: het is een vreesachtigh gheslachte van menschen, dat met ghesnater zyne woorden voort-brenght, soo dat sy de Aepen wel soo naer comen, als sy in lengde ende verstandt, verre van andere vol-wassene menschen zijn. In het Noorden nu zijn ontellijcke volckeren die schier drie maenden reysens

van de Scytische Zee zijn, den Moscoviten onderdanigh. Het naeste Landschap van Moscovien is Colmogata, overvloedigh in Aerd-vruchten: het word met de Reviere Duidna besproeyt, de grootste Reviere van het Noorden, die eene andere Reviere die inde Baltische Zee valt, haeren naeme heeft ghegeven. Op ghene zyde dese Volckeren zijn noch andere natien de uyterste der menschen, die vande Moscoviten met ghene sekere reyse bekent en zijn, alsoo niemant noch in dien Ocean ghecomen en is, maer hebben vande selve slechs een gheruchte ende verdichte vertellinghen der Coopluyden gehoort. Dat is nochtans genoegh bekent, dat de Reviere Duidna, vele andere Revieren met-slepende, met eenen snellen loop, naer het Noorden loopt, ende dat de Zee daer alder-wijtst ende grootst is. Soo dat-men van daer tot Cathaium den mond van-den rechten Oever kiesende (het en sy dat daer Land tusschen sy) te schepen can comen als men door sekere gissinge moet gelooven. Want de Cathaini staen inde uyterste contreye van't Oosten, by naer onder de Paralele van Thracien, den Portugesen in Indien bekent als sy naer by door het Land van China, Malacken, tot aen Auream Chersonesum om Speceryen ghevaeren zijn, ende cleederen van Sabels vellen mede ghebracht hebben, uyt welck eenigh bewijs achten wy dat Cathaium niet verre vanden Scytischen Oever ghelegen en is. **Dit seght Iovius. Dan het is best dat wy de seer door-wrochte wederredeninge van** Iulius Scaliger (Exercit. 37) **hooren, die vande vaert vande Ys-Zee naer Sina al-dus schryvet:** Of-men nu langhs die Zee naer Sina can varen, daer af zijn van verscheydene op weder-syden verscheydene redenen by gebrocht, en daer hebbē verscheydene toe stemmingē geweest. Dit zijn onse redenē. Van den mond der Reviere Duvina (boven Duidna genaemt) van waer sy harē loop beginnen, willen sy dat-men de geheele strecke kiese, die heel Scythien omringt tot haren Oost-erschen hoeck toe, in wiens om-keer mē dē Noorden Wind met dē Westen Wind moet verwisselē. Die hier dus af sprekē, en hebbē gene kennisse vā die Zee ē harē oever, noch ooc vā de Winden die daer blasen: wāt daer zijn so weynigh Westē ē Oostē Winden dat sy daer schier onbekēt zijn. Dē Noordē Wind is daer so veel dat de nature hē de wettige heerschappye van diē Hemel schijnt bevolen te hebben.

Daer zijn ontellicke blinde(duystere of onbekende) slijckachtige ondiepten. In den Winter, die daer neghen maenden lang woedet,is de Zee als eenen effenen vloer. Des Somers is daer gestadige duysternisse, die des middaeghs qualick eene ure of twee verdwenen zijnde, terstond van nieus weder comet. Maer het meeste gevaer of perykel is van het Ys,wiens groote schollen gints en weder vlotende schynen driftige Eylanden te zijn,die teghen malcanderen aen-smyten. Seker men heeft door de Scheeps-reysen die onlangs in het Jaer 1594/ ende de twee naest-volghende jaren op dese plaetsen aen-gevangen/hope gecregen dat-men met schepen door de Scytische Zee in Oost-Indien soude moghen comen/ doch seer swaerlick om het Ys en den Winterschen nacht: want het is ghenoegh bekent dat onse schepen tot den 76 graet ghecomen zijn/ dat sy daer door over-groote Ys-schollen ende den over-vallenden nacht verhindert zijn geweest/dat sy niet voorder en conden comen. De Sonne heeft de Schippers den 4 Novembris in het jaer 1596 begeven/ende is weder van haer gesien dē 24 Januarij in het volgende jaer: welcken tijd die grootmoedige Schippers in Noua Zembla in een hutteken van haer gemaect tot den 14 Junij geschuylt hebben; op welcken dagh sy het vracht-schip verlatende/ soeckende weder naer huys te keeren / hebben haer in twee sloepen begheven ende zijn met de selve wel 40 mylen tot Colam een stadt in Lapponia ghevaren/middeler-tijd eenighe van hare ghesellen verliesende. Ende dit sal van de Noord-caep ghenoegh wesen.

Russen/

RUSSIA
Milliaria Russica
SEPTENTRIO.
MERIDIES
OCCIDENS.
ORIENS
Domshaff
Biarmia.
Nova Semla
Lappia.
Solofski
Pechora
Slobода
Pustozora
Iougoria.
Oby flu.
Corelia.
Owna
Kowloay
Nicola
S.Nicolas
RUSSIA.
Kitaia lacus
Onega A.
Capowl
Ustiuge
Permovelick
Siber
SAMOYEDA
Ozera
Novogorod
Tumen
Cazane
Cama fl.
Casane
Wideps ky
Morum
Suiatzko
Shakasbick
Nagaia.
Torshock
Tereckhove
Moskua
Smolensko
Kiou
Stara dowbe
Volga fl.
TARTARIA
CASSACKY.
Litua
Don flu.
Mesbet
Sherachie
Yaick
Turchmen
Asounia
Chirassi.
Neper fl.
Astracan
Sur fluvius
Taskent
Pontus Euxinus
Caspium mare
Mangusla
Urgeme
Shaysure
Ougus flu.
Cante
Casin
Tumesko
Schaveren
Backow
Mawe
Carakol
Shamarkandia
Kirshy
Dirben
Shamagi
Media
Armenia
Persia
Kirges
Petrus Kaerius caelavit
65
60
50
45
40

RUssen/dat oock Roxalania genaemt word/ is tweevoudigh; het swarte ende het witte. Het swarte paelt aen Polen. Het witte is een deel van Moscovien. Nu/het rycke van Moscovien verspreydet sich wyd en breet op dese ende gene zyde den Tanais (die-men gemeenlijck Don noemet) de uyterste palen vā Asien ende Europen. Het swarte Russen word in het Zuyden met de Sarmatische Berghen/ die sy Tatri noemen/ ghesloten; in het Oosten met Volhinia, Podolia, ende Moldavia; in het Noorden met Lithuania; in het Westen met Polen. Het heeft seer groote ende vruchtbare Heerlijckheden onder sich:te wetē/van Leopolis, Halicensis, Belzensis, Chelmensis, ende Premislensis. De Hoofd-stadt van Russen is Leopolis; sy is van Leone, Vorst van Russen ghebout:is met eenen dobbelen wal en met seer stercke Bolwercken verciert: sy heeft twee Casteelen/een in de stadt/ het andere is buyten de stadt op eene seer hooghe steen-clippe ghebout; van waer men wyd en breed can sien. Hier woont den Aerts-bisschop ende den Metropolitain van heel Rusland. Hier zijn oock Kercken van-de Roomsche ende Grieckische Religie. De Joden hebben hier oock hare Synagoghen (of vergader-plaetsen) De Armenij hebbē hier ooc hare Capellen ende Priesters. In de selfde streke zijn vele houtene steden: Halicia, Crodeck, Colomnia, Roatin, Belza, Chelma, Primisla eñ veel andere.

Doch de palen van Moscovien/ dat is Wit Russen, streckē veel verder: want van de Altaren van Alexander de groote daer de Reviere Tanais(of Don, of Dona, eertijd Sirys ghenaemt/ als Plinius ghetuyget) op-comt/strect het sich tot het uyterste der Aerden/ ende streckt nae de Ys-Zee met eene langhe streecke. Aen het Oosten heeft het de aen-palende Scyten, die nu Tartaren ghenaemt worden: (een woest ende onduerigh volck/van alle tyden door de Oorloghe vermaert/van welcker dienstbaerheyd de Moscoviten haer in het jaer 1524 ghevrijt hebben/Basilium tot een Coning vercoren hebbende) Aen het Westen heeft het Lyfland ende Finland; aen het Zuyden Lithuania. In welck begrijp groote heerlickheden begrepen zijn. Daerō gebruyct den Groot-vorst van Moscovien desen tytel. Den grooten Heere Basilius, door de genade Godes Ghebieder ende Heerscher van heel Russen, Groot-vorst van Volodimera, Moscovien, No-

vogrodien,

vogrodien, Pleſchovia, Smolentia, Ifferia, Iugeria, Permnia, Vetcha, Bolgaria, &c. Heerſcher ende Groot-vorſt van Novogradia des leeghſten Lands, Cernigovia, Razania, Volothia, Rezevia, Beſchia, Roſthovia, Iaroſlavia, Beloſeria, Vdoria, Obdoria ende Condinia, &c.

Den naem der Moſcoviten is jong/ hoe-wel dat Lucanus (lib. 3) der Moſcoviten gedenckt/ die ghebueren vande Sarmaten makende / als hy seght; Sarmata dat light ontrent Moſcoviten wreet bekent; ende dat Plinius de Moſcoviten plaetſe gheeft daer de Revière Phaſis begint / op gene zyde Euxinum naer het Ooſten. Het is het meeſte deel effen veld/ende heeft veel weyden: maer inden Somer iſt tot veel plaetſen vol putten / want het gantſche Land is vol grooter vlietende Wateren/ die ſelve worden groot als de ſneeu ſmelt / dan worden alle de Velden vol putten/eñ de wegen met Water eñ Meyrẽ overgoten/tot dat den Winter weder comt/dat de ſelve Wateren weder bevrieſen ende dẽ wegh voor wagenẽ ende voetgangers drough maken.

Der Swarts Waldt, of ſwerte Wildernuſſen/Nigra Sylva, ſtreckt tot in Moſcovien/ het welcke niet weynigh Lands en beſlaet; dan is nu ſeer ghebouwet / ende door langhen arbeyd der menſchen dunne ghemaeckt:ende en is niet gelijck ſommige meenen/eene dicke Wilderniſſe/die niet begangelick en is. Het is vol wilde groote Dieren / ende ſtreckt door Moſcovien tuſſchen den opgang eñ Zuyden/tot aende Scytiſche Zee / alſo dat zyne grootte de lieden altijd bedrogen heeft/hoe neerſtelijck dat ſy het eynde geſocht hebben. Aen het eynde dat tegẽ Pruyſſen is/ daer vintmen Buffels/ſo groot als de Oſſen/die noẽtmen Biſontes eñ Alces: ſy zijn gelijck een Hert/hebben eenen vleyſchachtigen muyl/hooge beenen/de Moſcoviters noemen die Lozzi, eñ de Duytſchen Elend: de ſelve Dieren hebben oock den Keyſer Caio bekent geweeſt. Men prijſt dẽ Clau des Elands voor de vallende ſiecte: maer af ghy Lemnium (lib. 2. de Mirac. Nat. cap. 3) mooght leſen. Daer zijn oock ſeer groote Beyren eñ ſwerte Wolvẽ/die ſeer verſchrickelijc zijn.

Moſcovien heeft groote ende wijdde Wateren / die-men in Bertio int langhe mach leſen.

Het Hoofd vant' heele Rijck eñ de Hoofd-ſtadt is Moſcovia, die ſy Moſkuva noemen. Die is bequaẽ door hare gelegẽtheyt: inde veldẽ om de ſtad vintmẽ veel Haſen eñ Rhee: die en derf nie-

want noch met garen/noch met Honden vanghen/ten sy dat het de Vorst eenen van zijne beste vrienden/of somtijds eenen vreemden Ghesant/toe laet.

Die Keysers der Moscoviten hebben tot verscheydene tyden/ gelijck hen de saken toe-droegen/of alst hen gheliest heeft/haer Hof ende wooninge verandert/ op dat sy onachtbare plaetsen oock vermaert maken souden: tot Nugaerden('twelck schier naer het Westen/naer de Livonische Zee light) is sulcks geschiet: die stadt heeft onlangs gheleden het hoofd van Moscovien geweest: oock tot Volodomiria, dat meer dan twee hondert mylē van Mosco nae het Oosten gheleghen is/om de in-vallen der Scyten of Tarteren te beletten

In gheheel Moscovien en wasset gheen Ooft oft vrucht / noch Olye / noch Wijn : want wat weecke vrucht is / die verschrimpelt de coude Noorde Wint ; maer het Veld draeght allerley Granen/als Tarwe/Coorn/Garst/etc. Doch de grootste winste hebben sy van Was ende Honigh: want het gantsche Land is vol vruchtbare Byen/ die maken harē Honigh niet in ghemaecte korven: maer in holen van Boomen. Paulus Iovius verhaelt in zijn Moscovisch Legaetschap dat Demetrius, Ambassadeur/ dickwils eene aerdige vertellinge van eenen Boer vertelde die van eenen Beyr uyt den Honigh ghetrocken wierd : waer af wy om de soetigheyds aldus speelden.

Een Boer-man socht de Heunighraten
In eenen hollen Boom met vlijt.
Hy viel in't hol, niet conde baten;
Bleef daer twee daghen met ghecrijt.
Den Heunigh was tot aen den kinne,
Hy moght daer spelen leckebaert.
Een Beer quam daer, om snoepen, inne,
Hy vaet hem aen, maeckt 't Dier vervaert;

Soo

Soo wierd de soetert uyt-ghehalet
Van eenen Beer, wreet ende wilt;
Ghelijcke naer ghelijcke talet:
Boer ende Beer een letter schilt.

Moscovien sendt oock costelijck Vlas / Hennep tot zeelen/ veel Ossen-huyden/ende groote Was-schyven in alle ghewesten van Europa; sy en hebben gheen Mynen dan van Yser: men vint oock in't gantsche Land ghene costelycke ghesteenten / het selve moeten sy vande vreemde coopen; doch de nature vergoedt dat gebreck/ met die eenige Ware des costelijcken Pelswercx of Voeders: dan de gierigheyd ende hovaerdye der menschen heeft het selve soo dier gemaect/ dat-men nu nauwelijcx om duysent guldenen een Voeder onder eenen Rock can coopen.

De Religie der Moscoviten is de Grieckische Religie; die sy in het jaer 987 eerst aen-ghenomen hebben. Sy ghelooven dat den Heylighen Gheest den derden Persoon van de Heylighe Drievuldigheyd (of veel eer / Drie-eenigheyd) alleenlijck vanden Vader voort-comt: sy ghebruycken het Sacrament des Avondmaels met ghedeessemt Broodt: den Kelck laten sy oock den Leecken in het ghemeen toe. Sy achten dat de dooden door gheen voor-bidden der Priesteren/noch door ghene Godvruchtighe wercken der vrienden ende Bloed-verwanten gheholpen en worden; sy ghelooven dat de plaetse des Vagheviers verdicht is. Sy lesen de Heylighe Schrift in hare sprake/ende en weygheren de Leecke het lesen der selve niet. Sy hebben de Outvaders Ambrosium, Augustinum, Hieronymum ende Gregorium in Slavoensche sprake over-geset; uyt de selve(of oock uyt Chrysostomo, Basilio, Nazianzeno) lesen de Priesters den volcke eenighe Homelien voor in stede van Prediken. Sy en achten niet billick de ghekapte Bidders (het zijn Iovij woorden) toe te laten/die het volck te samen geroepen zijnde/ van Godelicke dingen al te eergierighlick ende spitsvinnigh gewent zijn te prediken: door dien dat sy achten/ dat het ghemoed der eenvoudighe veel eer met eenvoudighe leeringhe/dan met vertlaren van hooghe verborghentheden ende diepe disputatien (of wederredeninghen) tot een Heyligh

ligh ende Godvruchtigh leven ghebracht wordet.

Daer des Werelds Wijsheyd listigh word ghemenghт met Godes Leer,
Daer vertoont sich dwalingh mistigh: slecht en recht dient God den Heer.

Sy ontfangen eenen Metropolitain, of opper Priester vande Patriarck van Constantinopolen. De Slavoensche sprake (de welcke de Moscoviten/ Illyrische/ Bohemen/ Poolsche en Lithouwers gebruycken) word gehouden voor de alder verste te strecken/ alsoo sy oock te Constantinopolen in het Hof van den Grooten Turck in het ghebruyck is. Sy en tellen de Jaren niet vande saligh-makende gheboorte onses Heeren Iesu Christi, maer van het begin des Werelds; sy en beginnen het Jaer van Ianuario of van Martio niet/ maer van September. Sy hebben seer slechte Land-rechten/ die zijn van slechte eerbare lieden ghemaeckt/ sy zijn den volcke oock seer nut: want sy en latense niet met der Voor-sprake of Advocaten ghеclap uyt-ghelept worden. Dieven ende Moorders straffen sy/ ende als-men yemant van zyne quaede stucken examineren of vraghen wilt/ soo begietmen hem met veel cout Waters: dat is (ghelijck sy seggen) eene onlydelijcke pyne: ende of yemand soo hart waere/ dat hy niet bekennen en wilde/ soo duym-yſert-men hem.

De Moscoviters zijn van tamelijcker ghestaltenisse/ vierschotigh/ ende hebben alle grauwe oogen/ lange baerden/ corte beenen ende gespannen buycken/ sy ryden oock met corte stegelreepen/ ende als sy vlieden connen sy gheschicktelijck achterwaerts schieten.

In haere huysen eten sy meer rijckelijck dan reynelijck: want al 'tghene dat-men goeds te eten vinden can/ dat coopen sy om een cleyn gheld/ alsoo het Wild/ Voghelen/ vleysch van Runderen ende Visschen het heele Land door wel om crijghen is / ende van goeder smake vallet. Sy en hebben gantsch ghenen Inlandschen Wijn/ maer ghebruycken Wijn die van elders gebraght word: ende dat alleenlijck op Feest-daghen/ of tot genesinge/ of als sy sonderlinge hare costelijckheyd willen te pronck setten: het gemeene volck drinct mede van Heunigh ende Hoppe gecoockt/ de welcke in ghepeckte vaten bewaert zijnde/ door den ouderdom crachtigh word.

Sy

Sy hebben oock Bier/het welcke sy des Somers met stucken Ys (die sy daer in werpen) vercoelen. Sommighe hebben oock eenen sonderlingen smaeck in het uyt-gedruckte sap van suerachtighe krieken/die de verwe van seer claren ende purper-verwigen Wyn heeft/ seer schoon om aen-sien/ende eenen Wynachtighen smaeck hebbende.

De Vrouwen en zijn by haer niet grootelijcx geeert/ ghelijck by andere volcken: want men houd haer ghelijck dienstboden ende Maerten. De treffelijckste Mannen hebben groote achte op harer Vrouwen wandel/ende sy sien toe dat sy cuysch blyven: want men laetse tot mael-tyden of verre op de straten niet gaen. De ghemeyne Wyven laten hen lichtelijck van een yeder om eenen cleynen loon tot oncuysheyd brenghen/also dat redelicke lieden hen schamen sich met de sulcke te vermengen. Als de Vorst der Moscoviteren hem beraedt om een Wyf te nemen/ so heeft hy de keure onder alle Maechden vanden Lande: die naer het voorgaende oordeel van geschickte Vrouwen (daer de Maecht te voren heel naeckt af besichtight word) de schoonste bevonden word/en den Coning alder-best behaeght / die word Conincginne verclaert/met groot verlanghen van haere Ouderen: d'andere Dochteren worden ter selver tijd aen andere Edelieden van des Vorsten Hove gegeven. Soo comt by wyle een slechte deerne/om haer schoonheyds wille/tot eender Conincginnen heerlijckheyd.

Het Crijghs-volck der Moscoviteren is cloeck ende veerdigh/ het voet-volck en is niet seer nut inde groote Wildernissen/van weghen de langhe cleederen/ende dat sy meer ghewoon zijn op rassche Peerden dan te voete te stryden: haere Peerden zijn middelmatigh van grootte, maer sy zijn uyter-maten snel ende sterck. De Ruyters stryden met Spiessen ofte Stocken / die hebben voor Loode Clooten aen Ketenen hanghende: Sy stryden oock niet Ysere Massen ofte Hamers ende met Pylen: Sommighe hebben Sabelen voor haer gheweer/ ende sy beschermen hen met ronde Schilden / ghelijck de Turcken uyt Asia; ofte met cromme cantachtighe Targien / ghelijck de Grieken. Sy ghebruycken oock Pansieren ende spitse Storm-hoeden.

Het gene dat Paulus Iovius verhaelt is seer gedenck-weerdigh. Hy schrijft dat eenẽ Capiteyn van Genua met namen Paulus boven maten verstoort was om het onrecht hem van de Portugesen aen-ghedaen: hy heeft van Leone de 10 Paus recommandacy-brieven vercregẽ/ende is in Moscovien by den Vorst Basilium ghecomen; hy heeft hem eenige dingen aen-gedient om de kercken met malcanderen ghelijck te maken/ ende heeft hem daer en boven eenen nieuwen ende ongheloofelijcken wegh willen wysen om Specerien uyt Indien langs Moscovien te crijghen. Hy seyde dat hy ghehoort hadde als hy in Syrien, Ægypten, ende Ponto handel dreef/ dat de Specerijen uyt het uyterste Indien van het achterste der Reviere Indus souden ghevoert worden/ende van daer een weynigh te Lande over den top vande Berghen van Paropamisa gevoert zijnde/te schepe inde Reviere Oxus der Bactrianen vloedt comen; die schier uyt de selve Berghen comende daer de Reviere Indus uyt comt/aen de Haven Strava, vele Revieren mede slepende/inde Hircanische Zee valt. Ende dat het van Strava eene seerkere ende lichte vaert scheen te wesen tot de Coop-stadt Citrarcha, ende den mond vande Reviere Volga; ende van daer/altijd teghen de Revieren Volga, Ocha ende Mosco op tot de stadt Moscha. Van daer te Lande naer Rigam ende naer de Sarmatische Zee/ende alle Westersche Landen: door desen wegh souden sy corter reyse doen dan de Portugesen/die/ heel Aphrica om-seylt hebbende / de Specerijen eens deels door het onghemack der langhe reysen/eens deels door het vuyle scheeps water lieten bederven; ende/de selve daer naer inde Lisbonsche Packhuysen ghelepdt zijnde/ die niet eer en vercoopen/eer al de oude ende verschimmelde vercocht waren. Maer desen Paulus en heeft niet vercreghen: door dien dat Basilius niet goedt en vondt/datmen eenen vremden ende onbekenden Man die Landschappen soude ontdecken/ende eenen doorgang verleenden na de Caspische Zee/ende het Rijcke der Persen. Die van Moscovia veel gedenckweerdige dingen wilt weten / die mach de Sarmatia van Mathias Miscovius lesen.

Men

Septentrio
Reisanborch
Narua Moscorum
Narua Livoni
Abo
Nieslot
Wesenborg
Bribas Lacus
RUSSIAE
PARS
Borcholm
Lais
Pades
Lode
Wittenstein
Derpt
Raude
Plescouia
Gotzgosandt
Estergarde
Gotland
Visbuy
Odelsa
Dagederod
Leal
Pardaw
Osel
Wolck
Nichaus
Kona
Rune
Samon
Riga
Berset
Landau
Erle
Kakenhausen
Mitaw
Bausenborch
Posuol
Pawerwoss
Remigala
Disla
Dunaborch
Dedina
Duina flu.
Memel
Curisch haff
Kanten
Poltel
Welton
Ragnet
Wolka
Schrunden
Amboten
Crassa
Warna
Newburch
Meridies
Milliaria Germanica
Livoniæ descrip.
62
61
60
59
56
55

AEn Rusia volght Livonia of Lijfland: van den oorspronk des naems soude yemant qualijck yet sekers connen ghesegghen: dan Alcamerus schrijft hier over aldus: t'mach zijn dat de Livones of Livonij (d'uyterste woonders van Duytschland/aenden Sinum Venedicum aenden Parallellum van Gothland) vande Lemovijs ghecomen zijn: doch soude die liever willen vande Efflups afbrenghen: gelijck dan daer toe helpt het gemeen woort daer sy Eyfflanders mede genoemt worden: so word dan oock by Ptolomæo vermaen gedaen vande Levonier in't tweede Boeck ende elfde Capittel. De bysondere Provincien vã Lyfland worden op heden ghenoemt Samaiten, Curland, Semegali, Wirla ende Haxire. De heerschappye hoort de Duytsche Ridders toe/alsoo sy die met cracht van Wapenen vercregen hebben: over sulcks zijn de in-woonders als slaven vande voorsz. Ridderen. Dit Land begrijpt eenighe vermaerde steden: daer dit de voorneemste onder zijn: Riga, de Hoofd-stadt aende Reviere Duidna ghelegen/die twee mylen vande stadt inden grooten Lijflandschen Inham valt/ vernaemt door den grooten Coophandel/die aldaer ghedreven word: Derpt, dat oock een Coop-stadt is/daer de Russen meest handelen/ghelegen aende Reviere Limber, niet verre van daer de selfde inde Perbasser Meyr valt. Revel aenden uytersten Inham van Lijfland gelegen / geen minder Coopstadt dan Riga. By desen word ghevoeght Nerva, oock een Coop-stadt daer de Russen vergaderen/inden uytersten hoeck vande Lijflandsche Zee. Daer worden oock Bisdommen ghetelt/daer die van Riga de heerlijckheyd van Aerts-bisschop boven d'andere vier gheniet; die zijn van Derpt, Revel, Oessel ende Gerland. Boven dese plaetsen zijnder noch andere steden/als Pernoven, Wenden, Vellin, Wolmar, &c. De inwoonders drincken Meydt/Bier ende Rijnsche Wijn/die van Colen ghevoert/bydе rijcke lieden ghecocht word. De ledigheyd is haer ter herten; meest de Vrou-lieden/die geerne eenen Heylighen Dagh maecken: die oock houden/dat wercken/of de handt aen eenighe arbeydt te slaen/ veel te slaefachtigh ende te verwytelijck soude zijn. De tale is hen seer verscheyden / ende d'eene den anderen qualijck ghelijck. Die van Revel ende Derpst hebben eenderley spraeck/dien sy Estensch noemen. Riga ende

de

de om-liggende Landen ghebruycken de op-rechte Livonischen tael.

Dit Land is 125 Duytsche myplen langhs de Baltische Zee/ of Sinum Venedicum uyt-ghestreckt: heeft 40 myplen in de breedde. Het word met Pruyssen/ Lithuania ende Russen beset. Het heele Land is broeckachtigh/ effen/ boschachtigh ende met vele Revieren besprocpt. Het brengt soo veel Corens voort / dat het in diere tyden oock de om-ligghende Landen te hulpe coint. Het heeft daer en boven Beyren/ Elanden/ Vossen/ Lossen/ of Lochsen/ Marters/ Sabels/ Hermelinen ende Bevers. De Hasen veranderen nae den tijd des jaers haer verwe/ even als in Switserland in de Alpes. Des Winters zijn sy wit/ des Somers aschverwigh. De Revieren daer't mede begoten word zijn de Duna, Erenist, Limbeck, Winda, ende noch eenighe andere/ die haer Wateren met de Batrische Zee ofte Sino Venedico vermenghen.

Der Heydenen superstitie heeft al-hier langhe gheduert: doch in't jaer 1270 is eenen Meynert met de Coopliedem van Lubeck in dese Landen ghecomen: al-waer hy een huys ken ghetimmert heeft/ dat hy met zynen dienaer bewoonde. Naer kennisse vande talen / in Lijflandt ghebruyckt (daer hy met grooten arbeyd toe-ghecomen is) heeft hy allenxkens de Christelicke Religie beginnen te saepen inde herten der gheenre die sulcks aenveerden. Siende nu dat de saken wel gingen; heeft hy oock eene Kerck gebout. De Bisschop van Bremen heeft hem daer nae Bisschop van Livonia gemaeckt; dies by hen altoos 't Gheloof vermeerdert is. Nae hem is ghecomen een Abt vande Cistertienser Orden / ghenaemt Bertholt, die met eenighe zyne lieden gewapender hand op de Heydenen ghetrocken is/ dan alsoo zijn Peerd sonder toom was/ is hy in handen zijnre vyanden ghecomen ende van hen verslagen: om den yver van dese Oorloghe te vervolghen is doen by eenighe op-gerecht een ordre vande Sweerd-dragende Broeders/ die eenige Sweerden in haer cleederen genaept droeghen: doch alsoo hare macht tegens den grooten hoop der vyanden / die alle daeghs van buyten ende binnen toe-naemen/ te cleyne viel/ hebben sy een verbont ghemaeckt met de Duytsche Broeders/ die in Pruyssen Oorlooch voerden. Door dese oorsake quamen de Duytsche Ridderen in Livonia, daer sy heerschen/ onder

der haer Meesters/ die met de Commandeurs ende Balliuwen het gantsche Land regeert. Dese Meester houd zijn Hof ende residentie tot Wenden; eene stadt midden in de Provincie gelegen/ 12 mylen van Ryga. De stadt Riga voorsz. heeft 2 Prelaten (so Munsterus schrijft) d'een is Aerdbisschop/ ende d'ander is de groote Meester vander Ordre. De inwoonders van Revel hebben het Burghers Recht van Lubeck, ende appelleren aen de selfde stadt. Maer die van Riga hebbē haer bysondere gewoonten beschreven/ daer sy eñ haer bywoonders by levē.

Op de Reviere Einbeck, daer de stadt van Derpt aen leyd/ (ghelijck Lewenclavius verhaelt) is een groot gheruysch/ dat het voorsz. Water/ vallende van sekere steenrotsen met groot ghevaer/ maeckt: daer zijn d'aenwoonders/ door sulck ghelupt/ dat stadelijck in haer ooren tuyt/ meest al doof/ of hart hoorende/ even eens ghelijck by den Nijl/ daer die Revier oock/ met hare schuymende stroomen/ vande hooghe clippen ter neder valt.

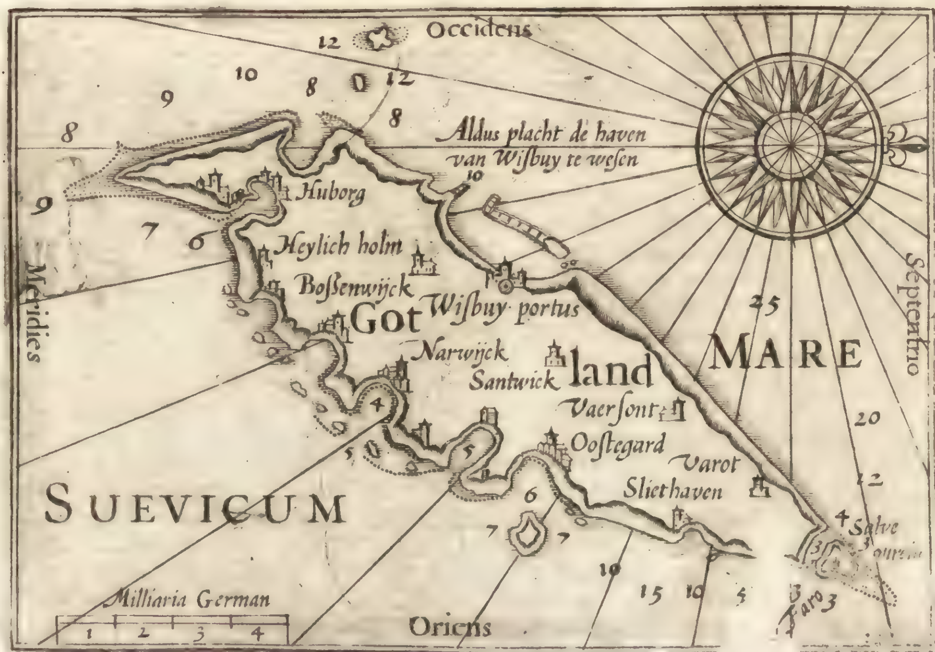
Het is eene schadelijcke wyse/ die nae't verhalen van Munsterus, in dese Landen gebruyckt word/ in het drincken ende gulsigh eten. Op de Casteelen ende Hoven vande groote Heeren is op dese slemperye een groote eere ghesteld/ wie daer-inne sich meest quijt/ die is dan willecom ende groot gheacht. Haren loon volght haest: wat loon? de Ghicht/ Bloed-gang/ Watersucht/ Blinthepd/ ende andere gebreken/ die achter de Gulsighepd als Beulen staē om wraeck te nemen. Om desen handel t'onderhouden/ ist van noode dat d'Edel-lieden eñ groote Heeren hare arme Land-saten seer schatten: al dat hen den verdrietigen arbeyd opbrengt/ dat verteerē dese goede lieden in maeltyden ende feesten. Al de Land-lieden zijn meest slaven: als yemant onder hen wegh loopt/ niet machtigh zijnde langher of den gheessel/ hongher/ of andere quelligheyd van zynen Heer te verdraghen/ ende hy weder achterhaelt word/ soo smijtmen hem de beenen af/ om alsoo zyne vlucht op een ander tijd te beletten. Inde gantsche Wereld en is geen ellendiger volck dan dese Boeren. Haere spijs is soo onnut/ dat de Verckens in ons Land die souden versmaden. Hare schoenen zijn van schorssen/ ende het paer cost qualijck drie penningen. Inde plaets van gesang so krijsschen sy als Wolven/ ende hebben sonder ophouden dat woordeken

deken Iehu, in haren mond; ende als- men hen vraeght/wat dit woord beteekent? so antwoorden sy dat haer sulcks niet kenlick en is/maer houden daer inne de gewoonte van hare Voorvaderen. Metten cortsten dese menschen leven gelijck beesten/ende worden oock onthaelt als beesten. Den meestendeel onder haer houden noch der Heydenen Religie/eñ en hebben gheene kennisse van God: d'eene bidt de Son aen/ d'ander de Maen/ andere eenen schoonen Boom: een yeder nae zijn fantasie. Wanneer sy yemant begraven/so drapen sy hen rondom het Lijck/ende drincken hem toe/hem vermanende dat hy bescheyd wil doen / ende storten daer-om zijn deel over't doode Lichaem. Als hy in't graf ghedaen word/ so stellen sy beneffens hem eẽ Byle/Wijn/spyse ende een weynigh gelds/om onder-wege te teeren; dan spreken sy hem dus aen: gaet ghy heen nae d'ander Wereld/daer suldy heerschen over de Duytschen/ ghelijck sy in dese Wereld over u gheheerscht hebben. So veel de Huwelijcken aen-gaet/ wilt yemant trouwen/ dat ghescnied dickwils by ontschakinghe/de Bruydegom voert so zijn Bruyd wegh. Doch de Boeren die ontrent de steden woonen/ende 't Christelijcke Gheloof hebben/zijn van andere zeden/ende gebruycken soodanighe superstitie niet. De Coopliedẽ van Lijfland zijn arge ende bedriegelijcke menschen; jae de gene die geenen Coophandel en dryven/ diens neeringhe is andere lieden te bedrieghen ende beschadigen. De Hovaerdye der Vrouwen van Lijfland is sonderlinghe; haer herteken is spelens ghewoon/ des Somers in schuytgens op't Water / ende s'Winters inde Coetse; qualijck soudẽ sy te vreden zijn soo haer yemant anders dan Mevrouwe noemde. Hare zeden ende habyten zijn sonder maet/sy verongelijckẽ de natuerlicke schoonheyd van hare Lichamen/met een ongheboonden fatsoen van cleedinghe.

Wt Lijfland comen in onse Landen eenige goede Waren/als Was/Honigh/Assche/ Terre/Rogghe/veel soorten van Vellen/van wilde Beesten / etc. Dies de Haven van Riga, van Duytschen/Enghelsche/Schotsche ende Deensche Coop-lieden seer besocht wordet.

Het Eyland Gotland is by Gotland (daer wy te vooren af spraken) ghelegen in de Sweedtsche Zee: een Eyland dat selfs met dē name syne bysondere goetheyd betee kent: de Weyden zyn daer seer bequaem voor het Vee: daer zyn vele Peerden/ veel Ossen/ die sy oock in vreemde Landen senden. In de Bosschen deses Eylands is het vermakelijck jaghen. Peck ende Terre vergaderen sy uyt de Boomen; doch hedens-daeghs min dan eertyds/ een goed deel der Boomen af-ghehouwen zynde. Dit Eyland was eertyds een deel des Rijcks van Gotland; nu staet het onder Denemarcken. Daer zyn veel Casteelen/ 18 Dorpen ende eene stadt Wisbuy ghenaemt / eertijds de vermaertste Coop-stadt van Europa: in de selve ontfinghen de Schippers hare Wetten. Plinius naemtse Eningiam. Nu ter tyd houdt den heerscher of Gouverneur van weghen den Coning van Denemarcke daer syne woon-plaetse. Dat weet-mē voor-seker/ dat in dese stadt (even als te Rhodes) de Zee-rechten ghemaeckt zyn: ende dat al-daer alder-eerst de Zee-caerten door neerstigh waer-nemen vande Schippers geteeckent zyn/ die daer naer van andere vermeerdert ende verbetert zynde/ de Zee-vaert sonderlinghe nut ende voorderlick hebben geweest: want door de selve vaert de Schipper midden door de woeste Zee/ ende comet sonder veel om-keeren te maken (als hy den Wind met heeft) reghel-recht in de ghewenschte Haven. Het Eyland is 18 myplen langh/ ende vijf mylen breet. Het Zuydersche deel heeft meer cromten ende veel Havenen; Huborg, Narwijck, Oostegard. Doch naer het Westen is de stadt Wisbuy, wiens Haven het Caertken voor ooghen stelt/ niet al uyt als sy nu is/ maer als sy is gheweest. De by-ghevoeghde getalen wysen de diepte der Zee.

Pruyssen

Occidens
Alldus placht de haven
van Wisbuy te wesen
Huborg
Heylich holm
Bossenwijck
Got
Wisbuy portus
Narwijck
Santwick
land
MARE
Vaersont
Oostegard
Varot
Sliethaven
Salve
Faro
SUEVICUM
Meridies
Septentrio
Milliaria German
1 2 3 4
Oriens

PRuyssen, in Latijn Borussia, ende van ouds Hulmigena, (gelijck noch heden eenigh deel ontrent de Reviere Weissel Culmigeria ghenaemt is) was wel eer bewoondt (naer het ghemeene ghevoelen) van eenigh volck/ dat vande Reviere Thanais ofte Don, die Europam ende Asiam scheyd/ af-ghecomen/ maer door de bysterheyd ende onvruchtbaerheyd van haer eyghen Land ghedwonghen/ al-hier een bequamer plaetse vercoren heeft. Soo is dan Pruyssen een vruchtbaer Coren-land/ beversicht met veel Revieren ende Wateren/ daer over op heden wonderlijcke wel bewoont van verscheydene Natien/ die door den lust en winste aen-gelockt zijnde/ Pruyssen voor een schoon Landschap houden. Het is met het Hertoghdom van Lithouw aen't Westen/ met Polen aen het Zuyden/ met Lijfland aen het Noorden/ ende met Pomeren aen't Oosten/ bepaelt. De lenghde van het Noorden tot in het Zuyden is 58 Poolsche myleu; van Torunia tot het Casteel Memula metende. De breedde is 50 mylen. De voorneemste Revieren zijn de Vistula, Nemeni, Cronon, Nogat, Elbinga, Vusera, Passaria, Alla, Pregol, Ossa, Vrebnios, Lica, ende Lavia. De Locht is hier claer/ maer wat coudachtigh. De Pruyssensche hebben tot de tyden van Fredericus de tweede Keyser meest Heydens geweest: onder wiës heerschinge de Hooghduytsche Cruys-heeren/ in't Jaer 1215/ de selve overwonnen hebben. Doch daer nae/ in't Jaer 1419/ (beweeght zijnde door der Cruys-heeren gierigheyd en wreetheyd) zijn sy aen Casmirum, Coning van Polen gevallē. Naer 30 jarē/ haren af-val vernieuwēde/ hebbē sy Marienberg met andere Casteelen en stedē den Coning voor 476000 guldens vercocht. Als nu de Mariani den Coning gehoorsaēheyd weygerdē/ so is lange met twyvelachtige Oorloge (niet wetende wie't Veld houdē soude) van wederzyden gestreden/ tot dat het heele geweste/ Albert van Brandenburg laetste Cruys-heer/ geblevē is/ die oock van Sigismundo Coning van Polen/ tot eenen Wereldlijcken Vorst en Ridder van't Gulden Vlies is gemaect. De Barbaren dan nu eens deels uytgesloten/ eēs deels bekeert zijnde/ word theele Land vāde Poolse en Hooghduytse bewoōt; uytgesondert eenige overblijffelē aēt Curlandische Meyr/ die met de Lijflanders en Lituwers in sprake/ zedē en gestalte over eē comē.

De

5 10 15 20
Scala Miliarium
Septentrio
Maris Germanici
pars
Memel
Tang flu.
Ragnet olim
Landshut
Niemen flu.
Pomeden
Pobeten
Gezma
Kapurn
Konigsberg
Lochstet
Bradeburg
Creutzb
Fridland
Alenbu
Cintra
Dablack
Tils
Gergeburg
Insterburg
Hale
Dantzick
Lumburg
Stolpen
Butaw
Balde
Occidens
Kissawa
Elbing
Holland
Heilsberg
Gustat
Seeburg
Barde
Gerdaw
Lunenburg
Rein
Rastenburg
Memel flumus
Oriens
Stargart
Dersau
Sconek
Poblin
Marienburg
Preussischmarck
Kirsburt
Mormu
Osterrode
Altenstein
Bistberg
Ortelsburg
Lyck
Passenheim
Pupperi
Wososche
Gornencz
Colno
Chonuz
Sluch
Duchda
Canuen
Swiecze
Bromburg
Aubaus
Graudeez
Culm
Culmse
Goll
Thoru
Rosenberg
Riseberg
Olstine
Lubava
Bratia
Strasburg
Mlava
Sequa
Nak.l
Bidgostia
Vangrowiecz
Crusinck
Dobrzin
Ploczko
Narew flu.
Meridies
56
55
54
53
PRUSSIA

De voornemste steden zijn Conings-bergh, de residentie vandẽ Heere des Lands al-daer/ Elbingen, Dantzich ende Torn, aen den cant vande Reviere Vistula: dat plaght eene vernaemde ende ghelucksighe stadt te wesen; doch/gelijck de tijdt alles verandert / is Dantzich een erfstadt gheweest van't welvaren des voorsz. stedes van Torn. Munsterus schrijft het op-comen van Dantzich begost te hebben/nae dat d'inwoonders de Duytsche Ridderen verjaeght hadden binnen den tyd van honderd jaren; het en was eerst maer een slechte plaetse/daer niet bysonders te sien en was/dan het Raedt-huys van steenen op-gemaeckt/ ende met Tichelen gedeckt/d'andere huysen waren van Leem ende Biesen t'samen ghevoeght/een ghewis teecken der oude eenvoudigheyd ende slechtigheyd.

Den Hertogh heeft zijn woon-plaetse te Conings-bergh: die heeft macht door de vergunninghe des Conings van Polen over de sterckten ende steden die in zijn heerlijckheyd gelegen zijn/is Vassael vanden Coningh. Marghenburgh is de Hoofd-stadt van't Coninghs Pruyssen; dat is/van al de steden/huysen ende sloten die de Coning besit/ uyt-ghenomen vande heerlijckheyd des Hertoghs; als zijnde met de Wapenen zijnder Voor-vaderen ghewonnen: daer word een Poolsch Garnisoen onder-houden: de stadt is wel bewaert/ende teghens eene langduerighe belegheringhe voor-sien. Eertijds waren vier Bisdommen in Pruyssen/van Varmia, Sambia, Pomesamia eñ der Culmenseren: nu is het Bisdom van Sambia vereenight met het Varmienser Bisdom/ende van Pomesania met het Culmenser.

Pruyssen brenght bovẽ de Beyren/wilde Swynen/Herten ende diergelijcke/die daer uytermaten veel zijn/oock Buffels voort/die niet veel cleynder zijn dan de Elephanten: die zijn soo grimmigh ende fel/dat sy menschen noch beesten en verschoonen: dat dier is ghehoorent: de Barbaren drincken uyt de hoornen / ende beslaense aen't mond-stuck met Silver. De Romeynen snyden blecken daer uyt/op dat het licht voorder daer door schyne/daerom maeckten sy Lanteernen daer uyt. Men plaght eertijds dit beest in cuylen/daer toe ghedolven/ te vanghen/dan de stoute jongheyd meende dat sulcks al te bedrieghlijck was/eñ hebben daerom be-

staen

staen den Buffel te jagen ende die metter spiessen te quetsen. Het heeft onder het onderste kinnebacken lang hayr als eenen Geyten-baert; anders ist gantsch een Runt gelijck. Hier benefsens brengt dit Land oock Bizonten met manen voort: het is een maniere van wilde Ossen. Hier zijn oock menighte van wilde Peerden; de welcke de Griecken noch de Romeynen noyt gesien en hebben: sy zijn de tamme Peerden seer gelijck/ alleenlijck dat sy te weke ruggen hebben/ en daerom en zijn sy niet goed te veryden; sy en worden ooc nemermeer tam. De inwoonders eten het vleesch daer af/ het is goed van smaecke. Het Dier Alces, of Alant/ dat oock in Pruyssen veel is/ heeft een middelbaer ghelijckenisse tusschen een Hert ende een Peerd/ alleenlijck dattet grooter ooren en hals heeft: de hoornen wassen de Mannekens over de wijnbrauwen; die verliesen sy alle Jaer: sy zijn breeder dan de Herts-hoornen/ tackachtigh en massijs: de clauwen zijn hem gespleten: van verwe gelijck een Hert: zijnen Jagher riecket van verre/ ende is nochtans een slecht onnoosel Dier/ 't welck hem meer op de holē dan op de vlucht verlaet. Als hem de Honden aenvallen/ so beschermet sich meer met den voetē dan met de hoornen: het verberght hem seer aen moerachtighe plaetsen/ daer worpet zyne jongen. Dit Land heeft oock upter maten groote Wildernissen/ die-men niet doorhouwen mach: daer door geeftet veel Houts tot schepen ende andere ghebouselen: het gheeft oock ronde costelijcke Mast-boomen/ die voert-men van daer in verre Landen. Dese Wildernissen zijn vol Byen/ daer comt het Was af. Veel schoone Pelteryen comen oock upt Pruyssen; het heeft mede veel Visschen upt de Zee ende Revieren/ voornemelijck veel groote Alen/ of Palinghen/ die en eten de Inwoonders niet/ sy en zijn te voren inde Sonne of Locht ghedrooght. Den Amber word aen de Eylanden Borussia inde Baltische Zee ghevischt. De verscheydenheyd der namen moghen de Gheleerde by Iunium of by Bertium lesen: upt den welcke wy so vele sullen trecken/ als wy den Leser nut ende vermakelijck achten. De Latijnsche hebben dien Succinum ghenaemt/ als ware het een sap. Het welcke Solinus oock te kennen geeft/ als hy seght: Dat hy het sap van eenen Boom is, dat comet ghy uyt den name af-nemen: so ghy den Pijn-boom brand, so sult ghy

uyt den reuck ghewaer worden waer uyt dat den Amber voort-comt. Dat hy nu by-voeght/ Het is de pyne weerdigh vorder te gaen op dat de Bolschen van Padana desen steen niet en schynen gheweent te hebben: daer in heeft hy sonder twyvel zyn op-sicht op de Fabel die Ovidius (II. Metamorph.) verhaelt: want Heliades de Susters van Phaëton, het ellendigh ongeluck van haren Broeder beweenende ontrent Padum, worden ghesepd in Popelier-boomen verandert te zijn. Clymene was den naem vande Moeder/ vande welcke (soo wy vertalen) de gheestighe Dichter aldus spreket:

De moeder hare vrucht wilt vande struycken halen,
Waer door het roode bloed als uyt een wonde druypt;
De tranen strelen droef, verdrooghen door Sons stralen,
En uyt de tacken nieu den vetten Amber cruypt:
Siet! de Reviere claer ontfanght die sonder dralen,
En sendt die, tot haer dracht, 't volck dat den Tiber suypt.

Eene plaetse van Tacitus sullen wy noch vertalen/ ende daer met besluyten: hy spreeckt aldus in het Boeck vande Duytsche zeden: Sy alleene onder alle andere vergaderen den Amber, die sy Glesum naemen, tusschen de zand-platen ende aen den Oever. Doch, Barbare menschen zijnde, wat natuere of oorsake den selven voort-bringt en ondersoecken, noch en weten, sy niet; jae hy lagh langhe onder de uyt-worpselen der Zee, tot dat onse onmatigheyd den selven vermaert ghemaect heeft, die by haer gantsch in't ghebruyck niet en was. Hy word grof (ende onghelouterr) vergaert, ongedaen vervoert, ende sy ontfangen de weerde met verwonderen. Doch daer uyt connet ghy verstaen dat het eenigh sap van Boomen is, door dien dat daer meest eenige aerdsche of oock vlugghe gedierten onder schynen, die in de vochtigheyd verwart zijnde, haest de selve verdrooghende, besloten worden. Hier op past het Epigramma van Martialis (Lib. VI) van eene Miere/ die in eenen Amber-steen besloten was: hy seght / soo wy hier sullen vertaelen.

Terwylent

Terwylent dat de Mier in Pijn-booms schaduw swerfde,
Cleefd' haer het vet ghedruyp des Ambers op het lijf:
Soo, die in levens tijd hier niet dan schande erfde,
Word dierbaer door haer doodt gheacht van Man en Wijf.

Voorder seght de selve Tacitus; Ick gheloove dat hy in de vruchtbaerste Wouden ende lustighe Bosschen is daer den Wierooock ende den Balsem uyt-druypt, die door de stralen vande byschynende Sonne uytgheperst ende ghesmoken zijnde, inde naest-gheleghene Zee vallen, ende door de cracht der tempeeste aen het naeste strand op-swalpen. Wat Ambrosius (Lib. III. Hexaem. Cap. xv.) Plinius (Lib XXXVII Histor. nat. Cap. II ende III) ende Petrus Bellonius (observat. Lib. II, Cap. LXXII) daer af schryven late ick om cortheyd blyven. Ick houde het met de ghene die achten dat het eene sekere Aerde is: waer af ghy Garciam ab Horto mooght lesen. Siet wat Baudron in zijn Paraphrasæ sur la Pharmacopœe (Lib. I. Sect. 4) daer af seght. Den grysen is den besten/ende wordet niet alleene vande Parfumeerders; maer oock vande Medecijns/ghebruyckt. Hy versterckt de hersenen matigh gebruyckt/als oock het herte: met Wijn ghemengt zijnde maeckt hy droncken: hy is den ouden ende couden lieden nutter dan den jonghen ende heeten/ als Fernelius (v. Meth. Cap. XXI) ghetuyghet: hy trecket/ verwarmet zijnde/ het stroo naer sich: ende dit sal voor dese beschryvinghe ghenoegh wesen.

Sommighe

SOmmighe Sarmaten ghehooren onder Europa (of Kerstenrijck) de andere onder Asien. Het deel dat aen Europa comt is meest den Coninck van Polen onderworpen: in het selve zijn Polen, Lithouw, Samogitia, Masovia, Volhinia, Podolia, Russia en Moldavia. Het Land Polen word van de Velden ende vlackheyd alsoo genaemt: dat naemen sy in haer sprake Pole. Het is een seer groot ende wijdt Land. Aen't Noorden word het met Pruyssen ende Pomeren/aen het Oosten met Masovia ende Lithouw, in't Zuyden met de Berghen van Russen ende Hongarien/aen het Westen met Lusatia, Selesien ende Moravia (of Marhern) ghesloten. Het is 480 mylen lang/ende 300 mylen breedt. Het Land word ghedeylt in meerder ende minder Polen. Het meerder Polen is meer Noorderlijck/eñ de Reviere Varta loopt daer dwers deur: het minder Polen is Zuyderlick/ende word vande Reviere Vistula door loopen. Het meerder Polen heeft de Saxensche ende Prutenen tot ghebueren. Sy comen van Lechus af. In meerder Polen zijn vele steden; die wy naer eysch deses wercks/hier uyt Bertio beschryven: Posnonia is aen de Reviere Vartam ende Prosnam tusschen heuvels ghebouwt met eenen dobbelen wal: sy heeft veel groote huysen van Tichelen ghemaeckt: heeft seer groote voorsteden aen den uytersten Oever vande Reviere Varta. Sy is met eenẽ grooten Poel of stil-staende Water ende groote Morassen beset: hier zijn jaerlijcks twee vermaerde Jaer-marckten. Hier is eenen Bisschoplijcken stoel. Onder de selve zijn dese steden/Kosien, Mied, Zyrzecze, Sostresow, Wschow, Sremck, Prenecz ende Rogesno. Calisia is eene bewalde stadt in Morassen gheleghen/de Reviere Prosna loopt voorby de selve. De af-breucken wysen dat daer een bemuert Casteel gheweest heeft. Onder de selve staen Gnesna, Pyzdry, Wartha, Naklo Land, Konin, Slupeza eñ Kolo. Gnesna is met Wallen versien/light in een vlack Veld tusschen Poelen ende Heuvels: sy is berucht door den Aerdsbisschop die sich daer houdet. Het is de eerste stadt van Lechus gebouwt. In de selve heeft Badeslaus Chabri, Prince van Polen/ van Otho de derde Roomsche Keyser de Coninghlijcke Croone ontfanghen / die de Coninghen van Polen noch heden ghebruycken. In de Hoofd-kercke deser stadt is het Lichaem van Adalbertus

Bisschop

Miliaria Germanica
Baltici Maris pars
Septen
trio
POLONIA
Moldavia e pars
Danzick
Konigsberg
Vilna
Warsauia
Cracouia
Sendomiria
Kijow
Orchow
Cobrin
Glogaw
Vratislauia
Francfordia

Bisschop van Pragen begraven: sy naemen hem Heyligh/om zijn goed leven ende zeden/ende om het voorstaen ende verbreyden der Christelycke Religie. Siradia is eene houtene stadt in eene vlacke plaetse gheleghen/is bewalt: sy heeft een sterck Casteel aende Reviere Varta. Dese stadt was eertijds vereert met den naeme van een machtigh Hertoghdom/ welcken tytel den tweeden Sone des Coninghs wierd ghegeven: onder de selve zijn Vielunia, Sadeck, Petricovia, Rorsprza en Spicimiria. Lancilia is eene lustighe stadt/ light in eene vlackte/is met Wallen en Grachten versien: heeft een bemuert Casteel op eene steen-clippe/voorby het welcke de Reviere Bura loopt. Onder de selve zijn Orlovia, Piatec, Bresinia, Kornazeu, Bicho wende, noch eenige andere stedekens. Cujavia, of Vladislavia, is eene groote stadt/met eenen Bisschopelijcken stoel versien. Sy heeft Bidgostiam onder haer. Brestia heeft onder haer Radzieiow, Crusphicam, en Cowalow. Cruspicia is naest Gnesnam de eerste stadt van Polen: sy is van houte met een Casteel van tichelen aen het Meyr Goplo: uyt welck Meyr eertijds Muysen voort-gheromen zijn/die Popelum, Prince van Polen/door Godes rechtveerdighe wrake/ in dat Casteel vernielt hebben. Rava is eene houtene stadt aen-de Reviere Ravam: heeft onder haer dese stedekens; Sachaczoviam, Gostinin ende Gambin. Ploczko is eene schoone stadt / op eenen Heuvel aen de Vistula (of Wixel) ghelegen; hier is eenen Bisschoplijcken stoel: onder de selve zijn/Bielzko, Raczyayas, Sieperaz, Srensko, Mlawo, Plonsko ende Radzanow. Dobrinia is op een clippe in de Vistula gheleghen: hier heeft een Casteel gheweest dat de Cruys-draghers af-ghebroken hebben. Onder de selve zijn Slonsk, Ripin, en Gorzno. In cleyn Polen zijn dit de drie voornaemste steden Cracow, Sandomiria ende Lublinum. Cracow is in eene vlackte aen de Vistula gelegen: Petrus Appianus meent dat sy het Carrodunū van Ptolomæus is) sy heeft dobbele Vesten ende eenen vasten Wal: sy heeft een Casteel op eene steenrotse uyt-stekende/Vanel genaemt. Hier houden de Coninghen van Polen haer Hof (hoe-wel dat sommighe schryven dat sy in de vier deelen des Lands reysen/ende jaerlijcks in elck deel drie maenden zijn) hier is der Coninghen Graf. Hier is oock eene vermaerde Academie in-de Philosophie ende Vrye Consten.

Consten. Die van Cracow en hebben gheenen opper Advocaet/ maer de Coning selve bedienet het Pretorschap/ dat by ons de Schout bedienet. By dese stadt ligghen drie steden / Clepardia, Stradomia, ende Casimiria. Sy heeft twee Hertoghdommen/ende verscheydene steden onder haer. Lublinum is eene heerlycke stadt op gene zyde de Vistula, met mueren/grachten/ poorten eñ een Casteel versien. In de selve zijn jaerlicks drie Jaer-marckten/ daer alderhande Volckeren comen. De Reviere Bystizna spoelt aen't Casteel. Sy light 14 mylen van Sandomir, 36 van Cracow, 70 van Viena, 24 van Warsovia. Onder de selve zijn Vrzendow, Lulow, Parcow, ende Casimiria, naer den Coningh Casimirus alsoo ghenaemt.

De Locht deses Lands is suyver/ maer cout eñ straf des Winters. Het heele Landschap van Polen (als geseyd is) is effen (uytgesondert nae't Zuyden daer de Sarmatische eñ Carpatische Bergen Hongarien vã Polen uyt-sluyten) meest met Wouden eñ Bosschen bedect: 'tis vruchtbaer van Gerste/Tarwe/Boonen/Erweten/etc. Het is oock overvloedigh in Vee: so dat de Saxensche ende veel Hooghduytsche Volckeren by Poolsche Ossen leven. 't Heeft oock Solpher eñ Coper-mynen. Het heeft veel staende Wateren / met alderhande Visschen. De voorneemste Revieren zijn de Vistula (eertijds Vandalus genaẽt/eñ van sommige Istula, eñ Visula.) Dese haren oorspronk in de Carpatische eñ Sarmatische Bergen hebbende (die als geseyd is) Hongarien van Polen sluyten/ vloeyt door't Hertoghdom van Oswicks eñ Satorenzeer sy tot Cracow comt/ valt sy/ met veel Revieren vermeerdert zijnde / eyndelick inde Sont. De Revieren Tiras, Hypanis eñ Borystenes vloepen in de Euxinische / of swerte Zee.

Daer zijn uytnemende Goud-mynẽ in Polen/ die wy om de seltsaemheyd wat langer moeten beschryven/ dan dit cort begrijp schijnt te vorderẽ. Veliscum of Wielitera light 8 mylẽ van Cracou/ met eẽ schoon Casteel, 't welck dẽ opsiẽder der Sout-mynen bewoõt. Dese stadt light effen in't Noorden; maer int Zuyden ende Oosten gaet sy met eenẽ sachten heuvel op. Int stedeken ontrent de Kercke daer't-men door een gat (dat sy Schiburn naemen) in die groote spelouncken/ het Rijcke der duysternisse. Den mond is steyl; om de cansen zijn balcken in een ghe-

voeght/op den welcken de Bancas, of groote stucken Souts / upt-ghetrocken worden. Die in dese spelonncke willen dalen/sitten in korven somwylen met haer sevenen/somtijds met haer achten : onder de welcke de cloeckste ende stoutste ghemenght worden/die inde eene hand eene Lanteerne houden/met den eenen voet bestieren sy de coorde die door de lenghde swieret / op dat sy aen de balcken niet en rake/ende de korven omswieren. Dese Put is so diep/dat de gene die daer in staen/gheen dagh en connen sien/noch de stemme van weder zyden hooren. Willen sy van boven haer wat te kennen gheven / soo werpen sy brandende stroo ende gloeyende kolen daer in:willē de gene die benedē zijn de bovenste wat aendienen/sy schudden de touwe of coorde/of cloppen met eenen grooten Hamer op de aen-een-houdende balcken: waer af de bovenste veel eer met de voeten dan met de ooren het ghedreun ghewaer worden. Soo gheven sy malcanderen teeckenen. In de spelonncke heeft elck zijn seker werck. Sommighe houwen viercante stucken Souts upt:andere wentelen die onder dat sout verwelffsel tot aen den mond of gat: andere veghen het grups ende brockelen Souts te samen/vergaderen de af-breucken ende werpen die in upt-gheputte grachten: andere doen het soute opwelmende Water in tonnen/ende coken daer-mede de brocken Souts. Al het selfde geschiet oock tot Bochnia, anders dan dat-men daer langhs Meyr-monden ofte gaten in-dalen ende Sout upt-haelen can. Van binnen staen Sout-pylaren die de Sout-verwelffselen ondersteunen. Tot Velium zijn boven de Camers groote grachten / die somtijds elf Leeren diep zijn ; elcke Leere en is niet min dan acht ellen langh. Te Bochnia is eene gracht meer dan 80 Ladders diep. Wt dese Sout-spelonncken worden groote Sout-steenen upt-ghehaelt: tot Bochnia zijn eenighe upt-ghetrocken die vijfthien honderd Duptsche ponden woegen / die dertigh honderd Roomsche ponden maecken. De Locht is in dese spelonncken seer heet/droogh ende dun. De versochtheyd heeft gheleert waer te zijn dat Plinius seght: dat het Sout seer licht in zyne spelonncke is/ die in het opene licht ghebraght zijnde/ meer verswaret dan men wel soude ghelooven. Door desen schat zijn dese Eylanden rijcker dan of sy Goud-mynen hadden.

Het

Het volck is vande Slavoenen af-comstigh / doch is nu meest betemt ende verre van de zeden der oude Scyten ende Barbaren. Sy en weten van ghene straet-schenderye: daer over ryden sy des Somers op wagenen/ des Winters op koetsen sonder peryckel of ghevaer door de Bosschen/ Ackers ende over-groote Velden. De Edel-lieden hebben meest een uyt-nemende verstand: vele hebben door verre reysen voorsichtigheyd ende kennisse veler spraken ghecreghen: Sy zijn onvertsaeght ende en weygheren niet met den alder-stercksten vyand te vechten: als sy vande groote Heeren beschadight zijn / soo ghebruycken sy al die haer toe-ghedaen zijn om sich daer over te wreken/ ende en rusten niet of sy en hebben wrake / of de neder-laghe ghecreghen. Sy zijn veel eer quist-goedigh / dan mild: welck ghebreck sy vergrooten met vele maeltyden/ gheschencken ende onderhoud van groot ghevolgh. Eertijds en hadden sy ghene Religie: sy eerden de Sonne/ de Mane/ den Dagheraed/ Iovem, Cererem; doch in het Jaer 965 hebben sy onder Mieſko de eerste/ de Christelijcke Religie aen-ghenomen. Desen Mieſko is gedoopt/ zijnde Mieczlaus ghenaemt/ ende heeft neghen Kercken op-ghe recht.

Polen heeft den name ende tytel van een Coningryck in het Jaer M.I. vercreghen / doen Bolesl̄aus Chabrus heerschte. Doch naer 77 jarē/ onder Boleſlaus Audax, die Staniſlaum, Bisschop van Crakouw/ wreedelijck vermoort heeft/ is het vanden Paus van-de Coninglicke Croone berooft. Maer sy hebben het oude recht weder vercregen/ den Hertoge van groot Polen ende Pomeren Præmiſlo de tweede/ tot Coning verkiesende/ in het jaer 1295. Het recht der Croone en is niet erflick/ maer hangt aen het gemeen verdragh des Raeds eñ der Ridderen/ die wien sy willen verkiesen. Dit is van Polen ghenoegh: nu sullen wy cortelijck van eenighe Landen die daer aen belanghen spreken.

Het meestedeel van het Hertoghdom van Lithou is waterachtigh ende vol Bosschen/ het is oock daerom qualijck te ghenaken/ dan byden Winter die de Wateren met dick ende vast Ys beleght: dan valt de Coophandel met de inwoonders bequaem. Daer zijn luttel steden in Lithou, oock weynigh volckeren die in Dorpen woonen. Den rijcdom van't Landschap bestaet

in Beesten/ voeringhen van schoone Vellen/ Wasch ende Honigh. Men brengt oock het Wagenschot van daer; daer is een Hout daer in onse Nederlanden de huysen ende huysraet mede ghestoffeert ende beschoten worden. De Vrouwen vanden Lande hebben (als eenige schryvé) oock met believen van hare Mans/ eenige by-slapen/ die noemen sy medehulpers van't Houwelijck: de Mans zijn beschaemt ende in quaet gherucht; want sy met haere Vrouwen niet te vreden en zijn. Den bandt des Houlicx en is daer so vast niet/ of wanneer 't partyen belieft/ so word die gebroken/ eñ hylicken so dicmael alst hun goedt dunct; so verre zijn dese lieden vande zeden der andere menschen; dies sy niet vremt en vinden dat Aristippus seyd: dat d'eere niet inde nature gelegen en is/ maer inde gewoonte. De Hoofd-stadt vander Lithou is Vilna (of Vilenski of de Wilde) een Bisschoppelijcke stadt/ wel soo groot als Cracou/ doch soo niet betimmert; want tusschen de huysen zijn groote Hoven ende Bogaerden gheset. In dese stadt zijn 2 schoone Sloten/ het eene leyd op eené Bergh/ het ander in eene effene plaetse. Den name van Vilna komt van eené Vorst der Lithouwers/ gelijc oot eenige waterkẽs daer ontrent dẽ selfdẽ naem dragen. Daer zijn Tartaren ontrent Vilna woonachtigh/ die hebben eyghene dorpen eñ bouwen het veld/ arbeyden eñ voeren Waren/ eñ als hen die groote Heeren in Lithou gebieden/ so zijn sy alle tot den strijdt bereyd: sy eeren Mahomet, ende sprekẽ Tartarisch: doch der inwooneren spraeck is Slavonisch/ gelijck de Polen: want dese tale strect sich verre/ ende is aen veel natien gemeen in dien streeck: doch word so verscheydelick gebruyct/ dat d'eene den ander niet en verstaet/ ten sy door lang by-woonen. Daer zijn oock Joden in Lithou/ voor al tot Troky/ die arbeyden ende doen Coopmanschap: sy sitten op de Tollen / bedienen openbaere Officien/ ende en leven niet vanden Woecker. De vlietende Wateren in Lithou zijn dese: Osclo, Iugra, Doniecz, Vilia, Vilna, Zuina. Nieper of Borystenes ende noch eenighe andere.

In Lithou ende oock in Moscovien/ is een onnut dier / dat en vint-men nergens elders/ sy noemen het Rosomacka, is in grootte als eené Hond/ van aengesichte gelijck een katte/ ende het lijf ende steert is gelijck eenẽ Vos: van verwe is het geheel swert/ het eet prepen eñ vuyle asen:

Ende

Ende alst een aes vint/soo etet also vele/dat het op-geblasen is gelijck eene trommel. Daer nae soeckt eene engte tusschen twee boomen/daer dringet hem met gewelt door/ op dat 'tgene/dat het ghegeten heeft weder van hem geve: alst nu dan ledigh is/so loopet weder tot dat aes ende vullet hem wederom:dat doetet also dickwils nae malcanderen met eten ende schijten / tot dat het het aes ofte prije geheelijck op-gegeten heeft. Ende moghelijck is dat onversadelijck dier in dat Land daerom gheschapen/dattet de gulsighe onversadighe menschen straffen soude: want als de rijcke ende machtighe beginnen te brassen/soo sitten sy vanden middagh tot den midder-nacht toe/ende sy en doen anders niet dan eten en drincken/ ende so dickwils alst hen van noode is/soo staen sy vander tafelen op ende schijten ende spouwen(met verlof gesepd) op dat sy te meer in-swelgen moghten:dat doen sy soo langhe tot dat sy van alle hare sinnen berooft worde:dan en wete sy geen onderschepd tusschen't achterste en 'thooft. Die schandelijcke gewoonte is seer ghemeyn in Lithou en Moscovien; noch schaemtmens hem in Tartarien alder-minst.

Samogithia, is alsoo genoemt uyt eygener sprake/want het heet in haer tale, dat onder aertrijck, het leyd in't Noorden / ende is seer kout:het paelt aen Lithou/het light by Livonia ende Pruyssen/met Bergen/Heuvelen ende Wildernissen om-geven/ ende is in dese perceele van gewesten verdeylt/Iragola, Myednicy, Chrossa, Rozena, Viduki, Vyeluvia, Celrhuni ende Dzethra: het Land-volck is groot van lyve ende grof / het eet weynigh/het drinct gemeynlijck Water/ selden Bier ofte Meedt; het en heeft geen Goudt/Silver/Coper/Yser noch Wijn. Daer en heeft-men gheen stoven/noch eenighe heerlijcke edifitie/maer alleenlijck cleyne hutteken s/ in't midden wijd/maer anders seer enghe: men maeckt dat ghebouw met hout ende stroo/ onder wijd/ende boven enghe/ghelijck een Galeye ofte Schip : aen het hooghste heeftet een venstere dat gheeft licht : in het huys onthouden haer Wijf ende Kinderen/Knechten ende Maechden/ Vee/ Coren ende allen Huys-raet. Dit volck is uyter-maeten seer gheneyght tot Toveren/ ende tot waer-segghen. Sy hebben in het Jaer onses Heeren duysent / drie-hondert/ses ende tachtentigh het Christen Gheloove begost te belyden ende bekennen : daer zijn nochtans

noch hedens daeghs Afgoden-dienaers/ die den Afgod Zieminnick eeren: hem den eersten October offerende. Van de volckerē deses Lands schrijft Iulius Cæsar Scaliger Exerc. 263 aldus: Samgithy dat zijn volckeren tusschen Pruyssen ende Lijflandt, die, hoe-wel sy ghemeenlick van spichtige statuere zijn, so genereren sy nochtans als by beurten, dan hooge liedē dan weder cleyne, bycans als dwergen: gelijck of de nature uytgeput zijnde, dan eewigh overblyfselen inde plaets groeyde.

Masovia is een Leen vanden Coningh van Polen/ de Hoofd-stadt is Versovia, daer word de beste Meydt/ of Meede/ gemaeckt/ dat is eenen dranck die van Honigh/ etc. ghemaeckt wordt.

Volhinia is een Landschap door de vruchtbaerheyd seer gepresen/ daer over met stedē ende Casteelen wel bewoont.

Podolia light aen de Revière Nyester, in het Latijn Tyra ghenaemt: het heeft in het Oosten groote woeste ende onbewoonde Velden/ tot aen het Mæotisch Meyr: het is eē seer vruchtbaer Land: als men eens saeyt/ maeyt-men drie-mael: de Weyden zijn soo weelderigh/ dat-men somtijds qualijck de hoornē der weydende Ossen uyt het Gras siet steké: de Ackers zijn nochtans vast ende hart van Aerde; men can de selve niet ploegen/ of men moet ses vande sterckste Ossen aen den ploegh spannen. De voornaemste steden zijn/ Camienjec. Ber, Bresania, ende Braslaw.

Suyder (of Swart) Russen, dat Ruthenia in't Latijn genaemt word/ heeft eene voornaementlijcke Hoofd-stadt die Leopolis of Leunpurgh heet/ vermaert door de Coopvaert ende dē Bisschoplicken stoel: boven het geweste van Leunpurg zijn hier noch de ghewesten op het Latijn/ Halicensis, Belcensis, Clelmensis ende Præmisliensis van Bertio ghenaemt.

Botlassia light tusschen Masovia ende Lithou: het heeft dese ghewesten/ Bielsko, Bransko, Suras, Tykoczin, Knyssyn, Narew, Wasilkow ende Augustow.

Van Pruyssen ende Lyfland is in andere beschryvinghen ghesproken.

Aen

Septentrio
Oriens
Pars Moravia
Oswieczimēsis et Zatoriensis Duc.
Scala milliarium
5
10
Vistula flu.
Kossomba flu.
Zator
Ozwieczin
Landskorona
Kenti
Wadowicze
Zywiecz

AEn het Coninghrijck van Polen behooren oock de Hertoghdommen van Ozwieczin ende Zator gelegen naer den tant van Silesien: sy zijn van Casimirus ende Sigismundus tot sulcke eere ghecomen. Desen Casimirus was den Broeder van Vladislaus Coning van Hongarien ende Polen: het was eenen Man met alle Coninghlijcke deuchden wonder seer verciert. Hy en heeft Polen niet alleenlijck met eene wettelijcke Croone ende nutte Wetten verciert: maer heeft oock Pruyssen daer toe ghedaen: om de selve heeft hy met de Duytsche Cruys-heeren wel 14 jaer ghestreden. Sigismundus vanden Hertoghe van Glogovien Coning van Polen gemaeckt zijnde/ heeft de selve veelsins grooter ende heerlicker ghemaeckt. Door de weldaedt ende sorge van dese twee draeght Ozwieczin ende Zator den name van een Hertoghdom.

Ozwieczin light in de streke van Cracou/ het is eene houtene stadt in een vlack veld gelegẽ. Sy heeft een houten Casteel met leem bestrekẽ/ voorby het welcke de Revere Gola vloeyt/ die claer ende Vischrijck is: sy spruyt uyt de aen-gelegene Bergen van Moravien/ ende word niet verre vande stadt met de Vistula vermengt. De Hooghduytschen noemen dese streke Auchswitz. Sy light seven mylen van Cracou. Zator, de Hoofd-stadt van haer Hertoghdom/ heeft een Casteel aen de Reviere Skaudam, die haer oock inde Vistula ontlast. Dese stadt heeft Sigismundus alder-eerst aen het Rijcke van Polen gebracht. Hy heeft 82 jaren geleeft/ en̄ heeft 44 jaer geregeert: hy heeft het Sarmatische volck/ van naturen ende door langhe oeffeninghe seer cloeck ter Oorloge/ van hare naest-gelegene vyanden doen ontsien. Ick sal dese plaetse met die Dichten besluyten/ die D. Petrus Bertius in zyne leste Oda heeft geschreven/ de selve onbedwonghen naer den sin vertalende:

Ghy Sarmaten vroom in't stryden,
 Ghy, ô Lechi, cloeck ter handt,
Desen lof groot t'allen tyden;
 En ghy, ô die Vredes standt,

Keyser

Keyſer, ſteeds ſiet met verblyden,
O tot daer de Sonne brandt
Doet, ô doet, dees cloeckheyd ryden,
Dat ſy 'thoofd licht ſonder ſchandt,
En dat conſtigh ſonder myden
Wy u loven met verſtandt.

Beſchryvinghe van Pomeren.

MAthijs van Michou, in zijn Boeck vande twee Sarmatien/ſprekende vande Wandalen/ſeyd dat eenigh volck uyt Slavonia, onder haer Leyts-man ende Overſte Lech, nieuwe wooningen ſoeckende/in een ongebout Land gecomen is/daer noyt menſch gewoont en hadde/daer nu Sleſia ende groot Polen is/al-daer ſloegh Lech met den zynen neder. Doen vermenighvuldighden hen die Lechiten, nae haeren Heer alſoo gheheeten/in Sleſia ende groot Polen / tot een ontallijck ghetal/ende ſy vervulden Wandalen; dat is/ Polen/aen het Water Wandael/'twelck nu die Viſtula heet. Sy vervulden oock Pomeren / Caſſabien ende het gheheele Land ontrent de Germaniſche Zee. Aldaer is nu die Marckt/Lubeeck/Roſtock tot aen Weſtphalen toe: daer hebben ſy menigherhande namen vercregen/ uyt verſcheydene oorſaken. Dat ſy Wandalen heeten/comt vande Reviere Wandal voorſz. die was alſo ghenaemt vande Conninginne Wandala, die haer ſelvē tot eere van haer Goden daer inne verdranck. Dit is de meyninge van Michou: maer laet ons den Ghelcerden Iunium hooren/ſprekēde in zyne Batavia vande Duytſchē/daer hy de Wandalen ooc onder telt: hy ſeght: Sommighe willen dat de Wandali haeren naeme cryghen van het reyſen ende wandelen, dien ick

nochtans oordeele so geseyt te zijn van eenigh volck Daly geheeten, daer sy uytgetrocken zijn, om nieuwe wooningen te soecken: want op huyden in dat deel van Scandia, 'twelck Noorwegen gheheeten word, tegen over den Cimbricam Chersonesam, zijn noch bekent 't Landschap Coperdal, Osterdal, Vpodal, Zuyderdal, Nydal, Tosdal, Sundal, Mondal, Gansendal, Holmdal, Socnadal, Caperdal, ende van dien slagh meer Steden ende Dorpen: uyt de welcke sy getrocken zijnde, zijn sy, eenen boesem der Zee qualic eene myle breed overvarēde, in het vaste Land gevallē, hebben dat als eene Zee overdeckt. Dit schrijft Iunius. So is dan Pomeren met de aenstotende Land een woon-stede der Vandalen gheweest: die hebben dat (ghelijck by Munsterum, eenen Petrus Backer is schrijvende) op haer tale Pamorzi genoemt; het is altoos by zijn eyghen volck bewoont gheweest/met zijn eygen Heeren geregeert/ende en was noyt den vremdelingen onderworpen: het is alsins vruchtbaer/besproeyt met veel Wateren / overvloedigh in Meyren; veel Schepen comen daer aen: de Landen zijn seer vet / de Weyden schoon: het is begaeft met veel Fruyts/Bosschen/Beerkens ende Berghen: 't Wilt is daer menighvuldigh/men voedt daer menighte van Vee: 'theeft Coren/ Visschen/ Botter/ Honigh/ Was ende andere dierghelijcke dingen in overvloed/soo dat gene plaetse ongebout en blijft: de Wateren/Bergen ende Meyren uyt-gesondert. Hier zijn oock schoone Steden/ Casteelen/ Dorpen ende vermaerde Wijcken. Het geeft victuale aen d'omliggende Landen/ ende versiet die van't geen haer van noode is. Eer d'inwoonders 't Christen Gheloove aenveerden/was hare sprake Wandalisch / haer zeden bysonder/tot der tijd dat het Land aen't Roomsche Rijck gebracht wierd: doen begosten sy met de Religie oock der Saxensche tale te gebruycken onder de Saxonissche Keyseren / ende houden de sprake tot noch toe. De inwoonders visschen het Ammeren uyt der Zee/maer niet in soo groote menighte als de Pruyssen doen. Hier zijn vele Walvisschen. Pomerie op de Wandalische tael (ghelijck Herbersteyn getuyght) en betekent niet anders dan eē Land aende Zee gelegen: Pomeren is aende Baltische Zee oft Oost-Zee in't Noorden gelegē/heeft aen't Westen 't Hertoghdom van Mechelpurg/aen't Oosten Pruyssen/eñ aen't Zuyden de Marct. De Zee-

cant

POMERANIA
Milia Germa
5 10
Arcon
Bergen
Puthus
Principis hortus
Wineta
Gripswald
Wolgast
Usedom
Wollin
Diuenaw flu.
Wipper flu
Stolp flu
Resehouet
Reue col prom
Axternis
Ouernora
Rada flu
Pautzke
Dantzigk
Lebe
Garde
Änckerholtz
Lewenborg
Carthaus
Bauta
Stolpe
Slage
Coslin
Colberg
Camm
Belbuck
Corlin
Belgradt
Bolnow
Hairenstei
Balenburg
Bytow
Bischmarck
Kyschaw
54
Stolpe
Vkermund
Wolleck
Pasewalck
Stetin
Stepenitz
Golnaw
Walden borg
Newgarten
Polchin
Labes
Landeck
Penkun
Dam
Wulfshagen
Prentzlaw
Potzaw
Colbitz
Dalow
Falckenburgk
Tramborg
Stargard
Nurenberge
Krone
Templin
Gartz
Grippehag
Sabaw
Retz
Landeck
Fridelant
Kalis
Conitz
Tauchel
New Angermund
Banen
Schonebeck
Stolpen
Latzig
Arnswalde
Tupitz
Newstat
Koningsberg
Jegersburg
Furstenaw
Craienka
Crone
Colm.
Vordon
Frienwaldt
Soldin
Bernnichen
Woldenbergk
Bromberg
Wienczburg
Bernewichen
Buszt
Pyla
Nackel
53
Barlin
Fridelant
New millin
Landsberg
Dresen
Zandock
Dam
Copenigk
Vszie
Chodzez
Notez flu
Lesla
Meridies
Obornik
Snena
Golan

tant van Pomeren is uyter naturen bewaert met stercke Bolwercken/in dier voeghen dat de Zee haer so niet mach verheffen dat het Land daer door soude beschadight worden. Dat souden de Hollanders met recht moghen wenschen / om door de mildigheyd vande naturee alsoo voorsien zijnde/de groote costen vande Dijcken ende Dammen/ daer Holland mede gehouden word/met s'menschē onmenschelijcke arbeyd/te ontwijckē: dat soude vā groote sorge bevrydē.

Het Land van Pomeren word gedeylt in Over-Pomeren eñ Neder-Pomeren: waer van het eene naer't Oosten Vandaliam ende Cassubiam begrijpt;het ander/ de Hertoghdommē van Stetin ende Wolgast,met 't Eyland van Rugen. De voornaemste stedē daer't mede verciert is/ zijn meest aen den Zee-cant gelegen; eenige zijn in't middel vanden Lande/als Stetin,Neugarde,Stargarde,ende eenige andere. Stetin is op-ghecomen nae de destructie vande stadt Vuineta, ende is op heden de voornemste stadt van Pomeren/gheleghen op een ghenoeghlijcke plaetse. Aen d'eene zyde loopt de Reviere d'Oder,aen d'andere zijn eenighe Heuvelen daer't by op-rijst.

Gripswaldum is eene stadt wel vermaert door het oeffenen der Gheleertheyd / die de alderslechtste steden over al de Wereld vermaert maeckt. Daer is eene Academie,of hooge Schole/ in het jaer 1546 opghereeht. Het stedeken Iulin was eertijds het machtighste vande gheheele Wereld; Het is eene Coopstadt der Wandalen geweest/tot de welcke de Russen/ Denen/ Soraben/ Saxensche/Sarmaten ende Swedensche hare Coopmanschap overvloedigh brochten: als nu de inwoonders met hare rijckdommen de Christelijcke Religie sagen wassen ende toenemen/soo hebben sy verboden dat niemant vande vremdelinghen vande nieuwe Religie (soo sy die naemden) gewagh en soude maken: eñ dit is de oorsake gheweest dat sy alder-lest tot het Christen Gheloove ghecomen zijn. Doch sy hebben in het jaer 980 door bedwangh de Religie moeten aen-nemen: sy zijn dickwils vande selve af-gevallē: sy hebbē in het jaer 1060 al de Christenen vermoordt/ ende hebben het Heydendom weder aen-ghenomen: Doch in't leste is het Evangelie daer wederom gepredict ghewerst van Otho Bisschop van Bamberghen (daer toe versocht zijnde door het ernstigh versoeck van Bedeslaus, Hertoge vā Polen ende Coning van Denemarcken)

Denemarcken) ende heeft sulckē voortgang gehadt/dat drie Princen/gebroeders/ Ratisborus, Bugislaus ende Suantepolcus,de Religie met den Doop hebben ontfangen. Adelbertus was dē eersten Bisschop van Iulin; maer also de stadt door de ghestadige aen-vallen der Denen vervallen was/is het goedt ghevonden/30 jaren daer naer/ den Bisschoppelijcken stoel te Camin te verplanten. Ende dit was het eynde vande oude eñ vermaerde Coopstadt. Sy en was niet verre van het groote Poolsche Meyr gelegen: het welcke van drie Revieren (de Panus,Suvinus ende Diwinow) te samen vergadert/tot een Meyr is ghewordẽn. Stralsund is een schoon supper stedeken op den oever vande Baltische/of Oostersche Zee gelegen:eertijds plaghten sy haren eygenen Hertoge te hebben; nu staen sy onder den Hertoge van Pomeren. Men achtet dat het van Simou,Hertoghe der Francken / de Sone van Cleodemirus, ghebout is/ende dat het daer naer wederom van Waldemerus, Coning van Denemarcke / in het jaer 1209 weder opghebout is. Wineta was eertijds de machtighste van alle Zee-steden: sy was tusschen de Reviere Swevum of Oder,ende Regira gheleghen/ doch sy is in het jaer 1030 van Conradus, Coningh van Denemarcke verdestrueert ende te gronde ghewórpen.

Daer zijn noch andere steden: Neugard, Lemburgh, Stargard,Bergrad, Camenez, Bublina, Grifenburg: ende aen den Oever Colberg ende Camina,Collinum,Sunda,Pucka,Revekol,Lovensburgh ende Hechel.

De voornaemste Revieren van Pomeren zijn/ Trebel, Panus, Tollense, Vker, Rondou, Oder,Warte,Pilou,Roddon ende de Vistula.

Het Eyland van Rugen,dat aenden kant vande Pomeren light/heeft 7 mylen inde lenghde ende breede: is een vruchtbaer Landt: ghelijck Sicilia den Romeynen eene Coren-schuer was/ soo is Rughen voor de om-ligghende Provincien. Eertijds was den Haringhvang daer seer goedt/met groot profijt vande inwoōders; nu is die aen andere Landen overgheset: het is het leste Landschap ghewéest dat Christum beleden heeft. De Hooft-stadt plaght Archon te heeten/daer op heden ghenen schijn af en is. Munsterus schrijft dat de mueren

van dese stadt uyter-maten hoogh waeren ende seer sterck/ dan sy zijn door de Coninghen van Denemarcken t'onderghebracht,

Door Oorlogh wreed Vergaet een stede:
Gheen meerder leet, Dan derven Vrede.

Beschryvinghe van het Marckgraefschap van Brandenburgh.

HEt Marckgraefschap van Brandenburgh, dat dese Caerte voor oogen stelt/ is van de Wandalen bewoont gheweest: welcker woon-plaetse uyt-ghestreckt wierd naer het Oosten in de heerlijckheden die nu die van Mechelburgh / Brandenburgh / Pomeren/ Bohemen ende Polen bewoonen. Dit Marckgraefschap van Brandenburgh (als sommighe segghen) is alsoo van de Hoofd-stadt ghenaemt / die naer Brenno eerst soude Brennenburgh ghenaemt wesen: hier op heeft dien Gheleerden Dichter Georgius Sabinus (in de beschrijvinghe zijner Reysen) zijn ooghe-merck ghehadt/ als hy seght:

Als ick uyt die stadt gingh treden
Die ghebouwt van Brenno was,
En noch zynen naem draeght heden,
Trock ick nae Italjen ras.

De Keyser Carolus Magnus heeft de selve lange bestreden/ maer Henricus Auceps heeft die verwonnen/ alsoo door het Ys het Casteel ende de stadt (wiens stercke in-de Wateren ende Poelen bestond) haere stercte hadden verloren. Alsoo is het Land/ by de Saxensche bewoont/ ghewonnen.

Het heele Marckgraefschap word in twee deelen gedeelt/ in het oude ende nieuwe: het oude word

Het Marckgraefschap van Brandenburgh.

word bespoelt met de Reviere Spree: (vande Latijnsche Suevus ghenaemt) door het nieuwe vloepen de Revieren Warta ende den Oder (in het Latijn Viatrus ghenaemt.) De Hoofd-stadt van het oude Marckgraefschap is Brandenburgh, daer wy te voren af spraken: Francktort is de Hoofd-stadt van het nieuwe Marckgraefschap: de selve is seer lustigh aen den Oder gelegen/die seer Visch-rijck is. Dese Reviere is aen het Oosten; de andere deelen der stadt worden met lustighe Heuvelen ende uyt-ghelesene Wijngaerden beset/daer sy wijn af maken / die sy in Pomeren/Denemarcken/ Pruyssen ende in de naer-gheleghene plaetsen met den stroom af-voeren. De stadt is eerst in het Jaer 1253 van Gedinous van Herczbergh ghebouwt/ door de voor-sorghe/macht/ ende bevel van Ioannes eerste Marckgraef van Brandenburgh; hier is eene hooghe Schole/daer de voorneemste vrye consten/talen ende wetenschappen gheleert worden. Sy is van Ioachim Marschalck in het jaer 1506 op-gherecht ende met vele incomsten versien. Het is oock eene wel-versochte Coopstadt die jaerlijcks drie Jaer-marckten heeft.

Barlin is de woon-plaetse der Vorsten. Den Marckgraef van Brandenburg is oock Ceurvorst des Rijcks/ende word onder de rijckste ende machtighste Vorsten van Duytschland gerekent/als die/boven het oude ende nieuwe Marck-graefschap/oock vele steden in het Graefschap van Lusatien ende Silisien besittet. De successie of ghevolgh der Vorsten deses Lands is verscheyden gheweest: want/ de stamme der Marckgraven ontbrekende/ heeft Lodowicus van Beyeren in het jaer 1119 de heerschapppe daer over zynen Sone Lodovico ghegeven. Die van Beyeren hebben't den Keyser Carel/Coningh van Bohemien/vercocht: van Ioanne den Sone van Carolus is het Marckgraefschap aen Iudocum ende Procopium Vorsten van Moravien/ghewentelt. Iudocus,met schulden beswaert zijnde / heeft het selve aen Willem Grave van Misnien verpandt: Eyndelijck heeft den Coning Sigismundus,in het jaer 1417,in het Concilie van Constantinopolen/het selve Frederico,Burgh-graeve van Norinbergh, ghegheven.

Soo

Soo sietmen de Landen rollen, En verand'ren haest van Heer;
Niemant moet op't Rijck verdollen: Och! het neemt haest zynen keer.
Als de Landen in haer herte Segghen; o nu ben ick vast!
Dan (ô dan!) naeckt haere smerte, Dan sy worden aenghetast;
Dan sy moeten d'ooghen wryven, Ende roepen seer beweent;
Als wy meynen langhst te blyven, Dan, wy worden eerst vercleent!

Heden seght Bertius (daer wy dese beschryvinge van nieus uyt-halen) heerschet over het selve met sonderlinge voorsichtigheyd/sachtmoedigheyd ende mildigheyd dien hoogh-gepresenen Ioannes Georgius. De Landschappen van het heele Marckgraefschap zijn/ Aldemarck, Mittelmarck. Neumarck, Vtermarck, Pregnitz, Crossen, Sternebergh ende Cothus. Dit Land is seer vruchtbaer/voornemelijck van Coren/gheeft oock overvloedigh Wijn/ die (als ghesepdt is) in de ghebuer-landen wordet gevoert. Het brengt Corael/Arentsteenen/den steen Scristum, ende andere steenen/die niet slechter en zijn/ voort. De Revieren zijn den Oder, Elbe, Havel, Warte ende andere.

By het Carthuser Clooster by Francfort is een Beecxken uyt eenen Wijnbergh voort-comende/al wat daer in valt verhardet in steen / ghelijck de versochtheyd heeft gheleeret/als den kleynen Atlas ghetuyget. Ende dit sal van het Marckgraefschap van Brandenbergh genoegh wesen.

Hoe-wel

HOewel dat Saxen het verst streckende Landschap van Hooghduytschland is / nochtans en strecket hedens daeghs soo verre niet als het eertyds dede: Want het oude Saxen streckte sich tusschen de Elbe/Rijn/Hooghduytsche Zee/ ende de Reviere Eydora, tot aen de palen van Hessen ende Thuringen; soo dat de stadt Brunswyck effen in het midden der selve gheleghen was. Hier door wierd Westphalen / oudt Marcken/ Misnië/Lusatia/Mansfeld/ende veel andere Landschappen met den name vā Saxen genaēt. Nu word Saxen in opper Saxen ende neder Saxen gedeelt: de Hoofd-stadt van opper Saxen is Wittenbergh; van neder Saxen Hal. De stadt Wittenbergh is aen de Reviere Elbe gelegen: sy is van Witikindo de eerste gebout: daer is eene hooge Schole in het jaer 1502 vanden Hertoge Fredericus opgerecht. Hal light aē de Reviere Sala: Het is eene schoone eñ stercke stadt. Ondert neder Saxen worden gerekent het Hertoghdom van Luneburgh, Brunswijck, Lauvenberg, eñ daerenbovē het Hertoghdom Mechelenburgh, in welcke Suerinum eene oude stadt gelegen is.

In de selve strecke zijn Magdeburgh aende Elve / Halberstadt aen de Reviere Oltemia, ende Minda aen den Wesel; Hildeshem het Vaderland van Ludolph van Colen, cloecke Mathematicus: die nu tot Leyden de selve in Nederlandsche tale leeret. Mansfeld een Graefschap/van oudt Saxen/light aen de Reviere Sala, het is seer oudt/ aenghesien Hegenus(die ten tyden van Artur Coningh van Britannia ghebloeyt heeft in't jaer 542)gheseyd word Grave van Mansfeld gheweest te zijn: den naem comt van Manno den Sone van Thuisco. De voorneemste steden zijn Mansfeld aende Reviere Wiper, Eislebia eñ Wipra. Turingia heeft dē tytel van een Land-Graefschap: dit Land is wonder seer bewoont: want het heeft in de langhde van 12 Hooghduytsche mylen 12 Graefschappen/12 Abdyen/twee duysent Dorpen ende 250 Casteelen. De Hoofd-stadt is Erphurd, de grootste stadt van Hooghduytschland / aende Reviere Sera gheleghen; is van cleyne beginselen seer opghecomen/ende van Clodovæo, Coning van Vranckrijck in het Jaer 438 verciert. Sy heeft dickwils groote schade van den brandt gheleden/ so dat sy eens ses duysent huysen door den selven verloren heeft: maer (als het veel gheschiet) sy is uyt de

asschen

SAXONIA THURINGIA MISNIA
Septentrio
Saxen
Lausnitz
Meissen
Duringen
Mansfelt
Wittenberg
Leipzig
Erdfurt
Naumburg
Dresda
Bautzen
Gorlitz
Cotbus
Franc fort
Halberstat
Torgan
Freiberg
Chemnitz
Zwicka
Gera
Zeitz
Weimar
Smalkalden
Albis flu.
Milliar German.

asschen veel blinckender op-gecomen. Hier is een hooghe Schole/in Gheleertheyd bloeyende: De Paus Bonifacius de 9/heeft de selve in't jaer 1392 met Privilegien begift ende verciert. Iena light in een dal aẽ de Reviere Zala, over de welcke sy eene brugge heeft: sy is door eene hooghe Schole/in het jaer 1558 op-gerecht/vermaert. Winaria is de woon-plaetse der Hertogẽ van Saxen: dicht aen het Revierken Ilma. De gelegentheyd van Misnia is tusschen Lusatia, Bohemen/Marchia ende Saxen gelegen: dit Land is overvloedigh in Wijn/Heunigh ende Coren: hier zijn vele steden: de Hoofd-stadt is Misena, aen den flincken oever vande Elbe/van den Keyser Otho de eerste gebout. Daer naer comt Dresden, seer lustigh van ghelegentheyd/ende seer wel teghen den in-val der vyanden versien. Hier is het Wapen-huys ende een costelijck Paleys oft Hof/ende eene costelijcke steenen Brugghe/van den Hertoge van Saxen ghebout/met sonderlinghe conste. Lipsia, die sy Leipzig noemen/is eene vermaerde Coop-stadt: sy verwint alle de andere steden van Misnia in Rijckdom ende Schoonheyd: hier is eene vermaerde hooge Schole/die/doen het te Pragen verwart stond/daer in het jaer 1408 vervoert is. Wilt ghy weten wat dien Gheleerden Iulius Cæsar Scaliger van haer seght? Ick sal't u met effen soo veel reghels (als ick door-gaens meest doe) vertalen.

Als Lipzig guldigh-rijck pronct met haer hooghe daecken,
De ooghe sy versaedt, 'tghemoedt vast, op-ghehaelt.
Wat schepen Marber vremt doen in u stadt gheraecken?
Hoe crijght ghy soo veel Gouds dat uyt den Tagus straelt?
Hier Cypren, Temesus, Araben en Sicilen,
Met d'Indy-landen rijck u dunct te sien verplant.
Den Wijn beschaemt 'tghesteent daer men uyt drinct by wylen:
Maer beyde overtreft haer spraeck reyn vol verstandt.
Nochtans moet Lipzig niet door Duytschen wellust quylen;
Maer Lipzig doet wel-lust seer groot zijn in Duytschlandt.

Inde

Inde selve streke light Ilenburgh, Lautenbergh ende andere steden. Lusatia is tweederhande/leegher ende hoogher; in het hoogher zijn Sprembergh, Prybus ende Chotus: in het leegher zijn Gorlitz, Zitaw ende Rotenburgh, eene lustighe stadt aende Tubarim, seer door de Gheleertheyd verciert: die van Andreas Libavius (die de ware Philosophie tegen de vernieuwers voorstaet) in haren fleur ende heerlijckheyd word ghehouden.

Neder ende Over Lausnitz word oock aen Saxen gheschreven/was eertijds aen Misnia of Meyssen/hoort nu aen het Rijck van Bemen.

Behalven andere dinghen tot s'menschen nootdruft dienende / daer Saxen wel mede versien is/so heeft het oock in verscheyden plaetsen schoone Mynen/ van goed Metael/daer groote rijckdom upt comt: de vernaemste zijn aenden Bergh Meliboch : die upt Hessen-land tot in Saxen streckt. Want by Eysleven, Mansfelt ende Holsteyn word een gheslachte van steen ghevonden/die lichtelijck scheurt/ende vande Duytschen Schijffer gheheeten word : dese is swert/ sulpherachtigh/gemengt met Coper: hy word eerst upt eenighe putten ghetrocken/dan op een hoop ghewořpen/daer tacken ofte rijs aen-ghelepd worden/daer-men steenen op-werpt: naer dat de rysen aen brand gesteken zijn/ soo branden de steenen ooc haest/ den eenen aen den anderen/ghelijck die van de verspreyde vlam gheraeckt worden. Den roock die sy gheven/is ghelijck den roock die van eenigh solpherachtighe steenen comt ; soo dan op die selfde eenighen reghen valt/dien doet den brandt noch hoogher ende grooter worden: dat is een ghewis teecken vanden Solpher die dese steenen in hebben. Als eenighe straelkens/aderen oft glinsteren/met gulden verwe aen de corst van desen steen ghesien worden/die door den selven heene loopen: so can-men daer veelderhande soorten van Beesten sien/van Visschen/Vogelen/ Serpenten ende andersins. Jae (mach-men't ghelooven) men heeft inde selve steenen ghevonden/het Beeldt van-den Paus van Roomen/ met een drie dubbelde Croone : dat is van velen soo ghesien: dat quam upter natueren / sonder eenigh toe-doen van menschen. Sommighe seggen/dat ontrent dese plaetse een Meyr zijnde/de nature met de selfde influentien / de steenen het fatsoen gheeft/ die

die sy de Visschen int Water ghevet/dat is een slappe reden. Men leest by d'oude Schryvers dat Pyrrhus de Coning der Epiroten/eenen steen droegh daer upter naturen de neghen Musæ, met haer President Apollo in ghewassen waren: elcke Goddinne hadde haer bysonder instrument in de hand/dat de Poeten haer toe-schryven. Munsterus ghetuyght eenen steen upt dese Mynen ghesien te hebben/daer eenen sonderlingen Visch op was ghetrocken/gelijck als van de hand van een constigh Schilder. De Graven van Mansfeld trecken upt dese plaetse groote winste van't Silver en Coper dat daer upt comt. By tyden vanden Keyser Otho den eersten/zijn de Silver Mynen tot Goslar ghevonden: nu ist maer swert Loot door Gods verhengenisse: hy heeft het Silver om de dertelheyd der inwoonderen laten vergaen. Het Loot is aldus gevonden: een Edelman hadde een Peert dat noemde hy Ramel; hy bondt het op wege zijnde op eenen Bergh aen eenen Boom: 't Peert naer de ghewoonte met zijn voeten op d'Aerde slaende/ende eenen cuyl makende/heeft seeckere aderen van swert Loot ghevonden ende ontdeckt: recht als men van Pegasus, dat ghevleugelde Peert leest/dat met de voeten tegens eene steenrotze slaende/eene Fonteyne ontdeckt heeft/ ende doen ontspringen. Ghelijck nu die Fonteyne Hippocrene ghenaemt is/soo heeten de Saxen oock dese Myne Ramel; sy brenght op heden groot profijt ende voordeel aen den Heere. Tot Goslar zijn oock seer goede Soutkeeten: Het Sout word daer gehaelt upt het Water/dat comt upt eenighe Fonteynen/ende is van goede in-comste.

De inwoonders van Saxen zijn vrome lieden/sterck van leden: dat comt (als sommighe segghen) by de rouwe spyse/daer sy van kinds been af met onderhouden worden: men eet daer Pap noch Melck inde jongheyd/maer Speck ende Vleysch: dat gheeft-men de kinderen ghekaut/soo willen daer dan stercke lieden af comen. Wijn en wast in Saxen niet/dan de inwoonders koken goedt Bier/dat is haren dranck/daer toeven sy den anderen mede tot inden langen nacht: den pot en mach niet wel soo groot zijn/of sy en drincken dien lichtelijck upt: sy dwingen andere gasten noch om bescheyd te doen/of in onweerde te vallen. Daer heeft het sprteer-woordt

plaetse/

plaetse/ Aut bibe aut abi: dat is/Of drinct of gaet wegh. Dese ghewoonte is gantsch Duytschland seer ghemeen. De soete Mizaldus(pag.8 Hort.med.)lacht dus soetelyck met zynen vrient:

De Duytschen draghen wel Veel moeyte,arbeyd,sweet,
Och! conden sy soo snel, Oock draghen den dorst heet.

Maer seker/leest Iunium in zijn Batavia cap.15, ghy sult bevinden dat dit een ghemeen ghebreck is; lichter om bestraffen/dan om ghenesen.

Vande Saxone schrijft Hadrianus Iunius hier beneffens/dattet groote Zee-robers plaghten te zijn/die haer met Leyren schuytgens den grooten Oceaen/ uyt sonderlinghe vermetelheyd/ verstouten te bevaeren: 'twelck Plinius vande Bretoenen schrijft; ende om dat sulcks yemand niet ongheloofllick en soude schijnen/ soo verhaelt Iunius voorsz. dat hem ghedenckt/dat eenen van Hoorn/van zijn Maeghschap/uyt den Zuyder Zee naer Dantzich inden wixel (de Reviere die aen Dantzich loopt)met een schuytken van vier ribben Houts ghemaeckt/ende met drie vette Huyden om-leyd/dat hy selfs alleen lichtelijck draghen mocht/ ghevaeren is: het welcke soo grooten verwonderinghe maeckte/dat de faem het selfde versprept hebbende/eene menighte van volck aen strand lockte/om sulcken wonderlijcken stuck t'aen-mercken. Daer soude vele van Saxen te segghen vallen/ soo wy al wilden in-halen wat Bertius ende den cleynen Atlas hebben; doch dit sal voor dese beschrijvinghe ghenoegh wesen.

In Silesien hebben eertijds de Vispurgij ende Quadi gewoont: het word in het Zuyden met Moravia ende het Bosch Hercynia, in het Westen met eē deel van Lusatia ende Bohemen; in het Noorden eñ Oosten met Polen bepaelt. Het is 200 duysent passus, of stappen lang/ ende 80 duysent breed. Het geheele Land is seer bebout eñ rijck. De Reviere Oder vloeyt door het selve/ in de welcke van alle canten vele Revieren vloeyen (de Else, Ola, Bobrusius ende andere.) De steden zijn hier cierlijck/ ende met goede wetten ende oeffeninghe der gheleertheyd verciert. De Hoofd-stad is Breslaw (in het Latijn Vratislavia; die van Ptolomæo, als sommige willen/ Budorchis soude ghenaemt wesen.) Duglossus schrijft dat dese stadt van Miesla, Hertoge van Polen/ gebout is/ een weynigh voor het jaer duysendt van Christi gheboorte: dat sy 40 jaren daer nae van Casimiro, Coning van Polen/ met eenen Bisschoplijcken stoel verciert is; ende dat sy door desen aen-was soo vermeerdert is; dat de Prelaten of Priozen van dese stadt om hare groote rijckdommen/ Goudene Bisschoppen genoemt wierden. Sy is in het jaer 1341 den 7 September heel tot asschen verbrand: maer is ten tyden van Carolus de derde Keyser voor eene tichelen of steenen stadt/ eene Goudene stadt geworden [seker wel mach-men seggen dat den brandt niet en verarmt] Het gene dat het op-schrift van dē Toren van S. Elisabeths Kercke ghetuyghet/ is ghedenckweerdigh ende van Bertio in het Latyne uyt-gheschreven: het welcke wy aldus vertalen.

DE HEERE INDE HOOGHTEN IS WONDERLICK.

Den Toren Silo viel met bloedt heel nat ghemaecket;
Doen onsen Toren viel, en vielder niemant doodt:
Want d'Enghels met haer hand versetten dat stuck groot
Door Gods bevelen sterck: lof God, die voor ons waecket.

Desen val is in het jaer 1529 op S. Mathæus Feeste ghesciedt. Daer en wierd niemant beschadight/ noch menschē/ noch beestē/ uytgesondert eene katte. Seker de plaetse daer dese stadt in gelegē is/ de schoonheyd der huysen; het gebousel vāde Torēs/ Kerckē/ Bruggē/ de schickinge der straten/

SILESIA
Septentrio
Meridies
Miliaria Germanica
Pars
Bohemiae
Francksfurt
Zulch
Kosten
Peisern
Kalis
Wartta flu
Sgraz
Odera fl.
Posko
Guben
Krossen
Wartenburg
Fraustat
Storchest
Krobia
Sdum
Sulomiritz
Punitz
Gorka
Mielstad
Rottuitz
Sprenberg
Sagan
Benzten
Glogaw
Herustad
Odelno
Brabow
Welon
Steinaw
Trachebrg
Gosez
Peterkau
Auris
Festenberg
Wartebrg
Buntzel
Krepitz
Kamitz
Gorlitz
Butzel
Lisa
Ligmtz
Hunsfelt
Bernstadt
Rosenberg
Klobotzk
Bischoffwer
Baudzen
Frideberg
Hirschberg
Breslaw
Olaw
Brigk
Zatky
Sitta
Kratze
Sweinitz
Grotka
Oppelen
Toste
Beutten
Monsterberg
Nackel
Odra
Neiss
Neisse
Braun
Glotz
Landeck
Leschnitz
Pilbowitz
Kosiglowa
Ratibor
Mittwalde
Freienwalde
Konagura
Troppa
Oderbe
Vistula f.
Kant
Olomunz
Zywiec
Praga
52
50

der straten/maken de selve seer aen-genaem; maer door al de vriendelickheyd ende behendigheyd der Burgheren/ende de voorsichtigheyd der Overheyd. De regeeringhe is Aristocratick (of der beste) vol weerdigheyd. Daer zyn goede Wetten tot Vrede/Gherechtigheyd ende Eerbaerheyd ghesteld.

Nissa is eene Bisschoppelijcke stadt/ende is alsoo ghenaemt vande voorbyloopende Reviere. Daer zijn hier en boven in dit Landschap 15 Hertoghdommen: de sesse zijn onder drie van de oude gheslachten ghedeylt: de ander neghen zijn aen den Coning van Bohemen gheromen/ alsoo de Wettighe Heeren ontbraken.

Den Edeldom van dit Land is cloeck ende moedigh van Gheeste/ ras ter hand/ voorsichtigh in raedt/voor het ghevaer stille; maer in het perijckel/of ghevaer/stout ende woeligh.

De Locht deses Lands (op dat wy dat uyt den cleynen Atlas hier by-voeghen) is wat coudachtigh; nochtans eenighsins sacht ende vriendelijck: het Land / door verscheydene Beecken ende Revierkens besproeyt zijnde/is seer vruchtbaer. Hier zijn oock eenige Aderen van Goud/ Silver/Loot ende Yser. Het gheeft oock overvloedighe stoffe / niet alleenlijck om de in-ghebórene/maer oock om vele vremde volckeren te cleeden. Dit Land is van dien wijd-beroemden gheneeser IOANNES CRATO beschreven/tot den welcken wy den Leer-suchtigen Leser wysen/om hier niet te langhe te blyven.

Beschryvinghe van Bemen.

Onder de volckeren Galliæ, zijn de Boij geweest/niet verde vande Insubres ghelegen: dese uyt hare oude plaetsen verjaeght zijnde/zijn over dē Rijn getrocken/eñ hebben haer inde Landen die met 't Hercynische Wolt/als met eene schanse ofte muer beringelt zijn/ter neder geslagē: van

BOHEMIA

Septentrio

Occidens

PALATINATUS

Milliaria Germanica

5 10

van haer coint de name van Bohemia, dat is/der Boyerheym, ofte huys: wy noemē dat Bemē: alsō onse spraeck geerne de woorden vercort/eñ sommige letterē uytwerpt. Dese Boy zijn noch verjaeght geweest/eñ ten laetsten is eenigh volck uyt Sclavonia op-gecomen/dat heeft het Coningrijck van Bemen tot noch toe in/'twelck de spraeck/die Sclavonisch is/genoegh betuygt.

In dit Land zijn over de 30 steden/die onder den Coning bysonder behooren; d'andere zijn onder hare eygene Vorsten/Princen/Baroenen/Graven ende Edellieden.

Pragen is van Primislaus, de derde Hertoge van Bemen/ ende zyne Huys-vrouwe Libussa, eerst met vesten ende grachten versien. Het heeft een Casteel op eenen Bergh dat Heerschem genaēt is:de heele stadt word in drie steden gedeelt/de Opper/Nieuwe eñ Cleyne. De Reviere Muldavia sluytet het Oude Pragen uyt het Nieuwe: in het welcke het Casteel ende de Hoofdkercke van sint Vitus is. Doch de Brugge vintse aen een. Dit is eene steenen Brugge/heeft 24 bogen/sy is vanden Coning Vladislaus ghemaeckt. Carolus de vierde Keyser ende Coning van Bemen heeft dese stadt wonder seer vermeerdert ende verciert. Men gaet langhs eenen seer steylen Heuvel op het Casteel. In de Capelle des Casteels is eē sonderling staet-graf met sonderlinge conste van Albaster gemaeckt: daer zijn eenige Vorsten ende Keysers begraven. De op-schriften worden van Bertio (pag. 316) aen-geteeckēt. Om dē Leser te verlustigē sal ic hier het dicht vertalen dat diē Geleerden Iulius Cæsar Scaliger, tot lof van dese stadt heeft gemaect:

Ghy die om-settet zijt met dien Bergh vol metale
In't midden van Hyrcan, o Praga strydigh, fier,
Voor and're volck'ren swack laet dees sterct' al te male,
Wiens sweerd 'trecht van haer stadt niet wel can vryden hier;
O niet op plaetsen sterck u herte sich op-hale;
Maer dat de plaetsen sterck staen op u hulp niet dier.

De stadt Egra is noch eene bysondere plaetse/leyd buyten den Cingel van't Hercynische wold/hoort niet te min aen't Rijck van Bemen: het is eene stercke stadt/door gelegentheyd eñ andere wercken/

re wercken/ sy hangt met het meestedeel aẽ eene steenrotze/beringelt aẽ beyde zyden met dubbele muerẽ/die op eenige plaetse drie-dobbelt zijn/meest daer de Reviere niet en loopt; de toornen zijn hoogh ende schoon. Eertyds plaght dese plaets Saurstard te heeten/ter oorsake van eenige sure Fonteynen die daer ontrent zijn/ẽn vande inwoonders (als voor veel siekten ghesond) seer gebesicht worden. Nu heet die Eger: dien name comt vande Reviere Egra/die loopt aende stadt. Hare bysondere beschrijvingẽ op't breedste/is inde Cosmographie van Munsterus, met den welckẽ die/door Gaspar Bruscher gecroonde Poeet/ẽn een geleert Man verciert is: die was van Egra geborẽ. Leitmints heeft Wijngaerdẽ; Kuttenbergh is rijc in Silvere Mynen. Laun geluckigh in Coren ende andere vruchten. Den Caes van Glatau,ẽn het Bier van Rakowinck wordẽ seer geprezen: Bern is vernaẽt in Ysere Mynen ẽn Bussen: 't Land van Lantzbur word in Peerle-mynen(wordẽ anders de Peerlen upt Mynen gehaelt) geprezen: daer benefsens zijn Gilau in Goud / Kummau in Silver / Graupen in Tin/ Schombach in Quicsilver/ Linstadt in Loot-mynen/seer te verheffen. Des weerden ẽn rappieren van Pardubitz zijn ooc in sonderlinge achtinge. De Locht (also de Noorde wint daer stadelijc blaest) is wat rouw er ẽn rouwer/nochtãs niet ongesond. d'Elbe ẽn d'Vltau, vermaerde Revierẽ/ doorspoelẽ 'tland/ dat in Tarwe ẽn Garst seer vruchtbaer is; in weydẽ ẽn Vee ooc overvloedigh; de menighte van Bosschagien geeft ooc menighte vã wilde dieren: daer zijn Vossen/Beyren/Herten ende Vr-Ossen/die sy in haer spraec Lomi noemẽ: dies de jaght door heel Bemen(dat eẽ Bos heyni sonder twyfel is) wonderlijckẽ goedt valt. Van dit dier/dat sy Lomi noemẽ/word geseyd/ dat het onder de kaec aenden hals eene blase haugende heeft: alst dan gejaeght word/soo weet het die met warm water te vullẽ/daer/wanneer't gelegentheyd bemerct/besproeyt het de Honden mede/dat brant even gelijck het gesoden water al daer't aencomt / dies de Honden aen vel ẽn vleysch geschroeyt/de jacht geerne verlaten: also heeft de natuer dit beest tegens zyne vyanden versien. Voorts is Bemerland rijck in Metalen/in Mynen/in Specerien. Het en heeft ghene Olie/ghelijck gantsch Duytschland oock niet en heeft. Den Wijn is daer wel te becomen;

doch

doch dē Wijn van dit Land valt wat suerder eñ straffer: de rijcke eñ edele lieden drincken meest Wijn/ upt Hongeren eñ Oosten-rijck daer gevoert: gelijck dan weder eenige goede Bieren upt Bemen in d'omliggende Landen gevoert worden. Tot Elenboogh eñ Teplitz zijn goede warme gesonde Bad-stoven. Het Sudetisch geberghte strect diep in Bemen/ eñ eens deels ooc bupten nae't Zuyden ende Westen. Den Pijnbergh light in't Land der Nariscjen, daer oock den Bergh Egra in gelegen is: die begint upt het geberghte van't Brandenburghsche Marcgraefschap/ tusschē Franckenland/ Voitland eñ Bemen; het werpt upt inde vier verscheydene deelē des Wereldts/ met eē merckelijck mirakel vande natuer/ vier vernaemde Revieren/ te wetē/ de Meyne, de Sael, de Naeb eñ Egra: d'eerste loopt na Franconia/ de tweede na Turingen/ de derde na Beyerē/ eñ de vierde na Bemē. Dien selfdē Bergh heeft Mynen vā Gout/ Silver/ Quicsilver/ Yser eñ Solpher; heeft oock costelijcke steenē; waer over eē spreec-woort gecomē is; dat op dē Pijnberg bywylē eene Koe met eenē steē geworpē word/ die costlicker is dā de Koe selve.

Onder de Revieren deses Lands spant d'Elbe de Croon; sy comt upt de Bohemische Bergen voorts/ ende de Revieren van Vuultau, Egra, Worlits, Gitzera, &c. ontfangen hebbende/ nu grooter van Water geworden zijnde/ vliet door Meyssen eñ Saxen/ eñ valt ten laetstē met eenen vermaerden uptgang inde Ocean: waer af de sommige stucxkens Goudt so groot als eene erwete voort brengen/ die so suyver zijn dat sy niet meer en behoeven geloutert te worden. Hier zijn ooc schelpē daer Peerlen in gevondē wordē: Sy is bysonder rijck in Salmen. De aenstotende Landen van dit Coningrijck zijn al Duytsche Provincien/ gelijck Silesia aēt Noorden/ Voitland aent Westen/ Beyeren eñ Oostenrijck aēt Zuyden/ de Moravi eñ Silesi aēt Oostē.

Int jaer 1086 (gelijck Munsterus schrijft) is Vratislaus van Henrick de vierde/ eerste Coning van Bemen gemaeckt/ verstellende het Rijck van Moravia aende Croone van Bemen. Dan sommige willen seggen/ dat Vratislaus maer Hertogh van Bemen gheweest soude hebben; dat eenen Vladislaus de vierde/ eerst den name van Coningh/ ende de Wapenen/ die noch op heden de Coningen van Bemen voeren/ vanden Keyser Frederick heeft vercreghen.

By de

FRANCONIA
Septentrio
Oriens
Milliaria Germanica
Fuld
Neuchoff
Schwalbangen
Hiltens
Fladinge
Wismar
Talham
Kssenhausen
Osthem
Bischofsham
Mellerstat
Lichtenau
Tudenbach
Loben
Salmunster
Merrnes
Mulselt
Neustat
Strasdorf
Hana
Bintz fl.
Gelnhausen
Tzettlos
Schinterling
Holberck
Cromach
Liechtenberg
Selbitz
Wildensels
Munchberg
Heidelsni
Framersbac
Hamelburg
Kisick
Helling
Ebersdorf
Coburg
Mertzbach
Kunstat
Francfort
Piber
Leissach
Gemunde
Huntsfelt
Thundorf
Lauring
Schwen
Aschenburg
Erelbac
Rorbach
Polant
Arustean
Kunsberg
Hasfurt
Tzeil
Culmbach
Stublang
Drosenfeld
Rorbrun
Karlstat
Remling
Dipach
Ockam
Heidelfelt
Eltman
Scheslitz
Hul
Obernperg
Kornach
Pimpach
Ebrach
Bramberg
Geser
Preuberg
Werthaim
Wirtzburg
Grunsfelt
Geyselwind
Kitzing
Haslach
Ebermanstat
Morsperg
Miltenburg
Hochstat
Forchaim
Tribach
Auerbach
Landen
Ochsenfurt
Neustat
Uffenhaim
Clepach
Pegnitz
Regensperch
Eberbach
Aletzheim
Igelsay
Hertzogaurach
Swabach
Almastat
Winsshaim
Guetenberg
Rottingen
Erelbach
Pirckach
Puch
Lauff
Alring
Clingen
Adelsdorf
Farenpac
Nurenberg
Sultzbach
Horneck
Kocher flu.
Jagst flu.
Einensperc
Kreisbach
Dachstet
Leerad
Rostal
Moenus fl.
Stray fl.
30
20
10
50
40
5

BY de Gheleerde Schryvers is eene waerschynelijcke meyninge ghewееst/ dat uyt dese streeck de Fransoysen ofte Vrancken (want 'tsy dat het met een F oft V geschreven word 'tcomt al op een) eerst souden ghecomen zijn; die daer nae Galliam becrachtight hebbende/dat na haren name Vranckrijck soudé genamet hebben. De naem vã Francekenland heeft hier in seer groote cracht gehadt/daer door hebben sy die meeninge ghehouden. Dese heeft als eene schemeringe langhe d'oogen van veel Schryvers bedeckt/tot dat Hadrianus Iunius, eenen grooten kender van d'oude Historien/hier zijn hand aen gesteken heeft:daer toe zijn Professie van Medecynen niet qualijck paste/aen-gesien dat hy dat gebreckelijck ende schimmerigh gesicht eerst verclaert heeft/so dat nu een yeder bekent is / dat de Francken niet uyt Franconia,dat is Franckenland/maer uyt die plaetsen/ daer nu die van Overysel/Cleve/ Westphalen/ Embden/de Drent/Lingen/Bremers/Benthem/ eñ met de Vriesen de Twentenaers woonachtigh zijn/voort-comen. Van daer zijn de Vrancken versprеyt over de Sicambros,Turingos, ende dese plaetse/hebben die haren name verleent/eñ zijn ten laetsten tot in Galliam ghecomen/daer sy als noch heerschen. De Leser sal het selve inde Batavia Iunij in het langhe vinden ; wy en hebben't maer in't voorby gaen als met den vingher willen aen-wysen.

Dese Provincie is op heden met den tytel van een Hertoghdom bekent: dien behoordt den Bisschop van Wirtsburgh/die is Hertogh van Franconia. Doch veel plaetsen gehooren aende Kerck van Mentz/oock aenden Bisschop van Bambergh. De Paltzgrave en heeft oock geen cleyn deel in't Land. Daer zijn ooc veel Rijck-steden in Franckenland vernaemt; de Hertogh van Saxen besit oock eenige plaetsen. Wirtsburgh leyd aende Meyn in eene platte valleye/aẽ d'andere zyde met Wijn-berghskens beset/lustigh/net eñ rijck in inwoonderen/ sterck in vestingen eñ heerlick in huysen. Mentz is genoegh bekent door de const van Drucken/die aldaer op-gecomen is. Schweinfurt is een Rijck-stadt / 't Vaderland van Conrades Celtes, de eerste gecroonde Poeet in Duytschland/ende van Iohannes Cuspinianus, Historie-schryver. Rotembrugh is oock eene Rijck-stadt/gelegen aen de Revіere Tauber. Warthaim is eẽ Graefschap/ ghelеghen

gelegẽ daer de Tauber inde Meyn valt. Dan Francfort is bovẽ d'andere sonderlinge bekẽt: dat doen twee vermaerde Marckten/die door den toe-loop van verscheydene ende wijdt gelegene Natien in fleur zijn. In mid-vasten begint de eene Marct/ende de ander in September. De Meyn deelt de stadt in tween/ende die twee deelen zijn met eene schoone steenen Brugge aẽ den anderen gehecht: Het grootste deel is Franckfort genaẽt; het cleynste Saxen-housen. De Keyser Carel de vierde heeft in-ghesteldt/datmen tot Franckfort den Keyser moet verkiesen: het welc aldaer vande Ceur-vorsten onderhouden wordet. Het is de gewoonte dat als twee Keysers vercoren zijn/ende tegen malcanderen in twiste zijn/ dat sy ontrent Franckfort te Velde comen om tegen een te stryden: die verwinner blijft die word voor Roomsch Coning gehouden. Scherm-meesters worden tot Franckfort gemaect: de Borgers die Scherm-meesters zijn gheven dat (door sekere Privilegie haer byden Keyser vergunt) aen de andere. Wie meer hier af begeert/die mach den lof lesen/die Henricus Stephanus dese stadt gheeft. Bambergh is eene lustige stadt/ende is een heerlijck Bis dom: het light aen de Reviere Regnitz; doch het en heeft ghene Wallen: Daer ontrent wast menighte van Soet hout (dat word op waghenen ghe laden ende door heel Duytschland ghevoert) waer af wy eens al-dus speelden:

De Wortel die wy Soet-hout naemen,
De Griecken noemen ADIPSON:
O Duytschen, wiltse vry versaemen,
Soo blyvet Wijn in uwe ton.
Sy sal u haest den dorst verdryven;
Knauwt die ghy sullet drincken niet.
Pots tausent! wacht dy dat te schryven;
Daer't volck niet drinct, de Weerd suer siet.

Den Wijn is hier te overvloedigh om dien te spaeren: In dit ghewesle wassen oock vele Rapen/Coolen/Ponpoenen/ooc seer goed Coren. De palen van Franckenland zijn Beyeren in't Zuyden/den Rijn in't Westen/Bemen in't Oosten/Hessen ende Turinghen in't Noorden.

Tot een bijvoeghsel en sal het/hope ick/niet onaenghenaem wesen/dat wy de uytvaert ende huldinge der Bisschoppen ende Hertoghen van Wittenbergh hier cortelijck uyt Bertio verhalen. Als den eersten is verscheyden/soo comt de bestelde Bisschop met veel hoopen uytgelesene Ruyteren in. Als hy aengenomen is / so stappet hy van zijn Peert/ ende/zijn Vorstelijck ghewaed af-ghelepd hebbende/word van vier Officiale,of dienstige Graven gelepd: hy is bloods hoofds/bloods voets/met een slecht cleedt ghedeckt/ende slechs met eene coorde omgort. De Officiale Graven zijn/ de Heeren van Hennenberg/Castel/Vuerthiem ende Rherneck. Dē Decanus hem met de Geestelijckheyd tegen gaende/vraeght hem; wat hy eyschet? Hy antwoord ootmoedelick dat hy onweerdigh daer tegenwoordigh is om de Ampten daer hy toe verkosen is/uyt te voeren/ende zijn Ampt trouwelijck te bedienen. Hier op seght den Decanus; ick bevele u/ inden name van het heele Capittel het Huys van den Saligh-maker des Werelds/ ende het Hertoghdom dat daer aen belangt/inden name des Vaders / des Soons ende des Heylighen Gheestes. Daer na volght hy de Gheestelijckheyd die in de Capelle des Salighmakers ghegaen is/ende/naer de wyse den Priesterlicken Staet-tabbaert aen-gedaen hebbende/hoort hy eerst Misse/ ende is daer naer op het Casteel op eene costelycke maeltijdt. Nu het Lichaem van den overledenen Bisschop word/ het ingewant uyt-gedaen zijnde/ voor eerst inde Capelle des Casteels ghelepd / het herte is uyt-ghenomen ende in een Glas besloten. Des anderen daeghs word het uyt het Casteel in Sint Jacobs Clooster ghedraghen; in de rechte hand een staf/in de slincker hand het sweerd houdēde: des derden daeghs gaetmē van daer in de Kercke des Salighmakers: daer singt-men/bidt-men / ende doet vota of ghelosten: daer naer word hy met den staf ende het sweerd begraven: daer met ist ghedaen.

Als eenen roock gaet s'Werelds Eere
Seer hooghe op; maer siet het eynt
Eer dat ghy die verheffet seere,
Sy sal verdwynen eer ghy't meynt.
Ghelijck een Bloeme schoon staet heden,
En morghen hier niet meer en is;
Soo moet al s'Werelds pracht vertreden:
Hier is niet blyvigh voor ghewis.
Wat laet de arme mensch sich dencken,
Die broosscher is dan een ghelas?
Meynt hy dat hem hier niet can crencken?
Siet! hy verwelckert als het Gras!

Beschryvinghe van Hessen.

HEssen is de woon-plaetse van die Volckeren die eertijds Chatti ghenaemt wierden. Van waer den name Hessen comt woord ghetwyfelt. Sommighe trecken dien van den Bergh Hesus: doch hy en is in heel Hessen noch elders niet te vinden: het en sy dien Bergh misschien die te Nimmegen is: het welcke (naer het gevoelen des Schryvers van den cleynen Atlas) soo verre van de waerheyd niet verscheyden en is. Beatus Rhenanus schryvet dat de Hessensche uyt opper Duytschland comend / de Chattos verdreven hebbende/in dit Land neder-gheslaghen zijn/ende hebben dit Land met haeren naeme ghenaemt. Van de Catti spreeckt Iunius aldus in zijn Batavia (cap. 23. pag. 383) De Catti, die onse ende de

 vorighe

vorighe eeuwe Hessensche ghenaemt heeft, schynen eenen ghemeenen naem met de Catten ghenomen te hebben, door de wreetheyd daer sy mede op den vyand sprongen: Want wie en weet niet hoe wreet dat dat huys-dier is om dien naer de kele te vlieghen, die (sonder eenighe vluchtstede te laten) dat benouwet? of oock van de listighe laghen met de welcke sy haren vyand bespronghen, ghelijck de catten de muysen op het lijf springhen. Soodanigh schijnt den aerd van de Catti, wreet ende strydigh volck geweest te hebben. Hier by mach-men verhalen dat te Heusden (dat van Holland met de Mase af-ghesloten is, nochtans onder het Graefschap van Holland ghehoort) in't ghebruyck is, dat sy het woordeken Hes voor eene catte ghebruycken: ende so sy somwylen van een huys-dier willen spreken dat der muysen vyand is, sy naemen't eenē Hes. Het mach oock wesen dat de Voor-ouders de mannen in deught uyt-nemende met dese naem Catti ghenaemt hebben, alsoo de Nederlanders de sulcke noch hedens-daeghs Catten namen. Seker ghy en connet de deught ende uytnementheyd deses volcks van niemant beter leeren, dan van Tacitus, die dese lieden meer gheschictheyd ende Crijghs discipline toe-schrijft dan alle de andere Volckeren van Hooghduytsch-land &c. Eyndelijck besluyt hy, soo is dan met eenen seer bequamen naem deses Volckes aerd uyt-ghedruct, het sy dat ghy op hare wreetheyd of geweldige bespringingen, of oock op hare uytnementheyd siet. Dit zy soo in het voor-by gaen voor de Nederlandsche Lief-hebbers ghesepd/ die als sy van de Catti hooren spreken/ misschien souden meenen datmen van catten sprake (gelijck sommighe de half Duytsche Poeten hare Musen of Musas hoorende prysen/ meenen dat sy het hoofd vol muysen-nesten hebben) ick come tot de gheleghentheyt des Lands.

De Palen van het Land van Hessen zijn in het Westen den Rhijn/ in het Oosten Turingen ende Saxen, in het Noorden Brunswijck / ende een deel van Westphalen. De Locht deses Lands is ghesondt: Het Land is over vloedigh in Coren ende andere vruchten die men metter hand leest/ als Erweten/ Boonen/ etc. als oock in Boom-vruchten. Het en draeght ghenen Wijn/ dan aen de zyde vanden Rijn. Hier zijn weelderighe Weyden voor het Vee/ al-waer het

selve

HASSIÆ DESCRIPTIO.
Oriens.
Meridies
Occidens.
Fulda flu.
Lhon flu.
Scala milliarium
1 2 3 4
1 2 3 4
Drefren
Wenfu de
Molkers hausen
Isu
Brūdenfelth
Geringen
Botēborck
Truenberg
Wildeck
Friedewalt
Holtzhausen
Eschwegen
Geneich
Tauberg
Sontra
Alten: steyn
Vach
Beylsteyn
Roden: berg
Herschfelt
Nidernawel
Lauterberg
Creyfeldt
Burckherst
Ober navel
Gelbenaw
Herbsteyn
Waldcappel
Ludwitsberg
Gertsberg
Lisperg
Regershausen
Schwartzēberg
Ulrichsteyn
Ludenbach
Spāgēberg
Diehēyde
Alfeldt
Stadt Nilda
Darichen
Lychtenaw
Schraksbach
Neukirchen
Romrod
Ziegenberg
Melsōgen
Fuyerhausen
Ober nomen
Graf: schaft
Bygen her
Spiskappel
Kirchdorf
Scheel
Sensenstern
Breydenaw
Homberg in Hessen
Ziegen: hayn.
Borcgemūde
Nider nomē
Merla
Berstadt
Landtperg
Grotsberg
Munchen
Cassell
Vels: berg
Dillchem
Spexwinckel
Lomberbach
Homberg an der Ohm
Steynbach
Lich
Frid berg
Vaka
Sudensperg
Gillse
Slysperg
Fritslaer
Schoensteyn
Omelberg
Aldendorf an der Lhon
Densperg
Lyndon
Schaunborg
Zusschen
Wildingē
Gemunden an der wohre
Birgelen
Fraweberg
Loller
Siessen
Hasongen
Nidēsteyn
Zappēborg
Wetter.
Fronhausen
Ghepperg
Immēhausen
Zieringen
Waldeck
Schōsteyn
Martperg
Wetzlaer
Fräkenaw
Gerne
Verste
Solms
Molsberg
Hoenschet
Hesssteyn
Wolkersdorff
Kaldern
Diernbach
Elsingen
Freyen: hagen
Battē berg
Bildencappel
Warberg
Sachsenberg
Gerben
Itter
Kellerberg
Furstendom an der Lhon
Dielnberg
Herschaft.
Witzsteyn

ſelve met groote hoopen ſich van het beſte Gras ſat etet. Het voedet oock veel Wild-vangh; maer voornemelijck Herten inde Boſſchen / ſeer wel dienende tot de daghelijckſche Jacht der Edel-lieden. Op ſommighe plaetſen gheeft het oock Coper ende ſwert Loot. Het en heeft wel gene Sout-berghen/maer het heeft Sout-fonteynen. De voor-neemſte Revieren die dit Land beſproepen zijn de Weſer ende de Eder. Het heele Landſchap is met Berghen beſet/de voornaemſte Berghen zijn de Waar (die de Latijnſche Abnobam namen) de welcke (als Iunius in zynen Nomenclator pag. 395 getuyght)ſich wijdt verby Wittenbergh door Hooghduytſchland verſpreyd/ende op ſommighe plaetſen Ottenwald, Steygerwald, ende elders Speſzhart ghenaemt word. Den tweeden Bergh is Catzenelleboghe, die in het Latijns Melibacus ſoude genaẽt weſen (naer des ſelvẽ ſeggen pag. 397.) De andere zijn Keſſelperg/ Geyne/etc. De Boſſchen zijn meeſt deelen van het Boſch van Ardennen/ die de voorſchrevene Berghen bedecken.

Heſſen en was eertijds maer een Graeſſchap onder de Heerlijckheyd van Turingien ghehoorende: daer nae iſſet tot een Hertoghdom ghecomen/ het welcke in het Jaer 542 ſoude geſchiedt weſen. Tot het ſelve is het Graeſſchap van Catzenellenbogen/ door de Dochter vanden leſten Grave die Henricus de Land-grave ghetrout heeft/ghecomen. De afcomſte vande Land-graven van Heſſen hebt ghy by Munſterum. Het begrijpt (als Bertius ghetuyghet) Ringaviam, Weſterwal, Wedderanium, het Graeſſchap van Naſſouw (in't Latijn Aniſinus genaemt) van Coningsſteyn, Hanaven, Iſenberghen ende Walrecken, ende voornemelijck 't Landgraeſſchap. Ringovia is een ſeer cleyn Landſchap aen den rechten Oever van den Rijn ghelegghen: doch is ſchoon ende luſtigh/ende draeght Wijn die het Landſchap (als ghſeyd is) elders niet en heeft. In deſe ſtreke is oock Buchonia, inde welcke het ſtedeken Fulda, redelijck oudt, is ghelegen. Wy comen tot de voorneemſte ſteden/ de andere den cleynen Atlas latende beſchryven.

Martpurg en is eertijds maer eene Hoeve gheweeſt / ende is nu de Hoofd-ſtad van het heele Land/ verciert met de teghenwoordigheyd van den Vorſt/ eñ met eene hooge Schole/die daer

in't Jaer 1526/ van Ludovico Bisschop van Munster op-gherecht is. Cassel word voor het Stenoritium van Ptolomæus ghehouden. Fuida, Ana ende Trusula zijn met Revieren besproeyt/hebben goede Ackers/ weelderige Weyden/ende Bouw'-land om Vee te weyden. So dat der Burgheren meeste neeringhe in het vercoopen van Schaeps-vellen(Vliesen of Vachten) ende Wolle bestaet. Wt dit Land zijn verscheydene Gheleerde voort-ghecomen; onder de welcke dien uyt-nemenden Latijnschen Dichter Heobanus Hessus uyt-neemt/die dit Land (in de gheluck-wenschinghe op de Victorie of Zeghe van Philippus Land-grave van Hessen) soo aerdigh in het Latijn beschryvet / dat wy het selve (als den cleynen Atlas spreket) sonder groot ongheleijck niet connen nae-laten. Wy sullen eens proeven het selve te vertaelen (sonder ons nochtans soo aen de woorden te verbinden/dat onse sinnen daer onder niet en spelen) ende soo Gheestigh dese beschryvinghe besluyten.

Ghelijck der Traken Land,dat naer Boetes treckt,
In't Noorden daer dien Mars met sneeu zijn heet lijf deckt,
(Daer Rodopes,Hemus,de Mane schier becruypen,
Daer Hebrum Nessum coudt en Strymon mannen suypen)
Brengt stercke Lieden voor't,door't Ys veryfert schier;
Soo ligghet Hessen oock met al haer Landschap fier,
Vol Bosschen ,Berghen hoogh,besproeyt met veel Revieren,
En naer der plaetsen aerdt Natuer het volck gaet stieren,
Som,met een stalen hert gheboren,dencken niet
Dan op de Oorloogh wreet,de Vreed' is haer verdriet,
Doch soo sy naer de rust des Vredes 'therte keeren,
Sy zijn niet ledigh,luy;maer maken d'hand vol weeren.
Sy kerven van haer Land de heuvels met haer stael,
Of groeven 'teffen Land met ploeghen t'eenemael.

(Want oock het vlacke Veld is vruchtbaer seer van Coren,
En voed seer rijck'lick-mild het volck aldaer gheboren)
De and're op de Iaght in dichte Wouden gaen
Met Honden die den reuck haest van het Wild ontfaen.
Natuer haer Iaghers maeckt. De and're cloeck van sinnen
De Wetten maken recht, of steden nieuw beginnen
Die sterck in Oorlooghs noodt, in Vrede lustigh zijn.
Wat soud' ick tellen nu Fonteynen soet als Wijn?
Verhalen al den lust van hare groene Wouden?
De Dalen die meer vrucht dan't schoon Æmonen houden?
Wat soud' ick groenten stil der Wijsheyd brenghen voort?
O der Goddinnen schaer te woonen hier behoort!
O ghy Fonteynen coudt, Kevieren, ô vermaret,
O Dalen, o Woudt dicht, mijns Dichts hert ghy bewaret!

Het

Petrus Kærius cælavit
MARCK
COMI
TUS.
BER
GHE
DU
CA
STIFT
COLLEN
STIFT
PALA
TINA
TUS.
PARS.
COLONIENSIS
DIOECESIS.
Milliaria Germanica.
1 2 3 4 5
Coln
Bon.
Dusseldorff
Nuys
Woringen
Lechenich
Brull
Goedesberg
Remagen
Landscron
Andernach
Coblentz
Boppart
Cochem
Traenbach
Berncastel
Blankenheim
Hildesheim
Monreal
Munster
Beilstein
Castellaun
Catzenellenbogen
Nassaw
Limpach
Dietz
Westerburg
Waltmans
Dern
Cocken
Siburch
Blankenberg
Lennep
Salingen
Mullm
Rhein flu.
Sieg flu.
Zulich
Kerpen
Bercheim
Munster eifel
Arenberg
Ardorff
Cell
Alken
Mayen
Kaisersesch
Treis
Erden
Hasborn
Kerpent

HEt Stift van Colen heeft zynen naem vande Hoofd-stad Colen. De Vbij hebben eerst dese plaetse bewoont: doch schynen eerst maer op gene zyde den Rijn geweest te hebben: daer noch het Dorp is dat de inwoonders Tuysch namen; met welcken naeme de Gheleerde Hollander sonderlinghe speelt in zijn Batavia(cap. 21/pag. 36) om dien op dese Vbios te duyden. Wy zijn daer af vry/alsoo wy Nederlands schryven: ons is het ghenoegh te segghen dat het woordeken Coln van Colonia, of volck-plante / comt/ alsoo de Romeynen daer gewoont hebben onder't beleyd vā Agrippina: die heeft de selve in het Latijn Coloniam Agrippinam ghenaemt/ om haren naeme onsterv'lijck te maken: Waer in de Heydenen (als sy was) sonderlinghen lust hadden.

Menigh wilt onsterv'lick wesen
Ende langhe zijn ghenaemt,
Die wel langhe word ghelesen;
Maer in't lesen word beschaemt.

Doch alsoo de Roomsche trachten allenskens af-ghenomen ende verswackt zijn/ so hebben de Fransoysen/onder het beleydt vanden Coningh Childericus in het Jaer 462/al dese Roomsche macht onder-brenghende ende verdryvende/dese plaetse in-ghenomen / ende hebben de selve tot de tyden vanden Keyser Otho onder haer ghebiedt ghehadt. Doch in het Jaer 749 heeft Otho Keyser/met geweld van wapenen de Fransoysen dese plaetse af-ghewonnen/ende die het Roomsche Rijcke weder-ghegeven. Van dien tijd af tot nu toe is de stadt Coln eene vrye Keyserlijcke stadt ghebleven. De welcke wy nu met andere steden vervolghens sullen beschryven.

De stadt Colen(die sy Coln, de Latijnsche (als ghesevd is) Coloniam Agrippinam naemen) light aen den slincken Oever vanden Rijn: Sy heeft een groot begrijp: sy was eerst vierkant/ nu is sy als eene halve Mane. Sy is seer schoon om aensien/alsoo sy in schoonheyd ende frayicheyd upt-neemt. Sy is vermaert door haere Kercken / seer bebout met groote / schoone ende fraye huysen/is upt-nemende in groote straten ende wijckē/blyde in Hoven ende Boomgaerden/

den/sterck van Vesten ende Torens/met eenen dobbelen wal om-ringht / sy is vol Burgeren/ ende rijck door den Coophandel: sy heeft behendighe Ambachtes-lieden / eene Academie of hooghe Schole/ende is door haren ryckdom voor veel steden van Duytschland te setten: So dat sy dus moedigh schijnet te spreken:

Ghelijck de Silv'ren Maen haer hoornen steeckt om hooghe
 Wanneer sy haer vernieuwt,soo doe ick Colen met:
Mijn Wasdom als een Maen ick aenden Rijn vertooghe,
 En blincke aen zijn sy als een Licht onbesmet.
Hoe vrind'lick light hy wel omhelset in mijn ermen,
 En brandet in mijn Liefd(soo Water branden can)
Dijn schoonheyd,seght hy steeds,doet my ghestadigh kermen;
 Dreef my den stroom niet voort, ick quame niet hier van!
Waer vindt men uws ghelijck in Kercken,Huysen,Hoven,
 In Straten wijdt en breedt,in Burghers ende schat?
Al 'tghene dat men siet in and're steden loven.
 [Sterckt,Schoonheyd,Wijsheyd,Macht] dat hebt ghy schoone stadt!

Siet dat vloeyt met den Rijn soo soetelijck uyt de Penne: wy willen nu dese stadt voor-by varen.

Nuys light vier mylen van Colen: Ptolomæus naemtse Nuesium(andere Novesium,of oock Novesom) Dese stadt wierd in haeren eersten aen-vangh met den voor-stroom des Rhijns besproeyt/ende lagh op de slincke zyde/maer het haest keerende geluck/het Canael of Gote vanden Rijn veranderende ende de stadt een weynigh vanden selven settende/ en heeft haer maer eenen arm des Rijns tot haer ghebruyck ghelaeten. Daer zijn in dit Stift noch eenighe uytnemende steden: Aldernach: van het welcke Ammianus (die onder Iulius Cæsar de Oorloge ghevolght heeft) ghedenckt. Hy naemt het Antenuacum. Dese stadt heeft eene lustighe ghelegentheyd

heyd tusschen den Rijn ende de Berghen. Bon is in eene vlacke plaetse gheleghen die seer lustigh is: al-waer de Berghen des Rijns/die van Burgh (op wyse van spreken) af-comen ende den Rijn besluyten/als in een vlack Velde veranderen. Zons en is gheene slechte stadt: Biuel is eene Vlecke. In het Bisdom van Colen zijn thien Vorstendommen/van Arnsborg, Fredeborg, Bilsteyn by Brilen. Aen het Oosten van Medebach, Fredchardes Kirchen, Hovestat, Werle, Nehem, Balve. De Heerlijckheden zijn Wildenborgh, Homberck, Hachnberg, Hardenbergh. De regeeringhe der stede Colen comt seer over een met de regeeringhe der stede Romme in haren eersten fleur ende voorspoed zijnde / als den cleynen Atlas (daer wy dit meest uyt trecken) breeder ghetuyghet. Ende dit sal van het Stift van Colen ghenoech wesen.

Beschryvinghe vande Palts.

HEt Landschap dat de Latijnsche Palatinatum Rheni, de Hooghduytschen Pfaltz namen/sullen wy/de Nederlandsche wyse van spreken houden/die (gelyck sy alle dingen versoetet) het selve den Palts namet. Of desen name van een Paleys comt/late ick de Latynsche ramen: die daer lust in heeft mach sulcks in den cleyné Atlas (daer wy dese beschryvinghe meest uyt-trecken) lesen.

Die sich veel met d'af-comst quellet
 Van de namen hoogh gheacht,
Dickwils sulcke dinghen spellet
 Dat-men zynen naem belacht,

Seker de Palts-graven en hebben over 400 Jaeren noch slot noch stadt in dit Landschap ghehadt; maer wat sy aen dit geweste aen den Rijn besitten/dat hebben sy ghecocht/of met wapenen

PALATINATUS RHENI
Milliaria Germa.
Petrus Kærius cælavit
GERAW
PA LA TI NA TUS
Heidelberg
Manhaim
Spier
Worms
Francfurt
Darmstat
Mentz
Bingen
Oppenheim
Landaw
Weissenburg
Frankendal
Neustat

penen vercreghen. Den eerſten Ceurvorſt van de Palts was Henricus; die met de andere Ceurvorſten in het Jaer 1001 D. Henricum tot Keyſer gheſtelt heeft. Waer upt yemant ſoude moghen beſluyten dat ſy al voor de 400 Jaeren gheweeſt hebben: ick gheve de Gheleerde de ſaecke over.

Den heelen Palts is in vier Ampten ghedeelt/ van Heydelbergh, Alzei, Neuwenſtadt ende Moſbach: vande ſteden Heydelbergh, Alzei, Neuwenſtat ende Moſ bach, alſo ghenaemt. Dit Landſchap light op weder-zyden op den oever vanden Rijn / ende verſpreydet ſich wijdt ende breet/ſo dat het de oude woon-plaetſe vãde Nemetes(die Iunius die vã Spiers achtet) Vangiones (in Sweden) eñ het meeſtedeel vã de ſtreke vande Moguntiaci in Wals Vlaenderen/de andere in Hooghduytſch-land/begrijpt. Het heeft in het Weſten het Hertoghdom van Swerbruck: in het Ooſten comt Francken-land eñ het Hertoghdom van Wittenbergh: aen het Noorden comt eenſ deels de Reviere Meyne ende het Boſch dat ſy naer Othonem namen: in het Zuyden raect het aen Alſatia of Eſaſz.

Deſe heele ſtreke wijckt qualijck in luſtigheyd/vruchtbaerheyd/ende overvloed aller dinghen voor eenigh deel van Duytſch-land. De Berghen zijn meeſt Wijnberghen ende gheven ſulcken Wijn/die in verre plaetſen oock ghеſocht wordt. In het Noorden draeght het veel Caſtani-boomen. Op de Ackers is veel Coren ende Gerſte. Hier en ontbreken gheene Boomgaerden/die ſeer luſtigh zijn. In de Boſſchen is veel Wild-vang; maer voornemelijck Herten. De inwoonders voeden veeltijds inde Boſſchen/Bocken ende Geyten; ſo datmen in het verhueren der Ackeren beſpreeckt/dat de Pachter op de ſelve gheene Geyten en ſal weyden. By Heydelbergh is groote menighte van Reygers/die daer in het Boſch neſtelen: Dit is wel eenen Water-voghel/ als die by Water moet leven; nochtans vreeſt hy den reghen (ende andere onghеweerten) ende ſoeckt de ſelve om hooghe vlieghende te ontvlieden: Waer-om oock de Dichter Virgilius ſeght: De Reygher vlieghet in de Locht Boven al de Wolcken vocht. Hy vreeſet ſeere den Havick/die hem gheſtadigh ſoeckt om te bringhen. Als ſy teghen malcanderen om hooghe

inde Locht stryden/soo tracht elck den anderen boven te vliegen: soo den Havick boven comt/ soo valt hy met ghewelt op den Reygher zynen vyandt ende brengt hem om. Doch daer af ghenoegh. Ick come tot de steden.

Den Palts is met veel Dorpen/Casteelen ende Heerlijckheden seer wel beset. Men telt in het selve 48 steden/onder de welcke dese uyt-nemen/ Landenberch, Schreyssen, Weynhem, Straulberch, Helhusen, Mosrach, Sintzen, Oppenheym, Keyser Slouter, Ingelheym ende Luden: als ooc Bretto, het Vaderland van Philippus Melancton: Maer Heydelbergh overtreftse alle. Of nu den name Heydelbergh van het woordeken Heyden (dat by de Hooghduytsche Volckeren beteekent) comt/of van Heydelbeer (die wy Myrthus namen) daer af en hebbe ick niet voorgenomen te handelen. Sommige achten dit de Budoris van Ptolomæus te wesen[welcken naem de Gheleerde Hollander veel eer de stadt Durlach, dan Heydelbergh/ wilt toe-schryven] doch/als Bertius ende den cleynen Atlas ghetuygen / sy en brenghen maer eene ydele raminghe voort: Want Ptolomæus maeckt Budoris 51 graden groot/ ende Heydelberge en heeft maer 49 graden ende 35 minuten. Dese stadt Heydelbergh light aen de Reviere Neccar, inden mond vande Bergen. Dese stadt heeft van't Jaer 1346 seer vermaert geweest door eene uyt-nemende Hooge Schole/die doen ter tijd van Ruperto, outste Vorst vande Palts/ in-ghestelt is: de welcke oock om de selve te versorghen eenen Marsilium, tot Utrecht geboren/van Parijs heeft ontboden. Van dien tijdt af heeft sy altijd heerlijck gheweest door de menighvuldigheyd der Gheleerde ende Studenten. Onder de Leeraers al-daer heeft dien Georgius Agricola uyt-genomen/ als oock Ioannes Dalburgius, Ioannes Virdunçus, Guilielmus Xilander, Thomas Erastus ende vele andere.

De voorneemste Revieren zijn den Rijn ende den Neccar. Dit Land is vol Bergen/die (als ghesepdt is) overvloedigh Wijn draghen. Van het Bosch Ottonis hebben wy gesproken. Hier comt oock een deel van het Hyrcanische Woldt. De breedde deses Lands is vanden Neccar tot de Meyne. De lengde is vande Berghstras tot de Reviere Tuber. Hier vele van het Land ende steden.

ſteden. In de Palts zijn veel ſchoone Kercken ende Cloo ters : onder de welcke de Lorſch is/ die van Carolo Magno (of als ſommighe meenen van Pipino) ghebout is: Seker daer en is in heel Duytſch-land gheene ouder Bibliothek, of Boeck-camer/ dan in dit Clooſter. Mercator heeft daer een Boeck ghesien dat van Virgilij eyghene hand ſoude ghe-ſchreven weſen.

Beſchryvinghe van VVeſtreich.

Onder den Palts ſtaet Weſtreich: daer eertijds de Moguntiaci, Vangiones ende Nemetes ſouden gheweeſt hebben. Waer af wy inde beſchryvinghe van de Palts ſpraken: die luſt in die oude namen heeft/ mach Bertium in de beſchryvinghe van Weſtreich leſen. Tacitus maeckt dickwils ghewagh van Moguntiacum eene oude ſtadt/ over de welcke ſich den Rhijn inde Mein ontlaſt. Inde ſelve zijn noch vele Antiquiteyten of oude ſtucken: maer voor al dat groote ſtuck/ dat sy/ om dat het als eene Eeckel is/ Eichelſteyn naemen: Het word geacht een werck van Druſus te weſen. Hier plaght eene houtene Brugghe over de Rijn te weſen/ die 500 voeten lang was: men ſeght dat de ſelve ſchielijck in brant gecomen is, ſonder daer naer weder op-gherecht te worden. Carocus Coning der Wandalen/ den Vrou-achtigen raed van zyne Moeder volghende/ heeft deſe ſtadt om-gekeert. Adolf van Naſſou, om het Biſdom met Theodorico Iſenbergio twiſtende / heeft die met liſt ghewonnen : de ſelve ſeer verciereende/ eñ een Caſteel aen dẽ Oever der Zee bouwende eñ eene Academie of hooge Schole oprechtende. Spiers heeft den name van een Dorp dat van den Biſſchop Rudigerus in het Iaer 1083 is bewalt. Sy is daer naer van Conradus de tweede vermeerdert. Ende dit ſal van deſe Provincie ghenoegh weſen: Wy ſullen hier het Landſchap van Trier by voeghen/ alſo het aen Weſtreich palet.

Hoe-wel

HOe-wel dat het Landſchap van Trier hier gene byſondere Caerte en heeft/ nochtans en hebben wy de beſchryvinghe niet willen nae-laten; maer ſullen het ſelve kortelijck beſchryven. Seker dit is eene oude Heerlijckheyd/ die (als den cleynen Atlas ſchryvet) den naeme van de ſtadt Trier heeft. Het word in het Noorden met het Graefſchap van Naſſou/ Hertoghdom van-den Berghe/ ende het Biſdom van Colen: in het Ooſten met Ringoven/ ende Heſſen: in het Zuyden met Weſtreich/ ende met het Hertoghdom vã Bipont: in het weſten met het Hertoghdom van Lutzenburgh/ bepaelt. De Locht deſes Lands is nevelachtigh ende reghenachtigh/ ſoo dat (als ſommighe ſpreken) dit de reynigh-ſtede der Elementen ſchijnt te weſen: het welcke eenighe een dal toe-ſchryven daer altijd ſwarte Wolcken over hanghen.

Het Land in ſich ſelven is oneffen/ op ſommighe plaetſen door onvruchtbare Bergen ſcherp ende rouw/ ende over ſulcks wild ende dor/ ſchier niet anders dan Haver willende ontfangen. Doch op ſommighe plaetſen naer den Rhijn ende Moſel is het vruchtbaerder. Het brenght Silver/ Yſer/ Coper ende Loot voort. Hier zijn twee diepe Meyren/ te weten/ het Vlmenſche ende Laiſchenſche: in het Laiſchenſche worden ſteenen als Saphyren ende Turqnoyſen/ ſeer ſchoon om aenſien/ ghevonden. Onder de Revieren daer het heele Land met bewatert word (boven de Kil/ Heibis/ Pruyn/ Vr/ Sara/ Abra/ Sura/ ende andere) ſpant de Moſel de Croon: de welcke van Auſonio (ſoo wy onbedwonghen vertaelen) aldus wordt aen-ghe-ſproken.

O zy ghegroet, Revier, van Veld en Boer ghepreſen,
Die in het Nederland de ſteden ſterck doet weſen,
  Revier met Wijngaert bly ſoet-reuckigh ſchoon beplant,
  Die met groen jeughdigh Cras beſet zijt aenden-cant;

Schipdragigh

Schipdragigh als een Zee, af-stroomigh als Reviere,
Claer-grondigh diep als 't Meyr, en bevigh van gheswiere
Wanneer ghy eerst voort-com: als eene Beke reyn;
Coel-dorstigh met dun nat ghy zijt als een Fonteyn:
Fonteyne, Beeck, Revier, Meyr, ende Zee twee-vloedigh,
In coelte, beven, stroom, diept, cracht, gh'alleen zijt goedigh.

Den Bergh van Ardennen verspreydet sich op verscheydene plaetsen door het Land / ende word naer de plaetsen ghenaemt; als Westerwalt, Eeperwalt, Eberswalt. Dese Bosschen zijn vol Wild-vangh; de Revieren vol Visschen / die dit Land seer lustigh doen wesen: soo dat Simon Richwinus wel te rechte aen Munsterum schrijft / dat de natuere dese plaetse tot wellust en̄ vermaeck gemaeckt heeft / het sy datmen op de Berghen en Dalen ; of / oock op de Wijnberghen die den hert verblydenden treck-sorgh (soo beschryve ick den Wijn: die de Latynen Liberum naemen / om dat hy van sorghen verlost) seer lustigh om aen-sien dragen. Nochtans schryven sommighe / dat de Lieden die hier gheboren zijn / meest swaermoedigh ende tot melancholie ghenegen zijn; doch dat sy door den omme-gang (of conversatie) van andere Volckeren / allenskens goedertieren worden / ende die Stoische rimpelen ontcreucken: het welcke vande swaere Locht moet comen; of veel eer van veel studerens / alsoo de Gheleertheyd daer seer bemint word. Deker die Framboiserium hebben ghelesen / moghen wel al willens haer soo aen-stellen om den lof te crygen / die hy in zijn Gouvernement de Santé (pag. 186 / 187 / etc.) haer ghevet. Dese Lieden hebben altijd cloeck ter wapenen gheweest / soo dat sy onder Amboriges de Ghesanten der Romeynen Cottam ende Sabinum met haer Legioen verslaghen hebben / al zijn sy eyndelijck van Labieno overwonnen. Wat de bysondere Heerlijckheden deses Lands aengaen / sy worden in den cleynen Atlas vervolgens verhaelt: het soude den Leser verdrietigh vallen die seltsame naemen te lesen. Bertius seght cortelijck; de Graefschappen zijn Manderscheyt, Keihel, Werrēborg, Gerresteyn, Veldentz; de Baronien, Winnenbergh ende Bilsteyn. Daer zijn verscheydene steden aen

gen de Mosel: Nivomagum (vermaerde Leger-plaetse van Constantinus) Veldentz, Cella, Beylsteyn, Confluens, ende andere. De Hoofd-stadt is Trier, daer (als ghesepdt is) het heele Land naer ghenaemt is: dese stadt twist met de alder-outste steden van Europa (soo daer eere in ghelegen is) vanden ouderdom. Æneas Sylvius brenght haren ouderdom vierthien hondert Jaren voor de stadt van Roome. De Mosel loopt dweers door de stadt. Cæsar bekent dat de stadt van Trier, door de naerheyd der Hooghduptschen/ met ghestadighe Oorloghen geoeffent zijnde/ oock in wyse van leven ende fierheyd de selve niet seer ongelyck en was: soo dat sy noyt het bevel sonder bedwangh eenes Leghers en dede: soo lief hebben de Nederlanders van ouds de Vryheyd ghehadt. Het Land om dese stadt is lustigh ende groene. Ende dit sal van't Landschap Trier ghenoegh wesen.

Beschryvinghe van Esasz.

ALsatia wordet van de Duytsche Esasz genaēt: dat eene edele ēn uyt-nemende sit-plaetse beteeckēt. Andere willen dat het vande Reviere Illa alsoo genaemt is: waer of ick andere laet schryven. Dit Land word in over en neder Esasz ghedeelt: beyde hebben sy van de Treboci bewoont gheweest. Neder Esasz word in het Oosten van Switserland met den Rhijn ghescheyden: in het Westen is Lotharingen/ al-waer den Bergh Vosagus Lotharinghen van Duytschland is scheydende: in het Zuyden is een deel van Switserland ēn Bourgondien: in het Noorden word het met het Hertoghdom van Wittenbergh bepaelt. Het is neghen Hooghduytsche mylen langh. Van den Rijn tot aen de Berghen is het drie Hooghduytsche mylen breedt: uytghesondert dat by Haganoa meerder vlackte is: de Bergen al langs

 oın

om verder van den Rijn af-wijckende. De vruchtbaerheyd (voor al van Wijn en Coren) is so groot in desen cleynen hoeck Lands/ dat het niet alleenlijck ghenoegh en is om de veelvoudige inwoonders te voeden, maer voedet oock de om-ligghende; jae oock verre ghelegene Landen: Daer-om en is het van Iacobo Wimphelingo niet qualick de Spijs-camer ende Voedster van Duytschland ghenamet. Hier zijn Silver/ Coper ende Loodt-Mijnen/ voornemelijck in Leberthal. De goede ende vette Casen van Munsterdal ghetuyghen van de goede Weyde die de Koeyen vinden. Hier zijn op sommighe plaetsen (boven de veelheyd van Ossen/ Koeyen/ oock veel wilde Peerden / Lossen (of Lochsen/) Beyren/ Martars / alderhande Rhee/ ende ander ontellijcke Wild-vangh. Dit Land was eertijds onder de Coninghen van Vranckrijck/ ende was een deel van Oostenrijck. Men leest dat het te vooren ontrent vijf hondert Jaeren onder der Romeynen macht heeft gheweest. Het is eerst een Hertoghdom van Hilderious, Coningh van Vranckrijck/ gemaeckt in het Jaer 684/ ende is Eticono zynen Bloed-verwant met dien tytel ghegheven; hem van te voren als eene Heerlijckheyd onderworpen gheweest zijnde. Naer Eticonus is zynen Sone Adelprechtus ghevolght: desen is/ van eenen pijl geraeckt zijnde/ ghestorven/ twee sonen (Linfridum ende Eberhardum) naer latende/ die over Esasz hebben gheheerschet. Daer naer is haer geslachte door Carolum Martellum uyt Esasz verdreve̅. Doch te̅ tyden van Otho de eerste hebben de Graven van Ryburgh, die van des Keysers gheslachte waren/ het besit van Esasz vercreghen. Sommighe willen segghen dat sy Land-graven van Esasz ghemaeckt zijn ; andere seggen / dat Esasz van Othone den derden eerst tot twee Land-graefschappen is gemaect/ ende so is ten lesten het over Land-graefschap/ dat de stadt Ensheym en̄ de om-liggende plaetsen begrijpt/ aen de Graven van Habspurg gecomen : Het andere is van de Graven van Othingen (tot de welcke het Henrico Land-graef van neder Esasz sonder kinderen stervende ghewentelt was) aen den Bisschop van Straesburgh gecomen/ daer het noch onder is. Dit cleyn Landschap is tot menschen gebruyck so bequaem/ dat in het selve 46 steden (groot en cleyn) met wallen beset ghevonden worden: daer zijn 50 Casteelen op de Bergen/ ende

ALSATIA
Milliaria Germa.
1 2 3 4
Petrus Kaerius caelavit
WIRTENBERG
DUCAT.
Basel
Straßburg
Brisach
Colmar
Mulhausen

ende op het vlacke ghelegen de Hoeven ende Dorpen zijn niet om tellen. De Hoofd-stadt van Esasz is Straesburgh/vande veelheyd ende breedde der straten also genaemt. Dese stadt light in een vruchtbaer ghewesté/ heeft grooten overvloed van Wijn en Coren. Munsterus schrijft dat in dese stadt eenighe hondert Hoveniers ghevonden worden / die jaerlijcks groote winste van Rapen/Ayuyn/Radijs/Navetten/Coolen/Keul/ ende andere gewassen(die daer overvloetdigh voort-comen) doen. In de stadt comt eenen arm vanden Rhijn/ ende drie andere Revieren/ende het water met goten door de straten verdeylt zijnde / maecket de stadt schier als Venegien. De Heerschinghe/Schole/ende vermaerde Kercke/maken die hedens-daeghs seer vermaert. Naer het Westen ligghen de stercten daer Antoninus af vermelt / die Tabernas namende: sy worden S.bern van Simlero ghenaemt. Hagenaw is van Friderico Barbarossa in het Jaer 1164 met mueren beset. Den grond is om de wallen zandachtigh; doch de vruchtbaere Ackers/wat voorder vande stadt gheleghen/vergoeden die onvruchtbaerheyd. Weyssenburgh (als ware het een wit Casteel)is eene uyt-nemende ende vermaerde stadt aen den voet vanden Bergh Vogasus gheleghen. Sy light seer lustigh/is met leeghe heuvelkens van alle canten beset: aen het westen is het weelderigh door schoone Wouden ende verscheydene gheslachten van Boomen: sy is van natueren ende door menschen arbeyd met de Reviere Lutter versterckt. Den Lutter heeft zynen oorspronq ontrent seven duysent stappen vande stadt/door de Bergen ghelooppen zijnde / stroomt midden door de selve: ende onder de stadts wallen uyt-loopende/ stroomt seer snel met een nauwe gracht (gote of canael) twee duysent stappen langh/ende ontlast sich inde Zee. Dese plaetse is soo oudt datmen by gheene Schryvers haren oorsprongh en vindt. De voorneemste Revieren beneffens den Rijn zijn Lintzgus, Illa, Bruschus, Sorn, Mater, Lauter. De inwoonders deses Lands en sorghen niet voor den Winter/ maer spelen effen op: waer door sy / soo-men haer niet by en stonde/van hongher souden vergaen. Dus vele van neder Esasz, wy sullen cortelijck tot opper Esasz comen.

Opper Esasz word van haer ober Esasz genaẽt. De Hoofd-stadt van het selve is Einsheym; al-waer

al-waer dẽ Hoogen Raed sich houdet. Ruffach de oude stadt van Esasz, is vande Romeynen gebout: den naẽ soude vã eẽ Revierken comẽ/dat eertijds Rotbach (maer nu Ombach) vande inwoonders was genaemt. In dese stadt plaghten sulcke strenghe Wetten teghen de Dieven te zijn/dat daer een spreeck-woordt af-ghecomen is. Der alt Galghen zu Rufach hatt gut eichen holtz: dat is; de oude Galghe van Rufach is van goedt eycken hout ghemaect. Colmar is eene Keyserlijcke stadt/is seer wel ghelegen in eene vruchtbare vlackte/ eene ure gaens vande Berghen/midden in Esasz, word met verscheydene Revierkens besproeyt. Schlestatt is eerst bewalt (als oock Colmar) in het Jaer 1044 ten tyden van Henricus de vierde. Hildegardis, Hertoginne van Sweven/ heeft in dese stadt eenen Tempel gebout naer de figure ende ghedaente vanden Tempel van Jerusalem. Beatus Renanus is al-hier gheboren. Dit is eene stercke stadt/ aenden Rijn met Broecken/naer Lotharinghen met Berghen/beset. Gebwiler, aen den mond vande Bergen gelegen/word geacht eerst gebout te zijn int jaer 1124. Het staet onder den Abt van Murbuc, die sich daer veeltijds onthoud. Watweil, buyten den mond vande Berghen ghelegen/is oock onder de heerschappye vandẽ selven Abt. Marcator telt in over Esasz dese Graefschappen/Horburg, Egisheim ende Sultz. De Heerlijcheden zijn/Bolwiller, Landsperg, Hohen, Haistat, Hohenack, Rapolstain. Ende dit sal van neder ende over Esasz ghenoegh wesen: Het welcke wy uyt den cleynen Atlas hier op het cortste wilden stellen/om den Leser nae ons cleyn vermoghen dienstigh te zijne.

HEt deel van Beyeren over de Danauw naer het Bosch van Bemen/ is op huyden Nortgouw ghenaemt / ghelijck dat oock van oudts was. De Hoofd-stadt van dit Land is Nurembergh,van welcken oock 't Land de naem draeght/ghelyck sommighe segghen.

Nortgouw plaght seer machtigh ter Oorloghe te wesen/als die ter Oorloghe ghewent zijnde/altijd de aen-palende Koninghen bevochten. Dit getuyget het Ensis Noricus, of Nortg..uws sweert, dat van Horatio gheroemt wordet Daer is oock een gheschrifte over den Danauw ghevonden dat dit ghetuyghet. Ende hoe-wel Nurembergh geen oude stadt en is/ so is nochtans het Casteel(dat op eene hooghe plaets ghelegen is/ ende eertijds Castrum Noricum ghenaemt was) van oude tyden ghemaeckt. Dese Provincie begrypt veel Steden/Cloosters ende Dorpen: als Ambergh in't Jaer 1300 bemuert; Annerbach, Sultzpach, Castel-munster, daer eertijds de Princen van Nortgouw haer wooninghe plaghten te hebben; Eger,Beyerut,Eystet, Napurgh,Neuwenstat,Ruwen,Helm,Kemnat,Kruysen, Grevenwerdt,Eschenbach,Weiden,Pernauw,Pleistein,Herspruck,Rurbach,Neumarckt, Tursenrut,Elboghen, Cham,Schonsee, Kunsperg, Stauf, &c. die meest de Paltz-graeven toe-comen: want de Keyser Lodovicus Hertogh van Beyeren heeft in het Jaer onses Heeren 1330 een deelinghe gemaeckt/waer by uyt gantsch Beyeren het Landschap van Nortgouw aende Paltzgraven soude comen/uytghesondert eenighe Rijcks-steden.

Een vande vier Land-graven by de Keyseren wel eer in-ghestelt/ heeft oock zijn Heerlijckheyd in Nortgouw, te weten/de Land-graeve van Luchtenbergh/ die is soo gheheeten van't Casteel Luchtenbergh ; hoe-wel dat zijn residentie inde stadt van Pfreimbt is / ende by wylen tot Grunsfeldt. Dese Land-graven en zijn tot sulcken macht ende staet niet ghecomen/als die wel zijn vande drie andere Land-graefschappen : soo is dan de Land-graef van Hessen noch wel de machtighste.

Int Jaer 913 is vant de Keyser Conradus [of ghelijck andere segghen van Henricus, in het Jaer

NORI
CUM
Milia Germani.
1 2 3 4 5 6 7
Maria berg
Lada
Anna berg
Bresnitz
Thall
Memeding
Lutitz
Plan
Miß
Tanitz
Regen
Rumansfelden
Frauwenberg
Tachaw
Waldmunchen
Chamb
Straubing
Osterhouen
Deckendorf
Landaw
Dingelfing
Zwicke
Elnbogen
Egra
Maut
Neuburg
Valkenstain
Regen flu
Danubius flu
Landshut
Saeldental
Paring
Gera
Berga
Neuhaus
Pfromb
Weiden
Neb flu
Amberg
Schwandorf
Regenspurg
Kelham
Mosburg
Meridies
Haff
Egra flu
Freising
Neustat
Salbing
Vilßeck
Velburg
Hemmaw
Lichten berg
Parreut
Heinburg
Dietfurt
Pfaffenhouen
Grun
Kupferberg
Potenstain
Swabach
Altorff
Ingolstat
Culnbach
Freyenstat
Greding
Aicha
Cronach
Weischenfelt
Dunaw flu
Greuental
Forchaim
Nurenberg
Rott
Weißenburg
Thierhaubte
Aichfelt
Staffelstain
Schwabach
Pappenham
Coburg
Hertzog aurach
Dunawerd
Augspurg
Haidenhaim
Bamberg
Occidens
Oetingen
49
50

Jaer 1140] eenen Burghgraef van Nurenbergh in-gestelt. Dese plaght binnen de stadt groote Jurisdictie te hebbē/dan Fredericus de vierde/Burgh-graef/ heeft die om eenige somme gelts vande in-woonderen vercocht/behoudende alleen de Heerlijckheyd buyten de stadt.

De stadt van Nurembergh leyd aen de Reviere Pegnitz in een onvruchtbaer ende zandigh Land: waer door d'inwoonders te cloecker zijn/van haren eyghenen arbeydt levende: het zijn verstandighe werck-lieden/voorsinnighe Coop-lieden / ende som Meesters van sonderlinghe consten. De mueren vande stadt zijn op Huyden seer sterck/ bewaert met ontallijcke borstweringhen/ bolwercken / ende met 182 Toornen. Men telt binnen Neurembergh 528 straten/ 116 Born-putten/12 Fonteynen / ses groote Poorten / elf steenen Brugghen / 13 ghemeene Bad-stoven. Het Regiment vande stadt hoort aende vernaemste ende outste Borgheren: het ghemeene volck past op zijn Hand-werck ende Neeringhe/ luttel achts nemende op de saecken die de Regeeringhe aen-gaen. De twee Revieren Pegnitz ende Regnitz loopen in een beneden de stadt/ende maken eene Reviere die achter nae inde Mein valt.

Vande stadt Nurembergh heeft Iulius Scaligher een dicht ghemaeckt/dat wy aldus vertalen.

De Deught, doen sy verliet de al-verdorven Eerde,
Heeft vast'lijck dese plaets vercoren tot haer woon.
Wie denct by Oorloogh straf te sien de Leer vol weerde?
Nochtans draeght dese stadt de dobbel Lauwer Croon.
Croon met verstand verdient, verdienet met den sweerde,
En Trouwe Heyligh vast, vercier steeds u hoofd schoon!

Sy hebben in het Jaer 1575 tot Altorf eene Academie of hooghe Schole op-gherecht / tot de welcke sy de Professoren inde Talen / Philosophie ende der drie Faculteyten (van Theologie/Rechts-gheleertheyd ende Medecyne) met groot jaer-gheld ghenoodet hebben. Dit ghetuyghet een op-schrift dat tot Altorf staet/ door de Gheleerde van Bertio pag. 333 gheschreven.

Men

Men seydt dat terwijl Carolus Magnus tot Reginspurgh was, hem eenighe aen-gheghheven hebben, datmen soude moghen uyt den Danouw inden Rhijn met schepen comen, soo men eene gracht door het Land maeckte, dat tusschen de twee Revieren Regnits ende Altmul (waer van d'eene inden Danouw, d'andere inden Rhijn valt) gheleghen is. Dat is by Carolo Magno voorsz. te wercke ghelept; de gracht soude lang gheweest hebben twee duysent schreden, ende drie hondert schreden breedt; dan den stadighen reghen, oock de marassen die daer ontrent zyn, beletten het werck; soo dat het ghene dat by daegh uyt-gedolven was, des nachts wederom in viel: by Weyssembourg, al-waer de Regnitz ontspringt, worden noch eenighe overblyfselen van dese gracht ghesien. Dit werck schijnt wat ghemeens te hebben met de dickwils ghepooghde door-gravinghen vanden Peloponesus, nu Morea, die oock (de nature sulcke maniere van doen wederstaende) te vergheefs zyn by eenighe gheattenteert, ende ghesocht te vol-brenghen.

Beschryvinghe van Beyeren.

In gantsch Duytschland is qualijck eenighe Provincie, daer meer ende oock schoonder steden in zijn, als in Beyeren. Soo Strabo sulcks saghe, hy en soude nu voorwaer dese Provincie gheen Wildernisse naemen, die soo seer met sloten ende steden vervult is. Dit Land word nu in neder ende opper Beyeren gedeelt. Opper Beyeren leyt in de Bergen ẽn aende Alpes: het is door veel Poelen ẽn Broecken niet wel om te gebruycken: het heeft veel Meyren, snelle Revieren, Bosschen, oock wilde Beesten, als Beyren, wilde Swynen, ende duysenden van Herten: diemen nochtans sonder consent vanden Prince niet jagen en mach. De stede in dese streeck gelegẽ, zijn München aenden Iser, eẽ schoone ende vermaemde plaets, de wooninghe

ghe vanden Hertoghe: Inghelstadt, daer eene vermaerde Schole is: Frisingen een Bisschoplicke stadt/Wasserburgh, Nuburgh, Rosenheym, Aneusbruch, &c.

De steden van opper Beyeren zijn Munchen aen den cant vande Reviere Iser gheleghen: sy is in het Jaer 972 van Henricus, Hertoge van Beyeren/ten tyden van Otho den eersten Keyser: het is schier de lustighste stadt van Duytschland. Ingolstatt is aen de Danauw gheleghen. Het was eerst een Dorp ende heeft van Ludowicus Hertoghe van Beyeren het recht van eene stadt vercreghen. In het Jaer 1410 is daer eene hooghe Schole op-gherecht van Ludovico Hertoghe van Beyeren/ende de Paus Pius de tweede. Freysing word gheacht ghebout te zijn doen de Romeynen dat ghewest besaten dat van de Danauw tot aen de Alpes streckt. Boven de voorschreven zijn in opper Beyeren noch 32 steden.

In neder Beyeren zijn Regenspurg. Dit was eertijds de Hoofd-stadt van Beyeren: De woon-plaetse der Coninghen ende Hertoghen. Daer is eene steenen Brugghe in het Jaer 1115 vanden Keyser Henricus over de Danauw ghemaeckt. Dese Brugghe hadde elf bogen/ of verwesselen: was 400 ende 70 stappen breedt. Passaw is eene groote/ fraye ende vermaerde stadt/light voor aen neder Beyeren naer Oostenrijck / tusschen de palen van beyde de Landschappen/tusschen het tsamen-loopen vande Reviere Danauw ende de Inn (of Oenus) schier als een Eyland op eene bequame ende lustighe plaetse. Daer is den Bisschoplijcken stoel daer het onder staet: den Coophandel is hier seer groot om de bequaemheyd der Revieren. Landshut is eene voor-treffelijcke stadt aen de Reviere Iser (die voorby de selve loopt) ghelegen. Dit word voor Inutitrium van Ptolomæus van Aventino (neerstighe beschryver van Hooghduytsland) ghehouden. Sy is in het Jaer 1208 van Ludowijck Hertoghe van Beyeren gebouwt. De Ackers om de stadt zijn seer vruchtbaer / de ghebouselen der stadt zijn seer heerlijck; maer voor al de Kercke wiens Toren sonderlinghe hooghe is: daer is oock een Paleys vanden Hertoghe Albert. Ende dit sal vande steden van neder Beyeren ghenoegh wesen. Aende Revieren de Danauw / Iser ende Laber is het seer vruchtbaer van Wynen.

Neder

BAVARIA
Milliaria Germanica
Septentrio
Oriens
Occidens
Regenspurg
Ingolstat
Augspurg
Munchen
Landshut
Freising
Passaw
Saltzburg
Innspruck
Kufstain
Rosenhaim

Neder Beyeren is beter bewoont / ende is aen-den Danouw, Iser ende Laber vruchtbaer in Wyngaerden. De steden al-hier zijn Regenspurg, Passauw, Straubingen, Lantshut, Dingelfing, Oosterhooft, ende meer andere.

't Land brenght Sout/Coren/Vee/Voghelen ende wilde Dieren ghenoegh op; dan meest Verckens/die zijn daer in soo groote menighte/dat ghelijck Hongeren Ossen/ so oock Beyeren Verckens veel Landschappen van Kerstenrijck toe-schickt.

De inwoonders zijn meer gheneghen tot Land-neeringhe/ende haer Vee te onderhouden/ dan tot de Oorloghe: 't zijn oock gheen Coop-lieden: haren handel staet aenden God Bacchus, ende aende Goddinnen Venus, om kinderen te verwerven. Beyeren plaght wel eer by eygene Coningen geregeert te worden: tot de tyden van Arnulphus Keyser: daer na zijn de Hertogen op-ghecomen/die zijn als noch inde heerschinge. Vier Bisdommen hebben dit Land wel eer ghedeelt/te weten/van Saltzbergh, Eeghenspurgh, Passaw ende Frisingen. Daer worden (boven de voorghemelde steden) 46 Marct-vlecken/72 Cloosters getelt/behalven ontallicke Dorpen/ Sloten ende Heeren Huysen/ die met de Limiten van Beyeren besloten ligghen; sy hebben de Francken aen't Noorden/de Swaben aen't Westen/ d'Italiaensche Berghen aen't Zuyden/ Bemen ende Oostenrijck aent Oosten.

Onder de Bisdommen van Beyeren is Saltzburgh 't opperste. Van de stadt Saltzburg schrijft Munsterus aldus: Iulius Cæsar willende de Duytschen bespringē/dede eē sterc Casteel inde engten van't gebergthe maken/tot een schanse vande Krijghslieden/ ende tot vertreck vande garnisoenen al-daer; daerom is het int Latijn Iuvania genaemt/ 'twelck beteeckent een Casteel van hulp: daer't de Duytschen Helffenstein af namen. De Reviere daer't aen gelegen is/word oock Iuvarius geheeten: so meenen sommige dat de stadt daer af den naem draeght. Ontrent dese stadt zijn Morassen/Valeyen ende Heuvelen. De Morassen dienen om Beesten te voeden/de Berghen of Heuvelen zijn tot Voghel-vang en ter Jaght der wilde Dieren. Het is wel waer dat dese stadt eyt seer gebloeyt heeft: maer ten tyden vanden wreeden Attila heeft sy door brandt ende plondering veel moeten lyden. Daer na in't Jaer 540/alsoo Rupertus Bisschop van Worms in Beyeren was ghecomen / ende den Hertogh Theodon ghedoopt hadde/is door zijn toe-doen de oude stadt Iuvania weder op-ghetimmert/ ende in naem ghebracht / oock met eene Kercke ter eeren van S. Peter / ende met een schoon Clooster van S. Benedictus ordre verciert. Dies heeft Rupertus de eerste Bisschop van dese plaets die 14 jaren gheregeert. Onder't Bisdom van Saltzburgh hooren de Bisschoppen van Trenten/van Passauw/van Weenen in Oostenrijck / van Guch / van Brixia / Frisinghen/ Seckou/Laventin ende Chyemen ; 't Bisdom van Regenspurgh is uyt-ghesondert.

Sommighe meenen dat Saltzburgh als nu den name heeft van't Sout/dat daer ontrent by Reichendal uyt-ghedolven word: andere meenen dat sy vande Reviere Salcza, die daer aen gelegen is/comet. Het Land is overvloedigh in Mynen van Goudt/ Silver/ Coper ende Yser: daer word oock Solpher/Aluyn ende Antimonie ghevonden: daer zijn oock plaetsen daermen de Marber-steenen uyt-haelt.

Onder de Bisschoppen van Saltzburgh word eenen Ernestus Paltz-graeve vanden Rhijn/ eñ Hertogh van Beyeren vermaert : dat was eē bysonder geleert Man/groot Mathematicus, die oock insonderheyd lust nam/om met cleyn gheselschap onbekendt door vreemde Landen te reysen

te reysen: hy quam eens tot Parijs in onbekenden cleede/dan also Coning Franciscus hem wat straffer aen-sagh/vreesde hy bekendt te worden/ ende vertrack schielyck naer Saxen/ende van daer tot Passauw. Dit schrijft Munsterus.

De Hoofd-stadt deses Lands (nu Saltzburgh ghenaemt) is eertijds van de Reviere Iuvaria(die sy nu Sulcsach namen) Iuvania ghenamet: het welcke Gaspar Busscherus acht van haren name Helffenburgh ghenomen te wesen. Men seght dat de Romeynen hier ontrent 3400000 Duytschen verslaghen / ende 1500000 ghevanghen hebben. Pighius seght dat hy in de Kercke van dese stadt eenighe dichten ghelesen heeft die in onse taele aldus luyden:

Doen was het oudt Hadrianen, Naer ghenaemt Iuvania,
Een schut voor de Noordsche Hanen, s'Bisschops stoel creegh sy daer na;
Want Rupertus leerde haer Het Gheloof in Christum claer.
Saltzburgh is sy in het leste Noch ghenamet voor het beste.

De stadt Saltzburgh is midden in de Alpes ghelegen/wel bewalt ende bebout: eertijds was hier een Coninglijck Hof/ende so trots eene Marberen Kercke/ dat sy voor alle andere de vorst uyt-stack: nu is sy vermaert door eē Aerts-bisdom. Om dese stadt zijn Broecken/effen Land/ Heuvelen ende Bergen. In dese stadt word het Graf vā Theophrastus Paracelsus in het Gast-huys van S. Sebastiaen gesien/met dit Graf-schrift: Hier light begraven Philippus Theophrastus uyt-nemende Doctor der Medecyne,die de vreeselijcke wonden , Melaetsheyd, Gicht, Water-sucht,ende andere ongeneselijcke qualen des Lichaems met wonderlijcke conste heeft verdreven; ende heeft zyne goederen aen den armen doen uyt-deelen ende besteden. Hy heeft in het Iaer 1551 den 24 dagh van September het leven met de doodt verwisselt. Desen onder-soecker der natuere heeft wonder uyt-gherecht : dan daer speelde eenen hoovaerdighen Duyvel onder/ die hem yeder heeft doen verachten. Waer af ghy Erastum ende Riolanum mooght lesen / ick en mach hier niet te wijdt uyt-loopen.

Dese Caerte begrypet oock buyten Saltzburgh het Landschap van Anasien, Pintzgou, ende de

Salisburgen sis Diœcesis
Miliarium Scala
Occidens
Septentrio
Oriens
Meridies

de Alpen van Iulius (van Iunio Zelie ghenaemt.) Het heele Landtschap is vol hooghe/ scherpe ende steyle Berghen/ die de by-woonders Taurn namen: waer af Radistatterthaurn, Eelbergthaurn, Kornthaurn, Casteinerthaurn, ende vele andere Bergen ghenaemt worden. Dese Berghen zijn soo hooge dat midden inden Somer/ de ghene die daer op-climmen met groote coude werden ghequelt: de Karren ende Waghenen en comen hier niet te passe: de paden zijn enghe/ende somtijds soo steyl/dat een last-draghende Dier/ daer toe ghewent/ quaelijck daer op kan gaen. De ghene die daer op-climmen lyden groot ghevaer / als de menschen door schielijcke ongheweerten daer heenen worden ghesmeten/of als groote clonten sneeus de huysen/menschen/dieren/schielijck op het lijf vallen ende verpletten.

De Alpes namen sy Albin: waer af verscheydene namen comen/ als Villacher Albin, Swanbergher Albin,&c. In het dal Oevina zijn oock Metael Mynen: vande welcke Conradus Celtes (Lib. II. Amor. Ode VI.) een dicht heeft ghechreven/ dat wy aldus vertalen.

De reyse die ick lest van d'hooghe Alpes dede
Daer de Revier Oenus, daer d'Etsch gheeft heesch gheschal;
Daer Silver Mynen zijn die vaste houden stede:
Waer mede dat verrijckt word Duytschland over al.
Sout Waters vloeyen hier dun ende claer met veerde;
Die rijcken Beyers Vorst end' Oostenrijcker Heer:
Hier siet-men vael-bleeck volck ghelijck de doodt, als eerde,
Die smelten in groot vuyr het Coper reuckigh seer:
'Tschijnt niet dat ons Metael met vuyr zijn schuym verteerde,
'Tschijnt dat't in d'Helsche gloedt ghelouterr word veel eer.

Veel Revieren vloeyen uyt die Berghen. De Reviere Anassus comt in het Noorden uyt de selve; die de Altz, Zaltz ende Matigh met hare Wateren grooten. De Mur ende Dravus comen oock uyt de selve voort [Plinius(Lib. 3, cap. 25.) maeckt gewagh vande Dravus.] Hier zijn oock eenighe

eenighe Bosschen van Herdion, Henhard ende Weyhard. Leo de derde heeft dit Landschap ten tyden van Arno, tiende Bisschop der selve, den name van een Ertsbisdom ghegheven: onder het selve staen den Bisschop van Trenten, Beyeren, Viennen, ende andere, die wy nae-laten, om den Leser niet te vervelen. Dit sal dus vande beschrijvinge van Saltzburg voor dese Caerte ghenoegh wesen.

Beschryvinghe van Oostenrijck.

Oostenrijck, eertijds hoogh Pannonia genaemt, heeft in het Oosten 't Coninghrijck van Hongerien, in het Westen Beyeren, ende in het Zuyden de Bergen van Stiria. 'Tis ontrent drie dagh-reysen breedt, ende noch eens so lang; 't Land is vruchtbaer, begoten met veelderley Wateren, beplant met Wijngaerden, overvloedigh in Bosschen, vet in Weyden: maer voor al so rijck van Wynen, dat de Landen vã Moravien, Bemen, Slesien eñ Beyeren daer mede versien worden. Nae dat de Heerlijckheyd vant Roomsche Rijck gecomen is aende Vorsten van desen Lande, so ist seer vermaert geworden, beter bewoont, ende van alle dingen voor-sien. De Reviere Danubius (de Danou) loopt midden door de Provincie: sy heeft aen haren cant Castelen, Steden, Sloten eñ Cloosters in ontallicke menighte: namẽtlijck, Pechlarn, eene stadt eñ Casteel, daer een grooten hoop Potbackers woont, die hare bysondere Rechter hebben: Weitneck een Casteel: Melck een stedeken met een Casteel: Emersdorf een stadt: Spitz, Tiersteyn, Stein, Krembs, Holenburgh, Tullu, Tulbingh, Knigstetten, Zelselmur, Stockerauw, Greiffenstein, Grittenstein een Casteelken, daer oock goede Wijn ontrent wast; Kalenbergh oock een Casteelken op eenen Bergh; aen den voet vanden Bergh light een Dorp seer vermaert door den Pape van Kalenbergh, over heel Duytsland door zyne cluchten bekent.

Weenen wordt van de Latijnsche Vienna, van de Turcken Betz, genaemt. Dit is de Hoofdstadt des Lands ende een crachtigh Bollewerck teghen den Turck. De Historie deser stede moghen de ghene die de Latijnsche tale verstaen by Lazium, ende Othonem Frisingensem, lesen. De ghebouselen der wallen zijn sterck/ de huysen costelijck / de Kercken heerlijck. Sy hebben in het Jaer 464 het Christelijck Gheloove aen-ghenomen/ van Severino daer in onder-wesen zijnde. De stadt is seer vermaert door de beleghheringhe der Turcken/ die/ in het Jaer 1529/ rioechelijck vande Burghers wederstaen is/ soo dat-men seght dat daer 80000 Turcken voor de selve zijn ghebleven. De Keyser Frederick heeft daer eene hooghe Schole op-gherecht: de selve is vande Eertz-hertoghe Albertus in het Jaer 1356 vernieut; maer is door tweedracht/ onder de Studenten comende/ vervallen ende te niete gegaen. Ioannes Hafelbach was so mild in zyne uyt-leggingen (Professoor al-daer zijnde) dat hy den Prophete Esaias verclaerende/ eenentwintigh Jaren in het eerste Capittel is ghebleven: hy meynde misschien de goede Man dat zyne Leer-jongheren tot Mathusalems ouderdom souden comen.

Doen Otocarus Coning van Bemen in het besit van Oostenrijck was/ heeft hy een Casteel van nieus doen bouwen: dat is het Princelijcke Casteel: daer houden sich de Eertz-hertoghen van Oostenrijck. In't neder-dalen van Weenen/ langhs de Danouw zijn noch veel schoone plaetsen/ tot Presburgh (dat is een Hongherschе stadt) toe: daer uyt blijckt de wijd-streckende heerlijckheyd van Oostenrijck: die is nu noch meerder/ aen-ghemerckt de Landen van Stierien/ Kernten/ Cilia/ ende Tyrol daer by ghevoeght zijn.

De Danouw, een vande vermaertste Revieren van Kerstenrijck / heeft (soo-men seght) beneden Lintz twee sorghelijcke kuylen/ daer de schepen lichtelijcken te gronde gaende verdorven worde: de eerste heet Sanruffel, dat is/ Verckens-gnort: daer bruyscht het Water vandē Danou met een verbaerlijck ghetier teghen eenighe verholen Clippen: in-dien dan de Schipper niet ervaren ende kondigh en is / soo comt 'tschip lichtelijck in perijckel of gevaer. Wat der beneden de Greim is het tweede wiel; daer draeyt hem het Water gelijck eenen draey-wint, ende werpt veel

Austria
47
48
Alch
Lincz
Draun
Ens
Wels
Ried
Rutenstein
Multerperg
Grein
Ips
Gars
Krems
Thyrnstain
Tuln
Wien
Wolgersdorf
Danubius flu
Melck
S. Polten
Plyntenmarck
Alpach
Stier
Dyllng
Waidhouen
Reisting
Spittal
Klausen
Almeck
Engenperg
Halstat
Ausee
Engsstruck
Rotenman
Rastat
Ranten
Wassersang
Mantern
Gastencz
Cella
Wiselberg
Syedng
Lempach
Droskirch
Baden
Heilich Creutze
Kreuspach
Potenstain
Lilgenfelt
Nustat
Leytha flu
Schwarcza
Glokniecz
Leuben
Pruck
Tronsperg
Newmarck
Judenborg
Cobentz
Gurck
Friestat
Silberperg
Bdach
Gratz
Mura fl
Wolsperg
Volkmarck
Goldenstat
Maut
Marchpurg
Pettaw
Murekh
Drauus fluuius
Draburg
Vischamund
Haimburg
Prukh
Presperg
Kerlburg
Praitesprun
Owar
Daten
Schrym
Grbblin
Sopron
Landsee
Krumpach
Pubendorff
Guns
Zombathel
Kapu
Sleming
Friburg
Fursstenfelt
Vorau
Pela
Rab fluui
Waitz
Fltz
Frijng
Felwsolindua
Rakerspurg
Luctteberg
Asolyndua
Sack
Wedlitz
Kermend
S. Giakh
Sarwar
Dewecher
Miliar. Germanic
5

veel schrickelijcke golven op/dies de schepen daer qualijck door comen: veel lieden verdrincken al-daer/ende zijn van sulcke diepte verslonden/ dat de afgrond ontbrekende haer alle huipe begeeft. Daer zijn eenige geweest die de diepte van dese kuylen hebben willen af-meten/ maer sy is soo groot/dat gheen Loodt de grondt en can raken. Al dat verdrinckt/dat blijft daer/ende men crijght niet weder. Dese Reviere neemt haré oorspronc inder Swaben Land; dat word al-daer de Baronie inder Bar ghehecten/onder de Heerlijckheyd vande Grave van Furstensbergh. De Fonteyne daer die uyt comt is in't Dorp van Eschingen/ soo naer aenden Rhijncant/dat qualijck twee mylen daer tusschen zijn: 't Land daer dese Fonteyne ontspringt is effen ende plat/niet Berghachtigh/als sommighe gemeent hebben: haren uyt-gang ofte mond is indé Mare Magiore,in't Latijn Pontus Euxinus genaemt. Dies heeft een vernaemt Historyschryver Polybius, met verscheydene argumenten willen bewysen/ dat metter tijdt door de Zand-hoopen/die de Danouw/Borysthenes,ende andere Revieren toe-voeren/de Mare Magiore soo soude vervult worden / dat die tot de Schip-vaert onbequaem soude zijn: dat is nu anders: want die Zee is op heden gantsch niet ondieper dan sy ten tyden van Polybius was. Also comt het dickwils dat eenighe meeninghen/die met gheen redenen en zijn te weder-leggen/door den tijdt ende experientie valsch bevonden worden. Wie en heeft wel eer de redenen niet gheloost/daer-men mede betoonde/dat onder de Zona Torrida gheen lieden en woonden/ eñ nochtans is anders bevonden/also daer niet alleen eenige menschē en woonen; maer groote Landschappen onder ghelegen zijn: daer beneffens worden sy / als de Sonne op't hooghste is/ met eenen soeten reghen/om de hitte te matighen/begoten.

Oostenrijck is eerst by Marck-graven gheregeert / daer naer by Hertoghen/ ten laetsten by Ertz-hertoghen/ende dat tot op heden. Munsterus schrijft dat de wapenen vanden Prince van Oostenrijck eerst van vijf gulden Leewercken in een blaeu veldt bestonden: dan Lupoldus Marckgraef vechtende teghens de Pruyssen/ die ongeloovigh waren/heeft een ander wapen ghedacht te nemen: dies voeren noch op heden de Ertz-hertoghen van Oostenrijck / eenen

ghen Silveren stock in een roodt velt.

Het Land is seer vruchtbaer ende word wel bebouwt. Het heele Landschap draeght grooten overvloed van goeden Wijn / die stercker dan den Hooghduytschen / doch onstercker dan den Spaenschen Wijn is. Hy word in Moravien/Bohemen/Silesien/ende de naer-ghelegene Beyersche toe-ghevoert: het brenght seer crachtigh Saffraen voort :het brengt oock Gennebeer voort by Amburg/aen den voet vanden Bergh Cęcius, Calenbergh ghenaemt: het heeft overvloed van Silver; doch weynigh Goudts : het heeft zijn eyghen Sout/ ende crijget oock van elders. Het heele Land word in neder ende hoogher Oostenrijck ghedeelt. Het neder light over het hoogher op dese zyde de Danauw.

De Graven van Babenberghen hebben Oostenrijck langhe gheheerschet. De eerste was Lupoldus, die is Marckgraeve van Otho de tweede ghemaeckt. Daer naer is Henricus vanden Keyser Fredericus van Marckgrave Hertoghe ghemaeckt. Welck gheslachte ontbrekende/heeft Rudolphus van Habspurgh (die in het Jaer 1280 tot Keyser was vercoren gheweest) het selve aen sich ghenomen/ ende heeft gewilt dat het een Hertoghdom soude genaemt wesen: Fredericus de tweede heeft het tot een Coningrijck verheven. Het volck comt van de Francken ende Saxensche af.

Daer zijn vele Meyren: vele Revieren: waer onder de Danauw de voornaemste is. Onder de Berghen is Calenbergh den voornaemsten : het is oock met Bosschen hier en daer beset. Doch dit sal van Oostenrijck voor dese Caerte ghenoegh wesen.

Sevenberghen word van de Latijnsche Transsylvania, vande Hongersche Erdeli, genaemt. Het is een deel van het oude Dacien/ dat de Romeynen Ripensem naemden: den name Sevenberghen comt daer af dat het met Bergen ende Wouden beset is. Het Bosch dat het selve beset/ wordet in het Latijn Hercynia, in het Hooghduytsch Schwartzwald ende Hartzwald ghenaemt. Den Bergh/ die het beset/ naemen de Latijnsche Carpatus, (de Hongersche Tartzal) de Hooghduytschen den Munch, Wurtgarten, Schneeperg ende Vatter. Dit Land word in het Westen met Pannonia, (of Hongarien) in het Noorden met Polen/ in het Suyden met Valachien/ in het Oosten met Moldavien/ bepaelt. In dit gewesten hebbẽ over vele Jaren herwaerts vele verscheydẽ Volckerẽ gewoont: te wetẽ/ de Iazyges (daer noch eenige overblijfselẽ af in Hongariẽ zijn:) de Metanastæ, (daer Plinius af vermelt) de Geten/ Bastarne/ Sarmaten/ Griecken/ Romeynẽ/ Scythẽ/ Sarensche eñ Hongersche. De Romeynẽ hebbẽ de selve late over-wonnẽ: wãt de Keyser Traianus, Decebalum, Coning vã Dacien/ overwonnẽ hebbẽde/ heeft de selve eerst tot eene Provincie gemaeckt/ eñ heeft de stadt Zarmizegetusa naer zynẽ naem Vlpiam Traianã genaẽt (de selve word nu int Latijn Alba Iulia genaẽt.) Waer af Vlpianus gewach maket. Xiphilinus verhaelt upt Dione, dat de voor-gemelde Decebalus alle zyne schatten inde Reviere Sergetia begraeven hadde/ het Water met dammen terwylent op-gehouden hebbende: de arbeyds-lieden die hy daer toe ghebruyckte/ heeft hy/ het werck volbracht zijnde/ om ghebracht/ om dat het verholen soude blyven: doch Traianus heeft hier af de wete ghecreghen door eenen Slave: soo heeft de Romeyn het Goudt vande wreede Barbar gecregen. Galienus heeft naer twee honderd Jaren dit Land verloren/ waer door de inwoonders tot de voorighe woestigheyd ende ongebondentheyd zijn vervallen/ ende hebben den name der Walachren aenghenomen. Het is een rouw volck/ dat de Gheleertheyd noch bemint noch heeft: sy volgen in hare Religie de Griecken/ doch in hare zeden trecken sy naer de Heydenen: want sy houden de Waer-segghers in weerden/ ende sweeren by Iupiter ende by Venus: die sy Heyligh naemen: doende meer andere dinghen die het Heydendom naer comen. Sy en hebben gheene steden/ noch

Trãssilvania
49
48
Kalberg
Waldorff
Berckes
Bestrerez
Milsdorff
Sellendorff
Botz
Georg
Regen
Mintzdorff
Beclern
Wela
Kirlegisz
Neumarck
S. Georgen
Vilack
Nemechi
Boncida
Ville Walachie
Almas
Mikelsdorff
Bogatz
Noreu
Pache
Hogitorff
Kockelsburg
Medwisch
Schartz
Hetzel
Dellendorff
Reps
Nithusen
Seesberg
Iacobsdorff
Agnetlin
Felmar
Rosental
Birgetz
Werd
Burgberg
Dabnern
Hermanstadt
Michelsberg
Reisdorff
Scharesten
Ludis
Rotkirch
Dobrica
Pettersdorff
Alba iulia
S. Michel
Wintz
Kinermezo
S. Giorg
S. Frasnicisco
Schaid
Lech
Rothnan
Aw
Fock
Zacabad
Plan
Engeten
Diod
Krezk
Ofemburg
Koros bania
Borband
Zalom
Altenberg
Koros fl.
Deua
Morsenes
Varhels
Greiff
Meridies
Redritz
Argisch templum
Langenaw
Teltz
Kertzenberg
Rudbom
Blechis dorffer
Tirtzfest
Fried
Rosenau
Sieden
Heloden
Corona Cronstatt
Brendorff
Tarten
Pagisiculorum
Plamendorf
Ayto
Wargisch
Pretz
Numarck
Dayla
Hamerod
Nebberg
Kisseb
Rockack
Alt fl.
Pirsi Coenobium
Ierusisch
Zorga
Sebatz
Capi obia
Telcek
Claudiopolys

noch ſteenen huyſen; maer woonen inde Boſſchen ende bevrydcn haer slechs met Riet van regen en wint. Doch het overige deel vã Sevenbergẽ is meer bebout/ en heeft redelicker volck. Naer de Romeynen hebben de Scyten onder Attila deſe plaetſen in-genomen/ eñ hebben haer 7 vrye ſteden gebout/te weten/ Kiſdi, Orbai, Scepti, Cyck, Vdvarholi, Aranios ende Maros. Hare ſpraeck verſchilt hedenſ daeghs een weynigh int uyt-brengen vande Hongerſche ſprake: maer eertijds was 'tverſchil oock groot int ſchryvẽ/dat ſy vande rechter zyde beginnende/als de Joden nae de ſlincker hand toe ſchreven. Men ſeght dat inde Boeck-camer vanden Hertoge van Florencien noch ſulck eenen geſchreven Boeck is. Nae de Scyten zijn de Saxenſche gevolght ten tyden van Carolus Magnus, die haer Vaderland verlatende/deſe plaetſe bewoondẽ: ſy bouden 7 vrye ſteden nae den voorgang der Scyten. De eerſte der ſelve was Harmanſtar, int Latijn Cibinũ (of als Iunius ſchrijft Cibinium) genaẽt. De ſelve en is niet veel cleynder dan Weenen in Ooſtenrijck; doch is door menſchen conſte eñ van natueren veel ſtercker: want door de veelvoudige Vyvers/ Moraſſen en Broecken/en can geen Leger tot de ſelve genaken. Hier na volght Cronſtadt, Bertercze, (vande Hooghduytſche Noen genaẽt) Modwiſch; daer na Schreiſburg, Clanſ burgh eñ Weyſſenburg (vande Hongerſche Gula Feyruar, int Latijn Alba Iulia genaẽt) in de welcke dẽ Vorſt zyne woon-plaetſe heeft. Eyndelijck de Hongerſche na andere volgende/hebben haer ſelven met die van Dacien (waer onder Sevenbergen begrepẽ is) vermẽgt/ eenſ deels door de nae gelegentheyd der ſelve daer toe gelockt/eenſ deels door verongelijckingẽ daer toe verweckt/ ſy hebbẽ onder't beleyd van Stephanus, Coning van Pannonien (die ſy heyligh namẽ) dit Land overweldight. Van haer zijn deſe ſtedẽ gebout/Varadinum, in de uyterſte palen van Hongarien; Torrenburg, by de welcke Ptolomæus de Sout-plaetſen ſteldt/eñ eenige andere van Bertio genaemt. Hier uyt blijct waer uyt de ſprake int Land van Sevenbergen ſo verſcheyden is. Heel Sevenbergen is ſeer overvloedigh van Coren / het welcke (boven de dagelickſche verſochtheyd) den penning van Traianus getuyght/op den welckẽ Ceres over eynde ſtaet met den horen van Amalthea in haere rechter hand; in de ſlincker hand een Caertken/

met

met dit Latijns schrift houdende/ Albundantia Daciæ, dat is de overvloedigheyd van Sevenbergen. Het heeft seer goeden Wijn by Weissenburg en andere stedē. Hier is sulckē overvloed van Ossen/ datmen dicwils vande grootste om eenen gulden coopt. De Peerden zijn seer snel/ ende van andere Landen seer gheacht. Hier zijn vele uyt-nemende Metael-mynen. Daer zijn oock Goudt-mynen by Sculattin/ die de Hongersche Zulakna namē/ en by Kimili Dominurdz, dat is/ Beke des Heeren. Wt dese plaetsen worden stucken van't alderlouterste Goudt gehouwen/ dat terstond sonder rafineren/ of louteren/ gebruyckelijck is. Silver-mynen hebben sy by Offera en Kadna. Het Coper word uyt de selve Bergen gedolvē/ daer het Gout en Silver uytgedolven wort. Het Stael delven sy uyt by Cyck. Het Yser by Therosco en Vaidahuniadæ. Het Solpher en den Antimonie delven sy uyt de Coper-mynen. Sy hebben drie Scheeps-dragende Revierē/ de Dit of Ait, Morossus en Samisch. De alder uyt-gelesenste Cruydē wassen over al seer menighvuldigh/ hier onnodigh om die alle te verhalen.

Het Berghachtigh deel van Sevenberghen is seer laet van Mathias Huniades, die Corvinus gheynaemt was/ ende daer na van Stephanus, Coningh van Hongarien / overwonnen. De selve Mathias heeft eenen Dracula Vayvoda van het Berghachtigh deel van Sevenberghen overwonnen/ en heeft den selven na 10 jarige gevangenisse in zijn eerste besit gheset. Men seght dat desen Dracula de Turcksche Ghesanten/ die haren Turckschen hoedt (die Turbant genaemt word) niet af en deden/ om hem eere te bieden/ drie spijckers door den hoedt heeft doē slaen/ dat sy dien niet meer en conden lichten. De selve heeft vele gevangene Turcken aen palē gesteken/ en heeft midden onder de selve zyne maeltijt gehoudē: andere heeft hy het onderste vande voeten doē villen/ met Sout doē wryven/ en de Geyten dat open zeer doē leckē; niet om te genesen/ maer om de smerte grooter te maken. Siet/ Leser, so fel is de mensche als hy de wraeckgierigheyd boven de redē laet heerschē: daerō wil ic dese beschryvinge met dit cort leer-dicht besluytē.

Soo lang de mensch blijft by de reden, Mach hy een mensche zijn ghenaemt;
Maer als hy die eens heeft vertreden, Des Wolves naem hem bet betaemt.

DEn name vã Hongaren comt vande Hunnen ende Hungaren / Scytische Volckeren: zeker de groote honghers nooden die in dit Land naer het schrijven van De Meter in onsen tijdt gheweest zijn/doen het selve dien vorigen naem wel verdienen. Dit Land is aldus gelegen. In het Zuyden is de Revière Saw of Sou, met de welcke dit Land van Croacien ende Servien (die in Slavonien over de Adriatische of Veneetsche Zee ghelegen zijn) word af-ghescheyden. In het Noorden is Polen en Russen / met den Bergh Tartzal (die de Hooghduytsche den Munch, Wurtgarten, Schnepergh ende Vatter, de Latijnsche Carpathus naemen.) In het Westen is Oostenrijck (eertijds het Hoofd van Pannonien) met Morawien en Stirien. In het Oosten is Mysien dat nu Rhetiana word ghenaemet.

Dit Landschap word seer geprezen/ende boven andere Landen verhevẽ om de soetigheyd/ ghetemperheyd ende matigheyd der Locht al-daer/om zyne lustigheyd ende wel-ghelegentheyd. De Ackers zijn daer overvloedigh van alderhande vruchten Het gheeft overvloed van Goudt/Silver/ Verwen ende Sout de ghene die de selve upt-delven. Nerghens is meerder overvloed van Voeder voort Vee/ Boom-vruchten eñ vruchten die-men met de hand af-leset (als Erweten/ Boonen/ etc.) Het brenght seer stercken Wijn aen de Danauw voort Doch daer zijn weynigh of ghene Olijf-boomen: de selve upt-ghesondert/is het overvloedigh in alle dingen. Verscheydene Dieren brenght het voort/der welcker overvloed hier soo groot is/voor al van Schapen ende Ossen / dat sy in andere Landen / maer voornemelijck in Italien ende Duytschland/sulcke menighte der selve senden/dat het ongeloovelijck schynet. Het is oock seer overvloedigh van Wild-vangh. Hier zijn veel Tortelduyven/ Pauwen en Phaisanten. Daer zijn in Hongarien vermaerde Meyren: het voorneẽste is Balaton, dat de Hooghduytsche Platze naemen: het is veertigh Italiaensche mylen/ende acht Hongherssche mylen/breedt. De voornaemste Revieren zijn de Danauw/de Sau/(of Sou) de Dra/eñ de Revière Teissa. De drie eerste heeft het met andere Landen ghemeen : doch de Revière Teissa (van Ptolomæo Vibiscus, van andere Tissus en Tyssus, of Patissus, als Iunius ghetuyghet/genaemt) schrijft Hongarien haer

HUNGARIA
Septen trio
Oriens
Mil. German.
5 10 15
Buda
Pest
Alt Ofen
Gran
Agria
Czongrad
Segedd
Temesuar
Danubius
Dravus flu.
Savus flu.
Tibiscus flu.
Griechisch
Zatmar
Peterwarde
Semlyn

haer eyghen toe. De selve komt uyt het opperste vanden Bergh den Munch ghenaemt / ende overtreft alle Hongersche Revieren in overvloed van Visschen: want altyd heeft sy overvloedigh Visch; maer voor al Steur ende Snoeck/wiens Lever somtyds meer dan anderhalf elle langh is: daer zijn noch andere Wateren/ onder de welcke eenighe Goudt draghen. De Berghen over de Danauw worden van Lazio aldus ghenaemt / Tarchfal, of Carpathus (wiens Hooghduytsche naemen al-reede verhaelt zijn.) Den tweeden is de Matran, die by Agria met Wijn-berghen beplant is. Den derden ende alder-grootsten is Erdel. Daer zijn noch vele andere Berghen/die wy/om den Leser niet te vervelen/naer-laten.

Heel Hongeren word ghedeelt in opper ende neder Hongheren: opper Hongheren begrijpt al die streke die over de Danauw is: midden door de selve loopt de Reviere Tibiscus. Het heele Land heeft vijftigh Graefschappen. Het sal de pyne weerdigh wesen met Bertio de steden deses Lands vervolghens te verhalen. Alba Græca, vande Hooghduytschen Griecx Weissenburgh ghenaemt/is van den Turck Soliman in het Jaer 1520 ghewonnen; te voren hadde het eene schansse der Christenheyd teghen dien onmenschelijcken vyand gheweest: nu is het de eyghene woon-plaetse van den Sangiacuz: voorder met de Danauw neder dalende vertoont haer Senderin, vanden Turck in het Jaer 1439 in-ghenomen. Midden die twee voor-ghemelde steden light het Veld dat sy Maxons namen/vermaert door den voorspoedighen slagh van Huniades teghen den Turck al-daer in het Jaer 1456 gheschiet. Die teghen het Water op-gaet sal veel plaetsen ontmoeten die met der Christenen bloedt ghevervet zijn. De stadt Valpo is int Jaer 1543 ghewonnen. Quinque Ecclesiæ aen de Reviere Dravus is ghewonnen in het Jaer 1543. Siget in het Jaer 1566. Buda of Ofen aē de Danauw in het Jaer 1541. Gran eertijds eenen Ertz-bisschoplijcken stoel/is gewonnen in het Jaer 1543. In de selve streke is Gula Feyruar, vande Hooghduytsche Stulweyssenburg, vande Latijnsche Alba Regalis, ghenaemt: sy is vermaert door de Croone ende Graf der Coninghen: is ghewonnen in het Jaer 1543. By naer in de selve streke is Sdrigna, in het Latijn Stridon ghenaemt: het Vaderland van S. Hieronimus.

mus. Daer is oock Komora, een ſtercke ſtadt in een Eyland den ſelven naem draghende: den Turck heeft de ſelve eenighe reyſen te vergheefs gheſocht te overweldighen. Ende dit is ghenoegh vande steden: laet ons tot de Volckeren deſes Lands comen.

Eerſt hebben de Pannones dit Land bewoont/ daer naer zijn de Gothi ghecomen; die van de Hunnen zijn verdreven: de Hunnen zijn van de Longobarden verdreven; die 42 Jaeren hier ghewoont hebben. De Hunnen zijn wederom onder Attilla in beſit gecomen: de welcke doodt zijnde/ heeft Carolus Magnus het Land naer hem genomen: doch in het Jaer 900 zijn de Hungaren onder den Keyſer Arnulpus upt Scytien gecomen/ ende hebben hier hare woon-plaetſe ghenomen. Sy bleven by het Heydendom tot de Crooninghe van Stephanus, die ſy Sanctus (Heyligh) namen. Van dien tijdt af/ tot den dagh van heden/ hebben de Hongherſche altijd het Christen Gheloove ghehouden. De Vorsten die naer deſen Stephanus Sanctus ghevolght zijn/ zijn deſe/ Petrus zynen Neve/ Andreas zynen Bloed-verwant / Bela, Salomon, Geyſa, Ladiſlaus, Almus, Stephanus de tweede/ Bæla de blinde/ Geyſa II. Stephanus III. Bela III. Emericus, Ladiſlaus II. ende vervolghens vele andere tot de gheluckighe tyden van Rudolphus de II. die boven de achtentwintigh Jaren gheheerſcht heeft. Dit Land heeft twee Eertzbiſdommen van Cran ende Coloſen: onder de welcke vele andere Biſdommen zijn/ die wy de Gheeſtelycke laten verhalen: dit ſal van Hongheren ghenoegh weſen.

Slavonien heeft den naeme vande Slavoenen/ die eertijds by het Mæotische Water (dat sy Goulfe ó Mar de Taña, Mar Negro, ende Zabacca naemen) woonden. Het is oock van Plinio ghenaemt Illyricum, van Illyrico Cadmi (of als andere willen Polyphemi) Sone. Ptolomæus naemt het Illyris, doch Stephanus gheeft het den name van Illyria. Wy behouden den naem Slavonien/ als meest by ons bekent zijnde. Slavonien light over Italien aen den mond vande Adriatische Zee: sy is verscheydelijck van verscheydene af-ghepaelt. Wy (seght Bertius) volghende Ptolomæum bepalen het selve met eenen langhen en crommen Oever van de Reviere Arsa, of Arsia, den poel van Istrien/ tot de palē van Macedonien. Doch de deelen die binnen in het Land zijn bepalen wy met de twee Pannonien (te weten/ Hongerien ende Oostenrijck) ende opper Mœsien of Mysien. Soo begrijpt dan Slavonien/ daer het naer Macedonien streckt/ Dalmatien (Slavonia de Mar) en Liburnia (van Lazius, Crabacem, van andere Croatiam, vande inwoonders el Contado di Zara, ghenaemt.) Hedens-daeghs word het heele ghewesste tusschen de Revieren Arsam ende Drinum met eenen ghemeenen name Slavonien ghenaemt. Hoewel datmen eenighe vindt die Illyrien in Slavonien ende Albanien af-deylen; het Westersche deel naemen sy Slavonien; het Oostersche Albanien; dat tusschen beyden light Dalmatien.

De lenghde van Slavonien vande Reviere Arsam tot de Reviere Drinum toe is 380 Italiaensche mylen. De breedde vande Berghen van Croatien tot aen de Zee is honderd en twintigh mylen.

Dit Land heeft op sommighe plaetsen eene suyvere ende ghesonde Locht; doch daer de Poelen ende Broecken de selve met vuyle dampen besmetten / is sy onghesonder. Het heeft goede ende vaste Havenen: den grond is vruchtbaer/ brenght Wijngaerden voort/ uytghenomen op die plaetsen daer het door steen-clippen hart ende steenachtigh is/ of naer Hongarien ende Oostenrijck / daer het cout ende sneeuachtigh is.

Florus schrijft vande Slavoenen dat sy in de eerste Oorloghe met die van Carthaghen met

Septentrio
Meri dies
Oriens
Illyricum
Scala Miliarium
Lutenburg
Marpurg
Petau
Wolfsperg
Gradneck
S. Paulus
Traburg
Maur
Lembal
Warasin
Kackin
Presencz
Selic
Funfkirchen
Kalotza
Volkemarek
Windisch
Seicz
Neustift
Kapronecza
Gorbonock
S. Elisabeth
Monollo
Waromawar
Zumereucz
Dobrokuetla
S. Niclas
Darnotz
Saxen feld
Cilly
Racza
Czasma
Keiserberg
S. Marten
Sossed
Laybach
Lack
Marein
Sawstein
Pladin
Posschega
Palma
Iwanch
Brot
Kisabatz
Petorlasck
Pilligreicz
Idria
Wipach
Gorcz
Mucka
Prem
Friderichstein
Metling
Fastberg
Dublicze
Drobramm
Nonogradecz
Kumetin
Rator
Lessero
Dobot
Magolay
Zernick
Wischigrad
Kresno
Krupa
Kruck
Winatz
Webicz
Repicz
Fruckschatz
Wilritze
Orbin
Serb
Zara
Wnack
Trawinick
Wuock
Terwinic
Parenzo
Wilka
Tersatz
Klon
Gurtenek
S. Veit
Lucasch
Zenc
S. Iorg
Lopur
Wackat
Tibet
Triest
46
45
5
10

rooveryen haer niet en lieten vernoeghen; maer hebben een boos stuck by die ongebondentheyd ghevoeght/sy hebben de Ghesanten des Roomschen volcks/ naer recht met haer handelende/niet met een sweert/maer als Beesten met eene byle ghedoodet of gheslacht/de Overste der schepen verbrand/ ende/om dat het noch oneerlicker soude zijn/terwylen dat eene Vrouwe heerschte/die hy Teutam seght ghenaemt te wesen. De selve schrijft dat de Slavoenen in de Macedonische Oorloge vanden Coning Perses gehuert zijnde/ achter in het Roomsch Cryghsvolck begonden te slaen; doch Scorda, de Hoofd-stadt deses volcks/van Anicio dē Roomschen Prætor te gronde ghewor pen zijnde/hebben sy haer terstond over-ghegheven. Plinius schrijft dat Slavonien wel van duysent Eylanden besocht word: doch dat het voor Italien onbequaē is, alsoo de mond van hare Havenen van de selve af-gheleert is.

De Dalmatæ waren eertijds machtigh in wapenen ende rijcdom / ende waren wat te moedigh op de goede gheleghentheyd van haer Land. Sy verkeerden meest in Bosschen/ende vielen daer seer snel uyt om te rooven. Marcius hadde de selve/de stadt Denna in brande ghesteken hebbende/schier uyt-geroeyt: daer naer hadde Asinius de selve met af-nemen haerer wapenen/Ackers ende Vee ghestraft: maer Augustus heeft die wederspannighe ghetemt / Vibium tot de selve sendende/ die dit wreede gheslachte van menschen heeft ghedwonghen te delven/ ende het Goudt uyt de Aders of Mynen te suyveren : het welcke sy anders seer sorghvuldigh met vlijt soecken/als of sy het Goudt tot haer eyghen ghebruyck bewaerden.

De voorneemste steden van Slavonien zijn dese; Segna in eene vlackte aen de Zee ghelegen: sy is door den Noorden Wint seer met grouwelijcke ongheweerten ghequelt. [Zara ende Sebenico, die den cleynen Atlas hier stelt/sullen wy/ de Caerten volghende/ in de Caerte van Liburnien (een deel deses Lands) ghedencken.]

Spalatum ende Salona van Ptolomæo ende Strabo vermaert ghemaeckt. Salone is de Zeestadt van Dalmatien; doch word nu qualijck bewoont/ om den Turck haren quaden gebuer. Tran is van het Vaste-land met eenen cleynen Zee-arm af-gheschevden. Epidaurus van-de Turcken

Turcken (die sy Tribuyt gheeft) Dobrouicha ghenaemt: men naemtse Ragusi, het is eene cleyne stadt/ met een sterck Casteel: hier is eene vermaerde Marct der Turcksche Coopmanschappen. De Republijcke is met seer gherechtige Wetten gheregeert. De Burgers zijn rijck ende machtigh.

Het Land word met twee voornamentlijcke Revieren bespoept; de Dra ende de Sow, die in de Danauw loopen. Op ghene zyde der Berghen zijn veel cleynder Revieren die in de Adriatische Zee vallen.

Dit volck woont meest al in houtene huysen/ met riedt of stroo ghedeckt; uyt-ghesondert in weynigh steden die aen den Oever zijn/ inde welcke sy Burgherlijcker leven.

Beschryvinghe van Liburnien, of Zara ende Sebenico.

HOe-wel dat wy van Liburnien, den cleynen Atlas volghende/ in de voorighe beschrijvinghe van Slavonien ghesproken hebben/ soo moeten wy hier om de Caerte te volgen cortelijck vande selve handelen. Liburnien word (als ghesepd is) hedensdaeghs el Contado di Zara genaemt. Het heeft Marlachien ende Panadego in sich. De inwoonders hebben eertijds door hare rooverien vermaert geweest. Daerom naemt Livius de selve wreede Volckeren/ ende meest qualijck berucht van Zee rooverien. Lucanus (Lib. II.) seght van de selve soo wy naer den sin vertalen:

De Liburni op de Zee Doen met rooven reysers wee.

Waer nu desen name Liburnien zynen oorspronghe af heeft/ daer af en sal ick anders niet segghen/ dan dat Stephanus dien van eenen Liburnus van Athenen trecket. De Hoofd-stadt deses Lands is Zara: het heeft eene seer groote / ruyme ende sekere Haven voor de Schepen: de

Venetianen hebben dese stadt seere versterckt. Sabenico, van Ptolomæo ghenaemt Sicum, is in den Scardonischen Zee-boesem aen eenen Bergh/ daer de Zee uytbreeckt/gheleghen. Dit is eene schoone stadt: om de selve zijn vruchtbaere Ackers; doch is hedens daeghs / om de veelvoudighe quellinghen der Turcken / weynigh bewoont: want den Turck besit de stadt Scardona over ghene zyde den Scardonischen in-ham (boesem of arm) gheleghen. By Zara zijn veelvoudighe Griecksche Antiquiteyten of oude stucken: doch of het Lichaem van de goede Simeon daer noch goedt ende onverteert (nochtans niet ghebalsemt zijnde) light / als Petrus Martyr van Angleria schrijft/daer af en is het hier ghenen tijd te spreken; hoort tot besluyt wat de overste Wijsheyd van het verrotten der dooden segghet/ het welcke wy vloeyende (sonder nochtans vande sin te wijcken) in dicht sullen stellen.

Ghelijck het Graen dat valt in d'Eerde
Gheen vruchten draeght soo't niet verrot,
Soo is het Lijf van gheender weerde
Alst niet vergaet in't Aerdsche slot:
De mensch siet groeyen voor zijn ooghen,
Groen Coren uyt verrottet Graen:
O Wilt verrotten vry ghedooghen,
Ghy Heyl'ghe om fris op te staen!

Om den Leser wat te verlusten/en om de cortheyt deser beschryvinge wat te verlangẽ / sal ick wat verhalen vande Bergh-ratte/die daer ontrent ghevonden wordt / die de Hoochduytsche Mourmelthier namen/om dat het by wylen mormelt en snort in zijn slaep: het is vã middelmatige grootte/'tfatsoen als eẽ Conijn/maer corte ooren; de steert eẽ palm lang; zijn voorste tandẽ lang en scherp: de zyde onder den buyck is met hayr bedect/aẽ de poorẽ groote nagelen/daer cant groote cuylen in d'aerde mede graven. Alsmen dit dier yet toe-werpt om te eten/ dat neemt het met de voorste pooten/en eet op de achterste sittende/ghelijck een Aep. Het vaet
ook

Septentrio
Corbania
Morlacha
Bana:
dego
Zara
Sebnico
Milliaria Italica
SARA et ZEBENIC

oock by wylen op d'achterste twee pooten/gelijck eenen Beyr; 't hayr is aende eenige grau/aen d'andere roodt. Terwylen sy uyt zijn om haeren nest te maken / soo heeft eenen de wacht/die weet met eenigh geluyt d'andere te waerschouwen/so daer eenigen onraed soude moghen zijn: dat can hy sien van een hooghe Bergh/daer hy de schilt-wacht op hout. Om nu het vergadert stroo ende ander dingen in haer hol te dragen/so gaet eene op den rugghe liggen/ die ontfanght al den last tusschen haer vier pooten op de buyck(als op een slede)en besluyt dat daer seer vast. Dan word sy met de steert getrocké / ende gesleppt tot aende plaets die voor het nest bestelt is: daer brenghen sy den heelen Winter over/ende slapen dien gantschen tijt. Onder de menschen zijn dese Ratten ghehouden/ende worden ghevoed als andere huys-beesten. Munsterus schrijft datter hem twee gebracht waren uyt Walais/die hadde hy in zijn huysinge/ende heeft al-daer hare nature leeren kennen. Sy worden meest gevangen wanneer haer byden Winter dié vasten slaep over-valt: dan dragen d'aenwoonders het verspiede nest met de Ratten wegh:die en vernemen sulcx niet/ende en worden niet wacker voor dat den Somer aen-comt. Sy worden van sommighe in kisten of coffers ghesloten/dat sy daer hare tydighe slaep uyt-slapen : daer af comt dan moghelijck ons spreeck-woort; Hy slaept als een Rat. Martialis seght vande Slaepratte: Vetter word sy niet betraept, Dan als sy d'heel Winter slaept.

Beschryvinghe van't Graefschap van Tirol.

HEt Graefschap van Tirol heeft dien name van eene stadt Tirol genaemt/ die eertijds vermaert plaght te wesen. Dit Graefschap light tusschen de Reviere Etsch (die van de Italianen Ades ende Ladice genaemt word) ende de Reviere Oenus, ende tusschen de hooge Alpes: nae het Noorden word het met Beyeren/in het Zuyden met Lombardien/

TIROLIS COMITA
Verona
Trident
Mantua
Brescia
Septen
Meridies
Occidens
Milliaria Germani
5
10

bardien/in het Oosten met de Heerlijckheyd van Venegien ende Forum Iulij (vande Italianen Friule, vande Hooghduytsche Friaul ghenaemt) in het Westen met Switserland/ bepaelt. Het heeft eertyds een deel van Swaven gheweest. Hoe-wel dat dit Land tusschen de hooghe Alpes besloten/ende langs de Berghen van Swaven uyt-ghestreckt is / so is het nochtans rijck ende overvloedigh in vruchten/ende alle dinghen die tot des levens onderhout van noode zijn; jae oock in Goudt ende Silver/ende alderhande goede Metalen. De uyt-nemende schatten van Metalen worden uyt het in-ghewant van de groote Berghen ghedolven. By het Dorp Schewalthz inde plaetsen vã Falckenstein ende Erbstollen is sulckẽ overvloed van Coper ende Silver/dat het met de machtighste Hertoghdommen ende Coningrijcken mach in rijckdom om schoonst voort-doen. Men ghelooft datter de Vorsten van Oostenrijck jaerlijcks vijftien duysent guldens af ontfangen. Boven op de Berghen zijn groote Bosschen ende veel Wildvang: de Heuvelen zijn met Coren ende Wijn beset: de dalen zijn met lustighe Fonteynen ende Beken besproeyt. De twee voorneemste Revieren deses Lands zijn de Reviere Etsch ende de Reviere Oenus: de andere zijn meer Beeckens dan rechte Revieren. De Berghen en zijn niet om tellen: die alle Swavensche Berghen of Alpes ghenaemt worden / hoe-wel dat sy naermaels met hare eygene namen onderscheydẽ worden: hier is oock groote menighte van Bosschen/als Grinwald, Hofgarten, Inder, Aich, Milrinald, Forest, vnser Frauwen holtz, ende andere/ te langh om verhalen.

Dit Graefschap is aẽ het Huys van Oostenrijck in het jaer 1360 van Rodolphus, Hertoge van Oostenrijck/ Sone van Albertus, ghevoeght.

De voorneemste steden zijn Inspruck, aen den rechtẽ Oever vanden Oenus: hier is de woonplaetse van den Vorst: hier is het Parlament vande Oostenrijcksche Landen. Maranum is een stedeken ghelegghen aen het Coninglijck Casteel van Tirol. De stadt Bolzanum word van Paulus Diaconus ghenaemt Banzanum, van Luitprandus gheheeten Boczingam: de oude naemden die Pisonium: het welcke Iunius Wischelbergh vertalet. Hala is aende Oenus gelegen/ is

vermaert

vermaert door het ghemaeckte Sout. Brixia is eene Bisschoplijcke stadt. Trenten is aen de Etsch ghelegen: dit is eene oude stadt/ van Plinio ende Strabone onder de binne-landen/ in het tiende ghewesste van Italien/ ghetelt. Of nu den naeme van de drie-tandighe Vorcke van Neptunus comt/ daer af laten wy de Poeten redenen: sy hebben/ Heydenen zijnde/ Neptunum ghe-eert (wiens beeld noch in eene van haer Kercken staet) sy moghen wel dien name. Tridentum (dat wy Trenten namen) van zyne Vorcke ghenomen hebben. Men achtet dat sy van de Fransoysen gebout is. Trogus heeft het selve oock soo ghesch eben. Theodoricus, Coning van de Ostrogoten/ heeft de stadt bewalt met uyt-gehouwene steenen. De selve heeft oock het Casteel van Verruca by Trenten ghelegen met sulcke wallen versien. Daer naer de Ostrogoten uyt Italien verdreven zijnde/ hebben die van Lombardien die in-gehouden met den name van een Hertoghdom. Nu Desiderius, Coningh der Lombaerden/ van Carolus Magnus verwonnen zijnde/ is het wederom aen het Rijck gecomen/ ende is van den Keyser vergroot/ met het by-voeghen van Ripa, een stedeken by Benacum (of Tusculana) gheleghen/ ende 'tselve met eenighe Dalen ende Hoeven ghegheven. Daer naer heeft Carolus Saxo het heele Graefschap van Trenten met een schoon Dal ende de stadt Bolzam de Kercke tot eene gifte ghegheven. Den Grave van Tirol is het selve tot voorstaender ende voor-vechter gegeven. De Burgers spreken eens deels Hooghduytsch/ eens deels Italiaens; en/ het welcke in Frontier steden selden gevonden word/ connen beyde de talen soo suyverlijck spreken/ dat qualijck yemant die in't midden van Hooghduytschland/ of in het midden van Italien woonachtigh is/ qualijck onvervalster tale spreect. In dese stadt is het wijd-vermaerde Concilie van Trenten/ in het Jaer 1546/ onder den Paus Paulus de derde/ ende eenighe andere volgende Pausen gehouden. Wat daer besloten is/ mogen de Lief-hebbers in het Boeck Concilium Tridentinum ghenaemt (by den vermaerden Drucker Christoffel Plantijn gedruckt) lesen: ick sal dese beschryvinge van Tirol hier mede besluyten/ ende van Switserland spreken.

SWitzerland is tusschen den Bergh Iura (Voetzbergh ende Houwensteyn op verscheyden plaetsen ghenaemt) de Geneuer Zee/Italien/ende den Rijn gheleghen. In het Oosten heeft het het Graefschap van Tirol / in het Zuyden Mons Genevre, Lombardien / het Hertoghdom van Milanen / ende het ghewest van Piedmond; in het Westen Sabaudien ende Burgondien; in het Noorden heeft het den Rhijn. De palen van Switserland strecken inde lengde (als Cæsar Lib.I. de Bello Gallico ghetuyget) 240 duysent stappen; doch inde breeedde maer 80 duysent stappen: hoe-wel Cęsar het selve wat breeder seght te wesen.

Het heele Landschap heeft eene ghesonde Locht: ende hoe-wel dat het door hooghe ende onderbrokene Berghen oneffen/scherp ende rouw is; nochtans is het door den ghestadighen arbeyd der inwoonders soo bebout/dat het nergens onvruchtbaer en is: waer door dat het niet alleen noodigh voedsel voort en brengt; maer oock het ghene dat tot wellust dienet. Het draegt vele Corens. Op sommighe plaetsen draeght het sulcken stercken Wijn/ dat hy den Rhijnschen verre te boven gaet. Voeght hier noch by de vette Weyden / in de welcke het Vee in groote menighte tot groote winste der in-woonderen weydet. Hier is oock groote menighte van Wild-vangh. Het heeft oock (voornemelijck in het Hertoghdom van Milanen) ghesonde baden.

De Berghen deses Lands zijn ghenoegh bekent. Wie en heeft van-den Bergh van S.Gotard niet ghehoort? Wie en is den Bergh van S.Bernard niet bekent? Der Voghel, Voetzberg, Houwensteen ende andere behoeve ick niet te verhalen. Daer zijn ontellijcke Bosschen/al gedeelten van het Swartzwald; al cryghen sy verscheydene namen/als Rhijnwald, Bonwald, &c.

De Revieren deses Lands zijn veelderhande: den Rhijn, de Rosne, Adua, Tesino, Limagus, Byrsa, Langarus, Sara, Dur, In ende Arola. De Meyren zijn Lucerner Zee/Zuricher Zee/Walen Zee/Nuwenburgher Zee; maer het grootste van al/de Boden Zee: de selve is 24 duysendt stappen langh/ende 12 duysent breedt: wy hebben de woorden van Ammianus, om dat sy de gelegentheyd deses Meyrs/ende de door-tochten des Rijns wel beschryven/ hier wel willen vertalen.

Burgundia
HELVE TIA
Oc cidens
Sep tent
Me ri dies
Oriens
Basel
Bern
Zurich
Lucern
Friburg
Soloturn
Costentz
Boden see
Chur
Sitten
Milliar German

talen. Den Rijn verspreydet sich tusschen de om-keeren vande hooge Bergen met eē snel voortdryvende: de welcke by Alepontien met af-loopende goté, met eenen snellen loop als dē Rijn word uytgestort, in zijn aldereerste beginsel is hy eene Beke, eñ valt met de menighte vā zyne eygene Wateren met eenen eenvoudigen of slechten loop: ende nu door de gedooyde eñ gesmoltene sneeu geholpen zijnde, spoelt hy de hooge canten van weder zyden den oever af, eñ word eē rond eñ woest Meyr: de aenwoonende Grison naemt het Brigantium (der boden Zee) den schrick van de woeste ende onbeboude Bosschen maect het eenigh en onbesocht; uytgesondert daer de ware deught eñ het matigh leven in Duytschland dit Land voor de Barbaren heeft bebout, daer de nature der plaetse eñ de ongematightheyd der Locht tegē stryder. De in-loopende Riviere met schuymachtige keeren dit Meyr neder dryvende, eñ door de stille baren des Meyrs vlietēde, snydet het selve als met een richtsnoer dweers door, eñ als een Element door gedurigh tegen-strydē verscheyden zijnde, sonder zijn Water-heyr, dat het in gebracht heeft, te minderen of te meerderen, vol-brengt zyne tocht, sonder zynen naē of crachten te veranderen. Maer dit is boven al te verwonderen, het Meyr en word niet beweeght of beroert door dē snellē loop der Wateren, noch de voort-jachtende Reviere en word door de slijckachtige opwerpselē niet vertraeght eñ opgehouden. De Reviere eñ het Meyr en connen niet confuselick onder een vermengt worden. Nu is den cant van dit Meyr met Wijngaerden ende Boomgaerden seer wel beplant.

De steden die by dit Meyr gelegē zijn Brigantium, die wy (met Iunio) Brianson vertalē: Lindaw is in een Eyland gelegen: daer aen volgen Longonarg, Buchorn, Mesburgh eñ Constantz. Boven de selve is Arbona met een out Casteel/ door de doodt van S. Gallus vermaert.

De Republijcke der Switsers bestaet uyt drie deelen: in het eerste zijn 13 Dorpen / die sy Cantons, de Hooghduytsche Orten, namen/ die de regeeringhe van't heele Landschap aen haer hebben/ wanneer elck bysonder zyne Heerlijckheyd versorght/ of in de Lands vergaderinghen van de opper Lands saken handelen. In het tweede deel zijn de gheconfedereerde/ of t'saemen verbondene; te weten den Abt met de stadt van S. Gallus; de Grisons, die van Sedunen (Sion of Sitten)

of Sitten) Rotwel/Mulhausen/Bienna ende Geneven. In't derde deel zijn de plaetsen die o-der de Oorloge ghestelt zijn; te weten/ Turgea, Rhegusti, Saturnetum, Inganum, Locarne, Mendresium, het dal van Madia ende Bilitovium. De plaetsen die sy onder de Dorpen tellen/ zijn de-se: Surich; dat heeft 9 meerder en 22 minder Heerlijchedē onder sich. Berne dat heeft 31 Hoog-duytsche/ en 8 Fransche Heerlijcheden onder sich. De Vry, die in 10 gedeelten gedeylt worden: de Suitensche; die in 6 quartē of vierendeelen (so sy die namē) gedeelt worden. Vnderwalden, die twee t'samen-comsten hebben; de Tugersche, die 4 t'samen-comstē hebben. De Garonen, inde welcke 15 gewesten zijn/ die sy Tagunan namen. Basel aen dē Rijn (daer eene oude Universiteyt is) het heeft ses heerlijckheden. Niet verre van het selve is Augst, dat eertijds eene machtighe stadt was; maer nu met het naeste Dorp niet dan stof en gruys. [Iunius seght dat Basel upt de af-breuck van het selve is op-gebout.] Friburg heeft vier Heerlijcheden met de Bernaten ge-meen. Saloduren ende Abbatiscillen sitten by ghebeurte in't Gherichte.

Walisser (in't Latijn Valesia genaēt) word gedeelt in hooger en leger. Aen't hooger Walisses ge-hoort de streke vā Sedunen; wiēs inwoonders wordē vāde Latijnse Liberi Valesij superiores genaēt. Sy spreken Hooghduytsch. Sedunum (Sion of Sitten) is eene stadt die van natueren en door menschē arbeyt wel versiē is: sy light op eē verdeyldē Bergh: op welckes eene top een Casteel light/ op d'ander zyde staet de Bisschoplicke Kercke van S. Valerijs; daer 'theele gewe-ste Valespen af genaēt wordet. De Rhosne vloept door-by de stadt/ en is seer Visch-rijck. Tot het neder Walisser gehoorē 6 gildē/ die sy vaendels namen/ en 'tbestaet ondert opper Valesien.

Rhætia begrijpt de Grisons, die van weder zyden de Alpes zijn. Ammianus naēt hare woon-plaetse de Caninos Campos: de Hooghduytsche naemen die hedens daeghs Graw puntiner: het welcke (als Bertius verclaret) de verbondene hondē soude bedupdē. Tot de selve behoort het Dal Tellina, Clavenna, Curia, Vlterna, en eenige andere steden die lustigh en vruchtbaer zijn. So ye-mant vande Republijcke der Switsers vele wilt wetē/ die sal daer een bysonder Boeck af vin-den: wy en hebben hier voor een cort begrijp maer te langhe ghebleven.

Italica

ITalien(seght PLINIVS)is het Voester-kind,ende nochtans de Moeder van alle Landen, sy is door de cracht ende wille der Goden vercoren om den Hemel selve claerder te maken, de verstroyde Rijcken te vergaderen, de zeden te vermorwen, ende de verscheydene ende straffe spraken van soo veel Volckeren met hare aensprake ghespraecksaem te maken, ende den mensche menschelick(redelick,vriendelick)te doë wesen : cortelick op dat sy alleen het Vaderland van alle Volckeren des Aerdrijcks soude worden. Maer wat sal ick doen ? de vermaertheyd van alle plaetsen ende Volckeren in't bysonder is soo groot, dat niemant die al en can verhalen. De eenighe stadt van Roome is sulck een schoon aenghesicht aen dien gheluckighen hals,dat ick niet en weet met wat conste ick die soude connen beschryven. Hoe uytnemende is het Landschap Campanien alleen! hoe groot is die gheluckighe ende ghesegende lusticheyd ! soo dat het voor al de Wereld bekent is dat op eene plaetse het Meester-stuck van-de blyde ende lachende Natuere is : soo zijn de Ackers vruchtbaer, de Heuvelen wel besont, de Wouden onschadigh,soo schaduwachtigh de Lust-gaerden,soo vrucht-rijck alle gheslachten van Bosschen, sulcke vruchtbaerheyd van alderley Aerd-vruchten,van Wijngaerden ende Olijf-boomen : soo vele uytnemende Vee,soo vele ver-halsighe Ossen,sulcken overvloed van Meyren,Revieren ende Fonteynen,die de selve heel besproeyen ; soo vele Zee-havenen ende openingen des Aerdrijcks; die den Coophandel (by wyse van spreken) op haren schoot stellet,ende om de menschen te helpen met grooten yver haer in de Zee te ghemoete loopen. Soo lovet hy Italien met zyne welsprekende tonghe/meynende misschien dat al de uytlandsche/ die over de Alpes woonen/ maer stoppel-wouters en zijn/achtende datmen nerghens geene menschen en vindt dan in Italien; dat Italien alleen voor een werck der Nature mach bestrecken. Wat hem aen-gaet/hy is zijn Vaderland eerbiedigh; maer aen-ghesien dat ons Vaderland oock de stede onser geboorte is/ soo en moghen wy sonder groote schande Italien voor Nederland niet stellen : maer hy heeft Maronem willen naer-volgen/de welcke/ nae dat hy de Deughden van vele Landen verhaelt heeft/eyndelijck aldus besluytet:

Maer

ITALIA

Septentrio
Istria
Friuli
Croatia
Lombardia
Verona
Mantua
Venetia
Pola
Zarra
Spalato
Adriaticus
Rauenna
Ferrara
Cremona
Trau
Lesina
Turino
Po flu.
Apennino m.
Florētia
Pesaro
Ancona
Ragusi
Luca
Siena
Arezo
Pescara
Græciæ
Monaco
Genua
Speza
Pisa
Toscana
Abruzzo
S. Maria de Tremiti
Sinus
Durazzo
Spoleto
Roma
Aquila
Manfredonia
Oriens
Elba
Ciuita vechia
Capua
Napoli
Ascoli
Brindisi
Pars
Monte Christo
Tiberis flu.
Gaeta
Basilica
Otranto
Corsica
Salerno
Rocca Imperial
Gallipoli
Mare Tirrhenum
Policastro
S. Bonifacio
Strumboli
Calabria
Corfu I.
Maris Medi
terranei pars
Vulcano
Rezzo
Sardinia
Meridies
Messina
Miliar. Italica
50 100

Maer noch de Bosschen dicht van't over-groote Meden,
Noch Ganges schoon Revier, noch Hermus die Goudt stroomt,
Noch Bactra vruchtigh Land, noch Indi-land vol steden,
Noch oock Arabe vet vol Wieroocks uyt 'tgheboomt,
Italia, voor dy den Lof ontfanght met reden.

Italien heeft in verscheydene tyden verscheydene naemen ghehadt / van-de welcke wy onnoodigh achten te spreecken: ons dicht sal u eenighe uyt de selve Virgilio naer den sin vertaelen.

Eene plaetse word ghevonden,
De Grieck naemt' Hesperiam,
Haer ghedenct van langhe stonden;
Cloeck is sy in d'Oorloogh gram:
Wonder vruchtbaer is de Aerde
Vand' Oenotrij bewoont;
Doch 'tgheruchte ons verclaerde
Dat 't Volck dat sich naer vertoont
Die Italjen heeft ghenamet
Vanden Vorst die haer versamet.

Sommighe willen den naem Italien van het oudt Grieckx woordeken Italoi trecken [het welcke door eenen Osse (die sy nu Bous namen) beteeckende, om dat in Italien vele Ossen waren. Ick late de Gheleerde haer scherpsinnigh verstandt daer aen te coste legghen: wy hebben noch eene verre reyse te doen eer wy al de Landschappen besien: daer-om en moeten wy niet gaen, maer met de veren onser penne vlieghen.

Plinius, Solinus ende andere gelijcken Italien by een bladt van eē Eycken-boom / so dat het langher inde lenghde dan in de breedde is. Andere verghelijcken't / om de selve oorsake / by eenes

nes menscjes voet/die van de heupe af begint. De lenghde is tien hondert ende twintigh duysent stappen: de meeste breedde is vier hondert duysent stappen en thien. [Den cleynen Atlas metet de lenghde vande stadt Ostia af tot de Cape van Bursano, of Spartavento en Calabria, ô Cape delle arme ontrent 745 myplen. De meeste breedde 475 / de middelmatighe 130/de minste 72. De om-loop van Italien naer Castaldi teeckeninghe is cIↃcIↃccc1x: die het nauwer ghemeten hebben / tellen cIↃcIↃccL: doch die het alder-nauste ghemeten hebben / tellen weynigh min dan cIↃcIↃcccLx mylen.] Het heeft in het Oosten de Venedische ende Jonische Zee/ in het Westen heeft het de Reviere Varus met de hooghe Alpes die Vranckrijck van Italien scheyden; in het Suyden heeft het het Tuscanisch Meyr. In het Noorden heeft het eensdeels de Alpes die het van Hooghduytschland scheyden/eensdeels de Venedische Zee: daerom heeft Marcus Cato wel met de waerheyd by Servium geseydt/ dat de Alpes als Mueren ofte Wallen Italien beschutten. Dese Alpes creyghen verscheyden naemen / om cortheyd naer-ghelaten.

Soude ick nu al verhalen wat van de vruchtbaerheyd deses Lands geschreven word/ den tijdt soude my ontbreecken. De voornaemste Revieren zijn de Po, Ades, of Ladice, Runcone, of Pissatello, den Tyber (of Tevere) Arno, Menzo, of Mencio, Tesino, Oglio, of Oio ende Adda. De Meyren zijn Lago di Garda, Lago di Como, Lago Magiore, Lago de Perugia, Lago d'Anguillara, ô Braxiano, ende andere. Het heeft vele Baed-stoven/ Steen-putten/ Havenen/ Zee-boesemen/ende Capen of Hoofden. De hooghe Scholen zijn te Padua, Bononien, Ticinen, Senis, Perusien, Pisis, Taurino, Salernen, Roomen, Venetien, Napels, Ferraren, Fermo ende Maseraten.

Wat nu de natuere der Italianen aen-gaet: Daer zijn cloecke verstanden / Meesters van veynsen: haestigh tot toorne; maer traegh tot versoeninghe. Soude ick de oneerlijcke grouwelen verhalen die hier gheschieden/alle eerbare ooren souden sich voor my stoppen. Och! hoe menighe gaet naer Italien eenen Christen/ die eenen Atheist van daer comt!

Ick sagh de Godes vrucht ras uyt Italjen vluchten,
O Hemel-dochter schoon (seyd' ick) waer loopet ghy?
Verlatet ghy dat Land, soo vol van soete vruchten?
Hoe? wilt ghy woonen niet in d'Ossen Hemel bly?
Ach! (seyde sy beweent) Sodomen noch Gomoren
En heeft noyt sulcke vrucht van grouwel voort ghebracht:
Och! och! het Godloos hert dat spottet met God's toren!
My wondert dat God's vuyr soo langhe van haer wacht!
Mijn kind, vlied verr' van haer, en wilt tot haer niet naken;
De roede word ghepluckt die haer wel treffen sal;
Het solpher ende vuyr beginnet al te blaken:
God's toren borghet langh; maer hy betalet al!

Wat nu de af-deelinghe deses Lands aen-gaet / Cato deylt het in drie deelen: Plinius in elff Landschappen / Strabo in achte / Antoninus in sestien Provincien / Ptolomæus in 45 Volckeren / Leander Albertus in sestien Landschappen. Wy sullen / van Istrien beginnende / alle de Landschappen van Italien over-loopen. Doch het en sal niet qualijck te passe comen / dat wy het gevoelen van Thomas Eduardus, Engels-man / van de voornemste steden van Italien hooren. Zyne dichten zijn van Bertio ende den cleynen Atlas uyt-gheschreven; maer wy en moeten die niet uyt-schryven / maer vertalen.

1 Roome om der Heyl'ghen bloedt, Heyligh yeder achten moet,
2 Vened'gen / met de Zee beset, Telt Goude schyven onbelet.
3 Parthenope Moeder is Van veel Graefs end' Hertoghs fris.
4 Milanen lustigh, edel, groot, Leeft gheestigh blyde sonder noodt.
5 Bononen de Gheleertheyd mint, En daer in yeder overwint.
6 Florencen schoon brenght Borghers voort, Constigh seer van hand en woort.

7. Genua

7 Genua een Haven heeft, Huys en Waer, dus moedigh leeft.
8 Ferraria/van Yser schier, Laet in d'Haesack niet een sier.
9 Verona niemant leet en heeft, Want sy alle noorddruft gheeft.
10 Padua verheft het Recht, En Ghenesers const niet slecht.
11 Sena hares Moeders tael Maket suyver teenemael.
12 Cremona voor ellendigh seer Ghehouden word, leeft sonder eer.
13 Mantua schoon Water heeft, Door Maron's gheboort sy leeft.
14 Utinum draeght goeden Wijn, Die het hert doet vrolijck zijn.
15 Brixia wel rijcke is, Maer verlaet de arm onfris.
16 Papia Italisch dicht Voor't Latijnsche toont 'tghesicht.
17 Luca bever zijnde vry, Om twee Hertoghs te naer by.
18 Pise weenen als sy sien Hoe haer' eere is gaen vlien.
19 Parma/Caes, Melck, Boter soet, Gheeft, dus elck haer eere doet.
20 Placentia den gast onthaelt, Als hy't dier ghenoegh betaelt,
21 Taurin door Deught, Gods-vrucht, Trouw, Is vercieret sonder rouw.
22 Perusia/ die Wijsheyd cust, Siet aen Crijghs-volck cloeck haer lust.
23 Vercelle ongherechte winst, Wilt niet soecken in het minst.
24 Mutine seght t'aller stondt, Dat de Vorsen zijn ghesondt.
25 Ancona de Turcken al Trotset met haer stercke wal.
26 Lacerata voor het lest Twist can slissen alderbest.
27 Emporia eere sluyt In haer poorten, niet daer uyt.
28 Livi stadt wel seer vermaert Loopt te ras ter Oorlogh waert.
29 Bergomum dien name heeft Van haer tael grof, onbeleeft.
30 Aretium tscherpe sweerd, Biedet elck een die't begheert.
31 Viterbum het Clooster goedt, d'Arme deylt met overvloedt.

32 Asta trouwe Burghers lacht Heeft, en soete op haer lacht.
33 Ariminum heeft vele vrucht, Van veel Gansen hoort 'tgherucht.
34 Fanum schoone Vrouwen siet, Schoonder en can men vinden niet.
35 Novaria sonder gal Haet bedrogh des Werelds al.
36 Ravenna haren ouden lof Heeft verloren in het stof.
37 Anglia veel Graven heeft, 38 Doch Vincenti weynigh gheeft.
39 Pisaurum gheeft Vyghen soet Daer elck een haer eer' om doet.
40 Pistorium Oly, Graen, En Castagnen gheeft, om braen.
41 Vertona heeft Bouwers veel Die seer sparigh zijn van keel.
42 Regium de Swynen mint Voor den vang van d'Hasewint.
43 Cesena gheluckigh net Is met Wijngaert soet beset.
44 Tarvisium blyde is Door Fonteyn en stroomen fris.
45 Imola verdeelet gaet: Die verdeeligh vele schaedt.
46 Vrbinum/ die roepet snel Voor haer' Heerschers al, vaert wel.
47 Favent'a door potten broos Is en blijft vermaert altoos.
48 Spoletum comt vremde in(roept) En blyvet nae u sin.
49 Laus Pompeia Ossen gheeft, En veel vette Schapen heeft.
50 Narnia belooft 'tbancket, Eyers, Druyven sy voor set.
51 Assisium is verblijdt Om Francisci Lijck altijdt.
52 Comum Visch en Vleysch daer by, Set haer gast te voren bly.
53 Savona soeckt Rijckdom broos En vertreedt Gheleertheyds Roos.

Wat zijn de steden/die wy effen met so veel regels vertalen; de namē (die in het Latijn voor de reghels ghewozpen stonden) tot gherief voor aen stellende: den clanck hadden wy wel soeter ghewenscht: doch sy en conden niet vooren staen ende den clanck houden. Zijn sy u te langh ghevallen int lesen/denckt sy waren noch langher om te schryven.

HISTRIA
Septen.
Meridies
Occidens
Milliaria Italica
5
10
Golfo di Trieste
Golfo Largon
Golfo di
Venetia
Golfo di Quernero
Vegia insula
Trieste
Brisonza
Lonea
Popea
Vila noua
Martiego
Saline
Cubissa
Fontana
Muros
S. Pietro
Raduton
Pinguento
Brea
Lancione
Bucari
Segna
Tepolouiz
Coline
Rose
Lupoglà
Gerna
S. Maria
Galigagna
Costiali
Fiume
Montona
Pisin
Dui castili
Cordego
Bastia
Buie
Trenisso
Peara
Sattoterra
S. Lorenzo
Vila noua
Molin
Sanbra
Cas Nouo
Valle
Misnel
Cernere
Parenzo
Val de fontane
Adignan
Orser
Pedrol
Pola
S. Maria de Strugnan
Pran
Molinō
Porta ruiata
Ponta de Grisel
Punta di Salauori
Sipar
Borgo
Humago
S. Domingo
Daila
Cita noua

ISTRIA is met dien naeme de Latijnsche ende Griecksche Schrijvers ghenoegh bekent: De Hooghduytsche namen't Hister reich: dat het eertijds Iapydia ghenaemt is gheweest/geeft Plinius ghenoegh te kennen. Het is by nae een Eyland/tusschen twee armen der Zee/Tergestinum ende Carnarium, gheleghen: het is met de Venedische Zee beset. In het Noorden is het met de Carnari ende Norische Alpes bewaert: in het Westen/ eer het sich in de Zee begint uyt te strecken/heeft het de Reviere Formio, ende in het Oosten heeft het de Reviere Arsia. De breedde deses Lands is 40 duysent stappen: den om-vangh van Fornio (voor ghenaemt) tot de Fanatische Cape/ of den binnensten hoeck vanden Carnarischen arm (boesem of inham) uyt-ghestreckt/is 122 duysent stappen.

Het heele Landschap is rouw ende oneffen: het is nochtäs veel eer met Heuvelen dan met Berghen beset: de Heuvelen zijn vruchtbaer van Oli/Wyn/ende andere vruchten: doch niet so vruchtbaer van Coren ende andere vaste Zaden: uyt-ghesondert inde Ackers van Piscine ende Humagio. Daer is eenen Bergh die Major (of de meerder) ghenaemt wordt: de selve draeght seer heelsame Cruyden/die de uytlandsche Gheneesers daer seer neerstigh comen soecken. Istria gheeft overvloedigh Sout. Daer zijn seer nutte steen-putten. In de Velden van Raviennen word Marber-steen uyt-ghehouwen/dat Istricks Marber genaemt word: het welcke meest in Italien gheacht wordet. De Revieren zijn Risanus, Draconia, Quietus, Lemus, Arsia. Daer zijn oock Bosschen/seer diensligh om schepen af te maken.

Istria is eens deels onder die van Venegien / eens deels onder Oostenrijck. Het volck wordt gheacht van Colchis af-comstigh te wesen: sy zijn meest arm door de naer-ghelegentheyd van Venegien/dat al de winste in-slicket: dus mach men wel segghen:

Een rijck ghebuer Can arem maecken,
End' ons sweet suer Streect in zijn caecken.

Als men aen den Oever gaet/vertoont sich terstondt Cabo d'Istria, van de Gheleerde Iustinopolis ghenaemt. Sy beslaet een cleyn Eyland dat duysent stappen langh / ende redelijck breedt

breedt is: het is ontrent drie steen-werpen van het Vaste Landt/ende word aen het selve met draep-brugghen ghehecht. Midden in de selve is een Casteel met vier Torens versien. Heden is sy onder het gebied der Venetianen. Ontrent vijf mylen van daer is de stadt Insula: sy word met eene steenen Brugghe aen het vaste Land ghehecht. Daer naer volght Castelier: vijfhondert stappen van daer light S Simons: vijf duysent stappen van daer is Piranum: ende Salvorium oock by nae vijf duysent stappen. Vinacum is oock by naer soo verre gheleghen. Van Vinaco tot S.Peregrinum zijn twee mylen: van daer tot S.Ioan della corne zijn duysendt stappen: even soo verre tot S.Laurentium, dat sy di Daila naemen: twee mylen van daer light Daila selve. Drie mylen van daer light Citta nova, eertijds Æmonia genaemt. Drie mylen van de Revière Quietum light Portus Cerverius. Vier mylen van daer word de stadt Parenzo ghesien. Volght de stadt Orser. Dies by Lerno light Rovinium. Daer nae La Colonne, Portesuol, Murazzo. Daer nae te Cape Cisanum: van Muratio tot Phasaniam zijn drie mylen: van daer tot het Dal Bandonia twee mylen: Marcodainum oock twee mylen. De Haven van Pola light drie mylen van daer. Daer nae vertoont haer de Bisschoplijcke stadt Pola op eenẽ hoogen ende steylen Bergh: sy is vande Romeynen ghebout. Daer worden noch eenighe overblijfselen van een Tonneel ontrent dese stadt ghesien/ als oock eenighe Graven/ ende andere oude ghedenckenissen. Sy wierd eertijds vande Romeynen Pietas Iulia ghenaemt.

Tergestæ is ontrent hondert mylẽ van daer. Ancona light over de Venedische Zee 220 duysent stappen. Ende dit sal vande beschryvinghe van Istria ghenoegh wesen.

HEt Landschap dat de Italianen Friuli naemen / dat wordet van-de Hoochduytsche Friaul ghenaemt. De Venetianen ende andere noemen't Patria. Sommighe segghen dat den Latijnschen naem Forum Iulij, vande voornaemste stadt/also genoemt/comt: andere trecken dien van Iulius Cęsar. Het is oock Aquileia ghenaemt gheweest. Wy sullen by den name Friuli blyven/ende laten de Gheleerde de andere namen behouden. De palen deses Lands zijn Istria in het Oosten/ in het Noorden de Bergen van Iapidien, in het Westen de Vindelische ende Norische Alpes/ in het Zuyden de Venedische Zee.

De Locht deses Lands is matigh ende ghesont: de Velden zijn breedt/ worden met Revieren en Fonteynen wel besproeyt/ende zijn vruchtbaer van allerhande vruchtẽ. De Weyden zijn seer suyver ende lustigh/ seer bequaem om Vee te voeden: het Land brenght goede stercke Wynen voort. De Bosschen en gheven niet alleenlijck overvloedigh Hout; maer oock veel Wild-vangh. De Berghen gheven Metalen/Marbel/ ende oock andere costelijcke steenen.

De voornaemste Reviere is Hydra, by de welcke Quicksilver uyt-gehaelt wordet. Niet verre van den Bergh Falco, zijn genees-baden. Tiliaventum is eene bevaerlijcke Reviere/die haren oorsprong heeft uyt den Bergh Maurus op ghene zyde het Dorp Phormium: al-daer is eene Fonteyne daer hout in geworpen zijnde/ steen wordet/soo wy de Schryvers mogẽ glooven.

De Euganei, Venetianen/Troyanen/Fransoysen/ende daer nae oock de Romeynen/hebben eerst dit Landschap bewoont. Daer nae is het oock de woon-plaetse gheweest van die van Lombardien: die veerthien Hertogen vervolghens tellen (de Franscoysen twee) tot de tyden van Carolus Magnus, die dit gheweste aen het Rijcke vervoeght heeft: het is alsoo vervoeght ghebleven tot de tyden van Ludovicus de derde/ onder den welcken Berengarius het Hertoghdom heeft vercreghen. Daer nae is Berengarius de tweede/de derde/ ende zynen sone Adelbertus gevolght: de welcke overwonnen ende gevangen zijnde/heeft de Keyser Otho eẽ goedt deel deses Landschaps de Kercke van Aquileia gegevẽ; het overige heeft Conradus aen't Marckgraefschap van Istrien vervoeght. Na den selvẽ is het tot het Iaer 1420 van den Patriarch

van

FORUM IULII

Septentrio

CARNIOLAE PARS

Milliaria Italica
10 20

van Aquileia beheerſchet: in dat Jaer hebben de Venetianen het ſelve in-ghenomen.

Wy ſullen nu tot de ſteden deſes Lands comen. Vtinum (of Vtina) vande in-geborene Vdine, vande Hooghduytſche Weiden, ghenaemt / is op den Oever van het groote Tigliamento gheleghen. Het is eene groote ende machtighe ſtadt in de welcke (Aquileia t'onder ghebracht zijnde) langhe des Patriarghs ſtoel gheweeſt heeft. Raymundus Turrianus van Milanen/ Patriarch/heeftſe voornemelijck ſeer ghemeerdert/inde ſelve de geſlachtē der Milanoyſen/Romeynen/Florentijnen/Senis/Bononen/Lucien/Cremona/ Veronen ende andere/ontfangende: door de veelheyd der ſelve is de ſtadt ſoo gewaſſen/ dat hy genootſaeckt was de wallen upt te legghen / ende de voor ſteden in te halen : waer door ſy in de ronde vijf Italiaenſche mylen heeft ghecregen. De Venetianen ſenden hier hare Stadt-houders: daer zijn 16 duyſent Burghers inde ſelve. Aquileia (vande Duytſchen Algar ghenaemt) was eertijds eene wel bewoonde ende machtighe ſtadt aenden ſlincken Oever vande Reviere Natiſone (van andere Lizouze genaemt:) zy heeft eenighen tijdt de woon-plaetſe vande Keyſers gheweeſt. In de ſelve heeft de Keyſer Auguſtus (als Ioſephus ghetuyght) de verſchillen van Herodes ende zynen ſonen ghehoort. Tiberius heeft oock met zyne Huys-vrouwe (die daer een miſdraghte heeft ghehadt) inde ſelve ghewoont. De Burghers hebben eertijds den Af-god Belenum ghe-eert : wiens Altaren noch te Venegien ghesien worden. Attila, Coningh der Hunnen/ heeft de ſtadt in het Jaer drie hondert ende vier en vijftigh / met eene langhe ende moeyelicke beleghheringhe beſet. Als hy zijn Legher meynde op te breken / ſagh hy de Oyvaers met hare jonghen de ſtadt verlaten: daer door valt hy weder aen/ende overweldight de ſtadt. Men ſeght dat daer 37 duyſent menſchen vermoord wierden. Daer geſchiede alderhande wreetheyd ende moed-wil. Men ſeght dat eene Vrouwe om hare eere te behouden haer inde Reviere Natiſone wierp. Heden en heeft deſe ſtadt niet overigh dan eenighe huttekens/ af-breucken / ende den grooten naeme van de grootte die ſy hadde; maer nu niet meer en heeft. Soo brooſch zijn alle aerdſche dingen! Onder den Patriarch van Aquileia, die ſich nu te Venegien houdet / ſtaen den Biſſchop van Concor-

Concordia, Pola, Parentia, Tergestino, Camaclensen, Iustinopolitanus ende Madriensis; sonder andere Bisschoppen van Marchia Tarnisina (als den Bisschop vã Mantua/ Cumanen/ Trenten/ Veronen ende andere) te rekenen. In dese streke light oock de stadt Goritia (eertijds Nereia ghenaemt) Portus Gruacius, Spillenbergium, Marenum ende Monsfalconis. Daer is oock Palma eene stadt/ ende rond Casteel/ vande Venetianen in het Jaer 1593 ghebout. Onder het fondament ende grond-vestinghe der selve zijn penninghen ghestroyt: op de eene zyde staet / Pascale Ciconia Duce Venetorum Anno Domini 1593: op d'ander zyde / Fori Iulij Italia & Christianæ fidei propugnaculum. Hier mede gheven sy te kennẽ dat die stadt niet altijd blyven en sal; maer dat de naer-comers dese penningen vindende/ sullen sien dat sy is geweest. Dan laet ons voort varen.

Beschryvinghe van't Pudiaensche Landschap.

AL het Land dat van Istria langhs de Zee-kant tot Ravennam toe light/ werd onder den name van Venegien begrepen/ als Plinius Lib.3. Cap.18 ghetuyghet. Heden word het Marca Tarvisina vande stadt Tarvisio (eertijds eene woon-plaetse vande Marck-graven/ die den naem vande Longobardi voerden) alsoo ghenaemt. Het deel van dit Land dat onder Padua is / word het Paduaensche Landschap ghenaemt: wiens palen in dit Latijns dicht verVaet staen/ dat in des stads zeghel is ghesneden.

Muso, Mons, Athesis, Mare, certos dant mihi fines.

Dat is te segghen;

Muso, Bergh, Athesis, En Zee, my paelt ghewis.

Het gantsche Landschap is soo lustigh / dat Constantinus Palæologus (als Cælius Rhodiginus

nus schrijvet) plaght te segghen; dat soo hy niet en wist dat de alderheylighste Mannen bevestighen dat het Paradys in Arabien is/ dat hy sich niet en soude laten voor-staen dat hy het erghens elders soude connen vinden dan in de alder-soetste lustigheyd van Patavien. De Revieren deses Landschaps zijn Plavis, Brenta, Bachilio ende Athesis. Brenta is anders Meduacus (of als Iunius schrijvet Medoaius Major) genaemt: den mond vande selve is vande Venetianen verstopt/ op dat de Reviere in de poelen vallende / de grachten ende goten met slijm niet en soude vullen/ ende eene drooghte maken/ waer langs men te voete tot de stadt soude mogen comen. Dit Landschap word soo met Revieren besproeyt/ dat geen vlecke boven vijf duysent stappen van eene Reviere is. Daer is eene plaetse daer-men de ghelaadene schepen met eene Crane uyt de poelen in de grachten/ of uyt de grachten in de poelen/ over halet/ die wordet Leucę officina ghenaemt. De stadt Padua is aende Reviere Brenta gheleghen: die in de wallen van de stadt oock gelatē wordet: de stadt is met Marberen Poorten/ drie Wallen/ steenen Bruggen/ met eene Marckt ende Recht-huys/ seer wel verciert. In het Prætorium of Rechters huys/ wordē de Beelden van de vermaerde Mannen van Padua gheroont. Daer staet dien wel-sprekenden History-schrijver Livius; daer is Paulus de Rechts-gheleerde/ ende andere/ by de Gheleerde in onsterfelijcke ghedachtenisse: waer door dese stadt meer dan door alle haere ghebouselen word gheeert ende ghepresen. Hier is eene vermaerde hooghe Schole van Carolo de groote gestichtet/ ende van Frederico de tweede ghemeerdert. De Ackers om de stadt zijn soo overvloedigh van alle dinghen/ dat daer een Italiaens spreeck-woord af ghecomen is/ Bologna la grassa, Padova la passa. In de heerlickheyd van dese stadt is een Dorp Arquadum genaemt/ dat seer vermaert is door het Graf van Franciscus Petrarcha. De stadt Vicentia (vande Romeynen Vecetia ghenaemt) is van de Fransoysen ghebout/ als Iustinus uyt Trogo ghetuyget. [Het heele Landschap naer de selve genaemt/ word in den cleynē Atlas beschreven.] In dese stadt zijn vier aenmerckelijcke dinghen. Het costelijcke Huys des Rechters: eene Brugghe met een verwelffsel: den seer grooten steen vanden Altaer van Sinte Laurens / die van sonderlinghe lenghde is: eyndelijck

PATAVINUM Ter.
Milliaria Italica
Padua
Venetia
VENETIA
GOLFO DI
Oriens
Occidens
Brenta flu.
Bacaion flu.
Adese fluvius
Chioza
Malamoco
Porto de Malamoco
Brondolo
Cavarzere
Moncelese
Lago d. Inguila
P. Kærius fe.

eyndelijck de hooghe Schole. Venegien is uyt de af-breucken van veel Italiaensche steden gewassen in het Jaer der versoeninge 421. Sy heeft nu ontrent acht mylen inde ronde. Sy light in den binnensten arm vande Adriatische Zee/naer de selve de Venedische Zee ghenaemt. Sy heeft ontrent 60 Eylanden. De poelen daer sy in light wordē alle ses urē met de Zee bespроept. In het Oosten comt de vlacke Zee aen geburreit; maer (merckt de Wysheyd Godes) sy word met Eylanden als met Dijcken ghestuttet. Dese stadt en is noch met Wallen/noch met Bolwercken/noch Torens versien/ende is nochtans sterck door hare gheleghentheyd. Daer zijn ontrent 450 Bruggen. Men can over al te voete gaen/of met schuytkens (die sy Gondolas namen) varen: men seght dat daer acht duysent van sulcke Gondolas zijn. De inwoonders worden 300 duysent ghetelt. Sy worden in drien verdeelt/de Patritij, die het bewint der Republijcke hebben; Stribæ, of Clercken; ende de Ambachts-lieden. Daer is eenen werf in de stadt (die sy Arsenale naemen) die twee mylen in de ronde heeft: op den selven word alderhande scheeps ghereetschap ghemaeckt: daer worden de Vanen van Turcksche Zee-roovers ghetoont: daer siet-men den roof in het Jaer 1571 den Turck inden slagh van Lepanten ghenomen: daer siet men de Galeyen van de Prætores ende den Bucentaurus (een groot costelijck schip) daer dē Hertoghe op Feest-daghen in vaert: in het welcke hy op den dagh der verrysenisse/met vele Vorsten ende Heeren verselt zijnde/eenen Gouden Ringh inde Zee werpt/tot eene trouwe verbintenisse/waer-mede hy sich met Thetis, de Zee/verbindt. Daer is eene hooghe Schole in dese stadt/verciert met de Bibliotheca van Bessario, Cardinael van Nicenen / die hy / stervende/de stadt heeft gemaeckt. Dese stadt is een aerdsch Paradijs/ vol alle wellusten. Iacobus Sanazarius heeft een dicht op de selve ghemaeckt/het welcke wy aldus vertalen.

Neptunus hadd' ghesien Venegen in de baren,
 Een stadt die op de Zee ghebiedt en heeft ghewelt,
O Iupiter, sprack hy, 't Roomsch Raedt huys oudt van Iaren
 En Wallen van u Mars te toonen vry u snelt,

Gaet

Gaet Tyber u voor Zee, op beyd' uw' oogh wilt claren,
Die schijnt van menschen broos, van Goden dees, ghestelt.

Dit dicht stont den Magistraet van Venegien so wel aen/ dat sy hē voor elcken regel 5 hondert guldens schoncken/ soo dat hy dertigh hondert guldens voor dese ses reghelkens creegh: soo rijckelijck word het lof-tuyten gheloont!

Beschryvinghe van de Iurisdictie van Verona.

DE stadt van Verona heeft het segghen over een deel Lands / dat begint van het stedeken Baruchello tot Riva, dat leyd aen't uyterste vanden Lago de Garda, inde langhte begrypende 65 Italiaensche mylen/ ende inde breedde/ van Torre di Mezo tot Rivoltella, 40 mylen; daer zijn dan in beslotē 1443378 veldē; daer af zijn de 1223112 vruchtbaer/ eñ de 220266 onvruchtbaer: die doch alle daeghs door dē neerstigē bou verbetert worden.

Verona selfs is een vande vernaemste steden Italiæ, gebout vyde Toscanen (ghelijck Leander heut) ende vyde Genomani cot bewoont/ leyt aende Reviere Adice, Athæsis vyde Latynen genaēt/ die deylt ende sterckt de stadt met allen seer: daer zijn vier schoone Bruggen/ die voegen de twee canten vande stadt over de Reviere aen malcanderen. Dan zijn daer noch andere Antiquiteyten te sien/ van triumph-bogen/ van Colonnen eñ oude mueren: onder dien is een Toneel of Amphitheatrum, dat seer wijt ende groot is. In gantsch Europa en is geen dat tegens de aenstoot vanden etendē tijd heelder eñ ongeschender is ghebleven; dat noemt men gemeenlijc Arena. De Borghers zijn beleeft/ eerlijck ende gheschict/ lieflijck van aen-sien/ van goeder verstand/ gheneghen tot de wetenschap ende geleertheyd. De stadt heeft overvloed van alle nootlijcke dingen/ oock tot lust toe: daer zijn veel edele familien; 't om-liggende Land is vruchtbaer

in Coren/

in Coren/Wijn/Oly ende andere schoone vruchten; daer word oock schoone ende fyne Wol ge-trocken/die gaet andere Italiaensche Wollen te boven. De Segneurie over Verona is na het onder-gaen van't Roomsche Rijck by verscheyden Heeren ende Princen ghewecst / daer onder zijn de doorluchtighe Scalligeri, die hebben Veronam gheregeert op 127 jaren / tot dat in Antonio de heerschappye ontbroken is. Op heden zyn de Venetianen Meesters; onder haer wijs Gouvernement rust nu Verona, ende word daghelijcks ghesterckt / soo dat sy eene vande on-winnelijcke steden is. Wt haer/als een Moeder/zijn ghesproten veel gheschickte ende Gheleer-de Lieden/die niet alleen de stadt: maer gantsch Italien verlicht hebben.

Verona is soo seer ghehouden
 In dien Catullus haren soon
Als Mantua die sonder flouwen
 Word groot door Maro, Dichters Croon.

In dese streeck is eenen hooghen Bergh/ Monte Baldo ghenaemt: daer comen uyt alle hoec-ken de curieuse Cruyt-soeckers/die vinden daer menigherley schoone Cruyden/die inde Mede-cynen seer ghebesicht worden/ende tot de ghesontheyd sonderlinghe crachten hebben.

Daer spruyten oock inde Landen van Verona, veel ghesonde Waterkens/ende andere koe-le Revierkens/die den aerd-bodem begieten/ende veel instrumenten ende wercken met haeren loop om-draeyen/tot een groot ghemack der inwoonderen.

Onder dese Waterkens is eene / dat heeft zijn weerde om hier te vermanen. Inde valle di Policella by Negarino, siet-men ghesneden in eene harde steen twee Borsten/ groot ghelijck die van een Jonckvrou; uyt de tepels van dien druypt stadelijck eenigh claer Water/ dat heeft soo grooten cracht(soo-men seght) dat een Moeder/wiés Melck verdrooght is/ daer hare borsten mede strijckende/ weder Melck ghenoegh crijght. Wat my aen-gaet ick en cant niet ghelooven.

Die Reviere Athesis, Ladice op heden ghenaemt/is bijde oude Schryveren wel bekent ghe-weest/

VERONENSIS AGER.
Petrus Kærius cælavit
Oriens
Vicenza
S. Andrea
Cologna
Locaro
Casela
S. Stephano
Bonavigo
Arcole
Anzignan
C.S. Soave
Cerca
Calto
Bagoso
Porto
Alpes montes
Septentrio
Campo del bare
S. Martin
Caldero
Villa fontana
Sanguene
Campo
Vello
Zero
Gesia
Lugo
Bari
Letobon
Nogaza
Isola
Sorga
Verona
Tomba
Parona
Quinto
Mazan
Rovero
Seravalle
Torbe
Settimo
Pescantina
Polo
Chiusa
Garda
Bergetto
M. Baldo
Croara
Torbole
Malsesene
Sacra flu.
Ada
Riva
Grignan
Lago di Garda
Peschiera
Sermion
Goit
Mantuano.
Mantoa
Mencio flu.
Malavezina
Nogarola
Bignarel
Casal
Po flu.
Meridies.
Ostegia
Revere
Scala Milliarium Italicorum.
4
8
12
16
20

weest/die heeft haren oorspronk uyt de Berghen vande Trenten (ghelijck Plinius schrijft) met cleyne beginselen/dan neemt grootelijcks toe in't loopen / ende word achter naer een seer snelle Revière/soo dat sy om haer snelheyt met schepen niet can ghebruyckt worden tot Verona toe; van daer begint sy navigabel te zijn/ende loopende met haer uyt-gangh inde Golfo di Venetia, maeckt al-daer een schoone bequame Haven. Hier en moet ick niet vergheten dat als de Venetianen dese stadt versterckten/ dat sy in de Grachten Speloncken van Tupf-steen vonden: ende als-men op de Bergen groef sach-men daer steenen Egels/ Schelpen/ Slecken Oesters/ Voghel becken / ende den Visch die de Latijnsche Stilla naemen (naer Iunij schrijven van ons dijf-voet ghenaemt) al te samen in steen verandert. Wat sullen wy seggen/dan dat God wonderlijck is in zyne wercken!

Hes

BRESCIANO
Oriens
Occidens
Septentrio.
Meridies.
TIRO
LIS.
PARS
RAETIAE
PARS
BERGO
MATES.
Lago di Garda
Brescia
Bergamo
Crema
Martinengo
Chiari
Mantua
Garda
Salo
Petrus Kærius cælavit
Milliaria Italica communia

Het Land daer de stadt van Brescia 'thooft af is/leyt tusschen den Lago di Garda) Lago de Iseo, de Reviere Oglio, ende de Alpes, begrypende inde langde 100 mylen/ende inde breede 50. Het is eene lustige en vette Landouwe/overvloetigh in Coré/Wyn/Oly/en andere nootlijcke/oock playsante/vruchten. Daer en gebreken geene Mynen van Gout/Silver/Coper/Aluyn/Marber ende andere costelijcke steenen. De Heuvelen/Dalen/Bergen zijn alsins wel bewoont: de Dorpen/Huysen/Castelen zijnder veel; qualijck is in gantsch Italien eē Landschap dat beter bewoont is. De inwoonders zijn vernuftigh/cloeck/en voorsichtigh. Brescia de stadt is in oude en nieuwe Boecken wel bekent: sy is op hedé oock lustigh en lijftochtigh/schoon in Huysen en Hoven; ghemeenlijck de Bruyt van Venetien ghenaemt. Door veel twists en tweedrachts heeft Brescia veel leets ghehadt: nu rust sy onder de schaduwe vāder Venetiaensche Heerlijchepd/daer onder is sy soo rijck en machtigh geworde/dat sy voor gene stadt des vasté Lands en wijcket: Scaliger heeft vā haer dese dichté gemaect.

De groote Brescia, die blyde siet van boven
 Het weeld'righ vruchtigh Veld, verdient te heerschen met.
Bly-luchtigh schoon ghebouwt, 'tvolck met gheen erch bestoven,
 Haer' Ackers draghen meer dan 'therte sich voor set,
Soo sy eendrachtigh maer regeerd haer Vader Hoven,
 Haer Heeren soude sy self moghen stellen wet.

Op het Paleys vanden Hoofd-man staet dit dicht gheschreven:

Dees plaetse hatet, mint, straft, ende eere doet,
De boosheyd, vrede, sond, het recht, de lieden goet.

In dese contreye zijn drie vernaemde Meyren/ als Lago di Garda, Lago Idro, Lago de Iseo. De Lago di Garda is van outs Lucas Benacus gheheeten/en by de Schrijvers wel bekent. Het is een vervaerlijck Water/de tempeesten insonderheyd onderworpen/ soo dat het by wylen de Zee ghelijck is/niet golven op-gaende als Berghen/ende weder als in eenen af-gront ter neder

der vallende: dat comt uyt de cracht vande Winden/ die tusschẽ de Bergen beslotẽ zijnde/haer ten laetsten op het platte Meyr ontlasten. De Reviere Sarca comende uyt de Berghen van Trenten/valt in het voorz. Meyr. Daer ontrent hebben de Venetianen/te tyden dat sy tegẽs Philippus Vesconte, Hertogh van Milanen/ Oorlogh voerden / haere Galeyen ende andere Schepen/door harde ende scherpe Berghen laten draghen : 'twelck voorwaer een wonderlijck werck gheweest is. Seker dit Meyr is/naer de ghetuygenisse van veel Lieden die het selve met haere ooghen ghesien hebben / eene vande lustighste plaetsen van Italien. Eenen Poeet seght:

Ick sagh van Brescia het lustigh Meyr,en strand,
Dat verr' te boven gaet het heel Itali-land.

Dit Meyr is 35 myplen lang/ende 14 myplen breedt. Iulius Cæser naest het Aganippen vande Scaligers, den wellust van het Aerdsche dal. By de Reviere Menzo, of Mencio. Midden inde Morassen is Mantua gheleghen : het welcke wy niet en moghen voor-by gaen / om dat dien Vorst van de Latijnsche Poeten/ Publius Virgilius M A R O, twee myplen van daer inde vlecke Andino(nu Petela ghenaemt) ghebooren is: daerom seght Silius Italicus:

Mantua 'tHuys der ghedichten Tot de Locht verheven is
Door d'Andinsche sangh seer fris, Die voor niemant heeft te swichten.

Wien Scaliger heeft van de stadt Mantua aldus ghesonghen in de beschryvinghe der steden:

Vermaert door Mannen cloeck, ghelukkigh door Velt-heeren
Ghe-eeret door de Swanen van Mincius ghevoedt:
Mantu' van afcomst rijck, hadd' het tot zijn verseeren
De Wereld niet ghesmeect: daerom het cleyn zijn moet.

Onder de Doorluchtighe Heerschappye der Venetianen is altans mede de stadt Crema, ende haer aenhoorende Landschap: die hebben dat vermeerdert met in-woonderen/ende tot groote heerlijckheyd van Huysen ende Hoven ghebracht/ soo isset van op heden eene vande vernaemste plaetsen van Italia, die sy Castelli namen. Daer over is een ghemeen segghen/ Barletta in Puglia, Prato in Toscana, Crema in Lombardia; om te beteeckenen de schoonheyd/grootte ende rijcdom van die plaetsen boven eenige andere. Somtijds hebben de Venetianen dese plaets willen tot de heerlijckheyd van eene stadt brenghen/ nae de Italiaensche costuymen / dan de in-woonderen zijn des onwilligh gheweest/ aen-ghemerckt haer stede nu een vande vernaemste Castelli was/ende wesende Cita, soude vande minste zijn. Soo leyd dan Crema in een schoone ende wyde Landouwe / groot van begrijp/sterck in vestinghen / machtigh in rijckdom / vol met beleeft volck: schoon in huysen/ ende van alles lijftochtigh. Het om-ligghende Land is wel door-bout/verciert met schoone Wijngaerden/ daer goede Wynen van comen. Daer zijn oock veel Canalen ende clare Wateren/die het Land begieten/daer seer goede Visschen in ghevanghen worden. Capreolus (als Bertius ghetuyght) meynt dat het de Marckt van de Dinguntij is: eenighe meynen dat de Burgers van Parasien de selve ghebout hebben/doen den Bisschop van Milanen in het Jaer 951 Parasium geraseert hadde. Sy voegen daer by dat het daerom Crema genaemt is/ om dat Parasium op die plaetse verbrant is. Fredericus Barcarosse heeft de selve eyndelijck naer eene veel jarighe belegeringe in het Jaer 1160 in Februario ghecreghen: de welcke met de Cremonenses ende Lodenses de heele stadt schier te buyze ende | weerde heeft ghestelt.

Het

CREMAE AGER.
P. Karius cælavit.
Septentrio
Martinengo
Roman
Cologno
Bressanensium confinia.
Gabiam
Vidalengo
Vide lascho
Calvezano
Casal
Camisan
Soncin
Morzanega
Serio fluvius
Battagian
Cigengo
Caravazo
Ricengo
Tersolasco
Portego
Romenengo
Addua fluvius
Brignano
Caveralla
Seregnan
Pianengo
Iza
Fach
Vailat
Fasina
Caupisego
Castellion
Occidens.
Trevi
Varere
Campagnola
Offanengo
Pieranega
Vergonza
nova
Rivolta vegia
Madignan
Picighiton
Oriens.
Casine
Zain
Castelletto
Cremoson
Rivolta arpina
Revolta secca
Torlin
Trascor
Rivolta
Scavalo
Crema
Zapel
Rivolta ganta
Cassan
Palazzo
Bolzon
Moscazano
Addua flu.
Monchi
Vaggian
Cavega
Spin
Obriano
niga
Roveredo
Montedem
Bugnol
Cidan
Chieve
Passaretta
Credera
Mediolanensium confinia.
Mediolanensium confinia.
Casaletto
Robiano
Pandino
Miliaria Italica communia
Addua flu.
Lodi
Meridies.
2
4

Het Hertoghdom van Milanen heeft 300 mylen inde ronde. Het is sonderlinghe vruchtbaer/ende tot verwonderens overvloedigh van alle noodige dinghen. Livius, Florus. ende Polybius schryven dat dit ghewesté/ten tyden dat M. Mercellus ende Cn. Scipio Burghemeesters waren/met verscheyden steden over de Revière Padus (die sy Po namen) gelegen/onder het gebiedt der Romeynen zijn gecomé/eñ eene Provincie zijn geworden. Het is genoegh bekent dat verscheydene Keysers door de wel-gelegentheyd der plactse al-daer hare woonstede genomé hebben. Onder de welcke Nerva, Traianus, Adrianus, Maximilianus, Philippus, Constantius, Iovianus, Valens, Valentinianus ende Theodosius getelt wordé. Seker de Keyser Traianus heeft hier eé Coninglick Hof gebout/ dat noch op hedé dé naem van een Paleys draeght. Doch de macht der Keyseren ghesw ackt zijnde/ is de stadt Milanen met haer aenhoorende Land verscheurt eñ gesw act door het gewelt der Gothen / Hunnen eñ Longobaerden. Vande welcke sy door Caroli Magni macht verlost zijnde/ is sy onder de Coningen van Vranckrijck/daer nae onder de Roomsche Keysers/gecomen. Leander verhaelt dat de Roomsche Keysers al-daer/ inde Kercke van S. Ambrosius, eene Yseren Croone op-setten. Onder de Keysers Fredericus de I eñ II (die sy gestadigh wederstaé heeft) heeft sy de Galiatij Vicecomites tot nieuwe Heeren gecregen: die in't jaer 1394 vanden Keyser Wenceslaus Hertogen genaét zijn. De selve ontbrekende/ hebben de Sfortiæ met bewilliginge der Burgeren/eñ autoriteyt des Roomschen Rijcks het Hertoghdom vercregen : het welcke de Galiatij noyt en hadden connen vercryghen. Haer geslachte by onse tyden uyt zijnde/ is Carolus Quintus daer-toe gecomen: die het opperste gebiedt aende Coningen van Spaengien heeft gebracht.

De Hoofd-stadt deses Lands word vãde Italiané Milano, vã ons Milanen (vande Hooghduytsche Meyland) genaét. Tis eene oude stadt/nae't schryvé vã Livius eñ andere/vande Fransoysen gebout. Waer nu den name af comt/laten wy andere twisten/ wy comen tot hare ghelegétheyd. Milanen is tussché de Revière Ticinum en Abduam gelegen. Sy word onder de grootste steden van Europa getelt; is bloeyende in Coopmanschap ende Rijckdom: heeft veel schoone

Ducatus Mediolanensis finitimarũque regionũ Descriptio. aº 1596
Milliaria Italica
10 20 30 40
Occidens.
Meridies
Septentrio
Provenza
Genua
Milano
Como
Cremona
Bergamo
Pavia
Alexandria
Tertona
Lucerna
Berna
Friborgo
Pisa
Parma
Tuscanae pars.
Orie
ns

Huysen ende Kercken/een schoon Stadt-huys/schoone straten: is sterck in Wallen ende Bolwercken. Sy heeft groote voor-steden/met diepe Wallen versien/ soo dat sy haer wel by sommighe steden souden mogen vertoonen. Naest de Kercke die sy Domum naemen/ op de Marct ghebout/volght de Kercke van S Laurens, inde af-breucke van Herculis Tempel ghebouwt. Daer zijn noch seventhien schoone Pilaren overigh ghebleven / die van-de af-breuck eenes grooten wercks ghetuyghenisse gheven. Daer is een Casteel dat schier het stercxste van alle de Casteelen des Wereldts is: Het wordt PORTA IOVIA ghenaemet. Daer is een Gast-huys buyten de stadt / dat eenighe Marghen Landts begrijpt : het is van-de Sortij begost/maer en is noch niet vol-brocht. Daer is oock een oudt Paleys / daer het oudt Capelleken van S.Gotard is/in het welcke veel Vicecomites begraven ligghen. Sy heeft eene oude Academie, al-waer men seght dat Virgilius ghestudeert heeft. Leander schrijft dat in der Predick-Heeren Clooster eene schoone Bibliotheca is. Daer is sulcken overvloed van alderhande Constenaers/ datmen voor een ghemeen spreeck-woord seght ; Che chi volesse rasettare Italia, si ruinæ Milano : dat is/ datmen Milanen om-keerende/ Italien soude mogen versien.

Men seght dat de Coning van Spaengien uyt dit Hertoghdom acht hondert duysent Ducaten jaerlijcks treckt. Het Burgherlijck Recht ende Lijf-straffen belanghen aen den Raedt van Milanen. Het Bisdom van Milanen heeft verscheyden Bisdommen onder sich / die wy om cortheyd naer-laten. Dit sal vande beschrijvinghe van Milanen ghenoegh wesen.

Septentrio
Brescia
BRESCIANO
CREMONENSIS AGER.
Milliaria Italica commu
Cremona
Mantua
LODE
PIACENZA
PARME
Meridies
Occidens
Oriens
Padus fluvius
Piacenza
Petrus Kaerius caelavit

OP de Reviere Po leyd het ellendighe Cremona, alsoo vanden Poeet Virgilius genaemt: want op diversche tyden heeft dese stadt groote destructien ende deerlijcke ongheluc-ken moeten aen-gaen. Ick late staen dat sy te tyden vanden Triumvirat den Cryghs-lieden voor roof ghegeven is/ende soo t'eenemael t'onder ghebracht; sy heeft daer nae meer moeten verdragen vanden Capiteyn Antonius, die voor den Keyser Vespasianus, tegens Vitellium vechtende/Cremonam overweldight heeft/ ende vier daghen langh de selve den eer-loosen lust der Soldaten over gegeven/de Huysen ende Paleysen verbrant; de stadt gantsche-lijck ter neder getrocken. Dien handel en is byde Gothen/Lombaerden/ende den Keyser Bar-barossa niet verbetert: die hebben oock Cremonam gheschent/ende van alle in-woonderen ver-woest ghelaten. Dit is in't 200 ende 86 Jaer haerder bouwinge gheschiet. In't Jaer 1284 is sy weder op-gebout/ende doen is dien schoonen Toren / de vernaemste onder de Torens van Europa, gebout. Maer de factie vande Guelpen ende Gibellinen heeft sich door de stadt weder gestreckt: die heeft niet alleen de goederen ende huysen der in-woonderen verdorven/maer oock de vryheyd/'t costelijckste juweel/geroost. Sy zijn Meester vande Cremona geworden. Op he-den naer veel verliesens ende winnens/is sy aenden Hertoge van Milanen: by hem den Vene-tianen (die oock haren stock aldaer ghewor pen hadden) ontnomen. De Kercken ende Huysen zijn nu wonderlijck schoon; onder de selve is de Bisschoplijcke Kercke/ende de Kerck van S. Dominicus/daer een heerlijck Clooster is. Dese stadt heeft oock een sterck Casteel/ onder de vernaemste Fortressen van Italien bekent. Voorts niet alleen de stadt/maer al het Land daer ontrent gelegen/is sonderlinghe overvloedigh in al het ghene dat tot des menschen onderhout dienende is: maer voornemelijck in Coren ende goede Wynen. Den grond is al effen eñ slecht. De Reviere Po comt soo nae aende stadt Cremona, dat sy by wylen overvloeyt tot schade der Burgheren. Cremona, ghelijck Tacitus schrijft, is te tyden van Ti. Sempronius, ende P. Cor-nelius, Borgemeesters/ghefondeert/ teghens het aen-comende ghewelt van Hannibal ende de Gallos, die over den Padum, of Po, woonden/als oock eenighe andere uytheemsche macht. Soo heeft

heeft sy dan wel-varende gheweest in ghetal van in-woonderen/ bequaemheyd van Revieren/ vettigheyd van't aen-legghende Land/houwelijcken van natien/ ongeraeckt vande uytheemsche Oorloghen/maer met d'inlandsche ongheluckigh.

Daer de tweedracht word verheven, Men de welvaert onder druckt.
Inlandsch' Oorlogh brengt in beven: Burgher twist niet wel ghe luckt.

Placentia is eene Colonia of volck-plante der Romeynen / op den selven tijd/ende om de selve oorsake met Cremona begost. Doch is ongeluckiger door inlandsche Oorloghen/dan door uytheemsche gheweest: Inde strenghe bestormynghe der Vitellianen teghen Othonem is het schoone Amphitheatrum,of Tonneel/buyten de stadt verbrandt. Daer is eene oude Fonteyne inde stadt die noch den name van-den Keyser Augustus draeght. De Ackers zijn seer vruchtbaer en by-sonder vermaert door de Kasen al-daer gemaect. Daer zijn oock Ysere Myne en Sout-Fonteynen. Parma is met Mutino eene Colonie der Romeynen/ int Jaer 570 der bouwinghe vande stadt van Roome/gemaeckt. Het light aen de Reviere Par,die haer in de Po ontlastet. Het heeft vette Weyden daer veel Schapen ende Geyten op weyden : soo dat Martialis wel mach segghen;

'tFransche Parma vet van Eert
Over vele Schapen scheert.

Rend3

AEnde stadt Como en Lombardien leyd een vermaert Meyr/by de Italianen Lago di Como ghenaemt; het heeft zijn beginsel vant Noorden/ende loopt nae't Oosten toe: inden Winter maeckt het al-daer twee armen / waer af d'eene in het Zuyden ende Westen nae Como streckt; de andere nae't Oosten/daer de stadt Leuco leyd/ende daer de Reviere Adda uytloopt. Dit Meyr is nae de rekeninghe van Strabo 38 myllen langh / ende 4 myllen breed. De Reviere Adda loopt daer door heenen/ende blijft al swemmende/boven het eyghen Water des Meyrs. Aen den kant vanden Lago zijn veel schoone Casteelen/Dorpen eñ stedekens gheleghen/die de plaets seer lustigh ende playsant maken. Daer is oock een Eyland in/dat heet Comacina, ende plaght een groote sterckte te hebben/ daer de Coningen der Longobarden haer ghelt ende juweelen deden bewaren/ghelijck in een goede versekertheyd.

De stadt Como is eene vermaerde eñ rijcke plaetse/lijftochtigh in overvloed. De inwoonders zijn neerstigh ende cloeck om goedt te vergaderen. Het Land dat aende Zuyd-zyde vande stadt leydt is vruchtbaer ende lustigh. In dese stadt is de wel-sprekende Plinius secundus(niet de Schryver vande natuerlijcke Histone/die is van Veronen) gheboren / die van dit Meyr als dus Lib. 11. Epist. 8. in zynen Brief aē Caninium schryvet: Studeert ghy?of vischt ghy?of jaeght ghy?of doet ghy't al ghelijck? Want al dat can wel aen onse Meyr gheschieden. Want het Meyr verleent Visschen,de Bosschen,daer het Meyr mede becingelt is,Wild-vangh, ende dat diepe vertreck gheeft plaetse ghenoegh tot de Studien.

De selve Plinius verhaelt Lib. 4, in den 30 Brief: dat op den Bergh eene Fonteyne is door de steenen loopende: de selve word ontfanghen van eene cleyne Eet-sale/ met menschen handen ghemaeckt / ende daer een weynigh op-ghehouden zijnde / valt in het voor-ghemelde Meyr/ vande Latijnsche Lacus Larius ghenaemt. De natuere van dese Fonteyne(seght hy)is wonderlijck. Driemael des daeghs wast het, en neemt het af met sekere wassinghen ende af-nemingen. Dat siet-men voor zyne ooghen,ende men bevindt het soo met sonderlinghe ghenoeghte. Ghy light by het selve(want de oude lagen als sy aten)ende etet,ende drincket ooc uyt de Fonteyne

(want

Occidens
Olimpius mons
Busbinius m.
Multrasium
Como
Meridies
Septentrio
Oriens
Trocia Vallis
Saxina Vallis
Abdua fluvius
Pescarena
D. Maria
Barrus mons
S. Michaelis
Pons lapideus
Plona
Colecum
Burgus Franconis
Delebium
Morbonium
Nonantum
Summolacus
Scala milliarium Italicor.
10
20
Larius lacus excurrit à Meridie in Septentrionen. pronior tamen in Orientem
Paul. Iovius.
LARIUS LACUS.
P. Kerius sculp.

(want sy is seer coudt) daer en tusschen word sy op sekere bepaelde wylen hooger ende leegher. Ghy legghet eenen Ring, of wat anders, op het drooghe, het word allenskens aenghespoelt, ende eyndelick over-deckt : ende het word wederom ontdeckt ende allenskens van het Water verlaten; soo ghy daer wat langhe acht op neemt, ghy sult desen aen-was ende af-was wel tot twee of driemael sien gheschieden. Zoo wonderlick is God in zyne wercken.

De Schepper wijs heeft vele dinghen
Doen constigh houden haren keer,
Om dat de mensch door dat vol-bringhen
Af-nemen soude dese Leer.
Siet hoe het al de Wetten volghet
Die God de Heere hem voorset:
Hoe sal God op my zijn verbolghet
Zoo ick een mensch niet volgh zijn Wet!
Zoo ick van wellust voort ghedreven,
Niet loop nae't voorghestelde wit,
Die dinghen die ick niet sie leven
Mijn Rechters sullen zijn in dit!

Het

Pedemontii descriptio.
Septentrio.
Occi
Meridies.
Savoiæ pars.
S. Michiel
Bezzan
Vilar
Mundana
La Grava
Lunebory
Briancon
Grava flu.
Pertusfro sans
Suserna
Chison flu.
Orso
Pinarol
C. Dolfin
Vilar
Po flu.
Gilbe flu.
Busca
Maira flu.
Stura flu.
Pex flu.
Mondevi
Ceva
Carmagnola
Ragonis
Savylian
Fossan
Villa nova
MON TE.
Aste
Alba
Nizza
Flizan
Casals
Verva
Chivas
Crescentin
Trin
Anurea
Vercelli
Lampo fl.
NOVA
RE
SE.
Novar
Milano
Po flu.
La Girola
Vogheira
Tortona
Saravale
PA VE SE.
Monte Bruno
Apenino
Stropa
Prato
Sella
Dargovia
Codemonte
Genoa
Savona
Noli
Final
Isola de Arbenga
Arbenga
Dian
S. Lorenzo
S. Remo
Molinetto
Cas. pitello
Vinti miglia
Monaco
RIVIER A DI GE NO A
MO FE R
Corte miglia
Briga
Surgio
Mare Ligus ticum
Milliaria Italica
10 20 30

HEt Landschap eertijds by de Taurinos bewoont/dat heet nu Piemont, om dat het gelegen is aende voet vande Berghen / die Savoyen ende Galliam van Italien verdeelen. De Lintpten zijn de Reviere Po aen't Oosten / d'Alpes van Liguria in't Zuyden/aen't Westen de Alpes van Gallia, ende de Reviere Dorietta aen't Noorden. Dit Landschap is vol van lustighe ende vruchtbare ghewesten: daer wassen wel-smakende Wynen/goedt Coren/ende meer andere profytighe vruchten: daer zijn schoone Steden/Casteelen ende Dorpen. De Hoofd-stadt is Turin, eertijds daer-om Augusta Taurinorum ghenaemet; dit is eene schoone ende stercke plaetse/gheleghen in't vier-cant/ verciert met heerlijcke huysen en timmeragien. Daer is het Hof van-den Prince/ het Parlement/de Universiteyt van alle scientien/sy heeft den staet van't Aertzbisdom/oock een schoone Druckerye; de vernaemste in gantsch Italien/naer die van Venetien. Tusschen de Coninghen van Vranckrijck ende Keyser Carolus de vijfde/zijn om dese stadt/ jae om't gantsche Piemont, verscheydene Velt-slagen gheslaghen: de Coningh van Vranckrijck heeft Turin ghesterckt / ende teghens alle aen-stoot voor-sien/langhe beseten; maer heeft het achter-nae verloren. De stadt Susa leyd aenden voet vanden Bergh Cenis: daer zijn twee weghen om door't ghebergte nae Vranckrijck te trecken.

In dese contreye aende rechter handt vande Fonteyn vande Reviere Po, begint een schoone effenheyd/ byde inwoonders Valle di Lucerna ghenaemt/van eene plaetse al-daer Luserna geheeten. Dese Valeye is langh dertigh mylen/ende vier breedt. Inden in-gangh aen't Oosten leyd Mambrinum, ende aen't eynde nae't Westen staet een hoogh steenen Cruys. De inwoonders zijn aldaer wel Kerstenen ghenaemt/ maer sy en volghen daerom de gewoonten ende manieren vande Christenen niet/dan zijn met vuyle zeden besmet. Onder andere houden sy eenen dagh inde maent/dan comense al gelijck inde Kercke/ende haren schelmschen Priester yet sprekende worden alle de Keersen uyt-ghedaen; dan is het haer toe-ghelaeten om d'een d'ander vleeschelijck te bekennen/sonder eenigh achter-dencken van eere ofte schaemte. Dat is seecker

eene

een grouwelijcke ſake/ende met recht van alle goede lieden te miſpryſen. Doch ick twyfele of het waer is/aen-ghesien dat andere daer af ſwyghen.

Veel andere ſtercke plaetſen zijn in deſe Provincie/die worde al over de vijftigh getelt/ ende zijn meeſt door eenigh feyt van Oorloghe op-ſonder vernaemt: in die tyden was Piemont als eene Schole vande Cryghs-lieden/daer alle daeghs menigh ſtout feyt beſtaen / ende gepleeght werd. Den Leſer ſal inde Hiſtorien vande tyden Caroli de vijfde ghenoegh daer af vinden.

Het Land van Mons-ferrat is oock in deſe Caerte te ſien: dat heeft eenen eyghen Marquis/ ende is eene vruchtbare Provincie/luſtigh om aen-ſien / door de gheſchickte Landbouwinghe/ die daer om de goetheyd des gronds ghepleeght word. Merula (Lib. VI. Antiquitatum) beſchrijft dien Bergh aldus: het is eene Bergh doorgaes met aen een volgede Heuvelen verſpreyd, heel luſtigh ende vruchtbaer, alle dinge voort-brengende die tot des levens onderhoud zijn van noode; wel beſet met Bouwers. Hy beghint by-nae eenen dagh reyſens van de Alpes, ende word vande ſelve met een effen Veld, dat tuſſchen deſe Heuvelen ende de Alpes light, af-gheſcheyden. Aen de ſlincke zyde word het met de Reviere Tanarus, aende rechte met de Reviere Padus, ofte Po, beſpoelt, ende het Landſchap en ſtreckt ſich niet verder dan eenighe Reviere. Doch hoe de Heuvelen vande Revieren meer af-wijcke, hoe grooter en luſtiger Velden ſich tuſſchen de ſelve verſpreyden: die-men Meſopotamiam ſoude moghen naemen, als zijnde van weder-zyden met Revieren beſettet. In het ſelve zijn verſcheydene ſteden/als Caſalis van S. Evaſius, Alba, Acqui, (van de heete Baden alſoo genaemt) ende noch 365 andere; onder de welcke Aſta, Valencia, ende Nicæa de voornaemſte zijn.

Het Hertoghdom van Genua is uyt-gheſtreckt tot aen Mar Lioene. De Hoofd-ſtadt is Genua: het overighe word in het Ooſterſche ende Weſterſche ghedeelt. Den naeme Genua brengen de in-woonders vanden Af-god Ianus: en van eenen Ianus, Prince van Troyen/het welcke als verdicht word ghehouden. De macht deſer ſtadt was eertyds/ende is noch/ vande ghebuer-plaetſen ſeer ghevreeſt.

Sy heeft hare Heerschappye wijdt ende breedt laten voelen. Doen den Turck Amurates zyne macht upt Asien in Kerstenrijck teghen Vladislaum, Coningh van Hongarien over-voerde/ so hebben die van Genua, die doen dē mond van Hellespontus, of Estrecho de Gallipoli in haer gewelt hadden/ voor elck Hoofd vijf guldens gheeyscht/ ende hebben boven de vijf tonnen schats daer af ontfanghen: doch die onversadelicke gierigheyd is haer ende gantsch Kerstenrijck suer op-ghecomen. De Republycke van Genua gebiedt op heden over Liguria, of Reviere de Genova, ende over Corsica: inde selve zijn 28 gheslachten van Patritij, of Raeds-Heeren Sonen/ upt de welcke den Raedt van 400 Mannen ghestelt word. Scaliger heeft vande selve in de beschryvinghe der steden een geleert Latijns dicht geschreven: het welcke wy tot vermaeck des dicht-lievenden Lesers vertalen:

Schat van rijck Asi-land, de Oostensch' eer vermaret,
En al de cust die word bespoelt van swarte Zee.
Het heyr van Pisa sterck, Toscaens vaen onvervaret,
De vendels van Vranckrijck, ick brenghe op mijn Ree.
Ick heb de Alpes hoogh den neck voor my doen buyghen.
Des Oorloochs sterck gheweld bewees ick Africam;
Venegen, dick benout, derf nu zijn macht ghetuyghen,
En schieten sterck op die daer het de vlucht voor nam.
Om niet, ghy Fransche Held; om niet ghy Spaengiaert prachtigh,
Om niet, Toscaen seer fier, neemt ghy de waep'nen fel:
Verwonnen zijnd ick win: icha lijdt de zeghe machtigh.
Ick ben mijn eyghen Vrouw, en Dienst-maeght even-wel.

In Liguria is oock Savona, de welcke van Iunio in het Latijn Sabatia word ghenamet: het is een oude ende schoone stadt: sy heeft 1500 stappen inde ronde.

Het

TUSCIA.
Petrus Kaerius cælavit.
LOMBARDIAE PARS.
Septentrio
Occidens
Oriens
Meridies
LATII PARS.
Apennini montes.
Mugello
Pontremole
Carfigliano
Carfagnana
Fiorenza
Prato
Pistoia
Versilla.
Borgoamozano
Serezana
Seraveza
S.Piero
Pietra santa
Lucca
Vico
Pisa
Cascina
Livorno
Meloria
Carmignano
Ema
Insisa
Lastra
Onda
Casentino.
Camaldoli
C. Tribari
Borgo S Sepolchro
C. de Castello
Rasina
Racello
Arezzo
Castiglioni
Cortona
Perugia
Chianti.
Gertaldo
Siena
Asciano
Bonconvento
Ponte di Sacho
Fabrica
Volterra
Iuco
Cietona
Vignone
Pieve
Diruta
Todi
Bastia
Bibona
Bolgeri
Monteri.
Sasetta
Massa
Bastignano
Sasso
Aquapendente
Orvieto
Tevere
Ortricoli
Gorgona
Populonia
Capraia
Piombino
Palmaiola
Troia
Formiche
Maremma
Istia
Soana
Marta
Castro
Viterbo
Civita Castellana
Nepi
M.S Silvestro
Anguilare
Valca
Roma
Porto
Palo
Bracciano
Civita vechia
Orbetello
Tagliata
Por. Hercole
S. Stephano
Giglio
Gianuti
C. Corso
Cosmopoli
Elba ins.
Corsicæ pars
Milliaria Italica com.
10 20 30 40
43
42

HEt Land dat nu Toscana genaemt is/ was den ouden Schrijveren met drie naemen bekent/ Thyrrenia, Etruria, en Tuscia: van het leste word het nu Toscana genaemt. De Limiten van Toscanen zijn den Tyber aen 't Oosten/ in het Westen is Liguria, daer het met de Reviere Macra, of Magra, af-gheschepden wordet: in het Zuyden de neder Zee/ den Bergh Apenninus/ of Monte Fiscello. Het Landschap is eens deels effen / eens deels Berghachtigh: Coren/ Boom-vruchten/ Wijn brengt het in overvloed voort. De voorneemste Revieren zijn Arnus, Cerchio, Cecina, Vmbro, Albengia, Martha, Minius, Aro, Palia, ende eenighe andere. De Meyren zijn Lago de Bolsena, Lago d'Anguillara, ò Braxiano ende Lago de Perugia, in het Latijn Trasimenus Macus ghenaemt; vermaert door Annibals verwinninghe/ teghen Faminium, Roomsche Raeds-heer. De canten van het selve zijn seer lustigh om ae-sien/ sy sluyten het Meyr als in eenen Ringh: de verwe is als de Zee claer ende doorschijnigh/ sy en ontfangt noch Reviere/ noch Beke/ noch en laet haer Water oock niet uytloopen. Het gheeft veel Visch voor het gantsche Land. Daer zijn heete Waters in het gewește van Viterbia ende Cæratino: de Havenen zijn over al langs den Zee-cant: maer de bequaemste zijn Porto Hercole, of Puerto d'Ercole, Ponto Fangoso, van Liburnen ende Lunensen. De oude Etrusci, of Toscanen/ hebbē in Italien seer vermaert geweest: van de selve heeft het Roomsche volck vele wysen van doen/ tot de heerschinge gehoorende/ ontleent. De Etrusci hebben eerst de Galerien aen de huysen gemaect/ om de veelheyd der knechten daer hare Heeren te doē wachten. Den wegh die binnen Roome nae Tuscia genaemt is/ de vermaerde plaetse Tusculanen ghetuygen de vermaerthepd deses Lands. Dat getuyght hare goede onderwysinge der jeught/ dat de Romeynen daer hare kinderen sonden om onder-wesen te worden. Plinius verhalet dat de Etrusci drie hondert steden vande Vmbri (of Ducato de Spoleto) gebout hebben. Noch hedens daeghs zijn de inwoonders ras van verstand/ raed/ hand ende tonge. Sy hebben drie hooghe Scholen/ te Perusien/ Pisis/ ende Senis. Twaelf steden vā Toscana hebben by de oude vermaert geweest. Het meeste deel des Lands is onder den grooten Hertoge. Het erf-goed van S. Pieter onder

den

den Paus/een deel onder Ferraren/ende een deel onder Spaengien.

Florentia is de Hoofd-stadt vā alle d'andere/bysonder vā eenē Hertogh geheerschapt/die bykans Heere van't gantsche Toscana is. De stadt is gelegen aende Riviere Arno, ja met de selfde verdeylt en beringelt aen't Oosten eñ Noorden/in gelijckenisse van eē Tonneel/met lustige plecken/al bekleedt met vruchtbare Boomen; aen't Oosten leyd een bevallijcke effenheyd. Dies brengt Florentia,tusschen de grove ende scherpe Locht gelegen zijnde/veel goede eñ subtyle verstanden voorts (die tot alderley wetenschap bequaem zyn/eñ geboorē tot hoogheyd/also de stadt selfs int midden van Italia ghelegen zynde/machtigh is om eene uyt-nemende heerschappye op te rechten. Daer zijn veel steden onder hare Jurisdictie/als Pistoia, Arezzo, Corrona, Volterra, Pisa, de Haven van Livorno, met het Casentin,Monte Politiano, met meer andere plaetsen / gelegen in Toscana,oock in Romagna. Florentia is voorwaer so schoon eene stede/dat sy oock den naem verdient heeft van Florentia de schoone,wesende als een Bloeme van Italien. Binnen de stadt zijn schoone wooningen/oock heerlijcke Kercken. Onder dese is de Kerck van S. Maria Florida,met een Clock-huys/al van Marber op-gebout: oock een oude Tempel van Mars, door groot verstant gemaect: heeft deuren van Coper gegoten / met so sonderlinghe const/dat alle verstanden met recht oordeelen in Kerstenrijck diergelijcke niet zijn. Het gheslachte vande Medicis heeft in dese stadt met sonderlinge avonturē geheerschapt. Seker de stadt Siena heeft qualijck dese Overheyd van Florentia connen gelyden: daeromme zijn veel Oorlogen geweest/ende Siena heeft langh der Florentynsche macht onder des Keysers gunste weder-staen; maer uyt-ghehongert zynde/is ten laetsten weder aende Florentynen ghecomen.

Luca heeft onder d'andere Italiaensche stedē eenen heerlijckē naē/ om hare lang bewaerde vryheyd/daer sy lange tegē hare naebuerē om heeft gestredē. Wel is waer dat eenē Paolo Guinisi,Burger van Luca,in't jaer 1400 dē Meester gemaect heeft/ eñ sich selfs als Heere vā Luca opgeworpē heeft/so is nochtās de selfdē tyran omgeholpen/ eñ heeft de stadt eene nieuwe gelegentheyd verleēt/om tot 'tgenot vande oude vryheyd te comē. Dits voor desē Caerte genoegh.

DE stadt Siena en is Plinio, Tacito, ende Ptolemæo niet onbekent ghewéest/maer als eẽ Colonie vande Romeynen gedacht: maer dat sy by de Gallos, diemen Senones noẽde/ghesondeert soude zijn/ dat en heeft ghéen seker bewijs. Ende dat meer is, Blondus, eẽ vermaert Histoꝛy-schꝛyver/meynt dat ghéen memoꝛie vande stadt Siena by de oude Schꝛyveren soude moghen ghevonden woꝛden/ ende schꝛijft haer op-comen eerst Iohanni den achtsten Paus toe/ die soude uyt verschepdene plaetsen eenighe arme lieden vergadert hebben/ende daer Sienam mede vervult hebben; dat dunckt Leandro onwaerachtigh: wel is moghelijck dat Ioannes de achtste Sienam tot de Heerlijckheyd van een stadt gheholpen heeft/ volghende daer in de ghewoonte vande Roomsche Kercke/ die ghéen steden en reeckent dan die Bisschoppen hebben; maer en is daerom by hem niet eerst ghefondeert. Pius de twéede Paus van Siena ghebooꝛen/heeft vanden Bisschop eenen Aertzbisschop ghemaeckt / ende hem andere Bisschoppen als Suffraganen onderwoꝛpen. Binnen de stadt zijn vele schoone gebouwselen/ daer onder is de groote Kercke/die is met recht te stellen onder de constighste ende costelijckste stucken van Europa, om de rijckelijckheyd vande Marber-stéenen/ende om het sonderlinge Meesterschap in het bouwen daer in te mercken.

Van Sena (of Siena) heeft Scaliger wel ende met de waerheyd ghéschꝛeven:

> Doen eene Oorlooghs lust was in de and're steden,
>   Om haer ghebueren wal te cryghen in haer macht;
> Hebb' ick daer voor ghesc hroomt, en leefde stil in vreden:
>   'tOntbrack my aen den wil; maer gheensins aen de cracht.
> Veel soeckend' her ghebiedt van and're, zijn vertreden.
>   Laet my mijn eyghen zijn, mijn connen sy gheacht.

In dese stadt is eene vermaerde hooge Schole der Consten ende der Rechten: inden Chooꝛ vande Hoofd-kercke zijn de Beelden der Sibyllen/met by-voeginghe haerder vooꝛseggingẽ. Onder het ghetal der Pausen is oock Ioannes de achtste met dit op-schꝛift/ FEMINA DE ANGLIA.

THUSCI
MARIS PARS
Oriens
Meridies
Occidens
Septentrio
SIENA.
Scala milliarium Italicor.
10 20
P.K. sculp.

ANGLIA. Al-daer ſtaet oock ſeker gheſchrifte van de daden van Ænæas Sylvius, (die daer naer Pius genaemt is) de welcke den Leſer by Bertium magh leſen ; wy moeten voort-varen in onſe beſchryvinghe.

Het om-liggende Land is vet ende luſtigh; het draeght alderley Coren / goeden Wijn / eñ andere vruchten. De plaetſen die aende Zee gelegen zijn / worden inden Somer ende inden Herfſt qualijck bewoont / door de quade Locht al-daer: de menſchen hebben eẽ coleur gelijck de groene Boomen door de ſieckten ende quade gheneghentheyd des Hemels. Deſe plaetſen worden ghemeenlijck Maremma gheheeten.

Hoe-wel de inwoonders van Siena altoos haere vryheyd ſeer ghelieft hebben / zijn nochtans de Keyſers altoos ſeer toe-gedaen geweeſt / ende hebben die geerne voor haere Heeren bekent. Daer zijn veel Gheleerde Lieden / die oock in hare Moeders tale te ſchryven ende te ſpreken ſonderlinghe uyt-nemende zijn. De Jonck-vrouwen al-daer leſen oock geerne oude Hiſtoryen / ende becommeren ſich met Philoſophiſche diſputatien / meer als andere Vrouwen van Italien: daer zijn oock over-ſchoone perſoonen / die (ghelijck Iovius betuyght) Carolo de V. binnen Siena comende / eenen uyt-genomenen luſt ende verwonderinge gaven / in't aen-ſien van ſoo veel uyt-gheleſen ſchoonheyds.

Den cloecken Capiteyn Montluck, Gouverneur van Siena (teghens den Hertoge van Florencen / onder den Coning van Vranckrijck) ſchrijft wonder vande Sienoyſche Vrouwen: welck verhael ick tot verluſtinge des Leſers hier ſal ſtellen. Doen de ſtadt by den Marquis van Marignan belegert was / ende ſcherpelijck wierd bevochten / heeft den voorſz. Montluck goet gevonden (alſo hy Overſte was) eenighe huyſen vande Borgheren af te werpen / [die waren wel hondert in't getal] om daer eene nootlijcke retirade te maken : ſoo ſeyd hy; O het ſchoone exempel dat ghy hier ſien meught / dat wil ick in't geſchrifte ſtellen / tot eenẽ ſpiegel van de gene die haren vrydom willen bewaren. Alle de inwoonders van Siena / ſonder eenighe het tſeer of druck / over den val van hare huyſen / ſloegen aldereerſt de handt aen't werck: een yegelijck liep nae den arbeydt.

heydt. Ten was noyt dagh of daer en waren wel 4000 zielen in't werck; ende my wierd by eenighe Sienoysche Edel-lieden een groot getal van Edele Jonck-vrouwen ghewesen/ die droegen korven vol Aerde op haer hoofd. Het en ſal nimmermeer zijn/ o Jonck-vrouwen van Siena, of ick en ſal uwen naem onſterfligh maken/ ſo langh als het Boeck van Monluck leven ſal: want inder waerheyd ghy zijt ſulcks weerdigh/ ſoo't eenighe Vrouwen oyt ghewceſt hebben. Int beginſel vande ſchoone reſolutie/ dat dit volck nam om haere vrydom te beſchermen/ hebben haer alle de Jonck-vrouwen van Siena in drie hoopen gedeylt. Den eerſten was gheleydt bydе Signora Forteguerra: den tweeden by de Signora Picolhuomini; den derden by de Signora Livia Fauſta; ſy hadden al verſcheydene Libereyen/ daer haer geſelſchap mede gheclee dt was: in hare Vendelen droegen ſy ſchoone devyſen. Deſe drie hoopen beſtonden in drie duyſent Jonck-vrouwen/ Edele ende Borgerinnen/ ghewapent met ſchuppen/ palen/ mutſaerden/ etc. ende deden in ſulcke gheſtalteniſſe haere monſteringhe/ beginnende alſoo de fortificatien. Monſieur de Termes heeft my verhaelt dat hy in zijn leven noyt ſchoonder of luſtiger ding geſien en hadde/ van dat en was. Soo iſt oock eens gebeurt/ dat eene jonge Dochter/ ſiende dat haren Broeder ſonderlinge belet zynde/ niet en mocht ter wacht gaen/ ('twelck op groote ſtraf geboden was) haers Broeders ſtorm-hoedt genomen heeft/ dien op haer hoofd geſet/ zijn couſſens aen-ghedaen/ zijn hellebaerd op den hals genomen / ende is daer mede tot het Corps de garde ghegaen/ paſſerende op den naem van haren Broeder doen men de rolle las / ſtaende oock op de ſchilt-wacht alſt haer beurte was/ ſonder bekent te zijn/ dan aenden morghen-ſtondt/ dat ſy met grooter eeren 'thuys wierdt ghelepdt.

DE stadt Perusia vermaert door de Heerschappye der Baglionen/leyd in een bysondere lustighe Landouwe. Van verde gesien schijnt het wel een hardt ende rouw Land te zijn/dan nae by is het Land wel ghebout/ de Locht soet ende ghesondt/ den Aerdbodem vet ende vruchtbaer. Vele oude Schryvers maken gewagh vande selve. De Rediere Tiber loopt daer middel door. Niet verde van dat Water leyd Perusia, eene stercke plaetse/op den Bergh Apenninus; verciert met veel schoone ende heerlijcke edificien / soo van Kercken als Borghers wooninghen.

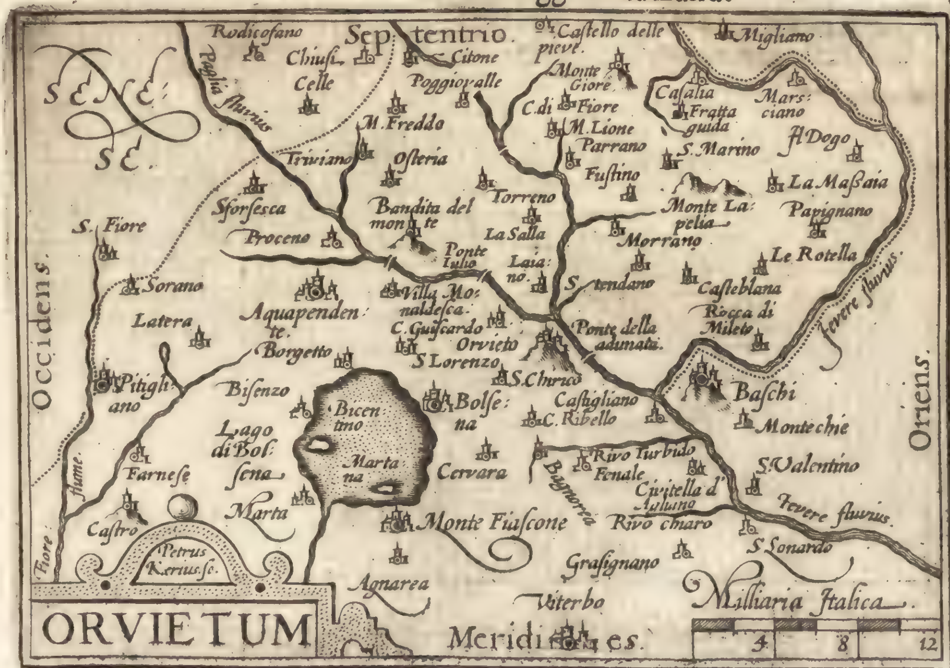
Stephanus teltse onder de twaelf steden van Toscana. De Keyser Augustus heeft de selve/te vertel zijnde/door Lucium Antonium tot over-gheven ghedwonghen/naer dat hy die deerlick uyt-ghehonghert hadde: hy heeftse heel verbrandt. Doch de Letteren die op des stadts Poorten ghesneden staen/ghetuyghen dat Cæsar de stadt wederom op-ghebout heeft. Totila heeft de selve ghewonnen/naer dat hy die seven jaren langh beleghert hadde. Narses den Gotischen verslaghen hebbende/heeft de selve weder ghewonnen. De Borghers zijn cloeck ter Oorloge/ vermeten ende op-gheblasen. Dese stadt word sonderlinghe verciert door eene hooge Schole die int Jaer 1290 op-ghrecht is. In de selve heeft dien vermaerden Baldus soo lovelijck de jeught in de Rechten onder-wesen dat hy den oppersten uyt-legghet der Rechten / ende eenen aerdschen God ghenaemt wierd. In de selve zijn seventigh Doctoren inde Rechten: doch andere vrye consten ende Leeringhen zijn inde selve weynigh gheoeffent. Baldus light byde dienaers van Maria begraven/met dit Graf-schrift: De Godsalighe sonen van Baldus van Perusia hebben dit Graf vrywilligh doen maken. Hy heeft 66 Iaren, 10 maenden ende 6 dagen gheleeft. Hy is in het Iaer 1490, den 22 September overleden.

Den Lago di Perusi, by den ouden Lacus Trasymenus ghenaemt/ is een lustigh Meyr/ daer word menighte van goede Visschen ghevanghen / van-den eersten dagh November tot Paesschen: naer dien tijdt is de Visscherye verboden/ om dat die door den stadighen vangst niet gheleeght en soude worden. Daer zijn vele Dorpen ende Casteleu ronds-om dit Water: ende onder

Septentrio
Meridies
Occidens
Oriens
FIOREN-
TINO.
URBINA-
TO.
ORVIETO.
Lago de Perugia
Perugia
Assisi S. Francisci patria.
Petrus Kerius caelavit
PERUSIA
Scala milliarium Italicorum.
2 4 6 8 10

der andere isser een ghenaemt Ossaia, daer het Legher vande Romeynen de nederlage hadden/ by der Cartagenenseren Capiteyn Hannibal; dat quam door de ontydige haestigheyd van Flaminius die dat met zijn doodt ende ondergangh van zijn volck berocht heeft. Daer-om is dese plaetse Ossaia ghenaemt/ter oorsaeck vande beenderen der verslagen Romeynen. Daer zijn drie Eylanden in dit Meyr; de twee zijn wel bewoont met inwoonders/ die haer met Visschen geneeren; daer wast oock goeden Wijn ontrent het Meyr / oock Kennip ende Vlas in menighte.

De Reviere Tyber, vande Italianen Tivere ghenaemt/die ontrent Perugia loopt/comt uyt de Apenijn-bergh/ende heeft eerst seer cleyne beginselen/dan word grooter ende wyder ontrent de stadt Roma; ontfanght eer dat sy inde Zee valt / inde streeck van 150 mylen / wel 42 verscheydene Wateren/die hare vloedt vermeerderen. Daer is een gevoelen van ouds af-comende/dat als den Tyber overloopt/dat dan Italien, ende bysonder Roma, eenigh over-groot ongheluck nakende is; dat en mist (naer sommiger segghen) tot gheender tijdt. De History-schryvers verhalen tot bewijs sekere gheschiedenissen/die wy in hare weerde laten. Wie meer vanden loop des Tybers begheert/mach Marcatorem of Bertium lesen.

Septentrio.
Occidens.
Oriens.
Meridi es.
ORVIETUM
Petrus Kerius. sc.
Milliaria Italica.
4
8
12
Rodicofano
Chiusi
Celle
Citone
Castello delle pieve.
Migliano
Poggiovalle
Monte Giore.
Casalia
Marsciano
Fratta guida
C. di Fiore
M. Lione
Parrano
S. Marino
Dogo
M. Freddo
Osteria
Triviano
Fustino
La Maßaia
Sforsesca
Bandita del monte
Torreno
Monte La: pelia
Papignano
S. Fiore
Proceno
La Salla
Morrano
Le Rotella
Ponte Iulio
Laiano
S. tendano
Castleblana
Sorano
Aquapendente.
Villa Monaldesca.
Rocca di Mileto
Latera
C. Guiscardo
Orvieto
Ponte della adunata.
Borgetto
S Lorenzo
Pitigliano
S. Chirico
Baschi
Bisenzo
Bolsena
Castigliano
C. Ribello
Bicentino
Montechie
Lago di Bolsena
Martana
Cervara
Rivo Turbido
Fenale
S. Valentino
Farnese
Bagnorea
Civitella d'Agluino
Fevere fluvius.
Marta
Monte Fiascone
Rivo chiaro
Castro
S. Sonardo
Grasignano
Agnarea
Viterbo
Fiore flume.
Paglia fluvius
Fevere fluvius.

DE Locht ontrent Oriveto is seer bequaem/ dan die word verdorven met den vuylen stanck vande Kennip/ die inde Rebiere Paglia des Somers geweyckt word: dat geeft een verdrietighen reuck door de inwoonderen. De stadt leyd op eenen seer hooghen Bergh/ in eene wyde plaetse/ sonder mueren/ doch beschanst met de steenrotse/ die tot eene fortificatie vande natuer alsoo ghestelt is/ ende gheeft een vervaerlijcken schrick aen yemant die van boven neder siet/ om des uyt-nemende hooghtens wille. Binnen de stadt is eene wonderlijcke schoone Kerck/ daer in zijn schoone Beelden van Marber gemaeckt/ van sonderlinge Meesters: onder die Beelden is de Historie hoe God Evam schiep uyt de ribbe vā Adam/ soo wel ghedaen/ dat gheen verstand of hand die verbeteren en can. De Vensters van desen vernaemden Tempel zijn van fynen Albast ghemaeckt/ daer schijnt de Son door/ gelijck door Glasen Vensters. De stadt die te voren wel bewoont was/ is seer verwoest ghewordenn door de factien ende twisten vande Muffati ende Marcolini; dan die ter neder ghelegdt zijnde / is sy metter tijd weder op-ghecomen in Rijckdom ende Borgheren.

Lago di Bolsena is seer vermaert inde om-ligghende Landen door den vangh der Palinghen.

In de selve streke light Viterbo, eene groote ende schoone stadt onder het ghebied des Paus staende. Daer is oock Aqua pendens, eertijds Aquala ghenaemt: dit is eene langhe stadt op eenen Bergh gheleghen / op den wegh die van Siena tot Roome streckt / tusschen Lago de Bolsena ende de Reviere Paglia, al-waer-men over een Brugghe moet gaen die ses verwisselen heeft.

Naer

MARCHA ANCONÆ, OLIM PICENUM. 1572.

Meridies

P. Kerius fe.

Apenninus mons

Monte de la Sibilla

ABRVZ

ROMAGNA

SABINI

Ancona

GOLFO DI VENETIA, olim Hadriaticus sinus.

Septentrio

Milliaria Italica

10 20 30

Naer de doot van Narses Eunuchus zijn eenige Natien in Italien gecomen die Longobardi, van hare langhe Baerden weghen/ gheheeten wierden: dese zijn naer veel Victorien soo moetwilligh geworden/ dat sy getracht hebben om gantschelyck de Majesteyt van het Roomsche Rijck t'onder te trecke/ met nieuwe Wetten/ Ordonnantien/ Magistraten ende andersins; in-voerende oock eene vreemde tale/ tot verderffenisse vande Latijnsche sprake / die noch eenighsins ongheschent ghebleven was vande Gothische furie. Soo hebben dan dese Longobardi ses Magistraten in Italien geordineert/ dat waren vier Hertoghen: namentlijck van Benevento, Spoleto, Turino ende Frioul; twee Marck-graven/ van Ancona ende Trevigi: daer af ist dat dese Provincie eertijds Picenum genaemt / nu Marca Ancona gheheeten word: want Marck een Provincie in Duytsch beteeckent. De stadt Ancona, daer het Land de naem af draeght/ leyd aende Golfo di Venetia, die is soo gheheeten om de cromte van hare Haven/ die is eenen elle-boogh gelijck/ ende is eene seer goede Haven/ wel te beseylen/ ende daer de schepen sonder sorghe in bewaert zijn. Onder de vernaemste Havenen Europæ is die van Ancona altoos ghehouden. Waer-om word ghemeenlick ghesept : eenen Petrus in Roma, eenen Toren tot Cremona, eene Haven tot Ancona. Van Leander schrijft dat die op heden aen eenighe oorden soude qualijck onderhouden zijn/ ende tot verval ghecomen : dat is eene schandelijcke onachtsaemheyd der Anconitaneren. Naer eenighe jaeren ende langhe voor-stand van haer vryheyd/ is Ancona ten laetsten gantschelijck onder den Paus gecomen / door de practijcken ende loosheden vanden Bernardino Barba, Bisschop van Casal ende Luigi Gonzola, Capiteyn van't Crijghs-volck vanden Paus Clemens de achtste. De Colomme die hier staet laten wy Bertium beschrijven.

Boven de stadt Ancona is oock in dit ghewesle de stadt Fermo ghelegen/ dat plaght eertijds eene machtighe plaetse te wesen/ door de eendracht vande inwoonderen ende ondersaten : daer af is noch een Italiaensch spreeck-woord : Quando Fermo vuol Fermare, tutta la marca fatremare: op heden is hare fleur seer ghemindert/ ende is in cleynachtinghe/ gheschoffeert zijnde by eenen

eenen Liverotto, die met de doodt van seven vande voornaemste des stadts/verradelijcken sich selven Meester van Fermo gemaeckt hadde: maer de wrake Godes en heeft hem daerom niet ghenust: want hy is door Cæsarem Borgiam met eenen wreeden doodt ghestraft. Voorts zijn hier de steden Camerinum, Alia, Marcerata, daer de Cancellarie vanden Legaet over de Marca is/Potenza, Reccanato, Osimo, &c.

Tusschen Reccanato ende den Mare Adriatico leyd die vermaerde Kerck over gantsch Kerstenrijck van S. Maria di Laureto: sy is beemgelt met eenen stercken muer/ daer veel volcks binnen woont: die ontfanghen al-daer de vremdelinghen op alle tyden van't Jaer/ van alle hoecken; maer meest inde Lenten en inden Herfst/die comen aldaer om hare Bevaerden af te doen. Daer (schrijft Leander) is de Camer te sien daer de Maget Maria in gheboren is/ de boodtschap ontfanghen heeft van-den Enghel Gabriel / ende Iesum Christum omfanghen heeft: waer af wy onse Theologos haer ghevoelen laten schryven. De Kerck daer dese Camer in staet is met allen costelijck/verciert met veel constighe Beelden / die verrijckt zijn met schoone gaven van machtighe Princen ende Heeren. Sy is oock wel versien met alderley amunitien/ met artillerijen ende andere fortificatien/op dat gheen roovers (ghelijck by den Turck wel eer gedaen is) sulcken rijckdom souden comen rooven.

De paelen vande Marca zijn op heden / aen't Oosten de Reviere Tronto, den Apenijn in het Zuyden/den Golfo di Venegia aen't Noorden/ende Romagna aen't Westen. De Apenijnbergen zijn in dit ghewest op't hooghste: daer is eene wyde / ysselijcke ende angstelijcke spelonck / ghenaemt het Hol vande Sibylla, daer gaet-men(gelijck een gemeyn saeghsken hout) na de Sibylla toe: die woont in een schoon Coninghrijck/geciert met veel Paleysen ende Hoven/ hebbende by haer veel lustighe Jonck-vrouwen / die boeleren met eenighe Mans persoonen: die nemen in dees Paleysen al hare amoreuse lusten des daeghs/dan worden by nacht Serpenten gelijck als de Sibylla is. Wie nu dit lustighe leven wilt ghenieten / dien moet eerst met dees Serpenten te doen hebben: soo hem dan de Fortuyne jonstigh is/ende hy weder op der Aerden comt/so heeft

hy/(recht of hy 'tgheluckx Moeder ghecust hadde) in alle dinghen voor de windt/ende brenghe zynen tijdt over in alle lusten des Werelds/ sonder met eenighen uytenden rouw geplaeght te zijn. Rassano, schryvende van dit Hol/seydt; dat hy veel lichte ende onghreachte persoonen ghekent hadde/die seyden/ sy waeren by de Sibylla gheweest / ende hadden die dinghen al ghesien/ maer leefden doch in grooter ellende/ende storvé niet min in grooter armoede. Dit is dan een op-rechte clucht/om inden Winter byden vuyre te verhalen. Gheen cleynder versieringhen worden oock geseyt vanden Lago die Morsa, ende den Apennijn int Nursijnsche Landt/daer souden alle de Duyvelen by een vergaderen / die vande swerte Constenaers in't werck ghestelt worden: dat comt daer uyt/ om dat de Golven van dit Meyr soo springende ghedreven worden/dat sulcks boven de natuere schijnt te zyn / ende een op-recht Duyvels werck : dit heeft onder de slechte lieden dit doen voort stellen/ daer nochtans den windt/die besloten is tusschen de hooghe Bergen/ende met alder crachten op het Meyr valt / ende haer Wateren so onstuymigh maeckt/dit ghewoel veroorsaeckt. Dit sy ghenoegh van dees grillen.

Het gantsche Land vande Marca is seer vruchtbaer/ende alsins lustigh/om de wel-rieckende Boomen van Orangien/Olyven/schoone Wijngaerden/etc. die maken dese Provincie onder de ghenoeghlijcke Italiaensche Landouwen geensins de laetste/daer af sal breeder bewijs by Leandrum ghevonden worden.

Dat

Romanum territorium
Monte Gennaro
Palombra
Tivoli Adriano
Mola
Longeza
S. Silvestro
Selva de Aglio
R. Priora
Lucullana
La Colonna
Longeza di Strozzi
La Molara
Rocca del Papa ol: Algidum
Monticelli
Torre di S Pierro
S. Angelo
Lamentano ol: Numentanum
Matuzzi
C. di M Marco
Torre ver gata
M. Camillo
Borgetto
Monte ritondo ol: Fretum
Casabianco
S. Colomba
Pietra pomce
Marino
Velitre
Palazola
Lacus Albanus
Ricia
Albano
Mola
Tiberis fluvius
Ariano
Marcigliano
Bagni
Bocconi
Vasile
Sette basse
Marava flu:
Torre
Albano
Monte della guardia
M. Torre
Prima porta
C. Iubilco
S. Lorenzo
Selvetta
Savello
Occidens
Magliano
Monte Tineri
La Varca
S. Sebastiano
Torres
Falcoguana
Mola
Camp
Selva
Scrofano
Torre vergata
S. Paulo
Grotta fugrosta
Mola
Casa
Ferraria
Petronella
Patrica
Ardea
Doi torri
Torre
S. Maria
La storta
Formello
Tre Capanne
Roma
Osteria
S. Ciriaca
Capocotto
C. Romano
Monte aguzzo
Isola
Mal passo
Grotta
Decimo
Campagnano
Baccano
Mala fede
Porcigliano
Baccano
Cesano
Porche recchio
Castel mal nome
Dragoncelli
Palaceo
Fusano
Sepolchro
M. Maria piccolo
S. Nicola
Dragoni
Mola
Galera
Galera flu
Malagrotta
Torricella
Tiberis fluvius
Arone ol: Larus flu
Bandita
Valle Santa
Castel de Guido
Porto
Ostia
Maris Mediterranei pars
Anguillara
Vigna
Carnazano
Lago di Bracciano
Bracciano
Mantiana selva
S. Antonio
Civitella
Selvotta
Trivolano
Isola
P. Kerius scul.
Castiglione
Milliaria Italica
2
4
6
8
10

Hh 2

DAt nu Campagna di Roma gheheeten word int Italiaensch/ende by ons het Land van Roome/is wel eer Latium vanden Coningh Latinus genaemt/ of vanden schuylenden Saturnus; aen-ghemerckt schuylen / in't Latijn Latere ghesepdt word ; of om dat het tusschen de Berghen vanden Apenijn/Zee/Tyber ende de Reviere Liris,nu Garigliano ghenaemt/schuylt ende bedeckt leydt.

De palen zijn verscheyden ghestelt by-de Schryvers.Leander begint die aent Oosten met de Reviere Liris/aen't Westen met den Tyber ende Anien/ ende met den Apenijn aen't Noorden.

Dese Provincie(ghelijck Leander seght) verdient eenen onghemetenen lof: het is het begin gheweest van't heele Italia,eene Voedstere vande Heeren des gantschen Wereldts. Dionisius Afer noemt de inwoonders hoovveerdigh ende glorieus. Het Land is vruchtbaer/met Wateren begoten/hoe-wel het eenighe rouwe ende harde plaetsen heeft;soo is oock de Zee-cant seer onghesont/ende heeft eene quade Locht. Noch zijnder eenighe lustighe Hoven/ende Latium heeft anders veel playsante Valeyen/die tot vermaeck der inwoonderen bysonder dienen.

Roma is de Hoofd-stadt al-hier/ jae vande gantsche Wereld/haer naem is alsins bekent. De Keyser van Roome was eertijds voor eenen Heere des Wereldts ghehouden. Sy is van Romulus in't Jaer 751 voor Christi gheboorte ghebout / begrypende seven Heuvelen of Bergen. Haer om-vangh was inde tyden van Plinius 20 mylen / eñ de Poorten vande stadt ende voorstadt waren 24/begrypende 13 Regioenen. Daer warẽ oock 734 Toornen om de stadt/ daer de garnisoenen in ghelepd wierden. In onse tyden is den omme-gangh vande stadt 13 mylen/ of ghelijck sommighe segghen 15 mylen. Daer en zijn maer 365 Toornen over-ghebleven/ende 20 Poorten/ die doch al niet oudt zijn: want door de menigherhande destructien by de vreemde Natien / daer sy mede gheschent ende gheschoffiert is / soo is oock het fatsoen van-de stadt tot meermalen verandert. De Reviere Tyber loopt door de stadt, ende deylt die aen twee deelen/ waer van het eene in Toscana leyd/eñ het ander in Latium. Inde stadt zijn allesins veel magnifycke

rijcke Paleysen te sien/ veel schoone Kercken/oude ruinen/ die als noch een sonderlinghe Majestept in hebben/tot eē wisse bekentenisse/dat daer-inne wel eertijds de heerlijckheyd vande gantsche Wereld gerust heeft. Polemon den Sophist de selve een cort begrijp des Werelds namet.

Die de af-breuck van oudt Roomen
Comet mercken op dit pas,
Mach wel segghen sonder droomen;
Rijcker Roome eertijds was!

De andere plaetsen in dese vernaemde Provincie zijn Ostea, Ardea, Neptunium, Terranica eñ Caieta, aen het strand ghelegghen; ende in't middel van't Land Belitre, Tivoli, Prænesta, Anagna ende eenighe andere.

Ostia is eene oude stadt/aenden mondt vanden Tyber ghelegen/ daer is eene quade ende ongesonde Locht/als ghebout zijnde inde plaetse daer den Tyber het slijck stremde; daer-omme hebben oock de in-woonders vanden Raedt van Roomen vryheyd van excysen gecregen. Dat Land draeght Peponen; sulck heefter thien op eenen middagh Clodius Albinus gheghete n.

Ardea is eene oude plaetse/daer ontrent zijn stinckende putten/ ende sulpherachtighe Wateren; het behoort aende Colonnesen.

Neptunia leyd aende Zee-cant / 't Land is daer vruchtbaer ; de in-woonders gaen meest om met Voghelryen en Visscheryen/om de ghelegentheyd des Lands / 18 mylen langh tot Lavinium toe zijn Beemden ende Bosschagien/die geven menighte van Wildt. De Zee geeft overvloedt van Visch; de stadt behoort aende Collonnesen.

Terranica is een cleyn stedeken/maer wel bewoont ; het Land nae de Zee is vruchtbaer/het heeft Wijngaerden/Citer-boomen/ende andere ghestachten van Boomen.

Gaeta is een stercke stadt/die heeft eene schoone Haven/ende een onwinnelijck Casteel op een hooghen Bergh. Dese stadt heeft de naem van Caieta, de Minne-moeder van Æneas, als Virgilius schrijft.

Belitræ is eene heerlijcke stadt/door den naem der Volsien/gheleghen op eenen Heuvel. Hare Wynen zijn van Plinio seer gheprezen; 'twordt tamelijck wel bewoont.

Tivoli leydt oock op een hooghte / 16 mijlkens van Roomen ;het heeft nu een sterck Casteel/hoe-wel het eertijds ghedestrueert is gheweest ; de Locht is daer ghesondt: daer ontrent zijn Steen-bergen/daer worden goede steenen uyt-ghehaelt. Het vlacke Land dat de stadt onderworpen is/heeft coude Waterkens / die zijn met allen ghesont. Hier hadde de Cardinael van Ferrare eenen Lust-hof/daer in waren veel Wateren ghelept/ in sulcker voegen/dat die door eenighe bysondere instrumenten een sonderlinghe goede Musijck gaven.

Præneste,nu Pilastrina genaemt/plaght eertijds vernaemder te zijn dan nu: daer was eenen vermaerden Tempel vande Fortuyn/die wierd aldaer bysonder ghevierl.

Anagna,of Anania,was oock wel eer vermaert/sy leydt nu half verwoest.

De Paus/wiens stoel tot Roomen is / heeft onder hem binnen de stadt vijf Patriarchale Kercken/als van S.Ian van Lateranen/S.Peter,Paulus,S.Maria maggiore, ende S.Laurens:aen welcke Kercken zijn acht Bisschoppen gheassigneert/die worden eerst Aertz-bisschoppen gheheeten; van die is de Paus d'Overste; onder hem zijn de andere; namentlijck van Ostia,die is Patriarch vā Campania,eñ consacreert den Paus/van Belitra/van Portus,van Secunda, van Sabyné eñ Tusculum, vā Pilastrina eñ vā Alba. Aende selve Kercken behooré oot 20 Cardinalen Priesteren/eñ 18 Cardinalen/dat maer Diakens zijn. Buyten de stadt zijn dese Bisschoppen van Anagna,Fondi,Tivoli,Signia,Terracina,Veroli, Alabro, Ferentino, Sora ende Aquino. Daer soude wel vele van de stadt Roome ende haer om-ligghende Land te segghen vallen; doch dit sal voor ons meer dan ghenoegh wesen:want/

Groote steden lof te gheven,
Acht' ick maer verloren pijn,
Seght haer niet: ghy zijt verheven !
Wel sy weten dat zijt zijn.

Het

Campagna di Roma
Aquila
Semona
Viterbo
Bracciano
Teverone flu.
Roma
Terra di lauoro.
Ostia
Ardea
Antio
Babuco
Fondi
Sesse
Capua
Napoli
Amalfi
Basilicata
Calabria
Barri
Golfo di Venetia
Golfo Lodrin
Antivari
Budoa
C de Durazo
Valona
Ragusco
Otranto
Castro
Gallipoli
Taranto
Brindisi
Monopoli
Bari
Trane
Pelagosi
Gimnasi
Vestice
Caprino
Troia
Fogia
Salpe
Termole
Sara
Thieti
Occidens
Oriens
Palmarola
S. Martino
Ventotiene
Pontia
Samigo
Le Bote
Ischia
Capri
Mar Thirreno
Mar Ionio
Piscioto
Gioja
Policoro
Tarsia
Rosano
Lupo
C. Lize
Ciro
Crotona
Cariati
Scalea
Diamante
Belveder
Cetraro
Guardia
Paula
Freddo
Panaria
Lipari
Vulcano
Salini
Alicur
Felicur
Tropia
Grottare
Stillo
C. Stillo
Rochella
Bajaco
Rhezo
Messana
Patti
La Scaletta
Coronia
Scala Milliarium Italicorum
20
40
60
42
41
40
39
38
Petrus Kerius cælavit
REGNUM NEAPOLITANUM.

HEt Rijcke van Napels begrijpt schier de helft van Italien/ vande Reviere Tronto en Terracina, tot aende Siliaensche Zee. In welck begryp acht van de beste Landschappen vā Italien beslotē zijn; te weten/ Terra de Livoro, Basilicata, neder en̄ over Calabrien, de Salentynen/ Pugliana, Piana, Terra de Barri ende Abrusso. Dese gantsche streke begrijpt inde ronde 1368 mylen. De vernaemste Zee-havenen zijn/ Caieten, Taranto, Brindisi ende Napoli, of Napels, daer het heele Land nae ghenaemt word. De Revieren zijn Tronto, Fortoro, Sangro, Pescare, Ofanto, Natarone ende vele andere. De voornaemste Capen of Hoofden/ zijn Spartaventa en Calabria, o capo della arme. De Gothen ende Lombarden hebben naer de Romeynen dit ghewesste gheregeert; daer naer de Sarracenen/ eyndelick de Noor-mannen onder Innocentius de tweede: daer nae zijn de Swevensche/ dan die van Golimes, dan de Arragoensche / ende daer na zijn de Fransche ghecomen/ die eyndelyck van de Spaengiaerden zijn verdreven.

Terra di Lavoro is alleen ghelucktigh Campanien naer Arabien ghenaemt / om de overvloedigh Wijn-draghende Heuvelen ende (als de oude spraken) om den bysonderen twist van den Vader Liberus (waer mede sy den Wijn verstaen die van sorgē verlost: waerom wy hem somtijds in onse dichten Treck-sorgh genaemt hebben) ende Ceres, elck willende om schoonst voort doen. Sy namen't Terra de Lavoro, van het Edelste ende beste deel: want so vele als het Veld van Campanien al des Werelds Landen (soo de Roomsche schryven) te boven gaet/ soo overtreft haer dat deel dat Lavoro ghenaemt wordet: de Griecken naemen't Philigręum. Het word van weder-zyden met den Consular wegh bepaelt / die van Puzzuolo ende Cuma naer Capua gaet: het is eene vlackte van 40 duysent stappen. Het bovenste des Aerd-rijcks is seer stofachtigh; doch het nederste seer in-drinckende. Men saeyt daer het heele Jaer eens Boeckweyt en̄ twee-mael Speelte: nochtans draeght het ghebout Land wel-riecke der Roosen in de Lenten / dan die inde Hoven gheplant worden: soo vruchtbaer is daer de Aerde tot allen tyden. Daerom is het ghemeene segghen dat in Campanien meer salve dan op andere plaetsen Olye

ghemaeckt

ghemaeckt wordet. Plinius verhaelt oock dat de Ackers deses Lands schier meer met haere deughden/dan met hare gebreken de Acker-lieden verdrucken. De palen van Campanien zijn de Reviere Silarus in het Oosten/in het Westen Gingliano, in het Zuyden Thyrrenum, in het Noorden den Bergh l'Appenninos. Tot Trituli zijn heete Baden: al-daer is Ciceronis Academie. Die Baden zijn van Laurea Tullio, vrye knecht van Marcus Tullio Cicero, met een dicht ghepresen; welck dicht wy voor de Liefhebbers in Nederlands sullen stellen.

Op die plaets daer u Woudt, eer der Latijnsche tale,
 Naer uwes herten lust groent, ende wasset seer,
Daer u Academi [een Dorp] des Wijsheyds sale
 Verdient den ouden naem, bewoonet zijnde meer.
Daer spruyten Waters claer, te voren niet ghevonden,
 Die inde ooghen teer ghedruypet gheven baet.
Dees plaetse voor ghewis dit Water heeft ghesonden
 Tot Ciceron is eer die haer voor al aen-gaet:
Alsoo hy over al word nacht en dagh ghelesen,
 Waer door de ooghe swact en dickwils comt in pijn,
Soo wilt sy dat oock met veel Waters sullen wesen
 In Tulli eyghen grondt tot ooghen Medecijn.

Hier zijn noch eenighe andere Baden / die wy moeten naer-laten: wy en moghen het niet al in dit cort begryp schryven. In dit ghewesse is den Zee-boesem Bagni di Tripergola (die van Iunio voor eenen arm der Zee/ende voor een Meyr word ghehouden) al-daer zijn vele Oesters/ voor de welcke haer de Italien moeten wachten / als van selfs dertel ghenoegh zijnde. Doch Ioubertus seght dat sy vercoelen. Wy moeten voort-varen. Hier is den Bergh di Somma, van de oude Schryvers Vesuvius, Vesbius, of Vesevius, ghenaemt. Hier comt somtijds vuyr uyt. De Schryver der nataerlijcke Historie heeft dat met zyn schade gheleert: want alsoo hy al te nauwe de

Hh 5

me de oorsake deses brands wilde onder-soecken/wierd hy versticht. Daerom schrijft Petrarcha in zyne Triumphe vande Fame;

Verwondert seer sagh daer oock byhandigh
Dien Plinium ghebuer van Livius,
Plinium die Veron gaf d'eerste cus,
In't schryven wijs, in't sterven niet verstandigh.

Alle de steden deses Lands te beschryven en can de plaetse niet lyden. De eenighe stadt Napels behoevet wel een Boeck alleen. Sy beslaet eene groote ruymte tusschen de Zee ende het onderste vande lustighe Heuvelen. Sy is van Vesten, Bol-wercken ende Castelen seer sterck gemaeckt door last van Carolus de vijfde: de Wallen of Grachten der stadt zijn wel 80 voeten diep. Daer zijn acht Poorten ende groote Marckten. Daer zijn ontellijcke ghemeene Fonteynen die wonderlijck met haer Water spelen. Sy is lang-werpigh/haer als eene halve Mane om-boogende: den om-vangh is nu van vijf mylen/die eertijds maer van drie mylē plaght te wesen. De Locht is lieflick. Qualijck weet sy van Winter. De Kercken ende Huysen zijn seer costelijck/de Castelen schynen onwinnelijck. Daer is eene hooghe Schole van Fredericus de tweede op-gherecht/in de welcke vele Studenten van het heele Land studeren. Daer zijn oock eenige Boeck-camers/onder de welcke die van S. Dominicus uyt-necmt. Het Land om de stadt schynet een aersch Paradijs te wesen. De andere steden latē wy om cortheyd blyven. Wy souden met Bertio de namen hier wel stellē, doch de Nederlandsche Leser soude daer weynigh met beholpen wesen.

In het Landschap van Vicentia, van eene stadt soo ghenaemt/zijn verscheydene steden/onder de welcke de stadt Salernum by ons bekent is door sekere dichten van de hooghe Schole al-daer aen den Coningh van Engheland/noopende de onderhoudinghe der ghesontheyd/ghescreven: waer af wy een cleyn Boecxken (de Leef-conste ghenaemt) in dicht hebben ghescreven. De stadt Amalphi en dient van ons Nederlanders niet vers weghen/ alsoo de Naelde van het

het Zee-compas al-daer is ghevonden: waer af de Gheleerde Dichter aldus schrijft in den derden dagh van zyne eerste Weke.

Noch Bacchus met zijn Wijn, noch Ceres met haer Graen,
En heeft der menschen schaer verplicht soo door weldaen
Als Flavus g'luckigh wijs van Amalphi gheboren,
Doen hy de Zee-naeld nu voor ons eerst bracht te voren:
Want zynen schoonen vond gheleydet in den nacht
Op het beweghet Veld ons Craecken groot van macht,
Is ons Lanteerne claer, Mercurius wegh-wyser,
Om heel de Zee te sien door middel van dat Yser.
Hier door een Galioen, dat schier in eenen dagh
Siet eene Wereld nieuw door onweer met gheclagh
Kent zyne streke wel, en siet in zijn Compassen
Hoe menigh graed van hem den even-nacht gaet rassen.

Wat hoogher ende leeger Calabrien ende Terra di Barri aen-gaet/ de Gheleerde mogen daer af by Bertium ende Mercatorem lesen. De regeeringhe van heel Napels bestaet in ses Officieren; namentlijck/den grooten Concstabel/den grooten Justicier/den grooten Admirael/ de groote Rentemeester/de groote Protonotaris/ende de groote Seneschal. Daer zijn twintigh Princen/30 Hertoghen/53 Marquisen/58 Graven/20 Certz-bisschoppen/die vele andere onder haer hebben.

Van

Van waer den oorspronghs des naems gecomen is/ daer dit Land mede Abruzzo gheheeten word/en is niet wel kennelick om de verscheydenheyd der meyninghen. De palen daer't mede bepaelt is/zijn de Reviere Tronto, Salino, de Adriatische Zee ende den Apenijn Bergh. Het Land heeft eē bysondere goede locht; aldaer zijn veel Inwoonders; 'taerd-rijck is lustigh ende playsant na de Zee-cant toe; dan in het Zuyden scherper ende rouwer met eenighe hooghe Berghen: soo ist oock couder in dese Provincie dan in eenighe ghewesten van Italien. De Lyftocht is daer seer wel te becomen: het brenght veel Saffraen voorts/ende het voedt ontallijcke veel ghedierten.

Daer zijn sommighe ghedenckweerdighe Berghen / ghelijck den Bergh Maiella, die leydt aen Apenijn ende is steyl ende hoogh/op het bovenste altoos beset met sneeu: daer loopen veel Revierkens af: al-daer is oock eenen Bergh/ Monte della Virgino ghenaemt / die is seer vermaert door de Kercke van de Maghet Maria/ al-daer op het hooghste van-den Bergh ghebout. De hoofd-stadt van dese Provincie is Aquila, wel een nieuwe stadt, dan seer sterck: het om-ligghende Land is seer vruchtbaer/by-sonder van Saffraen: daer de inwoonders groote winste uyt-trecken.

De andere vermaerde plaetsen zijn dese: Benevento eene seer oude stadt; sy was eerst Maleventum gheheeten/ghelijck Plinius ende Livius betuygen/om dat de winden al-daer so fel ende gheweldigh waeren / dat sy eenen Man op't Peerdt sittende / inde Locht ginsts ende weder swierden ende daer naer ter aerden velden: ghelijck Procopius Lib. I. vande Oorloge der Gotthen verhalet. De dichter Horatius, zyne reysen verhalende/seght:

Van daer recht naer Beniventen Namen wy de reyse aen,
Daer de Weerd (om voort te venten) Vlytigh wil de Lysters braen,
Die daer meest soo magher zijn, Dat meer vets gheeft zijn aenschijn.

De gelegentheyd van Benevento is op een Berghsken oē eene vlacke plaetse/die seer lustigh ende met Waterkens begoten is; sy word genaemt de Valeye van Benevento; is seer vruchtbaer/

APRUTIUM
Septentrio
Meri.
Occidens
Oriens
Milliaria Italica com.
ANCONITANA
SPOLETINO
GOLFO DI VENETIA
Abruzzo
Monte Fiscello
Apenninus mons
Ascoli
Aquila
Riete
Nursia
Teramo
Atri
Penne
Pescara
Pescara fluvius
Tagliacozzo
Castigliano ruinato
Montorio
Campana
Tocco
P. Kaerius fe.

daer/ende met stedekens wel bewoont. Terminus, of Termole, een stedeken in een half Eyland gheleghen / is seer sterck ende met den tytel van een Hertoghdom verchiert. Boiano, Luparella, gheleghen aenden voet van eenen hooghen Bergh/ wel versien ende bewoont. Ortona, eene seer oude plaetse/ daer de schepen uyt Epiro, Dalmatien / ende andere contreyen / tot de Marckt van Lanciano, comen/ die leyd 4 mylen vande Zee; het is eene vernaemde Coopstadt/ daer alle Jaren de Coop-lieden uyt verre Landen toe-comen. Sulmo is wel bekent door den uyt-nemenden Poeet Ovidius Naso, die (soo hy oock selfs schrijft) van Sulmo gheboren was. Citta de Chiti is op eenen hooghen Bergh/ seven mylen vande Zee/ in een lustighe ende playsante Landouwe gheleghen. Citta di Penna is nu ghenoegh vermaert; maer in voor-leden tyden van meerder ryckdom ende volck. Ascolo, oock om wichtighe redenen onder de steden van Abrusso, by Leander, ghestelt: dese stadt is sonderlinghe wel gheleghen/ sy heeft veel stercke vestinghen: daer can-men qualijck aen-comen / om de rouwicheyd der plaetse. Dese plaetse is seer vermaert door de neer-laghe die Pyrrhus hier van Curio ende Fabricio, Roomsche Raedsheeren/ heeft geleden. Wt Ascolo is Ventidius Bassus, van cleyne/ jae verachte af-comste voort ghecomen/ ende is tot den staet van eenen Borghermeester onder de Romeynen verheven: soo word eenen Muletier (dat was te vooren zijn Ambacht) met het grootste ghebiedt vande Weereld vereert. Martialis spot daer met: wy sullen dese Leere daer uyt-trecken:

De mensche leegh van staet hier wordet hoogh verheven,
Niet om dat hy daer op hooghmoedigh soude zijn;
Maer, om dat d'hooghste God hy eere soude gheven,
En vryden 't Vaderland van overlast en pijn.
Soo hy dat niet en doet, ghelijck hy is gheclommen
Seer schielick, op den Bergh van't onghewis gheluck.
Soo sal hy, eer hy't merckt, seer schielick neder-commen,
En vallen van seer hoogh seer leeghe in den druck.

Daeromme

Daerommme is hy wijs, die 'thert niet op en swellet
Wanneer hem God verheft; maer blyvet ned'righ goedt.
Al wat ootmoedigh is, dat wordet hoogh ghestellet;
Al wat hooveerdigh is in't leste vallen moet.

Altavilla heeft eenen bysonderen Prince. Wt Thelesia vloeyt eene soo coude Revière/dat die daerom sonder Visschen is. Sora, gheleghen aende Garighano, heeft den tytel van een Hertoghdom: Aquino is met den staet van een Graefschap vereert; dit is het Vaderland van S. Thomas Aquinas, Predick-heer/groot Philosooph ende Theologant. Het leyd nu meest vervallen: doch leeft door Thomæ name. Inde Provincie van Abruzzo is oock de stadt Cassino gelegẽ: daer plaght een vernaemt Clooster der Benedicter Monicken (die al-daer eerst op-ghecomen zijn) te wesen. Leander verhaelt uyt Plinio (Lib. 7, Cap. 4.) dat ten tyden vande Borghemeesteren Licinius, Crassus ende C. Cassius, eene Maghet Jongh-man geworden is/ wesende andersins onder het Gouvernement van haer Moeder ende Vader tot Cassino. Doch sy is door't ghebodt vande Waersegghers in een verlaten Eyland ghebracht. Voorwaer (schrijft Leander) op andere tyden hebbe ick dese dinghen voor fabulen ghehouden/ maer achter nae verstaende/ dat een soodanigh accident oock ghebeurt was ten tyden van Alexander de seste Paus/ te weten/ dat eene jonghe Dochter aen een Jongh-man verlooft wesende/ op den avondt/ als sy des nachts soude by dẽ Bruydegõ slapẽ/ onder't gesang/ 'tgespeel/ eñ danssen/ flucx een Jong-man ghewordden is; soo heb ick het ghene beginnen te gelooven dat Plinius daer af schrijft. Boven dese gheschiedenisse verhaelt den Edelen ende Wysen Michel de Montagne in zijne Assays, ofte Proef-boecken/ dat hy eenen Man ghesien heeft / dien de Bisschop van Soissons had Germain doen noemen: dien hadden alle de inwoonders gekent/ ende jonghe Dochter tot haer 22 jaren ghesien: sy was doen Mariæ ghenamet. Hy is (schrijft den voorss. Montagne) nu ter tijdt ghebaert/ oudt ende ongheboudt; doende (seydt hy) eenigh ghewelt int springhen/ quam haer de manlijckheyd voorts: ende daer-omme is noch een Liedeken by de jonghe Dochters al-daer in't

in't ghebruyck/daer sy malcanderen mede waerschouwen/ van ghene groote spzongen te doen/ om oock gheen Jong-mans te worden/ ghelijck Mariæ Germain. Dit zijn bysondere wonderen ende vertelheden. Hipocrates (de Morb.vulg.Lib.7.) verhaelt van twee Vrouwen die aen den kinne ghebaert wierden / eene manachtighe natuere creghen; doch dat sy het gheslachte heel verandert hebben/en is zijn ghevoelen niet/aen-ghesien hy die weder soeckt op der Vrouwen wyse te brenghen.

Sardinien

SARDINIA
Oriens
Occidens
Miliar. Italica
10 20 30 40
Olbia
S. Lucia
Poßata
Faua
Desen castro
C. Carallo
Tolaro
Sarda
Longeria
Villapetres
Euveria
Lico
S. Reparata
Lilarnba
Montagno
Alegorion
Valentino
Valentina
Sciere
Osuli
Galca
Sora
Ardena
C. Iangue
Frisan
Puagri
Surula
M. Leon
Torre
Sassari
M. Forte
Falcone
Lange
Corto
S. Torramo
Asinara
Argentera
Po Contr
C. Cassa
Marazo
Pisanco
Pisanco
Oseo
Neapoli
S. Iusta
Chiese
Orexia
Nora
Fiumi
Girapala
Manila
Domus noua
Area S.
Macouer
Corneto
Bosa
Sarlape
Gestori
Sorris
Villa noua
Lucon
C. Argoleso
Decemo
Calari
Balao
Valerio
Sarabis
Sterge
Oghastro
Quia
Tortolim
Albaraso
Casara
Aqui las tro
Possa
Surula
Saronese
Erco
C. Ferlan
Cedro flu
Carbona re
S. Petro
Colango
Quart
C. Pula
Coltelazo
C. Ferrato
Serpentera
Sarach
Chia
Iosagaralia
Tolar
Marsiga
Palma de Soso
Vaca
C. Colcer
Toro
Palma de Sale
S. Petro
Possa
Oriens
39
38
37

SArdinien heeft dien name van Sardus, Zone van Hercules. Timæus naemt het Sandaliotin, vande ghelijckenisse: want Sandalium int Latijn eene Pantoffel beteyckent: Myrsulus heeft het Ichnusa, vande ghelijckenisse van eenen voet-stap genamet: men naemt het nu Sardegna. Het heele Eyland streckt van het Noorden in het Zuyden. Doch in het Noorden light het by Corsica, van het welcke het maer acht duysent stappen verscheyden en is: tusschen beyden ligghen veel steen-clippen/ die sy de Eylanden van Traphros namen. Wat volck dat dese Eylanden eerst bewoont heeft/ is onbekēt. Aristoteles, in zyne wonderlijcke vertellinghen/ leert dat de Griecken daer eerst gewoont hebben. Men acht dat het de Ilienses ende Locrenses gheweest hebben. De Romeynen hebben om dit Eyland langhe met die van Carthagen ghevochten/ ende overwinners zijnde/ hebben sy daer Colonien / of Volck-planten gesonden. Daer naer hebben't de Saracenen verovert. De selve verdreven zijnde/ hebben't die van Genua ende Pisa vercreghen: nu besit het de Coningh van Spaengien. De Locht deses Lands is onghesondt: Cicero daerom vermanet Quintum Fratrem, dat hy op zyne gesondtheyd soude passen/ ghedachtigh zijnde/ dat/ hoe-wel hy wel te passe was / dat hy nochtans in Sardinien was. Ende in zyne Brieven/ sprekende van eenen Tigellius van Sardinien / seght hy dat hy Pestachtigher (of doodelijcker) is dan zijn Vaderland. Nochtans en zyn in dit Eyland gheen Serpenten: daerom seght Silius Italicus;

'Tland van Serpenten is van venynen net;
Maer droeve is de Locht, van poelen veel besmet.

Maer in de plaetsen dat andere Landen de Serpenten ende Slanghen hebben/ is in Sardinien een seer cleyn Beestken als een Spinne-coppe dat Solipunga ghenaemt word. Lucanus naemt het Salpiga, ende Plinius naemt het Solifuga. Dit Dierken word in de Silver-mynen (die in dit Land veel zijn) veel ghevonden. Het becruypt de menschen heymelijck / ende als sy daer niet op dencken brenght het haer de Peste (of doodelijck venijn) aen. Daer is oock een cruyd dat de Latijnsche Ranunculum namē; Apuleius naemt het Herbam Sceleratam (om dat

de

de Bedelaers/als Fuchsius ghetuyghet/dat mij drupcken om open gaten te maken) Pausanius seght dat het als Jossi ou marck is: soo yemand van het selve etet/ so wordet den mond scheef ghetrocken/so dat de gene die dese passie heeft/altyd schijnet te lachen: daer af comt het Grieck spreeck-woord Sardoonios Geloos: dē Sardonischen lach. Strabo schrijft dat de Spaengiaerden daer een venijn af maken/ waer mede sy haer selven in hert-dringhenden noot sonder pyne om-bringhen: het welcke eertyds onder de Heydenen ghemeyn was; maer de Wet seght/ Ghy en sult niet dooden: wacht u dan van die rasernye.

De voornaemste stadt van Sardinien is Cagler,of (als Iunius schrijvet) Cagliere, in't Latijn Calaris,ghenaemt: al-daer wordet Corael ghevischt. Inde selve hebben de Reliquien van S.Augustinus soo langhe gherust/tot dat Heliprandus, Coning der Longobarden/de selve nae Papien heeft vervoert. De stadt is op eenen Heuvel ghebout/ ende heeft eene seer ruyme Haven. In de selve woont den Vicerop by naer altijdt met vele Baroenen/ Graven/ ende rijcke Lieden.

Mela ende Plinius ghedencken oock van eene stadt Selchitan ghenaemt. Daer is hedensdaeghs noch eene stadt Oristagnum gheheeten/eene vande Hoofd-steden: sy light in eene vlacte niet verre van de Zee. Sassaris eene stadt heeft eenen lustighen grond / met lieflijcke Fonteynen besproeyt/ overvloedigh in vaste zaden: doch is weynigh sterck. Algher is eene nieuwe/cleyne/doch volck-rijcke/ stadt/wel bewalt/verciert met schoone huysen. Daer zijn noch eenighe andere steden/die wy om cortheyd naer laten.

Wat moet ick noch segghen/dat hoe-wel de Locht deses Lands so quaet is / dat hier nochtans Coren/Wijn ende Vee overvloedigh is. Daer zijn so vele Peerden dat vele noch in't wilde loopen. Sy zijn cleyner dan de onse/doch sterck ende wacker. Hier is overvloedige Jacht voor de jaghers/soo dat vele Bouwers vande Jacht leven. Daer is een Dier dat sy Muflono naemen: het Vel ende Hayr is als een Hert / de Hoornen zijn als eenen Ram achter om ghecrult/het heeft de grootte vā eē middelmatigh Hert;het eet cruydē; zijn vleysch is goet om etē.

In Sardinien en zijn gheen Wolven/noch diergheliicke schadelicke Dieren. Daer is alleen de Solipunga, daer wy te voren af spraké. Daer zijn wel vele schoone Revieren/doch sy en zijn niet diepe: want men des Somers daer deur gaen can.

Den Viceroy, die eenen Spaengiaert most zijn/heeft daer het hooghste ghebiedt. Hy heeft naest hem eenen Regent/die eenen Doctor inde Rechten is; hy heeft oock zynen Raedt met den welcken hy alle zyne saken uyt-recht. Het volck is sterck van Lichame/ ghewent tot arbeyd: uytghesondert weynighe die des wellustes slaven zijn. Die inde steden woonen leven vredigh onder een/handelen de vremdelinghen vriendelyck: sy sorghen maer voor den dagh van heden/ ende zijn seer slecht ghecleedet. Ende/ 't welck te verwonderen is/ daer en is niemant die eenighe wapenen can maken/ maer crygen die van Spaengien ende Italien. Ende dit sal van Sardinien of Sardoigne voor dese Caerte ghenoegh wesen.

Corsica

CORSICA
Oriens
Occidens
Meridies
Septentr
Balagna
Bastilica
Bastia
S. Fiorenzo
Calui
Corte
Niolo
Bonifacio
Porto vechio
La Chiapa
Monaro
S. Spirito
Figari
Milliaria Italica
10 20 30 40

Corsica is soo van eenen Corso, Heere van dat Eyland/ ghenaemt: in het Westen ende Noorden streckt het naer de Ligustische Zee: in het Oosten is de Tyrrhenische Zee; in het Zuyden Sardinien. De lenghde en is boven de 120 mylen niet/ hoe-wel dat Srabo het selve 160 mylen/ende Plinius 150 mylen/lang seght te wesen. Plinius maect het 50/maer Strabo 60 mylen langh/als het inder waerheyd is: den omganghl/ naer Plinij rekeninghe/is 320 mylen. Andere segghen dat het 305/ andere 309 mylen inde ronde heeft. Maginus seght dat het selve nauwe af-metende 320 mylen inde ronde heeft ghevonden.

Het is een Eyland dat onbequaem is tot de Land-bouwinghe/ eensdeels om de steenachtige grond/eensdeels om datter veel groote hooghten zijn/als Strabo schrijft: hy voeght daer by/ dat de inwoonders by zynen tyden rouw van leven waeren / die haer by moorderyen ende rooveryen onder-hielden. Op heden zijn't goede Soldaten/die ter Oorloghe wel dienen. Dit Eyland gheeft goede ende wel-smakende vruchtē ende sekere Wynen / die tot Roomen seer geacht zijn. Daer zijn moedighe Peerden/ende Honden van uyt-genomen grootte/om de wilde Beesten mede te vervolghen. De inwoonders noemen de streeck van't Eyland die nae't Oosten loopt Banda di Dentro, en d'andere Banda di Fuori; sy gheven haer selven den naem van Piemontinchi ende Oltramontani. Hier is grooten overvloed van Honigh. [Vele Olie ende Vyghen.] Ovidius heeft gheacht dat den Honigh deses Lands venynigh was. Dat hy bitter is/heeft Servius in het vierde Boeck vande Georgica Virgilij gheschreven. Dat geschiet door den overvloed der Iben-boomen (die de Latijnsche Taxum namē) daer de Byen den Honich uyt-suyghen. Den steen Catochites word alleen in dit Land ghevonden. Rhennius spreeckt aldus van Corsica;

Dit Land Catochites steen Soomen seght voortbrenght alleen,
Steen die aen het Lichaem cleeft, Als den Lijm die niet begheeft.

Democritus heeft desen steen in den strijd tegē de Magos gebruyckt. Plinius Lib 37. Cap.10/ eñ Solinus Cap 9. schryven dien steen die aencklevende cracht toe; maer Plinius twyfelt of het waer is.

is. Wy laten't in zyne weerde. Seneca in Corsica ghebannen zijnde/ heeft hy aen Lesbium ghe-schreven: de Seigneurie of Heerlickheyd van Corsica heeft eerst behoort aende Tirrhenen, daer na aenden Carthachinenseren, ten laetsten aenden Romeynen (gelijck Livius betuyght.) Doen de Romeynen de selve over-wonnen hadden / voerden sy een groot ghetal der in-woonderen tot slaven naer Roome: doch hadden weynigh nuts daer af / om dat het sulcke boose en beest-achtighe knechten waren: dat hoe goeden coop datmen die cocht/ de cooper aen den quaetsten coop bleef/ als Strabo ghetuyght. Onder de Romeynen is dit langh ghebleven / tot dat de Sarazynen hare machtighe handt oock over dese Landen hebben uyt-ghesteken: dan also die op een tijd verwonnen wierden vande Genevoysen, is het Eyland oock aen de stadt Genua ghe-komen: maer de Pesanen hebben't haer ontweldight. Het is oock onder de Pausen gheweest. Ten laetsten de Pisaners byde Genevoysen verwonnen zijnde/ ist weder onder de Genevoy-sche Seigneurie ghebracht / daer onder rustet als noch. Plinius ghetuyght dat daer 33 steden in Corsica waeren: het welcke Martianus Capella uyt hem aen-wijst: doch ick vermoede uyt Strabone (seght Bertius) dat het veel eer Castelen dan steden zijn geweest. Heden is daer de stadt Bastia in de bewaernisse vande opperste Gouverneur. Daer is oock Porto Vechio by't Casteel van Bonifacius. Wy sullen dese beschryvinge sluyten met het dicht daer Bertius die met beginnet: op dat wy moghen weten hoedanigh het Land eertijds was doen dat was ghescreven:

'tBarbare Corsica licht tusschen de Rotzsteenen:
'Tis eenigh, onbewoont, vol van Woestynen groot:
De Somer comt gheen Graen, gheen' Appels d'Herfst, verleenen:
Den grysen Winter is van Pallas ghifren bloot:
De Lenten, schaduw-bly, daer niet te voorschijn brenghen.
Dit ongheluckigh Land niet een cruyd gheven can;
Gheen Brood, niet een teugh nats, gheen Vuyr, om couw te dwinghen:
Twee dinghen zijn hier maer, ghebannen volck, en Ban.

Elba word vande Gheleerde Ilva, vande Griecken Æthalia, ghenaemt. Het is een vermaert Eyland/ by Plumbino ghelegen. Daer light slechs een cleyn Eyland Palmariolo ghenaemt tusschen beyden. Aristoteles, dien neerstighen onder-soecker der natuerlycke dinghen/ schrijft dat het tot zynen tyden seer vruchtbaer was van Coper; doch dat Metael ontbreket nu/ende in plaetse van dien is nu grooten overvloed van Yser: het welcke eens uytghehaelt zijnde/binnen 25 Jaren wederom wasset. Waer in Godes sonderlinghe goedigheyd tot het menschelijcke geslachte blijcket. Och! of de ondanckbare aerd-woonen dese gaeve niet en mis bruyckten/ om den draedt des menschen levens af te snyden! Dit is aenmerckens weerdigh: het Yser dat hier uyt ghedolven word/ en can hier niet ghesmolten worden; maer moet elders vervoert worden. Hier graeft-men oock den Seyl-steen/ Tin/ Solpher/ Aluyn ende Loot uyt. In het Noorderlijck deel deses Eylands/ dat by-nae een Eyland is/ heeft Cosmus, groote Hertoghe van Toscana, teghen de schielijcke voor-vallen der Oorloghe sterck ghemaeckt: hy heeft daer oock eene stadt ghebout/ die hy na hem Cosmopolis heeft willen genaemt hebben: de stadt heeft duysent stappen in de ronde: daer zijn twee stercke Castelen met een wel-versien Wapen-huys/ ende eene ruyme Haven voor vele schepen. Int Oostersche deel des Lands/ tusschen de Castelen Capoleri, Grassoli ende Rio is eene Fonteyne die eene Reviere voort-brengt die des Somers/ maer voornemelijck ontrent den Sonne-standt als de dagen langst zijn/ vol en verheve is; doch des Winters in de andere Sonne-stand als de daghen corst zijn/ is sy drooghe. Leander pooght hier af reden te gheven: wy willen't de Gheleerde bevelen. God toonet dat hy aen den loop der natuere niet en is verbonden. Voorts en brenght het Land noch Coren/ noch Boom-vruchten voort. Doch het Yser brenght sulcke winste op/ als Claudius Rutilius in zijn Reys-boeck ghetuyghet/ dat het groot gewin daer af trecket.

Over

Septentrio
ELBA
COSMOPOLI
PORTO
FERATO
Occidens
Marriano
Volterato
Giogo
Feraio
Rio
Capoliri
Calamita
La guardia
Lugone
PALMAROLA
Piombino
PARTE DE
PIANOSA
Meridies

OVer Veliam (seght Plinius) zijn de Eylanden Pontia ende Ischia, die beyde met eenen naem Oenotrides genaemt wordē: waer mede bevestight word dat de Oenotrij, volckeren van Italien, dese Eylanden eertijds beseten hebben. Het Eyland Ischia heeft 18 mylen inde ronde: het is van alle canten met seer hooge steen-rotsen so beset, dat men daer maer van een cant aen en can comen. Sommighe meynen dat het eertijds aen Italien heeft ghehecht gheweest / doch dat het de Zee heeft af-ghescheurt / dat de steenrotsen die vande baren in-gheten zijn dat getuygen: als oock dat den grond even eens is als het vaste Land. Daer zijn vele Baden ende heete Wateren. De stadt Ischia light na het Oosten met eē sterck Casteel / bynae een Eyland zijnde. In dit Casteel heeft Ferrandinus, sone van Alphonsus [tweede Coning van Arragonien] eene wyle geschuylt / doen Carolus de achtste Coning van Vranckrÿck / als verwinner over het rÿck van Napels wierd gehult. De stadt wierd nu Gerunda genaemt. Alphonsus Davalus heeft de selve als oock het heele Eyland lange in-gehadt ende een seer groot ende costelÿck Paleys / al-daer ghebout / verciert. Naer hem is zynen sone de Marschalck van Peschara gevolght. In het Jaer 1301 doen Carolus de tweede in Cicilien heerschte / zÿn de Solpher-aderen binnen inde aerde aen-gesteken / het welcke seer droef ende schrickelick om aensien was. Desen brand heeft vele plaetsen des Eylands eñ een goedt deel der stadt met zyne vlamme verteert / so dat de inwoonders / dē brand ende leelickē stanck des Solphers vliedende / gedwongen zÿn geweest / andere Eylanden / of oock het vaste Land / te soeckē: andere zÿn naer Prochyta, Baia ende Napels gevlucht. Dit Land gheeft goede in-comsten / soo dat (als Leander getuyght) jaerlÿcks wel 16 duysent vaten Wÿns van daer vervoert worden.

Wy en moeten hier het naer-gheleghene Eyland Capraria niet vergheten: in het welche / als oock in het Eyland Gorgonia, ten tyden van Rutilius Numatianus Monicken zijn gheweest / doen sy noch in de andere deelen van Italien niet en waren. Het dicht van Rutilius sal ick hier vertalen / om den Leser in alles dienstigh te wesen.

Wat

ISCHIA
inſula

Meridies
Septentrio
Occidens
Por. de S. Pancratij
T. S. Pancratij
Prom Caballi
Pr. et mons S. Angeli
P°. Angeli
Po. Cephalonum
P°. Acus
Pr. Sciarilli
Iſchia Ciuitas
M. Ligori
Vicus Teſtacci
Pagus Cumanus
Vicus Pleni
Vic Barani
Pagus Monopani
Mons congnoli longi
Panſa Vicus
T. S. Nicolai
Vicus Fontana
Baln agnanis
Vi. Campagnai
T. S. Antimi
Stabia
Mons
Mons Epomeus
Cuſtodiæ Mons
Pomarium Ninphar
Balneū Cythara
Mons Teſta
M. et Cauaoli
Foſſium Mons
Vicus Latriſta
Forio
Vicus Caſamizzola
S. Petri
Caſtru et Sudator. Caſti
Vicus La Lacco
Scopulus Gigantis
T. S. Reſtitutæ
Falconariæ Mōs
Miliare Italicum. 1.

Wat verder in de Zee Capraria sich toont;
Een volck dat vliedt van't licht door't gantsche Eyland woont:
Op't Griecks sy Monachos haer selven by-naem ghoven,
Om dat sy steeds alleen, verscheyden, willen leven:
Sy vreesen rijck te zijn, daer sy van schade vlien:
Die willigh arem is, can-men dien arem sien?
Wat sotte raserny comt uyt u vies hoofd glyden,
Dat ghy van rijckdom vlied, daer ghy gheen schae cont lyden!

Den 81 Brief van S. Augustijn is aen Eudocium, Monick van Capraria, gheschreven.

Int Jaer 1301, ten tyden van Carolus de tweede Coningh van Sicilien, heeft hem eenigh vuyr inde Solffer-aders, daer't gantsche Eyland mede vol is, ontsteken, en herwaerts ende derwaerts loopende, een groot deel vande stadt Ischia (nu Geronda ghenaemt) verbrand: desen brandt duerde ontrent twee maenden, met de doodt van veel menschen ende beesten, so dat de inwoonders ghedwonghen zijn gheweest haere wooninghen te verlaten, ende nae Procida, Capre, Baia, Pozzoli, ende Naples te vluchten. Dat can noch op heden wel ghemerckt worden, aen-ghesien dat die plaetse (Cremata daeromme genaemt) wel twee mylen in't ront verdort ende onghebout is. Het is voorts vruchtbaer bysonder in Wynen, soo dat sy (ghelijck Leander verhaelt) wel sesthien duysent vaten alle Jaren vullen.

Niet verre van Ischia leyd het Eylandeken Prochyta, dat is cleyn, doch lustigh: rijck in Metalen ende veel warme Wateren, dan het heeft weynigh in-woonderē, door vreese van't vuyr, dat dit Eyland, jae al desen streeck, by wylen gheschent heeft.

Sicilien

Scala milliarium
25 50
Septentrio
Vulcano
Orlando
Cifalu
C. di Gallo
C. Bogerlino
Patti
Lotydaro
Milazo
Faro
Messano
Caroma
Tusa
S. Saluadore
La Scaletta
Taloruna
Mondello
S. Castaldi
Palermo
Termini
Gerace
Capizzi
Mona
Torrtorici
Cattamo
Ætna M.
Maretimo
Levenzo
Amgr
Calatafimi
Conglione
Selafani
Petralia
Traino
Randazzo
Scifo
Trapani
Mazzaro
Aterno
Marsala
Prizzi
Rachalmuto
Catania
Sauiano
Racalbuto
Paterno
C. Boco
Partinna
Chiusa
Castro Iea
Erma
Golfo di Catana
Mazara
Ferra
Xaca
Aiduni
Labroco
Muxcara
Plazza
Augusta
Tre fontane
Petraprecia
Liontini
Siculiano
Giorgonti
Lo Mazarino
Noto
Lisola de li Magnesi
C. Bianco
Jaratana
Butera
Calatagironi
Monichiaro
Terranova
Saragusa
Leucata
Modica
Camarana
Ragusa
Noto
Pendicara
SICILIA
Meridies
C. Palho
C. Passaro

Sicilien, het vermaertste Eyland inde Middellandsche Zee/ word van Thucydides Sicaniam, van eenen Sicanus (die/ als Solinus ende Capella schryven / met eene Spaensche Armade voor de Troyaensche Oorloghe hier aen ghecomen is) ghenaemt. Het word Trinacria van de drie-hoeckighe ghedaente van de Dichters gheheeten : daer-om seght Ovidius, 4 Fastor.

'Tland met drie hoofden hart sich in de Zee uyt gheeft:
Dus het Trinacri naem van zijn ghedaente heeft.

De drie Capen of Hoofden zijn dese; Capo di Torre del Faro; Cabo Pacino, eñ Capo di Boei. Sommighe meynen dat Sicilien eertijds van Italien af-ghescheurt is/ om de ghelijckheyd die het Land met malcanderen heeft: het welcke wy in zyne weerde laten.

Wat de ghelegentheyd aen-gaet: in het Noorden word het met de neder Zee/ in het Oosten met de boven Zee/ in het Zuyden met d'Aphricksche/ ende in het Westen met de Sardinische Zee/bespoelt. Thucydides, Lib. 6. schrijft dat den om-vangh van Sicilien niet veel minder en is dan acht daghen reysens/ende/ hoe-wel dat het soo groot is/ dat het maer 20 stadien (elcke stadie naer Iunij schryven is 125 stappen: het achtste deel van eene myle naer het schryven van Columella) van het vaste Land en is verscheyden.

Dit Eyland is seer uyt-nemende in gesontheyd des Lochts/vruchtbaerheyd des gronds/ ende in alle dinghen die tot des menschen onderhoud van noode zijn. Al wat Sicilien uyt haer Land/of oock uyt het verstand hares volcks / voort-brenght (als Solinus spreket) comet de volmaecktheyd seer naer: het welcke hy de ghelegentheyd des Landts toe-schryvet. Marcus Cato heeft dit Eyland de Spijs-camer der Republijcke / ende de Voedster van de Roomsche Burgherye ghenamet. Strabo naemt het de Coren-schuere van't Roomsche volck. Het welcke voor den verstandigen Leser ghenoegh is / sonder dat wy met den cleynen Atlas het ghene dat in het ghemeyn ghesyd is/in het bysonder verclaren. Dit Eyland word met vele Revieren besproeyt. Den Sicilischen arm is nauwe/ ghevarigh/ straf ende wreet ; door den naeme

Carybdis

Carybdis ende Scylla berucht. De voorneemste Berghen zijn den Bergh Ætna [die van Pindaro eene Hemelsche Calomne word ghenaemt] op heden is sy Monte Gibello of Mongibello geheeten: hy brand met ghestadigh vuyr. Hy word van Virgilio, Plinio, Mela, Solino, ende andere beschreven. Den Bergh Eryx (nu Monte S. Iuliano genaemt) is seer vermaert door de Kercke van Venus ende Ænea (soo-men schrijft) ghebout.

Dit Eyland hebben eerst de onmenschelijcke Lestrigones, daer naer de Sicanes, eene volckplante van Spaengien, bewoont: daer toe zijn de Volckeren van Troyen ende Creta daer by ghecomen. Daer naer hebben de Griecken het selve versocht: daer naer de Romeynen. Ende naer dat het Rijcke van Oosten ende Westen ghescheyden was, heeft het schier 200 jaer onder die van Constantinopolen ghestaen. Ten tyden van Iustinianus zijn de Gothen in het selve ghevallen; die van Belisario, 17 jaren daer naer, zijn verdreven. Onder Michael Balbo zijn de Saracenen Meesters van het selve geworden / ende hebben het selve 400 jaer behouden: doch sy zijn door de Noor-mannen ghewweken. Daer naer zijn de Longobaerden / Sweven / ende Hooghduytsche ghevolght; maer de selve van Clemens de vierde uyt-gheset zijnde, hebben de Fransoysen daer 17 jaren Meesters gheweest / tot de Vesperen van Sicilien / die in het jaer 1282 zijn gehouden. Van dien tijd af heeft het onder Aragonien tot den tijd vanden Coningh Ferdinand geweest: den welcken over-leden zijnde, hebben de Coninghen van Spaengien de heerschappye over Aragonien ende Sicilien vercregen. Plinius heeft in dit Eyland 72 steden getelt. Op heden zijn daer, so groote als cleyne, 173 steden, als Maginus getuyget. Palermo is de Hoofd stadt van het gantsche Land. Dit is eene oude stadt, op eene lustige ende vruchtbare plaetse gelegē. Sy light nae't Noorden, eñ word met de neder Zee bespoelt: sy is van Coning Fredericus met hooge mueren bewalt. By de Zee light een Casteel. Daer zijn 3 oude stadts-poorten. Daer is eene cost[e]lijcke Kercke van Rogerio gebout, S. Pieters Kercke genaēt, die alle Kercken van [Italien] overtreft. De grootste Kercke (van Gualterio II Aertz-bisschop van dien name gebout) is met schoone Beelden verciert. In de selve zijn de Coninghen begraven.

Daer

Daer is eene hooghe Schole ende een Gast-huys / met meer andere ghestichten/te langh om verhalen. Syracusa (nu Zaragossa ghenaemt) is eene seer schoone ende groote stadt ; de welcke/ als Iunius uyt Cicerone schrijft/uyt vier seer groote steden eertijds bestond: de eene was Insula (Eyland) ghenaemt/eertijds vermaert door het Paleys vanden Coningh Hiero: de tweede wierd Acradina ;de derde naemde-men Tyche, vanden wel-bekenden Tempel der Fortuyne/ daer in staende: de vierde was Neapolis ghenaemt/om dat sy lest ghebouwt was. Hoedanigh sy eertijds was verhalet Cicero (Action. IV. in verrem) Wat sy nu is sal ick cortelijck seggen: Eenen Spieghel vande verganckelijckheyd aller dinghen/gruys ende steenen. De vermaerde Mannen daer uyt ghecomen/laten wy Bertium verhalen. Messana is eene stadt aen de Zee gheleghen. Catinu is vermaert door eene hooghe Schole: Taormina/ eene stadt vande Zancleo ghebout. Lentine het Vaderland van Georgus Sophista Daer is oock Agrigentum, eene seer oude stadt/van die van Carthagen verwoest: doch van Megalus ende Feriscus weder-om op-ghebout/ende noch veel andere steden/te langhe om verhalen. Wy hebben hier soo vele by een ghehoopt als wy voor dese beschrijvinghe den Nederlandschen Leser noodigh achteden te wesen.

De

Septentrio
Cala di S. Paulo
Bonorrat
Balsal
Cala di S. Giorgio
Belkakar
Naxara
Musta
Lya
Atard
Rabal: corme
Marza Moxet
Castello
Borgo
Marza scala
Bormola
Azabar
Besbout
S. Catharina
Fons
Alhaxac
Marza Syrocho
Tarxen
Luca
Azebuch
Behnestu
Godia
Citta
Scala miliarium
5
S. Maria de la grotta
Rabbato
M E
LIT A
Mekabeke
Saphi
Sigeo
Meleri
Bobakra
Xilouca
Tarterni
Dingle
S. Maria de gemona
Zurie
Crendi
Raalkibir
Filao
Vallone
MALTA
Meridies
Folfola

DE beschrijvers des Aerdbodems beschrijven ons twee Eylanden Milita ghenaemt. Het eene datmen ontmoetet als-men van Illyrien naer Corcyram vaert: na het selve (als Calimachus schrijft) de Hondekens / die de Latijnsche Canes Melitæi noemen / ghelijck Plinius Lib. 3. Cap. 26 verhaelt / ghenaemt zijn. Het andere Melita is tusschen Sicilien ende Africam gheleghen / al-waer / soo Strabo ghevoelt / de teere Hondekens haren name ende weerde getregen hebben. In het selve is eene stadt gheweest die als het Eyland Melita genaemt wierd / gelijck uyt Ciceronis schriften blijckt: de selve gedenct oock van een Hoofd / of Cape / deses Eylands / in het welcke eene seer oude Kercke van Iuno was / ende gheeft te kennen dat de Roosen van Melita van weerden ende in het ghebruyck waren / om costelijcke Oorkussenen daer mede te vullen. Dit Eyland wordet hedens daeghs Malta ghenaemt; de Arabische naemen't Maltæam. Het is nu in het besit van die Ridders van S. Jan / die sy Cruysdraghers naemen; die-men in onse Eeuwe op de Latijnsche Rhodios ghenaemt heeft. Ptolomæus maeckt van beyde dese Eylanden ghewagh: doch het eerste naemt hy Melitinea; het tweede daer wy lest af spraken naemt hy Melitam: de Dichter Ovidius seght;

Melite vruchtbaer is, dit Eyland is gheleghen
By Corcyr vruchteloos, Libycks Zee slaet daer teghen.

Sommige zijn in twyfel in welcke van dese twee Meliten dat den Apostel Paulus schip-brekinghe heeft gheleden. Lucas verhaelt inde Handelinge der Apostelen / dat Paulus inde Adriatische Zee versmeten zijnde / nae vele om-wegen met de zyne aen een onbekent Eyland is aenghecomen: het welcke sy daer nae verstaen hebben Melita te wesen: ende dat hy drie maenden daer nae met een schip van Alexandrien nae Syracusen is gevaert. De vertellinghe selve geeft te kennen dat dit Meliten nae de custe van Africa, ende niet nae de custe van Illyrien is gheleghen. Want / wat soude een Schip van Alexandria om naer Syracusen te vaeren in Illyrien doen? Ghy sult misschien segghen / Paulus wierd in de Adriatische Zee ghesmeten ende weder ghesmeten. Ick antwoorde / dat de Adriatische Zee oock tot hier toe comt / gelijck Strabo

ende

ende Ptolomæus ons leeren. Cicero ghetuyght oock datter eenen ghevaerlijcken Zee-arm tuſſchen Melitam ende Siciliam is/ ſoo dat het niet te verwonderen en is dat het ſchip aē Melita gheſmeten ende verbroken is. Dit ſoo zijnde / en moet niemant twyfelen of Paulus en is aen dit Eyland Melite aengheworpen/dat nu Malta wordt ghenaemt/ende vande Caerte wordt aen-ghewesen.

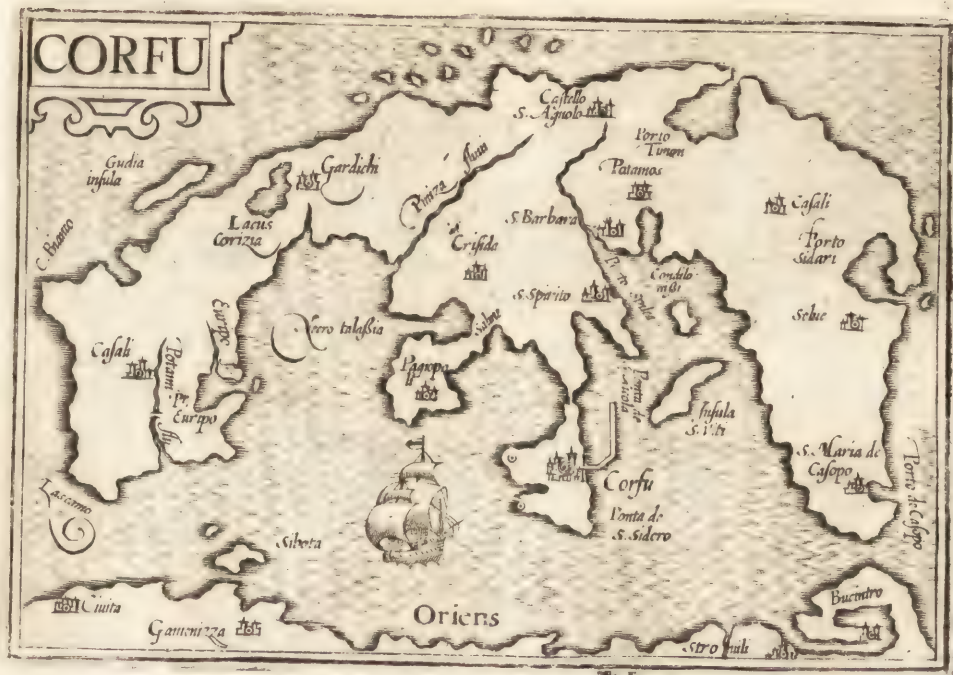
Het Eyland dat hedenſdaeghs Corfu ghenaemt is werd eertijds Corcyra genaemt: het is inde Ioniſche Zee tuſſchen Epirum ende Calabrien gheleghen. [Het light van Epiro daer de Zee nauwſt is twee mylen: daer ſy op haer wydſte is 20 mylen.] Het hadde eerſt den by-naem van Melena: dit Eyland is door de ſchip-brekinghe van Vlyſſes ende door de Hoven van Alcinous ſeer vermaert. Het is oock Phæacia naer Phæacen genaemt. Daer af ſchrijft Valerius Flaccus aldus:

Het naeſt gheleghen Land ſy kieſen van Phæaken
Met Cyters gheel beſet, die het gheluckigh maken.

Tibullus ſeght oock:

In een Land onbekent Phæacia my ſiet.
Te bedde zijnde cranck door ſieckte vol verdriet.

Van dit Land ſchrijft Plinius aldus: Corcyra light van Buttroto (of Butrito) 12 duyſent ſtappen: de ſelve light vande Acroceraunij (Berghen die tuſſchen Armenien ende Hiberien liggen) 50 mylen met de vrye ſtadt die oock Corcyra ghenaemt is, ende de ſtadt Caſſiope (van Sophianus Ioannina, van andere S. Maria Caſopi, genamet) ende den Tempel van Caſſius Iupiter: het heeft 97 ſtappen inde lenghde. Dit Eyland was eertijds ſeer vermaert / is eene Colonie van die van Corinthen / voor al ſeer machtigh ter Oorloghe ende in ſcepen / ghelijck Homerus ende Thucydides ghetuyghen. De ſelve Thucydides (Lib. 1.) ſchrijft dat de Gheſanten van Corcyren / binnen Athenen hulpe teghen die van Corinthen begeerende / aldus hebben geſproken; Ons Eyland is ſeer bequamelick gheleghen, daer men in Italien ende Sicilien over ſcheper: het ſy dat-men moet beletten dat van daer gheene Vlote in Peloponeſum en vare, of dat men gints ende weder eene Vlote moet ſenden. Ende op dat ick het cortelick ſegghe, verſtaet dit van my; men moet in Griecken-land drie groote Vloren maecken; de uwe, de onſe, ende die van Corinthen: ſo ghy het veracht, dat twee vande ſelve te ſamen comen, ende dat die van Corinthen ons verwinnen, ſoo ſult ghy eenen ſcheeps-ſtrijd ghelijckelijck met die van Corcyren ende

CORFU
Castello S. Aguolo
Porto Timon
Patamos
Gudia insula
Gardichi
C. Bianco
Lacus Corizia
S. Barbara
Crisida
Casali
Porto Sidari
S. Spirito
Selue
Casali
Potam. fl.
Euripo
Corfu
Ponta de S. Sidero
S. Maria de Casopo
Porto de Casopo
Sibota
Ciuita
Gamenizza
Oriens
Bucintro

ende van Peloponesen voeren: maer ons aengenomen hebbende, sult ghy meer schepen hebben om teghen den vyand te vechten.

Op heden is het onder de heerschappye der Venetianen: van de welcke het cloeckelijck teghen de macht der Turcken is (als Paulus Iovius in het sessendertighste Boeck zyner Historie ghetuyght) voor-ghestaen. De inwoonders zijn Griecken; den grond is vruchtbaer/ overvloedigh in Wijngaerden/ Olijf-boomen/ ende alder-hande Vrucht-boomen: men vergaert hier grooten overvloed van Honigh. De Locht is hier seer sacht/ soo dat daer heele Bosschen van Citroenen/ Lemoenen ende diergheliicke Boomen zijn. Doch de vaste Zaden en tieren daer so wel niet/ om de Zuyder winden/ door de welcke sy verdrooght zijnde/ verdorren eer sy rijp connen worden. Ende dit sal voor dese Caerte ghenoegh wesen: ick beghinne de Gheleerde Locht van Griecken-land te riecken.

GRÆCIA
Septentrio
Natoliæ
pars
Miliaria Germanica
Italiæ pars
43
42
41
40
39
38
37
Cranza
Zeta
Budoa
Durazo
Lodrin
Valona
Chimera
Corfu
Leucas
S. Maura
Cefalonia
Zante
Lepanto
Patra
Argos
Napoli
Thebe
Athene
Lembro
Stalimene
Metellino
Andri
Samo
Smyrna
Lero
Stampalia
Sarpanto
Dragonere
Cristiana
Milo
Policandro
Sapienza
Prodeno
Corfu
Negroponte
Larissa
Adrianopoli
Constantinopolis
Philippopoli
Salonichi
Dardanello
Castel nuovo
Tenedo
Landimiri
Foio nouo
Halicarnassus
Gallipoli

DEn name van Griecken-land (als Plinius, Lib. 4. Cap. 7, ghetuyget) is dickwils naer de Coninghen verandert. Ick en sal den Nederlandschen Leser met eenen hoop Grieksche namen niet beswaren. De in-woonders namen het selve als nu Romechi; de Turcken Horomeli. De 70 Oversetters Phobel ende Iavan. Griekenland en word van alle Schryvers niet ghelijck bepaelt: het streckt sich eygentlijck vande Isthmo tot Thessalien, ende word van Epyren met de Reviere Acheloe gescheydẽ: naer het Oosten heeft het de Zee die Asien van Europen scheydet (vande Latijnsche Ægæum, vande Italianen Arcipelago, vande Turcken de Witte Zee, ghenaemt) ende dit is eygentlijck Hellas (of Griecken-land.) Dit wilt Plinius op sommighe plaetsen seggen/ als hy seght Hellas naeckt aen Poloponnesen met eenen nauwen hals. Sommwylen word oock Peloponesus ende Thessalien onder den naẽ van Griecken-land begrepẽ. Als L. Æmilius Paulus om Griecken-land reysde/ is hy van Thessalien naer Delphis ghetrocken/ van daer naer Lebadien/ van naer Chalciden/ daer nae naer Auliden/ ende van daer naer Athenen: des anderẽ daeghs trock hy naer Corinthen; van daer nae Sicyonen/ Argos, Epidaurum, Lacedemonien/ Megalopoli, ende Olympiam: Griecken-land aldus door-reyst hebbende/ is hy weder tot Amphipolim ghecomen. Op heden naemen wy al die streke Griecken-land/ die in het Westen met de Ionische/ in het Zuyden met de Lybische/ in het Oosten met de Witte/ Zee bespoeyt wordet / eñ in het Noorden met de Berghen van Thracien/ Mysien ende Dalmatien word ghescheyden.

Dit Landschap overtrefte eertijds alle de Landen van Kerstenrijck in matigheyd ende ghesontheyd der Locht / overvloed van alle aerd-ghewassen / ende veelheyd van alderhande Vee. Wt den boesem deses Lands zijn meest al de Poetische Fabulen/ eñ dien grooten glantz der Gheleertheyd voort-ghecomen. Dit is het Landschap dat in vermaertheyd/ eere/ leeringhe/ veelderley consten/ ende oock in machtighe heerschinghe / ende cloecke Oorlooghs daden langhe ghebloeyt heeft. Dit Land was eerst vry / maer als willende op zyne ghebuyr-landen heerschen/ is het in slavernie gecomen. Cyrus heeft het selve alderéerst gequelt: na hem ist door

Xerxem

Xerxes ende andere Coninghen van Persen tot het verderf ghecomen. Daer nae hebben die van Macedonien haer het selve onderdanigh gemaeckt. Als Perseus overwonnen was/ quam het aen de Romeynen; welcker Rijcke gescheyden zijnde/ is het heel aen Constantinopolen gecomen/ tot dat de Gothen/ Bulgaren ende Sarracenen/ het selve gheroost hebben/ ende dat den Turck eyndelijck het selve gheheelijck in ellendighe slavernye ghebracht heeft: uytghesondert Corcyra, Cephalenia, Zacyntho, Creta ende vele andere cleyne Eylanden/ die onder Venegien staen. Eertijds heeft Griecken-land vele bloeyende steden ghehadt/ Athenen/ Lacedemonien/ Delphis, Argis, Mycenen/ Corinthen/ ende vele andere/ die meest al vergaen zijn ende deerlijck te gronde ligghen: getuygende de verganckelijckheyd van alle dingen/ tot eenen Spiegel van andere Landen ende steden/ die om een weynigh welvarens de borst soo uyt steken/ als of haeren val nimmermeer en soude comen. De Revieren worden tot 32 gerekent; welcker namen wy om niet verdrietigh te vallen den cleynen Atlas laten beschryven. De Bergen zijn vele; Olympus, Pelion, Pindus, Parnassus, Helicon, Hymettus, zijn door der Poeten dichten ghenoegh vermaert.

De oude Griecken waren groote Afgoden-dienaers: het getal haerer Goden ende Godinnen was oneyndelijck: soo dat Augustinus in het derde Boeck der Stadt Godes uyt Varone verhaelt/ dat soo by den Romeynen als by de Griecken 3000 Goden waren: waer onder 300 den name van Iupiter droegen: elck hadde zynen Huys-god; jae alle gheneghentheden/ goed en quaed/ hadden hare Goden/ hadden hare Priesters ende superstitien. Nu ter tijd draeghen sy den naeme vande Kercke van het Oosten. Sy hebben vier Patriarchen: den Patriarch van Constantinopolen/ dese is over het deel van Kerstenrijck ende heerschet over de Caloieros (Priesters op den Bergh Atho woonende.) Hy betaelt jaerlijcx aenden Turck 12 duysent Ducaten voor de Kercken die onder hem staen. Den Patriarch vã Alexandrien besorght de Kercken in Egypten ende Arabien. Hy houdet sich te Memphis of Cairo. Den Patriarch van Ierusalem/ sorght voor de Cloosters door Syrien versprepd/ ende doet jaerlijcks den 15 Augusti

in het Clooster op vanden Libano Myse: de Patriarch van Antiochien gebiedt over de Cloosters ende Kercken van Beryti, Tripoli, Haleb ende andere plaetsen van Asien. Wy sullen nu tot de bysondere Landschappen comen.

Tracien wordt nu Romania ghenaemt/door dien dat Constantinopolen/ daer in ghelegghen/ eertijds nieuw Roome ghenaemt was: het wordt van Macedonien met de Revijere Strymon (of Marmario) gescheyden. aen't Noorden light de Berg Hæmus, al het andere is van de Zee bespoelt. Hier is de Revière Hebrus ende andere. De steden zijn Abderen, het Vaderland vanden lacher Democritus (die ten tyden van onsen Hippocrates geleeft heeft.) Daer zijn noch andere steden. Constantinopolen is de Hoofd-stadt vā Thracia: het selve heeft verscheydene namen/ die den Leser by Iunium mach lesen. Constantinus heeft daer den stoel des Rijcks ghestelt. Sy is van Pausania ghebout; sy is aen den Euridum over Pera ghelegen. Binnen Constantinopolen zijn vele oude stucken / eensdeels daer eerst op-gherecht / eensdeels van elders daer ghebracht: de voornaemste zijn dese: den Tempel van Sophiæ, vanden Keyser Iustinianus ghebout: het Paleys van Constantinus: twee schoone colommen/ de eene Serpentina, de andere Historiata, ghenaemt: den Tempel van S. Lucas, den Werf/ het nieuwe Casteel / den Colossus, het Vrouwen-huys/ Ren-plaetse/ ende de Obelisci. Het wordt van twee Revieren bespoelt/ den Cydrus (anders Machleva ghenaemt.) Barbyses (anders Chartaricon gheheeten.) Den ombang van de stadt is boven de 13 duysent stappen: daer zijn over de 700 inwoonders in. Doen de Turcken eerst den voet in Kerstenrijck onder Amurathes gestelt hadden/ hebbē sy na dese stadt gegaept. Als sy met winste ende verlies op weder-zyden lange ghestreden hadden/ hebben die vā Genua het Kerstendom ende het Kersten-volck door hare boose gierigheyd schandigh ende leelijck verraden: want sy hebben om geld eene groote menghte Turcks Crijghs-volck door den Bosphorus van Chersonesen laten door-varen / onder het beleyd van eenen anderen Amurathes, de sevenste Keyser der Turcken. Den strijdt is by de Reviere Varna ghevallen. Vladislaus, Coningh van Hongarien/ ende Ioannes Hunniades stonden den Turck cloeckelijcken

teghen:

teghen: daer bleven 30 duysent Christenen/ende 40 duysent Turcken. Desen bloedigen slagh is in het Jaer 1344 gheschiedt. Naer desen slagh is het verlies vande stadt Constantinopolen gevolght. Mahomet den achtsten de selve bestrydende/ende Constantinus de sevende/Sone van Emanuel, de selve voor-staende; doch te vergeefs: want sy is in het Jaer 1453 in-ghenomen.

Het Landschap van Chersonesus in Thracien, dat ghemeenlijck den arm van S.Georgius ghenaemt wordet/heeft eene stadt Callipolis, ende een stedeken Sestus, ghenaemt/ vermaert door de Liefde van Leander: het light over Abydi. Tusschen Busphorum Thraciæ, ende den boesem van Callipolis is Propontis: in den selven liggen de Eylanden Proconesus, nu Marmora ghenaemt/ende Besbicus, ghenaemt Calomino. In den Bosphoro vischt-men sterck in de Lenten (dit wordt de Silveren Visschinghe gheheeten) ende in den Herfst (de Goude Visschinghe ghenaemt.)

Macedonien begrijpt veel Landschappen: daer is den Bergh Pelion, Ossa, Pindus, Nymphæus ende Atho, die van de inwoonders Agios Oros (of den Heyligen Bergh) genaemt wordt. De Gheleerde Dicæarchus heeft dese Berghen door last der Coninghen ghemeten (als Plinius Lib.2.Cap.65 ghetuyght) ende heeft aen-gegeven dat den hooghsten Bergh Pelion 1250 stappē hoogh was. Den Bergh Athos is oock seer groot/scherp/eñ quaet om op-climmē/zijne schaduwe tot op het Eyland Lemnum schietende: hy is met Wijngaerden / Olijf-boomen/ Laurieren/Myrthus-boomen/ende Appel-boomen beplant. Caloieri (sekere Monicken) leven op den selven seer strengelijck/so dat de Turcken den selven alleen in eeren houdē/ende de Monicken dikwils met giften eñ aelmoessen begiftē. De voornaemste Zee-armen vā Macedonien/ zijn Strymonia (of Golfo di Monte sancto) Singiticus, Toronicus eñ Thermaicus. De Revieren zijn Axius, (of Vardari) Erigon (of Vistritza) Aliacmon (of Pelacus) eñ Peneus (of Salampria) die door Tempe loopt/daer de Poeten so vele af dichtē/als of het eenen Lust-hof ware. Eertijds heeft het vele vermaerde steden ghehadt: op heden zijn de vernaemste/Thessalonica: daer by light Siderocapsa, vermaert door Goudt-mynen. Pella, het Vaderlandt van Alexander de groote. Stagira,

Stagira, de Moeder vã Aristoteles. Apollonia, in de welcke de Keyser Augustus de Grieckische tale heeft geleert: Dyrrhachium (eertydts Epiramnus genaemt) by Brundusien: Aulon, Creia ende Cavalia.

Het Land van Epiren was eertijds wel bewoont / nu ist schier woest: in het selve zijn de Acroceraunia Bergen / die vã de Schippers seer gevreest worden / in het selve is de stadt Ambracia (anders Larta ghenaemt) Nicopolis, Pravesa, ende Actium.

Het Land van Achaien heeft de stadt Donidã by den Parnassus ende Ætoliam by de Reviere Evenus; de Locros ende Ophuncios: in de welcke de stadt Amphissa is; Phocida, daer het Orakel van Delphis was; Beotiam, in het welcke Thebæ is; Attica, waer in Athenen is ghelegen: Megarida in het welcke de stadt Megara is. De Acarnanes zijn gebueren vã Etolien / vermaert door hare cloeckheydt met de slinger. De Eylanden die in de Egeische Zee zijn / zijn de Cyclades ende Sporades: de Cyclades zijn ontrent Delum; de Sporades nae Creta, of Candien / ghelegen. Ontrent Tracia liggen Thassus, Samothracia, Imbrus ende Lemnos (daer de stadt Nephæstia in is.) By Macedonien / in de selve Zee / zijn de Eylanden Peparethus, Scobelos, Scyathos, Scyros, Halonesus, eñ Dromus. By Bœotia is Eubœa: in de selve zijn de steden Chalcis en Carystus. Bubœa word nu Negroponte ghenaemt: het word met den Euripus (die Livius Euboeicum namet) af-ghesloten. Euboea heeft eertijds aen Boeotien vast geweest. Ontrent Delum en Creten (of Candien) zijn de Eylanden Andros, Tenos, Rhene, Scyrus, Naxus, Parus, Seriphus, Melas, Therasia, ende veel andere.

Die van Athenen woonden eerst in Dorpen: sy zijn van Theseo belast in Athenen te vergaderen: hy heeft van 180 Dorpen eene stadt ghemaeckt. Het is een light / corts-wyligh ende ghemeensaem volck. De blinde Heydenen hebben ghemeent dat van de selve de Vriendelijckheyd / Gheleertheyd / Godes-dienst / de vaste Zaden / de Rechten ende de Wetten voort-gecomen / ende over al verspreyd zijn / als of de Israeliten niet veel ouder dan die van Athenen en waren. Doch wy willen't haer vergheven / aen-ghesien dat sy ghewent zijn te liegen ende veel te snappen.

te snappen. Waer af dit tot vermaeck een ghetuyghenisse sal wesen. Antonius wilde datmen hem Bacchum soude namen/ende dat-men dien naeme onder de Beelden soude schryven: hy bootste oock Bacchum in cleederen ende gheselschap naer: die van Athenen zijn hē met Vrouwen eñ Kinderen in't gemoet gecomen/eñ hebben hē Dionuson (dit is den naem van Bacchus) ghegroetet. Het soude haer wel vergaen hebben/ soo het Attisch langh-bladt daer mede hadde connen op-houden. Sy seyden hem dat sy hare Minervam hem ten hylicke gaven/ende dat sy hem die baden te trouwen. Antonius seyde/hy soude het doen/maer hy begeerde tot hylicks goedt duysent talenten. Doen seyde een Griecks snapperken; Heere, Iupiter hadde uwe Moeder Zemele sonder morghen gave. Binnen Athenen was den wegh van Marius, al-waer den Raedt van Areopagita des nachts/op dat niet door gonste en soude geschieden / syne vonnissen gaf: in die vergaderinghe waren twee Silveren steenen/ den eenen voor den misdadigen/ den anderen voor den beclagher/op den welcken sy stonden/ghelijck Pausanias(in Atticus) ghetuyghet. De stadt van Xerxes verbrand zijnde/ is van Themistocles van nieus op-gebout ; doch van Lysondro verwoest ; van Sylla om-gekeert/ ende van den Keyser Adrianus weder-om op-gebout/gelijck dat het op-schrift van eenen pylaer ghetuyget/ die noch op heden tot Athenen is: het welcke wy aldus vertalen;

Dit is Athenen eerst de stadt van Theseüs,
Dit's Adriani, niet de stadt van Theseüs.

Synesius beclaeght de verwoestingen ende ondergangh deser stede in synen lesten Brief aen synen Broeder/gelijck Chalcondylas oock naer hem gedaen heeft. Het soude seer lang vallen/ souden wy wyder van den aerdt der Burgheren/ghelegentheyd der stadt/hare straten/Kercken ende Paleysen/Oorloghe/Regeeringhe/Wetten/op-gangh ende neder-gangh / willen beschryven: wy en hebben dat in dit werck niet voor-ghenomen ; daer-om laet ons naer Peloponnesen trecken.

Het

HEt Land Morea is misschien so genaemt van den in-val der Mooren: verscheydene Schryvers hebben't verscheydene namen gegeven. Ptolomæus, Strabo, &c. namen't Peloponesum, van eenen Pelopes die/ uyt Asia comende/ hier gheheerschet heeft. Dit Land en is geen Eyland/ al schijnt den name sulcx mede te brengen: maer is by-nae een Eyland/ van Mela by het bladt van eenen Boom geleken/ dien de Latijnsche Platanus nae-men. Het is schier so lang als breedt. Het heeft 4 duysent stadien (elcke stadie naer Columellæ schryven geeft het achtste deel van eene myle/ of ses hondert voetē/ of 125 stappen/ als Plinius schryvet.) Artemidorus voeghter noch 400 stadien by. Met Isthmo hout het vaste aen't vaste Land: Isthmus is 40 stadien breedt. Vele hebben te vergeefs dese engte soeckē door te graven. [Onder de welcke Demetrius, Cæsar, Caligula, Nero, ende andere zijn.] Het welcke niet willen-de gelucken/ hebben sy eenen scheyd-muer gemaeckt/ die sy Hepamilium naemden. Den Turck Amurathes heeft den selven om-gesmeten. De Venetianen hebben dien int Jaer 1453 in den tijd van 15 dagen weder op-gerecht; maer den Turck heeft den selven wederom tot dē grond toe af-gebroken. In desen Isthmus was eertijds den Tempel van Neptunus: al-waer de Ist-mische spelen gehouden wierden. Het Land Morea (of Peloponesus) heeft nae't Oosten de Cre-tische/ nae't Westen de Jonische of Adriatische/ Zee: in't Noorden heeft het den Corintischen eñ Saronischen Zee-arm/ tusschen de welcke Isthmus word ghesloten: in het Zuyden heeft het de Middellandsche Zee. Dit Schier-eyland (Morea) is het hoofd eñ het Bolwerck vā heel Griec-ken-land: het en behoeft sich in weerdigheyd voor gene Landschappen vā Europa te schamen/ als Plinius ghetuyghet. Want het is uyt-nemende in alle dinghen die dienstigh zijn om over-vloedigh ende tierlijck te leven door zyne vruchtbaerheydt ende overvloed: want het heeft vruchtbaere Heuvelen ende Daelen: Het is vol Zee-armen door de veelheyd der Capen ofte Hoofden.

De Ilij, Messenij, Achivi, Sicyonij, Corinthiaci, Lacones eñ Arcades hebbē dit Land bewoont. Dit deel van Griecken-land was eertijdts door de gantsche Wereld meest vermaerdt: De

Republijcken

Septentrio
Meridies
Occidens
Oriens
Argos
Galato
Lepanto
Lanbina
Crissa
Meline
Claucos
Rossa
Payæ
Nisea
Brauron
Athenæ
Munichia
Thurium
Macronisi
Corynito
Sicion
Elbritia
Helice
Vostiza
Selocastro
Patras
Sidra
Salamina
Cleone
Sutica
Siveri
Engia
Schilla
Albora
Elecuda
C. delle Colone
Zea
Gaidonisi
Chaon mons
Tovisa
S. Vassili
Didymi
Mala
Pilis
Methana
Celenderis
Vicina
Napoli
Palamida
Chiarenza
Gardichi
Belvedere
Tornese
Clitor
Araconia
Ciutri
Golfo de Napoli
Spetie
Sette pozzi
Falconare
Antimilo
Pasimida
Milo
Annia
Caranio
Bella Pola
Larcadia
Gargulia
Artos
Navarino
Coroni
Sapienza
S. Venetico
Mesenia
Calamata
Chioros
Misitra
Castri de rotonia
Rotonia
Mautan
Malvosia
C. Malio
C. Rapan
C. Sapo
Dragonero
Cerigo
Coloitre
C. Matapan
Milliaria Italica communia
10 20 30 40
38
37
36
Petrus Kærius cælavit

Republijcke ende Heerschinge van-de Mycenen, Argiven, Lacedamonieren, Siconen, Eliensen, Arcadische, Pylische en Messenische: upt de welcke vele Princen vermaert zijn/ als Agamemnon, Menelaus, Aiax ende andere. Seker dese plaetse heeft eertijds schier over heel Griecken-land geheerschet: maer nu is heel Morea, als oock heel Griecken-land/ den Turck onderworpen: hoe-wel dat het van sommighe Coningskens (die sy Dispotas namen) ende van de Venetianen de voor-ledene jaren cloeckelijck is voor-ghestaen. De Sangiacus (die sy Morabegi naemen) besit het selve in des Turcks name. Hy woont te Modoni, ende brengt op het bevel van den Beglerbey van heel Griecken-land duysent Ruyteren op/ die hy selve haer soldt besorght. Zyne in-comste in Morea is jaerlijcks 14 duysent Ducaten.

Het blijckt upt Ptolomæo ende andere Schryvers/ dat dit heele Land in acht Landschappen of Provincien eertijds af-ghedeelt was/ te weten/ in Corinthia, Argia, Laconica, Messenia, Elis, Achaia, Sicyonis, ende Arcadia.

Inde Isthmo is Corinthen ghelegen: sy was eertijds Ephyre genaemt. Cicero naemt die met recht Het Licht van Griecken-land. Sy heeft van weder zyden eene Haven/ de eene naer Asien/ de andere naer Italien: door die wel-gheleghentheyd der plaetse is sy seer schielijck opghecomen: het vieren vande Isthmische spelen heeft daer toe oock seer gheholpen. Acrocorinthus was op eenen Bergh drie stadien ende een half hooghe: onder den selven was Corinthen/ 40 stadien inde ronde hebbende. Op den top vanden Bergh was de Kercke van Venus, daer alderhande ontucht ghepleeght wierd: daer ontrent was de Fonteyne van Pyrenen/ die (naer den ghemeenen roep) vande slagh van den clauw des Peerds Pegasus ontsprongen is: het welcke ick de ghene late ghelooven die van dat Peerd gheslagen zijn. De stadt Corinthen is van L. Mummio om-ghekeert/ om dat de Ghesanten des Roomschen volcks daer wat oneleefelijck ghehandelt waeren/ neghen hondert ende vijftigh Jaeren naer dat sy van Alete, den Soon van Hippotis ghebout was/ als Paterculus ghetuyget: Het Landschap Argia volght/ dat van Ortelio word Romania ghenaemt. De steden van dit ghewest zijn Mycenę, de

Coningh-

Coninghlijcke stadt van Agamemnon, seer vermaerd door den Tempel van Iuno, die daer met grooten yver ghevieert wierd. Men seght dat de Cyclopes de selve bewalt hebben. Niet verre van daer was den Poel Lerna, daer Hercules de Hydra (of veel eer straedt-schenders) verwonnen ende omghebraght heeft. De stadt Argos is naer sommigher segghen van Argus ghebout. Nauplia, op heden Neapolis ghenaemt/ is nu de sterckste stadt van Argia, of Romania. De stadt Epidaurus, vermaert door Æsculapij Tempel is in den Zee-arm van Saronico ghelegen: daer is oock Amyclæ.

Naer Argia volght Laconica, of het Landschap der Lacones: de Hoofd-stad van het selve is Sparta, die oock anders Lacedemonien ghenaemt word: op heden word sy Misithra ghenaemt. Dese stadt was eertyds groot ende machtigh: de selve en was niet met wallen / maer met de cloeckheyd harer Burgeren bewalt. De Wetten van Lycurgus hebben haer tot stercke Bolwercken gedient. Hier af mooght ghy Iustinum (Lib.3.) lesen: wy en durven hier tot het verhael der Wetten niet comen/ alsoo noch Bertius, noch den cleynen Atlas dat niet gedaen en hebben. Seker de stadt Corinthen (als Thucydides in acht Boecken heeft gheschreven) heeft met Athenen langhe om de opperste heerschappye ghevochten. Leuctra sullen de Lesers uyt Plutarcho wel kennen door de droeve ende Tragische Historie vande sonen van Scedasus. Epidaurus word heden Malvasia ghenaemt.

Het Landschap Messenia streckt van den Bergh Taygetus eñ de riviere Pamisus tot Alpheum toe. De Hoofd-stadt is Messene aen de Zee ghelegen/ op heden Mattagia genaemt. Dit was het Vaderland van dien uyt-nemenden Aristomenes, die (als Pausanias verhaelt) een hayrigh herte hadde/ ghelijck men naer zyne doodt heeft bevonden. Antonius Benivenius verhaelt het selve van eenen Iacobus Latro. Doch ick achte dat sulcks versiert is door sekere Fibres, of draden/ die binnen in het herte zijn: dan ick wille het in zijn gheheele laten. Daer is oock Methone, nu Modon ghenaemt; eertijds seer uyt-nemende / nu de woon-plaetse van-de Sangiacus. Corone nu Coron. Pylus het Vaderland ende de woon-plaetse vanden drie hondered jarighen

ende soet-sprakighen Nestor van Homerus. Daer is oock Cipariſſus, nu Arcadia ghenaemt.

Het Landschap Elis is tusschen Messeniam, Achaiam ende Arcadiam gheleghen. De steden zijn Elis, midden door de welcke dat den Peneus ende Alphenus vloeyden. Olympia is vermaert door den Tempel van Iupiter Olympicus, die daer seer rijckelijck sat en proncktte: hy was wel 60 voeten hooghe / hy en mocht niet op-staen / anders te groot zijnde / soude hy den Tempel met zijn hoofd om-gesteken hebben: hy word onder de seven wonderen des Werelds ghetelt.

Het Landschap Achaia, anders Pisa ghenaemt / streckt sich van het hoofd van Araxus tot de Sicyonische: haren ghemeenen pael is de Reviere Sus: in het Zuyden is den Bergh Stymphalus: in het Noorden den Zee-arm van Corinthen. De steden zijn Dyme, die nu Chiarensa genaemt word: Olenus word nu Patras ghenaemt. Ægium word Vostiza of Bostizan genaemt. Ægira was eertijds eene Hoofd-stadt op eenen scherpen heuvel gheleghen / sy is nu af-geworpen ende word Xilocastro ghenaemt. In den Zee-arm van Crissæo ligghen Helice, Bura ende Pellene.

Het Landschap Sicyonia is tusschen Achaiam ende Asopum ghelegen: de Hoofd-stadt van het selve is Sicyon, de outste van alle de Griecksche steden: sy is ten tyden van Abraham ghebout / is vol Kercken / Beelden ende Altaren. Daer was oock Phlius, die misschien de selve is die hedens-daeghs Vasilicon ghenaemt wordt.

Vande vijf voor-ghestelde Landschappen is Arcadien noch overigh / midden in Morea, ofte Peloponeso gheleghen / van alle canten verre vande Zee. De steden van het selve zijn Megalopolis, het Vaderland vanden statigen ende seer wysen Polybius, die stadt word heden Leontari ghenaemt. Stymphalus, den Gheleerden wel bekent om haren Poel ende Voghelen. Lilæa, Mantinea en Psophis. De Dichter Ovidius heeft in het seste Boeck van syne Metamorphose de voor-noemste steden van Morea of Peloponeso verhaelt / tot den selve willen wy den Leser senden soo hy hier niet genoech namen en heeft ghelesen.

De

De Revieren deses Lands die meest vermaert zijn/zijn Asopus, van Thevet Arbon genaet: Peneius, vande selve Igliaco ghenaemt: Alpheum, vande genwoonders Rophea ghenaemt: de Italiaensche Schippers namen die Carbon: in de selve vallen 140 Revieren: men seght dat sy Hayr-worme geneset. Panisus, van Sophiano ghenaemt Planizza. De Reviere Monacris word het Helsche Water ghenaemet; het is seer cout / ende druypt uyt eene steenrotse / het en can noch in Goud/ noch in Silver/ noch in Yser niet bewaert worden; dan alleenlijck in den clauw van eenen Muyl-esel: Vitruvius (Lib. 8. Cap. 3.) seght/ dat Alexander van het selve ghestorven is/doen het hem van Antipatro door zynen Sone Iollam gebracht was: waer af verscheyden Schryvers ghetuyghen. Daer is een Water in Arcadien dat uyt eene steenrotse vloeyt: die het drinckt sal den Wijn haten. Waer af Ovidius in het leste Boeck van zyne Metamorphosis seght:

Die met Water van Arcaden
 Eens den dorst gheblusschet heeft,
Sal den Wijn altijd versmaden,
 En tot Water sich begheeft.

Onder de Berghen deses Lands is den Bergh Taygetus wel te ghedencken/ van den welcken men de vermaertste steden van Morea can sien: de andere Berghen laeten wy den cleynen Atlas verhalen. Wy willen tot de beschryvinghe van Cephalenien comen.

HEt Eyland Cephalenia heeft eertijds vier steden ghehadt/ende word daerom van Strabone Tetrapolis genaemt. Het is tusschen Epirum ende Moream ghelegen. Het heeft 80 mylen inde lenghde/eñ 40 in de breede. In het selve was de stadt Same, wiens af-gebrokene grond-vesten tot in het midden van de Zee anghte van Ithacus plaghten ghesien te worden. Sommighe meynen dat Cephalenia, Dulichium, andere dat het Taphum is: daer zijnder oock die houden dat die van Cephalenia de selfde Volckeren met de Taphij ende Tebes zijn/teghen de welcke Amphitruo een Heyr-legher heeft gevoert/ Cephalo den Sone van Dodoneus met hem nemende/naer den welcken het Eyland Cephalonia soude genaemt wesen. Het is seker dat Antonius (die met Cicerone in het Burgermeesterschap van Roome was/den Oom van Marcus Antonius, Triumvir) in dit Eyland gebannen zijnde/ eene stadt in het selve ghebout heeft/ende heeft het heele Eyland als zijn eygen Land gebout. Doch hy en heeft de stadt die hy begost hadde niet connen op-maken: want upt zijn Ballinghschap teruggheroepen zijnde/heeft hy met groote dinghen het bouwen zyner stadt vergheten/ ende zijn leven gheeyndight. De steden deses Eylands zijn op heden Cephalonia, Paleocastro ende Castelucchio. Het Land draeght grooten overvloed van goede Tarwe/het geeft sulcke menighte van Honigh/Dadels/Manna ende Olie/dat sy oock in andere plaetsen vervoert worden. Naer het Zuyden heeft het eene Haven/die voor vele schepen bequaem ende ruym is. De inwoonders zijn Griecken / den Venetianen onder-worpen. In het Oosten is het naer by het Eyland Ithaca,het Vaderland van Vlysses,gelegen. In het Eyland Ithaca is den Bergh Neritos,ende eene stadt oock Ithaca ghenaemt: de welcke dien wysen Man op harde clippens als een nestken voor zyne onsterffelijckheyd ghestelt heeft. Op heden word het Eyland Teachi,of Val de Campagno ghenaemt. [Iunius noemt het Compare.] Het heeft 50 duysent stappen inde ronde: Strabo geeft het 80 stadien. Het heeft bequame Zee-armen ende Havenen / nochtans word het meest van Ballinghen bewoont.

CEFALONIA
Septentrio
Meridies
Occidens
Oriens
Pº Guiscardo
Focchi
Leo
M. Lioni
S. Nicolo
Paleocastro
Pianura
S. Francesco
Coromus
Cefalonia
Il Borgo
Eriss
Dulichio. R.
Petilia destruta
S. Georgius
Aterra
Cutauo
Pallichi
Saline
Argostoli Porto
Castel uecchio
Seche
Tolissi
Trapano
La Biancha
C de S. Sidro
Vardiani
Santa Maria

TUsschen Cephalenia ende Achaien word Zacynthum, of Zante, van Plinio gestelt. Het is een schoon ende vruchtigh Eyland. Virgilius naemt het Memorosa, of Woudachtigh; Homerus gheeft het oock schier dierghelijcken naeme. Het Eyland heeft in den om-vang 36 mylen. In het selve is eenen vermaerden Bergh Elatos ghenaemt. Op den Bergh is een stedeken met een Casteel by de Zee met Wouden beset/seer te pryfen door de gesontheyt der Locht/vetheyd der naer-ghelegene Weyden ende vruchtbare Ackers. De inwoonders zijn Griecken/ende zijn de Venetianen onderworpen. De incomste van hare Olie eñ Wijn brengt haer iaerlijcks 150 duysent Ducaten op. Onlanghs is in dat Eyland dit opschrift gevondẽ M. TVLLI CICERO HAVE, ET TV TERTIA ANTONIA. In de Kercke vande Maget Maria is het Graf van dien uytnemenden Anatomicus Vesalius, van Brussel/die in het Jaer 1560 in October gestorven is/ 58 jaer out zijnde. Hoe quam hy daer? Hy quam van Hierusalem, en is naer een beter Hierusalem ghevaeren. In Cephaleniæ en is maer eene Haven/doch in de selve comen vele schepen voor het woeden van de Zee bevrydet wesen. Men acht dat in het heele Eyland 48 Dorpen zijn. Dit Eyland was in voortyden vermaert. Thucydides schrijft dat die van Lacedemonien dit Eyland te vergheefs bevochten hebben. Herodotus (die voor Thucydides gheschreven heeft) schijnt oock te kennen te geven dat die van Zante sterck van wapenen eñ schepẽ eertijds waren. Dat nu Ctesias verhaelt dat in Zante Visch-voedende Fonteynen zijn/ uyt de welcke datmen Peck crygher/dat is even so wel te glooven als dat de selve verhalet dat te Naxo eene Fonteyne is daer goeden Wijn uyt vloeyet. Men seght dat dit Eyland van Zantho, Sone van Dardanus, alsso genaẽt is/alsso de selve al-daer geregeert heeft. Het plaght wel eertijds Vlyssi toe te comen/met de bygeleegene Eylandẽ/over de welcke hy als Coning was: waer af de Boecken Homeri vol zijn.

Tusschen Cephalenia ende Zante liggen de Eylanden Echinades aẽ de monden van de Riviere Achelous. Tusschen het selve Zante ende Metonen liggẽ de Stropades Eylanden/die wy met Bertio onnoodigh achten te beschryven: wy sullẽ tot de beschryvinge van Candien comen.

Creta,

Septentrio
Occidens
Oriens
Meridies
S. Nicolo
Curculidi
S. Maria de Piscopo
S. Helia
S. Quirico
Saline
Spiaza
Gaetani
ZANTE
Cº Lafinico
Plamati
Volines
Volines
Ambello
Pº del Chieri
Fedro
Zero castelli
La Madonna
Lambeti
Cº delle grotte
S. Giorgio
Pº di S. Nicolo
Lago
Pº Peloso
ZANTE Insula

CReta is naer het schrijven van Ptolomæus een Eyland inde Middelandsche Zee: het word nu ter tijd Candia ghenamet. In het Noorden word het met de Zee Ægæum, die Asiam van Europam scheydt, bespoelt. In het Zuyden comet de Libysche ende Egyptische Zee aen-burtelen. In het Zuyden is de Adriatische of Venetiaensche, in het Oosten de Carpatische Zee. Het is in de lenghde uyt-ghestreckt. Naer het Oosten steeckt de Cape van Salamone of Solamo, in het Westen Criu Metopan (of Capo Leone, van andere S. Iani, ghenaemt) naer Cyrenen. In het Noorden steeckt de derde Cape, of Hoofd uyt, van Strabone (Lib. 10.) Cimarum ghenaemt: nu word het Capo Chesin ghenamet: Iunius naemtse Cocus. De langhde van Candia is 270 duysendt stappen, de breedde 50 duysendt: inde ronde heeft het 588 duysent stappen. Belonius (Lib. 1. Cap. 5.) schrijft dat het vijfthien-hondert ende twintigh duysent stappen in de ronde heeft; doch wy volghen den cleynen Atlas, wiens Passer wy best betrouwen.

Hoe-wel dat dit gantsche Landschap rou ende vol Bergen is, nochtans is het seer vruchtbaer; niet te min heeft het overvloed van Coren ende Weyden. Plinius schrijft dat het ghene dat in Candien wasset beter is, dan dat op andere plaetsen voort-comet: Wijngaerden, Citroenen, Orangie-appels, Granaet-appels, Olyven, brenght het voort. De Malveseye word alleene in dit Eyland uyt-gheperst, ende van daer naer Venegien ende andere deelen des Werelds ghesonden: doch de ghene die men versent is te voren ghecoockt; ghelijck Bellonius (Lib. 2. Cap. 19.) ghetuyght. De selve achtet desen Wijn vande oude Schrijver Pramnium genaemt te zyne: Volaterranus meynt dat de Arvisia vande oude onse Malvesepe is: waer mede Iunius steimt, den welcken ghy mooght lesen. Het brenght oock Hermigh, Was, Caes, Cottus ende Ladanum overvloedigh voort. Den Dictamnon comt Creten eyghen toe: vande welcken Du Bartas aldus schrijvet in den derden dagh vande eerste Weke.

Maer ick en meyne niet dat dese Wereld baret.
Op Berghen of op dal een sonderlingher cruydt

Als

Septentrio
Namphio
Serpe
Stampalia
Tiresia
S. Erini
Gierra
Zafrana
Deonia
Christiana
Plaua
Staguida
36
MARIS MEDI
Cazucca
Schicla
DionO
Milopotamo
Gangia
S. Grego
S. Nicolo
Caßio
Retimo
Dictamum
C. Chifin
C. Salomone
Pondico
Epithisa
Cido
Suda
Lesa
Di on
Candia
Edolo
Panormo
Canea
Ostropoli
Gosa
Philopoli
Lulachi
35
Indro
Lesandina
Ginosa
Pantheo
Curoe
Altemura
C. S. Iuan
Ida M.
Pindiara
Chico
Oriens
Phalaarna
Oleru
Luci M.
Labyrinthus
Verapolo
Rhamnus
Maco rio
Sichino
Gortyna
Phes tus
Caloce
Cera
Certonese
Traba
Christiana
Fontalo
Hermia pro.
Phoenix por.
Itaso
Tegamo
Pulchri portus
Gaderoni
Metasa
34
Grozo olim Claudia, ad quam D. Paulus appulit. Actorum 27
Milliaria Germanic.
5 10 15
TERRANEI PARS.
CAN-DIA
33
Meridies

Als den Dixtamnus, die op Ida men vergaret:
Want als hem 't Geytken eet niet slechs de wonde sluyt;
Maer drijft den pijl bebloedt naer dien die't dier beswaret.

Het gantsche Eyland en heeft noch Wolf/ Serpent/ noch gheen schadelijck dier van nature; dan alleen een gheslachte van Spinnekoppen / Phalany ghenaemt. Belon seght dat het dier Strix hier oock gevonden word/ dat de Schapen ende Geyten de Melck uyt-suyget: des daeghs siet het soo weynigh als eenen Uyl/ die (naer sommigher schryven) in dit Land niet en word ghevonden; dat meer is/ den Uyl sterft als hy daer van elders ghebracht wordet.

Eertijds plaght dit Eyland hondert steden te hebben. Plinius rekent ontrent 40 steden die het tot zynen tyden noch hadde; maer Belonius seght dat daer nu maer drie steden en zijn die wat te beduyden hebben; soo nemen alle aerdsche dinghen af! De stadt Candia was eertijds Matium ghenaemt: het is de Hoofd-stadt des gantschen Eylands/ dat vande selve zynen name heeft ghecreghen: de grootste daer aen is Caneæ, eertijds Cydon ghenaemt. De derde is Rhetymo, die de oude Rhethymnam naemden/ hare Haven is wat onbequaem/ maer Candia ende Caneæ hebben seer bequame Havenen.

Door het gantsche Eyland en zijn gheene schip-draeghende Revieren: daer zijn vele ende groote Beken/ daer grooten overvloed van Colocasia in wasset/ oock vele Crabben in leven. Aen den Oever is veel Visch; maer voornemelijck eenen Visch die Belonius (Lib. 1. Cap. 8.) namet Scarum. De Leser mach de gemelde Schryver selve lesen: want zyne observatien zijn van hem in het Fransche beschreven/ ende van den Gheleerden Clusius int Latyne vertalet.

De voorneemste Bergen van Candia zijn den Bergh Ida, die van de aenwoonders Psilorici ghenaemt wordet: Leuci, van Plinio Cadissi, op heden de Madara genamet. De hooghste onder dese Bergen is den Bergh Ida: van den welcken Lucretius schrijft:

Men seght, van Idæ Bergh des Sonnes vuyr men siet
Eer sy des morghens vroegh haer gulden stralen schiet.

Wat

Wat nu den Dool-hof aen-gaet die de verdoolde Schryvers in Candien stellen / als een werck van Dædalus, dat en zijn anders niet dan steen-groeven : nochtans toonen de inwoonders aen den Bergh Ida eenen Dool-hof : doch het en is gheen wonder dat die van Creten cretiseren / of lieghen. Iupiter heeft dit Eyland alder-eerst geregeert : daer na Rhadamantus, daer naer Minos ende de Griecken. Het is van Metello onder de Romeynen gebracht: die van Constantinopolen hebben't daer nae in hare macht ghehadt. Balduinus, Grave van Vlaenderen ende Keyser van Constantinopolen/ heeft het den Marschalck van Monferriers ghegeven; de selve heeft het in het Jaer 1144 aen die van Venegien voor eene seer groote somme ghelds vercocht. Door die vercoopinghe staet het noch op heden onder de Venetianen.

Die van Candien/of Creten/hebben eertijdts goede Schutters gheweest: het welcke haer noch by blijvet. Belonius schrijft dat-men de kinderen inde wieghe als sy schreyen nerghens met beter en can payen dan als men haer eenen boge laet sien. Dan ick achte dat des Moeders borst al veel meerder cracht heeft om haer te stillen. Sy hebbẽ oock van ouds den name dat sy cloeck ter Zee zijn. Den H. Apostel Paulus (Tit. 1. vers. 12) verhaelt een dicht van den Poete Epimenides dat weynigh tot haren lof streckt; het welcke wy aldus vertalen:

> De Creten leughenaers steeds zijn en beesten quaet,
> Sy mesten haren buyck, luy, ledigh, vroegh en laet.

Seker het liegen was die van Creten soo eygẽ / dat alle de gene die liegẽ worden gesepd te Cretiseren by dẽ Gheleerden. Dat sy nu 't lijf wel mesten dat quã door den grootẽ overvloed van goedẽ Cretischen Wijn/of Malvesepe/ eñ andere goede voedsels: wãt daer overvloed is/ daer is weelde/ende daer weelde is/daer vertoonẽ sich alle sonden. Het ware te wenschen dat dese quade gebrekẽ int Christendom niet gekent en waren: want hoe wy meer lichts hebben/ hoe onse sonden leelijcker zijn voor de eeuwigh lichtende Sonne/ick segge Iesum Christum, na dẽ welckẽ wy Christenen genaẽt wordẽ. Dan tis tijd dat ick vã Europa, of Kerstenrijck/ myn tot de andere deelen des Werelds keere: dus wil ick dese beschryvinge met dit dicht besluyten:

Ghy

Ghy Christen wilt den naem niet slechs van Christus draghen;
Maer levet Heyligh-reyn als Christus heeft ghedaen.
Ghelooft my, God en heeft in woorden gheen behaghen
Wanneer de wercken goed daer niet en hanghen aen.
Och! wel hoe menigh-mael beclaeght ons de Ghewisse:
Als wy heel anders doen dan onse Tonghe spreeckt.
Ick weet wel, segghet ghy, dat ick wel dickwils misse;
Den wille is wel goed, 't vol-brenghen my ontbreeckt;
Wel aen, elck doe zijn best om vlieden van de sonden,
En soo hy somtijts valt door menschen swackheyd teer,
Hy loope om Ghenaed' tot Christum t'allen stonden.
Die Christen wesen wilt, die blyve by den Heer.

Eynde vande beschryvinghe van Europa of Kerstenrijck.

EUROPAE PARS
Nova Zemla
Mongul
BARGU
Tendue
Americae pars
TARTARIA
Tanguth
Cazan
Lop
Japan
Xicoca
Samarchanda
Cambalu
CHINA
Syria
Persia
Chirmo
Chesmur
Taxila
Philippinae insulae
Ormus
Gest
Sestan
Indostan
Arabia
Aden
Bengala
Orixa
Calecut
Cochin
C. Comori
Malacca
Borneo
Sumatra
Iava
Timor
ORIENTALIS OCEANUS
ASIA

Hier volght de beschryvinghe van Asien.

TURCICUM IMPERIUM
Scala Milliarium Germanicorum
70 140 200
Petrus Kærius cælavit
SEPTENTRIO
MERIDIES
Slavonia
Valachia
Danubius flu
Venetia
Roma
Napoli
Sicilia
Messina
Malta
Morea
Candia
Cyprus
Mare Mediterraneum
Tripoli
Mesurata
Constantinopoli
Thessalonica
Gazaria
Mare Magiore
Ginopoli
Nicomedia
Troia
Natolia
Alexandreta
Aleppo
Zuzug
Vran
Damasco
Cadissa
Ierusalem
Asichia
Georgiani
Zabra
Trebisonda
Carput
Actamar
Tauris
Mare de Bachu
Tartariae
Samarchand
pars
Tigil flu
Castri
Carenb
Gebi
Anana
Doan
Alochestan
Calare
PERSIAE PARS
Sinus Persicus
Arabia Felix
Conga
Moy
Tabla
Iguir
Doba
Hor
Cuova
Maserqua
Asta
Zeber
Argel
Aden
Zibit
Cor
Iasuff
Ziden
Farsi
Ianbut
Sicabo
Caraz
Eltor
Fara
Zuis
Aclairo
Mare di Mecca
Cossir
Zibith
Suachem
Santar
Croco
Cacana
Behul
Zeila
Abissini
Nilus fluvius
Africæ pars
Egipto
Barcha
Mezdil
Licudia
Zanara
Cazales
MARE INDICUM
Zocatara
40
35
30
25
20
15

HOe-wel dat Bertius ende den cleynen Atlas, volghende Ptolomæum, Strabonem, ende andere treffelijcke Schrijvers Americam naer Europam stellen/ soo sullen wy nochtans hier tot de beschrijvinghe der Landschappen van Asien comen: niet dat wy ons teghen die treffelijcke Mannen willen setten/maer om dat sy in het begin deses Boecks alsoo vervolghen/ ende dat wy dit gantsche werck souden moeten breken (het welcke ons voornemen niet en is) in dien wy dit Boeck op hare vorme souden willen stellen. Nu alsoo (ghelijck ghesepd is) Asien in het begin deses wercks beschrevenis / sullen wy reghel-recht tot het Rijck der Turcken comen: het welcke oock van Bertio ende den cleynen Atlas voor aen in de beschrijvinghe van Asien is ghestelt.

Pomponius Mela in zijn eerste Boeck maket gewagh van de Turcken. Plinius (Lib. 4. cap. 7) schrijvet oock vande selve: daer en is gheen twysfel aen of de Turcken (by ons maer te wel bekent) en hebben haren name ende af-comste van die Turcken daer die oude Schrijvers van schrijven. . Postellus meynt dat sy van den Hebreen Cogarma genaemt worden: waer in Benjamin Tuledensis met hem stemmet. Sy namen haer selven Musel-mannen, dat is/besnedene; of als andere uyt-legghen/recht gheloovende. Sy en willen ghene Turcken genamet wesen: dien naem wordet van haer voor smaedigh ghehouden / alsoo hy in de Hebreeusche tale Ballinghen beteyckent; of (als andere willen) Verwoesters.

Nu het Rijcke der Othomannen strecket sich door onse flauhertigheyd ende onderlinghe twisten wijdt ende breedt uyt over vele Landschappen / niet alleene in Asien / niet alleene in Africa; maer oock in Europa of Kerstenrijck. In Europa verspreydet sich der Turcken Rijck langs den Adriatischen Zee-arm van de palen van Epidaurus (nu Ragusi ghenaemt) ende heel Mare Ægeum ende Propontidem om-vattende/ met een goed deel van Pontus Euxinus tot de stadt Theodosiam (nu Caffa ghenaemt) inde Taurica Chersonesi ghelegen. Welck begrijp acht duysent myien beslaet. Maer in het vaste Land streckt het van de stadt Rab, in Hongarien/ tot Constantinopolen (in de palen van Europa ghelegen.) In Africa heeft den Turck den

gantschen

gantschen Zee-oever van de stadt Bellis de Gomera af tot den Zee-arm van Arabien/anders de Roode Zee ghenaemt/weynigh plaetsen uyt-ghesondert die onder den Coning van Spaengien staen. In Asien verspreydet hy sich oock wijdt ende breedt.

Het Landschap van Turckien is overvloedigh in alderhande vaste zaden/heeft veel Vlas ende Catoen. Daer zijn oock Wijn-bergen/Ponpoenen/Meloenen/Concommers/ Noten/ Appelen/Peeren/Orangie-appels/Granaet-appelē/Castanien/Vygen/Kriecken/ eñ andere vruchten draeght het overvloedigh; doch niet door het gantsche Rijck: want daer zijn eenige plaetsen/als door-gaens in Cappadocien ende cleyn Armenien/ daer gene van alle dese vruchten om de sonderlinghe coude en wassen. Daer zijn oock Mynen van Goudt/Silver/Yser/ Coper ende Aluyn in Turckien. Daer is groote verscheydentheyd van Ghedierten/ veel Kemels/Muyl-esels/eñ Vee. De Turcksche Peerden ende de wreede Turcksche Honden worden seer gheprefen.

Wy lesen dat het Rijcke der Turcken aldus zynen aen-vangh heeft ghenomen. Haren eersten Keyser Ottomannus was eenen Tartar, eenen Soldaet vanden grooten Cham, stout van ghemoede/sterck van Lichame boven alle andere. Desen / onder schijn van eenigh onrecht hem aen-ghedaen / is van de Tartaren af-ghewecken / heeft in Cappadocien de weghen ende Berghen beghinnen te besetten. Hy en hadde in het beghinne maer veertigh Ruyteren met hem/doch door hope van roof / ende om de straffe haerer boose stucken te vlieden / zijn vele heyl-loose Gasten met hem ghevallen: Hier door en heeft hy niet meer heymelijcken / maer openbaerlijcken Cappadocien/ Ponten/ Pamphilien/ ende Cilicien / machtighe Landschappen/aen-ghevallen: het welcke ontrent het Jaer der versoeninghe derthien honderdt is ghebeuret. Naer hem is Orchanes ghevolght. Desen heeft het Rijcke van zynen Vader ontfangen; rijcker ende machtigher zijnde / behouden ende verbreydet; daer toe den tweedracht der Christenen mis-bruyckende. Hier door is het gheschied dat hy Mysiam, Licaonium, Phrygiam, Cariam met zyne macht getemt/Nicæam in-ghenomen/ende zijn Rijcke tot den Hellespontum

toe verbreydet heeft. Doen ter tyd twisten de Palæologi met den Catacuzeno: dus liet hy sich
voor-staen/ als het inder waerheyd was/ dat soo hy Catacuzeno sich gunstigh betoonden/ dat
hy noch in Kerstenrijck soude ontboden worden: hy is over gheschheept/ ende heeft zyne naer-
comelinghen den wegh ghebaent om Kerstenrijck te plaghen. In het eynde zynes levens on-
ghelucklelijck met de Tartaren vechtende is hy ghebleven / naer dat hy 31 Jaer gheheerschet
hadde. Naer hem is zynen sone Amurathes ghevolght. Dit was eenen sonderlinghen conste-
naer van veynsen/ in stoerkheyd van gemoede/ lijdsaemheyd inden arbeyd/ende goede Crijghs-
tucht niet minder dan zyne voor-saté. Desen heeft de twisté/ daer af geseyd is/ onder de Grie-
ken gheboed met veynsen: welcke Grieken door de Oorloghe vermoept ende uyt-geput zijn-
de/ gehuerde schepen van Genua gebruyckende (merckt de gierigheyd ende trouloosheyd deser
menschen) is hy (als wy in de beschrijvinghe van Kerstenrijck gheseyd hebben) uyt Asien in
Thracien (over den Hellespontum ghetrocken zijnde) over ghevaren. In het Jaer 1363 heeft
hy Gallipoli, in Chersoneso gheleghen/ ghewonnen/ waer-mede hy een groot deel van Thra-
cien ghecreghen heeft. Daer naer wan hy Mysien/ de Bessos Triballos. Eyndelijck als hy nae
Adrianopoli, Servia ende Bulgaria stondt/ is hy van Lazarus/ Prince van Servia, over-wonnen
ende ghedoodet in het 31 Jaer zynes Rijcks. Hy heeft twee sonen/ Solimannus ende Baiatzetus,
nae-ghelaten. Baiatzatus, naer der Turcken wyse/ zynen Broeder ghedoodt hebbende/ is aen
het Rijck ghecomen/ ende heeft heel Tracien ghesocht onder hem te brenghen. Hy was eenen
Man van scherpen verstande / seer begeerigh nae grooten staet) stout in't aen-vangen / in het
bedienen constigh ende verstandigh/ onvermoept in den arbeyd/ schalck ende versiende om zy-
nen slagh waer te nemen / volstandigh: om die uyt te voeren. Als hy heel Thracien overwon-
nen hadde/ heeft hy zynen sin op Constantinopolen gheset/ doch vond goed dat hy eerst Thes-
salien/ Macedonié/ Phocidem ende Atticam soude overwinné/ ende heeft de Mysios (die nu Ser-
vij) ende de Illyrische (die nu Bosnensus ghenaemt worden) ende de Triballen (nu Bulgari ge-
naemt) den Prince van Bulgarien ghedoodt zijnde, overwonnen. Hy hadde al-reede de voor-
steden

steden van Constantinopolen gheplondert ende de stadt acht volle Jaeren belegert doen hy de Hongher sche ende Fransche/ van den Keyser tot ontset ghesonden / is teghen ghetrocken by Nicopoli; valt aen/verwint; den meerderen deel der Fransche Overste zijn daer gheble ven ende ghevanghen. In dien slagh is Ioannes Hertoghe van Borgoendien ghebleven. Sigismundus Coning van Hongarien ende Bohemien ist ontcomen. Het herte is Baiatzeto door dese overwinninghe ghes wollen/ hy is weder op Constantinopolen ghevallen/ ende heeftse met een twee-jarigh belegh ghequelt: het was met de belegher de ghedaen ; doch Timir cultu (die sy nu Tamerlan namen) groote Cham van Tartarien wilde met vuyr ende sweerd heel Asien verwoesten/ de steden om-keeren ende alles roof maken: door dit gheruchte is den Turck verbaest gheweest/ende is schielick in de palen van Galatien ende Bithynien met zijn Heyr-leger getrocken. Sy hebben strenghelijck tot heel laete in den nacht ghevochten, Baiatzetes creegh de nederlage/men dede hem goudene boeyen aen zyne beenen; hy wierd in eene muyte door Asien ghevoert: daer naer/uyt-ghelaten zijnde/is hy sonder eere ende lof weynigh tijds daer naer in Asien ghestorven doen hy 13 jaer ende ses maenden ghe heerschet hadde. Hy heeft vier Sonen nae-ghelaten/Calapinum, Moysen, Mahomet ende Mustapha. Doch Calapinus is schrielijck gestorven/zynen sone Orchanes is van zynen Oom Moyses om-ghebrocht: de selve Moyses wierd van zynen Broeder Mahomet ghedoodet. Desen Mahomet heeft heel Valachiam ende Macedonien overwonnen/ende heeft den Turckschen standaert tot aen de Jonische Zee gheplant. Hy heeft tot Adrianopoli zijn Hof ghehouden: als hy 17 jaer gheleeft hadde/ is hy in het Jaer des Heeren 1422 ghestorven. Daer naer heeft Amurathes de tweede het Rijcke vercreghen. Desen/door hulpe der Genuenseren in Thracien over-gescheept zijnde/heeft zynen Oom Mustapham, van de Grieckken meest bemint/overwonnen: de stadt Thessalonica, eene oude machtighe lustighe stadt/ doen onder de Venetianen staende / heeft hy om-ghekeert. Cyprum, Epirum, Ætoliam, heeft hy sich onderdanigh ghemaeckt. En alsoo hy verstont dat de vriendschap van Georgius, Prince van Cervia, hem seer dienstigh soude zijn om zyne heerschinge te vesten/

en der Christenen stand te swacken / heeft hy de selve op alderhande wysen ghesocht: daer en boven zyne Dochter te Wyve trouwende. Op dese vriendschap ende zyne crachten betrouwende/valt hy aen het belegheren van Belgraden. Daer bleven in die belegeringe seven duysent Turcken. Naer hem is Mahomet de tweede gevolght. Desen door de moord zyner Broederen zijn Rijcke bevestight hebbende / heeft Constantinopolen (daer wy inde beschryvinghe van Griecken-lanck af spraken) in't Jaer 1453 den 30 Mey in-genomen. Twee jaren daer naer is hy nae Bulgarien ghetrocken/ doch veel volcks daer voor latende/ ende seer gewondt zijnde/is hy gedwongen te vertrecken. Daer na heeft hy Bulgarien/ Dalmatien/Croatien/en heel Ruscia gewonnen/Trapezunten onder sich gebracht/ Mytilenen met noch eenige andere Eylanden in Mare Ægeo gelegen. Eubœam heeft hy in-genomen/eñ Theodosiam(nu Capham genaemt)eene stadt der Genuenseren/overweldight. Hy heeft 32 Jaer geheerschet. Beiazetes de tweede heeft Oorloge met de Venetianen gevoert/ ende heeft haer Naupactum,Methonam, en Dyrrachium af-genomen/ende heeft heel Dalmatien verwoest. Hy is vā venijn gestorven. Zynen sone Selymus is int Rijcke gevallen. De selve Alcairum,eene seer stercke stadt vā Egypten gewonnen/eñ den Sultan ghedoodet hebbende / heeft Alexandrien eñ heel Egypten onder zijn gebied gebracht/eñ heeft Damascum gewonnen. Solymannus, den eenigen sone van Selymus,is in des Vaders stede ghecomen. Hy heeft Belgradum, de stercte niet alleen van Hongarien/maer oock van heel Kerstenrijck ghewonnen/Rhodum heeft hy oock verovert met Trigonien/Buda ende andere steden: Viennen in Oostenrijck heeft hy belegert/eñ is eyndelick in't 47 jaer zynes Rijcks by Zygeto gestorvē. Daer nae is Selymus de tweede gevolght: hy heeft 8 jaer bestand met den Keyser Maximiliano gemaect. De Venetianen heeft hy Cyprum af-genomen. Tunis ende Gouleta heeft hy verovert: hy is in't jaer 1575 gestorven. Nae hem is Amurathes gevolght/ende nae Amurathes is Mahomet de derde ghecomen:dese heeft zijn Rijcke met de moord zyne. Broederen/die 18 int ghetal waren/begost/ende word als noch tot straffe bewaret.

In

In alle zyne heerlijckheden heeft hy vier seer machtige steden/te weten/Constantinopolen/ Alcairen/Alepum,ende Taurisium. Van Constantinopolen / eertijds Byzantium ghenaemt/is elders ghesproken. Alepum is de grootste stadt van Syrien/de Marckt van geheel Asien. Taurisium of Tauris, was eertijds de machtighste stadt van het Rijck der Persen / den welcken sy in onsen tijt afgenomen is. Alcairum,of Cairum,is de Hoofd-stadt van alle de stedē van Asien: want daer en is gheene stadt in Asien/die sy niet verre en overtreft.

Het volck is breedt van aen-gesichte/ beknopt van ledē/ vierschotigh van lichame/sy scheeren den baert cort af/maer behoudē lange knevels: sy zijn traegh/plomp ende slecht van verstande: waer uyt lichtelijck can verstaen wordē/dat sy tot dienstbaerheyd geboren zijn ; maer dat sy nu/tegen hare nature[geweld inde plaetse van gerechtigheyd gecomē zijnde] heerschen. Den haren zijn sy als slaven onderdanigh; maer teghen de uytlandsche zijn sy seer moedigh en heersch/hoovaerdigh pochachtigh/prachtigh en groots. Hare huysen zijn cleyn/maer sy bouwen groote Kercken/die sy Meschitas naemen: hare Gast-huysen / (van haer Carbarsara ghenaemt) Baden/Wateringen/Bruggen/Straten ende andere ghemeene wercken/ zijn by haer seer costelijck/alsoo sy groote verdienste daer in setten. Soo yemant vele van haere zeden wilt weten die mach de observatien van Pierre Belon lesen.

Wat nu haren Godes dienst aen-gaet/wie en weet niet in wat dolinghe dat sy van haeren Mahomet gebracht zijn? Hoe vleeschelijck dat sy van het Paradijs spreecken? Hoe sy den bedrieger boven Godes Sone stellen? Met hoe vele Ceremonien dat sy haere boose stucken bedecken? Ontschuldight my Leser/soo ick hare beuselinghen hier niet en verhale/sulcks moetmen in haeren Alcoran/niet in eene beschryvinghe des Werelds/ soecken. Dit sal voor dese beschryvinghe van het Rijcke der Turcken ghenoegh wesen.

NAtolien of Anatolien was eertijds van den Romeynen cleyn Asien ghenaemt. Den name Natolien of Anatolien beteyckent eene plaetse naer het Oosten ghelegen / van het Griecks woordeken Anatolia, het welcke het Oosten beteyckent. De laetste Schrijvers nament oock somwijlé groot Turckien. Het wordet van ons volck nieu Turckien/doch van de Barbaren Rom genamet/als Mariger Niger schrijvet. Het welcke van dat deel verstaen word dat naer het Noorden Bithynien, Galatien ende Cappadocien begrijpt: doch het Zuydersche ghewesté daer Lycien, Cilicien ende Pamphilien in gheleghen zijn/souden naer zijn segghen Cottomandia ghenaemt wesen. De palen van Natolien zijn in het oosten de Reviere Euphrates, in het Zuyden de Middellandsche Zee; in het westen streckt het naer de Zee Ægæum of Archi Pelagus van Griecken-land / in het Noorden word het met de Euxinische Zee/of Mare Majori, bespoelt. Soo begrijpt het dan al dat Land (Chersonesus ghenaemt) dat tusschen de Zee van Euxinen/Cilicien ende Pamphilien ghestreckt light. De breede deses Lands/ (naer Plinij schrijvë) is ontrent van 200 duysent stappen vanden Issischen Zee-arm (Golfo de Layasse genaemt) eñ vande Amanische Havenen tot aen Trapezunten aende mond van Pontus. Hier in comt hy met Herodoto over een/die schrijft dat den Isthmus (soo naemtmen het Land dat tusschen twee Zeen is gheleghen) van cleyn Asien vijf dagh-reysen van eenen veerdighen reyser breedt is.

In ghematichtheyd van Locht/noch in vruchtbaerheyd van Aerdrijck en wijckt Natolien voor ghene Landen. Het welcke de wel-sprekende Cicero ghetuyghet. Doch of het nu soo vruchtbaer is/daer aen word ghetwyfelt. Het word seer met aerdbevinghen gequelt / soo dat Plinius (Lib. 2.) schrijft dat ten tyden vanden Keyser Tiberius twaelf steden van Asien in eender nacht zijn om-ghekeert.

In Natolien/of cleyn Asien / hebben eertijds seer groote Rijcken gheweest: te weten / der Troyanen/van Croesus. van Mithridates, Antiochus van Paphlagones, Galaten/Cappadosische ende andere; doch nu is het onder de eeuwighe slavernye des Turcks/ alle heerlijckheyd/ edeldom/

Septentrio
Meridies
Milia. Germa.
NATO LIA
Candia insula.
Ciprus. insula
Rodus
Scarpanto
Constantinopoli
Malatia
Aleppo
Tripoli
Baruti
Satalia
Famagusta

edeldom/ghellachten zijn al onder een: het zijn al slaven. Waerom is hy wijs die sulcken edeldom ende vryheyd besit/die selfs inde slavernye edel ende vry blyvet: sodanigh is de Deught/ soodanigh is de Wijsheyd: als-men die besit/is de slavernie upt-ghesloten. Nu/in Natolien zijn dese Landschappen; Pontus,Bithynien,het ware Asien/ Lycia,Galacia,Pamphilia,Cappadocia, Cilicia, ende Groot Armenien / van de welcke wy nu cortelijcken hier sullen spreecken.

Pontus ende Bithynia waren eertijds met de tusschen loopende Reviere Sangari van een gescheyden/doch zijn naermaels tot een Landschap ghebracht/ dat nu Bursia, of Becsangial ghenaemt wordt. Dit was eertijdts het Rijcke van Mitridates, seer vermaert door zyne groote memorie of ghedencke / maer noch meer door den Mithridaet die hy ghevonden heeft / waer door zynen name onsterfelijck sal blyven. De voornaemste stede van dat Land waren Chalcedonien ende Nicomedien/Cerasus, Prusa aen den bergh Olympus (al-waer den Turckschen Keyser zijn Hof hielt eer hy Constantinopolen in hadde) Nicæa ende Heraclea Ponti.

Het ware Asien wordt nu Sabrum,of Sarcum,ghenaemt. Het word in het Oosten met Galatien/in het Noorden met Pontum ende Bithynien bepaelt: voorts wordt het met de Zee bespoelt. Het begrijpt Phrygien/Lydien/beyde de Mysien/ Carien/ Æolidem, Jonien ende Doridem: daer wy in het voor-by gaen af sullen melden. Phrygia is tweederhande / Minder en Meerder. Het Meerder Phrygien streckt naer het Oosten: in het selve zijn weynigh steden/vele vlecken: daer is de stadt Midaium by Sangarium,vande Coning Midas alsso genaemt. Daer is oock Apamça,de grootste stadt van Phrygien/niet verre van Meandro. Het stedeken Docymeum ende de stadt Synnada als oock de stadt Pessinus. In cleyn Phrygien of Troade hebben Ilium ende Troyen geweest/die seer vermaert zijn door de dichten van Homerus ende Virgilius: de stadt Pergamus,[de welcke eerst een Casteel zijnde/vanden Coning Attalus tot eene seer groote stadt is gemaeckt:] dit is het Vaderland van dien wijd-beroemden Galenus, die vele Boecken in de Ghenees-conste heeft geschreven/ende de schriften Hippocratis verklaret/so

dat

dat alle de ghene die naer hem comen upt de Zee zyuer Schriften scheppen. Bellonius seght dat van Troya noch eenighe over-blijffelen zijn. In de selve streecke light Sigeum, eene Zee-stadt/in de welcke de woon-plaetse vande Achivi ende het Graf van Achillis is. Lydia, die oock Mœonia ghenaemt word/heeft eene stadt Sardeis ghenaemt/ de Coninghlijcke stadt van Croesus. Mysia, by den Hellespontus,was by Troiaden: in de selve was de stadt Lampsacus, eene Colonie van-de Parij, ende Abydus de Colonie ofte Volck-plante van-de Melesij. Het Landschap Caria is tusschen Ioniam ende Lydiam gheleghen: de Hoofd-stadt van het selve was eertijds Miletus, die sommighe nu achten Malaxo ghenaemt te wesen: doch sy verghissen haer: want Malaxo is de Mylassa vande oude/die van Plinio (Lib. 5. Cap. 29.) eene vrye stadt wordt ghenaemt. Op heden is hier oock Magnesia by Mæandrum. Op den Oever waeren Ionia, by het Eyland Chium, al-waer eertijds dien vermaerden Tempel van Ephesien was. Æolus is tusschen het selve ende Lesbum gheleghen/ wiens Zee-steden (ofte/ om eyghentlijcken te spreken/Strand-steden) zijn Myrina, Cuma (nu Castri) ende Phocæa (nu Poglia Vechia ghenaemt.) Het Landtschap Doris is by de Carpatische Zee/inde Chersoneso, gheleghen: de Hoof-stadt was Halicarnassus, het Vaderland van Heroditus ende Dionysius Histori-stori-schryvers: daer is oock de Coninghlijcke stadt Mausoli, het Landtschap Gallatia (dat oock Gallogræcia ghenaemt word) is alsoo vande Gallis, ofte Fransoysen/ghenaemt/ die met de Griecken vermengt zijnde/eertijds die plaetsen bewoont hebben/die by Ponto Euxino, tusschen Ponten ende Cappadocien/zijn gheleghen. De steden inde selve waeren Ancyra (nu Anguri ghenaemt) seer vermaert door het Camelot dat upt het Geyten hayr al-daer wordt ghewoven. Sinope is het Vaderland van Mitridathes, daer wy hier voor af spraecken. Amisus word nu Simiso ghenaemt. In dit Landschap is Paphlagonia (nu Roni genaemt.) Het Landschap Cappadocia (nu Amasia ghenaemt) streckt van Galatien tot Antitaurum. In het Zuyden is Cilicien/in het Noorden Pontus Euxinus. De lenghde is meer dan 450 duysendt stappen. In het geweste van Themiscyrien waren eertijds de bloeyende Rijcken vande Amazones,

die Titianus, als Isidorus schrijft/ seer aerdigh ende bevalligh Eenborstige genaemt heeft: want sy hare Maeghdekens de eene borst af-setten/ om te beter den Boghe te connen trecken. De steden deses Landschaps zijn Trapezus, Themiscyra, Amasia, het Vaderland van Strabo, oock Iconium ende Maza. Het Landschap Lycia is naest Caria gheleghen: de voornaemste steden van het selve zijn Patara ende Telmessus. Volght Pamphilia alleenlijck met de Reviere Cataracte van Lycien ghescheyden. In het selve hebben dese steden ghewesst Sida, Attalia, ende Aspendum: het selve word op heden met Cilicien onder den name Caramania begrepen. De Hoofd-stadt van Cilicien is op heden Hama, by den ouden Tarsus ghenaemt: dit was het Vaderland van S. Paulus, eene oude woon-plaetse der Geleertheyd by de Reviere Cydnum. Strabo prijst de Hooge-schole deser stede wonder seer. Daer is oock een stedeken Adena, ende by den Bergh Taurus is Heraclea.

Cleyn Armenien streckt sich tot aẽ den Euphratem, doch in het Westen wort het met Cappadocien bepaelt.

De Revieren van Natolien/ of cleyn Asien/ zijn Iris (nu Casalmach genaemt) Halis, Ottomangiach, Parthenius, Dolap, Sangaris, Sangi, die haer al te samen in de Euxinische Zee ontlasten. Inde Propontis vloeyẽ Ascanius, Rhijndacus, Æsopus ende Granicus. In Hellespontum vloeyt de Reviere Simois ende Scamander, die oock Xantus genaemt word. In Mare Ægeum vloeyt Caicus, Hermus, Caistrus, Mæandrus, die/ als Prusæus schrijvet/ hondert keeren doet. Midden int Land zijn Calbis, Zantus, Limyrus, Cataraites andere Revierẽ. De Zeen zijn Pontus Euxinus (vande Turcken Marmaggior genaemt. Mare ægeum (vande Italianen Arcipelago, vande Turcken de Witte Zee genaemt.) Daer is oock de Pamphylische Zee, Propontus (of Mare de S. Georgio,) Hellespontus (of Estrecho de Gallipoli,) Icarium, Myrtoum, ende de Zee van Rhodus. Alle dese Zeen zijn haer seer dienstigh tot de Schip-vaert/ ende tot de Visscherye.

De vermaertste Berghen zijn Horminius in Ponto, ende Mysius, (die oock Olympus genaẽt word) de Synnadische Bergen door schoone steen-putten vermaert/ den Bergh Ida in Phrygia door

ffa door den ouden twist der Godinnen ende het vonnisse van Paris by den Poeten berucht. Tmolus in Lydia, die Goudt voort-brenget: Argæus in Cappadocien: Amanus (nu Monte Negro genaemt) in Cicilia: op den selven wassen de hooge Ceder-boomen; Iuniperus Major, ende den Bergh Sabina, daer verscheydene ghenees-cruyden wassen. Daer zijn oock de Berghen Dindyma, ende den Bergh Chimæra, die vuyr spout/ als den Bergh Ætna: zyne vlamme (als Plinius schrijft) wordt grooter als men daer Water op gietet/ende wordt met Hoy uytgebluft. Het is den top/of het hooghste/vanden Bergh Taurus (in Godes Woord Ararat genaemt) alwaer de Heuvelen haer begin nemen: boven op den Bergh woonen Leeuwen/ in het midden om de vette Weyden onthouden haer Geyten/en aen den voet des Berghs cruypen de Serpenten. Daerom verdichten de Poeten een Monster/ of seltsaem gedrochte/dat vuyr spuwet/ het Hoofd ende de Borst als een Leeu hebbende/den Buyck van eene Geyte/en den steert van een Serpent/om het welcke te temmen Bellerophon soude gesondē geweest hebben. Daer zijn noch andere Bergen (als Auritaurus, Scordiscus, &c.) die ick met den cleynē Atlas om cortheyd nae-late. Ick come tot de gemeene werckē. In Jonien was eertijds binnē Ephesen dē Tempel van Diana, die den costelicksten van de heele Wereld was/so dat hy onder de seven wonderen des Werelds is getelt. Hier zijn oock vele Gast-huysen die sy Carbachara namen: want in het Rijcke der Turcken en zijn gene Herbergen/uyt-gesondert die gemeene gebouselen. Dese zijn om verscheydene oorsaken gebout/onder de welcke dit de gebruyckelijckste is: de Turckse Land-vooghden heel rijck geworden zijnde / en willende eenigh Gods-dienstigh werck doen terwijlen dat sy noch int levē zijn/ doē sulcke werckē door eenen yver bouwen: wāt sy en weten niemant van hare bloed-verwanten die sy eenige weldaed willen bewysen: meynende dan dat sy met sulcke wercken seer veel goeds doē/ so bouwen sy tot het gemeene beste vele groote gestichten/het sy dan eene schoone Brugge/ of een groot Gast-huys daer eenē costelicken Tempel by staet/by den welcken sy een badt doen maken. Hoe sy nu de Baden ghebruycken/sal den Leser beter by Belon lesen/dan ick met corte woorden soude connen beschryven.

HEt Eyland Chios heeft den name vande Queen/ ofte vande Nymphe Chio: eertijds is het Ætolia ghenaemt gheweest / als Ephorus schrijft (Iunius seght dat het oock Etalia Chio, of Schios, ghenaemt word/ ende dat de Turcken het selve Sackes namen.) Het is tusschen Samum ende Lesbum gheleghen / recht over de stadt Erythre. Den om-vangh deses Eylands is boven de hondert duysent stappen. Het brenght goede Malevesepe voort. Strabo schrijft dat eenen bos Druyven daer somwylen ses pont swaer weeght. Daer zijn oock Vygijen die seer lieflijck van smaecke zijn; gheeft oock vele Marmer-steenen/ daer-men te Roome vele af pleeght te houden. Den besten Mastix word al-daer ghevonden. Eertijds was het soo vruchtbaer van Coren/ dat het de Coren-schuere des Roomischen volcx is ghenaemt. Het heeft oock veel Perdrijsen/ die meest tam zijn/ en soecken op de Ackers ende laughs de straten haer aes. In dit Eyland zijn 36 steden. De Hoofd-stadt is Chia, al-waer eene seer bequame Haven is. Het heele Eyland is Berghachtigh / het heeft drie uyt-stekende Capen of Hoofden/ Posidium, Phanęum, ende Arvisium, van waer de Vina Arvisia der oude/ by ons Malvesepe ghenaemt/ comen. Andronicus Palęologus, Keyser van Constantinopolen/ heeft dit Eyland eertijds die van Genua ghegheven: doch de Turcken hebben het selve in het Jaer 1565/ doen Selymus de tweede heerschte/ verovert. Wt dit Eyland zijn Ioannes Tragicus, Theopompus den History-schryver/ ende Theocritus den Sophist ghebozen. Sommighe hebben eertijds oock van ghevoelen gheweest / dat dien wijdt-beroemden Dichter Homerus hier soude ghebozen wesen. Van zyne gheboorte spreeckt Cicero (Oratione pro Archia) aldus: D: Colophonij segghen dat Homerus haren Burgher is, de Chij schryven haer den selven toe, de Salaminij eyschen hem weder, de Smyrnæi houden staende dat hy haer toe coe-comt: daerom hebben sy hem oock een Graf in haere stadt toe-gheeyghent: noch vele andere stryden ende twisten noch onderlinge om dese sake. Ick wille de Ghelеerde het vonnisse bevelen/ ende met dit cort Leer-dicht dese beschryvinghe sluyten:

Doen

SCIO
Occidens
Po di Scio
Po di Scio
Il Paßaggio
Cardamile Po
Cardamile
Calamoti
Ricouera
Pitio
Meualeto
P. Delfino
F. Nao
Vichio
S. Angelo
SCIO
Mastico
S. Helena
La Coronata
Monasterio
Meluas
S. Nicolo
Perparea
Valißo
S. Anastasia
S. Giorgio
Catomerea
S. Elia
Amista
Pigrino
Golfo Litimene
Porto Amista
Oriens
Septentrio
Meridies

Doen Homerus was in't leven, Arem blind-man, badt hy broodt;
In ste van hem wat te gheven, Dickwils men de deure sloot;
Maer nu hy is uyt de voeten Ider hem bewyset eer,
Ider wilt hem Burgher groeten En zijn Graf vercieren seer:
Van waer comt die rasernye, Dat ghy twist om de gheboort
Van dien die ghy liet onblye Ende dickwils weset voort?
Dat is't, dat de Wyse leeren, Dat men heeft men achtet niet;
'Tdwase volck wilt niemant eeren, Die het in het leven siet:
Maer het huylet voor de Graven, Wonder qualijck het hem heeft.
Gaet en leeret, ô ghy slaven, Wijsheyd t'achten als sy leeft,

---

Het

Occidens
Carchi
Limona
RHODI
Vasilicha
Camira
Pola
Polona
Sorini
Aganca
Cariana
Salo
Villa nova
Meridies
Gadura flu.
M. Artamita
Zalso
Septentrio
Tranquilla
Fiando
RHODI
Filerno
Lindo
Rusarcangeli farado
Porto di Rhodi
Triando
Petrus Kærius cælavit
San Nicocolo
Molini
Milliaria Italica
5 10
Oriens

HEt Eyland Rhodus heeft eertijds/ als Plinius ghetuyghet/ Ophiusa, Asteria, Æthrea, Trinacia, Corumbia, Atabyria, ende Macaria ghenaemt gheweest. Het is van't vaste Land van Asien 20 duysent stappen ghelegen: het is 140 stappen wijdt. Pindarus heeft ghenoegh den voorspoed deses Lands te kennen ghegeven/ als hy seght dat het met den gulden Reghen is begoten geweest. Het Land is seer vruchtbaer: het heeft sonderlinghe goede Weyden/ het is oock overvloedigh van vruchtbare Boomen/ onder de welcke vele altijdt groen zijn. Dit Land was van de blinde Heydenen de Sonne toe-gheheylight/ om dat sy daer alle daghen schijnt sonder haer te verberghen: het welcke Cicero (Verrin. 7) van Syracusen oock heeft gheschreven: daerom is daer oock eertijds inde stadt Rhodus eenen Colossos ter eeren de Sonne op-gerecht/ die 70 cubiten hoogh was. Dat Beeld was van Chares Lindius gemaeckt/ die eenen Discipel Lysippi was. Ses en vijftigh jaren nae dat het gestelt was/ is het door de Aerdbevinge om-ghewoorpen: ligghende was het oock een wonder. Eenen volwassenen Man conde quaijjck den duym omhelsen/ de vingheren waren grooter dan veel-tijd de Beelden zijn. Dit Beeld is in 12 jaer voor drie hondert Talenten ghemaeckt: daer waren groote steenen in die het in teghen-wichte hielden. Doen Muavia Sultan van Egypten Rhodes in ghenomen hadde/ heeft hy 900 Kemelen met het Coper deses Beelds geladen. Dit is ontrent het Jaer 635 gheschied. Doch daer nae/ in het Jaer 1308 hebben de Sarracenen het heele Eyland in-genomen/ de Ridders van S. Jan daer uyt verdryvende. Nu word het van de Turcken bewoont/ het selve is onder het Rijck van Solymannus met gheweld in het Jaer 1522 ghecomen: welck in-nemen van Iacobo Fontano, Brugghelingh/ wijdt ende breedt in het Latyne is beschreven. Het en heeft nu maer eene stadt/ die oock Rhodus genaemt is: de selve light in het Oostersche deel des Eylands/ eens deels op eenen steylen Heuvel/ eens deels aen den Oever der Zee. Sy heeft eene seer vermaerde ende sekere Haven/ is met dobbele wallen beset/ heeft 13 hooghe Toorens/ 5 Casteelen ende andere sterckten. Daer was eertijds tot Rhodus eene hooghe Schole/ seer vermaert door de Mathematica ende Wel-sprekens Conste. Cicero

ghedenckt

ghedenckt de Rhetores(of Welsprekers) van Rhodus: ende Vitruvius ghedenckt de Mathematicos(Lib.7): want doen Aristippus, naer-volgher van Socrates door schip-brekinghe aen het Eyland Rhodus ghe-worpen was/ende dat hy eenighe Geographische figuren in het zand getrocken sagh/heeft hy tot zijn gheselschap geroepen; laet ons goeden moet grypen/ick sie voetstappen van menschen. Het selve word ooch van Galeno(in zyne Oratie tot vermaeninghe tot de vrye Consten) verhalet: de selve voeght daer by / dat de selve Aristippus daer soo wierd onderhouden/dat hy daer is ghebleven; ende van de andere ghevraeght zijnde / of hy yet in zijn Vaderland wilde ontbieden/gaf voor antwoorde; Beveelt de ghene die my aengaen dat sy sorghe draghen sulcke goederen te vergaderen, die met haren besitter ontswemmen als men schipbrekinghe lydet. Wel met recht mocht hy dat segghen:

Des Werelds schat is als de steenen,
Voorwaer niet meer dan een ghewicht:
Daerom, o Iongh-man, wilt niet meenen
Dat welvaert in den rijckdom licht;
Maer wilt de Wijsheyd vast aencleven,
Leert Consten goed in uwe jeught:
Want als het dy al gaet begheven,
By Conste ghy dan leven meught.
Sy sal met u uyt soute baren
Ontswemmen vlytigh aen het Land.
Gaet dan, en wilt gheen arbeyd sparen,
Van Consten rijck maeckt u verstand.

Daer mede sy de beschryvinghe van het Eyland Rhodus ghesloten: wy willen nae Cypren varen.

An Het

HEt Eyland Cyprus mach met recht onder de grootste Eylanden inde Middelandsche Zee gelegen getelt worden: het is Cyprus van Cypro den Sone van Cycina genaemt/ of van de Cypres-boomen die dit Eyland eygen zijn. Het light tusschen Cilicien ende Syrien in het midden vanden Issischen Zee-arm die sy Golfo di Laiazzo namen. Nae't Oosten is de Syrische Zee, ende de voorsz Golfo di Laiazzo: nae't Westen is de Pamphylische/ in het Zuyden de Egyptische/ Zee: in't Noorden streckt het nae't ongheboude Cilicien/ dat nu Turcomannia, of als andere seggen Caramannia genaemt wordt. Dit Eyland heeft in den om-vang 457 duysent stappen: ende 200 stappen in de lengde/ nae't schryven van Bordonius. Het heeft meest eene onlieflicke ende ongesonde Locht door de Broecken of Poelen die eenen vuyl stinckenden reuck op-walmen. Dies niet tegenstaende is het heele Eyland sonderlinge vruchtbaer: want het draeght tot verwonderens toe al wat om wel ende lustigh te leven dienet. Daer is Coren in overvloed/ Wijn die met de Malvesey strydet om dē meesten lof/ Oly/ Suycker/ Honigh/ uyt-gedolven Sout/ Limoenen ende Citroenen/ Dadels eñ andere goede vruchten. Daer is oock Goudt/ Catoen/ Syde/ Saffraen/ Coriander: ja wat en isser niet? Het heeft Smaragden/ Cristal/ Yser ende Aluyn. Het Coper dat-men acht daer eerst gevonden te wesen/ is daer in sulcken overvloed/ dat het Cyprus Ærosa (dat is/ het Coperachtigh Cyprus) is genaemt geweest: daer word ooc het Camelot van Geyten hayr gemaect: Diodorus Siculus (Lib. 16) schrijft dat negen Coningen over dit Land geheerscht hebben/ die alle den Coningen der Persen onderworpen waren. Daer hebben oock eertijds Griecksche Tyrannen gewoedet. De Venetianen hebben dit Eyland van het Jaer 1473 tot het Jaer 1570 geheerscht. In welck Jaer den Turck Selymus het selve den Christenen heeft ontnomen. Hier hebben eertijds vijfthien steden geweest/ die nu meest vergaen zijn: De voorneemste onder de selve waren Paphos die nu Bafo ghenaemt word: Palæpaphos, al-waer Venus alder-eerst nae der ouden-woonderen seggen uyt de Zee op-genomen is/ van de selve seght Virgilius:

Milliaria Italica
10 20 30 40
Septentrio
Meridies
Oriens
CYPRUS
37
36
C. Cornachitiol Crommum Prom
Lapidia
Macaria
Aphrodisium
Cornachiti
Tempio
Stefani
S. Peifo
Coronia
Pendara
Scordili
Extrema
S. Andrea
Carpasia
Momagria
Polachitra
Carai
Costanzo
Famagusta olim Tamassus
S. Chaterina
Lefigera
C. de la griega olim Pedasium Prom.
Agios
Scilura
Nicosi
Moraua
Statos
Chatodri
Omodos
Tracori
Colos
Cornia
S. Nicola
C. delle gatte
Prastio
C. Biancho Phrurium Prom.
Chelonia
Arnos
Tilim
Sirnalo
Macuda
Cormico
Glano
Trapano
S. Elia
Cruscho
Marona
Turlin
Bota
Pentana
C. de Alessandreta
Alessandreta
Diorio
Calaua
Marin
Radilo
Paria
Clitri
Agrino
Como
S. Azzaro
Clides
Arsos
Cunuelia
Chiuidal
Noui
S. Mesi
Phinicia
Masota
Perapischino
Corin
Bussauento
Palochrito
Ceraunia

Sy hooghe in de Locht nae naer Paphum trecket ras,
En blyde siet de plaets daer hare woonste was,
Daer haren Tempel is, daer honderd schoon Altaren,
Berooct met Wieroock vet, tot haerder eeren waren.

Seker daer overvloed is/ daer vertoont sich den vleyschelijcken wellust: soo en is het niet te verwonderen dat dese Af-goddinne daer wierd ghe-eeret! och! Of sy daer ware gebleven/ dat wy in Nederland selfs haren naeme niet en kenden! dan ick vare voorts. Salamis, dese was in eenen lustighen Zee-arm vanden Oosterschen Oever gheleghen/ ende was bequaem om van Syrien over te schepen. Den Euangelist Lucas seght (in het derthiende Capittel der Handelinghe der Apostelen) van Paulo, Barnaba ende Marco dat sy naer Seleucien af-gekomen zijn/ende van daer naer Cypren ghescheept/tot Salaminen quamen/ ende het Eyland tot Paphos toe door-reysden. Dese stadt is daer naer Constantia ghenaemt / ende heeft Epiphanium tot eenen Bisschop ghehadt. Daer heeft oock de stadt Amathus ende Ceraunia geweest. De vermaertste steden hedens-daeghs zijn Nicosia ende Famangusta. Bertius telt hier 850 Dorpen; waer af den cleynen Atlas niet en ghedenckt. Boven andere Berghen is hier den Bergh Olympus, (daer zijn vier Berghen van dien naeme) die sy Trohodon naemen: hy is over al met Cloosters beset/ in de welcke de Caloieri woonen. Ut den selven vloeyen twee vermaerde Revieren/ Lycus, die naer het Zuyden/ende Laphetus, die naer het Noorden/ loopt: doch andere achten dat het veel eer Beken behoorden genaemt te worden / also sy somtijds uyt-drooghen/waer door de in-woonders groot ghebreck van Water hebben. Den omloop deses Berghs is 54 duysent stappen. Die van Cypren hebben eertijds seer door haere schepen vermaert gheweest / alsoo sy alles hebben wat van noode is om schepen op te rusten; soo dat de Poeten somtijds Cyprysche balcken voor schepen ghesepd hebben. Sal ick hier segghen wat Ennius den onbijt van eenen Cyprischen Osse ghenaemt heeft? Seker de Ossen worden daer (als Bertius schryvet) met menschen dreck ghemest. Soo Ennius sulck eenen

onbijt

onbijt ghemeynt heeft / wy laten hem dien houden / om voor de Cyprische Af-goddinne daer mede te roocken.

Mijn Pen, van Cypren vlieght, eer Venus u doe branden;
Ghy hebt het nu verkerft, ras spoedet u van hier:
Want soo dat boose Wijf u creghe eens in handen
Sy soude('tis mijn vrees) u werpen in het vyer.

HEt Heylige Land is het alder-vermaertſte Landſchap van Syrien. Het is eertijds het Land Chanaan van Chanaan den ſone Cham genaemt geweeſt/die door den gemeenen vertreckens noodt gedrongen zijnde/in het ſelve gewoont heeft. Het is oock het Beloofde Land genaemt geweeſt/om dat het Abraham,Iſaac ende Iacob van Gode was belovet.Het ſelve Land/de oude inwoonders daer upt gedreven/ende de Iſraeliten in hare plaetſe geſtelt zijnde/is eerſt Iſrael ende Iudæa genaemt. Ptolomæus ende andere namen't Palæſtinam,van de vermaerde Volckeren Paleſtynen ghenaemt/die inde H. Schrift Philiſtim, of Philiſtynen,genaẽt werdẽ.De Chriſtenen namen't het Heylige Land.Dit Landſchap is in het midden des Werelds gelegen/tuſſchen de Middelandſche Zee ende Arabien/van't welcke het ten deele met Berghen over den Jordaen af-ghewalt word/ende van Egypten beginnende/naer Herodoti gevoelen/of als andere meynen van de Golfo de Teneſe,(in Latijn Sirbonus Lacus genaemt)ſtreckt het ſich tot Phœnicien toe. In't Ooſten word het met Syrien ende Arabien/in het Zuyden met de Woeſtyne Pharan eñ Egypten/ in't Weſten met de Groote/ofte Middelandſche Zee/bepaelt. De lengde deſes Lands die nae't Noorden van de ſtadt Dan af tot den voet toe vanden Bergh Libanon(die naemaels Cæſaria Philippi ende Paneas genaemt is)na het Zuyden ſtrect/ende tot Bearſebach eene ſtadt inde ſtamme Simeonis,over de groote Woeſtyne gelegen/beloopt ontrent 67 mylen:elcke myle eene ure gaens te rekenen. De breedde van het Weſten vande Middelandſche Zee nae het Ooſten tot den Jordaen toe genomen/ beloopt op ſommighe plaetſen 16/op ſommighe plaetſen 18 mylen.

Dit Landſchap word boven alle plaetſen die onder de Sonne zijn ſonderlinghe in ghesontheyd eñ matigheyd des Lochts geprezen: dẽ Winter en is daer niet te cout/noch den Somer niet te heet: de vruchtbaerheyd van her ſelve in het voort-brenghen van al het gene dat tot des menſchen onderhoud ende wellust van noode is/word van de Gheeſtelijcke ende Wereldlicke Schryvers ſonderlinghe geprezen. Moſes heeft van het ſelve Deuteronom.cap,8,verſ.7,8,9 den Iſraeliten aldus geprophetеert; Want de Heere uwe God leyd u in eẽ goed Land,een Land

daer

Septentrio
Mare Mediterraneum
Occidens
Oriens
Meridies
Libanus mons
Antilibanus mons
Leontopolis
Felix Iudia
Sidon
Tyrus
Sarea
Dom
Cæsarea
Palestine
Philippi
Seleucia
Damascus
Aere
Neve
Nasaret
Capitolias
Geniezaret
Samuli
Coele Syriae Pars
Ephron
Telemannu
Nathahel
Hippus mons
Ioppe
Azotus
Sa maria
Ascalon
Ierusalem
Beerseba
Agripias
Segor
Lacus Asphaltites vel Mortuum
Arabiae Desertae Pars
Casiotis
Asedech
Gerrum
Damiata
Heracleum
Tanis
Mendetis
Thmoiis
Thmuis
Ginas
Persea speculae
Egiptus
Petra
Disabad
Theman
Scregma
Pentaschoenum
Sirbonis lacus
Colchiel
Dedan
Herculis civitas parva
Sur desertum
Melam mont
Petra Sela
Thou
Taubasium
Paludes
Heroum civitas
Pharan
Arachen
Recem
Iaktheel
Nabath
Sin desertum
Maria
Sebennytus
Nyci
Raemses
Traianus fl.
Posidium
Zuem
Oiiez
Bubalis et Cairo
Amari lacus
Iuliopolis
Baalzephon
Mare Rubri pars
Palaestina.
10 20 30
Scala Milliarium Germanicorum.
Petrus Kærius cæla.
35
34
33
32
31
30

daer Beken ende Fonteynen, ende Zeen in zijn, die aende Berghen ende inde Landouwe vlieten. Een Land daer Tarwe, Gerste, Wijnstocken, Vijghboomen ende Granaet-appels in zijn, een Land daer Olijf-boomen ende Honigh in wast; een Land daer ghy Broods ghenoegh te eten hebt, daer ooc niet en ontbreect; eē Land diēs steenē Yser zijn, daer ghy Coper uyt dē Bergen houwet.

Het soude te langh vallen al de ghetuyghenissen van Iosephus ende Plinius te verhalen/ die sy vande sonderlinghe vruchtbaerheyd deses Lands gheven. Die daer vele af wilt weten/ die mach Brocardum lesen/ die het met zyne ooghen ghesien heeft. Onder die dinghen die tot wel-lust of oock tot ghenesinge dienen/ wordet den natuerlijcken Balsem/ die dit Land alleene van Gode gheghevcn is/ sonderlinghe gepresen. Doch gemerckt sy den gesalfden des Heeren ghe-doodet hebben/ so heeft haer God dese costelijcke salvinghe ontnomen. Daer zijn veel Specerien/ Mastic/ Amandelen ende Pistacca (die nae Iunij schryven in Nederlands Fistici souden ghenaemt wesen; doch den Latijnschen naem is in vreemde vruchten beter bekent/ eñ wordet beter geleden.) Wt de Bergen word oock Yser ende Coper gegraven. Het is overvloedigh in soete Wateren ende lustige Weyden. Het heeft vele Schapen ende Runderen: de Melck deses Lands en wijckt in overvloed ende goedheyd voor gene andere. Daer is de jaght van wilde Swynen/ wilde Geyten/ Hasen/ Pardissen/ Quackels/ eñ meer diergelijcke Ghedierten ende Vogelen: Wolven/ Herten/ Leeuwen/ Beyren ende Kemelen worden daer upter maten vele gevonden. Doch/ naer sommiger schryven is de vruchtbaerheyd deses Lands seer af-ghenomen/ soo dat het het selve Land niet en schynet te wesen.

Soo langh de Son het Land beschynet
Met hare stralen, draeght het vrucht;
Maer als des Winters sy verdwynet,
Daer vallet Sneeu slechs uyt de Lucht:
Soo oock, soo langh de Hemel-Sonne
Beschijnt een Land, het vruchtigh is;

Maer

Maer als dien Wijn blijft inde tonne.
Om s'menschen fond,'t Land is onfris;
Ten draeght gheen vrucht, het gaet verloren,
'Ten is sich selven niet ghelijck:
Dus, ó ghy Landen, vreest Gods toren
Dat d'Hemel-Son van u niet wijck!

Het Land Canaan hadde dertigh Coningen ende Coningrijcken/ boven de Sydonische en Palestijnsche/ aende Zee-cant gelegen, doen het van de Israeliten wierd verovert/ het meeste deel der oude inwoonders gedoodet of verdreven zijnde. De Israeliten selve hebben ontrent 450 jaren onder Hertogen geweest (die de Schrift Rechters namen) tot den tijdt van dē Prophete Samuel. Dese Hertogen en volghde niet upt een seker geslachte / of upt verkiesinge upt eenen sekeren raed/ maer waren als de beste der Outste upt alle gheslachten. Daerom is dese wyse van heerschē vā Gode in-gestelt/ op het ernstigh versoeck des volcx/ in eene Coninglicke regeeringe verandert: welcke Coninglicke regeeringe vele jarē heeft geduret. Doch door verloop des tijds hebbē de Israeliten vele jammeren geledē/ tot dat sy eyndelick 't Rijcke gantsch verlorē hebbē: waer af hare sonden de oorsake waren/ dat sy (o gruwel!) den Heyland des levens aen't hout des cruyces genagelt hebben! dat H. Bloet is op haer eñ hare kinderen gecomen! Als Titus Vespasianus het Jootsche Land gewonnen/ eñ Hierusalem in-genomē hadde/ heeft hy in't jaer des Heeren 73 veel duysent Joden gevangelick wegh gevoert / vele met den sweerde gedoodet: de Peste eñ den hongers noodt daer upt volghende. Hy heeft den Tempel eñ alle heerlicke gestichten verwoest. Het welcke des Waerheyds mond haer voorseyd hadde doen hy noch opter Aerden was. Ælius Adrianus heeft de stadt wederom opgebout: de plaetse der selve wat veranderende: dē Tempel Salomonis heeft tot het jaer 363 verwoest gelegen: in welchen tijd Iulianus den Apostaet den Joden verlof gaf/ den selven weder op te bouwen: doch sy door een miraktel (of wonder werck) verschrickt zijnde/ hebben't begonnē werck na-gelaten.

In het Iaer 615 heeft Chesroes, Coningh van Persen/ de stadt ghewonnen/ ende heeft in de selve 90 duysent menschen ghedoodet: de selve/ van Heraclius verwonnen ende ghevanghen zynde/ heeft de straffe zynes bloedt-vergietens ghedraghen. Hammar, Prince der Sarracenen/ heeft in het Iaer 636 het heele Joodsche Landt onder zijn ghebiedt ghebracht/ ende het is volle vier-hondert ende vijftigh Jaren onder het ghebied der Sarracenen gebleven: doch in het Iaer 1107 heeft Gotofredus Bulconeus (alsoo op den Paus Vrbanus den tweeden in't Concilie van Claremont de Heylighe Oorloghe besloten was / om het Heylighe Land weder te crygen) eē groot heyr van Christenen versamelt (want men seght datter 300 duysent voet-knechten/ende 100 duysent ruyteren waren) ende heeft de Sarracenen verdreven. Saladinus, Coning der Persen/ heeft in het Iaer 1185 de Sarracenen wederom in't besit gheset. Doch weynigh tijds daer naer hebben't de Christenen weder verovert. In het Iaer 1217 hebben't de Sarracenen wederom vercreghen / tot dat eyndelyck naer verscheydene veranderinghen den Turck het selve in het Iaer 1517 gheheel heeft verovert.

Dit Land begrypet Idumæam, Iudæam, Samariam ende Galilæam. Idumæa begint aen den Bergh Cassius, (of als andere willen/ van het Sirbonis Meyr) ende streckt nae het Oosten tot aen Iudęam. In het selve zijn dese steden: Maresa, Rhinocorum, Raphia, Anthedon, Ascalon, Asotus ende Gaza. Doch Iudæa Palæstina is verre het vermaertste deel; tusschen de Midde-landsche Zee ende de Doode Zee (in het Latijn Mare Asphaltites genaemt) ende tusschen Samariam ende Idumæum gelegen. Het heeft voornemelijck zynen name vanden stamme Iuda ghecreghen. In het selfde waren vele steden; doch de vermaertste van allen was Hierusalem, de Hoofd-stadt des Joodschen Lands/ door de heele Wereld seer vermaert. Ten tyden van Ptolomæus wierd sy Ælia Capitolia genaemt: op heden word sy vande Barbare inwoonders Coz (of Godz, of Chatz) ghenaemt: (de Turcken namen die/ seght Iunius, in zijn Naem-boeck/ Cuzumobarech) daer zijn noch andere steden ende vermaerde plaetsen / als Iericho, Ioppe (die nu Iaffa ghenaemt word) Cęsarea, (eertijds Turris Stratonis genaemt) Bethlehem, Chebron,

of Hebron(van te voren Arbee,Mambre,ende Cariatharbe,dat is stadt van vier Mannen ghenaemt.) Ende over den Jordaen is Macherus,eene stadt ende sterck Casteel. Hier is oock Sodoma ende Gomorra gheweest/die om hare grouwelen gantsch om-gekeert zijn. Daer naer volght het Landschap Samaria,tusschen Iudæam ende Galilæam gheleghen. Den naeme comt vande stadt Samaria(nu Sebaste ghenaemt) van Amri,Coningh van Israel/ghebout. In het selve is de stadt Sichem,(naemaels Neapolis genaemt) Capernaum,Betzaida,ende Chorazyn. Het Landschap Galilæa is tusschen den Bergh Libanum ende Samarien. Het selve word in Opper ende Neder Galileen ghedeylt. Opper Galilæa,dat aen Tyro palet/ word oock Galilæa gentium ghenaemet: het Neder Galilæa light by de Tyberiadische Zee/ of Genasareth: in het selve zijn de steden Naim,Cana,Nazareth ende Gadara. Het heele Heylighe Land light tusschen twee Zeen/ende den Jordaen: het heeft vele Meyren/bequaem tot de vaert/ende seer Vischrijck. Nu/de Reviere Iordan,vāde Hebreen Iarden genaēt/loopt langs door het Land. Hieronimus schrijft dat dese Reviere uyt twee Fonteynen Ior ende Dan ghenaemt/twee-hoornigh voort-comt: de welcke versaet zijnde/de Reviere eñ den name Iordan maken. De voornaemste Berghen deses Lands zijn Hermon nae het Oosten/ ende Tabor naer het Westen: beyde seer groote ende seer hooghe Berghen/soo dat de andere Berghen als deelen vande selve zijn: want den Bergh Ebal,Bethoron ende Mispa(of Malpha)ende Betel,worden onder den Bergh Hermon gherekent; Gelboe,Gerizim,Sarona ende den lesten Bergh Carmel worden onder den Bergh Tabor gherekent. Daer zijn noch de Berghen Syon,Moria,Olivarum,Calvarien ende andere. Hier zijn oock vele schoone Wouden ende Bosschen. Wat de Ghebouselen aen-gaet daer den cleynen Atlas af vermelt / wy willen den Leser tot Godes Heylighe Woord senden. Wy en sullen hier van het Heylighe Graf niet spreecken / noch de Cloosters beschryven die te Hierusalem zijn/de Gheestelijcke die daer in woonen willen wy dat over laten. Wy verwachten een ander Hierusalem dat met gheene menschen handen ghemaeckt en is / dat met gheene menschen handen en sal ghebroken worden: daer-om en willen wy met de ooghen op het

Graf

Graf niet blyven staen/maer onse hoofden naer den Hemel lichten/ ende verwachten dē genen die in het Graf gheleghen heeft/om dat wy in het Graf niet en souden blyven. Ende dus Heylighlick willen wy van het Heylighe Land(dat nu maer den name en heeft)schepden.

Seer Heyligh is het Land daer Heyligh is het leven,
Daer, ó, de Godes-vrucht ghe-eeret wordet seer;
Daer sonde word verjaeght end' uyt het Land ghedreven:
Want daer de sonde woont, is 't Land niet Heyligh meer.

Ghelijck

GHelijck het Persische Land/of het Land vande Sophi, eertijds seer wijdt vermaert was/ soo is het noch op den hedighen dagh noch wijdt ende breedt bekent. De inwoonders van het selve zijn Persianen. Sy worden oock Ayami, of Azamij van het Rijcke Azamia, genaemt: het welcke naer sommiger gevoelē eertijds Assyrien wierd ghenaemt. Den naem Perssa komt van Perside af. Sy worden Cheselbas van-den rooden Hoed die sy op haer hoofd dragē genaēt. Vandē Vorst Sophus wordē sy Sophianen geheetē.

Het Rijcke van Perssen is tusschen het Rijck der Turcken / de Zageteische Tartaren, het Rijcke van Cambaien/ende tusschen de Hyrcanische of Caspische Zee / eñ Sinum Persicum, of Mare di Mesendin, gelegen. So heeft het dan int Oosten Indien ende Cambeia: van't welcke het met Bergen ende Woestijnen word af-ghescheyden. In het Noorden zijn de Tartaren/ by de Reviere Oxus: de Caspische Zee omvattet al het overighe [Iunius schrijvet dat dese Zee op heden Corusum, Georgian, Terbestan, ende Cunzas, vande Mooren Bohar Corsun, van-de Polen Chualenska genaemt wordet] in't Oosten zijn de Turcken/ de Reviere Tigris (van-de Hebreen Hidekel genaēt) eñ het Meyr Giocho: in't Zuyden word het met den Persischē Zee-arm (of Mare di Mesendin) eñ met de Indische Zee bespoelt. Welck begrijp Lands seker verre streckende is. Quintus Curtius schrijvet aldus vande ghestaltenisse der Locht van Persen in zijn 5 Boeck: daer en wordet geen gesonder Landschap in heel Asien gherekent: het heeft eene matige Locht: van d'eene zyde heeft het doorgaēs de Bergen vol Boschachtige schaduwen, het welcke de hitte verlicht: van d'ander zyde heeft het de Zee tot gebuer, die met eene matige lauwigheyd de Aerde verwarmet. Dit Land eñ is in alle gewesten niet even gelijck van naturen. Daer't na de Mare di Mesendin streckt/ als oock na de Caspische Zee/ ist door de bequaēheyt der Revieren/ om de matigheyt der Locht eñ sonder Wint gantsch geluckigh; geeft overvloed vā gediertē eñ vruchtē/ als een milde Voedster. Het is overvloedigh in Tarwe eñ Gerste: oock in Metalen ende Ghesteenten. Daer is overvloed van Wijn ende Vruchten / als Paulus den Venetiaen getuyget. De andere Landschappē worden door de hitte eñ droogte woest gelaten.

Het

Het Volck van Perssen was eerst onbekent. Het heeft het beghin zynes naems ende vermaertheyds vanden Coningh Cyrus ghecreghen, de welcke/ die van Meden ende Lydien het Rijcke ontweldight hebbende / het selve alder-eerst in Persen ghebracht heeft. Persen dat te voren het alder-cleynste was/ heeft hy/ Asien ende heel Oosten over-wonnen hebbende / seer groot naer-ghelaten. Cambyses is zynen Vader in het Rijcke naer-gevolght/ die Egypten by het Rijcke ghevoeght heeft: dat van hem tot de tyden van Darius gheduert heeft. Darius van Alexandro de Groote verwonnen zijnde/ heeft het Rijcke met zijn leven verloren. Dit Rijcke heeft 230 Jaren gheduert: het welcke Quintus Curtius (Lib. 4) seer nauwe ende vaste verceerkent heeft: met den selven stemt oock S. Hieronymus over het 9 Capittel Danielis over een. Op heden word oock het Persische Rijck / dat by de Sophos is onder de machtighste Rijcken van heel Orienten gherekent: hoe-wel het selve een wyle langh dan vande Sarracenen/ dan vande Tartaren/ is onder-druckt gheweest / soo is het nochtans onder den Coningh Ismael weder op-ghecomen. De Landschappen die onder het Rijck der Persen staen/ zijn dese / Meden, Assyrien, Cusistan, Mesopotamien, Persen, Parthen, Hyrcanien, Margiana, Bactrianen, Paropamissus, Aria, Drangianē, Gedrosia, ende Carmanien: vande welcke wy verbolgēs sullen spreken/ soo vele dit cort begrijp can lyden.

Meden word op heden Servan ghenaemt: het is tusschen Persen ende Hyrcanen gheleghen: naer het Oosten heeft het Hyrcanien en Parthiam, in het Westen het groote Armenien ende Assyrien. Het word in het Meerder of Zuydersche Meden ende in het Noordersche Atropatien ghedeelt: het welcke om de coude min bebout is. De voornaemste stadt is Sumachia, daer is oock Derbent, Eres. Het Grooter Meden is bet bebout: het heeft eene stadt Taurim aenden voet vanden Bergh Orons gheleghen/ acht dagh-reysen vande Caspische Zee: den om-vangh is by-naer van 16 duysent stappen/ in welck begrijp/ soo-men meynt / 200 duysent Burgeren woonen. Dit zijn de Ecbatana by de oude bekent / daer de Coninghen van Persen des Somers woonden: by nae in de selve streke zijn Turcoman, Saru, Sultan, Nassivan, Ardovil ende

Marant

Moſcovia
Mare hircanum
ſive Caſpium
Caracus
Pagania
Zagatai
Samarchand
Calba
Cotan
Poin
Lop
Chuche
Madrandan
Corus
Zohaſpa
Coman
Mugu
TARTARIAE
PARS
Charas
ſan
Arast
Astamar
Rast
Balſadi
Derislan
Chreche
Van
Gilan
MEDIA ſive
Servan
Mosul
Babilon
Taurus mons
Naugracot mons
Lacus Bur gian
Sab eſtan
Basiar
Chesmur
Caſna
Siarant
Soſtan
Bagian
FARSI ſive PERSIA
Circam
Que
Angua
Gonga
Doan
Rachagi
Gua del
Guzarate
Gest
Indiae
INDIAE
PARS
Sinus
Perſicus
ARA
BIA FE
LIX
Guadel
Astalaqua
Pasir
Chindu
Masuts
Mare In
dicum
Cutrana
Scala
Lucarum
50 100 150
40
30
25
Petrus
Kerius cælavit
PERSIA

Marant gheleghen.

Assyrien wordet hedens-daeghs Arzetum ghenaemt: het heeft Meden in't Oosten / in het Westen Mesopotamien; Armenien in het Noordẽ / Susiana in het Zuyden: het heeft eertijds dese Provincien ghehadt / Arrapachites, Adiabena ende Sittacena. De stadt Ninive aen den Tigrim, den om-vang vande selve was van 60000 stappen.

Susiana word hedens-daeghs Chus, ofte Cusistan, ghenaemt / het heeft den naeme van-de Hoofd-stadt Susis; die in den om-vangh vijfthien duysent stappen heeft. Athenæus seght dat sy vande Bloemen soo ghenaemt is: Want Susum is in Persische Taele eene Lelye te segghen.

Mesopotamia word inde Heylighe Schrift Padan Aran ghenaemt: op heden naemtmen dat Landschap Diarbecha: het is tusschen den Euphratem ende Tigrim gheleghen: waer af sy oock den name heeft / als tusschen Revieren gheleghen. Dit Land is naer de gewesten ende den tijd verscheyden: een deel word vande Revieren vet gemaect / een deel is doorẽ onvruchtbaer / van Cruyden ende Boomen ontbloot. De voornaemste steden zijn Orfa, 7000 stappen inde ronde hebbende / Caramit is veel grooter. Het is de Hoofd-stadt van Mesopotamien. De welcke Selymus, Turcksche Keyser / de Sophianen heeft ontnomen. Merdin, de woon-plaetst vanden Patriarch van Chaldeen / ende Mosus daer den Patriarch vande Nestorianen sich onthoudt / wiens gebied tot Indien ende Cataien toe strecket.

Persis wordet nu Farsi of Farsistum ghenaemt: de Hoofd-stadt is Siras, die eertijds Persepolis ghenaemt was. In dit Landschap plaghten eertijds de Magi te woonen. Plinius naemt het het Hoofd van het Rijcke der Persen / ende Curtius maeckter het Coninghlijcke Hof van heel Orienten af.

Hyrcania wordet nu Gergiam (of Corcam. of Dergument) genaemt Het is naest de Caspische Zee gelegen: waer over oock de Zee Mare Hyrcanum word genaemt. Het heeft tot steden Hyrcana, (vande Scythen Carizath gheheeten) Bestum ende Masandram.

Margiana

Margiana word nu Iselbas ghenaemt: in het Westen is het met de Reviere Oxus bepaelt. De voornaemste stadt is Iodion, die vande Voor-ouderen Anthiocchia wierd ghenaemt.

Bactriana word nu Batter of Charassaa ghenaemt: het is een deel van't Sagatheische Tartaren. De steden zijn Bactra, nu Bochara gheheeten/ende Istigias.

Paropamissus is een deel van Battrianen by den Bergh Paropamissus. Op heden word het Landschap Candahar, of Amblestam, ghenaemt. De Hoofd-stadt is Candabar, eene vermaerde Coopstadt.

Aria, dat van zyne Hoofd-stadt Eri genaemt word: het heeft 13 duysent stappen inde ronde.

Gedrosia word van sommighe t'onrechte voor Guzarate ghehouden: want Guzarate is het Rijck van Cambaien selve.

Carmania (Circam of Chermain) streckt sich aen de Indische Zee tot aen Gedrosiam uyt/ heeft vele steden ende Havenen: de Hoofd-stadt is Chirmain. In Carmania zijn oock dese Rijcken/ Macran, Eracain, Guadel ende Patan.

Babylonien is tusschen den Persischen Zee-arm ende Mesopotamien gheleghen/ende word ter rechter ende slincker hand met Susiana ende woest Arabien besloten: het heeft den naeme vande Hoofd-stadt Babylonien.

Chaldæa hanght aen het selve. In Chaldæa was Vr (van Iosepho Vra ghenaemt) van waer Abraham door Godes bevel naer Haran in Mesopotamien is ghetrocken: ende dit sal vande Landschappen onder het Rijcke van Persen ghehoorende voor dese Caerte ghenoegh wesen: ick come tot de Revieren. In Assyrien is de Reviere Tygris: in Susiana is Enlęum: in Mesopotamien is Euphrates: in Margiana is Oxus, Arium, eñ Margim: in Bactriana is Ochum ende andere. In Aria de Reviere Arium, Toncletum, Arapenem ende andere. Daer en ontbreken oock ghene Berghen / onder de welcke Orontes in Meden / Coronus in Hyrcanen / Taurus die dwers door Persen loopt, die naer de aenwoonende volckeren verscheydene naemen crijght. Hier zijn oock Bosschen / voor al in Parthen dat seer Boschachtigh is/ ende in het Noorder

 Hyrcan/

Hyrcan/ en al-waer over-groote Bosschen vol Eycken-boomen/ Pijn-boomen ende Mast-boomen/ zijn: in de Bosschen zijn Tyghers en Luparden. Aria is oock met Berghen ende Bosschen beset/ als oock heel Persis.

Wat nu de ghemeene ghebouselen aen-gaet/ hier hebben/ maer voor al te Babylonien/ seer kostelijcke ghestichten gheweest. Van de Brugghe die Semiramis over den Euphratem ghemaeckt heeft/ mooght ghy by Munsterum (Lib. 5.) lesen. De selve beschrijft inden selven Boeck den hangende Hof van Semiramis. Wie en heeft vande mueren van Babylonien niet gehoort/ onder de seven wonderen des Werelds ghetelt? Ick come tot de zeden van die van Persen soo sy eertyds waeren/ soo sy nu zijn: uyt een gheslacht verkoosen sy eertijdts haere Coninghen: wie den Coningh niet en ghehoorsaemde/ wierd het hoofd ende armen af-ghecapt zijnde onbegraven op der Aerden ghewoorpen. Een yeder trouwde veel Vrouwen om kinderen daer by te winnen/ hadden oock veel by-slaepsters: van groote ende ghewichtighe saken spraken sy slechs onder den dronck/ meynende dat die raedslagunghe vaster soude wesen dan die sy nuchteren deden. De bekende ende van eenen staet custen malcanderen in 't ontmoeten; maer die van minderen staet waren aen-baden de andere: sy begroeve de Lichamen op der Aerden met Was de selve beplackende. Voor den Coningh te lachen/ of te spouwen/ hielden sy voor een schelm-stuck. Andere schryven anders van het begraven der doode: te weten dat de Persianen de af-ghestorvene buyten de steden op een seker Veld plaghten te draghen/ de selve daer naeckt legghende/ om van de Voghelen ende Honden verslonden te worden; jae dat sy selfs niet en moghten lyden dat de beenderen begraven wierde. Als dan ee Lichaem niet terstond verslonden en wierd/ dat was een quaed teecken/ dien af-ghestorvenen moest van onsuyveren Lichaime ende ghemoede gheweest hebben/ over sulcks de Helle verdienende/ ende wierd van zijne vrienden beweent/ als die nae dit leven gheene gheluckfaligheyd en soude hebben: Maer die ras verslonden wierd/ dien wierd voor gheluckigh gehouden. Dat waren de oude zeden. Op heden zijn de zeden der Persianen veel gheschickter dan de zeden der Turcken/ Tartaren/ ende

ende Sarracenen. Sy zijn van natueren mild/de zedighepd beminnende: de Gheleerthepd eñ vrye consten worden van haer gheoeffent/voor al de Astrologie/Medecyne ende Poesie. De Broeders ende Ouders worden al-daer wel ghehandeld/den Edeldom der geslachten is daer in weerden: waer in sy vande Turcken verschillen/ die gheen onderschepd van gheslachten en weten. De vreemdelinghen ontfanghen sy vriendelijck; maer sy zijn seer zeloers: daerom en laten sy hare Vrouwen in der vreemde teghenwoordighepd niet comen; hoe-wel dat sy haere Vrouwen in weerden houden/ende die/als de Turcken doen / niet als slaven en achten. Het weven van Syden-laecken is by haer nu in ghebruyck / die door Syrien ende heel Orienten versonden worden. Eertijds aten sy de vruchten vande Therebintus, Eeckelen ende wilde Peeren: hare daghelijcksche spyse naer loopen ende verschepdene oeffeningen des Lichaems/ was seer hart Broot ende cout Water. Den handel van Peerlen ende Specerien is van haer in swangh; maer voor al de Coopmanschap van Syde/ die daer seer overvloedigh word gevonden.

TArtarien (Ioannes Leunclavius acht datmen moet seggen Tatarien) is een seer groot Rijck: want boven een deel van Kerstenrijck/beslaet het heele Asiatische Sarmatien/ met Scythia ende Serica, die nu Cathaio ghenaemt wordet. Dit Land is vande Reviere Tartaro,die dat deel bespreept dat vande cust Magog, vande inwoonders Mongul ghenaemt wordet/alsoo ghenaemt. Het is nae't Noorden ghelegen. In het Oosten heeft het dat aldermachtighste Coningh-rijck van China: in het Zuyden Indien/ de Reviere Gangem ende Oxum: in het Westen de Caspische Zee ende Polen / daer naer paelt het aen Moscovien: in het Noorden de Ys Zee/al-waer het gantsch onbekent is/ ende onbebout/ ende onbewoont word gheacht te wesen.

De Locht deses Lands is ongematight ende seltsaem. Daer is des Somers sulcken gruwelijcken donder ende blixem dat de menschen van vreese sterven: somwylen isser groote hitte/dan wederom coude/soo dat de Sneeu seer dicke vallet. De winden blasen daer gemeenlick soo sterck dat sy de gheene/ die te Peerde ryden stutten/ter Aerden werpen/ de Boomen omkeeren/ende seer vele schade doen. Des Winters en reghent het daer nemmermeer / des Somers dickwils; maer soo weynigh dat de Aerde daer qualick nat af wordet. Nochtans seghtmen dat het Land vruchtbaer is van Tarwe/ Rijs ende dierghelijcke vruchten: het is overvloedigh in Syde/Ginnebeer/Caneel/ Peper / Giroffel Napels / Rhobarber ende Suycker: dat het oock Muscus, Peck/ende op sommighe plaetsen Goud ende Silver heeft. Wijn word hier op weynigh plaetsen vergaert; het heele Landschap van Cathaien en brengt genen Wijn voort. Daer zijn oock swarte steenen die men uyt den Berghen delft / bequaem om te branden: de selve moeten sy by ghebreke van Hout tot brand ghebruycken. Daer en boven is hier over al grooten overvloed van Ossen/ wilde Geyten / Bocken en Verckens: de Peerden zijn hier in sulcke menighte datmen't qualijck soude ghelooven. Wy lesen inde Tartarische Brieven dat den Keyser der Tartaren tien duysent seen-witte Moeder-peerden voedet / om haere Melck te drincken: dat hy 20 duysent Jacht-honden/ ende 10 duysent Roof-voghels houdet.

Dit

TARTARIA
Scala Milliarium Germanicorum
Septentrio
Mol gol
Baida
Naiam
TARTARIA
Sunt autem Tartari homines Vagi, qui Caterrastmjn Centertris habitant Ciuitates nullas habentes
Colmac
Bargu
Mongul
Cassackia
Tartar fl.
Alchai Mons
Ung
TAN
Chinchilalas
Camul
Campion
Caracora
Sindatui
Giandu
Tenduc
Ciangamor
TENDUC
Egrigaia
Collacia
CHI
NA
Turchesta
Naga
Cambaluch
Tarsis
Emil
Karakithi
Lop
Sachion
GUTH
Singui
Samarchant
Cascar
Acsu
Urgeme
Baccara
Chuche
Coman
CATHAIA
Caidu
Meridies
PARTHIA
Mare de Sala
Quinzai
Chinansu
Sigansu
Caisansu
Turcheu
Occidens
Pechora
Cassin
Serpona
Sibier
Lepin
Chesel flu
Begar
Case
Asaresh
70
60
50
40

Dit Land is oock vol van Phasanten/Cranen ende dierghelijcke.

Hier sal ick tot verlustinghe des Lesers eene wonderlijcke plante beschrijven. Men seght dat in dat deel van Tartarien/daer de Savollensche Tartaren woonen/een zaed is/ 't welcke het Meloen-zaed seer ghelijck is / doch cleyndet ende langher : dat alsmen het selve zaeyt/eens plante daer uyt wasset die sy Bonaretz, dat is een Lam, namen: want het wast als een Lam/ by-nae drie voeten hoogh; de voeten/clauwen/ooren/ ende het gheheele hoofd/uyt-ghesondert de hoornen/zijn als waren sy eenes Lams. In ste van hoornen heeft het (so sy segghen) bysondere hayren/die hoornen ghelijck zijn. Het word met eene dunne vacht over-toghen/het welcke de in-woonders dienet om haer hoofd mede te decken. Men seght dat het binnenste van dit Cruyt vleysch heeft als een Zee-crabbe/dat oock uyt de wonde bloedt vloeyet/dat het sonderlinge soet is: dat de wortel uyt der Aerden schietende tot aen den navel op-gaet. Dit maect dit wonder-werck noch grooter/dat het soo langh leeft als het met de om-wassende Cruyden beset is (ghelijck een Lam in eene vette Weyde) doch de selve ontbrekende verteert ende sterbet: ende dat sulcks niet alleenlijck by ghevval of verloop des tijds en gheschiedet / maer oock als het Cruyt om te proeven wegh-ghenomen wordet. Dat noch meer verwonderens verweckt (segghen sy) dat het vande Wolven ende andere verslindende Dieren ghesocht word. Van dit wonder heeft de Gheleerde Bertas in den eersten dagh zyner tweede Weke aldus gheschreven:

Sulcks als de Bonaretz die wassen by de Seyten,
Wt een zaed wonder cleyn, en Cruyden om haer byten
Hoe-wel dat hare oogh, mond ende neuse al
Ghelijcken een jongh Lam dat eerst comt in dit dal:
[Oock Lammers souden't zijn, soo eene wortel vochte
Aen haren navel vast de Aerde niet besochte]
En sterven alsoo haest als 't voeder is verteert

Dat

Dat haer ghegheven was tot spyse vande eerdt.
O wonderlijck groot werck dat Godes hand hier dede:
De plant heeft vleysch en bloed, 't Dier wortel op dees stede!
De plant verroeret haer ronds-om soo-men 't siet aen,
Het dier heeft voeten vier doch het en can niet gaen!
De plante sonder tack, vrucht, blaren comt ghesprongen;
Het Dier is sonder Liefd, gheslacht en sonder jonghen!
De plante die versaedt met voeder haren buyck;
Het Dier ghesaeyet is en wast als Lam en struyck!

In de stadt Quelinfu worden Hennen ghevonden die in ste van pluymen hayr hebben als swerte Catten/ende leggen goede Eyeren: doch laet ons tot de regeeringhe comen.

Chanchius Canis, of Chamus, is de eerste Keyser der Tartaren/die het Rijcke vercreghen heeft/ende het selve Wetten ende Rechten heeft ghegheven. (Paulus Venetus naemt hem Cinchis) Hy heeft in het twaelf hondertste jaer des Heeren gheleeft: voor hem was dit volck woest van leven/sonder goede zeden/sonder Wetten/sonder Burgherlijcken omme-ghangh/onvermaert onder de Scyten/den naer-bueren chijnsbaer van het Vee daer sy met om ghinghen. Van desen Changio comen al de andere Vorsten deses Rijcks af. Hy heeft het Rijcke seer snellijck van het Landschap China ende den Oceaen tot aen de Caspische Zee verspreyd. Zynen Sone was Iocucham: de selve heeft Laincham derde Keyser (van andere Bathi ghenaemt) ghegenereert. De selve heeft Russen/Polen/Silesien/Morawien ende Hongarien verwoest.

Zynen Sone Timir Cutlu (die dien Tamberlan is inde Historien door zyne sonderlinghe Tyrannye vermaert/die gheheel Asien t'eenemael verwoest heeft/ende tot Egypten toe ingheburtelt is) heeft den Keyser der Turcken Baiazetum verwonnen/ende (als in de voornoemde beschryvinghe van Turckyen ghesepdt is) in eene muyte/ofte korf/met Goudene

 Boeyen

Boepen gheboept zijnde door Asien ghedragen. De vijfde Keyser van Temir Cutlu voort-ghecomen/ was Temir Gzar, die teghen de Cruys-heeren van Pruyssen cloeckelijck vechtende/ met den sweerde (soo-men seght) is om-ghecomen. Den sesten Keyser sone van Temir Gzar was Matmeczar. Zynen Sone was Armectzar den 7 Keyser. Dese heeft Sziachmet den achtsten Keyser gheteelt.

Tartarien word in veel deelen ghedeelt. Het minder Tartarien dat na Kerstenrijck streckt ende tusschen de Reviere Borysthenes ende Tanais beslotē is/ begrijpt Tauricam Chersonesum daer de Procopenseren in woonen: het woeste Tartarien in het welcke veel Hordæ (of gemeene vergaderinghen) zijn/ begrijpt Zagathar, het welcke Scythien is/ tusschen den Imaum besloten. Catato met het Coningrijcke Tangut dat het Scythia vande Schrijvers buytē dē Imaum is/ het Landschap Serica, ende eyndelijck het oude Tartarien Ptolomæo onbekent,

Cambalu is de Hoofd-stadt van Tartarien aenden Oever vande Reviere Polisangi ghelegen: het begrijpt 24 Italiaensche mylen. Daer zijn 12 Stads-poorten / buyten de welcke oock twaelf voor-steden zijn. Dese Coop-stadt is seer rijck in costelijcke Ghesteenten/ Gout/ Silver ende Syde. Men seght dat daer alle daghe duysent Waghenen met Syde van China, boven andere Waren/ gebracht wordē. Daer zijn daer en bovē noch vele uyt-nemende stedē/ als Samaracanda vā Tamberland gebout: Caindo eene vermaerde Coop-stadt inde uyterste deelen van Tartarien: met vele andere die ick met den cleynen Atlas om cortheyd naer-late.

Daer zijn veel Meyren in Tartarien de welcke al te langh souden vallen om te beschryven; wy sullen eenighe vande uyt-nemenste aen-raecken. In het Landschap Caniciu is een Meyr/ in het welcke sulcken over-vloed van Peerlen is dat hare weerde ongetwyfelt soude afnemen soo yeghelijck soo vele wegh draghen mocht als hy wilde: daer-om heeft den grooten Cham op lijf-straffe verboden dat niemant sonder zijn toe-laeten Peerlen in dit Meyr en mach visschen. Het selfde Meyr is oock overvloedigh in Visschen. Daer is oock een ander Meyr in het Landschap Caraim dat seer Visch-rijck is/ dat hondert mylē begrijpt: doch daer af genoegh.

Dit

Dit Land word met vele Revieren besproeyt: onder de welcke de groote Reviere Pulisachnis is/ de selve ontlast haer in den Oceanum: veel geladene schepen comen langhs de selve op Caromara: sy en heeft om de groote breedde ende diepte gheene Brugghe; sy vallt inde Ocean. Quianfu is eene halve myle breedt/ is seer diep ende Visch-rijck. Quiam word na Pauli Venetii schryven de grootste Reviere des Werelds gheacht: want op sommighe plaetsen is sy thien/ op sommighe acht/ende op sommighe plaetsen ses mylen breedt. Sy heeft hondert dagh-reysen inde lenghde. De andere laten wy blyven om niet te vervelen.

Voort de ghebouselen die in dit Land te sien zijn: in de stadt Ciandu is het costelijcke Paleys van Cubai groote Cham met Marbersteenen ende Goud seer rijckelijck verciert. In de stadt Cambalu is oock een Paleys dat seer constigh ghesticht is/ ende ontrent vier mylen inde ronde heeft: elck viercant begrijpt eene myle. Dan wat doe ick? den tijd sal my ontbreken soo ick tot sulcke bysonderheden come.

Wat de heerschinge aengaet/den grootẽ Cham heeft onder sich twaelf Baroenen/die Overste van vierendertigh Provincien zijn: haer ampt is over elcke Provincie twee heerschers te setten/ende de Coninglijcke Veyr-legeren in de plaetsen daer sy woonẽ te versorgen: wat sy besluyten dat gheven sy den Coning te kennen/de welcke sulcx met zyne authoriteyt bevestight. De quaed-doenders worden by de Tartaren aldus ghestraft. Soo yemant cleyne dieveryen begaen heeft/so dat hy het leven niet verbeurt en heeft/ dien word seven-mael met eenen stock gheslagen/seventhien/of sevenentwintigh/of sevenenveertigh slaghen/tot hondert toe/ nae de groothe yd der misdaedt/ontfanghende: altijd thien daer by voegende: nochtans sterven sommighe wel van dese slaghen. Doch soo yemant een Peerd/ of yet anders dat sy de doodt schuldigh achten ghestolen heeft/die word met een sweerd in het inghewand ghesteken. Wilt hy zijn leven lossen/hy moet het neghen-dobbel weder gheven. De Overspeelders/ soo wel Man als Vrouwe/ op het feyt bevonden zijnde/worden nae de Wet ghedoodet.

De Tartaren worden in Hordas, of ghemeene vergaderingen/ gedeylt; die ghelijck sy haer

 wijdt

wijdt ende breedt door het Land verspreyden / soo zijn sy oock verscheyden van zeden ende leven. Het is vierschotigh volck / breed ende vet van aen-ghesichte / hebben niet verdraeyde ende holle ooghen: zijn rouw van baerde alleen / voorts zijn sy glat ende sterck: sy zijn van Lichame frap / stout van gemoede / connen honger ende arbeyt seer wel verdraegen. Soo sy ryende hongher ofte dorst crygen / sy openen het Peerd daer sy op ryden eene ader / ende drincken het bloedt. Het is een Godloos ende onghebonden volck / haer recht is in haere sweerden ende trachten. Vele van haer en hebben ghene huysen / maer ghebruycken Kerren inde stede. Ende door dien dat sy gints ende weder swerven / zijn de Sterren hare baecke; maer voor al den Polum Arcticum. Sy en blyven niet langhe op eene stede / meynende dat het groot ongheluck is langhe op eene plaetse te blyven. Het gheld en is by haer niet int ghebruyck / maer wisselen Ware om Ware. Sy segghen dat sy Ismaeliten zijn / ende willen daer voor gehouden wesen. Sy hebben in het Jaer 1246 Mahomets Leere aen-ghenomen. De Tartaren ghebruycken grove spyse / voor al vleysch ende dat rouw of half ghekoockt / eten Melck ende Caes onthouden haer van Verckens-vleysch. Sy drincken Melck van Merrien of Moeder-peerden / de welcke sy soo weten te bereyden dat het witten Wyn schijnt te wesen / ende niet seer onsmakelijck en is. Sy drincken oock Water / Melck ende Bier van Geers ghekoockt. Sy zijn seer morsigh in haere wyse van leven / sy en decken gheene Tafel-lakenen / ghebruycken gheene voor lakenen / sy en wasschen noch handen / noch lichaem / noch cleeren: soo dat / als den Wijnsteen (die de Latijnsche Tartarum namen) aende voeten hangt / soo oock de vuyligheyd aen dese morsighe Tartaren hangher. Dan ick maket hier al te langh / wy willen Indien gaen besichtighen.

INDIA ORIEN
Miliaria Germanica
Caspira
Chesimur
Sistan
Sestan
Indo
stan
Cansu
Mandao
Aracam
Ava
Mien
Geuro
Ardavat
Indus
Diu
Chaul
Goa
Cambaya
Delli
Orixa
Bengala
Narsinga
Bisnagar
Golfo
Maliapor
de Ben
gala
Cochin
Zeilan
C. Comori
Achan
OCEANUS
INDICUS
Due compagne
Dongracia
Poucada
Jona
Verteplate
Sumatra
Andagu
Bantam
Iava
Meridies
Occidens
China
Vucha
Hin
Ancheufu
Cubor
Incheusu
Quancheusu
Chinsansu
Quinsu
Ecclesia patris
Ainao
Campa
Tunquin
Siam
Camboia
Malaca
Calantan
Borneo
Chapu
Corea
Amanguchu
Aquita
Iapan
Meacum
Bungo
Xicoca
Sassuma
Lequio maior
Lequio minor
2. Columnas
Maloabriga
C. de Engano
Luconia
Philipinæ I.
Mano
Tandola
Botaba
Grega
Pagan
Chorgia
Ganbo
Mindanao
S. Iuan
Molucce ins.
Gilolo
I. do Aves
Ceiram
Timor
Noua
Guinea
Oriens
30
20
10
75
150
175

Alle de Schryveren houden Indien aen het Oosten ghelegen voor d'Edel ende grootste Provincien met eenen name beschreven: Tartarien alleen uyt-gesondert. Het heeft zynen name vande Reviere Indus, waer-mede het van Persen of-ghescheyden word/ welcke Reviere vande inwoonderen Diul of Hijnd genoemt word/ maer vande volkeren van Cambaiæ, Inder of Garecede. By Strabonem ende Plinium word Indien bepaelt met den Reviere Indus aen het Westen / met de Berghen Tauris aen het Noorden / met den Eoischen Zee aen't Oosten/ende met den Indische aen't Zuyden. Dan op heden is noch een groot deel Lands over den Reviere Indus onder dese Provincie begrepen.

De Reviere Ganges deelde eertijds Indien in twee Landschappen: dan nu word getwyfelt onder de vermaerde Schryveren deses tijds waer de Ganges soude geweest hebben. Sommige meynen het is de Reviere Guenga,die inden Inham van Bengala vloeyt: andere meenen het is de Reviere Cantan, die aende Chineser comt. Mercater seght dat sy nu Rio de Cantaon ghenaemt word. Soo word het eene deel van Indien dat nae't Westen leyd genoemt India intra Gentium, ende inde Heylighe Schriftuere/naer sommiger segghen / Eulath, nu by de inwoonderen Indostair ghenaemt; ende het tweede deel meer naer het Oosten gheleghen India extra Gangem,ende inde Heylighe Schriftuere Seria,by de inwoonderen Macijn of Magijn, gelijck Niger ghetuyght/of als andere segghen/Mangi ende China.

Indien is een seer ghesont ende schoon Land; doch van ghetempertheyd verscheyden: dat comt om de grootte: want het is op sommige plaetsen naer den even-nacht warm / op andere naer het Noorder couder. Het Land selfs door ghelegentheyd/ sachticheyd des Lochts / ende vruchtbaerheyd/gaet alle andere deelen des Werelds te boven: het draeght des Jaers tweemael vruchten;daerom en lijdt Indien geensins het ghewelt vanden honger of van d'armoede. Daer doen de vette Revieren veel toe/ die met haer versche Wateren het Land / als in Egypten/overvloepen. Daer zijn nochtans eenighe Woestynen ende onvruchtbare plaetsen in Indien/die niet gebout en worden: dan zijn tot een Legher van veel vreemde Beesten. Hoe

wel

wel nu het Coren niet veel in dese Landen en wast, soo draeght het doch alderley Weydt, ende voor al Rijs ende Gerst. Dies leven de Indianen byden Rijs, Case, Melck, Vleesch, Visch, ende goede wel-smakende vruchtẽ. Het heeft veel schoone Boomen, groote Rieten, daer witten Honigh, als Gom uyt-ghedruckt wordt. De Syde is hier in menighte; alle Dieren 'tsy tamme of wilde zijn hier in grooten ghetale; oock veel Water ghedierts: alsins noch grooter dan in andere deelen des Wereldts, ghelijck Ossen, Camelen, Leeuwen, Honden, Elephanten, ende andere ghedierten. Voorts het geen by ons tam is, dat is by hen meest wildt. Het grootste dier is eenen Elephant: die zijn daer in menighte, ende worden ten Oorlogh, oock tot de Landbouwinghe ghebruyckt. Hier zijn oock Draecken, die van eenen Elephant in grootte niet veel en verschillen, ende hebben eene eeuwighe vyandschap met den anderen. Daer zijn oock veel Serpenten, die worden uyt den velden in holen ghedreven, door de cracht der Revieren; soo dat niet en gheschiedde, het Land soude onbewoont blyven, om de schadelijcke menighte der selve. Onder dese zijn eenighe sonder voeten, die hebben eens Mans dickte, langh ses Cubiten, ende worden vande Indianen ghebraden, ende met goede smaeck opghesmetst: sy eten noch eenighe soorte van Mieren, die zijn als cleyne Creeften, eñ worden by hen met Peper gestooft. Hier worden witte Simmen gevonden, ende het Dier Chameleon, dat alleen vande Locht leeft, ghelijck d'oude segghen. Hier zijn oock verscheyden Voghelen, aen andere natien onbekent. Hier is een ontallijcke menighte van Phasanten, Patrysen ende Hinnen. De Speceryen van Indien zijn over de gantsche Wereld vermaert. De Peper comt uyt dese Provincie: hier is oock veel Ebenhouts ende eenige andere soorten van Boomen, die den Wierooek uyt-sweeten. De Revieren wentelen het roode Gout onder haer geele Zanden, eñ spreyen dat over het platte Veldt. Niet alleen de Zee brenght schoone Peerlen op, ende alderleye costelicke steenen; maer oock het binnenste Land; daer zijn Diamanten, Carbonckelen, Saphieren, Amatisten, Calcedonie, Agaten ende andere costelijcke steenen.

Beneffens dese Wateren van Ganges eñ Indus zijnder noch, naer het seggen van Magasthenes,

nes, tsestigh andere/ die veel overvloepen ende het Land vetten. Dese zijn de voor-naemste/ Mandova, Guenga, Ava, Campumo, Mevam, Menon, ende eenighe andere. De Reviere Ganges, die inde Schrifture Pyson ghenaemt word/ is onder de grootste Revieren des Wereldts ghestelt. Dese comt uyt den Bergh Imao, ende ontfanght negenthien Revieren die al schip-ryck zijn: Plinius schrijft van 30. Het is op eenighe plaetsen groot als een Meyr/ tot hondert stadien/ nerghens minder dan van 8 tot 20 duysent stappen diep.

Hier zijn ooc groote Meyren/ onder dees is het Meyr Chyamai, hebbende inden om-gang 400 mylen; is 600 mylê vande Zee gelegê; uyt 'tselve comê veel vande voornaêste Revieren.

Voorts is Indien den Kerstenen langh onbekent geweest/ ende men schreef maer van hooren segghen. Gosco Gama heeft d'eerste geweest die het hoofd van goeder hope passerende/ eñ gantsch Americam om-seylende/ tot in Indien toe ghecomen is. Dat is gheschiet in't Jaer 1497. Dit is een ghedenckweerdigh feyt/ ende by-sonder gheluck / voor alle d'inwoonderen van Europa, die nu ghemackelijcken den handel der Speceryen ende andere costelijckheden moghen dryven/ alsoo meest alle de Coop-steden ende Havenen by-de Portugesen ghehouden worden. Wat handel de Hollanders ende Zeelanders daer dryven is ghenoegh bekent.

De inwoonders van Indien zijn verscheyden in tale/ wesen/ cleeren/ zeden ende Religie: onder dese zijn vier voornementlijcke Volckeren: te weten/ in-geboren Indianen/ die meest Heydenen zijn: Hebreen die over de gantsche Wereld verspreyd woonen: Machometisten/ [dese zijn som Persianen/ som Scyten (nu Mogores geheeten) ende woonen meest binnen in 't Land] d'andere zijn Mooren of Arabynien; dese zijn ontallijck over de custinghen van gantsch Indien/ alsoo sy over twee hondert Jaren alle de Coop-steden ende Havenen in-ghenomen hadden/ ende de inwoonderen naer het platte Land gedwongen: ten laetsten zijn daer oock Christenen: want behalven dat daer noch eenige Christenen woonachtigh waren/ die den Apostel Thomas, als een Leeraer bekennen/ soo zijn daer altans veel Indianen / by de Portugesen tot de Christelijcke Religie ghebracht. De in-gheborene van Indien zijn langh van statuere/ ende sterck/

sterck/van bruynachtigher verwe/ leven langh/tot 130 jaeren toe. Sy zijn de vetelheyd boven andere Natien toe-gedaen ende dragen eenen langen baert/maer cort haer. Haer by-sonder cieraet is in Peerlen ende andere frayicheyd: som dragē Wolle/ som Linden/som Syden cleederen/ende gaen meest bloot/behalven dat haer schamelheyd bedect is/mitsgaders de voeten eñ 'thooft; meer om de hitte dan om de coude te schouwen. Anders zijn d'Indianen suynigh/eñ zijn meest ongeleert/ doen alle ding by memorie/leven meer nae costuymen dan na eenighe Wetten: hoe-wel sommige anders doen / eñ hen tot studien begeven van Sterre-kyckē of Medecynē. Sy zijn seer ervarē inde Negromantie: voorts simpel eñ slecht in haren handel/ ende niet kijfachtigh. De gene die ghevonden word een valsch ghetuyghe te wesen / dien worden de voorste litten vande vingheren af-ghehouwen. Die yemant van een lidt berooft heeft en moet niet alleene het selve lyden; maer hem word oock de hand af-ghehouden: doch soo yemant eenen constenaer van een hand of eene ooge berooft heeft dat is den hals. Sy hebben vele getroude Wyven/die sy van hare Ouders ontfangen (voor een paer Ossen ghecocht zijnde) sommige gebruycken sy tot dienstbaerheyd/andere om kinderen te teelen ende tot wellust. Het is de selve gheoorloft haer met andere te vermengen/soo haeren Man haer niet tot cuysheyd en dwinghet. Hier wilde ick wel de Nederlanders als Medecijn vermanen/ dat sy haer van sulcke alle-mans Hoeren onthouden / soo sy haere ghesondheyd willen behouden/ende op dat sy sulcks te beter ghedencken/sal ick haer dit dicht gheven:

Wilt ghy verre reysen varen
　　Naer het rijck Oost-Indisch Landt,
　　Daer de Sonne vuyrigh brandt:
Wilt de vremde Vrouwen sparen;
　　Nemet op u spyse acht,
　　En verschoont u cleeren sacht:
Suyver zijn verlenght de Iaren,

Daer zijn weynigh Dieven onder hen/ daerom en bewaren sy haer huysinghe niet soo nau. Sy hebben den Adel in grooter achtinghe / ende alle menschen moeten leven in het ambacht/ of handel/dat hare Voor-ouderen ghedreven hebben / noch eenigh werck-man of bouw-man en mach tot grooter staet niet comen / dan moet altoos blyven dat hy is : dese zijn in grooter weerden/vry van alle schattinghe/ende crygen Coren uyt des Coninghs Hof.

De Soldaten der Indische Coninghen zijn eenighe Nairi, die worden uyt de Edelen genomen/ende van hen seven jaren tot raddigheyd ende wackerheyd der leden bereyd/ door eenige salvinghe/die de leden ende beenderen swack houdt : sy worden daer naer in de wapenen gheoeffent/die sy met grooter const handelen. Daer zijn by d'Indianen eenighe Priesteren / die haren oorspronг nemen vande oude Brachmannen;by de Griecken Gymnosophistæ genaemt: dese worden seer ghevièrt/ende sommige leven onder de menschen / andere in holen ende Woestynen/leyden een onnoosel ende slecht leven/vry van alle wel-lusten / eten niet dan dat de Aerde van selfs op-brenght: sommighe soecken spyse met bidden/gaen hart gecleedt/ ende somtijts naeckt. Daer zijnder onder desen hoop die sober leven / ende van alle wel-lust af-staen/ voor eenen sekeren tijd; dié voorby zijnde / worden sy tot grooten staet verheven / ende worden dan Abduti ghehecten/te vooren was haren naem Iogues; dees moghen van dien tijdt af alderley schelmerye/als by Privilegie/vol-brengen. De Potentaten ende Edelen van Indien worden Caimales vande inwoonderen gheheeten/ende en woonen niet in steden/ maer buyten op huysen die met mueren ende grachten beset zijn. Doch de Persiaensche/Arabische ende Mauritanische Cooplieden/die al-daer woonachtigh zijn / hebben oock Privilegie van Edeldom/ ende moghen hylicken met de Nairis. De ghemeyne huysen van Indien zijn slecht ende van gheender heerlickheyd/ uyt-ghesondert de woon-inghen der Portugesen ende Mooren : daer benefsens zijn daer noch eenighe oude ghestichten/die de Romeynsche of Egyptische te boven gaen. Het beste eñ schoonste deel van Indien leydt aen de Zee: daer zijn seer schoone Havenen/ doch sorghelyck / om de clippen ende steenrotsen die ontallick zijn ; als oock om de groote Walvis-

schen

schen. Dese plaetsen zijn eensdeels by de Moozen/ eensdeels by de Portugesen bewoont: die hebben groote macht in Indien/ende houden haer seer ma jnifijck/ in grooter reputatie ende achtinghe. Die meer van dese saecke begeert/ mach het Itinerarium van Jan Huyghen van Linschoten lesen.

Beschryvinghe van't Eyland Iapan.

HEt Eyland Iapan word van Marco Paulo, Zipangri ghenaemt: naer Magini segghen naemde-men't eertijds Chryse. Van Marcator word het voor Aurea Chersonesus ghehouden. Daer zijn drie voornementlijcke Eylanden/ als Petrus Maffeius getuyghet/andere cleyne daer tusschen liggende/ vande in-vloeyende Euripus gescheyden. Het eerste ende grootste is Iapan ghenaemt: dat word in 53 machtighe Rijcken ghedeylt/ onder de welcke Meaci ende Amaguncij de machtighste zijn. Het tweede Eyland wordt Ximi ghenaemt/ heeft neghen Coningrijcken; Bungi ende Figen zijn de voornaemste. Het derde Eyland is Xicoum dat 15 Rijcken begrijpt. De lengde van het gantsche Land streckt sich/nae sommigher segghen/ontrent tot twee hondert mylen: de breedde en comt met de lengde geensins over een; op sommighe plaetsen en beslaet sy maer 10/ en ten alder-uytersten maer 30 mylen. Hoe wijdt den om-vang is en can men noch niet seker seggen. Het light vanden Æquinoctium, of Even-nacht/ tot het Arcium vanden 30 graet by-naer tot den achtendertighsten. In het Oosten light het over nieu Spaengien: in het Noorden over de Scyten/of Tartaren/ ende andere wreede Volckeren: in het Oosten streckt het nae Chinam: in het Zuyden/de woeste Zee tusschen spoelende heeft het onbekende Landen.

De ghestaltenisse des Lochts is hier ghesond; het Land is de couwe ende de sneeu seer onderworpen/

derworpen/ende en is niet seer vruchtbaer. In September maeyen sy het Rijs/ende op sommighe plaetsen oock Tarwe: sy en maken daer gheen Broodt af/maer eenen sekeren Wyn: uyt der Aerden delven sy verscheydene Metalen/waer mede sy vele uytheemsche en vremde Coop-lieden locken. Het is soo Goud-rijck dat Marcus Paulus Venetus ghetuyghet dat het Coninglijck Paleys met Gouden platen ghedeckt was.

De Boomen en zijn de onse niet seer onghelijck. De Ceder-boomen zijn daer so hoogh ende dick/dat-men daer Pilaren ende Kercken af maeckt: sy en voeden ghene Schapen/Swynen/Hennen/Gansen ende andere vuyle Dieren in huys: op de Velden weyden sy Ossen en Oorloghs-peerden/ in de Wouden ende Heuvelen hippelt alderhande Wild-vangh. Daer zijn wilde Phaysanten/Eynd-voghels/Hennen/etc.

Heel Iapan stond eertijds onder eenen Keyser/wiens tytel Vo of Dair was/tot dat hy naer langh-durighe ruste in het slijck des wellustes gewentelt zijnde/by zyne Heeren in verachtinghe is ghecomen. De ghene die Meacum met de om-ligghende Landen / van haer Tensam ghenaemt/met wapenen ende Casteelen in-hout/dien word de hooghste ende machtighste onder haer gherekent. Den Tyran Nobununga heeft die plaetsen over eenige Jaren beseten. Op zynen throon is Faxiba ghevolght. Ende nu (seght den cleynen Atlas) heerschet Taicosama of Taico alleen over dit Eyland.

Alle de steden deses Eylands te beschryven en is ons voor-nemen niet. De Hoofd-stadt is Meacum die eenentwintigh mylen inde ronde ghehadt heeft; maer is nu door inlandsche Oorloghen het derdendeel minder. Hier woont den opper Magistraet van Iapan, bestaende uyt drie Mannen.

Daer is oock de stadt Ossaraia, voor de rijckste stadt van heel Oosten van sommighe ghehouden. Bungum is de voornaemste stadt van het ghewest daer het in light: in-de selve zijn vele Christenen. Caia word van eene Bonsio, dien sy Commodassi namen/voor Heyligh ghehouden. Al de Vorsten worden in de selve begraven/ ofte senden daer ten minsten eenen tandt

om

Septent.
Meridies
Occidens
Oriens
Corea Ins.
IAPAN
TONSA
Bun
go
Nagato
Canga
Meaco
Voxu
Villoxu
Bungo
Finga
Osu mi
Minato
Tanaxuima
Isla do Fogo
Lequeo grande
S. Clara
C. dos Costos
Ilhas dos ladrones
Ilha dos ladrones
30
35

om begraven te worden. Fiongo is ten tyde van Nobunanga meest verwoest. In het Iaer 1596 is sy door aerdbevinghe meest ter Aerden gheslaghen/ ende een weynigh daer nae is een goed deel der selve verbrand. Hier zijn vele Zee-havenen; onder de welcke Ochinotamanus de voornaemste is/ die vele schepen berghet. Hier zijn vele Berghen / onder de selve is eenen brandenden Bergh/ daer den Duyvel (nae dat sommighe verblinde menschen haer selven met vasten gemartelt hebben) sich/ met eene blinckende Wolcke bekleedt/ vertoont. De costelijcke ghebouselen laten wy Paulum Venetum verhalen. De regeeringhe bestaet (als gheseyd is) in drie Mannen. Den eersten Zazo als hooghe Priester / heeft bewint over het Gheestelijcke: den tweeden Voo staet over de Ampten ende Officien: den derden Cubacama staet over Vrede ende Oorloghe. Onder hare Goden bidden sy Amida ende Xaca ootmoedigh aen; van de Fotoquos verwachten sy oock het toe-comende leven. De Camis bidden sy om huys-saecken aen/ als blinde die in het duyster tasten. Sy hebben verscheydene hooghe Scholen: de Druckerye is by haer in ghebruyck.

Het volck in't ghemeen is vernuftigh: armoede is by haer in verachtinge: scheld-woorden/ dieverye/ lichtveerdigh sweeren/ ende teerlingh spel (merckt ghy Christen) word van haer versoept. Langh ende frap van Lichaem te zijn achten sy vele: tot haere sestigh jaren zijn sy bequaem ter Oorloghe: den baert laten sy redelijck wassen/ in het scheeren van haer hayr zijn sy verscheyden. De Kinderen word met een tanghsken het voor-hooft gheplucket/ het ghemeen volck ende de Boeren blooten het halve hoofd/ de Edele maken schier het heele hoofd hayr-loos/ weynigh hayren in den hals laetende: het word voor schande ghehouden soo yemant die aenraeckt. Sy legghen dicke ende schoone matten ende culten op den vloer: daer slapen sy op met eenen steen onder haer hoofd: sy eten op haere knyen steunende / ende sitten op de beenen: sy zijn alsoo cuysch als die van China. In het eten weten sy haer met twee stockens soo te behelpen, dat sy niet en laten vallen/ noch haere vingheren behoeven te wisschen. Sy trecken haere schoenen uyt om de matten niet vuyl te maken. Die cleyn van middel zijn / voornemelijck

die by

die by de Zee woonen/eten Cruyden/Rijs/Visch: de rijcke weten haeren disch costelijck toe te stellen. Het is al vergult / om soo wel de gierighe ooghe als de gulsighe maghe te versaden. Der Portugesen handel is hier groot: want hier word grooten overvloed van Peerlen ghevonden/ die rond ende groot zijn/rood van verwe: daer zijn voorts veel costelijcke steenen/die met het Goudt het Eyland seer rijck maken/als den cleynen Atlas ghetuyghet.

Beschryvinghe van China.

HEt groote Rijck van China word by Marcus Pauwels ghenaemt / het Landschap Mangi, vande in-woonders selfs Tame; haer selven namen sy Tangis. De Gheleerde Ortelius meynt dat Ptolomæus dese Volckeren Sinas soude genaemt hebben: daer helpt hem toe de gheleghentheyd des Lands Ptolomæi, met dese Provintie accorderende/ende oock de ghelijckheyd des naems. Doch Mercator stelt het onder Indien/buyten de Reviere Ganges, ende de Sinas aende Landen van Cathay.

De palen van dit wijdde Land zijn aen't Oosten de Orientaelsche Zee / in het Zuyden dat Landschap Cauchinchina, ende aen't Westen de Brachmanj, Volckeren van Indien/ binnen den Gangem: voorts aen het Noorden het Rijck des Keysers / der Tartaren / den grooten Cham gheheeten/vande welcke sy met eenen grooten muer ghescheyden worden. Het word in het Oosten voor het uyterste der Aerden ghehouden.

Het Landschap is door de ghetempertheyd des Lands ende Lochts / oock door het vernust ende arbeyd der in-woonderen/ van alles in overvloed vruchtbaer. De Lieden al-daer en zijn oock gheensins tot ledigheyd gheneghen/maer gewoon te arbeyden: het is daer schande sonder werck te gaen. Hier is groote menighte van Goudt ende Rhobarber / die sy van

daer langhs der Persen Land te Lande tot ons brengen. De Zee ende Revieren die aen het Land ende door't Land loopen zijn wonderlijck Visch-rijck. Op de Berghen ende Velden is groote menighte van Vee: de Bosschen ende Beemden zijn vol vā Beyren/ Vossen/Hasen/ Conynen/Sabelen/Marters/ende andere gedierten/ wiens vellen tot cleedinge seer bequaem zijn. De menighte van Voghelen/by-sonder die haer in het Water houden/ can hier uyt ghenoegh bekent zijn/dat inde stadt Canton(een vande cleynste deses Lands)tot de 10 of 12 duysent Eynd-vogels in maeltyden gebesight worden. Den overvloed der selve vermeerderen sy noch door desen middel: in de Lenten begraven sy twee of drie duysent Eyeren in Mesch: door de hitte comen de jonge Eynd-vogels voort:het selve doen sy oock des Winters met vuyr. Sy besaeyen de drooge plaetsen met Terwe eñ Gerst/ de vochtige ende effene Landen met Rijs/ dat saeyen sy vier-mael des Jaers/ende haer onderhout bestaet meest daer by. De hooge eñ steyle plaetsen dragē Pijn-boomen/daer saeyē sy Weydt/etc. tusschen. So en blijft geen Land onvruchtbaer/of ongebout;alsins zijn Tuynē;ooc Vlas/dat nemē sy waer voor hare cleederē. De vruchtbaerheyd vā Suycker is seer in China ; de Moerbesien-boom is hier ooc gesocht/ om dat die bladerē geeft/dienēde tot onderhoud vande Zyde-wormen. Hier is groote neeringe van Zyde/ende is den bysonderen handel der Chinenseren. Ioannes Barrius schrijft in zyne Asiatische Decaden/dat sommige Portugesen acht genomen hebben dat inde stadt Nimpo (van andere Liampo genaemt) wel 166000 pond Syde te schepe inden tijdt van drie maenden verscheept zijn. In dit Rijck zijn 240 vermaerde steden / behalven de Dorpen / ende andere bewoonde plaetsen: alle de steden zijn aenden cant van eenige schip-rijcke Reviere ghebout / met breede ende diepe grachten/ oock stercke mueren bewaert. De stadt Canton (dat is noch een vāde minste)heeft 12350 schredē inde ronde/behalvē de voor-stadt/die groot eñ volc-rijck is.

In dit Land zijn 250 vermaerde steden/wiens naemen al in Fu (als den cleynē Atlas schryvet) eyndigen; Cantonfu, Panquinfu. De Vryheden/stads recht hebbende/ eyndigen in Cheu.

Hier zijn ontellicke Dorpen met vele inwoonders/om dat het Land door-gaens soo word bebout.

CHINA
Regio Asię.
Milliaria Germanica
Petrus Kerius cælavit.
TAN
Campion
GUTH
Singui
Septentrio.
CHI
CATHAIA.
Caidu
Cambalu
Canglu
Tacila
Cianglı
NA
Caifansu
Chinansu
Chesimur
Bra
mas
Gouro
Mien
indo
Vnchiansu
Bingo
Ardavit
Sestan
Cansa
Ava
Tipura
Mandoa
Aracam
Quinsansu
Chinsansu
Incheusu
Cubor
Seuchin
Quanchriu
Della
Bengala
Orixa
Ava
Ecclesia patru Societatis
Verma
Ainao
Goa
Calecut
Gollo de
Bengala
Zeilan I.
Siam
Campa
Sumatra I
Queda
Calantan
Malaca
Borneo
Aequator
Chinarum gens admodum ingeniosa et artibus ōibus maxime dedita esse perhibetur
Tauxem
Corea
Iapan
Amanguchi
Meacum
Xicoca
Lequio major
Lequio minor
2 Columnas
1 Columnas
Amerícæ pars
C de Corientes
MAR
DEL
ZUR
Tropicus
Cancri
C. de Engano
Luconia
Philipinæ I.
Malabrigo
Restinga di Ladrones
Mindanao
S. Iuan
Moluccæ ins.
Gilolo
Los Iardines
Salteadores
I. de Aves
Miracomo vai

bebout. Seker daer en woont niet min volck van China te schepe dan te Lande. Onder de ghebouselen zijn de stads-poorten tot verwonderens toe seer costelick ghebout. De straeten zijn als op een linie/of richtsnoer ghemaeckt/daer by soo breedt/dat wel thien of vijftien Ruyters nessens malcanderen daer door connen ryden: die worden over al met Eer-poorten onderscheyden/tot groote vercieringhe der steden. Sommighe Portugesen verhalen dat sy inde stadt Fuchco eenen toren ghesien hebben op veertigh Marberen colummen staende / ende is soo costelijck / dat het naer haer segghen alle de ghebouselen van Europa over-treft.

De in woonders zijn breed van aensicht/dun van baerde/ dē neuse camusich/d'oogen cleyn/ hoe wel eenighe van goedt fatsoen ende schoonheyd zijn. Sy zijn vā eender verwe met de Kerstenen; dan die ontrent Canton woonachtigh zijn/ die zijn wat swerter. Sy reysen seldē buyten den Lande/laten oock gheen vreemdelinghen tot hen comen/dan met goedt gheleyde vanden Coningh verkregen. De rijcke Lieden gaen in Syde cleederen met verscheyden verwen. Den ghemeenen Man gaet in grove swerte Lynen cleederen/alsoo sy gheen Laeckenen van Wolle en maecken. De Mans persoonen draghen langh hayr/ghelijck by ons de Vrouwen. De Vrouwen al-daer zijn seer curieus op het hayr / ende verchieren dat met Goudt ende verscheydene Peerlen. Het blancketten is haer seer eyghen/ ende schilderen geerne haer aenschijn/als de Spaensche Vrouwen doen: sy comen luttel op straet / ende zijn daer beneffens ghedeckt in stoelen die-men draghen can/verghesellschapt met haer ghesinde. De Mans moghen veel Vrouwen trouwen/ dan houden huys met eene / d'andere stellen sy in verscheydene plaetsen. Sy straffen de Overspeelders met de uyterste straffe/eñ en laten ghene lichte Vrouwen in hare steden woonen/ die worden altemale versonden nae de voorsteden. Sy en raken de spyse niet met handen aen/maer steecken die met een Vorcxken in-den mondt. Sy sitten aende Tafel op stoelen ende bancken / ghelijck de Christenen / niet op der Aerden / als andere Volckeren van Asien. Het volck is seker seer verstandigh / ende heeft dinghen ghepractiseert/ daer wy ons met recht over verwonderen; onder de selve zijn waghens die soo gheschickte-lijcken

ligheen ghemaeckt zijn/datmen die over het platte Land met seylen / als schepen inde Zee/can stieren waer-men wil. Het geschut heeft over lange by haer in het gebruyc geweest. De Druc-kerye is by haer geweest/doen die ons noch onbekent was. Hoe wel nu haer tale verscheyden is/soo ghebruycken sy nochtans eenige figueren ende teyckenen / daer door can yeder van hen hare meyninge verstaen. Dese Figueren zijn over het heele Coningrijck van een fatsoen/ende beteekenen heele woorden.

De Porceleynen daer by ons soo vele word af ghehouden / die worden op dese wyse al daer ghemaeckt: sy menghen sekere Zee-slecken met Eyer schalen/ende noch eenighe dinghen daer by/kneden't onder een/maken deegh daer af/ dat begrave sy onder de Aerde ende laten't daer weycken wel tot tachtentigh of honderd jaren/ende laten dat haere erf-ghenamen voor eenen costelijcken schat naer ; die ghebruycken dat hare Voor-ouders voor haer ghespaert hebben; doch houden dese wyse van ouds af/ dat die dit oude deegh uyt-neemt/ wederom nieuw inde plaetse light/om zyne erf-ghenamen naer te laten.

Eenen Coning is in dese Landen/dien namen sy eenen Heere des Werelds/ende den Sone vanden Hemel. Zijn Coninghlijck Hof is tot Paquin,eene stadt aen Tartaria gheleghen Daer en comt hy niet uyt/dan ten tyden van Oorloghe. Binnen de stadt Paquin hebben d'oude Co-ninghen eertijds ghewoont. De Chinenseren zijn haren Heere seer toe-gedaen / ende en eeren hem niet alleen/maer oock zynen name/als van een bysondere heerlijckheyd. Wanneer de Co-ningh te Velde treckt teghens den Tartar/ brenght hy drie hondert duysent voet-knechten/ ende twee hondert duysent Peerden op : doch en is het volck soo weerachtigh niet.

De Coningh heeft eenen Gouverneur als Viceroy onder hem/die sy Tutan naemen : desen handelt alle Land-saken af/ende is als eenen Rechter; is seer streng int gherichte. De straet-schenders ende moorders houden sy in eeuwighe ghevanghenisse / tot dat sy van gheesselen/ hongher/of coude sterven: want hoe-wel dat sy tot de uyterste straffe/die meest in geesselen be-staet/verwesen worden/soo word het vonniss soo traghelijck uyt-ghevoert/dat sy meest in de

vanghenisse sterven: waer door het getal der ghevangene soo groot is/dat dickwils inde stadt Canton alleen wel 15000 gevangenen zijn. Sy geesselen met ghewepckt Riedt so strengelnck/ dat sy de zenuwen der beenderen wel af-slaen: soo dat jaerlijcks van sulck gheesselen wel twee duysent mis dadighers sterven.

Ioannes Barrius schrijft hier benessens/hoe de Coningh van China onder zijn heerschappye vijfthien groote Provincien heeft / die sy Gouvernementen noemen / ende is de machtighste Heer van gantsch Asia: zyne in-comste is grooter dan alle de rijckdommen van Europæ. Onder dese vijfthien Provincien zijn ses aenden Zee-cant gelegen/namentlijck Cantan, Foquiem, Chiqueam. Xantora, Naquij ende Quincij. De reste leyd midden in't Land: te weten Quichiu, Iuana, Quincij, Suiuam, Fuquam, Xianxij, Hoaum, Sancij,

Hare Religie is Heydensch: sy ghelooven dat alle dingh gheschapen is/ ende dat den Hemel over het Aerdtrijck heerschet/soo bidden sy de Sonne/ Mane eñ Sterren aen/oock den Duyvel/ op dat hy hen geen schade toe en voeghe. Hare Kercken/soo ten platten Lande/als in-de steden/zijn costelijck op-ghebout. Hare Priesteren zijn tweederley/ eenighe die witte cleederen draghen/ende geschoren hoofden; dees leven in't ghemeen: andere die in't swert gaen/ende met langh hayr / dees woonen by-sonder/ ende en trouwen beyde niet : maer leven anders onghe-schickt ende oncuyschelick.

Antonius Pigafetta noemt den Coningh der Chinenseren den machtighsten vande gantsche Wereld. Zijn Coninglick Paleys is met eenen seven-dubbelden muer bevestight; heeft aldaer eene Lijf-wacht van 10 duysent Soldaten. Onder hem zijn 70 ghecroonde Coninghen. Den Mosschuiaet comt uyt China over de heele Wereld. Sommighe seggen dat in dit Land wonderlicke veel Olyphanten zijn: de Coning houter 10 duysent vande selve tot de Oorloge: want yeder Olyphant draeght een Casteelken daer acht of thien gewapende Mans in connen zijn/ ende met Lancien/Boghen ende andere Crijghs instrumenten sich verweeren.

Van den Olyphant ende zijn vernuft heeft de Heere van Bartas aldus inden sesten dagh zyner

ner eerste Weke ghescreven:

Ick sie dat d'Elephant, den tweeden Vorst der Dieren,
Gaet vooren om den tocht als Hoofd man te bestieren.
Dien staet hy wel verdient, het sy dat-men siet aen
Hoe hy draeght een Casteel daer Campers veel in staen;
Of dat-men nemt acht op zijn cloeck wijs versinnen
Waer mede hy den mensch schijnt, wyser, te verwinnen.
Als vlytigh Leer-kind hy her-knout datmen hem leert
Alleene by sich selfs; oock zynen Coningh eert.
De Mane groetet hy, en voelet in zijn herte
De Fackel van Cypris die brand met soete smerte:
End' als hy voelt den strael van een seer schoon ghesicht
Hy sucht, en van een mensch het dier wilt zijn verlicht:
Iae (soo der Griecken schrift in Waerheyds palen blyvet)
Met zyne snuyte grof somwylen reed'lick schryvet.

Eenen schrijft dat in het Landschap Sanci een rond Meyr is/door eene hooghe vloed in het Iaer 1557 ghemaeckt; daer in zijn seven steden verdroncken / behalven andere Vlecken ende Dorpen/met veel menschen/soo dat in sulcken tempeest maer een Kind op een hout van eenen Boom ontcomen en is.

Onder

ONder de Croon van China, heeft eene menighte van Eylanden/ inde Orientaelschen Zee verspreyt/ eertijds ghehoort: die zijn achter nae by hen verlaten/ ende d'inwoonders hebben sonder Wetten gheleeft/ ende sonder Reghel/ tot dat de Spaengiaerden uyt nieu Spaengien/ daer-inne geraeckt zijn/ die hebben dese Eylanden betrachtight ẽ na Philippo den Coning vā Spaengien/ de Philippinen genaēt. Ptolomæus noemt dese Eylanden Barussas: sy zijn van oude tyden by menschen-eters bewoont. De grootste vā dees zijn Mindanao, daer zijn veel schoone steden in [Cailon, Pavaodas, Subut, Dapito ende Suriaco.] Doch het Eyland Tandair is het schoonste ende lustighste/ ende word eygentlijcken Philippina ghenaemt: het begrijpt in't ronde 160 Leucken. Het Eyland Luzzon, dat hier oock ghelegen is/ is veel grooter/ maer min bebout: daer hebben de Spaengiaerden een goede bequame stadt ghebout/ die Manila ghenaemt is. De Locht over dese Eylanden is wel getempert/ treet wat nae de warmte/ ende nae de Zeecant is sy wat heeter/ binnen in't Land couder. Het Land al-hier draeght groote menighte van alle Vruchten ende Cruyden/ die tot onderhoudt der menschen dienende zijn: namentlijck/ Rijs/ Weydt/ Suycker Rieten/ Honigh/ Was/ ende andere vruchten/ ons onbekent; onder de welcke eenighe Vijgh-boomen zijn: daer is oock in dese Eylanden menighte van Visschen/ Hinnen/ Voghelen ende andere gedierten. De Spaengiaerden roemen dese Eylanden hoogh/ ende houden die oock Goud ende Yser rijck. Met dese Eylanden dryven de Chinenseren grooten handel/ ende voeren hen alle dingh wat sy hebben toe: dat word van daer ghescheept naer nieuw Spaengien ende Mexico, welcke vaert hedensdaeghs soo ghemeen is/ als van Indien naer Portugael.

Dese

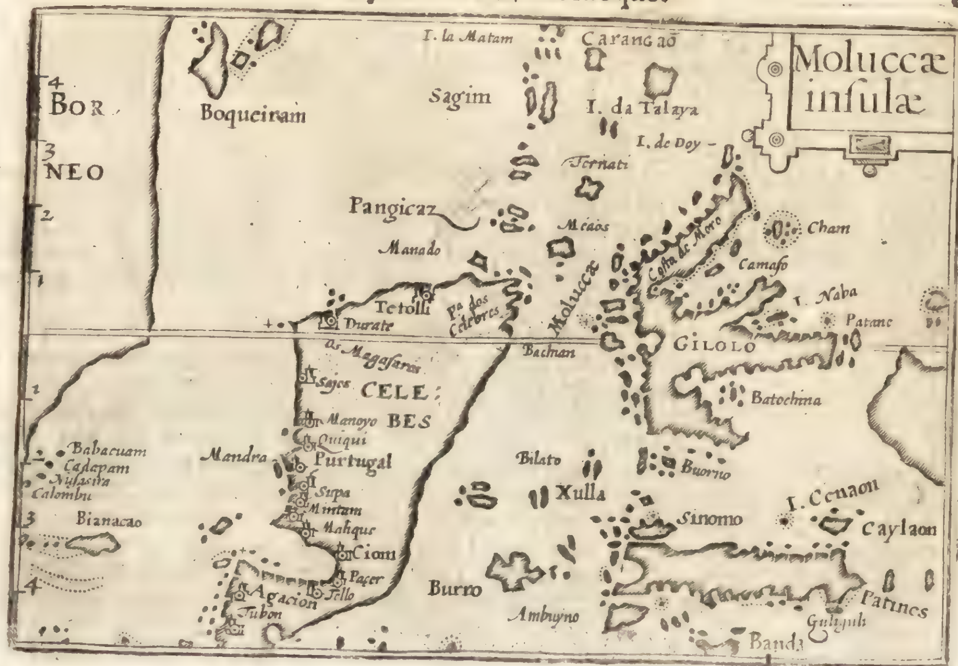

Insulæ Philippinae.
Milliaria Hispanica
10, 20, 30, 40, 50
Petrus Kærius cælavit
Oriens
INSULAE PHILIPPINÆ
SINENSIS
Septentrio
Meridies
OCEANUS
Occidens
Philippine
C. de Engano
Moro Hermoso
Pintados
Ancom tris te
G. de Matalahambre
Pondom Mandato
Paracalla
C. del Spirito Santo
I. de Cabos
Francisco Gomes
Vlhas del premeiro
Surgidero
Pielhas
Abo camucho primeiro
Cabuxao
Angio
Palagem de S. Clare
B. de Malega
B. de Resurreicam
I das Palmeiras
C. Bicay
Achan
Tandola
Sabunra
Cabu
B. Bicaia
INDANAO
Mindanao
Lo miaton
Suricao
Dapito
LUZONIA
Luzom
Ilocos
Siday
Bajador
P. Nebui
P. de Manilha
Manilha
Pa nama
Negoes
Min dara
Damacan
I. Forcadas
Tagima
Solor
Pracel
Calamiane
I. de S. Maria
25
20
15
10

Dese Eylanden zijn in sonderlinghe naem ende vermaertheyd ghecomen/ om de menighte van Specerpen/ ende bysonder vã Naghelen/ die sy de Natien vande gantsche Wereld toe-voeren. Haerder zyn vijf in getale/namentlijck Taranate, Tidor, Moutr, Machian, ende Bachian, of Bacianum, eñ geen van allen is groot boven de ses Leucken: daer zijn noch veel cleyne Eylandekens hier ende daer ontrent dese vijf ghesprept/ alle besloten tusschen het begrijp van ontrent 25 Leucken. Sy ligghen onder den Even-nacht/beslooten tusschen d'Eylanden die-men Sindas van ouds naemde/of aen het Westen van Gilolo. Het Land in dese Eylanden is gantsch droogh/ende eene Spongie gelijck: want het slurpt fluchs den regen die uyt de Locht valt/of het Water dat vande Berghen daelt op/ eer het inde Zee comt. Het draeght verschepdene Specerpẽ/als Muscatẽ/ Foelie/Aloes-hout/Caneel Genghber/Peper: dan de Naghelen zijn in dese Eylanden alleen/ende in grooter menighte/oock sonder arbeyd van bouwinge. Andere vruchten dienende tot onderhout/ zijn daer weynigh/dies leven d'inwoonderen van't geen dat haer van buyten in-gebracht word. Hier word eenẽ Vogel gevonden/die-men den Paradijs Vogel heet/ by den inwoonderẽ Manucodiata genaemt/ sy meenen dat desen uyt den Hemel comt. Hy en soude niet qualick accorderen met den Phenicx Vogel/so seer vernaemt by de Heydensche Schryveren. De natuere deses Vogels is van veel Autheuren beschrevẽ: namentlick / van Piere Boysteau in zijn Historie der wonderen/die staet den curieusen Leser te besien. De Poeet Du Bertas heeft met luttel veersekens hare natuere uytghelepdt/in den vijfden dagh zyner eerster Weke: daer hy aldus spreeckt.

Laet ons 'tghesichte slaen naer de Moluckſch' Eylanden,
Mamuquen wonderbaer sal d'oogh sien op de stranden,
Soo oyt de Zee, de Aerd, de Locht, hier heeft besicht
Een wonder swemmen, gaen, en vlieghen wonder licht.
Het Nest en kent-men niet, men kent niet haren Vader,
Sy leven spyseloos, de Locht is haer versader.

Sy vlieghen

Moluccæ
insulæ
I. la Matam
Carangao
Sagim
I. da Talaya
I. de Doy
Ternati
BOR
NEO
Boqueiram
Pangicaz
Manado
Meaos
Costa de Moro
Cham
Camafo
I. Naba
Patane
Tetolli
Durate
Pa dos Celebres
Moluccæ
Bachan
GILOLO
Batochina
Os Magasares
CELE
BES
Manoyo
Quiqui
Mandra
Portugal
Babacuam
Cadapam
Calombu
Bianacao
Supa
Mintam
Maliqus
Ciom
Pacer
Tello
Agacion
Tubon
Bilato
Buorno
Xulla
I. Cenaon
Sinomo
Caylaon
Burro
Ambuyno
Patines
Banda

Sy vlieghen vleugheloos, haer vlieghen neemt gheen endt,
Dan door't ghemeene eynd haers levens onbekent.

De Rieten wasschen inde Moluckische Eylanden so groot dat die wel souden mogen voor tonnen strecken. Daer zijn oock Berghen/ die/ ghelijck Æthna in Sicilien/ menighte van vuyr ende vlammen uyt-spouwē/die zijn meest in het Eyland Terenate. De inwoonders zijn Machometisten: de Ghemeente hanght den Afgoden-dienst aen/ gaen meest naeckt/het zijn door-trapte Lieden ende weynigh te vertrouwen. De voorneemste Eylanden zijn twee; namentlijck/Tidor ende Terenate; dat heeft noch twee Havenen/ in d'eene hadden de Portugesen een Casteel ghebout/om haren handel te dryven. Het zijn anders ongheſonde Eylanden/ daer sterven veel Coopluyden/ die de winste soo beminnen/ dat sy op haer leven luttel achtnemen.

Eenighe tellen Gilolum, Borneonem, Ambionum, Bandam, ende Timorem onder de Eylanden van Molucken. Het Eyland Timor bringht roodt ende wit Sandal-hout voort. Banda gheeft Noten Moschaten. Mercator meynt dat Gilolum, Celebes ende Ambon de Sindæ van Ptolomæus zijn. Het sal de pyne weerdigh zijn dat wy met Bertio een weynigh van het wassen der Specerye spreken. Den Geroffel Boom wast op de steen-clippen: als hy vier Jaer gewassen heeft/draeght hy vruchten: den Boom is in bladeren ende dickte eenen Lauwerier Boom seer ghelijck: de Bloemen comen als een clocrken voort/ seer gelijck de Orangie-bloemen: de Vruchten comen als Nagels voort als de bloeme gevallen is: waer af sy oock Giroffels Naghels by ons ghenaemt worden. In het eerste zijn sy roodt/ corts daer naer/van de Sonne ghebraden zijnde/worden sy swert. Daer zijn schier Bosschen van dese Naghel-boomen/soo dichte staen sy onder een. De in-woonders deylen de selve onder malcanderen/ende verberghen de Vruchten om den Coop-lieden te vercoopen. Den Noten Moschaet Boom is eenen langhen ende wel dicht betackten Boom/ onsen Eycken-boom seer ghelijck. De Note heeft drie decksels. Het eerste is wat dickachtigh tegen de hindernissen des Lochtes; het ander

der is als een netten velleken/ het welcke het derde houtachtige floesterken bedect/ dat de bloeme van Mosschate (by ons Folie) genaemt word. De Gimber/ die in alle dese 4 landen wast is tweederhande wild ende tam: den tammen is den besten. Het Cruyd is als het Saffraen/ de Wortel is wel-rieckende ende als Peper bytende; jae noch heeter dan Peper. De Caneel is de schorsse van eenen Boom die als eenen Granaet-appel-boom is: de selve door de hitte af-splytende, word af-gheschelt/ in de Sonne gedrooght/ en de crijght den name Caneel vande gelijckenisse van een Canael. Sy word vande Arabische Quirfa, van de Perssen Darchyna, ghenaemt: de inwoonders van Seylon, daer sy seer overvloedigh ende goed wasset/ noemen die Curdo: de Malacken namense Caisman: die van Malabar ghevense den name Camea. Als de Boomen eens van hare schorsse ontbloot zijn/ crijghen sy naer drie jaeren tijds eene nieuwe schorsse: hy is soo weelderigh in het wassen/ dat heele Bosschen daer af worden. De Wortel heeft den reuck van Campher/ doch het is by Placcaet des Coninghs verboden den Boom met de Wortel af te houwen. Wat andere ghewassen aen-gaet/ die de Ghenesers ghebruycken/ dat soude den Nederlandschen Leser verdrieten: de Gheleerde moghen sulcks by Garciam ab Horto ende Clusium overvloedigh lesen. Aen-merckt de sonderlinghe goedheyd Godes/ die sulcke goede vruchten sulcke quade Lieden gheeft! Och! Of de Sonne der Gherechtigheyd die blinde menschen eens verscheene/ dat sy den waren Schepper voor sulcke Waren moghten dancken. Daer mede scheyden wy vande Molucken.

MErcator meynt dat het Eyland Borneo van ouds by Ptolomæo soude Bonæ fortunæ genaemt zijn. In het Zuyden light het onder den Equinoctialen Circkel; voorts streckt het nae het Noorden: het is een groot Eyland/ hebbende drie maenden om-varens: dan ghelijck sommighe seggen / 'tbegrijp is van 2200 mylen: het is over-vloedigh in alle Lijftocht/ende brengt in grooter menighte Camphora, Agaricum, cleyne Peer-len (Bertius ende Hondius lesen Peerden) ende Diamanten: het heeft veel Havenen ende groo-te steden; de Hoofd-stadt is Bornea genaemt/ daer het gantsche Eyland den naem af draeght/ ende heeft wel 25 duysent in-woonders. De in-woonders zyn van verwe witachtigh/ cloeck van verstand/ende van goeder aert/ hoe-wel sy Afgoden-dienaers zijn: sy hebben verscheyden haypten ende cleedinghen.

Den Champher (als geseyd veel in dit Land is) comet vanden Boom Caphur voort/ daer hy eene Gomme af is. Het is eenen seer hoogen grooten Boom / so dicht ende lange van tac-ken/dat hy seer wijd en breed zyne schaduwe schiet. Het hout is seer licht ende seer dier. Des Camphers goetheyd bestaet daer in/naer dat hy of van naetueren / of met gewelt is te voor-schijn ghebracht: want sommighen word uyt de aderen ghenomen / daer hy als eene neste in hanght; somtijds comt hy van selfs voort. De schorsse gebroken zijnde word hart/ eerst als Harst ghevervet/daer nae van de Locht/ of door conste wit gheblenckt. Den besten Cam-pher is die door de Sonne wit word. Met den vuyre den selven wit te maecken/is eerst van Riach, Coning deses Eylands/geproeft/ waeromme den Campher ooch Riachina ghenaemt word. Dit wilden wy hier uyt Bertio in het voor-by gaen voegen; laet ons nu voort-varen.

I. de S. Maria
Oriens
Boqueiram
S. Miguel
Petrus Kaerius caelavit.
Acquator
Cala mia nes
Cacaracanim
Puloaym
aqua caraca
Palon
BORNEO
Marudo
Monte de S. Pedro
Caneiram
Bacaija
Borneo
Cabura
Pulo Tiga
Pulo Tigao
Pulo Cecir
Mon Pracem
I. de S. Maria
I. dos Ladrones
Septentrio
Tamiam baram
B. Borublo
Malano
Puchabaram
Tamenacerint
Tamearatas
Babacuam
Cadapam
Nusasira
Calombu
Meridies
Crimata
Panaoram
Pulo condor
Pulo hube
Natuna
Ariabo
Occidens
Millia. Hispanica
10 20 30 40 50

IAva is in tweeen ghedeeld (na het schrijven van Marcus Paulus Venetus) in het minder ende
meerder. Het minder Iava word van hem in acht Rijcken ghedeelt/ vande welcke hy (soo-
men seght) de sesse door-reyst heeft; te weten/ Ferlech, Basman, Samara, Dragoniam, Fam-
bri ende Fansur. Hy voeght oock hare beschrijvingen daer by/ende leert dat in het Eyland
Basman Eenhoornen zijn/weynigh cleynder dan eenen Olyphant/ Ossen hayr hebbende. Het
meerder Iava is naer het Oosten/niet verre van Sumatra, gelegen: het heeft drie duysent stap-
pen in de ronde: de lenghde is 570 duysent stappen. Het Land is gheluckigh door den over-
vloed van alle dinghen: daerom is het van Scaligero een begrijp des Wereldts genaemt ghe-
weest. Hier is groote menighte van Goudt/Coper/Tarwe ende over-groote Boomen. Het
Vee is hier in groot ghetal: sy souten het Vleysch voor haer eten/ende om te versenden. Daer
zijn oock Voghels sonder voeten. De Syde comt in de Bosschen sonder menschen arbeyd
voort. De Smaragden deses Lands zijn seer schoon. Daer is groote in-comsten vā Peper/
Caneel/Ginneber ende andere Speceryen.

De in-woonders zijn Mauritanen in het Noorder deel/ in-geborene binnen in't Land/ ende
nae't Zuyden[want het heele Land word door hooge eñ scherpe Berghen in Zuyd en Noord
gescheyden] Sy zijn al cleyn van gestaltenisse/ breed van aen-gesichte/vet/schalck ende hoogh
van verstande. Waer sy haer toe begeven dat vol-brengē sy geluckelick: sy plegen den Coop-
handel/Consten/Wapenen/Gheleertheyd/Scherpsinnigheyd eñ Wel-sprekentheyd: sy seggē
dat sy vande Chinenseren af-comē: eñ om de waerheyd te seggen/sy zijn sediger eñ geschickter
dan de andere Eylanders. Sy gaen meestendeel naeckt/de schamelheyd alleē deckēde; sommi-
ge hebben oock eenen nauwē Syden rock tot aē de kniē. Voorts zijn sy doortrapt eñ wantrou-
wende/doch meest tegē de vreemdelingē. De Coningh selve van onse schippers aēgesprokē zijnde
waerō hy zijn gelofte niet en hielt? Wist ghy niet (seyde hy) dat myne tonge niet van been en was.
Sy genereren haer oock met Zee-rooveryen. De voornaemste stedē zijn Sunda, overvloedigh in
Peper/Bantam van onse schepen besocht/Palimbam, Panaduca, Iapara, ende eenighe andere.

Cleyn

Septentrio
Palinban
Bocasde
Cabo de Lucapara
Saida do
Canel
Bibilitam
Chinabatam
Cirimam Jaoa
Biacana
Tubon
J de Madura
Occid
ens
Palimban
Cunda Calapa
Bantam
Chiabon
Pama
Lapara
Tubom
Greece
Paneruam
Iava
Iaoa
quæ et
dicitur
Iava Menor
MARE LANTCHIDOL
Merididies
Milliaria Hispanica
10 20 30 40 50
IAVA
MAIOR
Beniamin Wright cælavit

Cleyn Iava leyd meer nae't Zuyden/ende is Oostelijcker dan het groot Iava ; het light noch als half onbekent. De Schryvers seggen dat het veel Specerien draeght/ende van twee duysent mylen omme gaughs is / van eenen handel ende naturere / ooch van in-woonderen/ als groot Iava.

Beschryvinghe van Sumatra.

SVmatra is onder den Æquinoctiael gheleghen / ende van het Noorden in het Zuyden neghen hondert duysent stappen gestreckt : het is het Taprobana vande oude Schryvers/ hoe-wel dat sommighe meynen dat dien name het Eyland Serla veel eer toe-comt/ dat inden selven boesem van Bengala gheleghen is: doch het light meer naer het Westen/nae de Cape van Comorinen: want Sumatra streckt nae de custe van Malacken.

Voorts heeft dit Eyland eene ongesonde Locht/ dat comt uyt sekere Poelen ende Wateren/die eenighe dampen op-walmen: het heeft dichte Bosschagien. Het Land al-daer en draghet gheen Coren als by ons/maer Rijs ende eenigh Weydt: al-daer is Was/Honigh/ Camphora, Agaricum,ende Cassia: bysonder menighte van ghemeene Peper. Daer en boven groote menighte van Boom-wol; het heeft oock Goudt/Tin/Yser/Sulpher/ende eenighe andere Mynen: daer is eene Fonteyne van Peter-olye (andere segghen Balsem) die daer vloeyt tot groot verwonderen : daer zijn hooghe Berghen/ oock sommighe die branden / ende schrickelicke vlammen uyt-schieten. De Elephanten zijn de grootste ende ten Oorlogh de bequaemste in Sumatra.

Sommighe seggen dat dit Eyland vier Rijcken soude hebben/andere thien/andere 29/ daer en zijnder maer thien af bekent: te weten/ Pedir, dat is het voor-meeste/ Pazem, Achem, Campar,

SUMATRA INSULA
SUMATRA
Malacca
Malacca
I de Bintam
China bata
Pulo Sambilaom
Pulo Botom
Pulo Pnaom
I. das Larras
Apoluoreira
I de Nicubar
Gomespola
Achem
Daia
Pedir
Pacem
Ambuara
Costa de Pracel
I Daru
Dromo
I de Frijsza
Bata
Nintaon
Benjamin Wright caelator

par, Menanccabo, dat is 'tfondament vande Rijckdommen des Eylands/door de Mynen van Goudt die al-daer zijn/ende het Coningrijck van Sunda: dees leggen aende Zeecant. Binnen in't Land leyd Andragide ende Auru, daer eten de inwoonders menschen vleysch. Noch is in dese laetste jaren de machtighste Coning van Sumatra geworden/de Coningh van Achem die heeft de Rijcken van Paxem ende Pedir tot hem ghetreghen / ende noch een groot deel van het Eyland naer het Noorden: desen heeft verbont met den Turck en die van Arabien gemaect/ dies brengt hy bywylen groote macht op jegens de Portugesen/ ende die van Malacca.

Men heeft langhe ghemeent dat Taprobana eene andere Wereld was/ door den naeme van de Antichtones. Men heeft niet geweten dat het een Eyland was voor de tyden van Alexander de groote. Onesicretus, zynen Veld-oversten schrijft/ dat de Elephanten daer grooter ende stercker ter Oorloghe zyn. Plinius (Lib. 6. Cap 22) schrijft de Fabulen der Griecken van dit Land. De Romeynen hebben onder de regeeringhe van Claudius daer beter bescheyt al gekregen / doen haer Gesanten uyt dit Eyland quamen: wy laten de Gheleerde wysen of Sumatra den name van Taprobana mach draghen.

Pulo Timano
I. de
Bintam
Pedra
branca
P. Capas
Potingarom
Pam
P. Ridam
Ponçiam
Padram
Sincapura
Muar
Calantano
Latomrueratel
Malacca
Patane
P. Ticas
Pulo cara
M alacca
Pulo Parcelar
Ligor
Solongor
Pera
Pulo Sambilam
Baruaz
Toram
Queda
Pendam
Lungur
Iunça
lao
Siaca
Bacalis
Terra Daru
I. Daru
I. das Larras
Pulo Botum
Pulo Pinaom
Apoluoreira
Pulo Sambilaom
MALACCA

Siam is een verre strecke̅de Landschap/vele Rijcken begrypende: te weten/Siam, Muantay, Brema, Caipumo, Cheneram, Malacca, Camboia, ende Campaa. Het is vruchtbaer van Rijs/Peper/Muscus/Benom/Goud/Silver/ende Tin. De voornaemste steden zijn Siam, Odia, Camvoia, Campaa, Sincapura, Malacca ende Quedoa. Malacca, by de vermaerde Revtere Gaza ghelegen/is eene seer groote ende Volck-rycke stadt/daer over seer vermaert. Sy heeft by nae 20 mylen inde ronde. Hier is wonderlicken overvloed van alderhande Coopmanschap/die soo upt Kerstenrijck als upt andere plaetsen daer ghebracht word: daer is sulcken menighte van Goudt/Silver/Peerlen ende Speceryen/dat nerghens in heel Orienten meer overvloeds vande selve is. Het Rijcke van Malacca heeft 270 mylen inde ronde/ende is gheheel naer den Zee-cant ghekeert. Den grond is daer vochtigh ende slijckachtigh/niet over al vruchtbaer: nochtans brengt het in de beste plaetsen Tarwe/ende Sandalhout: het heeft weynigh Boomen/daer zijn niet te min eenige vette Weyden/daer het Vee in gaet/als oock inde woeste plaetsen de Elephanten. Seker boven het Land dat om Malacca light is al het overvloedighste onvruchtbaer/door de strafheyd des Lochts ende vochtigheyd des grondes.

De inwoonders zijn dood-verwigh van aen-ghesichte/langh van hayre/quaed aerdigh: sy hebben lust malcanderen onderlinghe te vermoorden/ende dat des nachts/op dat men niet en wete wie de wonde ghegheven heeft. Och! of in Nederland sulcke menschen-schenders oock niet en waren/die voor spel achten haren even-naesten te schenden ende dooden/het soude beter met ons gaen/wy en souden met soo veel qualen niet ghequelt wesen!

Daer men het menschen bloed vergietet wonder snel,
Daer comet wonder ras God's toren aen ghetreden:
Indien ghy vlieden wilt van straffe ende Hel,
En schendet nemmermeer u handt aen menschen leden.

Den Coningh deses Lands was eertijds van Mahomets ghesintheyd: de selve/Lopesio di Secheira

di Secheira Portugees eenen tijd langh moepelijck gheweest hebbende/is van Alphonso Albore Kecche van zijn Rijcke berooft/ die de stadt Mauros ontnomen hebbende / het Rijcke den Coningh van Portugael heeft over-ghelevert. Inde selve woont nu eenen Bisschop: daer wordt Gouden ende Silveren gheld gheslaghen/dat daer te voren niet in't gebruyck en was : want sy hadden alleen Finnen geld/dat groot ende swaer van ghewichte / doch van cleyne weerde was: in de stad Quedoa word overvloed van goedt Peper vergadert.

Het

HEt Rijcke Arachan is in het Noorden van het Rijcke van Bengala gelegen/ by de Revière Chaberis, ende en heeft gene bequaemheyd vande Zee. Het heele Land is overvloedigh in Rijckdommen. De in-woonders die hier in seer groote menighte zijn/ begeven haer tot den wellust/ den selven alleene dienende: wat sy voorts uytrechten/ daer en vragen sy niet naer. De Hoofd-stadt daer 't Rijcke Arachan naer genaemt word/ is by de Reviere Chaberis, 45 mylen vande Zee ghelegen. Sy heeft een onwinnelick Casteel dat de Coning van Barnia (soo-men seght) dese voorledene jare te vergeefs belegert heeft met 300000 Mannen ende 40000 Elephanten. Dit is de woon-plaetse des Conings/ van wiens wulpsheyd ende overdaed vremde dingen verhaelt worden. Dat en mach ick niet voor-by gaen: Hy heeft 12 Coninglicke Hoven in 12 steden/ in de welcke hy seer vele Vrouwen houdet. De ghene die hy in 't ghetal van dese Vrouwen wilt aen-nemen (schrijft Iulius Cæsar Scaliger) beproeft hy aldus: hy neemt twaelf uyt-gelesene Maeghden / twaelf jaren oudt zijnde/ naer dat sy gewassen zijn doet hy die een Catoenen cleedt om slaen / ende doet die boven op het dack in het heete Sonne-schijn tot den middagh toe blyven: als sy ghesweet hebben (dat en gheschiet niet alleen lichtelijc/ maer ooc seer overvloedigh) wordet den reuck van yeders cleet onder-socht: de gene wiens cleedt qualick rieckt/ geeft hy zyne Hovelingen te Wyve; maer diens cleedt wel rieckt neemt hy voor zyne Wyven aen. Op dat hy nu niet bedrogen en worde/ word den naē vande Vader ende Moeder op de cleederen ghesteken. Hier voeghet Bertius het Rijcke van Pegu by/ den welcken wy hier naer-volghen.

Pegu is eē seer groot Rijck/ het word aen den Oever tot 300 mylen uyt-gestreckt. In 't midden-land verspreyd het sich wijdt ende breedt. Het heeft veel goede Havenen: de voor-neemste is Martabane, uyt de welcke dickwils vele schepen met Rijs ghéladen nae het Eyland van Sumatra ghevoert worden. Van daer word oock naer Malacca, Benjovin, Muscus/ Lacca; costelijcke Steenen/ Silver/ Rijs/ Botter/ Olie/ Sout eñ Ajuyn gescheept. Van Malacca word tot Martabanen Camelot/ Porceleyn/ Quicsilver/ Coper/ eñ verscheyden verwen gebracht. De

Hoofd-stadt

Petrus Kaerius cælavit
ARACAM
10 20 30 40 50
Milliaria Hispanica
Oriens
Occidens
Septentrio
Meridies
SIAM
PEGU
SUINAM
INDIAE
AVA
INTRA
GANGEM PARS
Quichio
Hilam
Martabam
Macao
Bengala
Chatigam
Menan fluvius
Martaban fluvius
Cosmin fluv.
Bikauapor
Satigam
Sirituala
I. de chadube
I. de Manima
Negamale
Borungo
Ava
Cosmim
Negrais

Hoofd-stadt des Lands is oock Pegu genaemt/in de welcke de huysen met Gledt gedeckt zijn. Men seght dat het Coninghlick Paleys alle Paleysen des Wereldts in schoonheyd overtreft. Het is noch onlanghs vanden Coning van Barmen ghebout. In het selve can men de Oorloghen van al de Coninghen van Orienten met verscheydene ghedierten seer constigh ghehouwen sien/de weerde deses wercks gaet alle schattinghe te boven. In de stadt Degum is Varella (alsoo namen sy hare Tempelen) van wiens opperste men het geele Landschap can sien. Ava is inde selve streke by de Rivière Martaban gelegen In dese stadt is seer groote menighte van costelijcke steenen ende van Muscus/het welcke sy uyt de naest ghelegene Berghen van Langoma in Leder besloten brenghen. Onder den Coning van Pegu zijn vele Rycken/ als dat zijn Taugu, Prom, Calam, Bacam, Mirandu, Aua, Brema ende andere. In het Rycke Pegu is groote menighte van Robynen: wy noemen die Spinellen, sy noemense Carap: sy worden inde Revière Pegu ghevonden. Als sy die willen proeven / nemen syse op de Tonghe/ de coutste houden sy voor de beste. Hare deughdt bestaet oock in de hardigheyd. De Gheleerde moghen Franciscum Rueum (de Gemmis Lib. 2. Cap. 14) hier af lesen.

Bengala

Bengala
Bengala
Bengala
Bacola
Verma
Ganges flu.
Satagam
Melchberit
Campamarim
Pipilipatam
Candilipatum
Polarum
Caregare
Guenga flu.
Occidens
Oriens
Orixa
Palhor
Puacota
Var
Chati gam
Choria
G. de Rame
Aracam
Borongo
I. Dechadube
Negamale
I. Aicomori
Durudina
BENGALA

Bengala is een seer groot Rijck/ vele steden op den Oever hebbende inde plaetse van 120 stappen/ oock soo verre in het binnen-land streckende. De Reviere Chaberis vloeyt door dit Land/ de welcke sommighe voor de Reviere Ganges ghehouden hebben, om dat sy vande aenwoonders Guenga wordt ghenaemt. Dit Land draeght al wat tot des levens onderhout van noode is seer overvloedigh: daer en boven Suycker/ Ghenber/ ende Peper; als oock Syde ende Katoen in groote menighte voort-brenghende. De Locht is door-gaens soet ende matigh. De Inwoonders zijn Mauri, Persen, en de Abyssinen, die eens deels Koop-handel drijven, eens deels haer met Weven gheneeren. Sy zijn van Mahomets ghesintheyd. Zijn wit van verwe/ scherp ende levendigh van verstande/ vriendelijcken in haeren omme-gangh/ in Koop-handel ende manghelinge zijn sy seer cloeck: sy worden met een wijdt ende langh cleedt becleedt: sy decken het Hoofd op de Turcksche wijse. De Hoofd-stadt is Bengala, die het Rijcke ende den Zee-arm (die sommighen Gangeticum Sinum naemen) den naem heeft ghegheven. Sy is seer rijck/ groot/ ende om haeren handel vermaert. Daer can men alderhande herten-lust vinden die inde alder-beste steden van Kerstenrijck is te vinden. Daer word goed Laecken ghemaeckt/ daer maeckt-men Katoenen/ Lijnwaed ende Syden-laecken/ daer zijn alderhande leckerheden.

Daer naer volght de stadt Gauro, of Choro, by de Reviere Chaberis aen een groot Meyr. Hier is een groot Koninghlijck Paleys met costelijcke Figuren van Goudt ende Silver verciert.

Daer is oock de stadt Maravia, tot de welcke de schepen van China comen: Daer naer zijn Catigan ende Satigan, twee uyt-nemende steden.

De rijckdommen deses Rijcks zijn so uyt-nemende/ dat een ghemeen spreeck-woord by de Indianen is/ dat seght; De Coningh van Cambaien is een: de Coningh van Narsinga twee: de Coning van Bengala drie. Inde Bosschen deses Lands worden Eenhoornen ghevonden/ eenen hoorne op den neuse hebbende: dit zijn Erf-vyanden vande Elephanten: als sy haer ten

stryde

strijde bereyden/wetten sy haren hoorne aen eenen steen: vechtende soecken sy meest des Oliphants buyck te raken/wel wetende dat dien aldersachtste is om te doorwonden.

De Dieren soecken seer haer voordeel in het stryden;
Want het verwinnen sterck sy minnen wonder seer:
De menschen in den strijd oock hebben groot verblyden,
Wanneer sy den Laurier ontfanghen tot haer' eer.
Maer die in Deught verwint, dien heeft de beste Zeghe:
Want gheen berouwen comt naer die verwinningh schoon.
Laet dan der Dieren strijd van u gaen uyt den weghe,
O Christen, ende wint met uwe Deught de Croon.

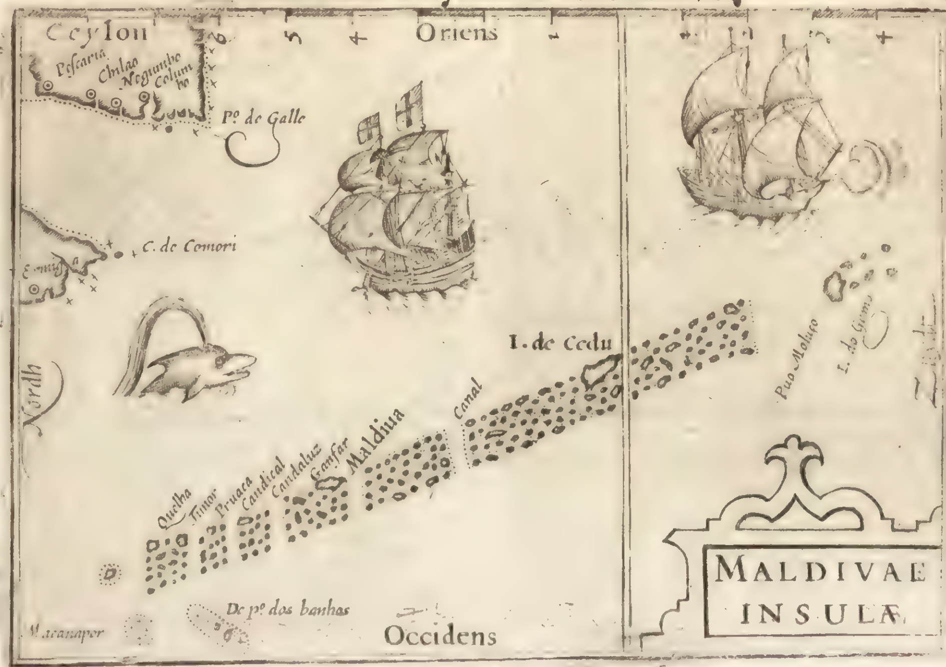
Kr Het

HEt Eyland Zeilan, of Ceilon word vande Arabische Tenarisim ende Ternasseri (of Land der wellusten) genaemt: het en is niet verre vanden Comorinschen Promontorium, (of Cape) thien graden vanden Æquator ghelegen. De Locht is daer soo soet/ matigh ende ghesondt / dat het in dien deele al de ghewesten van Indien overtreft. Het Land is vruchtbaer ende gestadigh groen/ de Boomen zijn steeds met bloessems/ of vruchten gheladen; daer wassen de seer soete Assyrische Appelen/ Limoenen en Citroenen: het draeght oock Palm-boomen ende Speceryen/ Caneel/ Cardamomum, Giroffels/ Peper/ ende andere. Het Rijs word van het Rijcke Malabar ende Coromandel daer ghebracht. Daer en is nerghens meer overvloed van Elephanten die daer sonderlinge goedt zijn. Sy vercoopen de selve op seltsame wyse: want sy worden met mate ghemeten/ ghelijck Laken/ Tapisserye ende Lijnwaed/ de prijs of weerde is op elcke palme gheset / soo wasset dan hare weerde nae hare grootte. Daer zijn oock veel costelijcke gesteenten in dit Land/ als Robynen/ Hyacinthen/ Saphiren/ Chrysolithen/ Topasen/ ende den steen die sy Ochi di Gatta naemen.

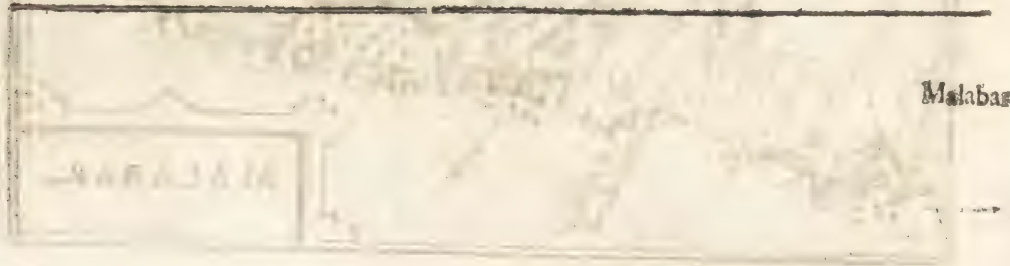
De inwoonders die aende Zee woonachtigh zijn/ zijn meest Mahometisten; de binnen-landers Heydenen: sy zijn wit van verwe / langh van ghestaltenisse / dick van buycke: want de buyck-sorghe gaet haer seer ter herten: boven gaen sy naeckt / doch onder den nabel draghen sy een cleed van Syde of van Catoen. Sy zijn seer vernuftigh/ sy weten uyt Goudt/ Silver/ Yser/ Yvoor/ seer gladde wercken te maken. De Eylandsche Coninghen zijn negen in het getal/ de machtighste is Colmuchi, die vande andere jaerlijcks Tribuyt ontfanght: de andere Coningen zijn Ianafapitan, Triquinamale, Batecolon, Villassem, Tananaea, Laula, Galle en Cande. Inde stadt Colmuchi hebbē de Portugesen een Casteel vā haer/ met verlof des Conings/ ghebout: daer is eene ruyme ende sekere Haven.

De Eylanden Maldive ligghen over den Malabarischen Oever / ende zijn wel duysent/ of meer/ in't ghetal: dese menighte comt (soo men seght) door eenighe door-tochten der Zee/ die so nauwe zijn/ dat de sprieten vande schepen wel aen der Boomen bladerē wryven; jae een sterck

Man/

Ceylon
Pescaria
Chilao
Negumbo
Columbo
Pº de Galle
Oriens
C. de Comori
Nordh
I. de Cedu
Canal
Maldiua
Quelha
Timor
Pruaca
Candical
Candaluz
Ganfar
De pº dos banhos
Occidens
Pua Molujo
I. do Gimo
MALDIVAE INSULÆ

Man/eenen tack van eenē Boom vattende/kan sich van het eene Eyland tot het ander swieren. Den eenighen Palm-boom besorght de Inwoonderen spyse/dranck/ ende schepen: sy namen de vrucht des Palm-booms Coquen, de Schorsse Cayro. Wt de stomp van den Boom maken sy schepen/vande bladeren Zeylen/van-de schorsen cabels/of touwen/de dunste deelen der selve ghebruycken sy tot garen/ om de Zeylen te naeyen / ende de balcken aen te binden/ sonder eenen Yseren naghel daer toe te ghebruycken. Het schip / soo heel vande Palm-boom toe-ghestelt/laden sy met vruchten vanden selven Boom. Dese Palm-boomen zijn daer soo overvloedigh dat sy genoegh voor haer en geheel Orienten zijn. Sy visschē oock met sleepnetten van Palm-boomen / kleyne schelpen die seer blinckende zijn: die haere schepen tot ballast strecken; doch de selve inde Landen van Bengala, Pegu ende Siam vercocht zijnde/strecken haer tot kleyn geld/ om slechte ende oncostelicke dingen te coopen. De Ethiopische Coopen dese schelpen dierder. Maldiva is het grootste van al dese Eylanden/ende heeft de andere Eylanden den naeme ghegheven.

P. Polim
Maliapor ubi S. Tomas sepultus esse dicitur
Das Campanas
CEILON
Pescaria
Chilao
Negumbo
Columbo
Manar
Mõte poli
Chicare
Calcture
Aremogan
Palcacate
NAR
Opagode
Ira
Achanbaira
SINGA
P. Colaram
Tremalauas
Negapatam
Narsinga
COROMANDEL
Chilao
Cadala
Cael
Bisnagar
BISNAGOR
Mangalor
Bacanor
Barcalor
Os pundos
Baticala
Onor
Anjadiua
Banda
Goa
Calicut
Coulette
Cranganor
Cochin
Challe
Porca
Coulam
Ermiga
Cananor
I. S. Maria
MALABAR

Malabar light langhs den Oosterschen Zee-cant van het Hoofd Comorin tot de Reviere ende stadt Cangeracon ghestreckt/ inde lenghde 300 mylen hebbende; 50 mylen in de breedde. Dit is een wel bebout ende Volck-rijck Land. De Locht is seer ghesondt; maer wat coudachtigh. Daer zijn vele Poelen/ veel Zee-drooghten/ veel Revieren. De Ackers zijn overvloedigh in Gerste ende Rijs: daer zijn verscheydene Specerijen. In de Poelen zijn veel Haghedissen/ vande ghedaente eener Crocodille/ wiens vleysch de inwoonders eten: sy hebben oock sonderlingen smaeck in sekere Vleder-muysen/ die eenen muyl als eenen Vos hebben. Sy zijn al of Mahometisten/ of Heydenen van Religie.

De voornaemste Rijcken zijn Canonor, Calecut, Cranganor, Cucinum, Caicola, Caulam, ende Travancor: vande welcke wy nu verbolghens soo vele sullen spreken als dit cort begrijp can lyden.

Canonor streckt sich twintigh mylen verre aen den Oever/ het heeft eene stadt ende Haven die oock den selven naem draghen. In dit Rijcke hebben de Portughesen een sterck Casteel.

Calecut neemt upt boven de andere Rijcken: haren Conungh namen sy Samory, dat is opperste Keyser of gebieder. Het is een cleyn Landschap/ doch het is machtigh: de Hoofd-stadt Calicut heeft het Land desen naem ghegheven: sy is costelijck aen den Zee-oever drie mylen groot gebout: daer zijn leege huysen/ door dien dat-men geene diepe grond-vestinge en can legghen/ het op-walmende Water terstond dat verhinderende. Der Coop-lieden huysen worden voor twintigh Ducaten ghecocht: doch de huysen der andere in-gesetene voor twee Ducaten. Sy en eten noch Broodt noch Vleysch [het Broodt en hebben sy niet/ haere Wet verbiedt het Vleysch te eten] maer eten Rijs/ Gheerste/ Botter/ Melck/ Visch/ Suycker/ Specerijen ende Appelen. Sy hebben Heydensche Religie (soo-men het Religie mach naemen.) Sy bidden den Duyvel aen. Daer zijn oock eenighe Mahometisten/ die naer hare Wet/ of Alcoran, leven. De Palm-bladeren strecken haer voor Pampier/ sy schrijven op de selve met eenen Yseren priem. De Portugesen hebben een seer sterck Casteel daer ontrent gheleghen/ en dwinghen den

Samorin.

Samorin Jaerlijcks Tribuyt af. Hier verhalen sommighe hoe ontuchtigh die van Calecut zijn/hoe de Maeghden haeren Maeghdom vroegh wegh-werpen/ hoe de Coningh selve zyne Bruydt laet beslapen eer hy die voor zijn Wijf aen-neemt; maer wat behoeven sy sulcks voort te halen? Wie en weet niet/dat daer den Duyvel heerschet / dat daer alle ontucht ghesc hiedet? Daerom willen wy't met Bertio liever laten blyven / om de teere ooren niet te ergheren.

Ghy Iongh-man als ghy leest hoe dat de Heydens leven,
En dencket met terstond; dien wegh is sacht te gaen.
Want voor een schijn-vreught cleyn naeckt grooten druck en beven.
O Wellust, wat brenght ghy al menschen in ghetraen?

Cranganor is een cleyn Rijcke/heeft eene stadt/Revier ende Haven/die oock den selven name draghen. De inwoonders zijn Christenen/Discipulen van S. Thomas, die men daer seght het Euangelie ghepredickt te hebben.

Cochin, of Coccin, is een cleyn Rijck/maer 40 mylen aen het strand bestaende: daer is eene stadt den selven name draghende. De Coning is Overste der Brachmannen, seker Priesters daer wy elders af spraken. De Portugesen hebben inde stadt Cochin een sterck Casteel /in het welcke den Viceroy, of Conings Stadt-houder/ ende den Bisschop van Cochin woonen. Dit Rijck is overvloedigh in witte Elephanten, die hier seer vernuftigh zijn. Christophorum Acosta verhaelt eene lustighe Historie / die Bertius met Iusti Lipsij woorden tot vermaeck hier verhalet: ick sal u die vertalen. In de stadt Cochin en was eenen sekeren Elephant op zyne gewoonlicken tijd gene spyse ghegeven. Hy kermt en beert. De Meester ontschuldight sich, ende toont den ketel daer men zyne spyse in plaght te doen, die ondicht was, dat sulcks de oorsaecke zynes vertreckens was, dat hy in een leck vat de spyse niet en conde doen, over sulcks gebiedt hy hem, dat soo hy wilt eten dat hy den ketel tot den Coper-slager om dicht te maken moet dragen. Hy gehoorsaemt, draeght den ketel wegh met zynen snuyt, ende draeght hem tot den Coper-slager. De Coper-slager, het sy door versuymenisse, of dat hy met het dier zynen deun wil-

de hebben, en dichtet den Ketel niet wel. Den Elephant brengt hem weder t'huys: de Meester siet het ghebreck ende genoeght qualijck, beert op dien die afwesich, ende desen die teghenwoordigh was, ende ghebiedt hem eyndelijck met den selvē Ketel weder om te keeren. Hy doet het, ende comt claeghlijck voor den Coperslagher. Desen, eenen soeten ghesellee zijnde, pooght hem noch eens te bedrieghen, ende met den Hamer daer op slaende, houdet sich als of hy de scheure dicht maecte, doch laetse open. Maer hy en bedrieght het Dier niet: want, hy voorsichtigh zijnde, neēt den Ketel op eñ gaeter met aende Reviere, steect hē daer in, vult hem met water, om te sien of hy dicht was: hy siet dat hy uyt-loopt. Hy comt vol torens tot den Coperslagher weder gheloopen, hy buldert overluyt. De ghebueren loopen toe, ende onder de selve cock des Coninghs Sadthouder. Den Coperslagher stelt het Dier met sachte woorden te vreden, hy neēt den Ketel ende dichtet hem te deghen. Maer den Elephant en betroude hem doen noch niet, gaet wederom tot dē Reviere om diē te proevē: als hy nu sagh dat het Water daer in bleef, keerde hy sich naer de omstaenders, ende laet haer dat sien, als haer tot ghetuyghen van de saecke nemende, ende soo gaet hy eyndelijck naer huys treden. Dit is eene soete vertellinghe, om te lachen op ghebrocht.

Wat dunct u, Leser soet, heeft 't Dier niet goed verstandt?
Soo ghy dit al ghelooft, ghy self zijt Elephant.

Ick vare voort. Cacolam of het Rijcke ende stadt van Coulettes liggen in de selfde streecke. De Portugesen hadden de stadt om-ghekeert ende verbrandt, maer sy is daer naer wederom op-ghebout. Boven de Heydenen die inde selve woonen, zijn daer oock Christenen [Discipulen vā S. Thomas] woonachtigh, die alle drie jaren van den Patriarch van Constantinopolen solemnelijck ghedoopt worden.

Coulan is 24 myle vā Calicut ende Cochin nae't Zuyden. De stadt is ouder dā de andere steden van Malabar: want Calecut, Cochin, eñ Cananor zijn van de selve gecomen. Dit Landtschap heeft het dier Chamæleon, dat oock gantsch Indien heeft (doch hier en ist niet schadelick.

Tertullianus beschrijvet het selve seer gheleerdelijck in zijn Boeck de Pallio, tot den welcken wy de Gheleerde wysen. Wy en durven hier met Bertio zyne woorden niet stellen / vreesende des Lesers gedult te misbruycken. Scaliger verhaelt in zijn Boeck tegen Cardanum, dat een Chamæleon met een snel uyt-schieten zyner tonghe eene vlieghe ghevanghen heeft ; dat de tonghe van dit dier uyt-gesneden zijnde een Palme langh/hol ende ledigh is ghevonden : in het upterste hadde sy eene holligheyd met slijm/om zijn aes (als met Lijm) te vanghen. Het heeft (seght hy) eenen crommen ende saeghachtighen rugghe. Den rugghe is met verscheydene peukelkēs als eenen Terbot bespickelt: den Buyck is rouw door ligghende nagelkens. Het heeft schoone ooghen die het sonder den hals te keeren/soude om-keeren. Het is wit/groen/geel van verwe: de natuerlicke verwe is seer groen: bleeck groen op den rugge/ maer op den buyck noch bleecker/ ende de witte verwe meer ghenakende. Hy seght oock dat het niet waer en is/ dat het in alderhande verwe soude veranderen ; maer dat op het groen zyne groene verwe levendigh word/op gheel word sy als geel/dat op blauw/root/wit/de natuerlijcke groente niet verdooft en word ; maer met blauwe/roode ende witte spickels haer levendiger ende stercker vertoont. Op swert word het swertachtigh/ doch de groente houdet haren standt met swert ghemenghelt wordende. Hy seght oock dat dit dier al en leght-men gheene andere verwe onder zyne verwe/of doover of levender verandert/door vreese/of yets dat hem moeyelijck valt. Dan ick sal den Leser moeyelijck vallen/ick sal noch een woord hier by voeghen/ende sluyten.

Travancor is het leste ende verachtste Rijcke van Malabar ; den grond is onvruchtbaer/het is sonder Haven ende weynigh bequaem tot den handel.

IN Neder Indien by de Reviere Bengala verthoont sich het Rijcke Narsinga, het leste deel vande Orientaelsche Custe. Het streckt vande Cape Comorino tot de Cape Guada Veri met eene lange streke. Het is by naer het overvloedighste/ rijckste ende machtighste Rijcke van heel Asien. Daer zijn twee Coninghlijcke steden/Narsinga ende Bisnagar, doch Bisnagar is machtiger: want sy is met drie Wallen om-ringht vier mylen int ronde; is eene vermaerde Coopstadt/door de costelicke steenen die uyt de naer ghelegene plaetsen gedolven worden. De Coning van dit ghewest ghebiedet wijdt ende breedt/ende word sonder onderscheyd den Coningh van Bisnagar of van Narsinga ghenaemt. Hy voedet 40 duysent Edele Soldaten/die hy Nairos naemt/ghestadigh ter Oorloghe: daer en boven heeft hy 20 duysent Peerde Ruyteren/ende 200 Elephanten. In dit geheele Rijcke werpen de Vrouwkens haer selven/wel verciert en ghetopt zijnde/naer hares Mans doodt in het vyer/ ende worden met des Mans doodt Lichaem levende verbrandt.

In dit Land zijn oock de steden Tarnassari, Caromandel ende Maliapar: van de welcke de twee laetste vande Christenen bewoont worden. Men acht dat S. Thomas te Maliapar light begraven.

Het Rijcke Decan streckt sich aen het strand vande Indische Zee; is tusschen de Reviere Aligam (die haer by Syntacuram in de Zee ontlast) ende de Reviere Bate, gelegen. Nae de moord des lesten Conings is het in twee Vorstendommen gedeelt: den eenen Prince/of Vorst/woont in de stadt Danager, ende word Nizamaluccus ghenaemt: hy doet Professie vande Persische Religie: heeft de aen-palende Landschappen Can, Canara ende Narsinga tot ghebueren. Den anderen woont tot Visipora, ende word Idalcanis ghenaemt: Hy heeft de Rijcken van Cambaia ende Orixa tot ghebueren. De Hoofd-stadt des Conings-rijcks is Bider, daer nae volght Becan: want ses mylen van-de selve is eenen Bergh / met Wallen ende Garnisoen versien/uyt den welcken goede Diamanten ghegraven worden. In de selve streecke zijn noch dese steden/ Sintacora, Caul ende Goa. De stadt Goa is in een Eyland niet verre van't vaste Land seer costelijck

Narsinga et Ceylon
10. 20. 30. 40. 50.
Milliaria Hispanica
Petrus Kerius caelavit
Mare
Indicum
Baixos de Padua
S. Maria
M Fremoso
Chem
Mamale
Fremapatam
I do Pracel
Andaro
Garipa
Calipa
Dodesafio
I de Cubeli
de Melique
Macanapor
Quelha Timor
De Pº dos Banhos
Pruaca
Occidens
Meridies
Goa
Angadiva
Onor
Batecala
Barcalor
Bacanor
Mangalor
Bisnagar
Coromandel
Narsinga
Cuicare
Caletiure
Aremogam
Paleacate
Archanbaira
Singa
Negapatam
Canafor
Calicut
Coulete
Challe
Cranganor
Chilao
Cochin
Cadala
Porca
Coulam
Crimga
C. de Comori
Mana
Maliapor ubi S. Thomas sepultus esse dicitur
Sinus
Gangeticus
Das Campanas
Oriens
Ceylon
Iafanapatam
Pescaria
Chilao
Negumbo
Columbo
Capelo
Cola
Gemalia
Bilgan
Berberi
Caletore
Panelore
Pª de Galle
13
12
10
9
8
7

stelijck ghebout: de mond vande Revière Mandoma omcingelende de selve. Op heden is sy in't gheweld der Portugesen / die daer eenen Viceroy (of Coninghs Stadt-houder) ende eenen Aerts-bisschop over heel Orienten hebben. Ende dit sal van Narsinga ende Decan voor dese Caerte ghenoegh wesen.

Beschryvinghe van Cambaia.

Cambaia word vande inwoonders Guzarat genaemt / zyne lenghe streckt aen den Zeekant 500 myplen. De palen deses Lands zijn Mandoa in het Oosten / in het Westen de Nautati, in het Noorden de Rijcken van Sanda ende Dulcinda, in het Zuyden den Oceaen ende de Palen van het Rijcke Decan. Het Land wordt met schoone Revieren besproept: de voornaemste onder de selve is de Reviere Indus, die uyt den Bergh Caucaso (nu Naugrocot ghenaemt) voort-comende / met twee groote uyt-gangen in den Oceaen valt.

Het Land is vruchtbaer van Coren / Rijs / Was / Suycker / Wieroock; is overvloedigh in Specerien: het brenght sulcken overvloed van Catoen en Zyde voort / dat dickwils vijftigh schepen met Zyde gheladen van daer in andere Landen varen.

De inwoonders zijn Mahometisten / sommighe zijn Heydenen. Sy gaen naeckt / het hooft ende de schamelheyd alleen gedeckt hebbende / met een Purperen Cattoenen cleed.

De voornaemste steden zijn Damanum, Bandora, Surate, Ravellum, Bazuinum, Dium, Madabar, Cambaia ende Campanel. De stadt Cambaia light inde Zee-arm: Guzarat is seer wel bebout en seer machtigh / so dat sy daerom het Cairum van Indien word genaemt: hier zijn veel Cooplieden. Van die van Cambaien zijn de Cyferen eerst gevonden: want dit volck is boven andere stervelijcke menschen seer scherp van verstande / en tot de Coopmanschap seer bequaem.

De

Raitanbur
Sept entrio
Mandoa
Sanga
Casdar
Ludus flu.
Melichberit
R. de Diul finde
Ardauat
Citor
Bingiron
Lahor
Campamarim
25
Nauoni
Enseada de Laquete
Cambaia
Cambaia
Gandar
Aaarazia
Goga
Crusnar fluui.
Guenga fluuius
Var
Laquete
Pormangalor
Patepatane
Po. de Dio
Dio
Madrafabar
Talaia
Baroche
Pala
Orixa
Oriens
Surrate
Delli
Bonorra flu.
Tisa
Puacota
Damaom
Danixno
Bacaim
Paxando
Insula das Vacas
Narsingapatam
Bimlipatam
Bizipatam
20
Penacota
Bingiram
Ma... Bombaim
Anda nager
Beder
Chaul
Danda
Quelceim
Dabul
Visapor
Zanguizara
Debetele
Cintap
R. do Vetere
Po. de Godouar
B. Deruede
Masulipatam
G. Ver de

CAMBAIA

De Portugesen besitten de stadt Dium ende hebben oock inde selve een seer sterck Casteel ghebouwt.

Als het dē Turck wee dede dat de macht der Portugesen in Orienten so groot wierd/ heeft hy in het Jaer 1538 geboden datmen in den Arabischen Zee-arm by de stadt Sues eene Vlote soude toe-rusten/ ende heeft daer 20000 duysent Soldaten/ boven de Schippers ende andere/ die noodighe dingen versorghdē/ daer op beschict: over al desen hoop heeft hy den Bassam Solymannum Overste van Cayrum ghestelt. Solymannus is met zyne Armade eerst te Adenam, eene stadt in den uytersten mond vande Roode Zee/ aen-gekomen/ ende heeft zijn voor-nemen door zynen Herault den Coning te kennen gegeven: de Coning die dē Portugesen Tribuyt gaf/ de Brieven gelesen hebbende/ biedet sich selven eñ wat hem aen-gaet dē Turck aen/ eñ begeert vanden Oversten dat hy uyt het schip trede eñ inde stadt come/ om met sulcke eere ontfangen eñ onthaelt te worden als sulck eenen Man/ sulck eenen Stadthauder/ van sulck eenen Heere/ betaemde: den Solyman meynende dat hier bedrogh onder schuylde; noode daer en tegen den Coning in zijn schip te comen: de Coning/ op geen bedrogh denckende/ geeft hē gehoor eñ comt met eenige Edelen nae't schip. Den Solyman, hem vangende ende yynende/ doet hem met vier vande beste Edele aen den spriet des schips op-hanghen/ seggende; dat hy sulcx met recht dede/ als hem vanden Turck bevolen zijnde/ om dat de Coning met de Portugesen in verbond was getreden. So can een trouloos herte alle dinghen verdragen! Ter stond valt hy aen het rovē vāde machtige eñ schoone stadt. Daer nae zyne macht voor de stadt Dium gebraght hebbende/ heeft de selve strengelijck begost te bestormen; doch hy is door de cloeckheyd des Garnisoens dat daer in was soo af-ghestagen/ dat den Turck gedwongen was zijn Legher op te breken/ ende nae zijn Rijcke weder te keeren. Doch de Tartarische Magores hebben onlangs/ den Coningh van Cambaien verdreven hebbende/ het voorneemste deel des Rijcks overrompelt/ het welcke sy als noch besitten.

Het

ORMUS
Baçora
I. Dagoada
Sas
Tenora
Catissa
I. Barem
G. Dellasa
Catura
Costa de Arabia Felix
Reyxel
I. da Carga
C. de Nabam
Chilminar
Stacri
Serjiam
Sapanech
Lar
Tumene
Calucan
Tisrich
Semil
Almiamarr
R. de Brayme
B. de Dosar
C. de Moasandaon
C. de Iasques
Casapa
Lima
Corfacam
Soar
I. de Soar
I. de Mascate
Mascate
MASCA
LAT
MAFFA
Curiate
Calaiate
Maffe
Mig
Sir
Sor
Cuoua
Spalheiro

HEt Rijcke Ormus is aen de Palen van Persen in Carmania gheleghen: het Rijck is machtigher ende rijcker dan het wijdt of groot is. Sommighe meynen dat het de Armusa van Ptolomæus is. Plinius (Lib.6.cap.23) naemt het Armusium by de Reviere Aadanim. Het begrijpt die heele streeck van Persen/die/aen den Persische Zee arm naeckende/de Revieren Tahum, Thissindum, ende Drutum heeft; als oock een deel van het gheluckigh Arabien over den Persischen Oever gheleghen / met al de Eylanden die daer tusschen ligghen. Soo word dan dit Rijcke aen Persen ende Arabien ghesprepd. Het Hoofd deses Rijcks is het Eyland Ormus aen den mond vanden Persischen Zee-arm gheleghen. Den omloop van het selve is 9 mylen: het is twaelf duysent stappen van het vaste Land ghelegen. De stadt heeft den name van het Eyland/ende beteeckent in Persische tale eenen Dadel. Dit is de vermaertste Coopstadt van dit ghewest. Daer is een spreeck-woord by de Mahometisten/dat soo de Wereld eenen Ringh ware dat Ormus zynen steen soude wesen: soo veel overvloeds van uyt-nemende dinghen is in die stadt. Die van China senden daer somwylen 40 schepen met Specerien gheladen. De Corassones bringhen daer op heden Rhabarber ende Muscus uyt Cataio. De Assyrische bringhen daer Zyden Laecken: de Eracenses ende Mauri Indische Specerpen: de Portugesen Corael. Den grond des Eylands is onvruchtbaer ende sout: waer door al-daer groot ghebreck van Lijf-tocht ende soet Water is. Doch den lust tot winste can dat alles wel vergoeden. Drie dagh-reysen van dit Eyland is den Peerel vangh: de Peerlen worden aldus ghevisscht. Men steldt eenen Visschers boot toe; aen de snuyt ofte voor-steven vande selve/ende aen het achterste worden groote steenen met Cabels gebonden. Als sy aen de plaetse ghecomen zijn daer sy de Peerlen willen visschen / vesten sy het schip met de uyt-ghewórpene steenen. Dan word uyt het midden des schips eene andere touwe af-ghelaten: dese dinghen aldus bereyd zijnde/werpt den duycker/eenen steen aen zyne voeten gebonden hebbende/sich in Zee; hebbende eenen aes-sack aen den hals hangende; in den selven steeckt hy de schelpen die hy geraept heeft: als zynen aes-sack vol is werpt hy den steen wegh die zijn

voeten

voeten onder hield/ ende clavert langhs die cabel / upt het midden der ſchupte hanghende/ upt het Water op. Tot ſulcken vangh comen dickwils drie hondert ſchepen bp een. Het Rycke ſtaet onder den Coningh der Saracenen / die gheeft jaerlycks vijfthien duyſent Seraphinen den Portughesen tot Tribupt: want het naeſt gelegen Caſteel der Portugeſen/ dat ſeer ſterck ende wel ter Oorloghe verſien is/is eenen ſchrick voor al de ghebuer Landen.

ARabien word in drien ghedeelt: Woest Arabien, Petræa, ende het Gheluckige Arabien; heel Arabien light tusschen twee Zee-armen. Den Persischen Zee-arm is int Oosten, den Arabischen int Westen: in het Noorden is de Reviere Euphrates met Syrien; in het Zuyden is den Indischen Ocean. De inwoonders zijn Saracenen ende Mauritanen: sy worden oock Agarenen ghenaemt. Hare macht is in voor-leden Eeuwen so ghewassen, dat sy Syrien, Persen, Egypten, ende eenighe Rijcken van Aphrica onder haer gebiet ghebracht hebben; jae hebben in Spaengien Bætiam (daer nu Granaten, Andalusien ende Extremadura onder begrepen word) Portugael ende Taraconen; in Italien, het Rijcke van Napels beseten, ende Sicilien meer dan twee hondert Jaeren ghehouden: sy hebben oock Oost-Indien, ende ontellicke Eylanden vanden Indischen Ocean, ende de Frontieren van't Zuyderlickste Aphrica met hare secte besmet. In welcke plaetsen sy als noch veel vermaerde Coop-steden besitten.

Het Woest Arabien is naest aen den Euphratem ende Syrien gelegen. In het Westen heeft het Arabiam Petræam, ende in dat deel rouw, zandachtigh, onbebout, so dat de ghene die daer door reysen op de Noordsterre, ghelijck-men ter Zee doet, sien: in het Zuyden heeft het Gheluckigh Arabien: in welcke plaetse sy bewoont ende beter bebout is.

Arabia Petræa heeft den naem vande Hoofd-stadt Petra: de Saracenen namen die hedensdaeghs Barraab. Het is de Nabathæa van Plinius, Strabo ende Ptolomæus: in het Westen heeft het den Bergh Cassium, ende word aldaer met de Egyptische Zee bespoelt. In dit Arabien is Mecha, eene groote stadt die ses duysent huysen heeft: in het midde vande stadt is eene groote hooghte als eenen Colossus, op den welcken eenen hooghen toren op vier hondert pylaren staet: dat is het Graf vanden valsche Propheet Mahomet. In het selve Arabien zijn de Woestynen daer het volck Israels veertigh Jaren in ghedwaelt heeft (soomen't diwaien mach namen dat door de ghelevde des Hooghsten Enghels ghesch[ie]det) Ethan, Tur, Sin, Tzin ende Paran. Hier siet-men de Berghen Oreb ende Sinai, die van Ptolomæo worden Melani ghenaemt;

van

ARABIA
Arabia deserta
AYAMAN
Elach desertum
Elcatif
Persicus Sinus
ARABIA FOE
LIX
Zibit
Irmin
C. de Fartaque

van de selve word dickwils inde Heylighe Schrift ghedacht. Het Jootsche volck is onder het beleyd van Moses in de derde maent/naer dat sy uyt Egypten getogen waren/aen den Bergh Sinai ghecomen. Op den selven is de Wet/Rechten ende Ceremonien in-gesteld ende het menschelycke gheslachte ghegheven. Het is eenen steylen ende hooghen Bergh/seer swaer om op-climmen; hy is hoogher dan den Bergh Oeta ende Ida in Creten. Op den selven is een Clooster der Christenen vande Grieckshe Kercke; sy naemen die Caloieros. Dese ontfanghen de vremdelinghen: waer af ghy by Belonium mooght lesen. Den Bergh Horeb is een minder deel van den Bergh Sinai. By den selven is God Mosi in den vuyrighen Haeghdoren/doen hy de Schapen zynes Schoon-vaders weydde/verscheenen. Op den selven is uyt eene steen-rotse/door den slagh der roede / Water ghecomen: op den selven heeft Moses ghebeden/ doen de Israeliten teghen de Amalechiten vochten: eyndelijck in eene spelouncke des selven is God Eliæ met een soet suysen verscheenen.

Het Gheluckighe Arabien(oock Endęmon ghenaemt) is een vet Land door de natuerlicke vochtigheyd des gronds verre voor de andere deelen gaende: daer word tweemaels alle jare ghesaeyt. Boven de dinghen tot des levens onderhoud van noode / draeght het vele wel-rieckende Specerypen; geeft oock Metalen ende Edele Ghesteenten. Den Wieroock word in dit Land alleene vergaert. Hier wordet alleene den eenighen Phœnix gevonden. De voornaemste steden zijn Medina, Tanalbi, Zidem, Zebethum eñ Aden, niet verre vande Zee-engte Badelmandel: dit is eene seer schoone stadt/die seer wel versien is / aen den oever vande Roode Zee gheleghen. Hier mede willen wy van Arabien ende met eenen van Asien scheyden.

Eynde der beschryvinghe van Asien.

Aphrica

AFRICA
Mediterraneum
Natolia
Asores I.
Inf. Canaria
Libia In
Nubia
ARABIA
Mare
Rubrum
Guinea
OCEANUS
AETHIOP
PICUS
Tr. Cancri
Tropicus Capricorni
Caput b. spei
C. das Agullas
S. Helena
S Paulo
BRASILIE PARS
Linea
noctialis
Acqui
Mozambiq
Zofala
Angola
Cayro
Alexandria
Mecha
Aden
Zacotora
Magadoxo
Quiloa
Melinde
I S. Laurentij
Tristan d'acunna
Pr. terrae Australis
Romeros

APhrica in't ghemeen is in het begin deses Boecks beschreven: volght het oude ende vermaerde Egypten-land. Egypten is eerst van Misraem den Sone van Chus, den Neve van Cham ende Neefs Neve van Noach, bebout: daer-omme is het somwylen Chemea door Chamia, ende somwylen Misraim ghenaemt. Noch op heden word het vande Arabische Mesre ghenaemt. De Turcken naemen't Elquibet, of Elchebit. De Paelen van Egypten zijn in het Westen over den Nijl de Woestynen van Barca, Libyen, ende Numidien, met het Rijck Numia; in het Zuyden word het met de Bugiensche Velden ende den Nijl besloten: op welcke plaetse den Nijl van het Westen naer het Oosten eenighsins stroomet. Plinius bepaelt het met de stadt Syene die nu Asna ghenaemt word. In het Oosten zijn de Woestynen van Arabien/die tusschen Egypten ende de roode Zee zijn gelegen. In het Noorden word het met de Midlandsche Zee ghesloten; die in dat geweste de Egyptische Zee word ghenamet.

Het reghent selden in Egypten: de Locht is altijd helder ende claer / ende daer-om ist misschien (als Gellius ghetuyghet) Aëria, of Lochtighe/genaemt. De Aerde is sonderlinge vruchtbaer van menschen/ghedierten ende vruchten: dit gheschiedet door den Nijl/die/ midden door de selve stroomende / ende jaerlijcks het bovenste der Aerden deckende / desen overvloedt by brenght. Vele Schryvers hebben vele vande vruchtbaerheyd deses Lands gheschreven. Iustinus seght dat gheen Land vruchtbaerder is van voedselen tot s'menschen onderhout. Daer is over al in Egypten sonderlinghen overvloed van Tarwe/Rogghe/Gherste/Haber/Boonen/ende andere vaste zaden. Daer is oock vruchtbaerheyd van Wijn: daer en ontbreken gene vette Weyden. Het heeft grooten overvloed van alderhande gedierten/so wel wreede ende schadelijck/als tamme die daer (als Belonius ghetuyget) sonderlinghe groot worden door de vruchtbaerheyd des Lands. Wat sal ick doen? sal ick hier de Crocodille beschryven/die beyde in het Water ende op het Land leeft? Wy connen die in Nederland met onse ooghen doodt sien. Dat is vremt dat eenighe Volckeren teghen dat wreet dier op-wassen ende het selve eenen

Mediterranei Maris Septentrio pars
AEGYPTUS
Birdena deser.
Cosir desert.
Marc Rubrum
Miliaria Germanica
10 20 30
Alexandria
Cairo
Nilus fl.
Damiata
Pyramides
Rosetta
Petria
Suas
Tenexe
Elboda
Batoch
Acole
Catara
Heron
Grondol
Azurut
Dimas
Ducati
Elmeni
Palema
Albutig
Eloxath
Ascor
Couzza
Ernet
Afsua
Barbanda
Cana
Giorgia
Almora
Veneria
Asuan
Menuie
Palemet
Birdena
Mercatis
Bulli
Saline
Nitriota
Naruit
Monestrier

nen schrick ende gruwel zijn. Dat zijn de Tentyritæ daer Plinius(in het 8 Boeck zyner natuerlicke Historie in het 30 Hoofd-stuck)af meldet. Dit Dier weenet om de menschen te verslinden. Daerom is by den Gheleerden een spreeck-woord/Lachrymæ Crocodili, of Crocodillen tranen: waer mede sy valsche ende bedrieghelijcke tranen beteyckenen ende aen-wysen. Dit dier loopet de ghene naer die van hem wegh loopen / ende loopt vande ghene wegh die het naer-loopen: daerom word het te recht vp de Eere gheleken / die de naer-jagende vliedt ende de vliedende soeckt.

Die comen wilt tot Eer,en moet die niet naer jaghen;
Maer goede wercken doen,en leven vredigh stil:
Ick seght u,ghy en sult de Lauwer-croon niet draghen
Soo ghy den lof naer-jaeght met eenen trotschen wil.

Den Nijl neemt zynen oorspronghe(als de Coningh Iuba wel aen-gemerckt heeft)upt eenen Bergh van het neder Mauritanien/niet verre vande Ocean/terstond tot eē Meyr stremmende/het welcke naer zijn segghen Nilidem ghenaemt word. Dit Meyr namen sy op heden Zaire: in het selve zijn oock Crocodillen: waer upt noch meer bevestight word den oorsprong des Nijls al-daer te wesen. Het is tusschen het Rijcke Manicongi ende Benomotapæ onder den elfden graed vanden Polus Antarcticus. Het is waer-genomen dat na dat veel sneeu of regen op dat ghewesté valt/dat den Nijl daer naer wast:van welcken wasdom veel Gheleerde seer vernuftigh redenen/die u van Bertio worden aen-ghewesen. Den Nijl dan(op dat wy voort-varen)upt dat Meyr ghestort zijnde/ loopt met eenen langhen loop door veel Landschappen eñ zandachtighe plaetsen / daer naer maeckt hy veel Eylanden onder de welcke Meroë het voornaemste is. Plinius seght dat den rechten tack of arm Astusapen, ende den slincken Astaborem ghenaemt word/ ende dat hy niet eer den Nijl ghenaemt word eer die armen in eenen stroom vereenight zijn. Eyndelijck met de Berghen besloten zijnde / word hy met beken ende snellende Wateren tot die plaetse van Æthiopien ghedreven die Caradupe genaemt word/ ende men

acht

acht dat hy daer door het ſtutten der Clippen niet en vloeyt / maer met eenen neder-daelende tocht ſoo valt dat de aen-woonders daer af doof worden. Hy beghint Egypten toe te hooren van Syenen / de Frontiere van Æthiopien, af. Daer naer maeckt hy die Delta der Grieken (die als eenen drie-hoeck is) ende deelt ſich in vier deuren of monden / ende ſtorten ſich inde Zee: van deſe monden zijnder twee bequaem om te bevaren. Den Peluciacum, daer Diamata light/ende den Canopiſchen ofte Heracleoticum, daer Roſetum light. Deſen Nyl (als gheſeyd is) ſeer ſwellende / overvloeyd op ſekere daghen heel Egypten in ſte van reghen. Het beginſel van dien overvloed is den 7 Junij/ende eyndight veertigh daghen daer nae/ende niet naer honderd daghen als Herodotus ſchrijvet. Hoe ſy min van haer Land ſien in dien overvloed hoe ſy haer meer verblyden: want wat bedeckt word/is vruchtbaer; het ander onvruchtbaer: hoe den Nijl hooger ſtaet/ hoe het Land vruchtbaerder is: de hooghte word met ghemetene Putten af-ghemeten/ 16 ellen is de rechte hooghte/ſoo hy hoogher waſt/gaet den zaey-tijd voor-by; ſoo hy min waſt/de Aerde en word niet genoegh nae haren dorſt gelaeft: die meer hier af begeert macht by Bertium of by Belon leſen. Ick vreeſe dat ick het den Leſer maer te langh ghemaeckt en hebbe. Ick come tot de inwoonders/ daer naer tot de ſteden/ende eyndelick tot de regeeringe: 'twelcke cortelijck af-gehandelt zijnde/ ſal ic deſe beſchrijvinge ſluyten.

De Egyptenaers hebben eerſt de conſte van tellen/ eñ diminueren ghevonden, De conſten haer bekent en leerden ſy niet licht voort. Het Swynen-vleyſch en eten ſy niet: die wyſe vande Joden ghenomen hebbende/ die het ſelve verboden was / om haer ſoo tot af-ſchrick van alle onreynigheyd te vermanen: want wat Dier is vuylder dan een Swijn? Wien (als de Gheleerde ſpreken) de Ziele tot Sout ghegeven is/ om dat het levende niet en ſoude ſtincken. Eertijds hebben ſy ſeer rijck gheweeſt: het welcke men uyt de Dool-hoven/Pyramiden/ende andere coſtelijcke gebouſelen (van Belon beſchreven) can af-nemen; doch nu zijn hare middelẽ ſeer af-genomen. Het verſtand deſes volcks is ſcherp/tot de Mathematiſche conſtẽ ende de Medicyne gheneghen; doch ſoo Afgodiſch/ dat ſy Crocodillen/het Serpent Ebin, Viſch/Honden/

jae Loock ende Aiuyn eertijds eerden ; waer mede eenen aerdigh ſpot/ haer Heyligh namende/om dat hare Goden in den Hof waſſen. Wt Egypten zijn de Monicken ende Heremiten (als Bertius ſchrijvet) met groote hoopen eerſt voort-gecomen: van hare oude ende verouwerde wyſe (als Maginus Mathematicus Profeſſoor vande hooghe Schole tot Bononen wel waer ghenomen heeft) hebben eerſt de Linnen cleederen/ gheſchoren Cruynen/ om-keeren voor den Altaer/ Prieſterlicke pracht/ ſangh der Muſijcke / ghetal der aenbiddinghen ende ghebeden/ ende veel dierghelijcke dinghen meer begoſt. Sy en hebben over al gheenen Wijn: in de plaetſe vanden ſelven (als Dion Æcademicus ghetuyghet) ſy eertijds eenen dranck van Gerſte droncken/ende haer ſoo vrolijck daer mede maeckten/dat ſy ſonghen en ſpronghen : waer af Columella ende Plinius ghetuyghen.

Men acht dat in Egypten ten tyden van Amaſides 20000 ſteden waeren. Diodorus ghetuyght dat die tot zynen tyde drie duyſent in't ghetal waren. De vermaerſte waren Syene, Thebæ, (oock Dioſpolis ghenaemt) Tentyra, Heliopolis, Memphis, Babilon, Alexandria ende Peluſium. Syene word nu Aſna ghenaemt (als gheſeyt is) ſy is onder den Tropicus Cancri gheleghen : in de ſelve hadden de Mathematici eenen ſeer diepen Put / in den welcken de Sonne/in Tropico Cancro zijnde / met rechte ſtraelen ſcheen. Dat heeft Lucanus willen segghen/ als hy seght/dat Syene nerghens hare ſchaduwen buyght. Thebe is van Buſirides ghebout/ 140 ſtadien inde ronde hebbende /als Herodotus verhaelt/hondert Poorten/ende andere gebouſelen: voeghter by/ ſy is geweeſt. De ſtadt Tentyra word van het Eyland ſoo ghenaemt : van haere inwoonders hebben wy te voren gheſproken. Heliopolis is (ſoo-men ſeght) vande Iſraeliten ghebout. Memphis is eertijds Arſinoë ghenaemt gheweeſt: dit is eene Coninglijcke ſtadt/aen de verdepinghe des Nijls gheleghen : ſy word nu ter tijdt Cayrum, of Alcair, ghenaemt : ſy is drie-hoeckigh/meer dan acht mylen inde ronde hebbende. In de ſelve woonē Turcken/ Egyptenaers/Arabiſche/Joden ende andere Volckeren. Scaliger heeft van-de ſelve een Latijns dicht gheſchreven/dat wy aldus naer den ſin vertalen.

Ick

Ick Memphis schier ghestreckt was tot het swert Syenen,
Schier langher dan den Nijl, die ick my eyghen al;
Doch aen den lesten cant is my het eynd verschenen:
Soo moet ghy dencken oock dat u hert vinden sal.
Waerom het derde deel des Werelds is Aphrijcke
Van u ghestellet doch, daer ick het soude zijn?
Alleene ick dien naem verdiene, met ghelijcke;
Neemt haer den name af, en sparet dien voor mijn.

Babilonien word een weynigh boven Cayrum van Bellonio geset: men siet noch de afbreeckken vande ghebouwselen. Vier mylen van Cayro in de Woestynen zijn de Pyramiden. De grootste van de selve gaet van buyten met uyt-steeckende trappen op: sy heeft 250 trappen/elcken trap vijf voeten hoogh: elcken cant vande Pyramide heeft 324 stappen. Boven op is een plat daer vijftigh Mannen op connen staen: als daer eenen goeden Schutter op staet/soo en can hy nemmermeer soo verre schieten dat den pijl buyten de grond-veste der selve valt/ waer uyt hare groote is te mercken. Daer zijn noch twee groote Pyramiden/ende noch sommighe cleyne die noch staen. Niet verre van daer is den Colossus van Sphijnx, daer Herodotus ende Plinius af schryven. Doch de Leser mach Belonij obseruatien lesen: Ick vaere voort inde beschryvinghe der steden. Alexandria was eertijds eene vermaerde ende schoone stadt/de Turcken naemen die Scanderiam. Over de selve light Pharos, de Colonie van Cæsar Dictator. Homerus ende Herodotus schryven dat het eerst een Eyland is gheweest; doch de ghelegentheyd der plaetse strijdt daer teghen. Vijf dagh-reysen van daer zijn de Cluysen van Macarius ende Antonius, nu vande Caloieri bewoont. Pelusium word nu Damiatam ghenaemt. De eere van het innemen der selve comt die van Haerlem toe. Het is eene machtighe ende rijcke stadt/by den Pelusiaschen mond des Nyls/ vermaert door de goede Haven ende veelheyd der schepen. Boven dese steden is daer noch Rosetta, daer die van Venegien eenen Burgermeester hebben.

Michaele

Michale die Cayrum ghelijck is: Fuoa ende andere.

Heel Egypten heeft eertijds onder veel Coninghen gebloeyt/ die verſcheydene namen hadden/tot de Ptolomæi toe. Daer hebben ſeer weynigh Pharaones gheweeſt. De Ptolomæi hebben langhe gheregeert/tot het Rijcke der Romeynen: de welcke verbroken zijnde/is de regeeringhe van Egypten aen de Agarenen van het gheluckige Arabien ghecomen; welcker Vorſt Sultanus ghenaemt was: de andere die daer naer volghden zijn oock Sultani ghenaemt gheweeſt. Dit waeren al Mahometiſten/ende hebben veel jaeren gheheerſchet/ tot dat ſy vande Turcken overwonnen zijn geweeſt. Den Turck Solyman beſit nu heel Egypten/ daer eenen Stadthouder ſtellende die den Baxa van Egypten ghenoemt wordet.

De Troglodytæ (op dat wy dat noch hier by voeghen) woonen tuſſchen Egypten ende de Roode Zee in ſpelonceken: waer af ſy oock den name hebben. Ptolomæus naemtſe Arabas Ægyptios Ichtyophagos, of Viſch-eters. Homerus, als Strabo wel aen-wijſt/ heeftſe Erembrous ghenamet.

Æthiopia

Abissinorum Imperium
Mare Mediterran.
Tripoli
Alexandria
Ierusalem
Sues
Alcairo
Sinus
Persicus
Medina tabuabi
Mecha
ARABIA
NUBIA
BENIN
Borno Lacus
Borno
Aden
Zocotora
Mare
Indicum
Occidens
Oriens
Aethio:
picum
Mare
Angola
Zembre
Melinde
Quiloa
Mozambique
Monbaza
Braua
Zaire
Biafar
S. Thomé
40
30
20
10

AEthiopia superior ofte interior word van eenē grooten Coning ende Vorst geregeert/ die is Prince der Abyssinen, ende word by de Christenen Paep Ian genoemt (waer tegē Bertius sich stellet/seggende dat Paep Ian hier nopt geheerschet en heeft) by de Mauros Asiclabissi, ende van zijn eyghen ondersaten Acegue, dat is Keyser/ende Neguz dat is Coningh/ghenaemt. Den cleynen Atlas seght dat sy hem Ioannes Belul naemen/dat is hoogh of aenghenaem. Hy voert meest desen tytel / N. N. Opperste van myne Rijcken, van Gode alleenlick bemint, Pilaer des Gheloofs, afcomstigh uyt de stamme Iuda, &c.

Ende desen Heere is met recht te stellen onder de machtighste Vorsten vande Wereld/also de Limpten vā zijn Rijck bycans strecken tusschen beyde de Tropicos, vande roode Zee schier tot de Ethiopische Zee/begrypende luttel min of meer dan 672 Leucken. Het heeft aen het Noorden de Volckeren van Nubien ende Bugien, ende palen van Egypten ghelegen; aen het Oosten de roode Zee/ende den Sinum Barbaricum; in het Zuyden de Berghen Lunæ, eñ aen het Westen het Rijck van Congo, de Reviere Niger, ende het Landschap van Nubia. De inwoonders worden op d'Egyptische spraeck Abyssini gheheeten / om dat sy op verscheydene plaetsen woonen.

Dit Landschap (ghelijck uyt de Schryveren van desen tyden blijckt) is seer vruchtbaer: want al hoe-wel het weynigh Coren voort-brengt/ soo draeght het nochtans alderleye Weydt in overvloed/ende vele andere Aerd-vruchten die ons onbekent zijn. Het draeght goede Suycker-rieten; dan d'inwoonders weten dat niet te bereyden. Hier zijn veel goede Wijngaerden; maer den Wijn en mach hier niet ghemaeckt worden dan in het Coninglijck huys/ oock in het huys vanden Patriarch. De Citer-appelen/ Limoenen/etc. comen hier in overvloed voorts/doch brenght gheen Oly voorts / dan daer word Oly ghemaeckt van een cruyt/ dat by den inwoonderen Gana ghenaemt word: hier is een ongheloofticke menighte van Honigh ende Was/dat ghebruycken d'inwoonders alsins voor licht. Dit Landschap heeft oock Vlas/maer men weet dat niet te bereyden tot Lijnwaet; d'inwoonders gaen met Catoenen cleederen.

cleederen. Alderleye soorten van ghedierten is in dit Land/ghelijck Geyten/Esels/Camelen/Peerden/Elephanten/Leeuwen/Tygren/Herten/ (of de oude al ghesepd hebben dat Aphrica ghene Herten en voedt) etc. De Sprinckhanen zijn dit Land seer schadelick/ende maken bywylen door hare menighte de Locht te samen swert/schenden nu het eene Landschap/nu het andere/ende laten allesins droeve teeckenen aen de cruyden/boomen ende bladeren. Dat is eene groote plaegh over dit ghewefte.

Hier zijn oock goede Mynen/ dan d'inwoonders en hebben de conste niet om die te delven. Hier zijn twee Someren ende twee Winteren/ die niet gescheydẽ en zijn by coude ende hitte/maer by de menighte van reghen ende schoon weder. Daer loopen twee vermaerde Revieren door Æthiopiam, namentlick Abanhi ende Taccasy.

De inwoonders zijn swert/ongeacht/ende in alle scientien onervaren/hebben gantsch gene kennisse of ghebruyck vander Medecynen; haere cleedingh is van vellen van dieren: of (als ghesepd is) van Catoen/hebben cleyne ende slechte huyskens van eerdt ende stroo t'samen gemaeckt: ghebruycken noch tafelen noch Ammelaken/dan eten al op der Aerden/op Tapyten/ oft andere Lakenen. Daer zijnder die Koe-vleesch al rau ende ongekoockt eten. Sy en gebruycken gheen gheslaghen ghelt/dan alleen fijn Gout/ vermanghelen hen Coopmanschappe aen Waren: het Sout ende Peper is by hen in grooter achtinghe. De Visscherye en Jaght en is by hen niet seer in't ghebruyck. Sy noemen alle de inwoonders van Europa Francken/ ende andere witte Lieden Gibetes. Sy zijn Christenen; maer hebben eenighe verscheydene Wetten: want sy worden al besneden/oock de Vrouwen (van welcker besnydenisse Belon obs. Lib. 3, cap. 28 schrijft.) Sy werden ghedoopt veertigh daghen nae r hare gheboorte : ja oock daer nae alle jaren eens: dat is den Christ-dagh. Sy hebben Clocken/maer van steen. Daer zijn veel Monnicken / die leven seer scherpelijcken/soo dat sy wel den heelen Vasten in het Water staen Men trout aldaer ghemeenlick twee ofte meer Vrouwen. Sy houden haer als van S. Philippus ghecomen zijnde: Hoe wel Bertius bewijst dat sy eerst in het 15 jaer van Iustinianus,

nus, voor de ghelofte van Adad, tot het Christen Gheloove zijn ghecomen.

De Coning vande Abyssinen en heeft gheene eygene plaets van residentie/maer reyst van't eene deel tot het ander/onder tenten: hy voert ontrent vijf duysendt tenten mede / dies al zijn Hof-ghesinde wel 10 of 12 mylen beslaet. Hy heeft eene groote macht van Ghelt ende Silver/ veel Huys-raeds ende andere rijckdommen / die niet gheschat en connen worden/ dees zijn in holen van Berghen besloten. Men seydt dat hy van gheen swerter verwe en is/ghelijck andere inwoonders; maer wit: dat hy wel hondert duysent Man weet op te brengen/ooch daer beneffens vijf hondert Elephanten/ende een groot ghetal van Peerden ende Kemels. In dit Land en zijn gheen groote steden/noch schoone ghebouselen/ behoudens eenige Kercken ende Coninghlijcke huysen. De bysonderste Rijcken die aen Paep Ian hooren zijn dese / Barnagosso, Tigremaon, Tigrai, Arigote, Amara, Xoa, Goyami, Bagamedrum, Gueguere, Fatigar, Damut, Dancali ende Domas: in alle welcke Rijcken verscheydene lieden woonachtigh zijn / verscheydene vruchten wassen/die wel eenen grooten Boeck souden eyschen/ soo men die al wilde verclaren: ick sal een woord uyt den cleynen Atlas hier by-voeghen ende besluyten.

Dit rijcke is eertijds alleenlijck van Coninginnen gheregheert: daer-om leest-men in het oude Testament dat de Coninginne van Saba (in het Nieuwe Testament/de Coninginne van het Zuyden ghenaemt) tot Salomon ghecomen is/ om zyne uytnemende Wijsheyd te hooren: dat is ontrent het 2054 Jaer der Scheppinghe gheschied. Den naem van dese Coninginne was Maqueda. De Coninghen van Æthiopien ghelooven dat sy uyt Davids stamme en uyt Salomons ghestachte voort-ghecomen zijn: daerom namen sy haer selven gheineenlijck sonen Davids ende Salomons/om dat sy van haren zade voort-comen. Want sy versieren dat dese Maqueda van Salomon eenen sone ontfanghen heeft: de selve is (soo sy segghen) daer naer David ghenaemt. Sulcke verre-ghesochte ghestacht-rekeninghen sal-men in de Wereldtsche Cronycken vele vinden/die beter belacht dan wederleyd verdienen te wesen.

Waerom

Waerom loopt ghy soo verr' om u gheslacht te soecken?
En isser niet in u dat Edel u betoont?
Moet juyst dees Wapen groot, end' alle dees Stam-boecken
Bewysen dat eertijds u Ouders zijn ghecroont?
En loopt soo verre niet; maer wilt met vrome daden
Betoonen dat ghy zijt van Edel-goed gheslacht:
De sonde stootet wegh, de ondeught wilt versmaden,
Den bloed-dorst vuyrigh wreet niet com in u ghedacht:
Dan sal ick seggen ras: Den Adel can ick speuren,
Niet uyt vermuft Pampier; maer uyt u deughet groen:
Al is u Stam-boeck wegh, o lieve, wilt niet treuren:
Ick sie u Edeldom ghenoeghsaem aen u doen.

DIt deel van Africa dat wy voor ogē stellē heeft de oude Grieckſche ende Latijnſche Land-beſchrijvers onbekendt gheweeſt. Het begint vande Reviere Saire, niet verre vande Æquator, ende begrijpt het overighe deel van Africa tot 35 graeden boven het Tropicum Cancri. Het word in vijf deelen ghedeelt. Het Land van Aiana, Zanguebar, Menomotapæ, het Landſchap vande Caphri ende het Rijcke Manicongi: vande welcke wy uyt Bertio vervolghens ſullen ſpreken.

Het Land Aiana ſtreckt vande enghte der roode Zee tot de Reviere Quilmancis: daer zijn twee Rijcken in het ſelve/ Del ende Adea. Het eerſte ſtreckt vande gemelde enghde tot de Cape Guardafu, van Ptolomæo Aromata ghenaemt. De voornaemſte ſteden van het ſelve zijn Zeilam ende Barboram: tot Barboram comē de ſchepen uyt Aden, als oock uyt het Rijcke Cambaiæ, met Coopmanſchap gheladen/ ſeer lichtelijck over. Naer het Ooſten volght het Rijcke Magadoxum, ſoo vande Hoofd-ſtadt ghenaemt: het is een vruchtigh ende luſtigh Land/ goed van Haven.

Zanguebar ſtreckt vande Reviere Quilimanci tot Benotapam toe: het is een leegh eñ broeckigh Landſchap/ vol Boſſchen ende Wouden. De inwoonders zijn ſwart met gecruyſt hayr/ ſeer tot Wan-gheloove/ Tooverye ende Waerſeggherye gheneghen. Het heeft de Rijcken van Melinda, Mombazza, Quiloa ende Mozambique. Melinda heeft eene ſtadt die haer van naeme ghelijck is aenden oever op bequame plaetſe gheleghen/ ſy ontfanght ſchepen van Cambaien; ſy word vande Mauri bewoont / die vrienden van-de Portugeſen zijn. Hier zijn ſeer groote Schapen/ welcker ſteerten wel 22 of 30 pond ſwaer weghen. Mombazza light 70 myplen vande ſtadt Melinda: Het heeft eene ſtadt in een eyland. Quiloa is oock in een Eyland gheleghen: ſy is vande Portugeſen ghewonnen gheweeſt / die ſy noch jaerlicks 1500 marck Gouds betaelt. Mozambique, een Landſchap aende Oever ſtreckende/ heeft een Eyland over hem eene halve myple gheleghen met eenen crommen oever als het vaſte Land/ van het welcke wy inde naeſte beſchrijvinghe ſullen ſpreken. Monoemugi is een Landſchap in het midden des Lands gheleghen/

AFRICÆ PARS meridionalior

ANGOLA
Longa
C. S. Laurent
C. Negro
Aethiopicus
Oceanus
C. Bonæ spei
G. de S. Elena
Aguada de soldanha
Alombadas das sarcas
MONO
MOTAPA
Monomotapa
Lacus Sachaf
Zambre
Zet mons
Mozambique
I. de Ioan da noua
Baixos de Iudea
Mada gascar
S. Luzia
Pescaria
P. de S. Marta
Terra do Natal
Penado das Fonte
I. Chaus
C. de Arecife
B. Hermosa

ghelegen/ende raeckt met zijn Oosterdeel de Rijcken van Mombassæ en̄ Quiloæ : in dit Rijc-ke zijn seer goede Goudt-mynen ; nochtans en ghebruycken de in-woonders gheen Gheldt/ maer hebben roode clootkens als Glas inde plaetse van't selve. Tot dit Rijcke gehoort Agag. Het Rijcke Cofala is cleyn aen de Zee tusschen de Revière Cuama ende den Bergh Manica ge-legen: de Portugesen hebben hier een Casteel/om hare Coopmanschap te bevryden ; want sy crijghen van hier Goudt ende Oliphants tanden.

Menopotapæ beteeckent Keyser of ghebieder : soo heeft dan het Rijcke zynen naem van-den Coningh/'twelck andere Landen niet en doen. Het is onder den Tropicus Capricorni ge-legen: den grond is vruchtbaer ende lustigh : het heeft Goud-rijcke Revieren ende in de Bos-schen grooten overvloed van Elephanten. De in woonders zijn swert met ghecruyst hayr/ wacker/cloeck ter Oorloghe;sy en hebben ghene Af-goden ; maer eeren eenen God die sy Mo-simo naemen. Ten tyden van Sebastianus van Portugael is haren Keyser in-de Christelijcke Religie onderwesen zijnde / ghedoopt : maer corts daer naer/als den Hondt tot zijn uytspou-sel keerende/heeft hy Consalvum Silvam Jesuwijt ghedoodt. Het ghebiedt des Rijcks ver-spreyd sich tot de Cape Buena Speranca. De Hoofd-stadt is Nomotapa. Het Coninghlick Hof by de Revière des Heylighen Gheestes ghenaemt; het Rijcke Butuæ is de selve onderworpen. In dit Rijck is vermaerd Goud/ende dat vermaerde groote ende oude ghestichte Simbaoe, viercant uyt groote steenen op-ghebouwet.

Cafri of Cafrariæ strand vertoont sich eerst van Monotolapa naer het Zuyden / ende schiet daer naer met een rechte streke naer het Noorden/eē weynigh naer het Westen sackende: den hoeck maeckt de Cape die van Vasco Gama in het Jaer 1498 ten tyden van Ioannes Coning van Portugael eerst voor-by is ghevaeren. De Cape selve steeckt met drie hoecken uyt die Cabo das Aquillas, Cabo de bona Esperanca, en Cabo Falso, ghenaemt worden. De vaert is hier seer ghevarigh; menigh latet aen dit Hoofd zijn hoofd/ door het t'saemen loopen der woe-ste baeren. Ontrent de Cape is de Zee groender/ende daer vlieghen seeckere Voghelen die de Portugesen

Portugesen Mangas de Velluga (of Syden mouwen) namen: die Voghelen zijn eē seker bewijs van de naer-gheleghene Landen. Caput das Aguilhas light 20 mylen vande Cabo de bona Esperanca. Het teecken datmen voor-by dese Cape is / zijn dickachtige struyckens van dick Riet in het Water stremmende / ende de Voghels Feisoins die wit zijn met swerte stippels. Dat heele Landschap word op hare sprake Cafaria ghenaemt. Cafares is by haer sonder Wet of buyten de Wet te segghen: want sy zijn sonder Wet. Och! of sommighe die den naeme van Christenen dragen/voor-by dese Cape zijnde/ haer oock niet als sonder Wet en hielden! Dan nu wy desen ghevaerlijcken hoeck voor-by zijn/ laet ons voort-varen. Het Rijcke Manicongi of Congi word elders beschreven.

MOzambiqua is den name van eene stadt in het Eyland Prasio gheleghen / met eene cleyne/doch sekere Haven. Aen de rechterhand van het naest-gelegene vaste Land zijn de Goud-mynen van Soffala: ter slincker hand is de vermaerde stadt Quiloæ. Het Eyland is eene halve myle langh: den grond is effen met witachtigh zand. Het draeght Indische Palm-boomen ende Noten/ Assyrische Appelen / Citroenen ende Indische Vyghen; Ossen/ Schapen/ Gheyten/ Swynen. De Hennen zijn hier swart van pluymen/ bloede/ vleysche ende beenderen: doch seer goedt van smake. Het Water crijghen sy met groote kruycken uyt eene plaetse des naest-gheleghenen Lands / die sy Cabaceira namen. Naer het Oosten is een Casteel vande Portugesen ghebout / waer in den Hertoghe met eenige Graven woont. In de stadt zijn meest 40 of 50 Portugesche Huys-gesinnen. Men mach daer niet ongetrout blyven/ op dat het Eyland niet van inwoonders berooft en worde. Sy hebben oock by de Goud-mynen het Casteel Soffala, om dat te bewaren.

Den Hertoghe die (als gheseyd is) op het Casteel in het Eyland woont/ heeft zynen Stadthouder te Soffala. Sy dienen beyde drie Jaren/ welcken tijd voorby zijnde/ worden andere in de plaetse ghestelt. Tot dat Ampt worden die vercoren die den Coningh van Portugael goeden dienst op de Indische vaert ghedaen hebben; dit is een Ampt dat tot vereeringhe word ghegheven. De in-comsten van de Hertoghen zijn groot. Men weet voor seker dat Numus Velius Pereira in een drie jaren tijds 300 duysent Ducaten / dat is negen tonnen Gouds/ vergaert heeft. Dese in-comsten trecken sy uyt de Goud-mynen van Soffala ende Monopotapæ. Men vaert jaerlijcks uyt Mozambiqua eens in Indien/ het welcke meest in de Ooghstmaent gheschiedet/ op welcken tijd de Winden daer toe dienen. In April comen sy weder/ den Wind wederom dienstigh zijnde. Dese bequamigheyd des tijds namen sy Monssions.

De

Insulæ & Ars Mosambique
Occi dens
Terra firma
Meri dies
Sant Antonio
A. Fortareza velha
A
Cabaceira
Terra firma
Septen trio
Santo Dominicus
S. Gabriel
Fortaresa
Oriens

Tt 3

DE Roode Zee word vande Geleerde Mare Erytræum, Sinus Arabicus, ô Arabios Kolpos ghenaemt: welcke namen al een dingh beduyden. Bertius seght dat sy inde Heylige Schrift Carectosum (of Helmachtigh) word genaemt. De Hebræen namen die Iam Suph. Het word den Arabischen Zee-arm/om de naer ghelegentheyd van Arabien/ghenaemt. Men naemt die Roodt/of Eruthraion, vande roodigheyd des Zands/of vande naer-gheleghene roode Berghen / op de welcke de Sonne schynende / schijnt de Zee oock roodt te maken. Van dit ghevoelen is Vranius, van Eustatio gheciteert of aen-gewesen. Sommighe bringhen dien van-den Coningh Erithra, den Sone van Perseus ende Andromeda. Curtius (Lib. VII) seght: De Roode Zee en verschillet in verwe niet van andere; maer dien name is de selve van-den Coningh Erythro ghegheven. Ende Philostratus (Lib. III) van het leven Appollonij seght: Men seght dat de Roode Zee seer blouverwigh is: Maer men naemt die roodt vande Erithro, die dese Zee naer zynen naeme ghenaemt heeft. De veel beschryvende Plinius (Lib. VI, Capit. XXII) raeckt alle dese dinghen te saemen aen / als hy seght: Daer naer valt tweederhande Zee in dit deel in het Land, die de onse Rubrum (Roodt) de Grieckssche Erythræum vanden Coningh Erythra ghenaemt hebben: ofte, als andere willen, om dat door des Sonnes weder-schijn haer sulcke verwe word ghegheven: Andere meynen dat sy van het Zand ende Aerde alsoo ghenaemt is: Andere meenen dat soodanigh de natuere ofte verwe des Waters selve is. Welcke plaetse leert dat de Voor-ouders oock den Persischen Zee-arm onder den naeme van-de Roode Zee begrepen hebben. Doch Mela, Lib. III, ghevet dat ghenoeghsaem te kennen. Plinius Lib. IX seght: De voorneemste Peerlen die meest ghepresen worden, vindt-men ontrent Arabien in-den Persischen Zee-arm van-de Roode Zee. Dierghelijcks schrijft oock Iosephus Lib. II, Cap. II, Antiquitat. dat de Reviere Tygris in-de Roode Zee valt. Dierghelijcke schryven Strabo (Lib. XIV.) Herodotus (Lib. IV.) Hieronimus ende andere.

Dit

Occidens
AFRICÆ PARS
Alachi
Dobarea
Finazen
Callotte
Abarach
Carna
Bara
Barua
Cernil
Zumetto
S. Spirito
Malua
Docono
Dangali
Zeiban
Camaran
Zibid
C. de Roma
Dacoti
Azirut
Fara
Septentrio
Ardemar
Mecha
Gatlea
Salata
Eda
Antac
Magora
Abrelha
Siangar
Vodora
Cibelrum
Oriens
Zeila
Aden
Mare Rubrum

Dit is die Zee die door de cracht van den hooghsten God voor de Israeliten heeft open ghestaen/ soo dat sy onder Mosis beleyd droogh-voets daer door ginghen. Het welcke een groot wonder is in sulck een vocht Element/ende de gheweldighe baren der selve : dat is daer noch wonders by ghecomen/tot een groot bewijs der Goddelicke macht ende gherechtigheyd/ dat de Israeliten behouden zijnde/dien hertneckighen Pharao met al zijn heyr daer in versopen is. Desen Zee-arm is van weder-zyden zandachtigh; doch daer comet eene seer diepe vaert tusschen beyden/langhs de welcke men tot aen de stadt Sues, in het uyterste der selve gheleghen/ met groote schepen can vaeren: soo dat de Turck van die stadt zyne Haven ofte Schip-stadt maeckt. Het is seer ghevarigh hier des nachtes door te varen/om de verborghene platen ende bedeckte steenclippen daer de schepen tegen te mursel varen: ghelijck oock alle Godloose doen die het wonder aen Israel begaen tegē Gods woord met menschelijcke fabulen willen swacken:de welcke wy dit dicht gheven.

Ghy seght daer is een drooght in't Roode Meyr gheleghen,
Waer door men over can gheraken wonder light.
Of ghy daer eens op stond,hoe soudt ghy zijn ghesleghen
Als eertijds Pharao met baren int ghesicht !
Het zand is in u hert,en niet in dese baren.
Och! hoe zijt ghy verstopt ! hoe laet ghy door u gaen
Den Satan,die u comt dees stucken boos verclaren;
Die u belovet Land,end' u in Zee laet staen !
Keert weder,gaet niet voort;ick segh,daer zijn af-gronden
In s'Werelds schijn vernuft , laet u bedrieghen niet:
Want als ghy van God's Zee ellendigh word verslonden,
Sult ghy ghevoelen wel,dat ghy nu niet en siet!.

Ick vare voort. Als men tot aen het Eyland Chameran ghecomen is/ comt men in wyder Zee/

Zee/ende in een grooter Canael/om onverhindert te vaeren. Het Eyland Chameran is een fraey Eyland/hebbende thien duysent stappen inde ronde: het schijnt eertijds grooter geweest te hebben dan het nu is/door langh verloop des tijds den over vande Zee af-gespoelt zijnde. Dit is misschien dat Eyland daer Arianus in zijn achtste Boeck vande daden van Alexander af ghedenckt/namende het selve Cataractam. De Schryver Nearchus schrijft dat in dit Eyland een seer oudt Graf is gheweest/ waer op stond dat de ghene die dat Eyland eerst in ghehadt heeft Erythræus is ghenaemt gheweest / ende naer hem de Zee Erythræum. Op heden woonen daer Mahometisten in/ende hebben daer een soet ende volck-rijck stedeken. In den selven Zee-arm is oock een Eyland der Samaritanen/van het welcke den Arabischen Landbeschryver ghedenckt. Naer dat Eyland (seght hy) is het Eyland der Samaritanen, van sommighe Ioodsche Samaritanen bewoont. Dit blijckt daer uyt, dat yeder vande selve soo dickwils als yemant tot hem comt, seght; raeckt my niet aen. Wt dese woorden word verstaen dat sy van die Ioden zijn die Samaritanen genaemt worden, mede schuldigh in het Calf ten tyden van Moses, over wien sy Vrede. Van den lesten mond der Roode Zee/ die sy Capa de Guardafu namen/ tot de stadt Sues toe zijn 360 mylen. Van daer tot de Middelandsche Zee 90 mylen; of (als Strabo schrijft) drie daghen reysens. De selve schrijft nochtans Lib. 1 dat het 15 duysent stadien inde lenghde/ende duysent stadien inde breedde heeft. Ende dit sal voor dese Caerte vande Roode Zee ghenoegh wesen.

Het

HEt Eyland Madagascar word van M. Paulo Veneto onder de rijckste Eylanden der gantsche Wereld geteldt. De Portugesen hebben 't het Eyland van S. Laurens ghenaemt/ om dat sy daer op S. Laurens dagh aengekomẽ zijn. Het heeft 4000 myle in de ronde: het is langher dan Italien. Het is overvloedigh in alle dinghen tot des menschen onderhoud van noode: want het draeght Rijs/ Catoen/ Suycker/ Limoenen/ Geroffel Naghels/ Gimbeer/ Saffraen/ Roode Sandalen/ eñ veel andere ghewassen. Het gheeft oock groote menighte van Elephanten ende Kemelen: welcker vleysch sy voor lecker en kost eten. Het voedet oock Leeuwen/ Lupaerden/ Herten/ Daymkens/ Gheyten ende Hinnen. Hier is seer goeden coop aller dinghen. Onse Schippers hebben dickwils voor eenen Tinnen lepel eenen heelen Osse/ dickwils drie ofte ses Schapen/ vande inwoonders ghekreghen. De Ossen hebbẽ eenẽ bult van vet of smout. Der Schapen steert is twaelf pond swaer/ of noch swaerder.

De Overste van Angongil, die sich van onse Schippers liet sien/ hadde hoornen aen zijn hoofd vaste gemaeckt: dat is/ so sy meynen/ voor het volck wel-staende ende voor den vyand schrickelijck. Haren dranck is van Heunigh ende Rijs / daer sy haer selven dickwils vol eñ dol in drincken. De inwoonders zijn eensdeels Mahumetisten ende Heydenen. Sy worden van vier outste gheheerscht. Sy en hebben ghene steden/ maer woonen hier ende daer by hoopen. Sy zijn swert van verwe/ fraeyder van ghedaente dan de Ethiopische: daer zijn nochtans eenighe witte/ die sy van China daer meynen ghevoert te wesen.

De voornaemste plaetsen zijn Antipera, Manitenga, Manatapatan, Mananiara, Mamainfo (by de welcke de Sandal Bosschen zijn) ende Antongil.

I·S·Lauretij

SChier midden tusschen Madagascar ende Mozambiqua ligghen de sorghelijcke droogh-ten/die de Portugesen Baixos de India naemen/ seer berucht door ghevaerlijcke schip-brekinghen. Sy bestaen meest van Corael steen/die scherp/swert/wit/groen/ende ver-schepden is.

Ian Huyghen van Linschoten verhaelt in zijn Itinerario; hoe dat het schip van S. Iago, Ad-mirael van de Vloot/die upt Portugael ghescheyden was in't jaer 1585 gepasseert zijnde het Hooft van Goede hope, ende ghecomen tusschen het Eyland van S. Laurenzo ende Mozambi-que, ghesepIt is midden op de drooghte/ soo dat het schip door de furie vande Wint ende Zee/ daer op-gedreven/midden door/gelijck met een vlijm/gesneden is. Dat quam door de verme-telheyd des Stuermans/ die tegens d'opinie van d'andere Bootsgesellen/wilde datmen sou-de alle de Mars-seylen ophijssen/om dat sy (soo hy seyde) de drooghten al ghepasseert waeren/ die noch voorhanden waren/alst bleeck. Dan zijn onghelucbige hovaerdye moest met het on-dergaen van veel volcks vercocht worden. Als de Schipper zijn bevel voldaen hadde/ zijn sy tot de middernacht gheruftelick ghesepIt/met eene donckere Maen/daer nae zijn sy flucks op de drooghten aen-ghecomen; de kiel ende de twee overloopen van het onderste bleven op de grond staen/ende het bovenste wat voort vaerende/ is terstond oock vast ghebleven/ ende de masten af-ghehouwen wesende/ scheen den Hemel te bersten van het ghekrijsch ende gekerm der ongheluckighe menschen/die in dit schip waren. Haer ghetal was vijf hondert; daer wa-ren dertigh Vrouwen/veel Jesuiten ende Monicken. Den Admirael Fernando de Mendoſſa, den Schipper/Stuerman/ende noch andere 10 of 12 zijn metten eersten in het Boot ghe val-len/dat beschermende met bloote rapieren/op dat het niet soude overlast wordē. Dees zijn na 17 daghen (in commer/hongher ende dorst overghebracht) aen het Land ghecomen. De an-dere die in het schip ghebleven waren/bleven deerlick ghemoed: het bovenste stuck vant schip tusschen de twee overloopen/al-waer het groote Boot stond/is aende zyde uptgeborsten/ende het Boot is half ghebroken upt-ghecomen. Dat heeft eenen Italiaen (Cyprianen Grimaldo) ghenaemt/

BAIXOS DE IVDIA
P.K.

ghenaemt/aengevat ende beginnen schoon te maken/dies hy vande andere hulpe creegh/ ende zijn over de tueghentigh in het Boot ghesprونghen/ behalven dat noch eenige andere om den rant van buyten aen hinghen: waer onder sommige Vrouwen waren/ dan die van het Boot hieuwen hen de handen af/om den last te ontcomen/die sulck volck al te groot maeckte: eenighe die sonder gheweer waren/zijn oock buyten boort ghesmeten. Het scheen dat Hemel ende Aerde verginghen doen dees aen het schip oorlof naemen / door het ghekrijsch van de overblyvende menschen. Soo is het Boot voorts ghevaeren/ maer met weynigh voordeel/alsoo het seer gheladen was/ende qualijck versien. Daer over hebben sy eenen raed ghesloten/ende eenen Capiteyn ghekosen/dat was een Edelman/Mestise van Indien/die soude ghebieden/ende dat hy beval/soude sonder teghen segghen van hen naer-gecomen worden. Dese wees op yemant die niet soo weerachtigh was/ende dien wierd dan van d'ander buyten boort gesmeten: daer onder was een Timmerman die oock het Boot had helpen maecken: dan eer hy in Zee soude geworpen zijn/badt hy om een stuckxken Mermelade ende eenen dronck Wijns/ dat genomen hebbende/liet hem ghewilligh inde Zee werpen. Daer waren oock twee Broeders in dit Boot/d'outste van hen ghegrepen wesende tot dien eynde datmen hem over't boort soude werpen/is de jonghste op-ghestaen/ende heeft ootmoedelicken gebeden/ datmen zynen Broeder soude willen los laten/ende hem inde plaets verdrencken; dat zynen Broeder ouder/verstandigher ende nutter inde Wereld was dan hy / dat die zyne Susters beter soude weten te helpen. Soo hebben sy den jonghsten over boord ghesworpen/ die wel ses uren het Boot naer swom: ende so sy hē nae de handen hieuwen/om niet aen boort te comen: heeft hy het sweerd inde hand ghevat/soo dat sy noch ten lesten beweeght zijnde/hem weder in het Boot naemen. Dese twee schrijft de voorsz. Ian Huyghen dat hy in Goa ghekent heeft. Dus zijn dese lieden 20 daghen over wegh gheweest/ende ten laetsten aen Land ghecomen/ daer sy den Admirael met het volck van het cleyne Boot vonden. Cort-om daer zijn 60 persoonen ghesalveert/van alle die in het schip waren: dese 60 eer sy tot Mozambique quamen/wierden vande Caffres berooft/

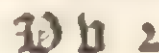
rooft/ende leden grooten commer ende ellende. Van het ſchip en is noyt eenigh teecken meer ghecomen. Het is vande Golven met alle het volck (behalven twee die ſich op berders berghden) verſlonden. Deſe Stuerman in Portugael comende wierd ghevangen/ende achter naer door gaven los ghelaten; jae noch op een ander ſchip gheſteldt / dat hy weder op de voorſchreven drooghte ſoude verloren hebben/ hadde den dagh hem niet te bate ghecomen. Dan alſo hy met het ſchip wederom naer Portugael trock / is hy ten laetſten by de Cabo de bona Eſperança met ſchip/ volck ende waeren ghebleven. Dit is hier tot eenen Spieghel gheſteldt van alle Stuer-lieden, dat ſy niet al te vermeten/noch eyghen-ſinnigh en moeten weſen/ op dat ſy haer ſelven ende andere in ſulck een deerlijck ghevaer niet en brenghen.

Wanneer de menſche trots ſtaet op zijn eyghen weten,
 Dan is hy aldermeeſt van wetenſchap berooft;
Daerom hoe wijs ghy zijt, en wilt niet zijn vermeten:
 Want dickwils aen een Rotz ſich ſtoot het harde hoofdt.

HEt Rijcke Congi streckt van het Hoofd van S. Catharinen / dat op twee graeden vanden Æquinoctael naer het Zuyden light / tot de Capo Ledo. Dit is een groot ende machtigh Rijck. De voornaemste Reviere van het selve is Zaire, die uyt het selfde Meyr comt daer den Nyl uyt comet. Sy is op sommighe plaetsen vyf myhlen breedt: sy vuytelt soo veel Waters in den Ethiopischen Oceaen dat sy thien, jae somwylen 16 mylen haren soeten smaeck behoudet. Men can maer vyf mylen teghen de Reviere op varen: want daer naer comen de varen met groot gheweld teghen die uyt der aerden vuytelen. In den mond vande Reviere ligghen sommighe Eylanden / over de welcke den Coning van Congi door zyne Stadthouders heerschet. Daer zijn schuyten uyt den boom Licondo die 200 mannen connen voeren. Sy vangen Crocodillen / Hippopotamos eñ eenē Visch die sy Ambize Angulo naemen / vyf hondert pond swaer / uyt-nemende goed van smake: die moeten sy / op lijf-straffe / tot den Coningh bringhen. Daer zijn noch andere Revieren: te weten Lerunda, aen de welcke de Coninghlijcke stadt Congo gebout is / Ambrizi, Onzo, Lemba, Danda, Bengo ende Coanza. Welcke twee laetste uyt de Reviere Danda voort-comende / een Eyland maken dat Leonda ghenaemt is: dat Eyland is effen / sonder Bergh / sonder Heuvel. Soo ghy in het selve delft / als het Water wast / ghy sult soet Water vinden; doch delft ghy in het af-gaen des Waters / het Water dat ghy vind sal zout wesen. In het selve Eyland worden schelpen gheraept die door het heele Eyland voor gheld strecken. Daer zijn seven ofte acht Dorpen. Het heeft oock eenen Boom Ensada ghenaemt / wiens tacken dunne draden neder schieten / de welcke / de aerde rakende / wortelen crygen / wassen tot Boomen / ende zijn seer weelderigh in haren wasdom. Soo wonderlijck is God in zyne wercken. Het Rijcke Congi word in ses Provincien ghedeylt. Bamba, Songo, Sundi, Pango, Batta ende Pemba. Het Landschap Bamba light aen den Oever vande Reviere Ambrizi tot aen Coanzam toe. Het word van verscheydene Oversten gheregeert / die sy Mani namen: soo worden sy met by-voeginghe Mani Bamba, Mani Loanda, of Mani Coanza, ghenaemt. De Hoofd-stadt is Pamza. De in-woonders zijn langh van

Lichame/

Congi Regni Christiani in Africa nova descriptio Auctore Philippo Pigafetta

Lichame/sterck van Leden; draghen groote sweerden als de Switsers / die sy vande Portugesen coopen: waer mede sy wel connen schermen. Segh ick schermen? Jae eenen mensche met eenen slagh levende van een te houwen/ of eenen levenden Osse eens slaeghs het Hoofd af te slaen/ is maer spel by haer. Sommighe hebben het vierendeel van een boot Wijns/ ontrent 325 pond swaer weghende/ op hare armen ghedraghen. Sy vlechten haer selven hals-versierselen van Elephanten hayren; van sulcke mannen worden er 40 duysent op des Conings ghebodt vergaert/ wanneer de nuttigheyd of den noodt sulcks voorderť.

Songo is by de Reviere Saire gheleghen; is overvloedigh in Elephanten/ Simmen/ Meer-katten/ Tygers/ Zivetten/ Aderen/ Draecken/ en alderhande geslachte van Vogelen; maer voor al heeft het veel groene en asch-verwige Papegayen. De Hoofd-stadt is Songo genaemt.

Het Landschap Sundi is vande stadt Congi tot de Reviere Saire gestreckt; is overvloedigh in verscheydene Metalen. De in-woonders verheffen het Yser boven andere (Metalen) om dat van het selve swеerden/ wapenen ende messen connen gemaeckt worden. Sy hebben Sabels ende Marters / ende andere Dieren / die oock in de andere Landen ghevonden worden. Het voornaemste Landschap is Congo: dat vande Hoofd-stadt alsoo ghenaemt word. Het is overvloedigh in Tarwe / Geers/ Rijs ende vrucht-draghende Boomen. Het heeft drie gheslachten van Palm-boomen ; eenen die Dadels voort-brenght/ den anderen die Indische Noten draeght/ den derden daer sy Oly/ Wijn/ Asijn ende Broodt af maecken. Boven uyt den Boom/ geboort/ of gecloven zijnde/ druppt eene vochtigheyd als Melck/ die eerst soet is/ daer nae metter tijd suer word: uyt het vleysch vande vrucht word Olye geperst/ die onse Boter niet seer ongelijck en is/ die sy tot spyse/ salvinghe/ ende licht ghebruycken.

Angola is eẽ seer volc-rijck Eyland, is overvloedigh in Goud/ Silver/ Coper. De inwoonders eten Honden-vleesch voor Wildbraed/ en verheffen 'tselve voor Ossen vleysch. In stede van Gheld hebben sy schelpen/ als die van Congo. De Hoofd-stadt is Cabazza, die 40 mylen van de Ocean is gheleghen.

West Zyde
Noort Zyde
Moro graß
Aqui nao a fundo
Aqui naon acham fundo
Agoada Velha
Aq. Surgem em 4
B. de S. Elena
Abertas
Ribiera q Vein do pamar
P de esparavel
Alberta
Ribiera dagoa
Pamar
Occidens
Aqui podem surgir
Vlheo quadrato
Ribiera dagoa
Ribiera dagoa
Yas dos Gatos
Oriens
Ribiera dagoa
SANCTA HELENA
Paon da Sucar
Legoa
Meri dies
Beniamin W. cælator

HEt Eyland S.Helena is daer af ghenaemt dat de Portugesen het selve op S.Helenæ dagh (den 21 Mey) eerst ghevonden hebben: seker dit was eenen gheluckigen vond voor de Oost-Indische vaert/ende eene baecke van de goedheyd Godes. Het Eyland is 16 graden en een half naer den Zuyderschen Æquinoctiael in het midden van de Ocean gheleghen. Het light vande Cabo de bonne Esperance 550 Spaensche myleu: Van Angola drie honderd en vijftigh; van Brasil in West-Indien 550 myplen. Het Eyland is rouw ende Berghachtigh/met ghestadighe Wolcken bedeckt: den grondt is aschachtigh/een teycken (seght Bertius) van schuylende vuyr-aderen. De grootte beslaet schier ses mylen. Voor de comste der Portugesen en waren daer gheene voedsame ghedierten/daer en waren gheene Vrucht-boomen; maer nu leeft het van alderhande Wild-vangh/voor al van Vaynkens/Geyten/Pertrysen en Duyven. Daer is groote menighte van wilde Swynen. Daer is eenen aen-ghenamen overvloed van soet Water/dat uyt altijd springende Fonteynen springhet/ende in een lustigh dal vallet: uyt het welcke het met verscheydene Beken sich inde Zee ontlast. Men can maer bequamelijck op eene plaetse landen: de andere plaetsen zijn met harder ende onder-broken steen-clippen bewalt. De gheene die naer het Eyland willen varen/moeten haren cours seer naer by het selve maken; soo dat sy qualijck eenen steen-werp van het Land zijn: dan zijn sy door de hooghte der Berghen vry van de Winden: welcker ghedruys men nochtans vande Meersse hooret. De diepte der Zee al-daer is 25 of 30 vademen. De ghene die verder van het Eyland wijcken/worden dickwils door de cracht der Winden inde vlacke Zee gesmeten/soo dat sy/al willen sy schoon/niet aen het Eyland en connen comen.

Hier is eene aen-genaeme ende gewenschte schuyl-plaetse der schepen: aen de selve is een wel beplant dal tusschen twee hooghe Berghen ende met een Kerckken verciert. Dese plaetse is eene milde Voedster. Daer zijn Granaet-appelen/Limoenen die daer seer weelderigh wassen: sy worden oock daghelijcks ses of seven-mael met reghen besproeyt/ende onder tusschen vande Sonne bescheenen. Den Visch-vang is daer goed. Het Zout cryght-men vande steenclippen/

pē/daer't zoute Water/vāde Zee aen-gesmetē/door de hitte der Sonne in Zout verdrooght.

Soo haest als daer schepen aen-ghecomen zijn / crijght yeder voor sich dat hy tot zijns levens onderhoudt van noode heeft. Onder de Boomen maken sy Tenten van seylen. Sommighe gaen Jagen/andere Visschen/andere Hout/ andere Water halen: elck gaet op zijn bejacht. Het is al ten besten. Men behoevet niet te coopen. Sy wasschen alle haer Lichaem eñ cleederen; loven dien goeden God die de sterffelijcke menschen sulcke verquickinghe laet vinden: sy bidden hem dat hare reyse voorts voorspoedigh mach wesen. Ghy siet op de Vyghe-boomen gheschrevene naemen/die met de Boomen ghewassen zijn: daer staen namen die al in het Jaer 1510/ende 1515 daer ghesneden zijn. Och! of dit Dicht voor onse Nederlanders (die dickwils verre van huys zijnde/haer selven vergheten) in eenen Boom tot eeuwighe ghedachtenisse stonde.

Ghy Argonautisch Volck, dat door de woeste baren
Soo hoogh ghecomen zijt uyt 'tsoete Nederland,
Om naer het Goud-rijck Land om winste, uyt te varen,
Besoetelt uwe eer doch nemmermeer met schand!
Al zijt ghy verr' van huys, denckt God die is hier mede;
Dat menschen niet en sien, siet Godes ooghe wel.
Die u niet en misdoet, laet varen voort met vrede;
Maer die u tastet an, wilt tasten aen zijn vel.
Zijt ghy van God's ghericht als uyt-ghesonden boden,
Wie dat ghy quaed siet doen, en laet niet wesen vry:
Verniele[t] ('tcomt u toe) de roovers wegh-ghevloden:
Want die de boose spaert, de vrome quaed doet hy.

Ick vare voort. De Portugesen landen hier hare crancke/ wel versien van Broodt/ Rijs/ Olie ende Specerpen: de welcke daer voor haere ghesontheyd sorghen / ende tot vermaeck ter

Jacht gaen. Anders en mach hier niemant blyven. Daer was eenen Heremyt over weynigh
jaren onder ſchyn van Heylighepd daer comen woonen. Deſen heeft in het midden van-den
alder-gheluckighſten overvloed aller dinghen eenen middel ghevonden om ellendigh te zyn:
hy is vande gierighepd bevanghen. Hy heeft winſte vande Vellen der Gepten ende Bocken
ghesocht/die hy alleen ſlachte. De ſake upt-comende/is hy naer Portugael ghevoert. Op ee-
nen anderen tyd is eenen lavan met twee dienſt-maechden upt de ſchepen ghevallen / ſy hebben
haer inde Berghen ende holle ſteen-clippen verborghen : van deſe drie zyn twintigh andere in
corten tyd ghegenereert of gheteelt. Als de ſchepen naer het Eyland quamen/ verberghden
ſy haer inde ſpelonckcken ; als ſy af-voeren/ verwoeſten ſy het Eyland. Die zyn daer naer van
des Coninghs Cryghs-volck (al-daer gheſonden) alle ghevangen ende in Portugael gevoert/
daer ſy ſoo weelderighen leven niet en hadden.

Inſ. S.ti Thome
Aethiopicus Oceanus
Occidens
Oriens
Ilhe das Rolas
Portinho
R dos negros
Ponta groſſa
Agambo
Ribiera funda
Citade
Forte novo
Forto velho
Praya melam
S. Anna
Ribiera do abade
I. de S. Anna
Praya de Rey
Rio Grande
Rio de S. Ioan
Golfo d S. Joan
Aqui feado a gente darmas contra os negros
Ribiera da goa dalto
Ygenho dagoa d. Ieronimo de Coimbra
Facies Inſule Annobon ubi à te jacet ad borrhapeliotem
Facies Inſ. Principis ubi à te abeſt fere 5 miliaribus ad Meſeurum

HEt Eyland van S. Thomas is alsoo ghenaemt / om dat het op S. Thomas dagh van de Portugesen is ghevonden. Het is recht onder den Æquinoctiael, of Æquator. Het is schier rondt. Het is 60 mylen groot. Doen dit Eyland eerst ontdeckt wierd / was het heel met hooghe Boomen beset / welcker tacken om hooghe wiessen. De Locht is hier heet ende ghesondt: hier en weet men van gheene Pesten. Hoe-wel de Locht hier ghesondt is / nochtans comen hier weynigh Christenen tot de vijftigh jaren; soo dat het voor een wonder ghehouden word / eenighen Christen met eenen grysen baert te sien: doch de inwoonders comen lichtelijck tot de honderd jaren. Sulcke cracht heeft het op eene plaetse ghebooren te zijn. Inde Meerte ende September valt hier dickwils dichten regen / met den welcken den grond ghevochtight word: in de andere Maenden worden de vruchten met overvloedighen dauw verquickt. Den grond des Eylands is hier vast en taey / rostachtigh vā verwe: hy en wilt gheen Coren / Wijngaerden of Boomen die vruchten met harde steenen hebben / draghen. Hy draeght Meloenen / Concombers / Cauwoerden / Vyghe-boomen / Ginneber; maer voor al overvloedigh Suycker / soo dat jaerlijcks 40 schepen met Suycker ghеladen pleghen van daer ghescheept te worden. Sy creghen voor haer Suycker / Wijn / Caes / Coren / Huyden / ende andere noodighe dingen tot s'levens onderhoudt. Doch van dien tijd af hebben seeckere Wormkens de Wortelen der Suycker-rieden door-knaeght / soo dat sy nu qualijck jaerlijcks 6 schepen met inlands Suycker moghen verschepen. Daer wast oock overvloed van Geers / Rijs / Gerste; oock Latuwen / Coolen / Rapen / Beete / Petroselie / ende veel andere Tuyn-cruyden. Daer en boven wast hier eene Wortel die in het Eyland Hispaniola wasset / aldaer Batata ghenaemt: de swerte van dit Eyland S. Thomas naemen die Ignamom, ende planten die als een uyt-nemende Cruyt tot haer levē van noode. De uyterste schorsse deser Wortel is swert / de binnenste wit: sy is lang als eene groote Rape / ende heeft onder vele tacken. Den smaeck is als Castanien / doch is beter ende lieffelijcker. Sy eten die gemeenlijck onder de asschen ghebraden / ende dickwils rauw. De Spaengiaerden die in dit Eyland woonen hebben hier sommighe

mighe Olijf-boomen/Perckel-boomen/ Amandel-boomen/ ende andere Boomen gheplant/ die wel schoon om aensien waren/doch sonder vrucht. In dit Eyland is een wonderlijck gheslachte van Creeften. Sy wroeten inde Aerde als Mollen/van verwe zijnde als de Zee-crabben/wroeten het Land om/het selve wijd en breed beschadende/ knaghende ende verteerende. In dit Eyland word oock groote menighte van Voghelen ghevonden/ Perdrysen/Spreeuwen/Meerlen/groene Musschen die wel singhen/ en Papegayen. De Portugesen hebben in dit Eyland de stadt Pavoasam by de Reviere ghebout. Men acht dat inde selve 700 Huysghesinnen/buyten den Bisschop ende andere Gheestelijcke persoonen woonen. Sy heeft eene seer goede Haven ende eene seer ghesonde Reviere. Den overvloed van Visch die inde Zee is/noodet tot de Visscherye. Maer voor al is het eene wonderlijcke sake de ontellicke menighte der Walvisschen aen te sien/die aen den Oever deses Eylands ende aen de andere Oeveren van Africa ghevonden worden. In het midden van het Eyland is eenen Bosachtighen Bergh/die steeds met sulcke dicke Wolcken bedeckt word/ dat Wateren uyt de Bosschen loopen/die ghenoegh zijn om de Suycker-rieden te besproepen. Hoe de Sonne hooger is/hoe de Locht om desen Bergh wolckachtigher is.

De inwoonders deses Eylands zijn eensdeels wit/en eensdeels swert. Het is wonder datmen vertelt dat de swerte seer met Vlopen/Luysen ende Plat-luysen (met verlof geschreven) ghequelt zijn/doch dat de witte gheen van drien in hare bedden en hebben.

Niet verre van dit Eyland/nochtans ontrent den Æquinoctiael schier op 3 graden / is het Eyland del Principe ghelegen: dit is alsoo genaemt om dat dē Prince van Portugael de incomsten van het selve ghegeven zijn. Het is redelijck bebout ende vermaert door het Suycker dat het gevet. Daer wast oock eenen Palm-boom/met wiens sap sy den dorst lesschen.

Het Eyland Anni boni, of de Annobon, is so genaēt om dat het op nieu-jaers tijd ontdeckt is. Dit is over den Æquinoctial nae't Zuyden ooc 3 graden gelegē. T'is onbewoont. Daer is goedē Visch-vang aendē Oever: oock vliegēde Visschen/ Crocodillen/eñ venynige gedierten.

Het

HEt Rijcke van Guinea, is op die strecke daer de Gangines Ætiophes zijn/ daer Orosius
en Æthicus af vermanen/ als den cleynen Atlas uyt Ortelio getuyget. Het word van
de inwoonders Ghinni genaemt. Het is het Landschap der Nigriten. De aenwoonders
vande Reviere Niger worden Nigriten genaemt. Dese Reviere vloeyt midden doort land/
als den Nyl de omliggende Ackers vruchtbaer makende: sy wast als den Nyl doet in Junio
heel 40 dagen lang: welcken tijd men over't na-gelegene Land can varen. De Aerde met het
slijm deser Reviere overtoghen zijnde/ is sonderlinghe vruchtbaer. Ontrent de Reviere is eene
wyde vlackte/ geene Bergen of Heuvelen; daer zijn vele Bosschen inde welcke de Elephanten
weyden. De sprake der Nigriten is verscheyden/ naer de Locht en Grond. Verscheyden is ha-
re Religie. In't binnenste des Lands zijn Christenen/ Mahometisten/ Heydenen: die aen het
Zee-strand woonen dienen al de Afgoden. Daer zijn drie Coningen der Nigriten tot Tombu-
ti, Borni ende Gaogæ: de Gualatæ hebben oock haren eygenen Coningh. Harer aller verwe is
seer swert. Het Rijcke Guinea is tusschen Guanata, Tombutum ende Melli gelegen/ vande Re-
viere Nigro af tot den Æthiopischen Ocean. Dese Reviere Niger (op dat ick dat uyt Iunio in't
voorby gaen segge) word van Iovio den History-schryver Gambra genaemt: oock Rio de Senega.
De Locht van Guinea is schadelick voor onse Lichamen/ so wel om hare ongematigheyd/
als om de regenen die verrottinge ende Wormen voort-brenghen. Het is overvloedigh van
Gerste/ Rijs/ Catoen/ Goudt/ Yvoor/ oock Schapen ende Hinnen. Daer is oock eene Spe-
cerie in smaeck het Peper gelijck/ de Portugesen namen die Melegnera. Daer is oock eene an-
dere Specerye tweemael stercker dan den Peper van Calicut/ ende word vande selve Portu-
gesen Pimienta del Rabo genaemt: doch ten is niet geoorloft 'tselve te vercoopen, op dat 'tgemeene
Peper niet in cleynachtinge en come. Voorts en heeft het gene vruchten/ dan Dadels; maer de
inwoonders crijghen die uyt Numidia, of Gualata. Sy hebben veel Elephanten ende Sim-
men / oock veel Voghelen / voornemelijck Pauwen / ende asch-verwighe Papegaeyen. Sy
hebben oock eenighe cleyne Voghelkens die aen de tacken der Boomen haer selven seer con-
stighe

Septentrio
Godia ol Gogden
Mayma
Guegeue
Cabra
Lacus
Guarda
Cano
Punse
Cassena
Niger flu
Niger fluuius
Guber
Chigi
Mandinga
Gago
Zegzeg
Occidens
Oriens
Temian
Teruia
Ghez
Dauma
R. de Lago
R. Benin
Benin
R. das Forcados
R. das Ramos
C. da Monta
C. Corsi
C. de 3 Pontas
R das Pontas
Arda
I. de Fernando poo
Acomiada
I. del Principe
GUINEA
20
10

stige/sonder conste/hangende nesten maken. Sy en hebben noch Casteel noch stadt: daer is alleenlijck een seer groot Dorp/ in het welcke de Vorsten/ Priesters/ Doctoren ende Coopluyden woonen: het ander volck woont verspreyt. Ontrent Caput Lupi Conzalvi bidden de inwooners de Sonne/ Mane en de Aerde aē: het is by haer eene groote sonde op de Aerde te spuwē. Sy snydē haer vel/ eñ verwen't daer nae met eenige salve/ dat is voor haer schoon; maer voor ons schrickelick/ om aensiē. Sy groetē hare Princen op de knien vallēde met gevouwene handen; andere liedē willende groetē/ roepē sy; Fuio, Fuio, Fuio. Onder't middigh-mael onthoudē sy haer van dranck/ als sy geeten hebbē/ drinckē sy Water/ of Palm-wijn. Desen Palm-boom en is dien niet die de Dadels draeght/ maer is eenen Boom op sich selven/ alle jare sap uyt-gevende. Sy quetsen eenē tack vandē Boom/ eñ drinckē tot droncken wordē toe den Traen die daer uyt loopt: want dien Traen is stercker dan eenigē Wijn; de verwe is schier als asschen/ sy naemen dien Mignolam. Den Boom en geeft maer 2 of 3 maten in 24 uren. Desen Boom draeght eene Olijf-vrucht vā driederhande cracht/ te weten/ Olie van Violetten reuck/ smaeck van Oliven: so-men die op de spyse doet sy verwet die als Saffraen/ of noch meer. De Mannen ende Vrouwen deses Lands gaen met blooten hoofde: sommige hebbē eē decsel van schorssen van Boomen/ of van eene Indische Note gemaect: sommige hebben de bovenste lippe gequetst/ en steken deur dat gat eñ deur de neus-gaten stucken Yvoors / waer mede sy seer moy meynen te wesen. Andere dragē aen't middelschot der neus-gaten eñ aende lippen Yvoor ende schelpē: sommige ooc de onderste lippe door-stekē hebbēde/ stekē daer de tonge deur/ als haddē sy noch eenē mont. Sy vlechtē cleederē uyt schorssen van Boomen/ en decken daer de schamelheyd met/ sy makē daer ooc matten af om met te proncké. Sy dragē oock vellen vā Simmen eñ Meer-catten met een belleken. De eene ooge verwē sy root/ de andere blau. De rijcke Vrouwē hebbē groote ringē van Yser/ Coper/ of Tin om de beenē. Sy hebbē sonderlingē lust in leelicke eñ botte ongebondentheyd. Haer gouden geld is glat/ sonder munte; gebruyckē ooc Yseren geld om cleyne ware te coopen. Eñ dit sal voor dese Caerte vā Guinea genoegh wesen.

Het

Insulæ Capitis Viridis

Septentrio
A. de S. Cyprian
C. das Barbas
C. Carpoetro
Pedrenoirus
C. Blanco
Gandia
I. das Couros
Arguin
Hebedefex
Ihas Darno
R. de S. Iuan
Hoden 20
Toson
P. de Tofia
G. de S. Anna
AFRICAE PARS
Prova
Runa
Mola
C. Darca
Resgate de Cid
Antalort
Tarem
Pasmar
Pasma seca
Budomel
Godumel
Canaga 15
I. de S. Antonio
I. de S. Vincenti
I. de S. Lucia
I. de S. Nicola
Occidens
I. do Sal
Insulæ de C. Verde
I. de Bona Vista
Baixa
I. do Majo
I. de S. Jacobo
I. de Fogo
I. Braba
Cabo Verde ol Arsinarium pro.
C. dos Mastos
P. das Almadias
C. Verde
Senega
Gambra
Staeura
Casamansa
Pagi fan
Vegia
C. Roxo
Meridies

Het Hoofd dat vande Latijnsche Caput Viride, vande Portugesen Cabo Verde ghenaemt is/is met groene Boomen beplant: waer af het zynen name heeft. Sommighe meynen dat het Promontorium Asinarium van Ptolomæus is. Het word van d'eene zyde met de Reviere Gambra, van d'ander zyde met de Reviere Senaga bepaelt. De Coning van Senga is eenen Barbar: Cadamustus seght dat hy tot zynen tyde Zuchalin ghenaemt is gheweest. De voornemste des Lands twisten dickwils met den Coningh: die de overwinninghe heeft / die heeft het besit ende de wrake. De Coninghen straffen dickwils de voorneemste des Lands. De voorneemste des Lands / dickwils den Coningh af-gheset of vermoort hebbende/kiesen eenen anderen. De in-comsten des Coninghs hangen aen den wille ende mildigheyd van dese voorneemste des Lands; sy begiften hem met Peerden/Koeyen/Gheyten ende vaste Zaden: anders en soude hy niet hebben om af te leven.

Naer het Westen in het midden vanden Ocean liggen de Eylanden die sy van de naerheyd van het voorschreven Hoofd de Eylanden van Cabo Verde ghenaemt hebben: die zijn eerst in het Jaer 1440 van Ludovico Cadamusto, van Genua, ghevonden. Sommighe meynen dat het de Gorgones, of Hesperides, vāde oude zijn: sy zijn overvloedigh in Geyten ende Sout. De Spaengiaerden versamelen daer het Geers van Saburro.

Doen dese Eylanden eerst ghevonden wierden/waeren sy gantschelijcken onbebouwt/men en sagh daer gheene voetstappen van menschen: die daer eerst aen Land quaemen / vinghen de Duyven met de handt / ofte sloeghen die met haere stocken datse doodt ter Aerden vielen.

Het voorneemste van dese Eylanden is het Eyland van Sanct Iacob, vol alderhande Boomen, seven mylen inde ronde hebbende. Daer is seer grooten overvloed van Sout/ daer is soet Water/daer zijn ontallijcke Schild-padden/welcker schelpen soo groot als eenen Schild zijn.

Daer is eene stadt ende Volck-plante der Portugesen: daer is eene Reviere/Riviere grando ghenaemt.

ghenaemt. Den mond van die Reviere is bequaem voor groote ſchepen.

Boven dit Eyland naer het Noorden is het Eyland Bona Viſta, of van goedt gheſicht: het welcke sy alſoo ghenaemt hebben/om dat sy met vreught daer eerſt ghecomen zijn. Niet verre van daer is de Zee die van het Cruyd Sargaſſo haren naeme heeft. Dit Cruyd is hier ſoo overvloedigh dat-men met gheweld daer deur moet ſeylen. Caput Album, of Wit Hoofd, is van het witte Zand ghenaemt: het light ſeven honderd ende ſeventigh mylen van Canarien.

MEn achtet dat de Eylanden van Canarien de selve zijn / die de oude Schrijvers de gheluckighe Eylanden genaemt hebben / de selve in de Atlantische Zee nae paelen vande Mauritij stellende. Plinius telt ses van dese Eylanden: Ombrio, Iunoniam Majorem, Minorem, Caprariam, Nivariam ende Canariam. Waer mede Solinus, de Aep van Plinius (als Bertius spreeckt) hem naer-volght. Ptolomæus naemtse Aprositum, Heram of Autolanam, Pluitaliam Casperias, Canariam ende Centuriam, ende stelt die by naer alle met eene rechte Linie in het Noorden. Ludovicus Cadamustus telter thien / seven bebouwt / ende drie onbebouwt: Lanzarotta, Borteventura, Groot Canarien, Teneriffa, Gomera, El Hiero, ende Palma. Hy seght dat sy veertigh mylen van malcanderen ligghen / soo dat het eerste naer het Oosten / het leste naer het Westen streckt. Lanzarotta, Hierro ende Gomera hebben haere bysondere Heeren: de andere staen onder den Coningh van Portugael.

Al dese Eylanden zijn selfs / naer het ghetuyghenisse van Martialis, vol Vogelen ende Wouden; hebben veel Palm-boomen / Pijn-boomen / Honigh; Rivieren overvloedigh van Visch / die de Latijnsche Silurus, de Nederlanders (als Iunius schrijvet) Weller, naemen. Sy hebben oock een Cruyd Obicelum ghenaemt / waer mede sy het Laken Orange-rood verwen: daer is grooten overvloed van goeden Wijn. Sy zijn oock vermaert door haer Suycker. Daer is de stapel / of t'samen-comste vande Enghelsche schepen / die gints ende weder varen.

In het Eyland van Hierro, of Ferrum, of Iser, is eene sake die weerdigh is gedacht te worden: daer af spreeckt Hyeronimus Benzo van Milanen / in den lesten Boeck van Historye der nieuwe Wereld / aldus: Ons staet nu noch van eenen Boom te ghedencken die in het Yser Eyland is, die sonder op-houden Water van zyne bladeren in soo grooten overvloed distilleert, of druypt, dat zijn Water niet alleen ghenoeghsaem en is voor de in-woonders; maer soude noch grooter ghetal van volck connen versien. Het is eenen Boom die middelmatigh hooghe is, hebbende bladeren als eenen Noten-boom, maer een weynigh grooter. Hy is omset met eenen steenen back daer het Water in valt ende in vergadert word. Daer en is in het heele Eyland geen ander

Portus Canaria
Canaria
Castellum
Oriens
S. Bartholomeu
Lansarote Insulæ
Alegranca
Vachi marini
I. de Lobos
Insula de Forteventura
C. Bojador
Insulæ Canariæ ol. Fortunatae
Insula de gran Canaria
Canaria
Meridies
Insula de Porto Santo
Septentrio
Insula de la Madera
Saluages
Pico
Tenerifa
Gerrachica
Santa Cruz
Adeca
I. Gomera
Ferro
I. de Palma
S. Crus
Tassacorda
Milliaria Germanica
Occidens

ander Water dan het Water deses Booms. Den Boom is altijd met eenen cleynen nevel bedeckt, den welcken allencxkens verdwijnt, naer dat de Sonne haer heet, gheduerende den dagh, vertoont. Doen de Spaengiaerden eerst dit Eyland begosten te vermeesteren, waren sy schier 'teynden raed, al-daer geene Fonteynen, Water-putten, noch Revieren vindende. Als sy vande Eylanders vraeghden, waer dat sy Water cregen? antwoorden sy, dat sy niet dan Reghen-water en ghebruyckten: daer en-tusschen hielden sy haren Boom met Ried, Aerde eñ andere bequame dingen, bedeckt, hopende door die listigheyd den Spaengiaert uyt het Eyland te jagen. Maer eene vã hare Vrouwen, die in Boelschap met eenen Spaengiaert leefde, ontdeckte haer dẽ Boom, eñ het wonder van den selven. Het welcke den Capiteyn voor beuselinge hielt. De waerheyd der sake kennẽde, blevẽ sy verbaest van sulck eẽ wonder. D'inwoonders doodde dẽ Vrouwe. Tot hier toe Benzo. Hoort nu wat Bartas (indẽ derden dagh zyner eerste Weke) van den selven in dicht beschryvet.

In't Yser Eyland (een van d'Eylands vry niet slecht,
Die eertijds d'oude Eeuw' gheluckigh heeft ghesecht)
En laest 'thalf-beestigh volck, ghelijck in ons quartieren,
Den dorst niet met Fonteyn, of met de claer Revieren;
Zijn dranck is inde Locht, zijns Waters oorsprongh goedt
Light in het steeds ghetraen van eenen Boom vocht-soet:
Een Boom, die in't droogh Veld zijn Wortel weeldrigh schietet,
Maeckt dat het Water soet van zyne blaren vlietet.
Ghelijck de Wijngaerd-ranck die men te laet in't Iaer
Snijt, weenet langhen tijd als Perlen tranen claer,
Soo stortet desen Boom ghestadigh Water-tranen;
Het wild volck over-hoop comt daer van alle banen;
Nochtans haer vaten al niet connen putten uyt
Het Water, als Revier, dat uyt dees Boom daer spruyt.

Groot

Groot Canarien is 90 myien groot. Hier woont den Bisschop met zijn Inquisiteurs. In het selve is oock de Recht-camer des Conings/ daer de Rechts-saken van d'andere Eylanden gheplept ende ghewesen moeten worden.

Teneriffa is wat minder: het heeft eenen Bergh van uyt-nemende grootte/ die-men als de Locht claer is van 90 myplen weeghs can sien. Niger meynt dat dit Eyland de Nivaria van Plinius is/ende dat zijn Forteventura soude Caprarien wesen.

Palma is een cleyn/ doch lustigh Eyland/ overvloedigh vā Wijn/ Caes ende Suycker. Die uyt Spaengien naer Peru en Brasilien varen/nemen in dit Eyland noodighe Lijftocht tot de reyse in.

Wat de Oude van dese Eylanden al verdicht hebben/ ware te lang om verhalen: het sal ghenoegh wesen dat wy Horatium hier af hooren:

Ons blijft den Ocean. Laet ons met goede Winden
Sien nae't gheluckigh Land, en rijck Eylanden vinden,
Daer jaerlicks ongheploeght het Land zijn Coren gheeft,
Daer Wijngaert onbesnoeyt altijd zijn vruchten heeft,
Daer men d'Olyven siet steeds weeldrigh-vet wel tieren,
En daer de Vyghen bruyn den Vyghe-boom vercieren;
Daer uyt de Rotzen hol den Heunigh vloeyet soet,
Daer uyt de Berghen springht Fonteyn met lichten voet:
De Geytkens sonder dwangh daer tot de Melckster loopen;
De Koe den Vlder biedt, en vult met Melck veel stoopen.
Den Wolfs, die s'nachtes, woedt, huylt om de Schaeps-koy niet:
De Aerde door't Venijn der Ad'ren niet op-schiet.

Die meer hier af begheert / mach Diodorum Siculum in het eynde van zijn derde Boeck lesen.

Op de rechte zyde van dit Eyland/ontrent 100 myle van daer/ word dickwils een Eyland ghesien dat sy San Borodon naemen. Vele hebben dit Eyland doen zijt niet en sochten gevonden/aen het selve vande Wind ghedreven zijnde: sy segghen dat de in-woonders Christenen zijn/ ende dat het Land vruchtbaer ende lustigh is: niemant en heeft het selve connen vinden als hy het socht: hoe-wel dat de Spaengiaerden/ die in Canarien woonen/ daer toe gheene moeyte noch cost ghespaert en hebben. Daer uyt is het gheschied datmen ghemeynt heeft dat het Eyland somwylen verdwijnt. Maer het can wesen/ dat het met nevelen om-toghen is/ of dat de ghene die het soecken door de winden en baren elders ghedreven worden. De Gheleerde bevele ick dese sake/om haer vernuft hier aen te toonen: ick moet naer Barbaryen met myne penne vlieghen.

Barbaria
Septentrio
Meridies
Occidens
Pars Maris
Mediterran.
HISPANIA
Corsica
Sardinia
Sicilia
Malta
Lisboa
Estrecho d' Gibraltar
Marseille
Roma
Napoli
Tripoli
Fezzen
Targa
Hair
Tagaza
Gandia
Auzichi
Ighali
Lempta
Gademes
Guargala
Fez
Oran
Algieri
Tunis
Africa
Capsa
Maiorca
Minorca
Formentera
Alboran

Barbarien is een seer vermaerdt Landschap van Africa. Het heeft dien naeme van het onbeschepden ghemommel der in-woonderen/vande Arabische Barbar ghenaemt/ vercreghen / om dat de Taele deses Volcks voor die van Arabien soodanigh schynt te wesen. Het mach oock soo vande veelvoudighe Woestynen genaemt wesen : want Bar beteyckent inde Barbarische spraecke eene Woestyne. Het streckt van Egypten/begrypt beyde Mauritanien(te weten Mauritaniam Tingitanam ende Cæsariensem.) Het rechte Africa,Cyrenaica,Marmarica,met het buytenste Libyen. De Schryvers van Aphrica onser eeuwe gheven de selve in het Oosten de Woestynen van Marmarica (nu Barcha ghenaemt) tot het deel van Atlas, nu Meies ghenaemt : welck deel misschien van Strabone onder den naeme van Aspis beschreven is. Ende desen Bergh Atlas (in zyne lenghde naer het Oosten / in het Westen tot de Zee toe die naer hem de Atlantische Zee word ghenaemt) heeft het in het Zuyden: in het Westen heeft het de Atlantische Zee selve : aen het Noorder-deel spoelt de Middelandsche Zee.

De Locht van dit Landschap is verschepden. Het is seer vruchtbaer van Dadels ende Granaet-appels; doch niet soo vruchtbaer van Coren:daer-om backen de inwoonders meest Gersten-broodt. Andere vruchten draeght het in grooten overvloed/ als Criecken, Vyghen/ Appelen/etc. Het is overvloedigh in Olie / Honigh ende Suycker. Daer is veel Vee ; daer zijn veel wilde Ghedierten; Draecken/Leeuwen/ Lupaerden/ Wesels ende Simmen. Den kleynen Atlas telt hier vier Rijcken ; doch Bertius (soo wy hier om de Caerte moeten volghen) telter vyve: te weten/ Maroccu,Fessa, Teleusinum, Tunetanum ende Barca : hoe-wel hy maer de viere en beschrijft.

Het Rijcke Maroccum light tusschen den Bergh Atlas ende den Ocean : het is vande stadt Marocco alsoo ghenaemt. Dit Landschap is overvloedigh van alderhande Aerd-vruchten ende vaste Zaden; daer zijn Runderen ende Schapen/daer zijn Gheyten/welcker Vellen Marocksche Vellen ghenaemt worden : het hayr der selve is seer nut om Camelot af te Weven.

Waer is overvloed van Oly/Honigh ende Suycker. De Provincien van het selve zijn Hea, die in het Oosten met de Reviere Effinado, in het Zuyden met den Atlas, in het Westen ende Noorden met den Ocean, bepaelt wordet: het is een rouw Berghachtigh ende Boschachtigh Rijck: het Land is wel bewoont. Susa heeft in het Noorden Atlas ende de stadt Heæ, in het Oosten de Reviere Sus: dit is een vruchtbaer Rijck/ende lustigh Land. Daer is Goudt in den Bergh Ilalemo. De voornaemste stadt is Torodantum: in de selve woonen Enghelsche ende Fransche Kooplieden/die wisselen Yser/Tin/Loot/ teghen het Suycker deses Lands. Het Land om de stadt Marocco is seer wel bebouwt/overvloedigh in Vee. Sommighe meynen dat dese stadt het Bocanum Himerum van Ptolomæus sy gheweest. Dit was eertijdts eene groote ende vermaerde stadt/ maer is nu door de veelvoudige in-vallen der Arabische onderghedruckt. Guzzala haught in het Noorden aen den Atlas, in het Westen word het aen Heæ gheboeght. De steden ende Casteelen en hebben hier gheenen Wal. Hier zijn veel rijcke ende groote Dorpen. Het heele Landschap is met in-woonders vervult. Duccola, Hascora, ende Todles, ghehooren oock aen het Rijcke van Marocco.

Het Rijcke Fessum is seer machtigh; het heeft in het Westen de Atlantische Zee/in het Noorden de Zee van Hercules, in het Oosten de Reviere Mulvia, in het Zuyden het Rijcke van Marocco. De Landschappen van het selve zijn Tenesna, het Land om de stadt Fessa, Asgara, Elhabata, Errifa, Goretum, ende Elchansum. De Hoofd-stadt deses Lands is Fessa: seer schoon ende Volck-rijck/met Vesten ende Berghen beset: de Reviere Fez, daer sy den naeme af heeft/ loopt midden door de selve. In dese stadt zijn schoone/ghemeene ende bysondere ghebouwselen. Daer zijn seven honderd Kercken/onder de welcke seer costelijck ende schoon zijn. De Hoofd-kercke/ die sy Carauvea naemen/heeft anderhalf myle inde ronde, heeft dertigh groote ende hooghe Poorten. In dese Kercke worden alle nachten neghen honderd lichten aen-ghesteecken. Men seght dat dese Kercke alle daeghe twee honderd Ducaeten inkomende soude hebben. Daer zijn veel Collegien van Studenten die in de Vrye Consten/

Rechten ende Medecyne studeren. Onder de selve is een Collegie seer uyt-nemende. Om het selve te bouwen heeft de Coningh Habu Henon, soo-men seght / vier hondert ende tachtentigh duysendt Ducaeten gheschoncken. Daer zijn ontellijcke Winckels van Hand-werckers ende Cooplieden. De Cooplieden woonen alleen in eene plaetse der stadt met Mueren ende Poorten af-ghesloten. Daer zijn twaelf Poorten ende vyfthien Wijcken. Niet verre vande stadt is het oude Fessa.

Het Rijcke Teleusinum, dat sy Tremisen naemen/ is het Cæsarische Mauritanien. De lenghde van het selve is van het Oosten in het Westen drie honderd ende tachtentigh mylen: de breedde is nauw: want het en heeft maer 25 mylen vande Wildernissen van Numidien tot de Middelandsche Zee. Daer zijn weynigh steden / ende weynigh Casteelen: het Land is vruchtbaer ende lustigh. De Hoofd-stadt is Telensina, eertijds groot/ nu meest vervallen. Sy heeft twee Havenen met een Casteel. Sy is eerst vande Spaengiaerden/ daer naer vanden Turck/ gewonnen. In de selve streke is Algira een groote ende stercke stadt. Sy is eerst vanden Coningh Teleusinus af-ghevallen/ ende heeft den Coningh Bugia Tribuyt ghegeven: daer naer den selven verlaten hebbende/ heeft sy Ferdinandum Coningh van Spaengien aenghenomen. Eyndelijck is sy van Barbarossa ghewonnen ende aen het Rijcke des Othomans ghebracht. Sy is seer vermaert door de schip-breeckinghe van Carolus Quintus, slavernye der Christenen / ende Zee-rooversche uyt-vallen der Turcken. Men seght dat inde selve vijfentwintigh duysendt Christenen in strenghe slavernye suchten. Op heden is sy soo gesterct dat sy qualijck van sterfelijcke menschen schynet gewonnen te connen worden: nochtans sal de Heere eens de zyne verlossen.

Of ghy, Algira, schoon doet Christens droevigh gieren
 En suchten onder't last als waren't Esels bot,
Of ghy haer Dochters reyn met ontucht gaet schoffieren,
 En met den weerden naem van onsen Heyland spot,

Soo

Soo sal nochtans u eynd u schielick over-comen
Wanneer het God verdriet, end' al u Wallen sterck
Die sullen als een cleedt u worden af-ghenomen,
Dat yeder uwe schaemt en vuyle sonde merck.
Dan sult ghy, doch te laet, bekennen seer begresen
Dat ghy bedroghen zijt van uwen Mahomet!
Vraeght ghy, hoe ick het weet? Ick hebbe eens ghelesen;
Een stadt die Slaven maeckt, in Boeyen werd gheset!

Dat liep soo uyt de Penne. Het Rijck van Tunis word hier naer beschreven.

HEt Rijcke van Tunes begrijpt het rechte Aphrica ende het oude Numidien. In het selve zijn de steden Bugia groot ende overvloedigh. Petrus Navarrenus heeft de selve in het jaer 1508 ghewonnen ende gheplondert. Den Turck besit die op heden / de Spaengiaerden daer uyt ghedreven hebbende. De Constantina, die men acht Cirta gheweest te hebben/ besit 't Coninglijcke Hof van Marsi issi, eene rijcke ende lustighe stadt met hooghe Wallen beset. Buyten de stadt can-men noch de Eer-boghen vande Romeynen sien. In de selve streecke/ ontrent duysent mylen vande Middelandsche Zee/ is Bona, of Hippona, over wiens Kercke Augustinus Bisschop was. Tunisi is de Themisa van Ptolomæus: eerst was het een cleyn stedeken; maer is daer naer uyt de af-breucke van Cartago gewassen. In de selve is den Tempel der Mahometisten Ameth Banatos, dien sy sonderlinge vieren, ende is haere sekerste toe-vlucht. De Genevoysen/ Venetianen en ander cooplieden verkeeren inde stadt. Het Casteel Goletum was aen den mond vande naer-gheleghenen Poel die naer Tunes streckt gheleghen. Het is van Carolo Quinto ghewonnen/ van Vchialia Bascia om-gekeert/ van Tuneto of Tunisi spreeckt Scaliger aldus:

Benyder, werpt vry om Carthagens hooghe Wallen;
Het selve hanghet u noch selve over't hoofdt:
Spijt u ick lustigh bloey en wasse af-ghevallen:
'Tis waer ick win u niet, ghy doch my niet verdooft.

Carthago is vande Phœnices ghebout/ langhe voor de stadt Roome/ groot/ machtigh/ rijck/ met Roome om de hooghste stede strydende. Het hadde een Casteel Byrsam ghenaemt/ in het midden vande stadt gelegen/ van Didone gebout: men acht dat het twee duysent stappen besloegh; te weten/

Soo veel als eens Stieren huyt
Cost ghesneden recken uyt.

Den ombang vande heele stadt was tweentwintigh duysent stappen/ ende was schier heel vande

Septentrio
Zemol
C Bono olim Prom Mercurij
Cupla
Pantalarea
C. Zaffran
Adrumento
Biserta
Porto farina
Cartaginis aqueductus et aliqui ruine
Carthaginensis
Rusina
Thermarum ruina
Occidens
Bagrada fl.
Goletta
Raba
Carada fl.
Curza
Aphrica ol Aphrodisium
Cuzia
Reudol
Bona
Arsenale
Tunis
Restalia
Mecia
Bardo
PARS BARBARIÆ
Meridies
Carthaginensis sinus

vande Zee omcinghelt. Appianus, in zyne Punische Schriften beschrijft hare gheleghentheyd seer wel. Sy word (als Iunins ghetuyghet) inde Heylighe Schrift Tharsis ghenaemt. Haer Rijcke en heeft niet alleene in Aphrica, maer oock in Europa wijdt ende breedt ghestreckt: want sy heeft Spaengien vande Zee af tot de Pyreneische Berghen ghetemt; Italien ende Sicilien met eene langhe Oorloghe vermoeyt; eyndelijck van Scipione ghewonnen zijnde / heeft sy seven heele daghen ghebrandt. Sy is van C. Cæsare weder-om op-ghebouwt / ende is naederhand vande Wandalen / Gothen / eñ Sarracenen reys op reyse verwoest / soo dat sy nu meest eenigh ende verlaten is / behoudet noch de af-breucken / sommige Water-goten / ende hare hoveerdigheyd ende trotsigheyd / soo dat sy der Joden vloeck heeft / arm ende hooveerdigh. Hier mede is de beschryvinghe van Tunes ende heel Aphrica ghesloten.

Eynde der beschryvinghe van Aphrica.

AMERICA
An. 1492 a Christoph. Colũbo Inventa
Anian
QUIVIRA
TOLM R
Totõteac
California
NOVA FRANCIA
Cortercalis
I. Asores
Bermuda
Virginia
Florida
NOVA HIS PANI
Tropicus Cancri
Pacificum Mare
Mexico
Guatimala
Cuba
Spaniola
S. Bernardo
I. S. Petro
Panama
CARIBANA
Linea Aequinoctialis
NOVA GUINEA
I. Salomonis
Tabarones
MAR DEL ZUR
Tropicus Capricorni
PE RU
Tumbes
Lima
Cusco
Picora
BRASILIA
Orellana
Chili
C. Blanco
Patagones
R. de Plata
S. Iulliano
Fretum Magellanicum
TERRA AUSTRALIS INCOGNITA
C. de Fortuna
I. de Catalina
S. Anna
195
210
225
240
255
270
285
315
345

De gemeene beschryvinge van America staet int beginsel des Boecks: wy comen tot de bysondere Landschappen. Inden wegh vã West-Indien of America, zijn eenige Eylandẽ gelegen/die Acores genoẽt wordẽ/door de menighte van Sperwers aldaer gesien/ende eertijds gevonden; oock zijn geheeten de Vlaemsche Eylanden/om dieswille dat in het Eyland Fayael d'eerste inwoonders Nederlanders zijn geweest: daer als noch een gheslacht af is/ende oock een Waterken/dat Anbera dos Flamengos heet/dat is de Beecke vande Vlamingen. Dees zijn seven in getal/ Tercera, Sant Michiel, Sant Maria, Sant Iorgie, Gratiosa, Pico, ende Fayael: het hoofd van alle dees is Tercera, ghenaemt Insula di Iesus Christus de Tercera, het light op 39 graden/ende heeft ontrent vijfthien of sesthien mylen inde ronde: het is hoogh clipachtigh land/door de gheleghentheyd ende ghemaeckte stercten/daer die hooghte ontbreeckt/onwinbaer. Het en heeft gheene sekere Haven/ dan voor de stadt Angra is een open Haven/gelijck een open mond ofte halve Maen; daer het oock den naem af draeght/ die het aende stadt mede verleent. De schepen en comen daer niet aen/om ghevaer te vlieden; maer senden daer sloepen aen Land; terwylen laveren sy: want den Windt is seer sterck om dese Eylanden.

Aen d'eene zyde vande Haven ligghen met eene upt-stekenden elle-boge twee hooghe Berghen/ghenaemt Bresyl, die comen gheheel in Zee/soo dat het van verre schijnt af-gescheyden te wesen van het Land: de Berghen zijn seer hoogh/ soo dat-men daer altoos wel 10 of 12 mylen in Zee sien mach. Op desen Bergh word wacht ghehouden: de Wachter toont met vlagghen/die hy op pylaren daer toe gemaeckt stelt/de aen-comste der schepen: welcke wacht oock over het gantsche Eyland op hooghe upt-stekende Berghen ghehouden word/om den Gouverneur van voor-vallende saken te verwittighen. Aenden voet vanden Bergh/op den uptersten hoeck inde Zee/staet een Fortresse die respondeert met een ander Fortresse die daer recht teghen over comt: soo dat dese twee de Haven besluyten ende beschermen dat daer gheen schip in noch upt en mach/sonder hen believen. De stadt Angra is de Hoofd-stadt vã andere steden der

Septentrio
Isleo despertal
P.º de Malmerende
Ponçon
P.ª de la Sierra
Isleo
Ribera de la arena
Los Folhadores
Los Altares
Nuestra Señora de Guadalupa
Villa nueua de Agualua
Villa de la plaia
Porto de la plaia
Las Sierras
TERCERA
Villa de S. Catalina
Costa brava
Villa de S. Sebastiano
Nuestra Sennora de la ajuda
Nuestra Sennora de la lus
El granero del Rei
Ciudad de Angra
P. nueve
Porto Iuden
Frailes
Isleos de Corcios
Praia de S. Matheus
Porto de Angra
Punta de Brazil
Miliaria
1 2
Meridies
Petrus Kærius fecit

der om-liggende Eylanden: daer is den Cathedrael van't Bisdom/ het Gouvernement ende Audientie over alle de Asores. Daer is eene andere stadt in Tercera, Villa de Praya ghenaemt/ om het strand daer die aen gheleghen is. Dese plaets is goed van ghebouwsel/ heeft weynigh inwoonderen/ die meest al met Land-neeringhe om-gaen/ alsoo daer goedt Coren-land ontrent is. Het Eyland is seer vruchtbaer: het heeft veel Corens ende Wijns (die seer slecht is ende van leckere monden niet en werd ghesocht) ende andere nootdruftighe dinghen / soo dat het sich selfs in tyde van noode soude connen onder-houden. Daer is oock veel Fruyts van Persen/ Appelen/ Peeren/ Orangien/ Limoenen/ etc. oock eenighs bysondere vrucht die onder de Aerde wast/ ghelijck Radijs ofte andere Wortelen/ die noemen sy Batatas: het is een voedsel van het ghemeene volck/ ende worden seer gheacht in andere Landen daer die gebracht worden. Daer zijn oock eenighe erweten die sy Iunssas noemen/ ende is een goed eten/ dat in andere Landen seer geacht word; dan is in Tercera om de menighte een spijs der Verckens. Noch is in dit Eyland eene plante die in het wild wast/ hebbende eene Wortel vande dickte vã twee duysten/ ende is als Goud-geel hayr in het aen-sien/ in het tasten als Syde/ dat ghebruycken de in-woonders om hun bedden te vullen inde plaetse van Pluymen / ende soude wel tot eenigh ghewever werck moghen ghebruyckt worden/ waer't dat yemant daer op toe-leyde. De voornaemste Neeringhe deser Eylanden is in het Pastel ofte Weet / daer-men mede verwet. Hier zijn de Canary-voghelkens by duysenden (daer eenige Neeringhe mede doen) Quackels/ Hoenderen/ Calcoensche Hinnen/ oock veel Visschen van veelderley soorte.

Het Land is seer clipachtigh/ ende can qualijck daerom beredẽ worden. Dese Clippen zijn seer scherp/ doch draghen Wijn/ ende den Wijngaert wast seer gheluckelijck tusschen de steenen ende rotsen met verwonderinghe: 't goed Land ende de platte Velden die op sommige plaetsen veel zijn/ word met Coren besaeyt/ dat is daer van soo goeden gewas / dat het tot hen onderhoudt ghenoeghsaem is/ sonder datmen van buyten yet van doen heeft: behalven als het een quaed jaer is ghewéest/ dat by wylen oock ghebeurt. Doch het Coren can in het Eyland niet

boven't

boven't jaer ghedueren/jae en soude gheen vier maenden goed zijn/ waert dat de inwoonders het selfde in eenighe Putten daer toe ghemaeckt met en besloten / daer het in leyd tot voor-by Kersmis/ende duert dan voorts het gantsche jaer/ sonder datmen't behoeft te verschieten. Dese Putten staen voor hare huysen: yeder heeft zijn merck : sy worden met Aerde toe-gesloten. De Ossen van Tercera zijn de schoonste van die in eenighe plaetsen moghen ghevonden worden/ende hebben uyter-maten groote hoornen/dat is de meeste in-comste ende het meeste gherijf van dit Eyland. Dese Beesten hebben al namen / ghelijck menschen/ ende hooren daer naer/soo dat eenen met zynen naem vanden Meester gheroepen/(al warender duysendt in-de Weyde)uyt den hoop by den Heere die hem roept sal comen.

Tercera heeft veel plaetsen die hol schynen te zijn/ende alsmen daer over gaet/ soo luydt het als eenen Kelder. Daerom is het de Aerdbevinghe seer onderworpen. Daer zijn oock veel verbrande plaetsen / die eenighen vuyrighen domp uyt-gheven : men vinter oock Water ofte Fonteynen daer-men een Ey in sieden mach. Drie mylen van Angra is eene Fonteyn op eene plaets/ghenaemt Gualva, dese heeft eene eyghenschap/ dat het hout daer in ghe worpen met langheyd van tyden steen word/dies men eenen Boom onder de Fonteyne comende aen zyne Wortelen half steen siet/ het ander deel der Wortel noch natuerlijck zijnde.

In dit Eyland is menigherhande soorte van hout/dat roodt/wit/gheel/is/ende wonderlijcke dient om eenighe faeyigheyd af te maken: daer zijn oock veel Schrijnwerckers al-hier. De Cedren zijnder ghemeen/als by ons de Wilg of Elst is/ende dient oock voor brand-hout.

De Locht van Tercera is ghesondt: daer regueren meest twee sieckten/ O Ar, dat eene ghe-raecktheyd vande Locht is/ende brenght groote lammigheyd mede; ende O Sange, dat is het bloeden dat seer haestelijck over-comt. De Winden/als ghesegd is/zijn daer seer fel/ende verteeren de steenen ende yser vande huysen/ soo dat het maer stroo schijnt te wesen ; so dun word het door dese felle Winden ende baren ghemaeckt.

De inwoonders zijn Portugesen/ dan over eene corte wijle is daer eenē Spaenschen Gou-

verneur ende Spaensch Garnisoen in-ghelepdt.

Het Eyland heeft behalven de twee stede noch veel treffelicke Dorpen/als San Sebastiaen, Sante Barbara, Altares, Gualva, Villa nova, ende veel andere vlecken/ soo dat het al-temael meest bebouwt ende bewoont is. Het leydt seer bequaem tot ververschinghe voor de schepen van Oost ende West-Indien/ Brasilien, Cabo verde, Guyne, &c. ende word daerom meest van hen besocht. Het Eyland Pico, van eenen hooghen Bergh soo ghenaemt/ light 12 mylen van Tercera: het heeft een seker Hout dat sy Teixo naemen/ het welcke seer costelycken is: het is seer hardt/ van binnen roodt als Scharlaken/ ghewolckt/ seer upt-nemende schoon/ ende wordt metter tijdt noch schoonder. Niemant en mach het sonder des Coninghs verlof af-houwen. Het Eyland Fayal word vande Nederlanders bewoont. Sy spreken Portugees: daer is eene stadt Dorta. De inwoonders zyn vriendelyck/ de vremdelinghen lievende/ waer upt blyckt dat sy Nederlanders zyn/ of van Nederlanders af-comen.

Verscheyden

Septentrio
Sinus Mexicanus
Canaveral
Florida
Lucaio Yequio
R. Escondido
C da Florida
Tortagas
Cigateo
Guanima
Majagana
Amiana
Abreojo
C S. Antonio
Havana
S Trinidad
S Jacobi
C Roxo
20
Atalve
C Catoche
Iucatan
Hispa niola
S. Domingo
C Frances
S. Joan Port Rico
Saona
S Cruz
Santanilla
Caimanes
Iamaica
Serrano
S Catharina
S. Andree
S Joan de Liza
Guatulco
Caxulta
Trugillio
Nico
Mesia
Segovia
Nicoia
Granada
Nicaragua
Panama
Nato
Nombre de Dios
C La vela
Aruba
Curacao
I. Margarita
Trinidad
Cartagena
Venezvela
Merida
Darien
CARI BANA
Castilia de Loro
C. de Corientes
Golgona
R. de Palma
Meridies
Milliaria Germanica
30 60 90 120 150
10
Insularum Cubæ, Hispaniolæ Iucatanæ & circumjacentium describtio.

VErscheydene Eylanden worden inde Caerte vertoont/ welcker naemen de Leser ghenoegh can sien/al en werren wy de selve niet onder een : daer-om sullen wy vervolghens de voornaemste af handelen/onder de welcke het Eyland van Iucatan sich vertoont/het welcke wy met Bertio cortelijck by dese Caerte sullen beschryven/ de andere by andere Caerten verclarende.

Petrus Martyr seght dat Iucatan een Eyland is daer het eenen Chersonesus(of Land-enghte tusschen twee Zeen) inden Mexicaenschen Zee-arm uyt-ghestreckt / tusschen den 10 ende 20 graet/is. Het heeft 90 myplen inde ronde. Dit is een gheluckigh Land/ versien van dinghen tot des levens onderhoud van noode. Op den uytersten Oever is eene Reviere/op den kant vande Reviere light eene groote stadt/vande aen-woonders Potanchan ghenaemt. De Spaengiaerden naemen die Victoriam. De ghene die eerst inde selve ghecomen zijn/ hebben ghesepd dat sy Cairo ghelijck was. De Huysen waren hoogh/de Kercken costelijck/de straten wel ghelepd; men ging met thien/of twaelf trappen/in-de Salen vande Huysen ; de Mueren waren van Tichelen met Calck ghemetselt/de Dacken waren van Stros of van Tichelen. De inwoonders wisselden Goudene beslaghen voor ghelasene Legh-penningen ende Syden cleederen. De Vrouwen droeghen een langh cleedt/ vande gordel tot op de hielen/sy maecten daer sonde af dat sy den voet of de hiele souden blooten. De Spieghels van Kerstenrijck en achteden sy niet: want sy hadden veel claerder Spieghels van lichten steen. De Mannen waren besneden. Haren handel gingh slechs met Wissel toe sonder ghebruyck des Ghelds. De Kercken waren groot ende costelijck/in de selve waren Afgoden. Haer hayr vercierden ende streelden sy : ghevraeght zijnde/waer sy dat gheleert hadden? antwoorden sy door den Tolck dat eenen Man/schoonder dan de Sonne selve/door haer Land ghetoghen was/die alsoo ghestreelt ende ghetopt was/ die haer dat teycken tot zyner ghedachtenisse hadde naer-ghelaten. Dit saghen sy in hare eerste aencomste. Doen de Spaengiaerden op een ander tijd weder ghekeert zijn/verhopende dat sy willecom souden wesen/zijn sy uyt-ghesloten ; de inwoonders seyden.

den dat sy gheene vreemde gasten en wilden herberghen. Sy ontstaecken eenen Fackel van Wieroock/stelden die tusschen beyde de hoopen/segghende; soo sy niet vrywilligh en vertrocken/dat sy souden uyt-ghedreven worden. Men is aen het vechten ghecomen/dit naecte volck is met sweerden ende vreesselyck ghescut veel om-ghebroght. De overighe zijn in de stadt ghevlucht. Daer mede is den Spaengiaert ghescheyden. Weynigh tydts daer naer/ als de Spaengiaerden voor de derde-mael aen Land quamen ende voedsel begeerden/zijn haer acht Hinnen ghebroght ende een Mays Broodt/met een ghebodt dat sy souden vertrecken. Wederom hebben sy met groote nederlaghe van die van Iucatan gevochten: daer waren doen veertigh duysend inlanders/die vele zijn van weynighe over-wonnen. Dit slechte volck verwonderde sich over de nieuwe wyse van vechten. Sesthien Spaensche Ruyters in den hoop van achter sinptende/scheyden hare heyren met snellen loop/even als eenē Wolf eene tudde Schapen verstropt. Die arme menschen waren stijf van schrick ende vreese; noch voet/noch handt en dede zijn ampt: daer en tusschen gingh haer het Spaensche sweerd in't Lijf. Dit ellendigh volck meynde dat Man ende Peerd een Dier was/als men den Centaurus schildert. Soo hebben de Spaengiaerden de stadt ghewonnen. De in-woonders sliepen onder den blauwen Hemel/ende de gasten/haren Weerd verdreven hebbende/schuylden onder de Daecken. Door dese uyt-comste is de stadt Victoria (verwinninghe of zeghe) ghenaemt: doch ick en achte niet dat yemant die verwinners met Laurier sal croonen / die tot de tanden ghewapent zijnde/ naeckte lieden verwinnen. Sy verhalen dat de Hoeven buyten de stadt soo wijdt ende groot waren/dat sommighe Spaengiaerden door eene treckende/ vier uren lang ghes werft hebben eer sy haren uyt-gangh hebben comen vinden. Tusschen Iucatan ende Nicaragna is de stadt Guatimala, vruchtbaer/lustigh ende ghesond van Locht. Daer woont den Stadt-houder des Coninghs van Spaengien/die de hooghste ende volcomene macht heeft over de Rechts-saecken.

HEt Eyland Cuba word in het Westen vā Iucatan gescheyden: in het Oosten wordt het met de enghte der Zee van Hispaniola afghesonderd. In het Zuyden is Iamaica. De lenghde van het Oosten in het Westen is 1200 myen/ de grootste breedde is 250 myleu. Het Tropicus Cancri scheydt het selve in twee. Het was eerst van Christophoro Columbo genaemt Ferdinanda. Het is oneffen door Berghen/ heeft veel Goud-draghende Revieren/ welcker Water soet eñ drinckelijck is. Daer wast grooten overvloed van Meede of Crappe vande Latynsche (als inde beschryvinge van Zeeland gheseyd is) Rubia tinctorum genaemt. Daer is een dal daer vintmen sulcke ronde steenen clooten of bollen/ soo glat eñ rond van naturen/ dat geenen Draper of Steen-houwer die constigher soude connen maken. De steden zijn S. Iacobs ende Havana. De stadt S. Iacobs is van Iacobo Velasco gebout: aldaer is den Bisschoplicken stoel: dit is de Coop-stadt ende Zee-haven van't heele Eyland: in de selve plaght des Coninghs Vlote soo langhe te blyven/ tot dat den tijd ende Winden bequame gheleghentheyd gheven om naer Spaengien te vaeren. Nu zijn in de selve eenighe Galeyen die de Custe teghen de Fransoysen ende Engelschen bewaren. In het selve Eyland/ niet verre vande Zee/ is eenen Bergh/ uyt den welckē Peck vloeyt/ bequaem om de schepen te peken. Daer zijn oock over al groote Serpenten die niet schadelijck en zijn/ so dat die van Cuba die voor spyse ghebruycken.

Iamaica word vande Christenen 't Eyland van S. Iacob genaemt: den ombang is 600 mylen. Het heeft in het midden eenen Bergh alleen die sachtelick op-climt/ van al de zyden des Eylands allencxkens wassende. Dit Eyland is soo vruchtbaer dat het wel in matigheyd der Locht ende goedheyd des gronds met alle andere Eylanden soude om schoonst voort-doen. De in-woonders zijn veel/ scherp ende listigh van verstande/ soo dat sy hare ghebueren lichtelijck bedrieghen/ doch selve selden bedroghē worden. Sy hebben Goud eñ verscheydene geslachten van gedierten. Daer comt groote winste vā Suycker eñ Catoen: veel Visch-rijcke Revieren. De steden zijn twee/ Oristan ende Sevilla: in Sevilla is de Hoofd-kercke met eene Abdie.

Septentrio
Meridies.
Occidens.
Oriens.
CUBA INSULA
Milliaria Germanica
10 20 30
Petrus Kærius cæla.
anno 1597
Cuba Insula
Iamaica
Havana
Cavanas
Baya honda
Portus Matancas
Xaqua
La Trinidad
Cavana
S. Xpi
Portus principis
Ysabella
Mons Xpi
Portus patris
Quibanaca
Albay bamo
Baracca
S. Iacobi
I. de Pinas
Jardines scopuli navigantibus formidabiles
C. de Cruz
Port. Absconsus
Cuspus Naval
Caiman Grande
Caimanes
Sevilla
Oristan
Navaza
Tabaroa
Savana
Yabaque
Mira
Bibores
Ranas
Serrana
Vegia
Hormigas
Seranilla
23
22
17

De in-woonders hebben dit Eyland eertijdts Haity ende Quisqueia ghenaemt. De Spaengiaerden hebben't naer haer Hispaniolam, ende naer S Dominicus, S.Domingo, ghenamet / tot wiens eere sy oock eene stadt ghebouwt hebben / die de Hoofd-stadt vande andere is. Den om-vangh deses Eylands is 1400 myplen : de lenghde 500 : de breedde is naer de Zee-armen en Capen / of Hoofden / verscheyden. Petrus Martyr naemt het selve de Moeder van al de andere Eylanden. Het middē des Eylands light van Equator, of Æquinoctial, naer het Noorden by naer 19 graden: het is langwerpigh: want het is gestreckt van het Oosten in het Westen. Het is rouw door Berghen/maer boven alle andere vruchtbaer ende lustigh. Men seght dat de Suycker-rieden hier grooter ende volder zijn dan erghens elders. Daer zijn 28 Perssen daer sy het Suycker met uyt-perssen. Dit bewyset de vruchtbaerheyd van het selve ghenoegh dat hier het ghesaeyde Coren hondert-voud gheeft. Te Valentia in Spaengien vult-men qualijck uyt een Suycker-riedt seven Fiolen/ of Schalen; maer in Hispaniola 20 ; jae somtijds 30. Hier en boven brengt het Cassiam Fistulam, Ginneber/Mastic/Aloes-hout/ende Caneel voort. Voor de aencomste der Spaengiaerden en waren hier maer drie gheslachten van vier-voetighe Dieren ; nu is het soo vervult met ghedierten van elders ghebracht/dat-men vele Vellen ende Huyden iaerlijcks vande selve op Spaengien scheept. Daer zijn rycke Goudt ende Silver Mynen. Daer en is oock gene cleyne menighte van Mineralen ; maer voor al van Hemel-blauw (of Lasur.) Doen de Spaengiaerden eerst het Eyland overweldight hadden/ hebben sy meest al de Boomen uyt-geruckt/ daer de inwoonders haer Broodt af maeckten. De in-woonders in sekere plaetsen geweken zijnde/hebben haer ontboden / dat sy sulcks souden naer-laeten / dat sy liever Tribuyt wilden gheven/ dan de Wortels uyt zijnde/ van hongher sterven. Soo is het gheschiedt dat dese Barbare den Spaengiaert maendelijck eene groote somme Ghelds gaven. Daer zijn veel steden in dit Eyland : de voornaemste (als ghesepd is) is S Domingo aen den mond vande Reviere Ozama gheleghen: sy is door den Bisschoplicken stoel ende des Coninghs Stadthouder uytnemende.

AITY SIVE SPANIOLA
Septentrio.
Iumeto
Mayaguana
Yabaque
Amuana
Abri Ojo
Caycos Amana
Scilla magna
Quibanaca
Portus patris
Baruca
Cuspis Mayaci
Inagua
S. Tome
Mons Christi
Capo franco
Capo Capris
Ca. Samana
Portus plate
S. Iacobi
Portus Regius
Vallis paradisi
Naturitas
S. Ioins
guana
Caymut
La Yag uana
Xaragua
Aity sive Spañiola
Vega
S. Dominici
Asua
Baruco mons
Caruna
Ya quimo
Yguey
Caput de cephonis
Zacheo
S. Catalina
Saona
Beata
Fratris
Meridies.
Occidens.
Oriens.
Milliaria Germanica
10 20 30 40
22
21
20
19
18
17

nemende. Hier word Gheld gheslagen/maer niet in sulcke menighte als te Mexico. De minder steden zijn S. Ioan, Meguma, Portus Platæ, Portus Regius, Canana, Zaragua, ende andere.

Beschryvinghe van America in't Zuyden.

In het Iaer 1492 is Christophorus Columbus van Caliz(of Cadiz) vertrockẽ/ ende is aen de Eylanden van Canarien ghecomen: van daer voorder naer het Westen varende/heeft hy twee Eylanden ghevonden: het eene heeft hy Hispaniam, het andere Ioannam, ghenamet. Alwaer 38 van zijn volck latende is hy selve in Spaengien ghetrocken/den Coningh zyne reyse voor-draghende. Het is besloten dat hy de reyse noch eens soude aenvanghen: hem zijn 17 Jachten toe-ghelaten. Hy is aen de Eylanden vande Canibali ghecomen/van waer hy een deel van zyne Vlote in het Eyland Hispaniam ghesonden heeft/hy selve weynigh tydts daer naer volghende. Al zijn volck dat hy daer ghelaten hadde/ was vanden Coning ongherechtelijck vermoort. Dus heeft hy daer eene stadt ghebout/heeft die ghesterckt; ende verder treckende heeft hy Cubam ende Iamaicam ghevonden. Dit soo gheschied zijnde/heeft hy zynen Broeder Bartholomæum over die plaetsen ghesteldt / ende is in het Iaer 1495 weder-om in Spaengien ghekeert. Daer is voor de derde-mael eene Vlote in het Iaer 1498 toe-ghestelt: hy begheeft sich op de Zee: by Maderen heeft hy zyne schepen verdeylt/vijf wierden recht op't Eyland Hispaniam ghesonden: hy heeft met de drie overighe eenen nieuwen cours genomen. Langhe inde Zee ghesworven hebbende / is hy eyndelijck aen het Eyland Pariam ghecomen/ ende vriendelijck vande inwoonders onthaelt.

In het Eylandt Hispaniola ghecomen zijnde / heeft hy het alles verwarret ghevonden: want de Spaengiaerden die hy daer ghelaeten hadde / zijn ende zynes Broeders wil ende

ghebodt

ghebodt verachtede/hebben haer ghebonden in Spaengien ghesonden. Daer naer heeft Petrus Alausus die reyse ghepzoeft/is te Paria, Curtana, Canchetem, ende Ciniana ghecomen/ende is met Peerlen gheładen in Spaengien ghekeert. Naer hem is Vincentius Pinzonus ghevolghet/die verre voor-by den Æquinoctial naer het Zuyden varende / seer wreede ende Barbare menschen heeft ghevonden. Americus Vespucius van Ferdinando Coningh van Castilien oock al-daer ghesonden zijnde/is naer Pariam ghesevlt/ende al die streke die naer hem Americam ghenaemt is / is in vier reysen ontdeckt: de twee leste reysen zijn door toe-doen ende behulp van Emanuel, Coningh van Portugael gheschiedt. Tot dien tijd toe was in dat gheweste boven Hispaniola, Cuba ende Iamaica, weynigh Lands onder des Conings ghehoorsaemheyd ghebragh; maer Franciscus Pizardus, die langhe inde stadt van S. Dominicus ghewoont hadde/is met eenighe zyne ghesellen op het vaste Land gheschcept/ende den Coning Atabalipa, ende veel milioenen volcks/ongherechtelijck vermoord hebbende / heeft hy een groot deel van dat ghewestte/ende veel steden ghewonnen: soo-men't winste mach naemen/dat soo diere met menschen bloed betaelt word. Men seght dat Atabalipa gevangen zijnde/ sulck eené hoop Gouds Pisardo gheboden heeft/als hy staende met de handt soude connen bereycken: doch dat hy/zijn volck voor hem dit groot rantsoen betaelt hebbende/ evenwel schandelijck vermoordt is. Het soude langh vallen alle de wreethevd van desen Pizardus te verhalen. Merckt de wrake Godes/dien wreeden gast is van zijn eyghen volck vermoort/ ende heeft in't Jaer 1541 de schuldighe/doch niet de ghelijcke straffe zyner sonden ghedraghen.

Die dorst naer menschen bloed en wreed'lick willet woeden,
  Vaert wel een wyle voort als eenen Wolf verwoed;
Doch eyndlick moet hy 't Land ouck met zijn bloed bebloeden.
  Die bloed stort sonder schuld, vergiet zijn eyghen bloed.

Omtrent op den selven tijd hebben de Spaengiaerden ende Portugesen voor-ghenomen nieuwe Landen te vinden. Sy hebben met overstemminghe van Alexander de seste Paus/

de Wereld soo gedeylt/dat al het Land dat naer het Oosten vande Eylanden Hesperides soude gevonden worden/voor de Portugesen soude zijn: wat men naer het Westen soude vinden/dat soude zijn voor de Castellanen; maer de Castellanen sochten oock middel om aen de Molucken te comen. Dese saecke is Ferdinando Magellano op-gheleyd: de selve is in het Jaer 1519 den thienden Augusti, uyt Spaengien gevaren. Ende de Eylanden van Canarien ende de Hesperides voor-by varende/is hy eyndelijck tot de Eylanden vande Cambali van S. Maria ghecomen: hy merckte dat den Oever soo naer het Zuyden streckte/dat hy oock in het Westen keerde: soo verhoopte hy dat hy op eenighe plaetse met de Zee soude beringelt wesen: waer in hy niet bedroghen is gheweest: want het naeste Jaer den 26 November zijn sy aen den mond ghecomen/die met eenen nouwen Zee/ niet breeder dan thien Italiaensche mylen/ de woeste Landen af-sonderde. De hooghde vanden Zuyder Polus was van 52 graden. Dese engte door-vaeren zijnde/heeft hy sekere hope ghecreghen de Eylanden van Molucken te vinden. Dus zynen cours naer den Æquinoctial stellende/ heeft eenighe Eylanden voor-by gevaren/ende is tot Subuth ghecomen/al-waer hy selve met seven vande zyne inde Oorloge ghebleven is/die hy op versoeck des Coninghs van dit Eyland met de in-woonders der naer-ghelegene Eylanden heeft aen-ghevanghen. Naer hem is Servanus ghevolght/de welcke alsoo hy den slave van Magellanus (van Molucken gheboren) inde selve Oorloghe ghewond/wat straf aen-ghesproken hadde/den Coningh Subuth verradelijck overghelevert is. De andere die in het schip waren/de ongheluckighe Landen acht maenden nae de doodt van haren Oversten verlatende/hebben de Molucken ghevonden.

Het heele Zuydersche America heeft de ghedaente van eene Pyramide: wiens Fondament of grond-vestinghe schier eenen Isthmus is/ naer het Noorden: den hals allencxkens naer de Magellanissche Zee-enghte/ naer den Polum Antarcticum dunnende/comt scherp uyt/by nae 53 graden vande Æquinoctiael. In het Noorden word het met de Zee bespoelt/die sy Mare del Nort naemen; in het Westen is Mare del Sur, oock Pacificum ghenaemt. Vande Reviere Ma-

ragnone.

tagnone, wiens mond schier onder den Æquinoctial is / tot de Silver Revière (Rio del Plata genaemt) naer het Oosten besitten't de Portugesen. Al de andere Landen (die ons bekent zijn) besit den Spaengiaert. Het heele Land word van het Noorden tot het Zuyden met Bergen ghescheyden. Dit Land is van Goud en Silver/ende van andere dinghen tot des levens onderhoud van noode/seer rijck. Den omvangh is 16 duysendt mylen. Het heeft vele deelen: maer de voornaemste die de Barbarē ontweldight zijn/zijn dese/Castiglia del Ora, Peru, Chili ende Brasilien. Castiglia del Ora is by den Isthmus, daer het Zuyder-deel aen het Noorderdeel word ghehecht/gheleghen. De breedde van den Isthmus is 92 mylen. Daer zijn twee steden/ Nombre de Dios by de Mare del Nort, ende Panama by Mare del Sur. Al wat van Peru nae Spaengien moet ghesonden wesen/dat is al inde stadt Panama ghehoopt/ word te Lande nae Nombre de Dios ghevoert/ ende van daer in Spaengien ghescheept. Al wat uyt Spaengien naer Peru moet ghescheept worden / comt eerst tot Nombre de Dios, ende van daer te Lande naer Panama, ende van daer te schepe naer Peru, als Bertius ghetuyghet.

Het

TISNADA
Aiavirisama
R. Maragnon
Chirmos
Vel Oreglana
Mapazo
Picora
Vratambam
Concaraos
Occidens
C Apracelada
Abralho
I. de Fernando de L.
C de Roque
Fernambuco
S. Aleix
S. Miguel
R de S. Francisco
R Real
Apovoacam
Baia de todos los Santos
Tabajarres
Margaiates
Tououpinã bautii
Toupin I kini
R da Brasil
J de S Catalina
Oriens
Paragu ate
Asum ption
S. Franacisco
Cananoa
Morp ion
R. de la Plata
R Negro
R dos Quiloras
Mepenes
S. Anna
R. Peti
Ningatas
S. Spirito
Corduba
R de Mecoretas
I de Catharina
C. de Area
Meridies
Manangea
i. del Peso
C Frio
BRASILIA

Brasilien is tusschen de Reviere Maragnon ende de Reviere della Plata ghelegen. Vespucius heeft het selve weynigh tijds naer de aencomste van Capralis met de middelen van Emanuel, Coningh van Portugael/nauwe ondersocht. Dit Land (als Ioannes Petrus Maffeius ghetuyghet) van twee graden/of deelen/ vande Æquinoctial tot 45 graden in het Zuyden uyt-loopende/als eenen langachtigen drie-hoeck is/wiens fondament/of grond/ in het Æquinoctial ende Noorden ghekeert/ streckt recht van het Oosten in het Westen. Den uytersten hoeck raeckt in het Zuyden tot aen de onbekende Landen. De zyde die naer het Zuyden is/den Ocean daer tusschen zijnde/light over de Hesperische æthiopes: de andere zyde word van het Landschap van Peru met seer hooghe Berghen af-ghepaelt/ soo dat de Voghelen (soo-men seght) vermoept worden in het overvlieghen: daer en is (soo vele als men als noch bevonden heeft) maer eenen doorgang/die noch seer moepelijck is.

Het heele Landschap is uyt-nemende lustigh/de Locht is daer seer matigh ende ghesondt: want den soeten blaes van eenighe sachte Winden uyt de Zee op-comende/ verdrijvet al de morghen-dampen ende nevelen/soo dat de Sonne daghelijcks schoon ende suyver haer blinckende wesen laet sien. Oy-naer dit heel ghewefte is overvloedigh in Bosschen/ Fonteynen/ ende vermaerde Revieren/ onder de welcke (op dat ick van de andere swyghe) de Reviere die sy Rio del Plata namen/met eenen mond van 40 Leucken soo gheweldigh in Zee loopt/dat de Schippers van daer soet Water scheppen/ eer sy van hooghe het Land connen sien. De Aerde eens deels in de vlackte uyt-ghestreckt zijnde / eens deels in heuvelkens soetelijck op-climmende/is seer vet/word wel ghevochtight ende is altijd groen: het betroude zaed geeft sy hondertfout weder. Dit Land is door al vruchtbaer van Suycker: welcke Hemelsche gave/ of verre boven den Attischen Heunigh te verheffen/heeft de natuere [eene cracht Godes] in langhe Rieden verborghen: daer uyt word met Water-meulens de aldersoetste vochtigheyd geperst/in Ketelen ghekoockt/daer naer word het met vormen tot Brooden gemaeckt: daer nae (als men willet) ghesmolten zijnde/word het met verwen in verscheyden ghedaente/ als Was constigh

constigh ghetrocken: waer af men heden over al/ voor al daer de Portugesen woonen/ heele Winckels versien siet: met dese ware doen de Cooplieden groote winste: want het word jaerlijcks in Kerstenrijck ghevoert / ende tot groote winste over al vercocht. Daer is oock eene Plante/Copaibas ghenaemt; de schorsse der selve des Somers ghesneden zijnde / druypt daer eene vochtigheyd als eenen Balsem uyt/die seer soet van reucke is: de welcke bovē andere nutticheden / word gheseyd seer dienstigh te wesen om wonden te ghenesen ende lijck-teeckenen te verdrijven. Men siet dat die planten geplettert zijn van het aenwrijven der Dieren; die vande Serpenten vergiftet / of vande wilde Beesten ghequetst zijnde/ haer selven (vande natuere alsoo gheleert zijnde) door desen middel ghenesen. Van die Planten die Zabucales ghenaemt worden/zijn seer hoogh/draghen eenighe groote ende seer harde Kelcken (of Ueckers) die met den mond naer de Aerde wassen; ende (het welck een sonderlingh wonder der natuere is) als eene busse ghesloten. In die Ueckers zijn Castanien van seer lievelijcken smake / de welcke rijp zijnde/ het decksel uyt-werpende/allenxkens tot voedsel der in-woonderen uyt den Kelck/Ucker/ of dop (wy en willen om een woord niet begrepen wesen) vallen. Daer zijn oock wilde Peeren/Caiusia ghenaemt/die vol sap ende onschadelijck zijn; soo dat sy als het alderheetste is met lust werden ghegeten. Onder inde Peere puylt eene sekere Boone uyt/die seer bitter van schelle is: de selve is van binnen seer soet/soo sy gheroostert word: de Peere heeft vercouwende/ende de Boone verwarmēde/cracht. [Het welcke ick veel eer vande bittere schelle/dan van het binnenste margh of pit verstae/ also dē bitteren smaeck voor heet vande Ghenesers word ghehouden.] Doch onder alle gheslachten van Planten word de Ananazes den hooghsten lof ghegheven. Dese Plante wast leegh/ aen de tacken der selve hanghen weecke Pijn-noten: de selve tot zyner tijd in stucken ghesneden zijnde/zijn seer lievelijck van reucke ende smake: sy en worden niet alleen geeten als sy versch zijn/ maer worden oock langen tijd bewaert/ in Suycker gheconfijt zijnde. Nu zijn uyt Europa Meloenen/ Concommers/ Granaet-appels/ Vyghen ende Wijngaerden/die twee-mael of drie-mael jaerlijcks draghen/ghebracht. Daer zijn

noch vele andere vrucht-boomen die te langh souden vallē om verhalen. Daer zijn veel Visschen ende Voghelen van uyt-nemender verwe / veel vier-voetighe Ghedierten ; doch sy zijn meest wild : de selve zijn ons eens deels bekent / eens deels onbekent : aen de welcke men siet hoe wonderlijck dat de Godlijcke Wijs heydt (moghen wy so met de woorden spelen) op wonderlijcke ende verscheydene wysen op den Aerd-bodem speelet. Onder het ghetal der selve (op dat ick eenighe vande selve aen-rake) zijn wilde Swynen die op het Land ende in het Water leven: haer vleysch is seer goed ende ghesondt: de selve zijn traegh in het loopen / om dat sy de voorste voeten seer cort / ende de achterste seer langh hebben : als sy dan van-de Jaghers betraept zijn / verberghen sy haer in het næste Water. Daer zijn oock sekere dieren vande inwoonders Antæ ghenaemt / die als een Muyl / doch cleynder / zijn : dunder van muyl / hebben de onderste lippe als een tuyte / zijn rond van ooren / cort van steerte, voorts over het Lichaem asch-verwigh: dese vlieden van het licht / ende gaen des nachtes om haer voedsel: als den dagh aen-breeckt verberghen sy haer in hare holen. Het vleysch van dit dier smaeckt als Ossen vleysch. Daer zijn seeckere Dieren die sy Cotias naemen / die zijn van grootte / ghedaente ende smaeck als eenen Hase; doch ros van verwe / cort van ooren / ende schier sonder steert. Daer zijn noch meerder Dieren / schier van het selve gheslachte / die sy Pacas naemen / die van muyle ende ghesichte als eene Catte zijn / bruyn van verwe / met witte plecken ghespickelt : niet alleen haer vleesch / maer oock haer vel / dat seer dun is / is seer sacht / ende over sulcks voor leckere spyse ghesocht. De Tatusiæ zijn seer seltsaem om sien / sy zijn van grootte als een cleyn Verrcken / de huyd is met schubben ghewapent / soo dat het een ghewapent Peerd schijnt te wesen: sy steecken daer als de Schild-padden het hoofd slechs uyt / de voeten in-treckende: sy onthouden haer als Conynen in holen : haer vleysch is oock seer goedt van smaecke. Daer is oock seer groote menighte van Tyghers / die hongherigh zijnde / van sonderlinghe snelheydt / ende schrickelijck van crachten zijn: de selve (het welcke seer te verwonderen is) versaedt zijnde / zijn (soo-men seght) soo luy ende traegh dat sy selfs van-de Schaep-herders Honden seer

seer ras worden verjaeght. Soo siet-men dat de sathepdt van spyse ende dranck niet alleen de menschen/ maer oock de Dieren ontsenuwet ende ontrachtight. Daer zijn oock de Cerigones; dese Dieren die zijn geelachtigh van verwe / vande grootte als eenen Vos/ upt haeren bupck hanghen twee quabben als sacken/ in de selve draghen sp haere Jonghen / die soo vaste aen haere borsten cleven/ dat sp van ghestadigh supghen niet op en houden tot dat sp selve op haer bejaght gaen / om haer te onderhouden. Daer is oock een Dier van seer seltsame natuere ende ghedaente/ dat de Portughesen / om zyne groote lupighepdt / Pigritia naemen. Het is schier vande grootte vande Cerigones/ (daer wp te vooren af ghesproken hebben) maer de muyl is leelijcker om aen te sien / ende de naghels steecken hem als vinghers upt. Dit Dier heeft langh hayr achter aen het hoofdt over den hals hanghende / het veeght de Aerde met zynen vetten ende traghen bupck/ het en ryst nemmermeer op zyne voeten: het gaet soo traeghlijck voort / dat in vijfthien of sesthien daghen qualijcken eenen steen-worp is voort-ghecomen: het leeft ofte onderhoudt sich op bladeren van Boomen / ende is meest op het bovenste der selve: het moet ontrent twee daghen tijdt hebben / eer het daer can op-climmen/ofte aen het bovenste van den Boom comen / ende twee daghen om daer weder af te comen ofte climmen(het welck te verwonderen is/dat dit Dier met sulckē over-grooten traeghepdt besmet is.) En denckt niet dat ghp het met voort te stouwen of dreyghen eenighsins sult doen wackeren/ghp en sult het met gheene stocken ende slaghen eene tiere doen haesten/ ofte voort-gaen. Daerommme spreken wp vande lupighepd in dit corte ghedicht als hier volghet:

Daer de luyheyd eens is inne,
 Sy en comter niet ras uyt:
Denckt niet eens in uwen sinne,
 Werck te cryghen vanden guyt,

Het Dier dat sy Tamendoas namen/ is oock seer seltsaem: het is vande hooghde van eenen Bel-hamel/of Weer; bruyn van verwe/met eenen langhen ende dunnen mond; die niet aende wanghen open en is/ maer slechs beneden een weynigh verdeylt. Het heeft wonder langhe ende breede nagelen om zynē cost te crygen: want het voedet sich met Mieren: welcker schuylplaetsen met langh crabben ontdeckt hebbende/steeckt het terstont zyne tonge/die smal/maer wel drie spannen langh is/uyt/ende treckt die ras weder in met Mieren bedeckt zijnde: waermede het sich onderhoudet. Het heeft tot decksel eenen langhen hayrachtighen breeden steert als een Eeckhorenken/onder den selven het sich soo bedeckt/ datmen gantsch van het lichaem niet en siet. Dit Land en draeght niet alleene dese ende andere wilde Dieren/maer de Portugesen hebben daer onlanghs oock Peerden/Ossen/Koeyen/ende andere gebracht/die daer sonderlinge wel tieren. Soo dat het des te meer te verwonderen staet/dat in sulck een vruchtigh Land ende matighe Locht/ der in-woonderen ghemoedt soo wreedt ende strengh blyvet/als ghy nu sult hooren.

De Brasilianen en eeren gantsch gheene Goden/ maer zijn tot Waersegghen ende Tooverie tot rasens toe gheneghen / soo dat de Waer-segghers ende bedrieghers groote winste van haer trecken(soo-men't winste mach namen dat met verlies der Ziele word verkregen.) Beyde Mannen ende Vrouwen gaen gantsch naect/ zijn sterck van Leden : sy laten het hayr over de schouderen swieren : voorts blooten sy de andere deelen des Lichaems van hayr : zijn Camusich als die van China: het heele vel verwen sy seer leelijck met het swerte sap vande Appel Genipapi ghenaemt. Sy hebben vander jeught af/sommighe alleene in de onderste lippe/andere door het heele aen-ghesicht/sommighe slechte langachtige steenkens gesteken/daer sy mooy met zijn: maer voor andere is het seer schrickelick om aen-sien. Sy reysen met hoopē in slechte ordonnantie/met sonderlingh stil-swyghen : de V|ouw gaet voor den Man. Als sy haere weerde vrienden ontfanghen/vatten sy die om den hals / douwen haer het hoofd aen de borst/ weenen ende suchten seer / mede-doogen hebbende met de moeyelÿckheyd die sy op den wegh

gheleden

ghekeden hebben: terſtond/in eenen ooghenblick/drooghen ſy hare ooghen; ſy hebben hare tranen in haer gheweld. De Vrouwen en hebben daer niet veel pyne in het Kinder-baeren: ſoo haeſt als de Vrouwe hare vrucht ghebaert heeft/ſtaet ſy terſtond op ende doet cloeckelijck het Huys-werck: in hare ſtede (het welck men qualijck ſoude ghelooven) gaet den Man eenighe daghen/als ſieck/te bedde ligghen: hy word vande Vrienden beſocht/men gheeft hem ſopkens om de crachten weder te crijghen/men begift hem met leckere ſnupſteringhe naer de wyſe des Lands. Dit is om mede te lachen: daerom moet ons dicht hier eens ſpelen.

De Vrouſkens in ons Land die lyden groote ſmerte
  Wanneer ſy hare vrucht hier brenghen aen den dagh;
Maer weder met Candeel verſtercket word haer herte,
  Daer qualijck met ghedoogh de Man af eten magh.
Wie heeft het beſt verdient, ó Leeraers der natueren,
  Of dien die d'Acker ſaeyt, of die de vruchten gheeft?
Het draghen voor ghewis al langher veel can dueren:
  Ick ſegh verſterckingh meeſt den Man van doene heeft.
Siet my ſoo bangh niet aen: ick ſal u deelen mede,
  En niet doen als ghy doet, end' houden Hof alleen:
Zijt vrolick, maeckt goed cier; maer houdet deſe zede,
  Dat even als de vrucht, het ſuypen ſy, ghemeen.

Al de Braſilianen en connen niet tellen/kennen geene Letteren; maer weten wat van Adet tot Adet van Noe te ſegghen/ende ſegghen dat ſy hare Ouders vande Diluvie hebben hooren ſpreken/ſoo dat het wel gelooſweerdigh is dat deſe Lieden/ doen de menſchen door Godes bevel verſtroyt zijn/ gantſch gheene ghemeenſchap ende omgangh met de Lieden van onſe Wereld ghehadt en hebben. Wijn ende Coren en hebben ſy tot nu toe niet ghehadt/ ſy leefden by eene Wortel die ſy ſaeyden/ende Meel van maeckten: ſy naemen die Mandiacum. Onder een

dack/

dack/als een om-gekeerd langh schip is/leven veel Huys-ghesinnen t'samen: des nachts sla-
pen sy in netten boven de Aerde ghehangen/om de hinderniſſe der ſchadelijcke Dieren te vlie-
den: sy ſpelen effen op / gheven geerne al wat ſy hebben ten beſten / ſonder voor den dagh van
morghen te ſorghen. Sy zijn in het ſwemmen ſeer uyt-nemende/ ſy duycken ſomtijds heele u-
ren onder het Water met opene ooghen/ als ſy wat moeten ſoecken. Sy connen ſeer wel ar-
beyd ende ghebreck draghen. Drie daghen langh connen ſy / ghebreck van ſpyſe hebbende/
vaſten: doch weder-om overvloed hebbende / vretten ende ſuypen ſy van-den avondt tot den
morgen. Sy en achten niet dat de booſe of goede daden / of ſtraffe of loon naer den dood cry-
ghen. De ghene die gheſtorven zijn / die achten ſy even als ſy gheſtorven zijn (het ſy gheſond/
creupel/ſwack of ghewond) naer de Helle te dalen: daerom begraven ſy de Lichamen onver-
brandt/daer by een net om daer in te ſlapen ende ſpyſe voor eenighe daghen legghende; want
ſy achten dat de overledene oock eten ende ſlapen: de Vyanden die ſy inde Oorloghe (vele by
haer in't ghebruyck/ voor al met pylen) vanghen/die meſten ſy eenighe daghen wel/ende ſlach-
ten die met groot ghedans/ende eten die met ſtucken aen het ſpit ghebraden: dat zijn hare beſte
banckettten. Soo yemant ſulck eene dood moet ſterven/die en achtet niet dat hem wat quaets
over-comt/maer gaet blydelijck ende geruſt ter doodt/ende beroemt hem in het uyterſte zijns
levens over de vrome daden die hy teghen die hem dooden heeft bedreven. Sy woonen hier
ende daer verſpreyd/ſonder aen eenighe Overheyd of Wetten verbonden te weſen. Hare tale
en is niet ſwaer om leeren/ ende is by nae de eenige tale die van al die onbekende ſpraken wel
bekent is: uytgheſonderdt de naemen van verſekerde dinghen / die anders van de Mannen/
anders van de Vrouwen ghenaemt worden. Drie Letteren en zijn by haer gantſch niet in
het ghebruyck: te weten/ F, L, R, het welck ſommighe niet onbequamelijck uyt en legghen/ dat
ſulcks alſoo gheſchied is/om dat ſy ſonder Fide (Gheloove/) Rege (Coningh/) ende ſonder Le-
ge (Wet) zijn. De ontfanghene weldaden vergheten ſy/ den toorne ende wellust zijn haer over
het hooft ghewaſſen/zijn haeſt ghereedt om te vechten ende ſtryden / zijn ſeer wraeckgierigh
ende

ende dorstigh naer menschen bloedt. Cort om/al de ghene die harer Onderen zeden volghen moe midden in het Land woonen / zijn de wilde Beesten veel meer ghelyck dan de menschen. Doch sint dat de Religie ende vrye Consten daer in ghevoert zijn/zijn sy/in vlecken ende steden verdeylt. De ghene die ontrent de Zee woonen / worden met grooten arbeyd tot vriendelickheyd ende Religie ghebracht. Tot hier toe hebben wy Maffeium (meer naer den sin/ dan naer de woorden met Bertio ghevolght) nu sullen wy sien wat Bertius hier noch by voeghet. Die van Europa hebben hier meest alle vaste zaden ende vruchten ghebracht: uyt dit Land word het Brasili Hout ghebroght/daer sommighe den naeme deses Lands af willen trecken. Daer word oock seer veel Catoen ende Suyckers verscheept. Daer zijn veel Volck-planten der Portugesen/die daer veel huysen gebouf hebben/inde welcke sy Suycker sieden: te weten/ Pernambicum, Caput S. Augustijn, Portus omnium sanctorum, al-waer des Bisschops ende des Presidents van het heele Eyland woon-plaetse is. Daer zijn eyndelijcken noch eenighe Landschappen in dit Zuyder Schier-eyland: te weten/Popaiam, in de welcke de Hoofd-stadt Popaiam, Postoco, Calli, Cartago, Antiochia, ende andere steden zijn. Nova Granata, inde welcke Iunia het Landschapken der Smaragden is/ende S. Fides, daer de Bisschop ende President van nieu Granaden woont: Caribana, in het welcke Darien/ Vraba, Cenu, Canibana, Cartagena, Veneriola, Manacapiga, ende Cumana, zijn. Paria, het welcke het eerste Landschap van dit vaste Land was van Columbo ontdeckt. Cinnamorifera is een Landschap in het Oosten van Peru ghelegen/Caneel voort-brengende die vande andere verschilt. Het Landschap vande Tucumani, in het welcke de Colonien of Volck-planten der Spaengiaerden zijn: te weten / Salta, Steco, S. Michaelis, Corduba ende S. Iacobi. Het Landschap Patagonum, of der Reusen/ ende vele andere. Onder de welcke sommighe vruchtbaer zijn/ andere onvruchtbaer/ende behoeftigh: doch hebben alle meest inwoonders die Barbar / wreedt ende menschen-eters zijn: van de welcke wy willen vlieden/ ende dit Leerdicht tot besluyt stellen.

Daer Wreetheyd vaſte woont, daer is het niet goed weſen,
 Sy wet haer tanden ſcherp aen eenen rotzſteeen hert;
Sy etet menſchen vleyſch, en ſuyght zijn bloed ghepreſen;
 Verſachtingh van haer pijn is eenes anders ſmert.
Och! of dat wreede Beeſt in de Woeſtynen bleve,
 En niet quaem onder ons, die Chriſtens zijn ghenaemt;
Ten ſou niet zijn van nood' datmen ſoo dickwils keve,
 Wanneer Schijn-chriſtens doen 'tgheen dat haer niet betaemt!
Maer (laci!) allen dagh wy hooren wreede daden
 Die onder ons gheſchien; en ſegghen ſeer beweent;
Hoe durven wy ſoo ſeer het woeſte volck verſmaden,
 Daer men ſelfs onder ons ſiet herten wreedt verſteent?

Septentrio
Occidens
MARE DEL ZUR
CHILI
PATAGONES
BRASILIÆ PARS
Fretum Magellanicum
Millaria Germanica
CHILI et PATAGONUM regio
C Talhado
C da Fortuna
Axapas
R de S. Blas
Conhamuco
Mipirao
Copajapo
R de Chiriguana
Chinca
Coquimbo
Cupa
Salina
Quintero
Chile
Cardonia
Potocalmo
La Heradura
Chili
Andulecam
Emperial
La Baldivia
P. Coral
P de la Gallera
I de Cilire
Cilire
Lago de las Coronades
R de Sabrido
R de Palominos
C Primiro
C de 3 montes
Sierra nevado
C de la victoria
R. Ieronimo
Guirumatas
Talabora
R dos Cuilocas
Assumption
R. Negro al. de Lepeti
S. Anna
Ningatas
R de Mecoreta
S Spirito
Camechinganes
Corduba
R. Xaucas
R. de Luxan
R. Caramagua
C de Area
C de S. Maria
P de S. Antonio
R de S. Anna
R. Dulce
R. darenas
Ensegada
R. sin fundo
C de S. Helena
R de Camarones
Serayo
P. Iulian
R. Cruz
R. de Galegos
P. Famin
25
30
40
50
100
150

DIt Rijcke is voorby den Tropicum Capriconi, tusschen Peru en het Land vande Patagones, gelegen: het heeft Peru naer het Zuyden/de Patagones naer het Noorden: in het Westen heeft het Mare Pacificum, met eene lange streke. Het is soo vande coude ghenaemt/die op sommige tyden hier so streng is/ dat het Peert en Ruyter verstyft/ dat sy hart als Marbersteenen zijn. Regen/Blixem/Wind en de veranderinghen des heelen jaers heeft het op onderschepdene tyden als in Europa: uytghesondert dat het daer Somer is als het by ons Winter is/als hadden sy gewisselt. Het heele Landschap is eens deels aen Zee gelegen/ende eens deels Berghachtigh. Daer het aen de Zee naerdert is het heeter. De aerde/of grond/is van naturen vruchtbaer/seer overvloedigh van alle dingen tot des levens onderhoud van noode. Heunigh en Brasili-hout is daer in overvloed: het draeght voor al veel lang Peper. Het draeght oock seer goedē Wijn/waer af de stammen uyt Spaengien gebracht zijn: hier is oock uytnemende incomste van geloutert Goud. De vruchtē die uyt Spaengien gebraght zijnde/hier gesaept worden/wassen willigh. Hier is grooten overvloed van Vee en Struys vogels. De Struys-vogel word als eē ander wild gejaeght. Hy loopt so snel langs der Aerden/ dat/nae sommiger schryven/een Peerd te Poste hē niet en can achterhalen: maer eenige andere Peerden moeten hē schutten. De Revieren zijn meest om de strenge coude des nachts vervrosen en vloeyen des daeghs het Ys gesmolten zijnde. De inwoonders zijn groot en sterck van lichame/vast van leden/haer gemoed ter Oorloghe ghewent/hare wapenen zijn eenen boge en pylen; hare cleederen zijn vellen van wilde Dieren en Zee-wolven. De Hoofdstadt is de stadt van S. Iacob, eene Colonie (of volck plante) der Spaengiaerden/die sy by onsen tyden daer gebracht hebbē. Dit Land word nae't Oosten van Brasilien bepaelt. Dese Caerte stelt de Reviere deses Lands vande Indianen Vrnai, van de Spaengiaerden de la Pluta ghenaemt/seer claer voor ooghen.

Het Landschap vande Patagones streckt in't Zuyden tot aen de strate van Maghellanen. Int Landschap Chica, aen den Oever van S. Iuliaen, zijn Magellano, lange ende over-groote Lieden

Lieden doort-gecomen; sy waren elck 10 voeten lang; dese hebben / sonder eenighsins te walgen/eenen pijl van anderhalf elle(of cubit)tot aen den grond van hare mage gesteken/om daer mede te bewysen hoe sterck dat sy waren. Seker hare kele moet op eene bysondere wyse ghemaeckt wesen(het welck ick niet en achte)of ick en sie niet hoe eenen rechten pijl soo verre soude comen. Dan laet ons wat door de vingeren sien/ en willen wy't niet gelooven/ ten minsten daer met lachen/om het sware bloed wat te verdrijven. In't jaer 1581 hebben de Spaengiaerden tot bescherminge vande strate van Magellanen/eene stadt gebout/die sy Philippopolis, of Philips-stadt/ naemden: de Enghelsche / naermaels in de selve comende / vonden dat de inwoonders (die 500 int ghetal geweest hadden)van hongher ghestorven waren: daerom hebben sy die plaetse Portum Famis,of de honghers Haven/ghenaemet. Waer uyt wy/tot besluyt deser beschrijvinghe/dese Leere trecken:

De mensche door Land-sucht sich selven brenght in lyden:
 Het Land hy vryden wilt, en stelt sich selven bloot.
Hy laet des honghers sweerd zijn holle maegh door-snyden,
 End', al waer 't huys gheen Graf, wacht hy van huys den doodt.
Als dan de Doodt comt aen, begint sy dus te spreken:
 Meynt ghy voor mynen schicht te vlieden uyt dit dal?
Houdt daer, daer gheef ick u al-hier des doodes steken;
 Daer ghy van loopet wegh, u hier ontmoeten sal!
O groote ydelheyd, ó dolheyd, rasernye,
 Van't sterfelick gheslacht, dat het zijn leven cort,
Soo lichtlick stelt te pand! ick self die hem doorsnye
 Ben droeve(can het zijn) datmen my aldus port!

Peru

Peru is het edelste ende uyt-nemenste Landschap vande nieuwe Wereld: het is meest gantsch tusschen den Æquinoctial ende Tropicum Capricorni gheleghen. De palen van het selve zijn in het Noorden nieu Granadé/Castella del Oro, ende de Rebiere ende Haven Peru, die dit Landschap den naeme gheeft: in het Westen is den Ocean of Mar del Zur; in het Zuyden is het Landschap Chili; in het Oosten zijn de Berghen. Dit Landschap heeft in de lengde duysent ende acht hondert Leucken. Het is eerst in het jaer 1525 van Francisco Pizardo ontdeckt gheweest: Carolus Quintus heeft den selven weynigh tijds daer naer Gouverneur van dat Landschap ghemaeckt: dien Pizardus, al-daer heerschende, heeft des Landes aert ende natuere wel door-socht. Dit Landschap word op heden in drie deelen verdeylt: te weten/in het platte Land/in Sieras, of Bergen / ende in Andes of over het gebergthe.

Het vlacke Land van Peru streckt sich langs den Zee-cant ontrent 1500 Italiaensche mylen: de grootste breedde comt tot 60/de minste tot 10 mylé. Dit vlacke Land is zandachtigh/ door vele Woestynen mismaeckt/is meest onvruchtbaer; voornemelijck door dien dat het gene Fonteynen noch Meyren en heeft / noch met eenighen reghen tot eenighen tijd besproept word. Daer zijn nochtans in het selve seer vele Ackers aendé cant vande Revieren/ die groen ende lustigh zijn: doch des Winters worden sy door de gesmoltene sneeu ende Revieren vande hooghe steenclippen af-stroomende (alsoo de selve Revieren nerghens verder dan twee of drie mylen van malcanderen zijn) met eene nutte op-vloed besproept: de selve Ackers wordé oock vande aenwoonders met grooten vlijt ende behendigheyd besproept ende ghebouwt: waer door sy Catoen van verscheyden verwe / ende alderhande Coren overvloedigh gheven. De inwoonders deses vlacken Lands zijn snoot/cleynhertigh/arm: sy slapen onder de Boomen ende tusschen het Riedt ende ghelis: hare spyse is Visch ende rauw vleysch.

Het berghachtigh deel van Peru streckt met eene langhe streke van het Noorden int Zuyden/ontrent duysendt Leucken; op sommighe plaetsen niet soo verre. Dese Berghen zijn de couwe seer onderworpen/dickwils valt sneeuw op de selve: sy en draghen meest gheene Boomen/

Occidens
MAR DEL
UR
Paita
Ganare
Tumbez
Trugillo
Malucho
B. de Salinas
Piura
Lima
Pachama
Caxamalca
Tomebamba
Gatrico
Chilca
Barca
Cuenca
Quito
Aequator
I de Curaos
C. Talhada
Arequipa
Chincha
Loxa
Los Piedros
Lansca
S. Galam
Guanchabamba
Chilmazata
La Magdalena
Mochatt
Tamlopala
Cumana
Cusco
Chira
Puchio
Meridies
Huycuyto
Cepita
Atum colla
Caranque
Porco
Guaronta
La paz
CHILI
Potosi
Paria
Pueblo
La Plata
Maragnon fluv.
Trapicari
Milliar. Germanica
5
10
Mapazo
Oriens
C de S. Helena
S Laurenco
S. Tiago
Gelgona
R. de S Iuan
R. de palmato
R Primiro
S Fe
Villa victosa
Cely
Pasto
Papayan
Timana
Septentrio
PERU

men/waerom de inwoonders vuyr van eenighe Aerde maken. Hier worden Leeuwen/ Wolven/ swerte Beeren/ Geytkens/ ende seeckere ghedierten/ als Kemelen (van welcker Wolle sy ruyghe cleederen/ ende andere noodsakelijcke dinghen maken) ghevonden. Tusschen dese Berghen zijn veel wyde ende leege dalen/ die seer vruchtbaer ende wel bewoont zijn/ door dien dat de Locht al-daer heeter is. De inwoonders deser dalen zijn moedigher ende beleefder dan de andere.

De Andes zijn oock Berghen/ maer sy zijn vast sonder daelen aen een houdende: sy worden van het Noorden in het Zuyden gestreckt/ ende tusschen dese ende andere Berghen word het Landschap Callao ghesloté/ dat meest vol Bergen eñ de coude onderworpé/ nochtãs seer volckrijck/ is. Het Berghachtigh Landschap (als Livinus Apollonius seght) gaet het ghewest aende Zee ghelegen in veelheyd der inwoonderen/ veelheyd der steden/ eñ goedheyd des gronds ende des Lochts/ al verre te boven/ ende is daer-omme de woon-plaetse der Coninghen eñ voornaemste des Lands. Want heel dat ghewest is uyt-nemende vruchtbaer door de matigheyd des Lochts/ ghevoed door verscheydene Beken ende Revierkens/ die de Berghen uytstorten; soo dat den voor-by-gaender over-al grasachtighe groenten ende vruchtbare Ackers/ van alderhande Aerd-vruchten swangher/ seer blyde toe lachen. Daer wast een Cruyd dat de Indianen Coca namen/ het welcke sy boven Goudt ende Silver achten: het is als het boomken dat de Griecken Rhus, de Latijnsche Sæmach, ende wy Ren, Rin ende Smack, naemen. Sy hebben by versochtheyd bevonden/ dat die dat Cruyd in den mond houdt noch hongher noch dorst en crygh et: waer af ick het oordeel den Gheleerden late. Sy moghen haer eenighen tijdt daer mede behelpen; doch eyndelijck en moeten sy niet alleen wat inden mond/ maer oock inde maghe hebben/ op dat de suygh-aders wat te suyghen vinden. Daer is noch een Cruyd dat schier als Peterselie is/ met geele bloemen: dit Cruyd word seer ghepresen om ongheneselijcke wonden te ghenesen. Doch soo het op ghesondt vleysch ghelyd word het knaeght het selve (somen segt) tot den beene toe af. Het Coren wast soo willigh in dit Land (als sommighe schryven)

ven) dat van een veertel Coren vijftigh / of honderd/jae somwylen twee honderd veertelen/ voort-comen. Het welcke dies te meer te verwonderen is / dat sy het Land seer slechtelijck ende weynigh bouwen: want daer en zyn gheen ploeghen: sy hebben alleenlijck een houten instrument wat scherp zynde/daer-men't Land mede keert: sy maken cleyne putteckens met eenen scherpen stock/doen daer Coren inne/gelijck men by ons de Boonen of Erweten pootet. De andere vruchten wassen daer soo weeldrigh / dat-men tot Truxillo Radysen eens Mans lengde hoogh/ seer cort ende smakigh/heeft sien wassen: de bladeren besloeghen twee schreden Lands. Sy en hebben geen ghebreck van Hasen/Conynen/Tortelduyven/ Duyven ende andere: doch daer en zyn gheene Peerden; (gelijck oock in geheel America niet en zijn) doch daer zijn sekere Schapen die (hoe-wel dat sy ter Oorloghe ondienstigh zijn) soo groot als Peerden zijn/ende de Kemelen van ghedaente gelijck zyn; uyt-gesondert den bult op den rugge: sy connen boven de vijftigh pond gewichts draghen: den ghenen die op haeren rugghe sit/draghen sy eenige duysent stappen; maer als sy moede zijn/ende dat-men die wilt voortstouwen/so bestincken sy den ghenen die op haer sit met eenen vuylen stanck. Als sy met eenigh ander last geladen zijn/ende vermoeyt zijn/gaen sy op de Aerde ligghen: daer en helpen gheene slaghen/sy zijn stegher dan eenigen Esel: men moet haer den last af-nemen/ wilt-men die voort-crygen. Dit is seker een seer nut dier/niet alleen om last eñ menschē te dragen / maer oock tot voedsel eñ goede winste. De Wolle is fijnder/langer eñ overvloediger/dan de onse; het vleysch is immers so goed als het Weren of Hamelē vleysch by ons is: sy etē Coren/maer nuttē seer weynigh voedsels/soo dat sy twee ofte drie dagen sonder voedsel connen wesen. Ut de Berghen comen meest groote rijckdommen van Goudt ende Silver: daer is qualijck eene stadt van aen-sien/die niet met eene Myne verrijckt en is. Niet alleene en word het Goud uyt de Berghen ghedolven/maer het glinstert oock in de Revieren/ soo dat het ghene dat de Fabulen der oude vande Tagus ende Pactolus versiert hebben / dese Revieren met recht toe-comt. Daer is Meni ende Sandaracha; daer en boven/dat in dese Berghen wel te passe comt/is daer oock re-
 ghen

ghen die in dse heete plaetsen voor vruchten ende menschen seer dienstigh is. De inwoonders toonen haer selven met behendigheyd ende cloeckheyd des verstands (als eenen spreect) weerdigh van het groot gheluck deses Lands: gheiijck haer Land in goedtheyd ende vruchtbaerheyd de Landen die aen Zee ligghen overtreft/ soo gaen sy oock de selve in goedtheyd van naturen ende Burgherlycken om-gangh te boven. De Mannen draghen Wollen Hemden comende tot aen de knyen/ ende daer over een opper-cleed ghelijck eenen Mantel: sy laten haer hayr langh wassen/ ende binden dat in-de necke met eenen smallen bandt. De Vrouwen hebben een lang cleedt sonder mouwen/ het welcke sy met eenen Wollenen riem drie of vier-mael onder den navel om-gorden: daer draghen sy een Gulden of Silveren Mantelken over/ dat sy met eene spelde aen den hals vaste maken: sy namen dat Topum. De Vrouwen zijn wit ende bevalligh van aen-ghesichte / hoe-wel dat haer Hoofd boven meest seer scherp ende puntigh op-gaet/ het welcke haer misimaeckt. Sy en zijn niet alleen schoon van ghedaente / maer zijn oock met sedigheyd/ schaemachtigheyd ende met andere deughden/ die de Vrouwen wel betamen/ versien: daer by voegen sy eene sonderlinge liefde ende getrouwigheyd tot haren Man/ die sy boven de crachten van het Vrouwelijcke gheslachte met dagelyckschen ende geduerigen arbeyd seer ghetrouwelijck verlichten.

Levinus Apollonius schrijft vande zeden van die van Peru int ghemeen aldus: Sy worden voornemelijck in driederhande Volckeren onderscheyden: die wederō elck verscheydene Volckeren van verscheydene namen onder haer hebben. Dese Volckeren hebben daer een wel-gevallen in dat sy van malcanderen verschillen/ eñ zijn met verscheydene tale onderscheydē: dickwils plegen sy upt hare palen te trecken/ eñ Oorloge teghen malcanderen te voeren/ wreekende haren twee-dracht met den sweerde tot dat het Landschap onder het gebied van eenen Gynacava, tot den Æquinoctial toe/ gecomen is: gelijck door zyne verwinninge alle twist is wegh-genomen/ so is oock de tale van Cusconia, inde welcke men alleenlijck plaght te rechten/ by de groote Heeren eñ het gemeene volck in achtinge gecomen/ so dat sy daer lust in hebben: de gene

die

die de selve can/dien can het heele Landschap door-reysen. De Vrouwen hebben een Wollen Hemde tot op de voeten hanghende/de Mans hebben een Wollen Hemde tot op de kite of bra hanghende / om over het selve een Mantelken te draghen. Hoe-wel dat sy schier over al het Lichaem ghelyckelijck bedecken / nochtans decken sy haer hoofd seer verschepden/alsoo elck naer het ghebruyck des Vaderlands ghevlochtene banden / sommighe slecht / sommighe verschepden van verwe/draghet : soo dat-men quaelijck yemant vindt die daer in vande andere niet seere en verschilt. Sy zijn sonderlinghe eenvoudigh van natueren / sy behouden noch de oude onwetenheyd/waer door sy ghecckelijck met ons handelen : quaelijck kennen sy hare onuytputtelijcke schatten van Goudt ende Silver / ghebruycken alleen grove clompen van het selve/hoe-wel dat sy niet min vermaeck en hebben / in ghewrocht Goudt ende Silver / waer mede sy de posten der Kercken ende Coninghlijcke Paleysen seer vercieren. In die ghemeene slechtigheyd nemen de ghene die naest den Æquinoctial zijn in ongheschicktheyd van zeden ende ghebreken uyt boven de andere. Sy zijn met groote ghevepnstheyd/swyghende/ ende mommelen binnens monds/sy en verschillen niet seer vande wyse der Joden. Sy zijn tot onnatuerlijcke sonde gheneghen/waer door de Vrouwen by haer in verachtinghe zijn; de welcke sy niet alleenlijck seer verachtelijck doen dienen/ maer slaen die seer strenghelijck/om weynigh oorsake. Sy zijn met een wit hemdeken tot aen den navel gecleedt/en laten voorts de schaemte ende andere leden bloodt : de beenen ende armen vercieren sy met costelijcke ghesteenten in Goudt beslaghen; jae maecken gaten in haer wangen ende lippen/ende steken daer Turquoysen ende seer blinckende Smaragden in. Sy zijn soo hooveerdigh op die vercieringhe / dat sy die hare Vrouwen benyden : die en worden geene cleederen van hare Mans toe-ghelaten om de groote hitte der Sonne te schutten / dan alleen een dun Wollen cleed over haere schaemte. In haere Tempels (magh-men't dien naeme gheven) bidden sy twee Beelden/ van-de ghedaente van twee swarte Bocken / aen ; worden ghestadighlijcken ghevierti. Voor de selde brandt-men het Houdt van seeckere Boomen / dat upter-maeten seer wel-rieckende is.

Wt welcke Boomen/als-men de schorsse af-treet/sulck eene sterck rieckẽde vettigheyt vloeyt/ dat het den neuse ende hersenen vande ghene diese riecken seere beschadight ; maer op de doode Lichamen ghestreken of gedruppt zijnde(even als de Gomme die uyt dẽ Cypres-boom vloeyt) bevrijdt sy die altijd vande Wormen ende verdervinghe. By de Caraceos staen voor op den ghevel vande Poorten Beelden van menschschelijcke ghedaente met eenen gheployden Rock. De Pasaones bewaren de Lichamen der Kinderen ende Mannen die ghedoodet zijn aen steenen pinnen/seer sonderlinghe teghen de verrottinghe bewaert : het hoofd vande ghene die onthalst zijn/weten sy met eenighe stoffe maer een vuyst groot te maken/ende toonen die seer constigh aen de posten ghenaghelt/soo dat sy naer vele jaren noch lievelijck riecken. By nae overal inde ghemeene Tempels worden de beeldenissen van groote Serpenten aenghebeden: daer en boven heeft yghelick(als eertijds de Egyptenaren) in zijn huys zyne bysondere Huys-goden. Sy zijn ontbloot van alle scientien of wetenschappen / sy zijn sonder Letteren ende Schilderyen: de Schilderien zijn by die van Mexica voor Letteren: Want sy ghebruycken touwen van Wolle die sy Quippos naemen/ met de welcke sy te saemen ghevlochten met verscheydene knoopen haer ghetal van een tot thiene rekenen : ende dan voort hooger in het ghetal opclimmende/verwen sy de knoopen naer de sake die sy willen beteyckenen. Elck Landschap heeft sekere bestelde Notarissen die met dese verwen het volck de dinghen die over veel jaeren ghe-schiedt zijn/als uyt ghedenck-schriften ghenomen/inbeelden ;soo yet in het Landschap gedaen word/ dat weerdigh is in ghedachtenisse der naercomelinghen te blyven/ dat gheven sy de ghetrouwe bewaernisse van die geverwede knoopẽ over. Sy worden al te samẽ inde palen van van ghemeene Wetten gesloten:den staet der Justitie ende heerschinghe is daer seer geschict/ ende de misdadighers worden met ghrechtighe straffen ghestraft. Haere Wapenen zijn een sweerd / eene spiesse met scherp yser beslaeghen/ eene ysere Colve./ eene Byle aen de snede van Goud of Silver/eenen slingher/ende andere gheslachten van wapenen. Sy weten constigh uyt te loopen/haer gelit te houden/ende veerdigh te bate te comen : sy en vreesen den dood niet

die

die sy met cloecke daden vercryghen/als sy maer de haere eenen goeden naem mogen naer laten/of de selve eenigen loon vande Oversten doen ontfanghen. Doch wy blyven hier met onsen Livino al te langhe; latet ons tot de steden comen/ om eens het ghewenschte eynde deser beschryvinghe te sien/die al-reede voor een cort begryp te groot is ghewordden.

Het Landschap van Peru heeft vele steden/onder de selve zijn dit de vernaemste; Michaelia, Trugillum, Regium, of Lima, Arequipa, Quito, Cusco, Argyropolis, ende Potosium. De vijf eerste zijn van de Spaengiaerden om de goede gelegentheyd ende bequaemheyd der Coopmanschap bewoont/ende met huysen/als die in Kerstenrijck zijn/bebout. Portus Vetus (van haer Portovejo ghenaemt) is de eerste stadt vande Spaengiaerden in-ghenomen: sy is alder-naest den Æquinoctial langhs den grootsten Oever/heeft eene goede Haven/ maer de Locht is daer ongesondt/ende daer over weynigh bewoont. Daer comen de schepen aen die naer Peru trecken/of van het selve in Panamaiden keeren. Het Land dat om de stadt is gheeft Smaragden inde zyden vande clippen/ die de Spaengiaerden ghepolijst tot groote winste in verscheydene steden senden. By dese stadt zijn vande Spaengiaerden de beenderen ende tanden van eenen Reuse ontgraven/ die drie vingheren inde breedde ende viere inde lenghde hadden: de inwoonderen segghen dat dat gheslachte van menschen langher dan vier menschen was. Michaelia, of de stadt van S. Michael, word vande Barbaren Piura ghenaemt/ende is de tweede stadt die de Spaengiaerden in-ghenomen hebben: sy light op ghene zyde de Reviere Ciram, heeft eene goede Haven/het Land om de selve is vruchtbaer; doch sonder Goudt of Silver-mynen: aldaer is eene oogen-siecte/die de Gheleerde Ophtalmiam naemen/ soo dat selfs de ghene die voor-by gaen met groote pyne ghequelt ende bekommert worden. Trugillum is de derde stadt der Spaengiaerden/het Land om de selve is vruchtbaer/voornemelijck van dat Coren dat de inwoonders Mayz naemen; doch word weynigh bevaren/om de onbequaemheyd der Haven: Lima, of Regium, is de Hoofd-stadt die vande heele Zee-streke alderbest bewoont is. Sy light in een lustigh dal aen den cant van eene Reviere/ in eene sekere Haven/ twee duysendt stappen

vanden Gever. De Locht is daer sonderlinghe goed ende matigh / het Land om de selve is vruchtbaer van alle dinghen/voornemelijck van Coren/Boonen/Erweten/ende alderhande vaste zaden die by ons wassen : daer zijn oock Vyghen/Cyters/Limoenen/Orangie-appels/ende andere vruchten. Sy is seer bewoont: want daer zijn meer dan vijf honderd huysen : het begrijp is seer groot/in het welcke breedde straten/ eene groote Marckt ; ende wel bebouwde lustighe Hoven zijn. Dese stadt was van Francisco Pizardo in het Jaer 1535 ghebouwt. In de selve woont nu de gantsche Audientie van dese Provincie/ Cancelier/ Viceroy ende Aerds-bisschop; onder den welckē dese Bis dommen zijn ; Quito, Cusco, Guamantiaci, Arequipa, Pars, Plata, Trugilli, Guanugio, Cacapoia, Portus Vetus, Guajachil, Popoiani, Carchi, S. Michaelis, eñ S. Francisci. De stadt Arequipa is de vijfde Zee-colonie der Spaengiaerden/t'waelf Italiaensche mylen vande Zee liggende: sy light in een vruchtbaer ende gesond Land/ heeft meer dan drie honderd schoone huysen/word seer bewoont om de bequaemheyd harer Haven/eñ neemt dagheliјcks in inwoonders ende rijckdom toe ; maer nochtans is sy seer gequelt gheweest met die over-groote aerdbevinge vant Jaer 1582 / door de welcke schier alle hare huysen te neder zijn ghesmeten ende veel volcks is gebleven. (By Bertium staet 22 alleen: de Leser mach daer 22 duysent af maken: wy laten het ons ghenoegh zijn dat wy eene groote menighte verstaen.) Daer zijn uyt-nemende middenlandsche ende Bergh-steden / inde welcke de Spaengiaerden oock hare Colonien of Volck-planten/hebbē. De stadt Quito die is machtigh/ende is in veelheyd der inwoonderen ende rijckdommen de Hoofd-stadt schier ghelijck. Sy light schier onder de Linie vande Æquinoctial ; nochtans en is de Locht daer niet seer heet / maer veel eer couwt. Het Land om de selve is altijd groen ende ghelucklgh door den was aller vruchten; de vruchten van Europa tieren daer seer wel/als oock de Huys-dieren. Het crielt van Goudmynen eñ levende Quicsilver/vā verwe als Safraen. Cusco is de Coninginne vande Bergh-steden. Regio en wijckt niet in veelheyd der inwoonderen; in rijckdom van Goud-mynen is sy veel machtigher. Dese was de woon-plaetse der Coninghen van Peru voor de aen-comste

der Spaengiaerden/was met vele Edele ende ghemeene Lieden verbult / die haer recht ver-volghden: dit is de eenighe ſtadt onder de ſteden van Peru, die eene ſtadt ghelijck is. Sy heeft een ſeer vaſte ſterckte van uyt-ghehouwen ſteenen ghemaeckt / die in groote menighte uyt de ſteen-putten vande naeſt-ghelegene Berghen ghetrocken worden. De huyſen die de in-gebo-rene eertijds beſeten hebben/ die beſitten nu de Spaengiaerden/ende hebben die wat meer op-ghetopt ; de heele ſtadt neemt daghelijcks door toe-loop van volck meer toe. Sy is door in-ſtellinghe der Coninghen in vier deelen/als in gheſlachten/ghedeelt : al de ghene die het Bur-gherſchap vande ſtadt wilden/of al-daer woonen/moeſten haer/door een ſterck ghebodt ghe-dwonghen/in een van die vier deelen of gheleden begheven. Het Land om de ſtadt en is niet alleene aen-ghenaem door overvloed van vruchten/ ende veelvoudighe Goud-mynen ; maer word ſeer ghepreſen door de gheſontheyd der Locht ende lievelijcke Winden / ſoo dat de ghene die ghesond ende wel-varende daer in comt / niet lichtelick zyne vorige gheſontheyd en ſal ver-lieſen. Het Meyr Titiaca light redelijck verre naer het Ooſten van Cuſco ; het ſelve word van eene ſnel-loopende Reviere/naer het Weſten loopende/en haer Water wijdt ende breedt uyt-ſtortende/ghemaeckt: de ſelve Reviere/haer ſelven ontlaſt hebbende/ keert weder in haere gote of Canael: in het ſelve ontfanghen zijnde/ende als te voren vande in-vallende Revieren waſ-ſende/breeckt het weder in een ander/doch minder/Meyr uyt:ende vande banden van dat laſt ontlaſt zijnde/loopt het vrylijcker uyt/verdwijnt door eene onbekende uytcomſte in verborge-ne ſpeloncken der natuere / ende als in eenen hollen buyck onder de Aerde ontfanghen zijnde/ loopt het met onder-aerdighe gaten inden Ocean/ ghelijck men ſeght dat de Reviere Alphæus (Roſita, of Alphea, of Alabo van Iunio ghenaemt) uyt den Peloponeſo in Sicilien is door-ghe-vallen.

IN Ciarca, een Landschap van Peru, zijn Silver-mynen ghevonden/ eerst by Porco ende Carabaya, ende daer naer by Potosi, achthien mylen van Villa de la plata, van sommige met eenen Latijnschen naem Argenteam, van andere met eenen Griecksschen naem Argyropolin, ghenaemt: wy moghen die de Silver-stadt naemen. Dat stedeken en is niet seer groot. De Silver-mynen zijn seer overvloedigh: want eẽ Quintal tot tachtentigh Marck Silvers quam: dierghelijcken en is noyt van andere Mynen ghehoort. De vindinghe van dese Myne moet-men de Indianen toe-schryven/ de welcke by (ghevalle daer door-by reysende) het Metael hebben ghevonden. Als het gheruchte hier af in Villa de la Plata ghecomen is/ hebben sy terstond goed ghevonden dat-men den Bergh onder de Burgeren soude deylen. De Burghers hebben door behulp der Indianen daer soo veel Silvers uyt-ghetrocken/ dat het voor heel Europa, of Kerstenrijck/ ghenoegh soude wesen; maer niet genoegh om het onversadelick menschen herte te versaden. In dese Mynen/ als oock in andere/ blyven ontallijcke menschen/ die de Aerde/ hare Moeder/ om-wroeten: waer af Democritus (als Hipporates, Epist. ad Damagetum verhaelt) aldus spreket: Ick belache den mensche alleen, die vol dwaef heyd ende ledigh van goede daden is, in al zijn voor-nemen kinderachtigh handelende, sonder opsicht van eenighe nuttigheyd over-groote moeyelickheden draghende; die door de Landen der Wereld, ende door oneyndelijcke verborgene plaetsen, om Goud en Silver te crygẽ, met onmatighe begeerlickheden reyst: nemmermeer ophoudende van de selve te vergaderen, altijd nae den overvloed jachtende, op dat hy gebreck der selve hebbende, niet schaem-rood en soude zijn als niet gheluckigh wesende. Soeckende wat in de cloven der Aerde is, ende met de handen der ghene uyt-trect, die eensdeels van de holle Aerde op haer vallende sterven, eensdeels te langhe in desen dwangh ghehouden zijnde, in de straf-plaetse, als in haer Vaderland, blyven, Goud ende Silver soeckende, het zand versmytende, de aderen der Aerde af-snydende, om rijck ende machtigh te worden. De Aerde, hare Moeder, als eene vyandinne, in stuffen snydẽde, die sy doch met verwonderen betreden. Hoe seer moetmen dat belachen, dat sy de verborghene Aerde met arbeyd minnen,

Aulaga lacus
Septentrio
Villa de Plata
CERRO DE POTOSI

nen, ende de Aerde die voor haere ooghen light schande aen-doen? Dat zijn de woorden van dien soeten Lacher/ die wy (soo wy metter haesten best connen) vertalen/ om den Leser te toonen dat selfs de Heydenen de onversadelicke gierigheyd verachten.

Beschryvinghe van nieu Hispanien.

Nieu Hispanien is eē seer groote Provincie/ onder alle de Landschappen vāde nieuwe Wereld/ wel door-bout ende alsins volck-ryck. Het begint vanden Inham Californiæ (gemeenlijck Mar Vermeyo genaemt) streckende tot den Inham van Mexico, aenden Mare del Nort, ende het Landschap Iucatan. In het jaer 1518 heeft Ferdinandus Cortesius, een dapper ende vroom Held/ dit Land gheconquesteert; doch met groot verlies ende nederlage van zijn eyghen volck/ eñ oock der inwoonderen: hem is tot loon/ het Landschap Tecoantepec, in dese Provincie gelegē/ vandē Keyser Carolo de vijfde geschonckē.

Dit ghewesté heeft hooghe scherpe Berghen ende Rotzen/ schoone Beemden/ ende heeft een getemperde Locht/ hoewel dat het onder de Zona Torrida is gelegē: daer zijn veel Visch-rijcke Revieren/ eñ oock eenige die Goud hebben/ mede veel Meyren/ dan meestendeel Sout-water; daer oock Sout gemaeckt word. Het heeft oock rijcke Mynen van Goud/ Silver/ Pier/ ende Coper/ het gheeft Cassie Fistel/ ende sommige vruchten / die de inwoonderen Cacao noemen/ als Amandelen/ daer sy dranck af maken. Daer is oock overvloed van Catroen / ende alderleye vruchten die in Europa zijn. Het brenght alderleye soorte van ghedierte voort; als Gansen/ Eynd-voghels Quackels / Hinnen (die de onse verre overtreffen) Hasen/ Conynen/ Schapen/ Ossen/ Herten/ Tigher-dieren/ Leeuwen/ Beyren/ ende diergheliicke: soo dat het vleesch hier goeden coop is. Inde Revieren worden Crocodillen ghevonden / die vanden

inwoonderen

Hispaniæ
Novæ
pars
SINUS
MEXICANUS
TROPICUS CANCRI
MEXICANA
Mexico
Guatimala
Campecho
Aquacara
Culiacan
Compostela
Tierra Loxa
Villa Rica
Cozumel

Inwoonderen ghegheten worden. De Zee die aen dit Landschap spoelt / is seer Visch-rijck / ende draeght Oesters / daer Peerlen uyt-ghelesen worden.

De Spaengiaerden woonen veel in dit gewesle / meer noch dan in andere Landen / hebben daer oock veel woon-steden / als Compostellam, Colimam, Purificationem, Guadalairam, Mechuacham, Cacatulam, Mexico ende andere.

In Nieu Hispanien zijn oock eenighe vernaemde Landschappen / te weten, Nieu Galissien, Mechuacan, Mexico ende Guastecan.

Nieu Galissien was by den inwoonderẽ wel eer Xalisco genaemt ; Nunnus Germanus heeft het selve eerst ontdeckt ende verovert / die daer oock eenighe steden heeft ghebout / als Compostellam, daer eenen Bisschop / ende de Raedt des Coninghs is; Spiritus Sancti, Conceptionis, S. Michaelis, ende Guadalaiaram, eene vermaerde Hoofd-stadt / vant gantsche Rijck. Het Landschap is hart / de inwoonders wild ende wreedt / ende eten oock menschen.

Aen Nieu Galissien behoort het Landschap van Culiacana , alsoo van een stadt ghenaemt / dat leyd tusschen de Reviere Piasila ende de Reviere van S. Sebastian, die van d'Aerde verslickt word eer sy in de Zee valt. De Hoofd-stadt is Culiacan. De inwoonders zijn arm / slapen onder den blauwen Hemel: die aenden Zee-cant woonen leven vp de Visscherye / die binnen in't Land woonachtigh zijn / leven by de jacht. Sy en plaghten gheen over-hoofd te kennen / dan zijn nu onder den Coning van Hispanien.

Het Landschap van Mechuacham, heeft int ronde 30 Leucken / ende is onder de Provincien Novæ Hispaniæ het vruchtbaerste ende rijckste : want het Maiz comt daer drie-mael des jaers tot rijpheyd / als oock andere vruchten: het heeft overvloed van Catoen / Honigh / Was / swert Ambre / ende Sout ; het draeght oock Zyde / Goud ende Silver. De Revieren zijn seer bequaem ende Visch-rijck. De inwoonders zijn spichtigh / cloeck van Lichame / lang-levende ende verstandigh. Twee voornamelijcke steden zijn hier by de Spaengiaerden bewoont / te weten / Pascuar ende Valadolit, dat eene Bisschoplijcke stadt is : met noch andere die min vermaert

maert ende in cleynder achtinghe zijn.

De Provincie van Mexico is de voornaemste niet alleen van nieuw Hispanien, maer oock van gantsch America. Het draeght den name vande stadt Mexico, die oock Temistitan genoẽt word. Dese stadt was eertijds als Venetien/ in het midden van een seer groot Meyr gebout. Van Cortesius, hebbende dese stadt in-ghenomen/ heeft die aenden cant van't Meyr ghebout: sy is nu seer wel betimmert / begrypende in den omme-gangh 6 mylen: het eene deel word by de Spaengiaerden/ende het ander by de in-geborene bewoont. In dese stadt heeft den Aerdsbisschop/ende den Viceroy zijn residentie; oock is hier de Vierschare van gantsch Hispanien/ de Const van Drucken/ende de Munte. Het Meyr/aen wiens cant dese stadt ghebouwt is, is sout/gaet af ende wast gelijck de Zee/ende overvloeyende schiet het Water in een aen-legghende Meyr dat soet is. Dit Meyr en gheeft gheenen Visch / maer alleen Wormen die des Somers verrotten ende de Locht besmetten: nochtans word uyt het selve groote menighte van Sout ghemaeckt. Den omme-gang van beyde de Meyren heeft ontrent 50 Leucken / eñ binnen in of oock aenden cant ligghen ontrent 50 steden/ die elck wel thien duysent huysen hebbẽ: in dit Meyr varen ontrent 50 duysent schuyten (die sy Canoas naemen) tot behoef van Mexico, ende andere omligghende plaetsen. Dese Meyren ligghen in een vlack Veld/ dat met Berghen beringhelt is/die met snee altoos bedeckt zijn: doch daer zijn eenighe valeyen tusschen die eene lustighe Landouwe maken. Aen Mexico is de stadt Tescuro, aende cant van't selfde Meyr/die is soo groot als Mexico. In dese Provincie light oock de Angelorum Civitas die eerst Vacipalam; dat is het Serpenten-land / plaght ghenoemt te worden / ende is vermaert door de Draperye: het omliggende platte Land voed veel beesten/ende draeght goedt Graen ende vruchten. Inde selfde Provincie leyd eenen vuyrspouwendẽ Bergh/die by den inwoonderen Popo Campeche ghenaemt word. De inwoonders deser contreye waren eertijds Afgoden-dienaers ende menschen eters/die veel Vrouwen trouden; doch zijn nu meest Christenen. Sy ghebruycken pylen ende slingeren inde Oorloghe.

Guastecan,

Guastecan, oock een Landschap van nieu Hispanien/ leyd aenden Mare del Nort, ende en is niet seer vruchtbaer. Daerom zijn de inwoonders arm/ende levē vande Visscherye/ doch zijn beleeft. In dit Landschap/is eenen Bergh/ daer twee Fonteynen zijn van swert Peck ende van siedende rood Peck. Daer zijn twee woonsteden der Spaengiaerden alhier/Panuco ende van S. Iacob.

Ten laetsten so leyd in nieu Hispanien de stadt Tlascalan, die naest Mexico de tweede plaets heeft/is seer volck-rijck/oock in een vruchtbaer Land gelegen. Dese stadt word geregeert als eene Republicke/ende is nochtans onder 'tbeschut ende protextie vanden Coning van Hispanien.

TERRA NOVA

Franciae Novæ pars

Oriens

Meri dies

Piraba
R. de Ioan Vaz
Terra de Ioã Vaz
R. Picacis
B. de Pracel
C. Blanco
C. de Gelsam
I. da Fromenua
Ilha da Fortuna
C. Marco
I. de Arel
I. de Arnoredos
I. dos Arnes
Baja dos Condos
Rio dagua
Bela Ilha
C. de Grat
Note Scote
C. Gaspri
Daues
Alezai
I. de S. Ioan
I. de Fogo
I. des. S. Barber
I. des Aue
I. de Orque
C. de Bonavista
I. de S. Pietro
I. de Bertan
C. Rei
Arenifig
C. Raso
Ai Roca
Rio de S. Miguel
I. de Sablon
S. Brandan
S. Cruz
S. Laurence
I. de S. Estevão
Isla Rosa
52
51
50
47
46
45

Het deel van het Noorder sche America boven Nieu Spaengien/word in verschepdene Landschappen verdeylt. Apalchen streckt sich tot aen de Cape van S.Helena, eñ word van andere Virginia ghenaemt. Norumbega word als een Schier-eyland aen Mare del Nort ghestreckt / ende is van eene stadt alsoo ghenaemt. De Locht deses Landschaps is matigh ende de Aerde is vruchtbaer. De Zee is ghevarigh door ondiepten ende zanden. De Volckeren worden verschepden van de Spaengiaerden ende Italianen ghenaemt. By dit Landschap is Terra de Baccalos ghelegen/in het Jaer 1549 den 24 Junij/des morghens te vijf uren./ van Ioanne Caboto ende zynen sone Sebastiano Caboto Venetianen/ ghevonden. Het is soo ghenaemt om dat in die Zee soo veel Visschen van dien name gevonden worden/dat sy de schepen op-houden ende haren cours verhinderen. Dese sake word tot Oxfort in een schrift wijd en breed gelesen: het welcke de Gheleerde by Bertium, of op de plaetse selve/ mogen lesen: het soude den loop onser reden te lange op-houden. Nova Francia volgt/ die vanden cant vande Reviere Canade of S.Laurentij uytgestreckt light. De Fransoysen hebben die onder de regeeringhe van Franciscus de eerste/Coning van Vranckrijck/ontdeckt. De voornaemste plaetsen vant selve zijn Canada,Hochelai,Hochgelaga,die van houte zijn. Het is een seer arm Land/waer door het weynigh besocht word. Het brenght nochtans Coren ende andere vaste zaden voort. De inwoonders zijn Afgoden-dienaers / ende op somnige plaetsen mensch-eters. Terra Cortilialis,die oock Terra Laboratoris genaemt word/light tusschen de Reviere Canada ende Estotilandiam als een Schier-eyland. Dese Reviere word van andere Fretum trium Frarum , of strate der drie ghebroederen ghenaemt/ende is soo groot dat haren mond 35 Italiaensche myolen wijd is: sy heeft eene uytermaten groote lenghde: men seght dat sy acht honderd mylen is bevaren gheweest. Hier zijn vele inwoonders/ sy zijn langh van gedaente/ende van goeder ghestaltenisse : sy decken haer lijf met vellen van gedierten: sy dragen hals-cieraet van Silver ende Coper: sy leven meest by Visch. De voornaemste steden vande selve zijn S.Maria, Cabo Marzo ende Prest. Het Landschap Estotilandia is Noorderlicker ende

Oostelicker

Oosterlijcker dan de andere/ het streckt naer het Eyland Frisland in het Noorder ghewesté.

Dit Landschap is in het Jaer 1390 van al de Landschappen van alle dese nieuwe Wereld van Antonio Zeno, Patritio van Venegien/ met behulp van Zichmus, Coninc van het Eyland Frisland, alder-eerst ghevonden gheweest. De palen van het selve in het Noorden blyven noch onbekendt / maer van het Zuyden wordt het met Terra Laboratoris, by de Reviere die Rio Nevado ghenaemt word, bepaelt: in het Oosten heeft het Mare del Nort. Dit ghewesté is redelijck bebouwt/ende is schier vruchtbaer van alle dinghen die tot des menschen onderhoudt van noode zijn: is oock rijck van Metalen/ maer voornemelijck van Goudt. Het is de coude heel onder-worpen/ heeft vier voor-namentlijcke Revieren die het heele Land bespoelen: de selve nemen haren oorspronck uyt eenen hooghen Bergh / in het midden des Lands ligghende. De in-woonders zijn vernuftigh / ende zijn meest seer clocck in alle constighe Hand-wercken: haere cleederen bestaen uyt Vellen van wilde ghedierten ende Zee-calvers / van-de welcke sy oock Visch-booten maken. Ende hier mede willen wy van Terra Nova schepden.

Deſe Strate van Magellanes word gemeenlijck de Magellanes vã Magellano genaemt. Wy hebben Magellani voor-nemen / om de Moluckſche Eylanden naer het Weſten te vinden/elders beſchreven. Doen den 24 Augusti de ſtormen der Zee begonden te ſtillen/is hy uyt den Zee-arm van S.Iulianus, in den welcken hy eene wyle tyds ghebleven was/ niet ſoo ſeere door de ongeſtuymtheyt der baren/ winden ende Winter/ als door de buyen van onderlinghen twiſt tuſſchen de Caſtellanen ende Portugeſen ghereſen. Naer dat hy eenighe daghen naer het Zuyden ghevaren hadde / is hy aen het Caput S.Crucis ghecomen. Hier is een van zyne ſchepen aen den Oever verplettert/ doch de ghene die daer in waren/als oock de ghereetſchap ende coopmanſchap/zijn behouden. Als hy van daer ſagh dat den Oever van het Zuyden naer het Ooſten allencxkens keerde / heeft hy moed ghecregen om de Strate ofte Zee-enghte te vinden. Den 26 November heeft hy eenen mond eener enghte vernomen/in den welcken Magellanus,met de vier ſchepẽ die noch overigh waren/is gevaren. Hier heeft hy goed ghevonden in eenen Zee-arm te blyven / ende de drie ſchepen voor te ſenden/die den wegh ſouden onder-ſoecken ende boodſchappen wat ſy ſouden moghen gheſien of waer-ghenomen hebben. Het eene ſchip/daer Alvarus Meſchita, den Broeder van Magellanus,in was/is door ghecomen/weder in den Ocean gheraeckt/ende/den cours naer het Noorden ſtellende/quam in Æthiopien,daer naer in Spaengien/ acht maenden nae dat hy de andere ſchepen hadde verlaten. Alvarus is/ghevanghelijck voor Carolum den Coning van Caſtilien gheſtelt. Het ander ſchip heeft geboodſchapt dat het maer eenen arm en was/die vol droogh-ten was: het derde ſchip boodſchapte dat het een Fretum of Strate was / de ebbe ende vloed der Zee waer genomen hebbende. Het was in de maend September/den nacht was ontrent van vijf uren/ op weder-zyden was ſtilte op den Oever/ daer en waren gheene menſchen/ dan op den ſlincken Oever heeft-men groote menighte van vuyr gheſien / daer-om hebben ſy dat ghweſte Terram del Fuogo ghenaemt/ ende vermoedden dat ſy van-de in-woonders gheſien waren. Magellanus aldus twee ſchepen verloren hebbende / heeft hy de drie andere / naer dat

doen

FRETUM MAGELLANICUM

Milliaria Germanica

20 40 60

Petrus Kærius celavit

OCCIDENS

ORIENS

MERIDIES

SEPTENTRIO

Estrecho de Fernando Magellanes

Terra del Fuego

Patagonum Regio ubi incolæ sunt Gingantes 9 et ad summum 10. pedes longi, facies suas varijs coloribus ex diversis herbis expressus pingunt

R. de los Pescadores

B. da Lagoa

B. de muchas Islas

C. del Fuego

Carripana

R. del Fuego

R. Grande

P. del Nort

Bolcanos

B. de Gente grande

C. de Seado

C. de las Baxas

Lago Serado

G. de Pescaria

Terra alta

Lagunas de Estrillonas

Caliz

C. de Seado

R. de S. Joan

Canal de todo los Santos

Roca Seada

C. 11000 Virginum

M. de Illha

R. de Galegos

R. da Cruz

Baia de S. Julian

B. dos Reis

Costa de Paranicas

Serrayo

R. de Camarones

Costa de Ancones

Punta Razo

J. de Acençam

a Partida

C. de tres montes

P. Primero

C. Corro

Montanas de Gigantes

B. de nuestra Siñora de Boale

R. Sinfundo

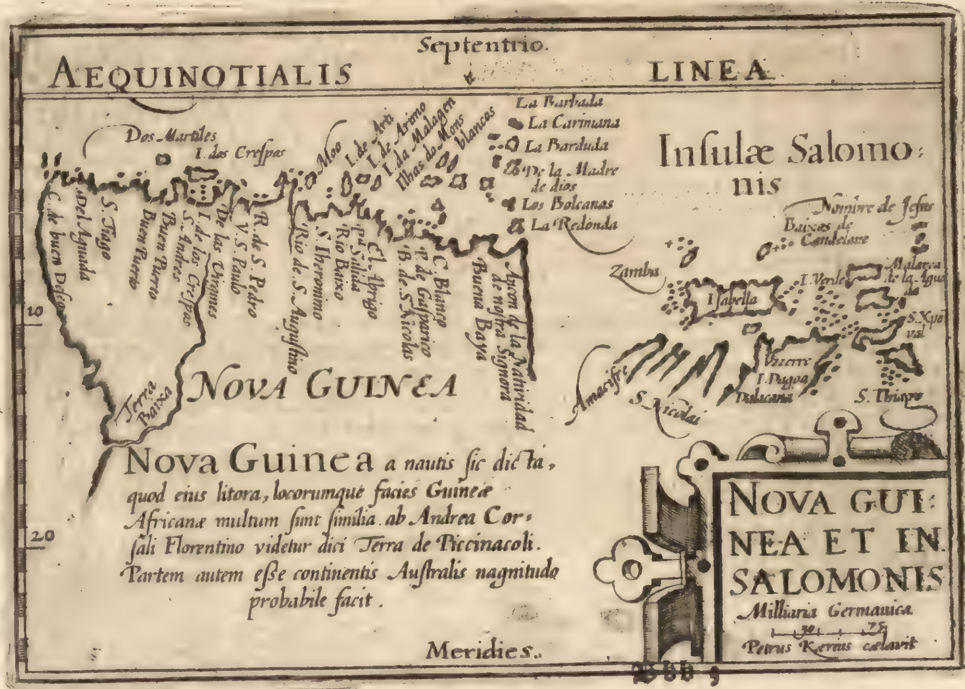
P.to de Corvion

R. de Palominas

doen de gheleghentheyd toe-liet/toe-gherust / ende alles wel onder-socht hebbende / is op den 22 dagh dat hy in die Zee-strate ghecomen was in eene andere Zee ghecomen/die hy van weghen hare stilte Mare del Sur ghenaemt heeft. Hy heeft die Strate hondert mylen langh ghevonden. Maer dat hy de Strate door-varen was/heeft hy ghevonden dat den Oever van America schier reghel-recht naer het Noorden ghestreckt light als Bertius schrijvet.

Den cleynen Atlas seght dat dese Strate van alle canten met hooghe steen-clippen beset is/ ende 120 mylen in de lenghde heeft ; of als andere schrijven / 76 mylen. De breedde en comt niet over een: nerghens en is sy ghelijck/somtijds is sy twee of drie ; somtijds vijf/ of tien myplen breedt: daer sy aldernoutst is/heeft sy de breedde van eene myle. De Zee die uyt het Noorden comt van die Oost-zyde meer dan tseventigh duysent stappen in die enghte gedreven zijnde/word met de Zuyder baren ghemenght : welcke baren in het Oosten met Capen of Hoofden ghecromt zijnde/loopen de Noorder Wateren teghen : de baren aldus seer gheweldigh teghen malcanderen hurtelende/ word de Zee al-daer met groot geruysch heel in schuym veran dert. Het Zuyder deel al-daer ebbet ende vloedet sachter : want dit Ooster deel/ onmetelijck diep zijnde/ ende den Oever ghesmalt hebbende/bedeckt sich meer met het Land/ ende gheeft de golvende Zee eene stille aen-comste. Maer den Oosterschen Oever deser Strate door drooghten ende cort-slaende baren ghevarigh zijnde / alsoo daer vele Eylanden in ligghen / is daer seer sterck ende wacker stroomende / ende maeckt seer groote beroeringhe in het Water: de Oevers zijn met seer hooghe Boomen beset. Ende dit sal van-de Strate van Magellanus door dese Caerte ghenoegh wesen.

Nieuw

Septentrio.
AEQUINOTIALIS LINEA
Insulæ Saloino: nis
NOVA GUINEA
Dos Martires
I. das Crespas
La Barbada
La Carimana
La Barbuda
De la Madre de dios
Los Bolcanas
La Redonda
Nombre de Jesus
Baixos de Candelare
Zamba
Isabella
I. Verde
S. Xpoval
S. Nicolas
Terra Baixa
C. de buen Deseo
Del Aguada
S. Tiago
Buen Puerto
R. de S. Pedro
V. S. Paulo
Rio de S. Augustino
S. Jheronimo
Rio Baixo
C. Blanco
Buena Baya
B. de S. Nicolas
Nova Guinea a nautis sic dicta, quod eius litora, locorumque facies Guineæ Africanæ multum sunt similia. ab Andrea Corsali Florentino videtur dici Terra de Piccinacoli. Partem autem esse continentis Australis magnitudo probabile facit.
Meridies.
NOVA GUINEA ET IN. SALOMONIS
Milliaria Germanica
Petrus Kerius cælavit
10
20

Nieuw Guinea is alſoo ghenaemt / om dat het heel anders dan het Guinea van Africa light: want ghelijck het Americkſche Guinea van het Zuyden eenighe graden naer't Ooſten ſtreckt/ſoo ſtreckt dit nieuw Guinea naer het Weſten: ende gelijck het Americkſche Guinea nae den vierden graed vanden Æquinoctial nae het Noorden ſtreckt/ ſoo ſtreckt dit nieuw Guinea naer het Zuyden. Het mach oock wel ſoo ghenaemt weſen/ om dat de gheleghentheyd des Oevers ende gheſtalteniſſe des Lochts met het Africkſche Guinea ſeer ghelijck zijn. Of het nu een deel van het vaſte Land / of een Eyland is / is noch weynigh bekent: want naer dat de ſchepen eens of twee mael daer ghecomen zijn / en is daer niemant meer ghevaren. Het ſchijnt dat Andreas Corſalus Florentijn het ſelve Terram Paccinacoli name. Al wat van daer af naer den Polum Antarcticum ſtreckt / dat is onbekent ende onbevaren. Waer uyt blijckt dat het Noorder ghewefte ons veel ſekerder bekent is/dan het Zuyder deel: want door de laetſte reyſen der Hollanderen is men tot 80 graden ghecomen; maer naer het Zuyden is noyt yemant uyt onſe Wereld boven de 60 graden ghecomen. De Eylanden Salomonis (ſo noemen ſy die op heden) liggen aen het Ooſten van Guinea,onder de welcke deſe ghetelt worden; Iſabella, Zamba, Nombre de Ieſus, Iſ. Verde, ende andere: In het Noorden is den Archipelago van S. Lazaro: in den welcken een groot ghetal van Eylanden zijn. Voorts en is dit ghewefte niet meer bekent. Wy ſouden nu ancker werpen ende dit gantſche Boeck ſluyten; maer alſo Bertius hier eene Caerte van Vaygats ſtelt/ſullen wy u die hier beſchryven. Doch op die voorwaerde/ dat ſoo wy erghens in miſſen/ dat ghy/ die daer ghevaren hebt/ dat zedighlijck ende vriendelijck wilt verbeteren/alſoo het den Vaderlande ten beſten/ende tot uwer eeren gheſchiedet,

Naer

INS. VAYGATS

Grauwenhoeck
Walrus bay
Traen Baye
Loms hoeck
Beelt hoeck
De Strate Van Nassaw
Cruys hoeck
Twist hoeck
Tonne hoeck
NIER MARE
ofte Stille Zee id est
Tranquillũ mare
Clip hoeck
I met den steert
Admiraels hoeck
Staten Eylandt
Beeren hoeck
De Vlacke Zee
Samueden land
al: Sanugedi
BÆREN LAND

NAer dat andere te Water ende te Lande vele ghevaerlijcke reysen aengevangen hadden/ de ghelegentheyd des Wereldts naer Oosten ende Westen seer verre ontdeckt/ is een nieu/ stout/ ende swaer voor-nemen in der Hollanderen gemoed ghecomen/ om de Rijcken van China ende Cathay langhs het Noorden te vinden. Vele dingen deden sulcks hopen: ten eersten het gheene dat Plinius seght: dat Q. Metello Celeri Proconsuli van Vranckrijck Indianen vanden Coning der Sweden ghegeven zijn / die uyt Indien om hare Coopmanschap varende door ongeweerten in Duytsch-land gesincten waren. Het welcke op gheenderley wyse niet en hadde connen ghesc hieden / soo daer niet eenighe Noorderschen om-keer en waere/ ende dat daer eenen Zee-wegh van Indien in Sweden open ware. Daer en boven hadde men voor seker bevonden/ dat de verhindernissen van Ys die als groote Berghen ontrent 73/74/75 ende 76 graden van Nova Zembla de varende seer ghevaerlijck teghen quam/ niet soo seere door de naerheyd vanden Polus, als van-de Tartarische Zee/ wiens vloeden ghedurigh op die Landen sacken/ afquamen. Seker doen sy/ het Land verlatende/ wat naerder den Polum zijn gevaren/ hebben sy een soeter windeken/ dat wat Somerachtigh blies/ vernomen: sy hebben oock ghesien dat Groen-land selfs op den tachtentighsten graed groen was/ met Herten ende Daimkens vervult; daer Nova Zembla, dat ses of seven graden leeger light/ noch gras/ noch looveren en hadde. Dese saken aen-ghemerckt/ is in het Jaer 1594 eene Vlote van vier schepen toe-gherust. Die van Zeeland reedden een schip toe: daer Cornelis Cornelisz. Schipper op was: Die van Amsterdam reedden twee schepen / daer Willem Barentsz. Oversste af was: Eene van Enchuysen onder het beleyd vã Ysbrand Veccales eñ Jan Huyghen van Linschoten: Dese vier schepen den 5 Junij uyt Tersel af-varende/ hebben nae eene maent (te weten den 4 Julij) Novam Zembiam ghesien: de selfde Vaert is het naeste jaer weder-om aen-ghegaen/ als oock de derde reyse in het Jaer 1594. Sy hebben vernomen dat de strate of engte van Vaigats, de welcke sy de strate van Nassou ghenaemt hebben/ door ging: daer-om van weder-zyden den Oever aen-ghemerckt hebbende / zijn sy in Mare Tranquillum ghecomen;

ghecomen; op de rechter zyde woonen de Samoitæ, op de ſlincker zyde woonen eenige Barbaren/ wiens voetſtappen ſy wel gheſpeurt hebben/ maer ſy en quamen nerghens te voor-ſchyne al ſocht-men die niet uyt. De Samoiten zyn ſchrael ende colyck van Lichame/ ongheſchickt van zeden/ ſy ſchynen nochtans redelyck goedt ende aen-nemende van verſtande te weſen/ om de conſten aen te nemen ende begrypen: want ſy hebben onſe Schippers vande naeſt-gelegene Zee ſeer bequamelijck weten te antwoorden. Hare cleederen zijn van Geyten vellen/ waer mede ſy vanden hoofde tot de voeten bewaert zyn. De rijckſte onder haer gebruycken Laecken met vellen ghevoert: ſy draghen al lang hayr/ dat ſy in eene tuyte vlechten: ſy zijn cort van geſtalte/ plat ende breedt van aengheſichte/ hebben cleyne ooghen/ corte voeten. Sy ſeyden dat de Ruſſen jaerlijcks langs die ſtrate uyt Petzora in Tartarien over de Reviere Oby na die plaetſe/ die de Tartaren Vgalitam naemen/ voeren: daer en boven ſeyden ſy/ dat de Zee/ naer vijf daghen varens/ breed ende verre ſtreckende was. Sy zijn alle Afgoden-dienaers: ſy hebben rouwe houten Beelden/ die ſy aen-bidden ende offerhande voor de ſelve doen. Onſe Schippers door de ſtrate ghevaren/ ende in Zee ghecomen zijnde/ hebben een Eyland gevonden/ dat ſy Staten Eyland naemden. Een van die ſchepē daer Willems Barentſz. Schipper op was/ voor-by Novam Zemblam willende varē/ is door de ongeweerten/ vorſt ende geſtadige nacht/ verwonnen ende vergaen: de gene die op het ſelve waren hebben uyt ſeker hout/ dat door Godelijcke voorſienicheyd daer ghedreven was/ een houten huyſken ghemaeckt/ in het welcke ſy vanden 4 November 1596 /tot den 24 Januarij des naer-volgenden jaers eenen gheſtadigen nacht ghehadt hebben. Het is droeve ende ſchrickelijck om ghedencken wat die cloecke Helden midler-tijd in die dicke duyſterniſſe/ in eene plaetſe vande menſchen verlaten/ jae ſoo het ſcheen vande nature veracht ende verworpen/ al gheleden hebben; hoe ſy met de Beyren ende met de Voſſen hebben gheſtreden/ hoe ſy in haer hutteken met ſneeu van alle canten beſet/ geleeft hebben [ſoo-men't leven mach naemen] wat bittere coude/ ſieckten/ jae dooden ſy hebben geleden. Dē 24 Januarij hebbē ſy eerſt eē ſtuck vande lang-verwachte Sonne geſiē. Sy zijn uyt haer

 huyſken

huysken gegaen/daer comt haer eenen over-grooten Beyr te gemoete/ dien hebbẽ sy met hare Bussen door-schoten/ghedoodt ende gheslacht. Men seght dat het vet van dit Dier hondert pond woegh. De Schippers hebben daer licht af gemaeckt. Als nu de Sonne wat claerder voort-quam/eñ dat den dagh op-quam/ hebbẽ sy alle lust gehadt om na haer Vaderland weder te keeren/ende die ongheluckige plaetsen te verlaten. Het groote schip stond onbeweeghlick tusschen de Berghen van Ys/die als Eylanden waeren/daer en was gheene hope om het selve los te crygen: daer waren noch twee Booten overigh/den eenen was grooter dan den anderen/ ende word van onse Schippers den Bock ghenaemt: sy hebben besloten haer met de selve op de Zee ende stormen te begheven / ende eene goede uyt-comste te verwachten. Den 29 Mey vallen sy aen't werck/sy waren noch met haer sestienen. Dese den Boot versiende/voelen dat hare crachten door hongher/coude/ ongheschaventheyt/ende andere quellingen/ uytgemergelt waren. Het was deerlijck om sien hoe die stercke mannen hare ghes wackte leden aen-sagen: de Schipper vermaende haer/dat sy/conde het wesen/indiẽ sy in Nova Zembla met vanden honger wilden bes wijcken/of levende vande Beyren verslonden worden/wat boven hare crachten wilden doen. Sy vallen aen/ elck versiet het schip naer zijn uyterste vermogen. Terwylen't dat sy dus met dit noodighe werck besigh zijn/comt haer eenen Beyr bestryden/soo sy den selven niet gheschoten en hadden/alle hope van weder-keeren; jae het leven/hadde haer benomen gheweest. Daer nae zijn noch twee Beyren gevolght/de welcke sy oock om-brochten. Sy hadden ses volle dagen besigh geweest om de Booten te versien / den sevenden dagh maecten sy eenen wegh door de sneeu om het schip in Zee te trecken. Eenighe daghen daer nae hebben sy haer op de reyse begheven/de packen der Coop-lieden/dicht in eene ghestouwt/ doen sy in de Booten/ende haughen de heele vertellinghe harer reyse/ende hares blyvens / seer blyttigh beschreven/in eene musket poeder mate ghedaen / in de Schouwe of Schoorsteen van't huys: Den 24 Junij trecken sy de Booten in Zee/ende laten den boosen Oever: sy waren wel blyde om het vertreck/maer droeve/om de toe-comende ende swaere ellenden ende commeren. Een

weynigh

weynigh van den Oever af-ghevaren zijnde/worstelen sy met over-groote stucken Ys. Den 20 is Willem Barentsz.ghestorven: dit was een seer bevaren Schipper: weynigh tijds daer naer is Nicolaes Andriesz.ghestorven: sy hebben die over boort in het Ys gheset/ ende hebben haer ter Zee begheven. Naer dat sy met seer groote moeyte ende quellinghe drie honderd ende tachtentigh mylen alsoo ghevaren hadden/ is den eenen Boot vande schollen Ys door-sneden ende ghebroken: vele Waren wierden in Zee versopen. De maets dien op-halende/ hebben hem weder versien ende toe-ghestelt. Eyndelijck het Lichaem/ maer gheensins het gemoed/ door soo veel wederspoeden ghe∫wackt ende verflouwt zijnde/zijn sy den 11 Julij aen het Eyland Crucis ghecomen/ van daer in volle Zee aen de Cape van Cantij. Den 27 van-de selve maent zijn sy aen den Zee-arm Constinsarch ghecomen. Naer den Zee-arm van S. Laurens voort-varende/ hebben sy scheepkens van Russen ontmoet ende menschen ghesien/ het welcke haer in 14 volle maenden niet en hadde moghen ghebeuren. Eyndelijck zijn sy aen de Cape van Russen/ Candinaer, ghecomen. Al-waer sy van de Russen (wie en soude sich over sulcke brome Helden niet ontfermen) wat verquickt zijn met spyse/ ende hebben haer weder-om ter Zee begheven. Thien volle daghen zijn sy verdwaelt/ ende door de ongeweerten van een ghesmeten. Sy die by een zijnde qualick soo veel onghevals conden wederstaen/zijn/van een ghescheyden zijnde/schier beswieken ende in Zee versopen; maer den 21 Augusti hebben sy het geluck ghehadt dat sy malcanderen wederom ghesien hebben/ ende zijn naer Kildunen ghevaren: van daer naer Colam: al-waer sy het ander schip/dat daer ghewintert hadde/ gevonden hebben: met het welcke sy ten langhen lesten tot Amsterdam zijn aen-ghecomen/ als in eene ghewenschte Haven; den Almachtighen God danckende die haer van soo vele perijckelen ende ghevaren verlost hadde.

Ick

Besluyt.

ICk werpe oock inde selve stadt mynen ancker uyt / ende dancke den oppersten Schepper / dat hy dit werck ten eynde heeft gebraght; hem biddende / hy wille het onse Nederlanders soo dienstigh ende aen-ghenaem laten wesen / als het ons (die noyt ons werck van Land-beschryven en maeckten) wel moeyelijcken ende verdrietigh is gheweest.

Ghy aerdigh Volck, hebb' ick vergheten
Te schryven wat, is wat verstelt;
Ick hebb' my naer den tijd ghequeten:
Doet ghy u best, ick gae uyt 't Veld.

Eynde.

Tafel deses Hand-boecks.

Hessen

Eynde des Tafels.

